

Ungarisch Historischer Verein Zürich

**A HONFOGLALÁS
ÉS
AZ 1848—1849-ES MAGYARORSZÁGI
POLGÁRI FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC
ÉVFORDULÓJÁRA**

A TIZENHARMADIK MAGYAR ÖSTÖRTÉNTI TALÁLKOZÓ
ÉS
A HETEDIK MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLA
ELŐADÁSAI ÉS IRATAI
TAPOLCA, 1998

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET KIADVÁNYA
Budapest—Zürich
2001

Ungarisch Historischer Verein Zürich

**A HONFOGLALÁS
ÉS
AZ 1848—1849-ES MAGYARORSZÁGI
POLGÁRI FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC
ÉVFORDULÓJÁRA**

A TIZENHARMADIK MAGYAR ŐSTÖRTÉNTI TALÁLKOZÓ
ÉS
A HETEDIK MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLA
ELŐADÁSAI ÉS IRATAI
TAPOLCA, 1998

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET KIADVÁNYA
Budapest—Zürich
2001

INTERNET INFORMATIO

www.zmte.ini.hu

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1985-ben azzal a céllal alakult, hogy elősegítse a magyar történelem, jelesül a magyar őstörténet kutatását.

Zürich Kanton és Zürich városa 1986-ban, az FD 16. 10. 86, AFD 86/1056 számú határozattal elismerte, hogy az Egyesület svájci közérdekű intézmény, ezért adómentessé tette. Az Egyesület részére tett pénzadományt az adakozó illetékességi helyének előírásai rendjében adóelszámolásában érvényesítheti minden olyan országban, amely a Svájci Államszövetséggel a kettős adóztatás elkerülésére megállapodást kötött.

Az Egyesületet az öt világrészen élő, különböző nemzetiségű és anyanyelvű tagjai szorgalmas munkával és önzetlen adományokkal tartják fenn, mint minden tekintetben független és semleges szervezetet. Az Egyesület és a Tagok egymás nézeteit kölcsönösen tiszteletben tartják.

Az Egyesület évente magyar őstörténeti találkozót rendez, főleg szakemberek részvételével. Szakembernek számítanak mindazok, akiktől a Találkozó Titkársága előadást elfogad. Az előadó és az előadás megítélésénél a Titkárságot kizárólag a Találkozóra szóló meghívóban foglalt szakmai szempontok vezetik.

A jelen könyv a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által szervezett Tizenharmadik Magyar Őstörténeti Találkozón és a Hetedik Magyar Történelmi Iskolán elhangzott előadásokat tartalmazza. Sajnos a műsorban szereplő néhány előadás szövegével nem rendelkezünk, így kötetünkéből is kimaradt.

*Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Schweiz - 8047 Zürich, Postfach 502
Postcheckkonto: Zürich 80-362 14-1*

Szerkesztette és lektorálta:
CSIHÁK GYÖRGY (Zürich)
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

Sorozatszerkesztő:
CSIHÁK GYÖRGY (Zürich)
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

A kiadvány nyomdaköltségei egy részének fedezéséért,
köszönet illeti a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát, míg
a költségek nagyobb részét a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem fedezte

A könyv szerzői valamennyien ellenszolgáltatás nélkül vettek részt a találkozón,
oktattak az iskolában és munkájukat az Egyesület rendelkezésére bocsátották.
Fizetségük legyen a Nemzet hálája!

AZ ELŐADÁSOK KÖZLÉSI JOGA A SZERZŐ ÉS AZ EGYESÜLET KÖZÖS TULAJDONA

Felelős kiadó: dr. Szabó Miklós, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rektora
Tervezőszerkesztő: Szabó Mihály
Készült a ZMNE Nyomdájában, 1000 példányban
Felelős vezető: Kardos István

ISBN 963 86100 5 0

A RENDEZVÉNY VÉDNÖKE

CLAUDIO CARATSCH,
a Svájci Államszövetség magyarországi nagykövete

DR. CSAPÓ JÓZSEF,
szenátor (Nagyvárad)

DR. CSIHÁK GYÖRGY,
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

CSOÓRI SÁNDOR,
a Magyarok Világszövetségének elnöke

PROF. DR. DEMÉNY LAJOS,
a történelemtudomány doktora,
a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja (Bukarest)

DIÓSSY LÁSZLÓ,
Veszprém Megyei Jogú Város polgármestere

DR. GEDAI ISTVÁN,
a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója

HAJÓS FERENC,
a Szlovén Köztársaság budapesti nagykövete

DR. HORVÁTH GYULA,
a Zala Megyei Közgyűlés alelnöke

DR. KOLBER ISTVÁN,
a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke

DR. MAGYAR BÁLINT,
Művelődési és Közoktatási miniszter

DR. MÁRFI GYULA,
a Veszprémi Római Katolikus Egyházmegye érseke

DR. MIKÓ JENŐ,
a pozsonyi református püspök

DR. PRAŽÁK RICHARD,
egyetemi tanár,
a Cseh Köztársaság budapesti nagykövete

SIBAK ANDRÁS,
Tapolca város polgármestere

DR. SZITA KÁROLY,
Kaposvár Megyei Jogú Város polgármestere

DR. TABAJDI CSABA,
a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára

TÜTTŐ GYÖRGY,
pápai prelátus (London)

PROF. DR. ZACHAR JÓZSEF,
az MTA (a történelemtudomány) doktora,
a Hadtörténeti Intézet, Levéltár és Múzeum tudományos főigazgató-helyettese

TARTALOM

FEJES PÁL (Szeged)	Megnyitó	10
SZÁDECZKY-KARDOSS IRMA (Budapest)	Köszöntő	11
CSIHÁK GYÖRGY (Zürich)	Előbeszéd	12

I. rész

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ ELŐADÁSAINAK TELJES SZÖVEGE

CEY-BERT R. GYULA (Bangkok)	A hunok és a magyarok istene.	
	A hun—magyar istenfogalom kialakulása	15
HENKEY GYULA (Kecskemét)	Felvidéki magyarok etnikai-embertani képe	21
TIMARU-KAST RÁLPH (Ingelheim)	Kelta—magyar rokonság a történelem és a régészet tükrében, avagy a kelták Európa szabir gyarmatosítói	29
TIMARU-KAST SÁNDOR (Ingelheim)	A kelta magyarok	48
LUKÁCS JÓZSEF (Kassa)	A Hernád-mentei V. avar temető	
NAGY GYULA (Pointe Claire)	Tanulmány a magyar történelemhez.	109
	A török népcsalád legnyugatibb ágának tragédiája	120
HORVÁTH LAJOS (Veresegyház)	A honfoglaláskori 108 nemzetség számáról	128
NAGY KÁLMÁN (Budakeszi)	A fejedelmek korának hadtörténetéből. Az első itáliai hadjárat (899—900)	132
SZÁDECZKY-KARDOSS IRMA (Budapest)	Szent István és az „idegenek”	
	Az „idegenek” értelmezése az Árpád-kori jogéletben	141
SZÁDECZKY-KARDOSS IRMA (Budapest)	A korai Árpád-kor házassági diplomáciája	148
TAKÁCS JÓZSEF (Tiba)	A nyelvészekhez és másokhoz	156
CSIHÁK GYÖRGY (Zürich)	A Tollaskígyó országában. Mekszikói útbeszámoló	165

II. RÉSZ

A MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLA ELŐADÁSAINAK TELJES SZÖVEGE

CSAPÓ I. JÓZSEF (Nagyvárad)	1848. március 15. történelmi tanulságai	175
PANDULA ATTILA (Budapest)	Zászlók és lobogók 1848—1849-ben	176
KOVÁCS IMRE ENDRE (Csorna)	Az 1848—1849-es események és a magyar premontreiek	187
NAGY KÁLMÁN (Budakeszi)	Az 1848—1849-ik évi szabadságharc fordulópontja. Pest kiürítése és a haditanács	193
BABUCS ZOLTÁN (Budapest)	Jászkun alakulatok 1848—1849-ben	198
VIZI LÁSZLÓ TAMÁS (Székesfehérvár)	A székesfehérvári nemzetőrség 1848-ban	207
HORVÁTH LAJOS (Veresegyház)	A fiumei kérdés 1848—1849-ben	216
HUDI JÓZSEF (Veszprém)	Parasztmozgalmak Veszprém megyében 1848—1849-ben	222
HANGODI LÁSZLÓ (Tapolca)	Az 1848—1849. évi forradalom és szabadságharc emlékhelyei Magyarországon	227
PANDULA ATTILA (Budapest)	Az 1848—1849-es magyar polgári forradalom és szabadságharc résztevőinek büntetőjogi felelősségre vonása	239
RAINER PÁL (Veszprém)	Pöltenberg Ernő honvédtábornok, aradi vértanú családja, rokonsága és a révfülöpi Helytörténeti Gyűjtemény Pöltenberg relikviái	248
BERÉNYI ZSUZSA (Budapest)	A Kossuth-emigráció és a szabadkőművesség	262
TAKÁCS JÓZSEF (Tiba)	Akiket soha nem szerettek	271

FÜGGELEK

Levelek:	Tabajdi Csaba	287
	Pražák Richard	288
	Caratsch Claudio	289
	Hymnus Ungiarais	290
	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története XIII	292
	A rendezvény jegyzőkönyve	294
	A magyar őstörténeti találkozón elhangzott előadások tartalmi kivonata	295
	A magyar történelmi iskolán elhangzott előadások tartalmi kivonata	300
	Nyilatkozat	303
	Házirend	303
	A XIII. Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora	304
	A VII. Magyar Történelmi Iskola műsora	306
	Meghívó a ZMTE XIV. Magyar Őstörténeti Találkozására	308
	Felhívás a ZMTE Magyar Történelmi Iskolájára	310
	Felhívás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hetedik Csikszeredai Övezeti Történésztalálkozására	312
	Statisztikák	313
	Az egyesület magyar történelmi iskolái	316
	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai	317
	Előkészületben	319
	Az 1996. évi magyar őstörténeti találkozó és ötödik magyar történelmi iskola kötetének tartalomjegyzéke	320
	Az 1997. évi magyar őstörténeti találkozó és hatodik magyar történelmi iskola kötetének tartalomjegyzéke	322
	Meghívó	323
	INFO	324

MEGNYITÓ

TISZTELT VENDÉGEINK, KEDVES BARÁTAIM!

A külföldi találkozókat is számolva, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) ezúttal a tizenkettedik alkalommal rendezi meg Magyar Östörténeti Találkozóját, és hetedszer kerül sor a Történelmi Iskola szervezésére. A hétből négyszer Tapolca adott otthont ennek a rendezvénynek, ezért nem mulaszthatom el a köszönet nyilvánítását Sibak András polgármester úrnak, aki az utóbbi egy-két évben nehezzé vált szervezési munkában is nagyon sok segítséget nyújtott az iskolavezetőségnek.

Az Iskola és Találkozó megrendezésével a ZMTE azt a célt tűzi maga elé, hogy a külföldi és itthoni szakemberek, mint előadók és mint hallgatók részvételével megvitassa egy-egy történelmi, nyelvi, vallási stb. téma állását, módot adva ezzel a vélemények cseréjére és formálására. Aki látta az Iskola műsorát tudja, hogy a mostani előadások az 1848–1849-es magyar polgári forradalom és szabadságharc eseményei, a Magyar Honvédség, az akkori magyar kormány politikája, a nemzetiségi kérdés stb. témái köré csoportosulnak. A Találkozó témája: „a fejedelmek kora”.

A sors forgandóságába vetett szilárd hittel, őszintén szeretném remélni, hogy ha nem is a hét, de legalább a négy szüzekstendőre jobb idők következnek mind az Egyesület, mind a rendezvényei számára, s ha ez évben valószínűleg nem, jövőre talán módunk lesz folytatnia az elhangzott előadások kiadásának eddigi gyakorlatát is.

Nekem az a véleményem, hogy az elmúlt kb. tíz évben a különféle ZMTE rendezvényeken elhangzott előadások nyomán lényeges előrehaladást sikerült elérni a magyar (és ezzel a homo sapiens egyetemes!) östörténetének, nyelvének, az általa használt ősrégi lineáris szótagírásnak, kultúrájának és mitológiájának megismerésében; ezért örömmel üdvözölhető az Iskolavezetőség közelmúltban hozott döntése, amely szerint 1999-ben egyfajta „östörténeti összegzésre” kell sort keríteni, ugyancsak itt Tapolcán. Talán még azt is sikerül elérnünk, hogy ebből az alkalomból a nemzeti kormány illetékesei és az eddig szerény érdeklődést tanúsító média képviselői is jelen lesznek. Erre már csak azért is nagy szükség lenne, mert régóta tudjuk, hogy egyetlen nemzetnek sem lehet jövője a múlt ismerete nélkül, és büszkén vállalt nemzeti tudat nélkül nem lehet szó sem kulturális újjászületésről, sem felemelkedésről.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében jelentem be a 12. Magyar Östörténeti Találkozó és a 7. Magyar Történelmi Iskola megnyitását. Sok sikert, jó előadásokat és nem utolsósorban kellemes időtöltést kívánok mindenkinek az elkövetkező napokban.

Tapolca, 1998. augusztus hava.

KÖSZÖNTŐ

Mint látják, engem ért a megtiszteltetés, hogy megnyithatom a ZMTE idei Östörténeti Találkozóját és Történelmi Iskoláját. Hogy köszönhetem Önöket és mindazokat, akik — számítunk rájuk — az előttünk álló hét későbbi napjain érkeznek közénk. Hogy köszönhetem Tapolca várost, Tapolca város polgármesterét és jegyzőjét, Tapolca város Önkormányzati Testületét és Polgármesteri Hivatalát, hogy az Önök nevében is megköszönjem nekik a vendéglátást és az áldozatos munkát, amellyel idén is otthont adnak találkozóknak.

Mert már több éves hagyomány, hogy évente itt, Tapolcán gyűlünk össze, gondolkodó magyarok — „másképp gondolkodók” —, hogy egy egész héten át a magyar nemzet múltjáról társalogjunk. De nem múltba révedő álmodozással, hanem a jövőbe tekintő múltkereséssel. Sokak által és sokféleképpen megfogalmazott közhelyeszerű aranyigazság, hogy csak a múltját ismerő s becsülő nemzetnek van jövője. Ami egyúttal azt is jelenti, hogy múlttal való kapcsolat minősége a nemzet önbecsülésének, tartásának, erejének is meghatározója.

Európa jelenének egyik aktualitása a nemzetiségek jogi helyzete és identitási egyenlősége, szükségesetén védelme. Magyar jelenünkben pedig egyik közhelye az e téren való „mulasztásaink” napi aktualitású és történelmi távlatú számonkérése, egybekötve a leszóló „magyarkodással”. Most ne a történelmi tények felsorolásával szálljunk vitába e szövegek túlnyomó igaztalanságával. Ne azt tekintsük, hogy hazánk nem utolsó sorban azért lett ilyen soknemzetiségű ország, mert évezreden át olyan erős volt és olyan biztonságot nyújtó, hogy idegenként is jó volt magyarországi-nak lenni. Hogy itt idegenként is védelmet lehetett találni hol a török ellen, hol saját nemzeti-etnikai zsarnokok önkénye ellen. Igen! Tudjunk erről is! De most ne ezzel érveljünk, hanem azzal, hogy másokat megbecsülni csak olyan nemzet tud, amelynek önérzete és önbecsülése van. Mások kultúráját, történelmét, hagyományait csak olyan nép tudja reális értéken becsülni, amely nép a saját kultúráját, történelmét, hagyományait is ismeri, becsüli, értékeli és óvja. Másoknak jogot biztosítani és mások jogait tiszteletben tartani csak olyan többség képes, amelynek biztos jogrendszere van és maga is jogbiztonságban él. A kisebbségben élőket felemelni és támogatni csak olyan többség tudja, amelynek tagjai maguk is egyenes derékúak és felemelt fejjel járnak. Kisebbségeit megvédeni, azok nyugalma s létbiztonságát garantálni is csak élelőkü, egészséges öntudatú, erős tartású — és történelmi, etnikai, gazdasági létbiztonságban élő — nemzeti többség képes. Ehhez az erőhöz, önérzethez, önbecsüléshez van szükség egyebek között a mai részvételünkre is a nemzeti múlt objektív, tényszerű és torzítatlan feltárásában.

De, hogy ez a munka teljes értékű lehessen, nemcsak a tanácskozás színvonalát, vagdalkozásmentes, objektív tudományos komolyságát kell — kellett — megteremteni, hanem az előadások megfelelő publikációs értékét is. Ennek egyik előfeltétele a tanulmányok nyelvi — nyelvhelyességi, stilisztikai — értelemben is gondos és nem utolsó sorban közérthető (mert így válik hatékonyá) megfogalmazása és hibátlan leírása. Nem célszerű a publikációk értékét a nyelvi pongyolással lerontani és akár csak ezzel is, támadási felületet, avagy lenézési, lebecsülési alkalmat nyújtani a másik oldalon állóknak. Ezért az előadóktól azt kérem, hogy írásbeli anyagot e téren is nagyon gondosan előkészítve bocsássák rendelkezésre, és/vagy járuljanak hozzá — a szakmai kérdésben mindig velük konzultáló — nyelvi lektorálásához is.

Azt mondtam az imént, hogy másképp gondolkodók vagyunk. Mihez viszonyítva vagyunk mi másképp gondolkodók és egyik, illetve másik oldalon állók? ... Ezt itt most szükségtelen részletezni. Gondoljunk inkább Anonymusra, Julianus barátra, Kézayra, Oláh Miklóstra, Bél Mátyásra, Bod Péterre, Lukácsyra, Vámbéryre, hogy csak a régiségbelieket említsem, ... és támogasson minket az a hit, hogy ha itt ülnének közöttünk, Ők talán nem is bennünket tekintenének „másképp” gondolkodóknak.

E gondolatok jegyében kívánok Önöknek — kívánok magunknak — sikeres tanácskozást.

Ezzel a ZMTE 1998. évi (tapolcai) Östörténeti Találkozóját és Történelmi Iskoláját megnyitom.

ELŐBESZÉD

Nem gondolom, hogy Otto von Bismarck velünk, magyarokkal különösebb barátságot érzett volna. Lehet, hogy a távollétében felakasztott Andrássy grófot kedvelte, hiszen a gróf, miután amnesztiával hazatért, hamarosan külügyminiszter lett és személyes igyekezetével — ez Bismarck véleménye! — lehetővé tette az egységes Németország megszületését. Mintegy száz év múltán, a brandenburgi kapuhoz is mi vittük a kulcsot Berlinbe.

Két világháborúban a németek *egyedüli*, hűséges szövetségesei voltunk, aminek eredményeként *egyedül* mi elvesztettük a két világháborút.

Ne feledjük, hogy ezt megelőzően — a pozsonyi csata óta, ahol feltehetően Árpád apánk halálos sebet kapott és a két fia meghalt — több mint ezer éven keresztül önvédelmi harcot kellett folytassunk a germán—gót—frank—rusz Nyugat katonai, gazdasági és szellemi támadása ellen.

Mégis vállaltuk a két világháborút — német szövetségben.

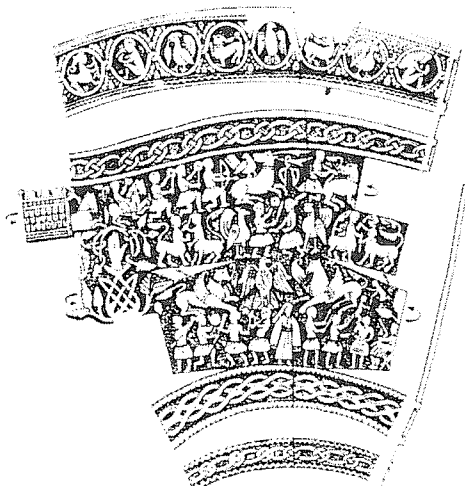
A művelt, keresztény Nyugat, orosz dzsidásokkal tapostatta el a magyar szabadságot — száz év alatt háromszor: 1849-ben, 1945-ben és 1956-ban. A Nyugat rusz szövetségesei ma azzal fenyegetnek minket, hogy atomrakétáikat ellenünk irányítják. Hát melyikünk tartotta a másikat megszállva—rabolva—gyilkolva, most legutóbb is egy emberöltőn át?

Napjainkban, a magyar Országgyűlésben jelenlevő két pártot a Nyugat nem fogadja, mert kifogásuk van ellenük. Pedig úgy kerültek Országgyűlésbe, hogy egy demokratikus (néphatalmi) rendszerben, (szerintük) szabad országgyűlési választáson, a magyar néptől képviselőnkre megbízást kaptak. A többi pártot befogadják, sőt egyik jeles vezetőjét évente többször kitüntetik — noha az illető 1956-ban, köztudottan, általa nem tagadva, bennünket, magyar szabadságharcosokat, fegyverrel üldözött.

Ez volna 1848/1849, de a több mint ezerévi történelmünk tanulsága a Kárpát-medencében? Akkor pedig igaza volt a mi derék Lehel vezérünknek, aki — állítólag amikor kérdezték, hogy a mi seregeink miért támadják Nyugatot, akkor azt válaszolta, hogy ha mi nem *megyünk*, akkor ők *jönnek*! s — kürtjével agyoncsapta Augsburgban az áruló Konrádot.

Lehel akkor messzebb látott *előre* — mint sok mai, magát politikusnak képzelő ember — a történelemben *vissza*.

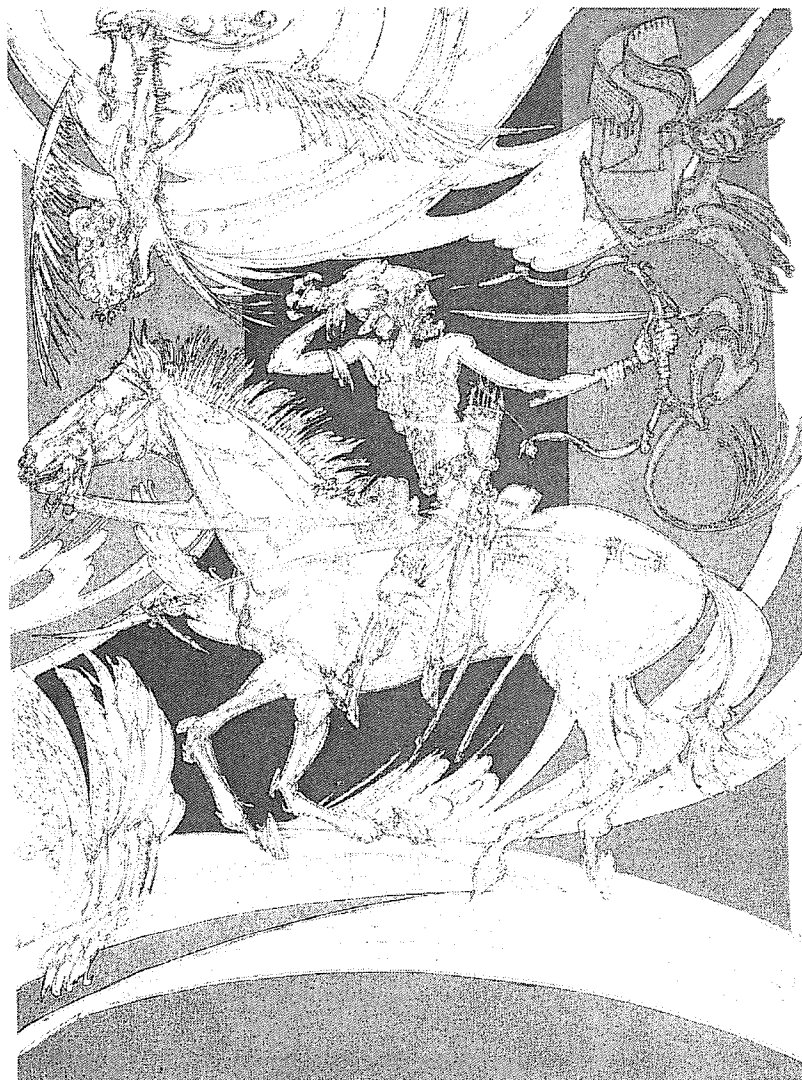
Mit érdemel egy nép, ha saját múltjából se tanul?

Balra: Lehel vezér alakja a Képes Krónikában,
amint kürtjével agyonüti Konrádot. Magyar Nemzeti Múzeum
Jobbra: Lehel kürtje. Jászberényi Múzeum

I. rész

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ ELŐADÁSAINAK TELJES SZÖVEGE

Honkeresők

A hunok a kínai falnál nyugatra fordulnak (Kr. u. 271)

(Daru Kádas István tus-acril rajza 1996)

A HUNOK ÉS A MAGYAROK ISTENE. A hun—magyar istenfogalom kialakulása

1. AZ ISTENFOGALOM EREDETÉNEK KUTATÁSA

A valláskutatók az istenfogalom megjelenését az emberiség történetében többféleképpen képzelik el és racionális, materialista, lélektani vagy transzcendens magyarázatokra építik feltételezéseiket. Több ókori görög filozófus és modern materialista világnézetű kutató abból a feltevésből indult ki, hogy „*nem az Isten teremtette az embert, hanem az ember teremtette az Istent*”, pontosabban az ember félelemérzete hozta létre az Isten fogalmát. Szerintük az ősidők embere rendkívül függött az őt félelmetesen körülvevő és az életét gyakran terrorizáló természeti tényezőktől és ezért számára a félelmetes természeti jelenségek lassanként transzcendens alakot öltöttek.

Már az atomista filozófia jeles alakja, Demokritos (Kr. e. 5. század) úgy vélte, hogy az istenek létrejöttét, a különféle természeti jelenségek keltette félelem okozta. A későbbi atomista bölcselőhöz tartozó Epikuros és Lucretius pedig hangsúlyozta, hogy a vallás keletkezésében és létében a félelemérzés mellett, még az égitestek mozgásai, változásai és a földi élővilág csodálatos sajátosságai is közrejátszottak.

A félelemérzés lélektani elmélete azonban félrevezető és túlságosan racionalista leszűkítése az istenfogalom eredetének. Az embernek az anyagi szükségletek mellett lelki szükségletei is vannak, amelyek legfontosabb célja a lelki biztonságérzés, a lelki harmónia megteremtése. A lelki biztonságérzés és a lelki harmónia megvalósítása elvisz a bennünk lévő erkölcsi és etikai értékek transzcendens világának a megsejtéséig, a lelkiismeretig, Sokrates daimonionjáig, amelyben egyesül a felettünk lévő csillagos ég végtelensége a transzcendens erők és az istenfogalom misztériumának tudatalatti megjelenésével.

A transzcendens erők megnyilvánulását a tudatalatti szimbólumok segítségével átviszi a tudatba, és fokozatosan sejtelmesen tudatossá teszi. Az istenfogalom tudatalatti szimbolikus megjelenítését talán a legtalálébban egy középszerű táltosének fejezi ki:

„Kerek az Ég Sátra
Ráborul a tájra
Nagy Kékség
Végtelenség
Istenség”.

Az ősi középszerű lovasműveltségek értékrendszerében az „Ég Sátrában” a Nap szimbolikája kapta a legfontosabb szerepet, de a Nap mellett a Hold is központi helyet foglalt el. Magát az időt, az idő múlását holdhónapokkal kezdték mérni (magyarban a hónap valójában *holdnapot* jelent), amely azzal járt, hogy a Hold fázisváltozásai, különösen az Újhold időszaka kiemelkedő fontosságra tett szert, amelyet áldozatokkal megünnepeltek és a fontosabb vállalkozásokat az Újhold idején hajtották végre (a Hunok a lehetőségeik szerint csak Újhold idején indultak háborúba).

Az Égbolt, a Nap és a Hold vallási tisztelete meghatározta a hegyek, a magaslatok és a magasba törő fák kultuszát is. A hegy, a magaslat, a hosszútörzsű fa a kapcsolatteremtést jelképezte a Nappal és a Holddal és az Égi Világgal.

Ugyanakkor a állatok és a növények kultusza a földi élet és a megfoghatatlan, sejtelmes transzcendens erők közti különleges kommunikációs erőt képviselte. Az égitestek és a természeti jelenségek kultusza (vihar, villám, mennydörgés, forgószél, eső, szivárvány) egyértelműen az Égbolt misztériumához kötődött, amelynek transzcendens jelenségéből kialakult az istenfogalom.

2. TENGRI, A HUNOK ÉS A MAGYAROK ISTENE

Az első hun szó, amelyet a kínai krónikák feljegyeztek Krisztus előtt a 2. században, az Istent és az Égboltot jelentő Tengri szó volt. Vallástörténetileg ennél szebb kezdetet egy nép történelmi szereplésében el sem lehet képzelni, nemcsak a hunok számára, de a magyarok számára sem, mivel a *magyar Isten* szó *ten* szótagja szintén a Tengriből alakult (Ősi-Ten-gri). A közös hun—magyar Isten szó szinte a transzcendens összekapcsolását jelenti a hun és a magyar nép szellemi és kulturális rokonértékeinek. A kínai krónikák szerint a hunok a Napot és a Holdat imádták és áldozatot mutattak be a kilenc ég Isteneinek és Szellemeinek. A kínaiak azonban félreértették a Hunok Világfájának jelentését, amely összeköti a Földet, az Égboltot „Tengri” Világával és amelynek kilenc ágán, kilenc jelképes égi szint, kilenc égi birodalom helyezkedik el. A Világfa csúcsa felnyúlik Tengrihez, az Isten birodalmába és a legfelső

ágán található a Nap és a Hold. A magyar ősvallásban hasonló szerkezetű Világfa létezik, amelynek jelképrendszerét legendáink és népmeséink átmentették a 20. századba.

Régészeti és vallástörténeti kutatások szerint (Jean Paul Roux: *La religion des Turcs et des Mongoles*. Payot. Paris, 1982.) a szkíták vallása már ugyanezekre az értékekre épült, ez azt jelenti, hogy szkíta—hun—magyar és természetesen az avar, türk, ujjgur, besenyő, kun és mongol ősvallás közös gyökerű istenhithez vezethető.

3. TÁLTOSHIT

Ez a közös gyökerű istenhit olyan világszemléletet tükröz, amelynek az alaptörvénye a harmónia létrehozása az Isten, a szellemek, az ősök, az emberek, az állatok, a növények, az égi, a földi és a föld alatti világ között.

Ennek az örökös harmóniakeresésnek a kifejezője egyrészt az égi, a földi és a föld alatti világot összekötő világfa, másrészt a különleges képességekkel megáldott, nagy tudású ember, aki révüléssel képes megteremteni a kapcsolatot az égi világ, a földi és föld alatti világ között. Ez a nagy tudású ember:

- a hunok atakámja és eskámja;
- a magyarok táltosa;
- a törökök kámja;
- a mongolok böje,

akit, a mai modern szóhasználattal leggyakrabban a tunguz „sámán” szóval jelölünk.

Az ősi lovas műveltségek vallása a révülési kommunikációra épülő táltos-gyakorlatú istenhit. Ezek a vallások az egész ázsiai földrész legősibb közös vallásai.

A közép-ázsiai lovas műveltségek a Selyem-út nagy részét ellenőrzésük alatt tartották és szoros kapcsolatban álltak a szomszédos kelet-ázsiai és dél-ázsiai népekkel. A kelet- és dél-ázsiai táltosgyakorlatú vallások ugyanúgy befolyásolták a lovas műveltségeket, ahogy a lovas műveltségek is befolyásolták azokat. Az egymásra hatás és a kommunikáció kölcsönös volt. A taoizmus, a sintó, a brahmanizmus a sámánygyakorlatú vallási gondolkodásra épülve alakult.

4. HUN—KÍNAI KAPCSOLATOK

A közös hun—magyar Isten szó történelmi misztériumának mára is alkalmazható, gyakorlati jelentése is van. A kínai krónikák alapján nagyon sok általánosan elfogadott őstörténelmi ismeretünket újra kell értékelnünk. A hunok és a kínaiak kapcsolatának a kutatása még temérdek érdekes újdonságot rejtegethet a magyar őstörténelem kutatása számára.

A kínai turkológusok jelentős mennyiségű ókori adatot megfejtettek már a hunokkal kapcsolatban, amelyeknek egyértelműen magyar vallástörténeti és őstörténeti vonatkozásai is vannak.

A hunok és a kínaiak kapcsolata nagyon régi időre megy vissza, sokkal régebbre, mint a már említett Kr. e. 2. század, amikor a kínai krónikások először lejegyezték a Tengri szót. Érdemes elgondolkodni Suma Qian, a kínai történelemírás atyja (Kr. e. 2. század) alapművének (*A történész feljegyzései*) megállapításáról a hunokkal kapcsolatban: „*A hunok a Xia uralkodócsalád leszármazottai*”. A Xia család a legendabeli kínai történelmi korszak után az *első* bizonyítható történelmi-dinasztia a Kr. e. 19. századból! Ha Suma Qian igaz, akkor fordított arányú következtetés levonására is alkalmas: az utódok mindig azonosak az őseikkel, így a hun leszármazottak ősei is hunok voltak, vagyis a Kínai Birodalmat alapító uralkodó-dinasztia, a Xia-dinasztia, hun eredetű volt. Az, hogy idegen eredetű család uralkodjék Kínában nem volt kivételes jelenség, például a Liao-dinasztia (907—1101) kitán—tatár volt, a Yin-dinasztia (1115—1234) nuchen—tatár, a Yuan-dinasztia (1271—1368) mongol eredetű volt, a Qin-dinasztia mandzsu.

Legalább ennyire elgondolkoztató az is, hogy a kezdeti időben, Kínában a keleti térségben a Xia és a Yi törzs felváltva uralkodott. A Yi törzsnevet a klasszikus kínai szövegekben két jellel jelölték. Az egyik jel embert, a másik íjat jelentett. A két jel jelentése íjász. Minden időben a hunokat tekintették Kelet leghíresebb íjfélesztő népének. A Yi-dinasztia íjász neve újabb érdekes rejtély a történelemkutatás számára.

A hunok Etelközben legyőzve az alánokat és a gótokat, nyugat felé haladnak (Kr. u. 380)
(Daru Kádas István tus-acril rajza 1996.)

5. HUN—MAGYAR ROKONSÁG

A hun—magyar rokonság több mint ezer éven át legendáink, krónikáink, történelmünk elfogadott ténye volt. Álmos és Árpád, Atilla leszármazottjának tartotta magát. Árpádot nem azért választották fejedelemmé, mert az egyik legerősebb törzs feje volt, hanem azért, mert a többi vezér is Atilla leszármazottjának tekintette.

A lovas műveltségben mindig nagyon számon tartották származásukat, és ha valaki nem tudott felmutatni minimum 8-10 felmenő őst, jöttmentnek számított. Nagy presztízzsel bíró vezérek és fejedelmi családok viszont 20–25 felmenő ősig könnyedén vissza tudtak számolni. 20–25 generáció időben 400–500 évet jelent, tehát ha a honfoglalás idején úgy tudták, hogy Árpád Atilla leszármazottja, akkor ez azt jelenti, hogy vissza is tudtak menni Árpád felmenő ágán Atilláig. Ezért lett Árpád az ősmagyarság fejedelme.

Így tudta Anonymus is, III. Béla királyunk (1173–1196) jegyzője, aki 300 évvel Álmos és Árpád népe bejövetele után megírta a honfoglalás történetét. *„Szkítiának első királya Magóg volt. Ennek a királynak az ivadékból sarjadt az igen nevezetes és roppant hatalmú Atilla király. Ugyanezen Magóg király ivadékból eredt Ügyek, Álmos vezér apja, akinek Magyarország királyai és vezérei a leszármazottjai”. „A hét fejedelmi személy fegyverrel, haddal igyekezett módját ejteni, hogy szülőföldjét elhagyja, s olyan földet foglaljon magának, amelyen laknia lehet. Választásuk Pannónia földjére esett, ugyanis azt hallották, hogy az Atilla király földje, akinek az ivadékból Álmos vezér, Árpád apja származott.”*

Közel egy évszázaddal Anonymus után, 1283-ban Kézai Simon, IV. László király krónikása, további részleteket közöl a hun—magyar rokonságról: *„Ménrót király a bábeli nyelvzavar után két fiút nemzett, Hunort és Magort, akikből a hunok, vagyis a hungarusok erednek.”* Kézai Simon azt is tudni véli, hogy Atilla pajzsán koronás turul ékeskedett és ez az uralkodói jelkép Géza fejedelem idejéig fennmaradt.

László király krónikása részletesen leírta művében Atilla király tetteit, akinek a Kárpát-medencébe való bejövetelét a magyarok honfoglalásának tekintette.

Krónikáink szerint a magyarság és vezérei küldetésstudattal érkeztek a 890-es években a Kárpát-medencébe azért, hogy visszafoglalják ősük, Atilla rájuk hagyott örökét. Egy lovas műveltségű nép, a magyar, tudatosan lépett tehát az előző, a hun örökébe, elfoglalva azt a Kárpát-medencét, amelyet tartós megtelepülésre különösen alkalmasnak tartott. Vitathatatlan tehát, hogy az Árpád-kori magyarság és az uralkodó-ház Atilla örököseinek tekintette magát. Még a címerállat, a turulmadár is Atilla öröksége.

A századok során a hun—magyar rokonság mindig a magyar történetírás alapját képezte. 1575-ben a kolozsvári lelkész, Heltai Gáspár, aki magírta és kinyomtatta a magyarok történetét így írt: *„A hunok, akiket mostan magyaroknak nevezünk régen Szkítiában mind vadászással éltek. 373-ban kezdenek a magyarok kijönni Szkítiából és megszálltak Pannóniában a Tisza, nagy folyóvíz mellett.”*

Szenczi Molnár Albert hasonlóan ír (1621): *„Magyar népiünknek a hadierény örökké tartó dicséretét fegyvereivel és katonai bátorságával Atilla király nyerte el.”*

Zrínyi Miklós Atillát, mint magyar királyt méltatja (1651):

„Én vagyok a magyarok legelső királya
Utolsó világrészről én kihozója!
Én lehetek tehát magyarnak példája
Hírét, birodalmát, hogy nyújtsa szablyája.”

Kölcsey Ferenc még a Himnuszban is megemlékezik a hun ősokról (1823):

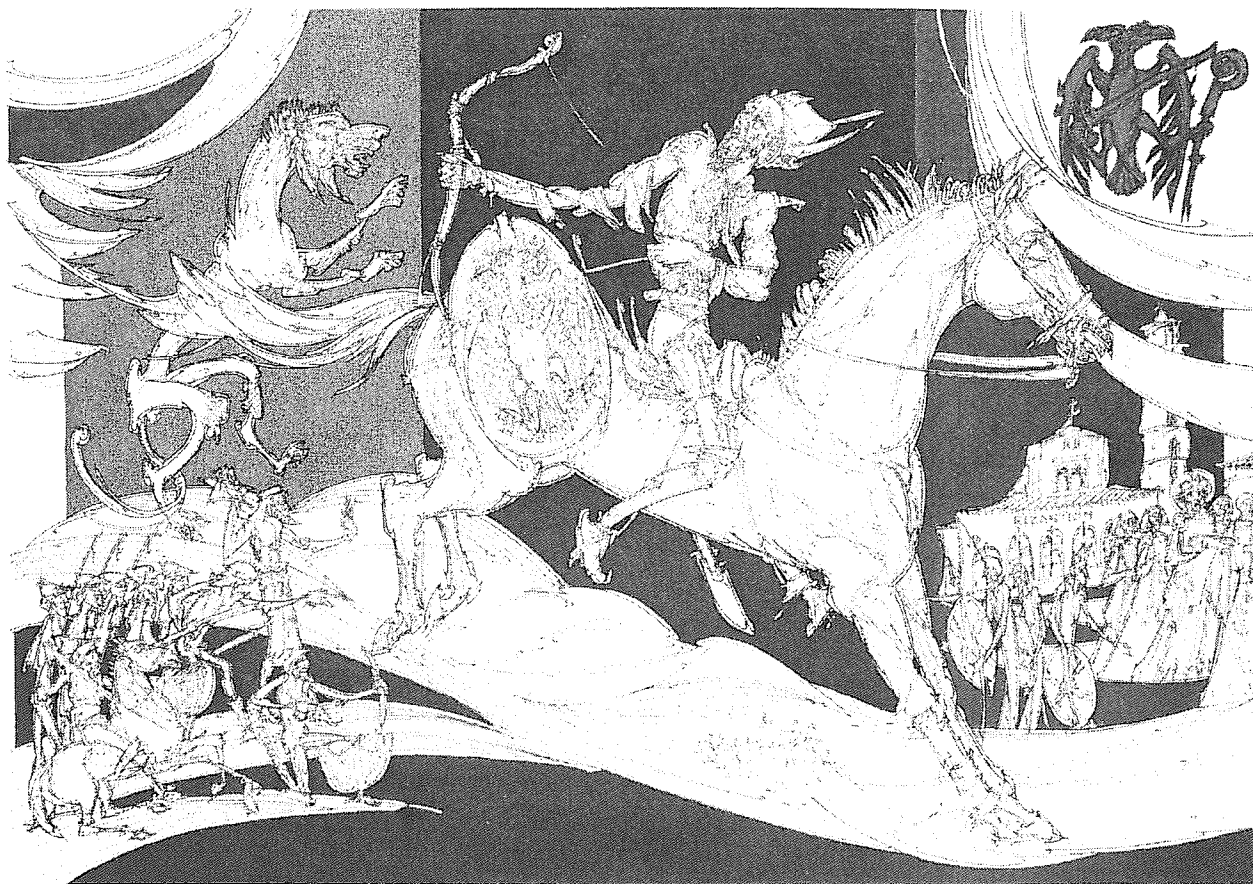
„Őseinket felhozád
Kárpát szent bérceire
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére.”

A krónikák Bendegúzt Atilla ősének tekintették. A hun—magyar rokonság tehát a magyarság történelmi önismertetének, nemzeti tartozásának és hősiek kiállításának minden időben meghatározó tényezője volt. Történelmünk legszörnyűbb viharaiiban is erőt adott a hun—magyar rokonság tudata és Atilla király dicső tettei.

A múlt század második felében a finnugor nyelvészet feltételezései erősen megtámadták a hun—magyar rokonság történelmi tényét, tudatosan összekeverve a nyelvi és a genetikai rokonság kérdését. Ha vannak is bizonyos hasonlóságok a magyar és a finnugor népek nyelvei között, ez még nem jelent feltétlenül kulturális és pláne nem genetikai, vérrokonságot.

A történelem során egy nép, nyelvet cserélhet. Ez történt a töröktől beszélő bolgárokkal, akik ma szláv, a germánul beszélő frankokkal, akik ma francia, a lombardokkal, akik ma olasz és az ibérekkel, akik ma spanyol nyelvet beszélnek. Különböző magyar nyelvűek nemcsak finnugor hangzású gyökerei vannak, ugyanolyan fontosak a hun—törökös nyelvi gyökerek is.

A törökös gyökerek kutatását azonban a magyar kutatás elhanyagolta (vagy egyszerűen félt megtenni), mivel a finnugor nyelvészet „tévedhetetlennek” minősített dogmái valóságos diktatúrát és szellemi terrort alakított ki a magyar

Levédiából Etelközbe induló őseink (Kr. u. 830. körül) nem a zsidó vallást, nem a mohamedán vallást vagy a bizánci kereszténységet, hanem Atila szabad örökét keresték
(Daru Kádas István tus-acril rajza 1996)

tudományos körökben. A finnugor nyelvészet diktatúrája ősi nemzettudatunkat és ősi mítoszainkat megzavarta és lerombolta.

Minden népnek szüksége van mítosznak. A mítosz a nemzeti megmaradás alapja. Ha a mítoszt szétzúzzák, akkor a nemzetet összetartó érzelmeket és értékeket is szétzúzzák, a nemzet torzalkodó tömeggé válik és ügyes manipulátorok azt tesznek vele, amit akarnak.

A finnugor elmélet már több mint százötven éve tartja magát, noha az embertan tudósai bebizonyították, hogy a finnugorokhoz semmi közünk, hogy azon ritka népek egyike vagyunk, amelynek sajátos zenei anyanyelve is van, amely a belső-ázsiai török népekhez (elsősorban a jogur és ujjur népzenéhez) köt bennünket. Egész szellemi kultúránktól idegen mindaz, amiben a finnugor népek élnek és mai jellemző e népek szellemi és tárgyi kultúrájára: a mi emlékezetünkben nincs hóbagoly, medve, rénszarvas, sarki róka és kutyaszán, de van turulsólyom, griff, táltosló, oroszlán, párduc, tulipán, róza, szőlő, pálma — ami viszont mind teljességgel hiányzik a finnugoroknál.

Az igazi tudomány fejlődőképes. Még a modern matematika és fizika is állandóan fejlődik és változik, mert túl tud jutni megdönthetetlennek hitt dogmáin. A matematika és a fizika fejlődhet és változhat, de finnugor nyelvészet megkövesedett dogmái a jelenlegi „tudományos” álláspont szerint örökérvényűek.

A kiutat azonban a lehető leggyorsabban meg kell találnunk, zavaros nemzettudattal nem élhet sokáig egy nemzet. A több mint ezeréves történelmi tudatunk mítoszaihoz vissza kell építenünk a lerombolt hidakat, a lerombolt lelki összeköttetéseket. Ezért nagyon fontos számunkra a hun—magyar rokonság további széleskörű kutatása.

A hun—magyar rokonság mellett az érvek sokasága sorakozik. Ezek közül a legfontosabbak:

- embertani tényezők: a hun és a honfoglaláskori sírok leletanyaga genetikailag nagyon közel állnak egymáshoz (ugyanakkor a honfoglaláskori sírokban csak 4%-ra tehető a finnugornak tekinthető anyag);
- a régészeti emlékek közös stílusjegyei és közös szimbolikája;
- a hagyomány és a mondavilág: az európai népek közül a magyar mondavilág őrzi a legerősebben a hunok emlékét és ehhez kapcsolódóan erős rokonságtudat él a magyarság egyes csoportjaiban, különösen az erdélyi székelységnél;

- a hun—magyar legendák közös szimbólumai: a hunoknál megvan az „égígérő fa”, mint a csodaszarvas legendája;
- közös Isten szavunk, istenfogalmunk és közös hitbéli értékeink, amelyek a hun és a magyar kultúra vallási értékvilágát közös alapokra helyezik.

Visszatérve az ősi kínai krónikákra, alapos tanulmányozásuk rendkívül fontos számunkra, mert magukban hordozzák őstörténetünk és a hun—magyar rokonság legfontosabb elemeit. A kínaiak, a hunok és a lovas népek kölcsönösen hatottak egymásra. A kínaiakra nagy hatással volt a hunok és a közép-ázsiai lovas kultúrák harcmodora, fegyverezete, viselete, étkezési kultúrája (vöröshagyma, fokhagyma, dió, szezám, kömény, zöldborsó, uborka), zenéje és festészete (a kizili festészeti stílus), rafinált művészete és társadalmi élete (a kucsai ujgur paloták és udvartartás).

A szőlőből készült bort és a szőlőtermesztést is a hun—türk—ujgur közvetítés útján ismerték meg a kínaiak.

A hunok és a közép-ázsiai lovas népek is sokat merítettek a kínai kultúrából és szívesen használták a kínai termékeket (a selymet, a brokátot, az ékszereket stb.) és az alapelemek ötös rendszerét (tűz, víz, föld, fa, fém), az öt alap íz megkülönböztetését (édes, savanyú, sós, keserű, csípős) és a számmisztikára alapított jövőndölést.

6. AZ ŐSI HUN—MAGYAR HIT ISTENE

Tengri első jelentése hun nyelven Égbolt, ami azt jelenti, hogy a hunok az Isten fogalmát, az égbolt világosságot és sötétséget kifejező jelképrendszeréhez kötötték. A magyar ősvallás Isten kifejezése a hun Tengri szóból alakult (Ős-Ten-gri), tehát az ősi Istenfogalmunk szintén az Égbolt transzcendens jelentéséhez kötődik. A hunok az égbolt ciklikus változásait Isten különböző megnyilvánulási formáinak tekintették:

- A nappali világosságot Kők Tengrinek (a magyar kék szó hun lők szóból alakult), Isten nappali megnyilvánulási formájának tekintették. A Kők Tengri Istenséget megjelenítő transzcendens fogalma annál is inkább nagy fontossággal bírt a hunok és más lovaskultúrájú, táltoshitű nép számára, mert a táltosok a révülésük során csak a „belső kékség” („Belső Kék csend”) észlelésén keresztül valósították meg révülésük céljait.
- Az éjszakát, az éjszakai sötétséget Kara Tengrinek (kora magyar jelentése sötét, fekete), Isten éjszakai megnyilvánulási formájának mondták.
- A hajnali és az alkonyati szürkület égboltját pedig Bor Tengriként, Isten hajnali és alkonyati megnyilvánulási formájaként tisztelték.

A hunok (és utódaik) Istenfogalmának megnyilvánulási formái a szent hegyeik elnevezésében maradtak ránk.

Kők Tengri

A hunok egyik legnagyobb tiszteletben tartott szent hegye a Kők Tengri-hegység volt, (kínai fordításban Tien San), amely a mai kelet-turkesztáni Ujgúria területén fekszik.

A hunok másik jelentős szent hegye az Ötüken-hegység volt (a mai Mongóliában található), amely később az ujgurok legszentebb hegye lett. Az ujgur kagánok az Ötüken-hegységben székeltek és mutattak be áldozatot Kők Tengrinek, a nappali ég Istenének. Az Ötüken-hegység a kagánok temetkezési helye is volt, amely megszentelt jellegét még jobban megerősítette.

Kara Tengri

Kara Tengri szent hegyei a Kara Tag (a mai Mongóliában található) és a Kara Korum hegyei voltak (Kelet-Turkesztán).

Bor Tengri

A kínai történészek szerint a hunoknak és az őket követő türk népeknek volt egy nagy tiszteletben tartott szent hegyük az Altáj-hegység keleti vonulataiban, ahol áldozatokat mutattak be Bor Tengrinek a Föld és az Újjászületés Istenének.

A *bor* ősi szó, jelentése egy szürkés-ezüstös-fehér színre utal, amely ugyanúgy kifejezi az ég hajnali és alkonyi szürkületének színét, mint a poros föld szürkés színét. Bor Tengri jelentése tehát ugyanúgy utal az égbolt hajnali és alkonyati változásaira, mint a föld színére és szimbolikájára. Bor Tengri fogalma jelenti azt az átváltoztató belső képességet, amely meghatározza az újjászületést, a hajnali és az alkonyati kiegyenlítő átváltozást, vagyis a harmónia megvalósulását.

A magyar nyelv a bor szót megőrizte, de színre utaló jelentését megváltoztatta.

Őseink a fehéresen habzó must színét a bor színnel írták le, amelynek jelentése az idő múlásával a megerjedt szőlőre is vonatkozott. Így alakult ki egy szint jelölő jelzóből a bor szavunk. A fehéresen habzó, forrásban lévő szőlőlé végül is újjászületett, új itallá változott és ezt az átváltozást a bor szavunk, Bor Tengrihez kapcsolódó transzcendens jelentésével a mai napig is örzi.

7. ŐSVALLÁSUNK SZENTHÁROMSÁG-FOGALMA

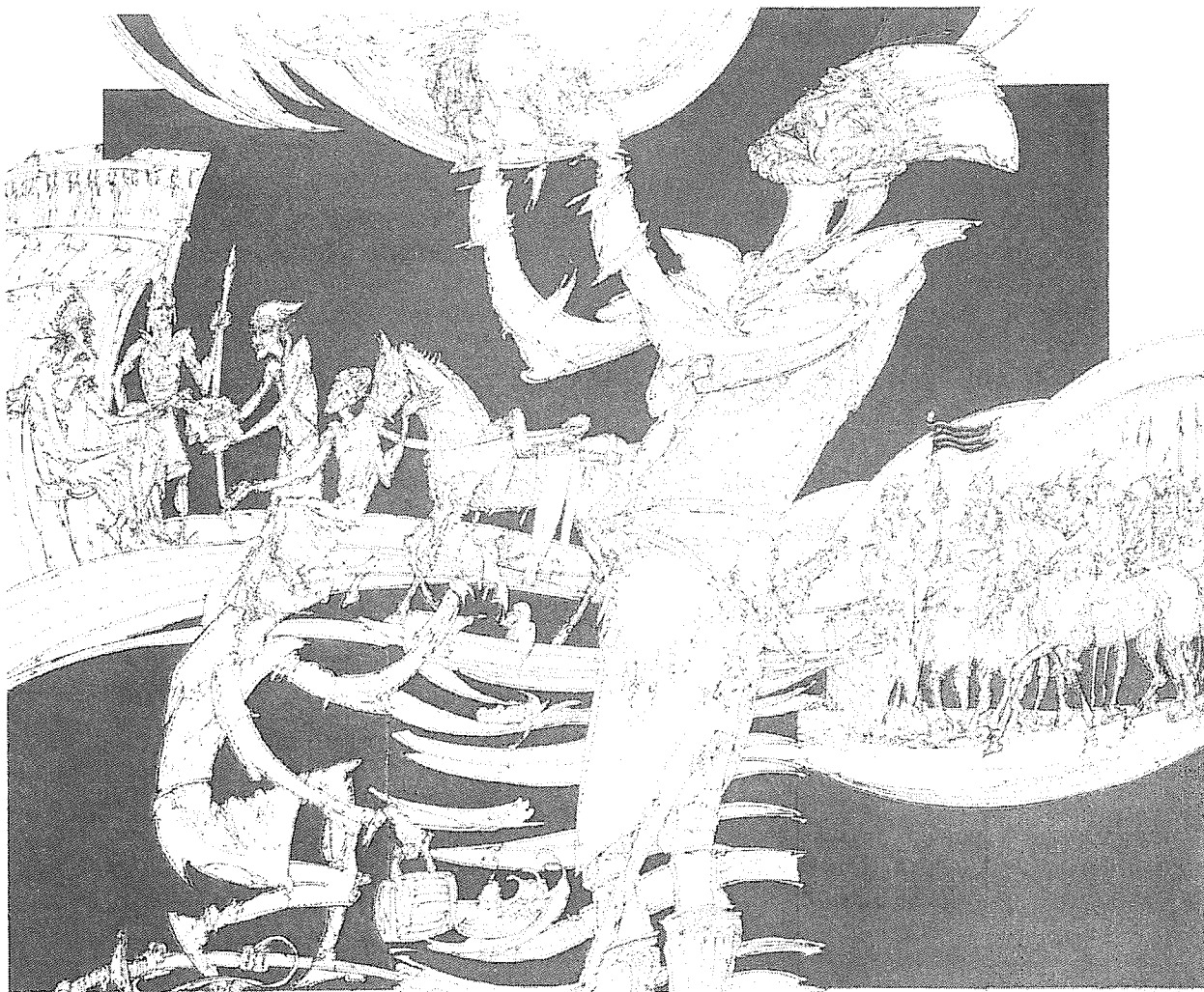
A hunok és a magyarok hármasjelentésű, Istent jelképező égbolt fogalma:

- Kök Tengri, a nappali ég és a fény;
- Kara Tengri, az éjszakai ég és a sötét ég;
- Bor Tengri, az átalakuló, újjászülető ég.

Az Istent, mint az abszolút transzcendens égi harmónia megtestesítőjét (egy Isten három megnyilvánulási formában) mutatja be.

Érdekes megjegyezni, hogy meglepő módon, a hunok és a magyarok Istenfogalma világosabban és szimbolikailag érthetőbben kifejezi a kereszténység Szentháromság-fogalmát (egy Istenben három személy van), mint a keresztény tanítások elvont és bonyolult dogmái.

Ősvallásunk Istenfogalma, a fény, a sötétség és az újjászületés, az élet, a halál és feltámadás transzcendens misztériumának az örökkévalóságot kifejező tökéletes harmónia fogalma.

Árpád vezér jelképes ajándékkal megváltja Atilla örökét
(Daru Kádas István tus-acril rajza 1996)

FELVIDÉKI MAGYAROK ETNIKAI-EMBERTANI KÉPE

1991 és 1997 között vizsgáltam felnőtt felvidéki magyarokat 33 helységben a közép-csallóközi Bős és a mátyusföldi Pozsonyeperjes, valamint az észak-bodrogi Kisgéres és Bodrogszentés között. A szervezők minden helységben a helyi és környékbeli őslakos családokból származó 24—60 éves magyarokat hívták be az embertani felmérésre felkérő levéllel a helység egész területéről, vagy előre meghatározott utcákból. Sor került az önként jelentkező távoli vidéki ősöktől származók, valamint 18—23 és 61—65 évesek vizsgálatára is, de az előbbieket külön dolgoztam fel és az „egyéb felvidéki magyarok” csoportja keretében részei a feldolgozásnak, az utóbbiak meghatározásai pedig a típusok megoszlásánál vannak figyelembe véve.

A felvidéki magyarok embertani vizsgálata azért volt fontos, mert a jelenlegi Dél-Szlovákia területét a honfoglaló magyarok nagymértékben benépesítették. Ezt támasztja alá az itt feltárt 10. századi és 11. század eleji magyar temető (Nevizánszky 1994), másrészt a Felvidék magyarok lakta területeit vagy elkerülte az oszmán-török hódoltság, vagy az csak 20-30 évig tartott, így az itteni magyarok jól megőrizhették Árpád-kori őseik embertani jellegét.

A méréseket és a kvalitatív jellegek felvételét Martin előírásai szerint végeztem, a szemszínt a Martin—Schulz szemszíntábla, a hajszínt a Fischer—Saller hajszíntábla alapján rögzítettem. A főbb embertani jellegek elemzését a 24-60 évesek adatai alapján végeztem el.

A FŐBB EMBERTANI JELLEGEK ELEMZÉSE

Testmagasság

A felvidéki magyarok átlagos termete mindkét nemnél magas, jelentősen nagyobb a 170,00 cm-es magyar férfi, és a 157,87 cm-es magyar női átlagnál. Ebben azonban annak is szerepe van, hogy Európában a termet átlaga folyamatosan emelkedik, Magyarországon a sorozottaknál az 1937-ben születettektől kezdve minden évben 0,4 cm-el, felméréseimet 1956 eleje óta végzem, a felvidékieket viszont 1991 és 1997 között vizsgáltam. A 19 éveseknél 1942-ben a termet átlaga a Felvidéken csak 2 cm-el volt nagyobb, mint a Duna—Tisza köze középső részében (Rosztóczy 1942), ahol 1956-ban felméréseimet elkezdtem méréseim alapján, viszont közel 6 cm-el. (Magas a termet férfiaknál 170, nőknél 159 cm-től kezdve)

Fejjelző

A felvidéki magyarok fejjelzője mindkét nemnél rövid, csaknem azonos a 85,22-es magyar férfi és a 85,95-ös magyar női átlaggal. (Rövid a fejjelző férfiaknál 81, nőknél 82-től.)

Arcjelző

A felvidéki magyar férfiak és nők arcjelzője egyaránt széles, közel áll a 82,92-es magyar férfi és a 80,01-es magyar női átlaghoz. (Széles az arcjelző férfiaknál 84, nőknél 81 alatt.)

Járomcsont alakja

A magyarok nagy többségénél a járomcsont előreálló, ami az egyik keleti eredetű örökségünk, amely őslakos eredetű magyar népeknél, így a felvidéki őslakosoknál (f. 82,7%, n. 86,2%) is lényegesen nagyobb arányban észlelhető, mint a magyar átlag (f. 66,6%, n. 69,2%).

Orrhát profilja

Felvidéki magyar férfiaknál konvex, egyenes, konkáv, nőknél egyenes, konvex, konkáv az előfordulás sorrendje. Az őslakos eredetű magyar népeknél, így a felvidékieknél is a konvex forma gyakorisága emelkedik a magyar átlaghoz (f. 43,2%, n. 27,2%) képest.

Orrhát kiemelése

A felvidéki magyarok nagy többségénél az orrhát közepesen kiemelkedő. Az a forma férfiaknál 2,5%-kal nagyobb, nőknél 0,2%-kal kisebb, mint a magyar átlag (f. 73,6%, n. 87,5%).

Szemszín

Felvidéki magyaroknál mindkét nemnél sötét, kevert (zöldes), világos az előfordulás sorrendje. A sötét (barna, sötétbarna, sárga) árnyalatok férfiaknál relatív, nőknél abszolút többségben vannak, gyakoriságuk csaknem teljesen megegyező a magyar átlaggal (f. 43,5%, n. 49,8%).

Hajszín

Felvidéki magyar férfiaknál a barna-fekete hajszínárnyalatok 99,4%-ban, nőknél 98,6%-ban voltak észlelhetők, mindkét nemnél kissé nagyobb arányban, mint a magyar átlag (f. 97,7%, n. 96,9%).

A HOWELLS-FÉLE SZIGMA RÁCIÓ

E számításokkal 24–60 éves férfiaknál a méretek és jelzők szórását az egész emberi faj megfelelő szórásának százalékában fejezzük ki. A felvidéki magyar őslakos férfiak méreteinek átlagos szigma rációja 93,50 közepesen egyöntetű, az indexeké 82,10 jelenősen egyöntetű. (Az átlagos szóródás 100,00.)

A HIERNAUX-FÉLE TÁVOLSÁGOK

A felvidéki magyar őslakosok Hiernaux-féle távolságait mindkét nemnél 16 jelleg alapján számítottam ki 9 további őslakos népességgel. (16 jelleg összehasonlítása esetén 625 az átlagos távolság.) A felvidékiek a közép-dunántúli férfiakhoz (300) és a nyugat-dunántúli nőkhoz (125) állnak a legközelebb és mindkét nemnél a kiskunoktól (f. 1656, n. 1219) térnek el a legnagyobb mértékben (3. táblázat). De a kiskunokkal kapcsolatban kimutatott távolságok is kisebbek, a palócföldi szlovákok és dél-somogyi horvát népesség között kimutatott távolságoknál (Henkey 1990).

TÍPUSOK MEGOSZLÁSA

A felvidéki magyaroknál turanid (43,0%), pamíri (17,8%), dinári-keleti dinaroid (7,0%), keleti mediterrán (4,9%) a gyakoribb típusok előfordulási sorrendje.

Turanid

A típuson belül az alföldi változat (2–3. kép) a leggyakoribb, amelyet már Bartucz (1938) részletesen leírt és a magyarokra leginkább jellemző jellegegyüttesnek tartott. E változatra a felvidéki magyaroknál a magas, esetenként az igen magas termet (a felvidéki magyaroknál minden kimutatható típus és változat termete 2–3 cm-el magasabb, mint a Duna—Tisza közén és a Palócföldön, ami összefüggésben lehet a későbbi időpontban történt mérésrel), a fej nagy méretei mellett rövid fejjelező, széles vagy igen széles, közép magas arc mellett széles arcjelző, előreálló járomcsont, meredek homlok, közepesen kiemelkedő, egyenes vagy enyhén konvex orrhát, enyhén domború tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A felvidékieknél az észak-kazakisztáni változat (1. kép) is gyakoribb a magyar átlagnál. Ennél a termet kifejezetten magas-igen magas, a fej méretei még kissé nagyobbak az arc szélesebb és a járomcsont is kissé erősebben előreálló, mint az alföldi változatnál. Igen gyakori a turano-pamíri átmeneti forma (4. kép).

Pamíri

A típusba soroltak között ritkán volt észlelhető a markáns pamírihez közeli, pamiroid forma, amelynél a termet közepes vagy magas, a fej kis méretei mellett a fejjelező rövid, középszéles vagy enyhén széles, enyhén magas arc mellett az arcjelző közepes vagy keskeny, a járomcsont lekerekített, a homlok meredek, az orrhát a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes, a tarkó enyhén domború vagy lapos, a szemszín sötét vagy zöldes, a hajszín barna-fekete. Lényegesen gyakoribb a pamiro-turanid átmeneti alak (5–6. kép), amelynél a termet magasabb, az arc szélesebb és járomcsont előreálló.

Dinári-dinaroid

Ebbe a típusba sorolt 7,0% felvidéki magyar közül 3,1% áll közel a balkáni dinári és 3,9% a keleti dinaroid változathoz, amely utóbbit a grúz antropológusok (Natishvili—Abdushelishvili 1960) kaukázusinak nevezik. A balkáni dinári változatra a magas-igen magas termet, rövid fejjelező, keskeny arcjelző, előre keskenyedő járomcsont, erősen kiemelkedő, konvex orrhát, lapos tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A keleti dinaroid változat (7. kép) termete szintén magas-igen magas, orrháta is konvex, de a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb, kevésbé magas és a járomcsont is túlnyomóan előreálló. Ha azonban a balkáni dinári turaniddal, pamírral,

1. turanid

2. turanoid (alföldi változat)

3. turanoid (alföldi változat)

4. turano-(pamiri)

5. pamiro-turanid

6. pamiro-turanid

7. keleti dinaroid

8. kaszpi

elő-ázsiai vagy ezek kombinációjával keveredik, a keleti dinaroidhoz hasonló jelleg-együttes jöhet létre, ezért a mindkét változathoz kötődő egyéneket egyenlő arányban osztottam meg a két változat között.

Keleti mediterrán

A típuson belül a *kaszpi* változat (8. kép) a leggyakoribb 3,0%-kal, erre a magas, ritkábban igen magas teremt, a fej nagy méretei mellett közepes vagy hosszú fejjelző, középszéles, enyhén magas arc mellett közepes vagy keskeny arcjelző, lekerekített járomcsont, a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, erősen domború tarkó, sötét szemszín, fekete vagy mély sötétbarna hajszín és enyhén barnás bőrszín a jellemző. A keleti mediterrán típus *pontusi* és *iráni* változata a felvidékieknél csak ritkán észlelhető.

Az általam vizsgált összes magyarnál 5,3%-ban kimutatható *elő-ázsiai* és 4,5%-ban meghatározható *kelet-balti* típus a felvidékieknél csak 1,9% illetve 3,3%-ban észlelhető (4. táblázat).

NÉPESEDÉSTÖRTÉNETI ÉS ETNOGENETIKAI ÖSSZEFÜGGÉSEK

A honfoglaló magyaroknál a turanid és a pamíri volt a két leggyakoribb típus (Lipták 1958) és az általam vizsgált 32 899 kárpát-medencei magyar közül a felvidékiek azok közé a népeségek közé tartoznak, akiknél a közép-ázsiai réteggel kapcsolatba hozható fenti két típus a legnagyobb mértékben mutatható ki, az előbbi a 31,4%-os magyar átlaggal szemben 43,0%-ban, az utóbbi az összes magyar 12,0%-hoz képest 17,8%-ban (Henkey 1998). De a felvidéki magyarok további jelentős keleti jelleg-együttesei is észlelhetők voltak, 3,9%-ban a kaukázusi osztóknál jelentős keleti dinaroid, amelyet a grúz antropológusok kaukázusinak neveznek (Natishvili—Abdushelishvili 1960), 3,0%-ban pedig a közép-ázsiai türkméneknek gyakori kaszpi, de a mongoloid aránya is megegyező a 0,9%-os magyar átlaggal (Henkey 1998). A felvidéki magyaroknál a közép-ázsiai eredetű típusok (turanid, pamíri, kaszpi, mongoloid) együtt 64,7%-ban a kaukázusi jelleg-együttesek (keleti dinaroid, elő-ázsiai) 5,8%-ban, a finnugor formák (uráli, lapponoid és a kelet-balti finnugor alakjai) 3,7%-ban, a régi szláv jelleg-együttesek (északi, cromagnoid, és a kelet-balti régi szláv formái) 0,7%-ban voltak meghatározhatók. A vogulokra és az osztjákokra jellemző uráli típusba egyetlen felvidéki magyar sem volt sorolható. A magyarság közép-ázsiai eredetű rétegekre utaló típusok túlsúlyának (64,7% a 46,8%-os magyar átlaghoz képest), a finnugor formák nagy csökkentésének (3,7% a 4,6%-os magyar átlaggal és a honfoglalóknál kimutatott 15,7%-kal szemben) és a régi szláv jelleg-együttesek teljesen jelentéktelen előfordulásának (0,7% az összmagyar 2,1%-hoz képest) főbb okai:

1. A honfoglaló magyarok és utódaik igen nagymértékben benépesítették a jelenlegi Dél-Szlovákia területét, különösen a Dunától északra eső kisalföldi és az észak-bodrogi vidékek azok, ahol igen sok 10. századi és 11. század eleji magyar temetőt tártak fel (Nevizánszky 1994), sőt a Nyitra—Galánta—Komárom háromszögben 10. századi magyar hatalmi központot is igazoltak a régészeti leletek (Szabó 1983).
2. László Gyula (1982) szerint a későavarnak is nevezett avar kori onogurok jelentős számban éltek meg a magyar honfoglalást, a Csallóközben a honfoglalás korában még lakott avar telephelyek védőgyűrűt alkottak a Megyer törzs nemzetségeinek szállásai körül és ezek lakói összeolvadtak a magyarsággal (Tánczos 1997).
3. A honfoglalás után a Kárpát-medencébe beköltöző besenyők, uzok, kunok, jászok gyarapították a közép-ázsiai eredetű réteget (Bartucz 1938), finnugor eredetű nép pedig már nem érkezett a történeti Magyarország területére.
4. A honfoglalás-kori kárpát-medencei szláv nyelvű népek nem voltak tiszta szlávok (Tretyakov 1953) kialakulásukban jelentős szerepük volt a közép-ázsiai eredetű népeknek, főleg a (késő) avaroknak (Eisner 1933).
5. A 12—14. század között magyar földműves családok telepítették be a Kárpát-medence északi folyóvölgyeit, akik elől a Nyitra-szlávok jelenős része a Nyitra felső szakaszán és a Turóc völgyén keresztül fokozatosan a lipői medencébe húzódott (Mályusz 1922). A szláv nyelvű réteg másik része helyben maradt, a Vág völgyében Beckó és Vágbeszterce között, a Nyitra völgyében Appony és Oslány között, a Turóc völgyében Ruttkáig, a Garam völgyében Garamszentkereszt és Besztercebánya között együtt élt a magyarokkal (Szűcs 1982). A 10. századi és a 11. század eleji magyar, vagy túlnyomóan magyar 114 temető közül pl. Felsőjattón, Ógyallán, Ondrohón, Szomolányban, Zsitvabesenyőn más etnikumok jelenléte is kimutatható, de nem lehet véletlen, hogy a mai felvidéki magyaroknál, a régi szlovákoknál gyakori formák csak 0,7%-ban mutathatók ki, mert azok a 8—12. századi, szlováknak tartott koponyákon csak 32%-ban voltak kimutathatók és a leggyakoribb típus a mediterrán volt náluk (Kočka 1965), amely évezredekkel a szlávok beköltözése előtt, a csiszolt kőkorszakban abszolút többségben volt a Kárpát-medencében (Bartucz 1938). Az Árpád-kor közepétől kezdve fehér horvátok (déli lengyelek) telepedtek Árva megyében és Szepes megye északi felében (Györffy 1962), akik elszlovákosodtak, de ezek beolvadása nem növelhette jelentősebben a szlovákoknál a régi szláv jelleg-együtteseket, mert Dél-Lengyelországban a Katowice—Lublin vonaltól délre ma is a finnugorokkal kapcsolatba hozható lapponoid típus előfordulása (39,0-46,1%) a legnagyobb (Bergman 1978). E vidékek ősi népességére a fésűs kerámia kultúra volt a jellemző, amely a finnugor népekkel hozható kapcsolatban (Mark 1970) és akikre Fehéroroszországból és Északkelet-Lengyelországból, a

szláv őshazából érkezők rátelepedtek. Az utóbbiak valószínűleg az e területeken 24,8-28,1%-ban kimutatott északinak nevezett típussal (Bergman 1978) azonosíthatók, viszont az elő-ázsiaiaként kimutatott jelleg-együttes — amelynek többsége nézetem szerint pamíri és keleti dinaroid — a szarmata, besenyő, tatár eredetű lengyelországi katonai középréteg keleti elemeire vezethető vissza, előfordulása 15,3 és 20,6% közötti (Bergman 1978).

Bár 1991 és 1994 közötti felvidéki embertani felméréseim alapján is cáfolható volt az a feltevés, hogy a dél-szlovákiai magyarok elmagyarosított szlovákok leszármazottai lennének (Henkey 1994). Az ezt követő csallóközi, mátyusföldi és Ipoly-menti vizsgálataim tovább erősítették azt az embertani képet, amely szerint a felvidéki magyarok a kárpátaljaiakkal együtt, leginkább őrizték meg a mai falusi és mezővárosi magyar népségek közül a közép-ázsiai (törökös) réteg embertani jellegeit, a régi szlovák formák az 1%-ot sem érik el náluk, de a szlovákok többségét kitevő, Sasvár—Vágbeszterce—Oszlány—Besztercebánya—Eperjes—Homonna—Szobránc vonaltól délre eső folyóvölgyekben élő szlovákok származásának gyökerei is nagyobb részben a honfoglalás előtti későavar és szarmata, valamint a honfoglalás utáni magyar, kabar (magyar) és besenyő beolvadásra vagy keveredésre vezethetők vissza. Boszniában, Montenegróban, Közép-Horvátországban és Nyugat-Szerbiában gyakori balkáni dinári változat Dalmácia őslakóival az illirekkel és a nyugati trákokkal hozható kapcsolatba (Bartucz 1938). Szlovákokat az Aszód melletti Vácegresen (régébi neve „Zsidó” volt) és a Salgótarján környéki Lucfalván vizsgáltam. A magyarokhoz a vácegresiek állnak közelebb, akik ősei a 18. században azon szlovákok lakta területekről érkeztek, hol a 15. századi Knyiezsa-féle néprajzi térkép szerint magyarok, vagy magyarok és szlovákok vegyesen laktak, míg a lucfalvaiak felmenői Árva, Liptó, Turóc és Zólyom megyéből telepedtek át. E két szlováknak tartott községben a régi szláv jelleg-együttesek 10,3%-ban, a finnugor formák 10,6%-ban, a törökös típusok 28,5%-ban voltak észlelhetők, az utóbbiak a vácegresieknél több mint, kétszeres arányban, mint a lucfalvaiaknál (Henkey 1985). A régi szláv jelleg-együttesek éppen a vizsgált felvidéki magyaroknál határozhatóak meg a legkisebb arányban, 0,7%-ban, de a szlávokra utaló régészeti leletek az avar korban is alig mutathatók ki. László Gyula szerint „*néhány százsíros avar temetőikben van 1-2 ilyen sír*” (Tretyakov 1953). Bár kisebb mértékben, mint a déli szlovákokba, de az Árva, Liptó, Észak-Szepes és Észak-Sáros megyei szlovákokba is beolvadtak kabar—magyar és besenyő gyeptörök (Belitzky 1972, Lackovits 1972, Bakó 1989). A Szepes megyei Csütörtökhely és környéke 29 köznemes népségeinek magyar nyelve a 17. század végéig kimutatható, ezen felül az oszmán–török hódoltság időszakában folyamatosan menekültek magyarok a legészakibb megyékbe is. Az oszmán török hódoltság elől menekülő keleti horvátok többsége ugyan a Nyugat–Dunántúlnak Ausztriához csatolt területére telepedett, de egyes csoportjaik nemcsak a jelenlegi Dunántúlra, hanem a Felvidékre is áthúzódtak. (Gyetva vidéke balkáni dinári jellegű népsége — Lipták 1969 — embertanilag jelentősen eltér a szlovákok többségétől.) Bár kisebb mértékben, de a 15–17. században is volt dél felé irányuló áttelepedés a legészakibb felvidéki megyékből is.

A 18. század első felétől megkezdődött az északi megyékben összetömörült lakosság áttelepedése az oszmán–török hódoltság alól felszabadított vidékekre. Bár a telepések között magyarok szlovák és szlovákok magyar névvel egyaránt lehettek (Siracký 1963), viszont a legnagyobb alföldi szlovák helységnek tartott Békéscsabán az újratelepítő családok között több volt a magyar, mint a szlovák nevű (Ember 1977). Ahová azonban szórványként csak néhány szlovák család telepedett, ezek a környezettől új, magyar nevet is kaphattak. Fontos lenne a legrégebbi szlovákiai egyházi anyakönyvek részletes átvizsgálása, mert adatok vannak arra nézve, egyes magyar eredetű családneveket pontatlanul írtak le, vagy szláv jellegű végződést írtak hozzá, áttelepülés esetén pedig az eredeti név gyakran feledésbe merült és a családot az után a helység után nevezték el, ahonnan érkezett, jelentős részben érthetetlen koncepció szerint, magyar helységből érkezőt gyakran szlovák, szlovák községből érkezőt magyar végződéssel (pl. Szirák—Siracký, Polomka—Polomkai). 42 éves kutatómunkám alapján meg vagyok győződve arról, hogy az egyes népségek származása a legszakszerűbben a népesedéstörténet, régészet, az anyakönyvek, az embertan, a néprajz–folklor és a nyelvészet eredményeinek együtt figyelembevételével tanulmányozható.

A vizsgált felvidéki magyar népségek felmérése a magyar nép kialakulásának mérlegelése szempontjából is fontosnak látszik, mert ezek ősei elkerülték az oszmán–török hódoltságot, vagy az csak 20-30 évig tartott, így jól megőrizhették Árpád-kori magyar őseik embertani jellegeit. A felvidéken a csallóköziek helyzete a folyók által való védettség miatt is különösen kedvező volt, de az itt felmért három besenyő eredetű népség (Bős, Kulcsod, Padány) vizsgálata a Rábaköz mellett (Henkey 1996) jelentős új eredményeket nyújtott annak a tanulmányozásához, hogy a besenyők beolvadása miként befolyásolta a magyar nép embertani jellegeinek kialakulását. E népségek vizsgálatának eredményei arra utalnak, a besenyő vagy részben besenyő eredetű magyarok azon népségek közé tartoznak, amelyek a legnagyobb mértékben megőrizték a közép-ázsiai eredetű embertani jellegeket, jelleg-együtteseket, főleg a kazakoknál és az északi üzbégek-nél gyakori turanid típust, a déli üzbégek-nél gyakori turano–pamíri és pamiro–turánid átmeneti formákat, valamint a magyar átlagnál nagyobb mértékben a türkménekre jellemző kaszpi változatot. Meg vagyok győződve arról, hogy az egyes népek származására nézve az embertani adatok nyújthatják a legbiztosabb támpontot, mert amíg egyes népek átvették a másik nép nyelvét, kultúráját, az embertani jellegek a genetika szabályai szerint öröklődnek.

Összefoglalva felmérésem lényegét, a felvidéki magyarok etnikai embertani vizsgálatának eredményei arra utalnak, náluk a közép-ázsiai (törökös) típusok túlsúlya a finnugor formákhoz képest több mint tizenhatszerez, a régi szláv jelleg-együttesek pedig a 2,1%-os magyar átlagnál is kisebb arányban, 0,7%-ban voltak meghatározhatóak.

FŐBB IRODALOM

- BAKÓ F.: A palóc néprajzi csoport eredete, etnikai összetevői. In: Palócok I. Eger; 1989. 53—117
- BARTUCZ L.: A magyar ember. Budapest, 1938
- BELITZKY J.: Nógrád megye története 896—1849. Salgótarján, 1972
- BERGMAN, P.—BIELICKI, T.—SAWICKI, K.: Anthropologie der heutigen Bevölkerung Polens. In: Rassengeschichte der Menschheit (Kiadó: Schwidetzky, I.), 4. Lieferung; 1978. 97—130
- EISNER, J.: Slovensko v pravěku. Bratislava, 1933
- EMBER Gy.: Az újjátelepülő Békés megye összeírásai 1715—1730. Békéscsaba, 1977
- GYÖRFFY Gy.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. Budapest, 1962
- Henkey Gy.: Lucfalva és Vácegres népességének etnikai embertani vizsgálata. Anthropol. Közl. 29. 1985. 153—177
- HENKEY Gy.: A magyarság etnikai embertani képe. Kandidátusi értekezés. 1990
- HENKEY Gy.: Magyarok és szlovákok származásának közös gyökerei. Kapu. 1994/8. 25—27
- HENKEY Gy.: A magyarság etnikai embertani vizsgálata. A Cumania 15-ben. (Kecskeméten megjelenés alatt.) 1998
- HENKEY Gy.: Rábaközi magyarok etnikai embertani képe. Arrabona 35/1—2. 1996. 109—134
- KOČKA, W.: Archeologisch-anthropologische Korrelation zwischen Ungarn und Slawen im X—XII. Jh. Acta Arch. Hung. 17. 1965. 55—63
- LACKOVITS E.: A rábapatonaiak eredethagyománya. Arrabona 14. 1972. 242
- LÁSZLÓ Gy.: A kettős honfoglalásról: História 1982/1. 3—4
- LIPTÁK P.: Awaren und Magyaren im Donau—Theiss Zwischenstromgebiet. Acta Arch. Hung. 8. 1958. 199—268
- LIPTÁK P.: Embertan és emberszármazástan. Budapest, 1969
- MÁLYUSZ E.: Turóc megye kialakulása. Budapest. Budavári tudományos Társulat kiadása. 1922
- MARK, K.: Zur Herkunft der finnisch—ugrischen Völker vom Standpunkt der Anthropologie. Tallin, 1970
- NATISHVILI, A. N.—ABDUSHELISHVILI, M. G.: Contributions to the Anthropology of the Georgian People. Peabody Mus. Harvard Univ. Russian Translation Series 1960 1/2. 72—80
- NEVIZÁNSZKY G.: A Kárpát-medence északi térségének régészete a honfoglalás korában. In: Honfoglalás és régészet. Balassi Kiadó. 1994. 171—179
- ROSZTÓCZY E.: Beszámoló a levonték első rendszeres orvosi vizsgálatának eredményeiről. Az Ifjúság Orvosa 1942. I. évfolyam 6. sz. 294—320
- SIRACKÝ, J.: St'ahovanie slovakov na Dolnu Zem v. 18. a 19. storoči. Slovenský Národopis 1963. 11/2—3. 193—258
- SZABÓ J. GY.: A Duna—Tisza köze és a magyar honfoglalás. Forrás. Kecskemét. 1983/7. sz. 34—51
- SZÜCS J.: A középkori Magyarország népei. História 1982/1. sz. 4
- TÁCZOS T.: A nagymegyeri Mátyás legendák. Gyurcsó István Alapítványi Füzetek 7. Dunaszerdahely—Nagymegyer. 1997. 7—29
- TRETYAKOV, N. P.: Tretyakov professzorral folytatott megbeszélés jegyzőkönyve. Szovjet Régészet 1953. 5/6. 151—160

Részlet Daru Kádas István:
Vérszerződés
című tus-acril rajzából
(Honfoglalás sorozat. 1996)

24—60 éves felvidéki magyarok méreteinek és jelzőinek főbb paraméterei

Jelleg	Férfiak (n=1002)		Nők (n=1040)	
	$\bar{x}$	s^2	$\bar{x}$	s^2
Testmagasság (cm)	174,29	43,48	161,22	35,93
Fejhossz (mm)	189,48	33,43	179,66	27,00
Fejszélesség (mm)	161,51	30,27	153,86	23,35
Homlokszélesség (mm)	114,92	18,55	110,79	13,18
Járomív szélesség (mm)	147,21	31,16	138,82	23,48
Morfológiai arcmagasság (mm)	121,62	31,17	111,09	24,75
Állkapocs szögletesség (mm)	115,27	32,01	107,54	22,19
Orrmagasság (mm)	52,91	9,67	49,44	7,25
Orrszélesség (mm)	36,48	3,93	32,97	3,02
Fejjelző	85,24	9,62	85,67	9,23
Arcjelző	82,62	19,30	80,03	16,22
Orrjelző	69,09	28,97	66,82	24,65

2. táblázat

24—60 éves felvidéki magyarok főbb kvalitatív jellegeinek megoszlása %-ban

Jelleg	Forma	Férfiak	Nők
Járomcsont alakja	lekerekített	14,4	12,6
	előreálló	82,4	85,8
	előre keskenyedő	3,2	1,6
Homlokprofil	előre domborodó	0,1	0,7
	meredek	96,1	99,1
	hátrahajló	3,8	0,2
Orrprofil	konkáv	15,8	21,3
	egyenes	38,0	42,6
	konvex	46,2	36,1
Orrhát kiemelése	gyenge	0,9	0,9
	közepes	76,1	87,3
	erős	23,0	11,8
Tarkó profilja	erősen domború	7,6	13,8
	enyhén domború	64,6	84,2
	lapos	27,8	2,0
Szemszín*	világos (1a—4a)	27,8	19,3
	kevert (4b—8,10)	28,6	30,3
	sötét (9,11—16)	43,4	50,3
Hajszín	vörös (I—IV)	0,0	0,1
	szőke (A—L)	0,0	0,3
	átmeneti (M—O)	0,6	1,0
	barna-fekete (P—Y)	99,4	98,6

*Két férfinél és egy nőnél heterochromia iridis (a két szem színe eltérő csoportba sorolható)

A Hiernaux-féle távolságok

	Férfiak	Nők
1 Felvidéki magyar őslakosok— 2 nyugat-dunántúli őslakosok	519	125
1 Felvidéki magyar őslakosok— 3 közép-dunántúli őslakosok	306	194
1 Felvidéki magyar őslakosok— 4 Duna—Tisza közti őslakosok	1037	925
1 Felvidéki magyar őslakosok— 5 jászok	1169	887
1 Felvidéki magyar őslakosok— 6 kiskunok	1656	1219
1 Felvidéki magyar őslakosok— 7 palóc centrum	769	806
1 Felvidéki magyar őslakosok— 8 tiszántúli őslakosok	481	225
1 Felvidéki magyar őslakosok— 9 nagykunok	950	887
1 Felvidéki magyar őslakosok—10 székelyek	1025	900

4. táblázat

Típusok megoszlása %-ban

Típus	Felvidéki magyarok	Magyarok összesen
Turanid	34,0	31,4
Pamíri	17,8	12,0
Dinári, keleti dinaroid	7,0	5,8
Keleti mediterrán (kaszpi, pontusi, iráni)	4,9	4,1
Kelet-balti	3,3	4,5
Alpi	2,0	2,5
Elő-ázsiai	1,9	5,3
Lapponoid	1,1	1,7
Mongoloid	0,9	0,9
Gracilis mediterrán	0,4	0,8
Északi	0,0	0,4
Cromagnoid	0,0	0,4
Atlanto-mediterrán	0,0	0,1
Uráli	0,0	0,1
Meghatározatlan (erősen kevert)	17,6	30,6
Vizsgáltak száma (Henkey 1997)	2185	32899

KELTA—MAGYAR ROKONSÁG A TÖRTÉNELEM ÉS A RÉGÉSZET TÜKRÉBEN AVAGY A KELTÁK: EURÓPA SZABIR GYARMATOSÍTÓI

A KELTÁK

„Erős testek, hosszú vöröses haj, hatalmas pajzsok, hosszú kardok; e mellé a csataénekek, és az üvöltözés, a kardtáncok és a riasztó fegyverzaj, amikor is szokásuk szerint összecsapják pajzsukat; mind ez tudatosan arra céloz, hogy félelmet keltsen.” — írja Líviusz: *Ab urbe condita*¹ című írásában a keltákról. Ki volt ez a legendás nép, amely alighanem nagy benyomást keltett a rómaiakra?

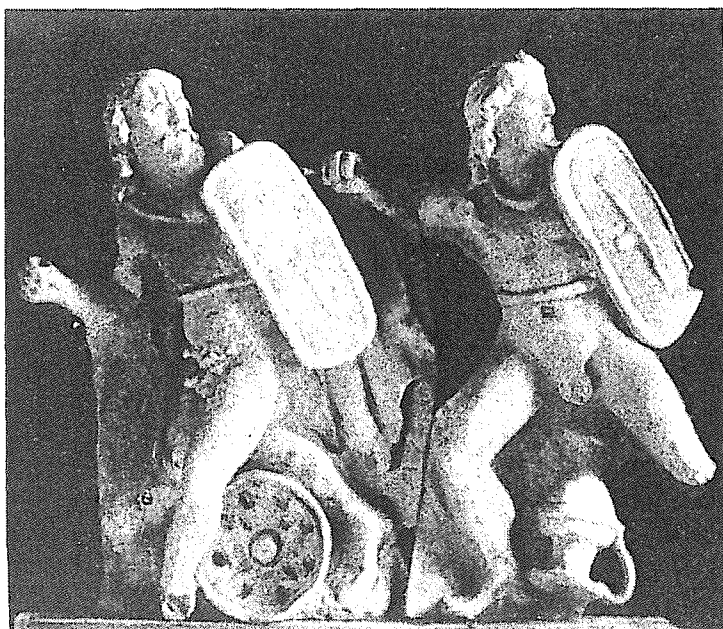
Kr. előtti ötödik évszázadtól ismerik a görög és római krónikák és hatalmas népként írják le őket. Az Atlanti-óceántól a Fekete-tengerig ügettek lovaikon, őrizték gulyáikat, művelték földjeiket, bányászták érceiket és kovácsolták félelmetes vasfegyvereiket. Hatalmas domb- és gödörsírokat (korgányokat) állítottak fel legvitézebb harcosaik emlékére, szumir, szabir és szkíta mintára szekerekkel is temetkeztek. Óriási természetes körtemplomok, szentélyek, szentfák és ligetek alkották a szellemi és vallási élet központjait, ahol táltosok, sámánok, a druidák vezették a szertartásokat, áldották az újszülötteket, kötötték házasságokat, kezelték a betegeket, áldoztak többek között fehér bikát és lovat, regöltek és kiképezték a jövődöbéli tordákat.

Ma már bizonyított, hogy a kelta nép nem volt egy primitív barbár rabló társaság, ellentmondva némi római „propagandaírásnak”. „Az ősi kelta civilizációt főleg a görögök és a rómaiak írták le vadharcosok társadalmának, akik büszkék, tudatlanok és műveletlenek voltak, az életet könnyelműen vették, gyerekes élvezeteket folytattak, és gyakran leítették magukat. ... Ezzel az elképzeléssel részben még ma is élünk, de semmi köze a valósághoz. ... A kelták egyik kiváló tehetségük volt az útépítés. Tudásukat ezen a téren régebben gyakran cáfolták, de az utóbbi időben bebizonyították a régészeti kutatások a jól megerősített kelta utak létét. Ezzel a római utak mítosza a megfelelő helyére szorul, és mára már elfogadja a szaktudomány azt aényt, hogy sok latin fogalom, a szállítást illetően, a keltából volt átvé-

Az ókori világ Kr. e. a negyedik század közepén

¹ Christiane Éluère: *Die Kelten*. Ravensburg, 1994. 1. „Gewaltige Körper, / lange, rötliche Haare, große Schilde, / überlange Schwerter; dazu ihr Gesang, / wenn sie in die Schlacht ziehen, / und das Geheul, die Waffentänze und / der schreckenerregende Waffenlärm, / wenn sie nach gewohnter Weise ihre Schilde / aneinanderschlagen: / All dies ist bewußt darauf angelegt, / Schrecken zu erregen.” (Líviusz: *Ab urbe condita*. 38. 17. 4—5)

Kelta harcosok

Terrakotta dombormű a civita-albai frízről. Kr. e. harmadik század

amelynek eredménye a túlnépesedés volt. Kr. e. 450 körül indult el a kelta népvándorlás. Birtokukba vették Észak-Itáliát és még az anatóliai Galatát is. Ekkor kerültek először háborús viszonyba Rómával. A háborúk elején a kelta törzsek fényes győzelmeket arattak, sőt Kr. e. 387-ben Rómát is elfoglalták és kirabolták.

Kr. előtti harmadik évszázadtól kezdődően a római hatalom megerősödött. A szomszédos umbriai és szamnita törzsek, valamint az etruszkok leverésével, megkezdődött terjeszkedése a kelták lakta földekre. Mivel a kelták, akárcsak a szkíták, nem alapítottak világbirodalmat, hanem törzsközösségekben és kisebb államokban szerveződtek, könnyű volt a jól megszervezett római légióknak túlerővel legyőzni a seregeiket.

Kr. előtti második évszázadban kétoldalról kerültek szorult helyzetbe a kelták. Északról a germánok terjeszkedtek délfelé; délről meg az örök város birodalma megállíthatatlan erővel tört földjeikre. Az észak-itáliai senonokat és a bójakat sok harc után végül Kr. e. 191-ben leverték. Kr. e. 133-ban a rómaiak elfoglalták Keltibériát (Hispaniát). Az arvernek, az allobrogok, ligurok és salluvok leverésével, Kr. e. 121-ben létrejött a Gallia Narbonensis római provincia, a mai Dél-Franciaországban.

Cézár belpolitikája nem volt népszerű, ezért elindította pusztító hadjáratait Gallia ellen, hogy külpolitikai sikerrel szerezzon tekintélyt és támogatást a szenátusban. Cézár „galliai háborúja” Kr. e. 58-tól 51-ig tartott, következményeként elfoglalta egész Galliát, de a brit-szigeteken nem volt sikere, mert nem számított a brit harci kocsik gyorsaságával. Vérengzései, az elfoglalt kelta városok lakosságában ellenszenvet keltett. A gall törzsek összefogtak, és pajzsra emeléssel megválasztották a fiatal arvern királyfit, Vercingetorix-et fejedelmüknek. A gall városok egytől egyig csatlakoztak Vercingetorix seregéhez, elküldték legvitézebb katonáikat. Egy hatalmas nemzeti felkelés szerveződött, egy „szent háború”, ahogyan a druidák nevezték — ez volt az első alkalom, hogy összefogtak a kelták a római agresszor ellen. Hosszú küzdelmek és csaták után Kr. e. 51-ben fogságba esett Vercingetorix, a szabadságharc hőse, akit Kr. e. 44-ben kivégeztek. A harcok során összesen 800 kelta város és falu és több mint 3 000 000 kelta esett áldozatul a római inváziónak. Galliában megkezdődött a „romanizálás”. A következő években az utolsó kontinentális kelták is elvesztették függetlenségüket, előbb Kr. e. 25-ben a Galaták, majd Kr. e. 15-ben az Alpoktól északra a Dunaig terülő Noricum és Kr. u. 10-ben Pannónia is római kézre került. Csupán a Kárpát-medence északi és keleti ré-

ve.”² Számos kelta fegyvert is átvettek a rómaiak, és kelta eredetű nevüket beépítették latin nyelvük szókincsébe, akárcsak a szállítás és közlekedés szavait.

Kr. előtti első évszázadban nagyon keregett volt Cézár Rómájában a brit gyapjúáru, főleg a „sagi”, a kelta gyapjúköpeny (zeke). Itt látszik mennyire hazug volt Cézár propagandája, hisz azt állította, hogy a kelták nem ismerték a gyapjúszővest.

Egyedülálló volt az akkori Európában a szabad orvosi ellátás — ami törvénybe volt iktatva a kelta jogban —, és kórházak berendezése.³

A régészet segítségével bebizonyosodott, hogy a kelták egyenrangúak voltak a római civilizációval. Ma már tisztán kibontakozik előttünk a kelták magas műveltségi szintje. Magas jártasságuk volt a művészet, edénykészítés, ötvösség, zománcozás, fémfeldolgozás terén.⁴

A régészet kimutatta a jóléti, fejlett és gazdag korai kelta földművelő közösségeket,

² Peter Berresford Ellis: Die Druiden — von der Weisheit der Kelten. München, 1996. 27—35. „Die alte keltische Zivilisation wurde vor allem von den Römern und Griechen als eine Gesellschaft wilder Krieger geschildert, die stolz, unwissend und ungebildet waren, das Leben leicht nahmen, kindlichen Vergnügungen frönten und sich häufig betranken. ... Diese Vorstellungen hegen wir zum Teil auch heute noch, doch sie haben nichts mit der Wirklichkeit zu tun. ... Eine der herausragenden Fähigkeiten der Kelten war der Straßenbau. Früher wurde ihr diesbezügliches Können häufig angezweifelt, doch in letzter Zeit haben archäologische Forschungen die Existenz gut angelegter Keltensstraßen bestätigt. Der Mythos von den Römerstraßen wird damit auf seinen rechtmäßigen Platz verwiesen, und die Wissenschaft akzeptiert zunehmend die Tatsache, daß viele lateinische Begriffe für das Transportwesen aus dem Keltischen übernommen wurden.”

³ Peter Berresford Ellis: uo.

⁴ Peter Berresford Ellis: uo.

szében őrizték meg egyes kelta törzsek szabadságukat, mint az anartok, ósok, kotinok, karpok és egyéb kisebb törzsek, melyek majd a felszabadult pannonokkal együtt megélték a hun honfoglalást.

Az első germán törzsek, a teutonok és a kimberek, Kr. e. 113 és 101 között hatalmas erővel betörték a kelta területekre, majd fokozatosan beköltöztek a germán törzsek, gyakran békésen összevegyültek a kelta lakossággal, de „etnikai tisztogatások” is előfordultak. Kr. e. 72-ben Észak-Hessenbe megjelentek a germán suebek.

Évszázados harcok és népiirtások után, négy évig tartó ostrom során elesett Kr. u. 43-ban, a britek utolsó vára is, Durnovaria (Dún Mai), ahol majdnem 10 000 kelta vesztette életét. De ezzel még nem tört meg a szigeti kelták ellenállása. Kr. u. 61-ben fellázadtak Boadicca, az Iccének királynője vezetése alatt. Lemészárolták a megszálló csapatok nagy részét Camulodunum és Londinium (a mai Colchester illetve London) városoknál. Végül a rómaiak győztek és Boadicca öngyilkos lett. 77-től Anglia nagy része a Római Birodalom részévé vált.⁵ Csak Walesben, Írországból és Skóciában maradtak függetlenek a szigeti kelták a kilencedik századig, amikor a normannok kolonizálták az Északi Tenger szigeteit.

Rövid ideig 260 és 274 között Gallia és Britannia is felszabadult: amíg a rómaiak nagy erők összevonásával a li-mesen kívül próbálták tartani a germánokat, megalakult 260-ban a független gall állam, de 274-ben Aurelianus császár elfoglalta.⁶ A kelta nemzeti öntudat megmaradt a Hun Birodalom Rómára való támadásáig. Míg Attila a galliai hadjárata alkalmával ostromolja Auréliáni-t (Orléans), a városban fellázadtak Eudoxius kelta orvos vezette bagaudák, az „alsóbb néprétegből verbuválódott Róma-ellenes” kelták. De felkelésük eredménytelen maradt. (Eudoxius 448-óta Attila udvarában élt.)⁷

Ma már e valaha hatalmas és nagyszerű népnek csak csekély nyomait találjuk. A kelták csak Nyugat-Európa peremvidékein vészelték át az idők viharát. Ám még ezek sem mind függetlenek. Egyedül Írországnak, amely 1171 óta Angliához tartozott sikerült kivívni szabadságát 1916-ban és 1922-ben. A „négy zöld mezőnek” csak egy része nyerte el függetlenségét. Az egyik, Ulster (Ulaid földje) még megszállás alatt van. De minden elnyomás és jogfosztás ellenére megmaradt a kelta nyelv.

Megismertük a kelta nemzet végzetét és a kelták megmaradását, de felmerül a kérdés, hogy kik voltak, ezek a szenvedélyes lovasok, harcosok, kik a becsületet és bátorságot tették erkölcsük legmagasabb elvének? Honnan származik az európai vasműveltség első népe, mely egy oly gyönyörű régészeti és művészeti örökséget hagyott ránk? „*Korai Rajna-vidéki impulzusokkal itt (a mai Magyarország területén) bontakozott ki a fegyverek vésett díszítésének jellegzetes, magyar kardstílusként is emlegetett európai rangú művészete.*”⁸ A kelta kérdésre már sokan kerestek választ, s ebből adódóan több vélemény alakult ki. „*Az első, e földön (Magyarországon) lakó nép, melynek neve megmaradt, a kelta nép volt, mely Krisztus születése előtt 5-600 esztendővel rajzolt ki Ázsiából. Ez a nép már ismerte a kőnét, bronznál tökéletesebb vasat. Ez már vasból kovácsolt fegyverrel foglalta el a földet, lett ura ennek a hazának. Művelte a földet, foglalkozott állattenyésztéssel, űzte a kereskedést.*”⁹ Mára már korábbi időkre helyezik a kelta honfoglalást. Christiane Éluère felteszi a kérdést, hogy nem bronzkori hódítók sarjai-e a vaskori kelták, s így az urnamező-kultúra utódai, vagy őseik már nem az újkőkorból telepdedek-e le Európában? Ír történészek arra az álláspontra helyezkednek, hogy a kelták ősei Anatóliából vándoroltak ki Kr. előtti hatodik ezredévben, előbb az Al-Dunát, majd 3000-ig elérték az Atlanti-óceánt és 2000-ben a Brit-szigetekre is letelepedtek.¹⁰ Hogy Kr. e. 6000-ben már keltákról lehet-e beszélni — nem tudom —, valószínűleg etnikai definíció kérdése. Szerintem mégiscsak érdemes „visszaszá-guldan” mai életformánk kezdetének idejére, az újkőkori forradalom korára, megvilágítani az akkori Európát megváltoztató eseményeket, s választ keresni a „kelta kérdésre”.

Az újkőkori civilizáció bölcsője a Közel-Kelet, amelynek népessége gyarmatosította Euráziát. Ezeknél a népek-nél nagyon gyakori a SZABIR népnév, hiszen nyelvtanilag azonosítható a SZUMIR, SZUBAR, SAMAR, GOMAR, KIMMER, SZABIR, KABAR népek elnevezéseivel. Így például a KABAR alapszóból KAMAR lett: „*Komárom ősi Camarun neve Kamar (kabar) népnévből származik.*” szabir¹¹. A középső Kaukázusban még ma is él egy KABARD-nak nevezett szabir (kazár) töredék, amelynek a cserkeszekkel rokon a nyelve, a kabard-adige, Jósza János szerint a hunok és kunok nyelve volt szabir.¹²

⁵ Christiane Éluère: Die Kelten. Ravensburg. 1994

⁶ H. Kinder—W. Hilgemann: Atlas zur Weltgeschichte (Band I)²². München. 1987. 101.

⁷ Bóna István: Attila és a nyugati világ” a História XVII. évfolyam 1995. 8. szám 3—6.

⁸ Fodor István—Kovalovszki Júlia—Kovács Tibor—Lovag Zsuzsa—Tóth Endre: A Magyar Nemzeti Múzeum (Múzeumi kalauz) Budapest, 1992. 54.

⁹ Benedek Elek: Hazánk története. Budapest. 1927. 1995. 5.

¹⁰ Alan Heusaff „The Celts ... spread gradually after 6000 BC westwards from Anatolia. reaching the Atlantic by 2000—3000 BC.” — idézi Nora Chadwick: The Celts. London. 1970

¹¹ Henkey Gyula: Zoborvidéki és dunamocsi magyarok etnikai-embertani vizsgálata. előadta a szerző a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 10. Magyar Östörténelmi Találkozóján 1995. A cikk megjelent a ZMTE 1996-os kiadványában a 161—176. Zürich—Budapest, 1996. 161.

¹² Jósza János: A székelyek ősei és a székely magyarok. 1925

I. Az újkőkor — első gyarmatosok

Körülbelül Kr. e. a kilencedik és a nyolcadik évezred között végbement egy gazdasági forradalom, ami megváltoztatta örökre az ember szerepét a természetben: a kerámia, állattartás és földművelés ismeretével létrejött az újkőkori ember a közel-keleti Zagrosz-hegységben. Ez természetesen egy lassú és folyamatos kibontakozás eredménye volt, ami ugyanakkor az egész világot megváltoztató fejlődés bevezetője. Már a késő mezolitikus korban ismerte a Jerikó-műveltség a tűzköből készült sarlót a vadgabona aratására, sőt már házakat építettek agyagtéglából. E példa tisztán bemutatja az élelemtermelés és letelepedett életmód felé haladó fejlődést. A Kr. előtti nyolcadik évezredtől kimutathatók a letelepedett mezőgazdász csoportok emlékei Kis-Ázsiától, Szírián s a Kánaánon keresztül Észak-Mezopotámiáig, sőt még Nyugat-Irániig, az elején még egymással gyér kapcsolatban álló műveltségi gócekban. A Kr. előtti hatodik ezredévtől már szerves gazdasági viszonyokban éltek (Hassuna-periódus, kb. Kr. e. 6000—5000). Folyamatosan kezdett szaporodni a népesség. Tenyésztett házi növényeket, állatokat és kifejlesztett új gazdasági és ipari technikákat. Mivel az új gazdasági módszer révén nőtt a népsűrűség, le kellett vezetni a népfelüleget más, termékeny földek felkeresésével. E gyarmatosítás következménye volt, hogy elterjedt a neolitikum a környező területekre, így a Folyamköz vidékére és Transzkaukázia völgyeibe is.

Kialakultak különféle helyi alakjai az agyagedényeknek, viszont a díszítőmintákban, használati tárgyakban és a termékenységi kultusz ősanyszobrocskáira való tekintettel szoros párhuzamokat lehet találni a műveltségek között (Tell-Halaf és szamarai műveltség, 5600—5000, Eridu—Ubaidd-kultúra I—2. periódus, 5400—4500). A későbbi időkben olyan szorosak lettek a gazdasági kapcsolatok, hogy egybeolvadtak a Tell-Halaf, Szamara és környéke kerámia körei. Kialakult az egységes Mezopotámiát és a környező területeket magába foglaló Eridu—Ubaidd-műveltség (Eridu—Ubaidd 3—4. periódus, Kr. e. 4500—3800). „Kisugárzásai keleten az Indusig, északkeleten Turkesztánig, nyugaton pedig Egyiptomig kimutathatók.”¹³ Valószínűleg gyarmatosítócsoporthok terjeszkedtek kelet, északkelet és nyugat felé. Hiszen a mezőgazdaság és állattenyésztés teljesen új demográfiai alapokat létesített. A föld a letelepedett csoportokat egy bizonyos területen bővebben tudta eltartani, mint az azelőtti időkben, amikor a vadász, halász és gyűjtögető csoportoknak alkalmazkodniuk kellett a természetes forrásokhoz, melyek időnként elapadtak és továbbvándorlásra kényszerítették a nagycsaládi egységekben élő apró középső kőkori, vagy még őskőkori fokón álló törzseket. Ezen az őskőkori vagy középső kőkori kulturális fokón állott az egész világ, amikor Elő-Ázsiában megszületett az újkőkor. „Elvileg ugyan elképzelhető lenne, hogy előbb-utóbb az emberiség többi része is eljuthatott volna — egymástól függetlenül is — hasonlóművelődési szintre, a régészeti adatok azonban mást mutatnak ... hogy Eurázsia legnagyobb részében még évezredekkel az előbb ismertett elő-ázsiai fejlődés után is megmaradt a népesség az őskőkori-átmeneti fokón, és a művelődés kezdetei e térségekben minden esetben az elő-ázsiai-mezopotámiai góc régészeti világosan dokumentálható befolyásainak tulajdoníthatók.”¹⁴ „Koncentrikus” hullámokként terjedt el az elő-ázsiai nép, a mezőgazdaság okozta túlszaporodás miatt, ezekre a vidékekre is. Előfordult ugyan, hogy szinte lakatlan területekre költöztek (Irán, Kaukázus, Balkán-félsziget, Kárpát-medence, Közép-Európa stb.), ám gyakran autochthon mezolitikus vagy paleolitikus vadász és gyűjtögetők mellé telepedtek le, és ez a kulturális konfrontáció nem mindig békésen ment végbe. Békés egymás mellett élést, technikák szelektív átvételét (például a mezolitikus állattenyésztők az Itáliai félszigeten, kb. Kr. e. 6000), egybeolvadást, de háborús viszályokat is kimutat a régészet: a dél-belga Hesbaye környékén, a szalagdiszes edények elterjedése határán, kiástak egy tanyát ebből az időből, mely gödrökkel és árkokkal volt körülvéve; ezek környező őslakó vadászok és gyűjtögetők ellen védték a mezőgazda gyarmatosokat. Mezőgazdák és vadászok vetélkedtek egymással terület és természeti kincsek, forrásokért (CUNLIFFE).

A mezolitikus életforma csekélyebb embersűrűséget biztosított, mind az újkőkori földművelés és állattenyésztés, gyakran túlsúlyba került a gyarmatosítók, nem csak műveltségi, hanem etnogenetikai, és paleolingvisztikai eleme is. Csupán a peremvidékeken dominált az autochthon elem, főleg ott, ahol már egy középső kőkori kultúrtradícióval és sűrűbb lakossággal rendelkezett a bennszülött népesség (Északnyugat-Európa, Itália stb.). Képletesen mondva, minél távolabb haladunk a kultúra epicentrumától, annál inkább csökken a primer műveltségi, paleolingvisztikai és etnogenetikai hatás. Ily módon kialakul egy paraszti társadalom, mezőgazdasággal és élelemraktározással összefüggő értékfogalommal.

A népesség földhöz való erős kötöttségét, kifejezi a rokonsági eszme magasztalása, valamint az innen eredő ősök dicsőítése. Ebből viszont később erkölcsi törvények, kozmológiai értékekés vallási elképzelések fejlődtek ki. Megalapozódott egy szellemi civilizáció, mely a letelepedett életmódon nyugszik. Tanyák, falvak, városok alakultak ki, amelyekből később törzsek és az évezredek során etnikai öntudattal rendelkező népek s nemzetek születtek. Így tehát, Kr. e. kb. 6000-ben megjelent az újkőkori mezőgazda és állattenyésztő paraszt az addigi mezolitikus Európa küszöbén. Ebben az időben a jégkorszak utáni Európán hatalmas erdők, mocsarak, vad árak, széles folyók, sekély és

¹³ Götz László: Keleten Kél a Nap. I. kötet (Első könyv). Budapest, 1994. 20.

¹⁴ Götz: uo. 21.

mélymedrű tavak húzódtak át. A középső kőkori vadászok számára sem Délkelet-, sem Közép-Európa nem volt kedvező táj. Nagyobb embersűrűségű csoportokat — már amit megenged a halász-vadász-gyűjtögető életmód — csak az északi és déli tengerpartokon találhatunk. A mezolitikus települések nyomai nagyon gyérek Görögországban és a Balkánon (Lepenski Vir). Tehát nem zárható ki, hogy bizonyos klimatikus és földrajzi okokból a Balkán-félsziget legdélebbi részétől a Kárpát-medencéig nem éltek vagy csak nagyon kis létszámú mezolitikus csoportok léteztek. Így az Anatóliából és Elő-Ázsiából érkező újkőkori földművelő gyarmatosok majdnem lakatlan tájakra telepedtek le. Neolitikus lelőhelyeket jellemzi a Közel-Keletről származó gabona (búza, árpa), juh, kecske, marha és disznó csontja, csiszolt kőbalták, agyagedények, égetett agyagból készített termékenységi bálványok (ösanya-szobrocskák), valamint kultikus rendeltetésű, házak alá temetett bikafejek. Görögországtól a magyar Alföldig és a Kárpátok mindkét oldalán kimutathatók a láncokban épült korai neolitikus széles-gerendás házak, délről északra haladóan egyre fiatalabbak a leletek. Ahogyan Cunliffe írja könyvében: „*Talál ez ahhoz az elképzeléshez, hogy a mezőgazdasági beállítottságú embercsoportok észak felé terjeszkedtek. ... Összességében úgy tűnik, hogy a gyarmatosítás jellemezte a paraszti közösségek fejlődését e korai korszak Délkelet-Európájában.*”¹⁵ Közel-Keletről Anatólián keresztül terjedt el a újkőkor előbb Görögországban (Szeszló, Nea-Nikomédia), majd a Balkánon át a Kárpátok medencéjébe. A Kr. előtti hatodik és ötödik évezred fordulóján létre jött a Nyírségben a szatmári kultúra valamint kialakult a Dél-Alföldön és a Dunántúlon a körösi műveltség, amelyből született Európa nagyobb részét összefogó szalagdiszes kerámia műveltsége Kr. előtti a negyedik ezredév elején. A szalagdiszes kerámia köre az első újkőkori parasztkultúra Európa északibb vidékein, Hollandiától a Dnyeszterig tartott. Régészeti nyomai megtalálhatók Magyarországról kiindulva Észak-Franciaorszáig, Dél-Belgiumban, a Németalföld déli részén, Csehországban, Észak-Austriában, Lengyelország közép és déli részén, valamint Közép- és Dél-Németországban egészen az északnémet síkságig (Hannoverig). A Kárpátoktól északra pedig Moldváig és Ukrajnáig, amely a keleti puszták felé is kiterjedt.

A szalagdiszes kerámia változatos formáinak elterjedése arra utal, hogy a mezőgazda közösségek hullámokban terjeszkedtek nyugat, észak és kelet felé a Kr. előtti hatodik évezredtől kezdődően, a nagy folyók mentén. Ezek a korai földművelők és állattenyésztők, óvatosan választották ki szállásterületeiket. Főleg termékeny folyó menti földekre telepedtek le. Folytatták az évezredekig tartó Európa gyarmatosítását, amely Elő-Ázsiából indult ki. De itt már egy másodlagos mezopotámiai befolyás figyelhető meg. Főleg a Kárpát-medencében voltak kiválóak a körülmények a lakosság megsokszorozódására, mert a föld itt rendkívül termékeny volt: a Duna és Tisza ártere kitűnő szántót, az alföldi síkság kiváló legelőt biztosított, a Kárpátok alján elterülő erdők elegendő vadat s építőanyagot nyújtottak, és agyag is nagy mennyiségben előfordult. Később a számos talajkincsek és ércek előfordulása — főleg az arany — is nagy szerepet játszottak a Kárpát-medence központi jellegének kialakulásában. A Mezopotámiából eredő körösi kultúrából kialakult a műveltség továbbfejlődéseként a már direkt Pannóniából származó szalagdiszes kerámia műveltségi köre, mely a túlnépesedés révén ugyancsak gyarmatosítással terjeszkedett. A régészet itt is abból indul ki, hogy Közép-Európában lakatlan területekre találtak az elő-ázsiai eredetű pannon telepesek. Cunliffe ehhez a következőket írja: „*A legtöbb régész a szalagdiszes-kerámia műveltséget a Kárpát-medencéből kiinduló mezőgazdaság fokozatos kiterjedése eredményének tekinti. ... Egyesek a mezőgazdaság elterjedését egész Európában egy minden generációval fokozottabb határ-előretolásnak látják, ami lényegében folyamatos, bár nem mindig egyenletes. ... Az erős lakosságnövekedés által sürgetve az emberek nagyrészt azelőtt lakatlan területeket tárhattak fel.*”¹⁶ Elméletileg elképzelhető — Götz is ezt vallja —, hogy a szalagdiszes kerámia műveltsége egy átfogó változás volt az eredetileg mezolitikus közösségeknél, amelyek a Kárpát-medencében és a Balkánon kialakult letelepedett mezőgazda életmód peremvidékén éltek. Ám ennek ellentmondanak a régészeti eredmények Cunliffe szerint. Ami a használati tárgyak jellegét, építési módszereket, avagy mindenekelőtt a letelepedett életmódot illeti, nincsenek nyilvánvaló autochton előformák. „*...Közép- és Nyugat-Európa mezolitikus lakosságáról csak nagyon keveset tudunk. Talán ezek a vidékek nem voltak egyáltalán sűrűn lakottak: a sűrű erdős Európában, még nem létezett a későbbi fajgazdagság a növényi és állatvilágban, és ez nehezítette a vadászatot és az élelem gyűjtögetését. Teljesen másak voltak a természeti körülmények az Atlanti-óceánnál és Nyugat-Európa északibb partvidékein. Ezek a középsőkőkorból is sűrűbb lakossággal bírtak.*”¹⁷ Götzről eltérően Cunliffe bebizonyítja, hogy Közép-Európa és Délkelet-Európa csak gyéren laktak autochton, mezolitikus és őskőkori vadász és gyűjtögető csoportok. Tehát, ekkor fajilag és az ősnyelv szempontjából csupán

¹⁵ Barry Cunliffe: *Illustrierte Vor- und Frühgeschichte Europas*. New York—Frankfurt/Main, 1996. 159. („Dies paßt zu der Vorstellung von einer Ausbreitung der bereits agrarisch orientierten Menschengruppen nach Norden. ... Insgesamt scheint die Kolonisierung ein Hauptmerkmal dieser frühen Periode der Entwicklung bäuerlicher Gemeinschaften in Südosteuropa zu sein.”)

¹⁶ Barry Cunliffe: *uo.* 178. („Die meisten Archäologen betrachten die Bandkeramik-Kultur als Ergebnis der sich vom Karpatenbecken her immer weiter ausbreitenden Landwirtschaft. ... Einige sehen die Verbreitung der Landwirtschaft über ganz Europa als ein im wesentlichen kontinuierliches, wenn auch nicht immer gleichmäßiges Vorschieben der Grenze mit jeder Generation. ... Die Menschen könnten, gedrängt durch das starke Bevölkerungswachstum, zuvor weitgehend unbewohnte Territorien erschlossen haben.”)

¹⁷ Barry Cunliffe: *uo.* 179. („...über die mesolithischen Bevölkerungen Mittel- und Westeuropas weiß man nur sehr wenig. Möglicherweise waren diese Landschaften gar nicht sehr dicht besiedelt: Sie waren dicht bewaldet, es gab dort noch nicht den späteren Artenreichtum in Pflanzen- und Tierwelt, und das machte die Jagd und das Sammeln von Nahrung schwierig. Ganz anders waren die Umweltbedingungen am Atlantik und in nördlicheren Küstengebieten Westeuropas. Diese waren auch im Mesolithikum dichter besiedelt.”)

primer elő-ázsiai hatásokról beszélhetünk ebben a térségben. A szalagdiszes kerámia Közép-Európában önállósult, elszakadt az elő-ázsiai kultúrgóctól és terjeszkedett szerte Európában.

Az elő-ázsiaiak a Kárpát-medencét viszont nagyon kedvelték: újabb és újabb gyarmatos csoportokat vonzott a szumirek és szabirok földjéről a Kárpátok termékeny öle. „A 4 évezredből származó tordosi és más erdélyi telepek piktografikus jeleinek megfelelőit Trójában és Mezopotámiában találjuk meg, ugyanebből a korból. A 3000 körüli Tisza-műveltség »tell«-jei az elő-ázsiai települések pontos másai. A szoros kapcsolatok azonban a későbbi időkben sem szakadtak meg: a tatárlaki piktografikus táblák a Jemdet Nasr-kori szumér piktografikus jelekkel egyeznek meg (3000 körül). A késő-újkőkori lengyel-műveltség — a 3. évezredben — jórészt egy újabb közel-keleti telepes hullám alkotása. ... A Kis Ázsia—Égei-tenger felől érkező elő-ázsiai telepesek, tehát az egész újkőkor folyamán ismételt, több hullámban áramlottak Európába. Újra és újra felfrissítették és megtermékenyítették az itteni műveltségeket, de igen jelentős elő-ázsiai embertömegeket is hoztak a Balkánra és a Kárpát-medencébe. Ez utóbbi körülményt szeretnénk nyomtatékosan hangsúlyozni, mert e térségek paleo-etnogenézisében az említett elő-ázsiai bevándorlóknak kimagasló szerepet kell tulajdonítanunk. Nem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy nagyobb népsűrűséget csak a földművelő kultúrák tudnak eltartani, a halász-vadász-gyűjtögető őslakosság tehát etnikailag csupán jelentéktelen mennyiséget képviselhetett. E gondolatmenetünk helyességét a Balkánon még ma is vezető szerepet játszó dinári típusú népesség is alátámasztja, melynek legközelebbi embertani rokonságát az elő-ázsiai-armenoid típus képviseli.”¹⁸ Én ezt a gondolatmenetet szeretném tovább vinni az embertani segítségével. Igaz ám, hogy a dinári emberfaj közeli rokonságot mutat a keletdinári, kaukázusi típushoz, ámbar a Közép-Európában legerősebben képviselt alpi típussal is ugyan olyan mértékben rokon. Az alpi típus, melyet „kelta”, „kelta-ligur”, vagy „alpo-kárpáti”-nak is neveznek, elterjedt egész Közép-Európában (svábok, bajorok), de Nyugat-Franciaországban, a bretonoknál, a Brit-szigeteken a kelták lakta földeken, itt főleg Walesben, a kimmerek földjén is gyakori, viszont kelet felé Ukrajnáig észlelhető és egy folyamatos átmenetet képez a kelet-balti (finnugor) típushoz. Jellemzi a kelta típust, a kimondottan brachykrán, avagy „rövid” koponya (átlagindex 85), ami erősen elüt a germán északi fajtól, ahol a koponya főként dolichokrán („hosszúfejűek”), ritkán mezokrán. Az alpinidek alacsonyabb, zömök termetűek, és nagyon gyakori a sötét haj- és szemszín.¹⁹ A nagyra becsült és nálunk közismert antropológus, a mélyen tisztelt Henkey Gyula úr többek között így írja le a dinári típust: „...magas termet, középhosszú, széles, hyperbrachy-brachycephal fej, középszéles vagy enyhén széles, magas leptoprosop arc...”²⁰ Frankenberg antropológus kitűnően lefesti az anatóliai és kaukázusi keletdinári, a dinári és az alpesi kelta típusok azonosságát, és kimutatja, hogy mennyire elütnek ettől az északi- és a déleuropai-nyugatmediterrán típusok: „Az alpesi faj sok szempontból teljesen ellentéte az északinak. ... Nagyon jellegzetes az erős »kerekfejűségük« az északi és a Földközi-tengernél lakó »hosszúfejűek« közbeékelődve. ... Az alpesi faj terjeszkedési területe keleten átmegy a »dináriba«. ... Ez (a dinári típus) az Adriától északra keletre erősen képviselt; befolyása beéri egész Délkelet-Európát és kisugároz minden irányba. Egyesek az alpesi közeli rokonának tartják, mások nem is akarják önálló fajnak elismerni, hanem benne csupán egy átmenetet látnak az elő-ázsiai fajhoz, melyhez ugyanis közel áll. ... Keleten csatlakozik a dináriakhoz éles átmenet nélkül egy nagyon hasonló kinézetű faj, melyet elterjedésük révén »elő-ázsiai«, »anatóliai« vagy »armenid«-nek neveztek.”²¹ Itt kibontakozik előttünk egy kép, amely ugyanis nagymértékben alátámasztja a régészeti eredményeket. Tehát mindenhol ott, ahol az elő-ázsiai bevándorlók autochton „hosszúfejű” mezolitikus csoportok által szinte lakatlan területekre telepedtek le, ott ma is dominál az elő-ázsiai emberfaj, mint Európában a Balkánon, a Kárpát-medencében, valamint Közép-Európában, ahol később keltáknak nevezték az antik krónikások a vaskori lakosságot. Ugyanez a kép bontakozik ki előttünk Ázsiában, hisz az elő-ázsiai telepesek ezeket a vidékeket is sűrű embertömegekkel népesítették be. A kaukázusi típushoz rokon turáni türk és pamíri típusok dominálják Ázsia pusztáit egészen a mongolidek megjelenéséig. Még Kínában is találtak turáni típusú múmiákat. Tehát összegezve egy embertani rokonságot lehet kimutatni, egyrészt a turánival rokon kaukázus-dinári és alpesi kelta típus között, de utóbbi közel áll a kelet-balti finnugor típushoz is. Így nemcsak egy etnikai folytonosság bontakozik ki előttünk, amely a kelták embertani jelenlétét bizonyítja Közép-Európában és a ma is még kelták lakta területeken, hanem embertani rokonságot mutat az elő-ázsiaifajhoz is, amely az újkőkor és a későbbi fémkorok bölcsőjéből évezredek keresztül gyarmatosította Euráziát. E népesség jelentős embertani, etnogenetikai,

¹⁸ Götz: i. m. 22—23.

¹⁹ John R. Baker: Die Rassen der Menschheit. London—New York—Toronto, 1974

²⁰ Henkey Gyula: Zoborvidéki és dunamocsi magyarok etnikai embertani vizsgálata. Előadta a szerző a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 10. Magyar Östörténeti Találkozóján. 1995. Megjelent a cikk a ZMTE 1996-os kiadványában a 161—176. Zürich—Budapest, 1996. 164.

²¹ Gerhard von Frankenberg: Menschenrassen und Menschentum. Berlin, 1956: 335. és következő oldalak („Die Alpine Rasse steht in vielen Punkten in geradem Gegensatz zur Nordischen. ... Sehr charakteristisch ist ihre starke Rundköpfigkeit zwischen den nördlichen und den am Mittelmeer hausenden Langköpfen. ... Das Verbreitungsgebiet der Alpen Rasse geht im Osten in das der »Dinarischen« über. Sie ... ist nordöstlich der Adria stark vertreten; ihr Einfluß reicht aber über ganz Südosteuropa und strahlt nach allen Seiten aus. Manche halten sie für nah verwandt mit der Alpenen, andere möchten sie gar nicht als selbständige Rasse anerkennen, sondern sehen in ihr nur einen Übergang zur Vorderasiatischen Rasse, der sie wohl auch nahesteht. ... An die Dinarier schließt sich im Osten ohne scharfen Übergang eine sehr ähnlich aussehende Rasse an, die man nach ihrem Hauptverbreitungsgebiet als »Vorderasiatische«, »Anatolische« oder »Armenide« bezeichnet...”)

paleolingvisztikai és műveltségi anyagot hozott magával, amelynek nyomatékos emlékei máig megmaradtak, ember-tan, nyelvészet és műveltség szempontjából. Tehát a legkorábbi időkben, Dél-Európán keresztül terjeszkedtek a Kárpátok medencéjébe, amely így egy kisugárzó centrummá alakult Európa többi részei felé. Ugyanígy Anatólia és a görög félsziget gazdasági és kulturális befolyás alá helyezte a Földközi-tenger nyugati partvidékeit is. A Kaukázusból a szittyá pusztákra terjeszkedtek az Elő-Ázsiaiak. Elám és Nyugat-Iránból pedig Ázsiát népesítették be az először neolitikus, később réz-, bronz- és vaskori szumir-szabir telepések (Götz).

Teljesen más képet mutat a gyarmatosítás az említett kultúrterjeszkedésben Európa északi és nyugat-mediterrán peremvidékén. Itt számos őslakos ős- vagy középsőkőkori vadász-gyűjtögető életmódot folytatott. Feltűnő, hogy bár, az itáliai félszigetre korábban jutott el az újkőkori műveltség, ez csak lassan érvényesült, és egy hosszú ideig tartó folyamat végén terjedt ki az egész vidékre. Valószínűleg itt műveltség átvételéről beszélhetünk. Az első elő-ázsiai gyarmatosoktól, amelyek hajóval érkeztek Dél-Olaszországba, csak részben vették át az újkőkor technikáit. Régészeti kimutathatóak egyrészt az edénykészítés ismeretével rendelkező, viszont a földművelést nem ismerő, állattenyésztő pásztor és vadász csoportok, másrészt pedig földművelők, akiknél ismeretlen a kerámia. Főleg a halál-lományban dús Földközi-tenger partvidékein számolhatunk sűrű középsőkőkori településekkel, akik maguk kolonizálták Korzikát is. Ezekhez nehezebben jutottak el az új életmód elemei, hiszen életformájukban nem volt szükség más gazdálkodási módszerekre. De előbb utóbb itt is érvényesült a mezőgazdaság és edénykészítés, bár némi lelet azt is bizonyítja, hogy az elő-ázsiaiak átvettek köcsiszolási módszereket és kőszerszámokat az autochton vadász csoporttól, úgymond fordított irányba is adódtak át köipari eljárások.

Hasonló kép bontakozik ki előttünk Észak-Európában. Itt is lassanként átvették a mezolitikus halász-vadász-gyűjtögető csoportok az edénykészítés és a mezőgazdaság ismeretét. Érdekes, hogy a korai újkőkori telepések hosszúház építési stílusa megmaradt a történelmi korokig, például a germánoknál. Valószínű, hogy Észak-Németországba, Észak-Lengyelországba és Skandináviába, csak gyéren költöztek egyes neolitikus nagycsaládok és szétszórta kis tanyákban éltek. Ezt a tradíciót is elsajátítják az északiak. A korai germánok is csak tanyákban és nagycsaládokban éltek, akárcsak a később megjelenő szlávok Kelet-Európában. A továbbiakban izolálódik Európának ez az északi része és hosszú ideig ezen a neolitikus kultúrfokon megakad, miközben Európa többi részét folytatólagosan jelentős, erős elő-ázsiai gyarmatos hullámok árasztották el.

Kr. előtti hatodik évezred végén kialakul Nyugat-Európában a cardium-kerámia köre. Jelentősebb telepés áramlást látunk Kr. előtti harmadik évezredben megjelenő megalit-kultúra hordozóiban. Az óriási kövek felállítását megfigyelve, itt is nagy elő-ázsiai embertömegekkel számolhatunk, melyek kitűnően tudtak szervezkedni és mély vallásos fegyelmet mutattak. Fontos volt nekik kifejezni együvé tartozásukat e hatalmas építményekkel, megalit-szentélyek és monumentális tömegsírok felállításával. Ezen kívül mélyreható csillagászati tudásukat is megmutatták a megalit-műveltség képviselői, hiszen sírjaik és szentélyeik, valamint kősoaraik egytől egyig egy nagy kozmológiai rendszerbe tartoznak, a világűr akkori alakjának tükörképeként. A brit-szigetekre és Skandináviába is elterjedő megalit csoportok temetkezési módszeréből sok adatra lehet következtetni társadalmuk szervezését illetően. Valószínű, hogy társadalmuk egy ősi demokratikus jellegű parasztközösség volt, amelynek tagjai egyenjogúak. Ezt a gondolatmenetet erősíti az óriási kövek közös felállítása és a hatalmas sírdombok közös használata. Rangi különbségek nélkül generációtól generációra ugyanabba a halom alatti óriáskövek alkotta sírkamrába helyezték el elhunyt társaikat. Egy erős ősök iránti kötöttség is kikövetkeztethető ebből. Még nem volt »egyen«, nem volt individuális tudat, csak a közösség számított. Falvaik köré monumentális halmokat és menhires szentélyeket állítottak fel, az itteni mezőkön legeltek csordáik, itt művelték meg a földet, amihez való kötöttségük jelképes. Ezt a kimondottan letelepedett, ezer éven át tartó életmódot átfogóan megváltoztatta a későbbi, nagy állatállományú pásztorműveltségek mobil életformája, és a fém-műveltségből adódó nem-egyenlőség valamint az ezzel együtt járó vezérfejedelem-eszme. Az értékek eltolódása Európa letelepedett társadalmait mélyrehatóan megrázkódtatta: megjelent Eurázsia pusztáiról az állattenyésztő lovas; megjelent a fém, aminek megdolgozása csak „kiválasztott” szakemberek monopóliuma volt: ők voltak a négy elem mesterei, a tűz, a föld, a víz és a lég urai, és egyre hatékonyabb fegyvereket kovácsoltak. A tárkányok egy vezető hadi kasztot alkottak, amely a vallást képviselő táltosokat is adta. Ám ezek a változások a fémkorban mentek végbe, a bronzkorral kezdődően.

Összefoglalóan az általam nagyra becsült Götz László szavait idézem: „Az előadottak alapján leszögezhetjük, hogy Dél-, Közép- és Nyugat-Európa újkőkori és korai fémkori műveltségeinek keletkezését, fejlődését csakis az elő-ázsiai primer kultúrák közvetlen és masszív hatásaival magyarázhatjuk. Ezen felül pedig az elő-ázsiai gyarmatosok — minden kétséget kizáróan adatolható —, majd 3000 éven át folyamatosan ismétlődő tömeges bevándorlási hullámai olyan elsőrendű fontosságú paleoetnográfiai és paleolingvisztikai kérdéseket vetnek fel, amelyeket semmiféle, a tudományos módszeresség igényével fellépő jövőbeli kutatás sem hagyhat figyelmen kívül.”²²

²² Götz László: i. m. 26.

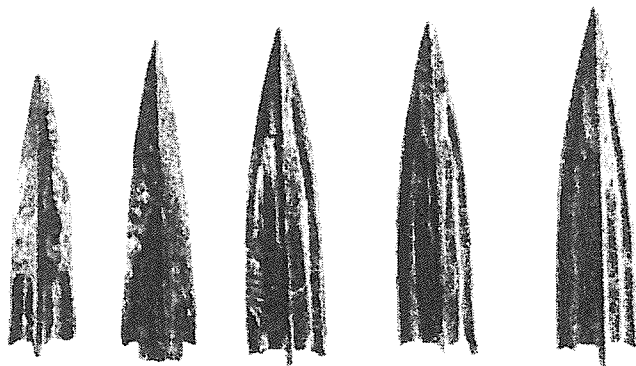
II. Az európai fémkor

1. A kőrézkor és rézkor

Kr. e. 6000-től kimutatható jelentős embertömegek ismételt bevándorlása Kis-Ázsiából a Kárpátok medencéjébe. Így elérte a réz ismerete ezt a termékeny földet is. Kr. előtti negyedik évezredben már ismerték a rezet, ezt bizonyítja, hogy ebben a történelmi periódusban megváltozott kerámia stílusa („fém-sokk”) a Kárpát-medencében és a Balkánon, valamint az ugyanitt talált rézbányák (Götz, Cunliffe). Megjelent az arany, de csupán dísz tárgyakat öntöttek belőle. E kor elején a tűzkő eszközök mellett csak szórványosan használtak réz eszközöket, mert a réz csak lassan tudta kiszorítani a mindenhol előforduló kőből csiszolt eszközöket. A kalapált rezet pedig már a Kr. előtti hetedik évezredben ismerték Elő-Ázsiában, például Cajönü telepén. Az érctelepek felfedezése, újabb öntési eljárások és a felvirágzó, az egész kő-réz kori világot átfogó kereskedelmi kapcsolatok vezettek később a rézből öntött és kovácsolt eszközök uralmához. Kr. e. 2500-ban kialakult a Kárpát-medencei rézkor, jelentős erdélyi rézipari és ércbányászati központokkal, erős elő-ázsiai szumir, anatóliai trójai, transzkaukázusi szabir, kaukázusi metszatori és pontuszi kapcsolatokkal. A fém meghonosodása együtt járt egy életbevágó változással, mely a következő évezredek mélyrehatóan befolyásolta: megjelent a félnomád individualista, harcias, előbb bronz-, később vasfegyveres lovasparaszt, és Eurázsia mezőgazda társadalmait hatékonyan átformálta.

2. A bronzkor — A társadalmi forradalom

Mielőtt rátérek Európa bronzkorára, előbb megvilágítom a megelőző eseményeket, amelyek az eddig még nem tárgyalt térségben játszódtak le. Ez a térség körbefogja a Fekete-tengert: Transzkaukázia, amely kisugárzott a szomszédos Anatóliára és a Kaukázus-hegyláncról északra elterülő kubáni pusztákra. A Fekete-tengertől északra és nyugatra fekvő pontuszi pusztákra Erdély volt hatással. Kelet-kárpát-medencei telepések alapozták meg a kukutyini—tripoljei-kultúrát, amely összekötötte a kaukázusi és erdélyi fejlett fémművészetet. Ezen a területen egy alapvető gazdasági változás ment végbe, amely a ló megszelídítésével vette kezdetét — Kr. előtti ötödik évezred végén — Kelet-Moldvában és a dél-ukrajnai pusztákon, majd fokozott külterjes állattenyésztéssel folytatódott. Ez az életforma, amely a pusztai legelős gazdálkodáson alapszik, a harmadik évezred második felében a tripoljei műveltség és a kubáni-kultúra területéről terjedt el Euráziába, az elő-ázsiai Transzkaukázia, Anatóliába és a szabir hurrik révén Észak-Mezopotámiába is, valamint erős összeurópai hatással az egész bronzkor során bontakozott ki, előbb a csatabárdos, aztán a harangedényes műveltség és később az urnamezős kultúra révén. A csatabárdosok melyek a fonaldíszes-edény műveltség hordozói Kr. e. 3000-ben a Kárpátoktól északkeletre eső pusztákon jöttek létre, Erdélyből terjeszkedő elő-ázsiai eredetű telepésektől, amelyeknél fokozottan csökkent a földművelés gazdasági jelentősége az állattenyésztés javára. Elhagyták falvaikat, mivel a kötött pusztai földet nehéz volt megdolgozni akkori kövekkel, és előnyösebbnek tűnt az intenzív állattenyésztés. A kivágott erdők földje is hamarosan kimerült, elszegényült ásványanyagaiban, ennek következménye az volt, hogy nem termelt meg a gabona, és a kötött erdők hiánya révén csökkent csapadékmennyiség is odavezetett, hogy a földművelés terméshozama megcsappant, ami szintén arra kényszerítette a népséget, hogy áttérjen az állattenyésztésre, ami a lakosság élelmezését könnyebben biztosíthatta. Viszont a falvak lakossága már túl nagy volt, ahhoz, hogy a környező mezőkön legelő nyáj eltarthatta volna. Ki kellett terjeszteni a legelőket, és külterjes fokon folytatni a legeltetést, mert a hatalmas csordákat már nem bírta el egy és ugyanazon mező. Így kénytelen volt felkerekedni az ebből kialakult tripoljei—kukutyini-kultúra lakossága, amelynek teljes élelmezési és gazdasági alapját képezte a nagy állatállománya. Ennek tartási formája a nagy területeket igénylő tereles pásztorkodás volt, a harmadik Kr. előtti évezred elejétől. A félnomádpásztor legelőről legelőre vezette, az elején

Szkíta bronznyílhegyek a csertomliki kurgánból
Kr. e. 4. század

juhokból és kecskékből, később főleg szarvasmarhákból álló csordáját. Nagyon fontos szerepet játszott ekkor a ló. A lovaglás és a szekér jelképei lettek ennek az új mobil életmódnak: kialakult a félnomádpasztortársadalom. De ezt a fejlődést, mint már említettem az egész szomszédos térségben is észlelhetjük, amint Götz írja: „Ez a félnomádság felé haladó fejlődés azonban nem korlátozódott a tripoljei-műveltség területére. Ugyanebben a korszakban ugyanezt a tendenciát találjuk meg a Kárpát-medencében, a »korai transzkaukáziai műveltség« területén — annak III. szakaszában — és természetesen különösen erős mértékben a gödörsíros műveltség térségében is, ahol már a kezdetektől fogva jóval nagyobb jelentősége volt az állattenyésztésnek, mint másutt. ... E sajátság-

gos gazdasági változások okát elsősorban a földművelő kultúrák népességeinek elszaporodásában és a művelés alá vehető területek fokozatos kimerülésében láthatjuk.”²³ Tehát a pontuszi pusztákon, valamint a Kárpátok és a Kaukázus hegyes-dombos vidékein is vezető szerephez jutott az extenzív állattartás. Úgy Transzkaukáziában, mint az ázsiai pusztákon összezsugorodtak az azelőtti „földművelő” időkben kulcsszerepet játszó és gazdaságilag virágzó városok. Az egész népesség mozgásba kerül. Kialakult az erdélyi fémiparral, a kukutyini és fonaldíszes valamint a transzkaukáziai kultúrával nagyon szoros kapcsolatban álló kubáni gödörsíros műveltség Kr. e. 2500-ban erős délmézopotámiai szumir kapcsolatokkal (Götz).

Kr. e. 2200 körül 3000 km-re távol a pontuszi pusztáktól, létrejött egy díszítésben és gazdasági formában nagyon hasonló műveltség. Türkmenisztántól északkeletre, az Altáj-Szaján-hegység lábánál a Jenyiszej-folyópartjain éltek ebben az időben az afanasjevói-kultúra ugyancsak elő-ázsiai eredetű hordozói. Valószínűleg bányászták e vidék gazdagon előforduló érceit, főleg az aranyat. Későbbi telepeshullámok az iráni-mezopotámiai valamint kelet-európai térségekről eredményezték a kultúrák egybeolvadását. Egyöntetűvé vált a műveltség Eurázsia pusztai övezetében az andronovói-kultúra létrejöttével Kr. e. 1700-ban.

A Jenyiszejtől és az Altájtól az Urálig, az Ob—Tobol—Irtis—Urál széles árterületek vidékétől a Kaukázus hegyláncáig megjelent a folyamatos műveltségi és etnikai összefonódás révén az andronovói-kultúrát hordozó eurázsiai lovasparaszt, amely egy fejlett, Erdéllyel és Kaukázussal kapcsolatban álló és e fémiparokkal vetélkedő, műveltséggel rendelkezett. Ez a fejlődés eredményezte a pusztai népek későbbi műveltségi és nemzetiségi egyformaságát: „A Kaukázustól északra ... . Egy végtelen hosszú puszták, Kínától Európáig ér, megfelelő teret nyújtott folytonos vándorlásoknak. A hatalmas árak a Volga, a Don, a Dnyeper, a Búg, a Dnyeszter és a Duna alsó folyamai áthúzódtak ezen a területen, a füves pusztákkal délen és a tundrával északon. Ezen a messziségen vonultak át még névtelen lovas- és parasztnépek csoportjai, melyeket később különböző történelmi írásokban kimmereknek, szkítáknak, szarmatáknak, alánoknak, hunoknak, magyaroknak, bolgároknak és mongoloknak neveznek. Ők is befolyásolták Európa műveltségeit mikor átvonultak a Duna kapuján ... senki sem cáfolja azt, hogy a pusztai népek fontosak voltak a kialakuló európai kultúra számára.”²⁴

E hatalmas pusztai kultúra elődeire visszatérve, a csatabárdosok már Kr. előtti negyedik évezredtől elkezdtek terjeszkedni a Kárpátoktól északra, keletre, és nyugatra egyaránt. Benépesítették Kelet- és Észak-Európát, ahol érintkezésbe kerültek a megalit-kultúrával és az idők során, ezt kiszorították, valamint tovább nyomultak Nyugat-Európába. Az elején még késő újkőkori, kő-réz- rézkori kultúrfokon álltak, de a későbbi időkben fontos szerepet játszottak a réz és a bronz elterjedésében, mivel Kr. e. 2700-tól szerves kapcsolatokat tartottak fenn az erdélyi—kaukázusi réz- és később bronziparral. Közép-Európa nyugati részén Kr. e. 2500 körül kialakult a harangedényes műveltség, a fonaldíszes kerámia egyik változata, amint Cunliffe is véli: „A tipológiai azonosságok a korai harangedények és a fonaldíszes ivócsésze között nem véletlenek, mert a harang alakú edények a fonaldíszes csupor egyik alsó-rajna-deltai helyi változatából alakultak ki.”²⁵ Ez a továbbfejlődése a csatabárd-fonaldíszes műveltségnek elterjedt egész Közép- és Nyugat-Európában. A harangedényes műveltség hordozóinál a keleti szekerce helyett fontosabb szerepet játszott a rövid kard, a tör és az íj. Ezek a telepések célzottan érlelőhelyek vidékét gyarmatosították. Egy gazdasági érdekből tervezett kolonizálás bontakozik ki előttünk Közép- és Nyugat-Európában Kr. előtti harmadik évezred utolsó felében. Viszont nem mindenütt lehet gyarmatosításról beszélni, gyakran helyi megalit műveltségű letelepedett népesség kulturális átformálását lehet megfigyelni. Nos, ez nem volt csupán egy újabb gyarmatosítási hullám keletről — itt már sokkal jelentősebb mélyreható társadalmi és technikai változások mentek végbe. Megjelent a fém, ahol még késő szalagdíszes kerámia különvált változatai és a domináns megalit kultúra a már említett társadalmi egyenjogúsággal uralkodott. Ezen felül elérte ezt a térséget is egy addig nem ismert, állattenyésztésen nyugvó, mobil életforma. A társadalmi egyenjogúság felbomlott. Jellegzetes erre a műveltségre a hatalmas, kincsekkel gazdagon díszített királyi és harcos sírhalom. A régi hagyományoktól eltérően, egy sírba egy embert temettek el, és csak fontos tekintélyes egyéniségek kaptak nagyobb sírdombokat. Következtetni lehet, hogy egy teljesen új életfelfogással került szembe a közösségre és egyenjogúságra valamint a letelepedett életmódra alapozó megalit műveltségű lakosság. A harangedényeseknél új fontosságot nyert az „egyén” fogalma, megjelent az individualizmus és a materializmus. Jelképe az új társadalomnak a harc és a ló, ezt bizonyítja a most mindenütt előforduló harcos-sírdomb. Cunliffe is így vélekedik művében: „A harmadik évezred Európája tömördek jelképet és jelet ismert, és a harangedényes sírok voltak harcias értékek kifejezője, valamint egy mozgékonyabb szinte megalkuvó életmódnak feleltek meg. Bennszülött csoportok ezt a

²³ Götz László: i. m. 41—43.

²⁴ Barry Cunliffe: i. m. 11. („Nördlich des Kaukasus ... Eine endlos weite Steppe, von China bis nach Europa reichend, bietet den nötigen Raum für ständige Wanderungsbewegungen. Die mächtigen Ströme Wolga, Don, Dnjepr, Búg, Dnyeszter und die Unterläufe der Donau durchziehen dieses Gebiet mit den Grasssteppen im Süden und der Tundra im Norden. Durch diese Weiten zogen noch namenlose Gruppen von Reiter- und Hirtenvölkern, die erst später in verschiedenen historischen Texten kimmerier, Skythen, Sarmaten, Alanen, Hunen, Magyaren, Budgaren und Mongolen genannt werden. Auch sie haben die Kulturen Europas beeinflusst, als sie durch den Donaukorridor zogen ... niemand wird leugnen, daß diese Steppenvölker für die entstehende europäische Kultur wichtig waren.”)

²⁵ Barry Cunliffe: i. m. 283. („Die typologischen Gemeinsamkeiten zwischen frühen Glockenbechern und der Schnurkeramik-Trinkasse sind nicht zufällig, denn die glockenförmigen Gefäß e sind aus einer regionalen Variante der Schnurkeramikbecher im Niederrheindelta entstanden.”)

berendezett világrendszerük kihívásának kellett, hogy lássák. ... Két elem határozza meg e folyamat mélyreható jellegét (és mindkét elem 4000 éven át, hasonlóan fogja befolyásolni az azutáni új világot): az alkohol és a lovak.”²⁶ A következő időben tehát úgy mond „globalizálódik” egész Eurázsia. Északnyugat-Európától az ázsiai Altáj-hegységig kibontakozik előttünk az andronovói műveltség megalakulásától (Kr. e. 1700-tól) egy Euráziát összefogó kulturális folytonosság, amely csupán csekély változati különbségeket mutat, de alapvető jellemvonásaiban kimondott azonos-ságot fedezhetünk fel. A harci erkölcs, a balták, kardok, a lovaglás, a kurgános temetkezés, a félnomád életmód, az állattenyésztésen alapuló gazdaság, valamint a jelképek, minták lényegtelen különbségek nélkül és szoros elő-ázsiai—szumir—szabir párhuzamokkal elterjedtek ezeken a pusztákon is, ahol később „megszülettek” az „Öreg Pusztá Fiai”, a szkíták, hunok és a magyarok, nyugatabbra innen pedig „last but not least” a kelták.

A bronzkor elején két külön gazdasági és életmódbeli térség rajzolódik ki. Mindkét életkörnek középpontja a Kárpátok védte medence, itt összpontosult az innen délre elterjedő letelepedett városi életmód, melynek gazdasági súlypontja a földművelés és a kereskedelem volt, és a Magyarországtól északra egész Euráziát átfogó említett mozgó állattenyésztő harcias társadalom. Kimerültek Észak-, Közép-, Nyugat- és Kelet-Európa kivágott erdők földjei az intenzív földműveléstől, ezért ezekben a térségekben szinte kénytelen volt a lakosság áttérni az extenzív félnomád állattenyésztéses életmódra, csupán a folyók mentén és kimondottan termékeny vidékeken maradt meg a földműveléses letelepedett életmód. A különbség e két életforma között főleg a temetkezésben tükröződik. A városokban (falvakban) élő mezőgazdák ritkán építettek hatalmas sírdombokat, ők inkább széles sírmezőket, lapos sírokat hantoltak, miközben a nomád parasztnak főként monumentális kurgánokat állítottak fel.

Mindkét eredetében elő-ázsiai népesség békésen egyesült ebben a kitérően termékeny térségben. Ez az összefonódás okozta az így létrejött társadalom felosztódását. E többetű társadalomnak hatalmas gazdasági ereje volt. A nomád állattenyésztők, a letelepedett földművelők és bányászok ellátták a városlakókat különféle nyersanyaggal, ásványokkal, de kidolgozott eszközökkel, állatokkal: marhával, juhval, kecskével és lóval is. A városokban viszont kialakultak a bronzkorban a különféle kézművesi műhelyek, és szakmák, melyek maguk virágzó kereskedelmet folytattak a környező pásztorokkal és paraszttal. A Kárpát-medencében az állattenyésztő pásztorok, melyek az alföldi pusztákon és az erdélyi hegyekben legeltették nyájukat, békésen éltek tehát együtt a főként folyópartokon és fontos útvonalok mentén élő városlakó kereskedőkkel, mezőgazdák. E termékeny gazdasági együttműködés, és a tömörkedéscél hely eredményeként Kr. e. 2000 körül Magyarország az európai bronzművészet központjává vált, az anatóliai és kaukázusi központok mellett. Hiszen a bronz ismerete mindkét irányból gyarmatosítással érte el a Kárpátok medencéjét.

Kr. előtti harmadik évezred vége felé keletről behatoltak kurgán műveltségű lovas-nomád telepesek a dél-ukrajnai szteppéről a Tisza-medencébe, délről pedig anatóliai bronzműves gyarmatosítók költöztek be Kr. e. 2200 körül. Amint említettem békésen összeolvadtak a rokon népek, bár két eltérő életfelfogás, mondhatnám vallás ütközött itt egymásnak. Az anatóliai-transzkaukázusi telepesek magukkal hozták a halotthamvasztás szokását, amely Európában egy teljesen új temetkezési mód. Mégis elterjed Kr. e. 2100-ban az anatóliai eredetű péceli műveltség egész Pannóniában — a jellegzetes urnái megtalálhatók Trója II—V. rétegében —, és erősen befolyásolta a kaukázus—kubáni eredetű erdélyi bronzművészetet (Götz). Ám vannak jelek amik direkt Mezopotámiából eredő szumir gyarmatosításra mutatnak, nem csak Anatólián keresztül a Kárpát-medencébe, hanem Transzkaukáziaiba. Innen a Kaukázuson át a kubáni és tovább a pontuszi sík pusztákra is. „Meglepő az is, hogy e késő-réz-kori—korai bronzkori műveltségek arculata a Kárpát-medencétől Transzkaukáziaig messzemenően azonos képet mutat. Ez az egyöntetűség, amely a feltárt sírok leletanyagából egyértelműen kiválglik, ismét Mezopotámiába vezet el bennünket, nevezetesen a Kr. e. 2700—2500 közötti Ur-i királysírokhoz. Említetük már, hogy a majkopok fegyverei, eszközei megegyeznek az egykori szumir formákkal. Most már hozzáfűzhetjük ehhez a megállapításhoz, hogy a Majkopban talált szekeres temetkezések is az Ur-i királysírok temetési rendjének pontos másai ... A Transzkaukáziaiban 2000 körül megtelepedett gödörösíros eredetű népesség kurgánjai — a 2. évezred derekától — ugyanezt a formakincset mutatják. ... De hazánkban is meg találjuk ezeket a párhuzamokat: a kb. 2000-ből származó budakalászi kocsimodell és az Ur-i szekerek konstrukciója azonos, a bodrogkeresztúri műveltség szekeres temetkezései pedig szintén az Ur-i királysírok, valamint a majkopi kurgánok temetkezési rendjének analógiáját mutatják...”²⁷ Tehát egy új, masszív kisázsiai-folyamközi bevándorlással állunk szembe. Valószínűleg a szumir városállamokban kialakult bizonytalan politikai helyzet és az akkád birodalom uralma is sürgette elvándorlásra Dél-Mezopotámia lakosságát.

Kr. e. 2100-ban a trójai szumir gyarmatosok Pannóniában megalapították a péceli bronz-kultúrát és elterjesztették a hamvasztást. A szumir kaukázusi telepesek jóval korábban, Kr. e. 3000 körül létrehozták a késő-újkőkori — korai kö-

²⁶ Barry Cunliffe: i. m. 285. („Das Europa des 3. Jahrtausends kannte eine Fülle von Symbolen und Zeichen, und Glockenbecher-Gräber waren Ausdruck kriegerischer Werte und entsprachen einer mobileren, quasi opportunistischen Lebensweise. Einheimische Gruppen mußten dies als Herausforderung ihres etablierten Wertesystems ansehen ... Es sind zwei Elemente, die den einschneidenden Charakter dieses Prozesses kennzeichnen (und beide Elemente werden etwa 4000 Jahre einen vergleichbaren Einfluß auf die dann Neue Welt nehmen): der Alkohol und die Pferde.)

²⁷ Götz László: i. m. 43.

réz-réz-kori bodrogkeresztúri műveltséget, melyből kialakult a kukutyini kultúra, szokásos kurgános, gödörsíros szekeres temetkezéssel. Magyarországon összeolvadtak a rokon népeiségek kultúrái, így a péceli műveltségű Budakalászbán szumir eredetű leleteket találhatunk. Kr. e. 2000 táján elterjedt a badeni-péceli műveltség az egész Kárpát-medencében, sőt ezen túl a pontuszi puszták felé, viszont nyugatra is egész Ausztriát, Bohémiát és Dél-Németországot magába foglalta, valamint kisugárzott egész Közép-Európára és a környező harangedényes és csatabárd műveltségű csoportokra, melyek egy fontos szerepet játszottak a bronzkori Európában, Kr. e. 1700-ban végbement elterjedésében. A kereskedelmi útvonalak mentén a Kárpát-medencében gazdag erődített városok alakultak ki. Központi elhelyezkedésük biztosította a gazdasági kapcsolatokat a keleti puszták felé, délen az égéi térséggel, északra egészen Skandináviáig és nyugatra pedig Bretagnéig és a Brit-szigetekig. „*Ott (a Brit-szigeteken) a változások a bronztör alkotásában világosan visszatükrözik azt a stílust, melyet a magyar fémkovácsművészet mesterei fejlesztettek ki.*”²⁸

Kr. e. 1800 körül kialakultak Közép-Európában a magyarországi fémipar elsorangú „fiók-műveltségei”, mint az aunjetitzi fémipari kör, amely szoros kapcsolatokat tartott fenn a brit Wessex-bronzművességgel. Ebben az időben egyetemessé vált egész Európa bronzművessége, amelyben — amint említettem — Magyarország kimagasló szerepet játszott anatóliai, kubáni-kaukázusi, valamint folyamközi kapcsolataival. A bronzkor derekától kettévált a kárpát-medencei fémipari központ.

Pannóniában Kr. e. 1500 körül kialakult a közép-európai halomsíros műveltség területén a fejlett nyugat-magyarországi alpi-bronzipar, amelynek szerves részei voltak az Aunjetitz és Bohémia ércbányái és fémfeldolgozó központjai. Keleten kialakult a művészeti formakincsében előjáró és eljárásai fejlettségével Európában kimagasló szerepet játszó erdélyi fémipari központ, szoros kaukázusi, kubáni és pontuszi kapcsolatokkal, valamint a Kr. e. 2000-től déli eredetű gyarmatosítással létesült uráli bronzipar kölcsönhatásával. Ennek kulturális kisugárzásai egész Nyugat-Ázsiáig, Dél-Szibériáig hatoltak. Mindkét magyarországi fémiparközpont területén, melyet a Duna—Tisza köze választott el, hasonló életmód és temetkezési rendszer uralkodott. Az állattenyésztők visszatértek a halomsírok alá való temetkezéshez.

Kr. e. 1200-tól viszont nagy változások rázkódtatták meg egész Európát. Ez idő tájt újabb anatóliai gyarmatos csoportokat észlelhetünk a Kárpát-medencében. Akik magukkal hozták a vassfeldolgozás ismeretét, egy fejlett társadalmi rendszer eszméjével, és visszatért a hamvasztás. A fejlett ekével újra megjelent a földművelés, ahol már évezredek óta már csupán extenzív állattenyésztés uralkodott. A késő bronzkor Magyarországon egy kulturális fennedülést követhetünk nyomon. A domb-erődök és a lapos sírok elterjedtek egész Közép-Európában és behatoltak nyugati peremvidékeire is. Észak-Európa viszont a hosszú újkőkori időkből és gazdasági gyöngeségből most kezdett ébredezni. Itt is ritkult a halomsírok felhányása és fokozottabban hamvasztásos lapos sírokban temetkeztek. Egész Európában egy új temetkezési rendszer alakult ki, a pannon—kelet-alpi térségből terjeszkedve, ami egyértelműen az életfelfogás, az erkölcs és a vallás mélyreható változását jelentette. Az emberek már nem tekintették fontosnak az anyagot, a testet, lényegesebb volt a lélek, az ember életében elkövetett cselekedeteire és hőstetteire való emlékezés, amihez sem test, sem egy monumentális sír nem kellett, csupán a közösségben elmesélt mondák és regék. A közösség az elhunyt társa hamvát egy díszes urnába helyezte. A megbecsülés jelképekül kisebb, nagyobb ajándékokkal és élete legfontosabb eszközeivel, fegyvereivel temették el az urnamezős temető egyik lapos sírjába. Ez a temetkezési rendszer (a hamvasztási eljárás és az urnamezők) adta ennek a korszaknak jellegzetes nevét: létrejött az urnamezős kultúra és mélyrehatóan megváltoztatta Európát. Nem csupán egy új vallás jelent meg Közép-Európában és terjedt el az egész kontinensen, hanem nyugtalan harcias idők is rátörtek e térségre az elkülönült hadikaszt fellépésével.

3. A vaskor — egy újkor hajnala

Kr. e. 1200 körül létrejött tehát, a késő-bronzkori — korai vaskori urnamezős műveltség és habár egy nagyon háborús korszak bontakozik ki előttünk egészen Kr. e. 800-ig, a gazdasági kapcsolatok állandóak lettek az egész földrészén. Kiepült egy fejlett úthálózat, melynek alapjait a harangedényesek rakták le. Megjelent egy, csak a harcra beállított társadalmi réteg, a hadikaszt. Régészeti bizonyítják ezt a harcos-sírok gyakori előfordulása, a díszfegyverek és luxuscikkek nagyrabecsülésével, új fegyverformák fellépése valamint az útvonalmenti erődök Európa szerte való felépítése. E harcos osztály kialakulását a bronzkor kezdete alapozta meg, a bevándorlási mozzanatok csak felgyorsították ezt a fejlődést. A harcos osztály ellenőrizte az útvonalakat, és a fejedelmek hatalmas domberődítményeket építettek, melyek uralták a környező térséget, a szántóföldeket, legelőket és a bányákat. Noha nagyobb városok ritkán fordultak elő, valószínűleg nem laktak az emberek folytatólagosan egy helyen. Kisebb rövid életű falvak felvázolják előttünk a nyugtalan és bizonytalan politikai helyzetet a urnamezősok idejében. A földművelők és állattenyésztők bíztak a harcos vezetőikben, háború esetén váraikba menekültek, ahol raktározhatták élelmiszerüket. Így megerősített állandó települések ebben a korban csupán fontosabb útvonalak mentén, erődök és dombvárak közelében maradtak meg. Másutt pedig inkább kis tanyák, falvak vették körül a harcos vezérek székhelyét. Valószínű, hogy — mint a későbbi keltáknál — nem volt társa-

²⁸ Cunliffe: i. m. 277. („Dort spiegeln Veränderungen in der Gestaltung von Bronzedolchen deutlich den Stil wider, den die Meister der ungarischen Metallschmiedekunst entwickelt hatten.”)

Vaseszközök a Nikopol melletti
Kamenszkoje gorodiscséből: poncoló kalapács
páncélpikkelyek kivágására, páncélpikkelyek, hidegvágó,
lyukasztók Kr. e. 4—3. század

dalmi akadály a bejutni a harcosok körébe. A legvitézebb ifjakat felvették ebbe az elit osztályba, mindegy, ha paraszt, pásztor, bányász, kereskedő, kézműves, tárkány vagy harcos sarja volt.

A telepeket és leleteket megfigyelve, feltűnik, hogy a fegyveres küzdelem kimagasló szerepet játszott e kor társadalmában. Meglepő, hogy ebben az összefüggésben nagyobb háborúkra nem utalnak a régészeti eredmények. A sziklarajzokon inkább két ember közötti párbajokat láthatunk. Nagy megtisztelésben részesült tehát a bátorság, vitézség és a becsület erkölcsi szabálya. Hasonló harcmodort ismertetnek velünk az antik görög és, római krónikások a bátor, néha „eszeveszett” kelta vitézekről. A keltáknál a harc egy szent mozzanat, miközben néhányan a másvilágra is jutottak. Fontosabb volt a személyes bátorság és hősiesség bizonyítása, mint a politikai győzelem. Ez volt a vesztük a megfontolt, szervezett római haderővel szemben. Később ők is szervezett hadirendben szálltak szembe Rómával, de már túl későn. Tehát az urnamezős harcos központi szerepet játszott, Európa társadalmában, ezt bizonyítják például a Korzikán felállított menhir-harcosszobrok.

Ez a jelenség viszont nem csak Európára volt jellemző. A harcosok osztálya megjelent már Kr. e. 1700-ban, a műveltségében és formakincsében szinte homogén, andronovói kultúra területén, Eurázsia boreális szteppéin. Egyöntetű a következőkben a fejlett fémművészet és a vasipar az egész pusztán. A széles árak völgyeibe, tavak, tengerek partjaira és más termékenyebb vidékekre visszatért a földművelés a továbbfejlesztett ekével, a pusztán viszont továbbra is dominált a kifinomított és továbbfejlesztett extenzív állattenyésztés. Az úthálózat jelentősebb gazdasági csomópontjain

nagyobb városokat építettek. Ezekben vallási központok létesültek, virágzott a kereskedelem, a kovácsművészet, a kézművesség. A városokon kívül az állattenyésztő félnomádok széles pusztáikon hajtották gulyáikat, nyájait, és mozgékonyaságuk révén erős gazdasági kapcsolatokat tartottak a városokkal. A letelepedett földművelők ellenben a termékenyebb térségekben, falvaikból a közeli városokba vitték termésüket és ellátták a kereskedőket és kézműveseket. Több ilyen szoros gazdasági rendszer alakult ki, amelynek élén ugyancsak egy lovas-hadikaszt állt. Az évezredek során, ahogy Európa nyugatabbi részén, itt is kikristályosodott egy lovas harcias osztály, mely nem foglalkozott a mezőgazdasággal, hanem vezető, uralkodó társadalmi réteget alkotott. Ezekből a gazdasági rendszerek, központok és úthálózatok összefonódásából fejlődött ki — későbbiekben egész Euráziában — a szkíta népközösség. Mivel ebben az időben nem észlelhető kulturális határ a keleteurópai-ázsiai és a nyugati kör között, egy folytatódó átmenet világlik ki előttünk az andronovói—kaukázusi—kubáni—uráli, az erdélyi, a nyugat-magyarországi és az urnamezős műveltségek között. Ezek az andronovói műveltségű szkíták ismételtelen behatoltak Európába. Megint megnőtt a lovas nomád kultúra hatása, miután az elmúlt századokban főleg trójai, tehát letelepedett városi életmód befolyását figyelhettük meg.

Kr. e. 800 körül kialakult a korai vaskor urnamezős műveltségének egy kelet-európai hatásra továbbfejlődött késő változata, a hallstatti kultúra. Miután az urnamezős időkben az európai politikai bizonytalanság és e térség fejlett fegyverei megrázkódtatták a régi világot a tengeri népek támadásával, a hallstatti kultúra ideje békésebb atmoszférát mutat. Megerősödött az európai úthálózat, a hallstattiak szerves kapcsolatokat tartottak fenn a mykéniai műveltséggel, Anatóliával, a kaukázusi vasipari központtal. Felélénkült a kereskedelem. Az eddig oly harcos hadikasztok vezető gazdasági hatalommá váltak, a vásárok, a fémipar valamint az útvonalak felügyelésével meggazdagodtak. Egész Európában a Fekete-tengertől Írorszáig állandó városok és falvak létesültek. Mivel még mindig nem volt stabil a politikai helyzet, a településeket erős falak, erődök és várak védték. Észak-Európa kiesett ebből a fejlődésből. Itt a már évezredek óta tartó mezőgazdász vándortanyák hagyománya csak a kelták megjelenésével kezdett lassanként kiszorulni (germánok).

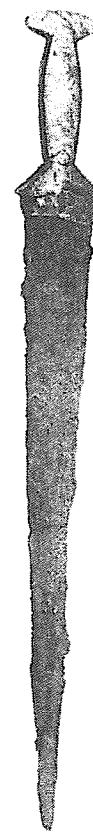
„Ebből az időből Kelet- és Délkelet-Európa nagy részén sírokat találtak, melyek lovas-felszerelést tartalmaztak. Ezek »tráko-kimmér«-nek való azonosítása visszatükrözi a Hérodotosz által reánk hagyományozott népek kivándorlását a keleti pusztás területekről, melyek a szkíta települések ideje előtt nyugat felé bevándoroltak Európába.” —

véli Cunliffe.²⁹ A lovaglás egy eddig még nem ismert nagyabecsülésben részesül az európai harcosoknál. Az urnamezős időkben kialakult és meggazdagodott elit, lovakat és díszes lószerszámokat hoz be a keleti pusztákról. De Cunliffe szerint szkíta törzsek is bevándoroltak. A nyolcadik Kr. előtti évszázad derekán megjelennek a kimmerek, akik elő-ázsiai kalandozásuk után behatolnak Közép-Európába. „A Kr. e. 8./7. századi asszír források szerint, a jövevények nagy valószínűséggel a Kaukázus északi részén és az azt övező sztyeppvidéken élt kimmerek ... közül szakadtak ki. A vasat is ismerő nép állattartásra épülő gazdálkodást, a korábbiól eltérő településmetkezési szokásokat és a sztepei stílusévezredes hagyományaiban gyökerező művészetet honosított meg Kelet-Közép-Európában a Kr. e. 8./6. század folyamán. ... Ennek révén a Kárpát-medence keleti fele egy hatalmas kiterjedésű lovasnomád népi konglomerátum nyugati peremvidéke lett. ... A fazekaskorongot is ismerő nép (... intenzív lótenyésztést honosított meg az Alföldön).”³⁰ Szkítakurgánok követhetők nyomon Kelet-Németországig (Vettersfelde), sőt maga az akkori műveltségközpontjában, Hallstattban is szkíta jellegű harcosoknak szánt halomsírokat, azaz korgányokat találunk. És épp ebben az időben kezd változni a hallstatti kultúra formakincsében és temetkezési rendszerében. Visszatér a halomsíros temetkezés a Hallstatt-C és -D korszakokban. Eleinte még urnákat helyeztek el a korgányokban, később már eltemették hőseiket és gazdag fejedelmeiket, csupán az alacsonyabb társadalmi osztály tartotta meg itt-ott a halotthamvasztás hagyományát. Ezen kívül észlelhetjük a hallstatti fémművészet kivirágzását, mely formakincsében erős szkíta elemeket tartalmaz. Habár elvész régészeti nyomuk a lovasnomád harcias kimmereknek, akik óriási gulyáikat, nyájait és ménesüket hajtották Közép-Európába, magukkal hozva fejlett vasművességüket és aranyművészetüket, egy ma is élő kelta nép megtartotta nevüket: a Walesben élő kimmerek. A szkíta pusztákról viszont Kr. e. 500 körül sem szakadt meg a bevándorlás. A törzsek behatoltak Európa nyugati tájaira is. Létre jön a Marne—Mosel-i harcoslovakok köre, ami létrehozza a La Tène-kultúrát, amely egy trójai eredetű urnamezős-hallstatti és szkíta kurgános népesség egyesüléséből született meg.

III. A kelták — az európai vaskor népe

A La Tène-kultúrát a régészek az antik krónikások által keltának vagy gallnak nevezett néppel azonosítják. Egy újabb gazdasági és művészeti fellendülést jelentett a kelták megjelenése Közép-Európában. „A gazdasági élet alakulását alapvetően meghatározta ... a vasművesség technológiájának és termelékenységének átütő erejű fejlődése, a tömegtermelést lehetővé tevő fazekaskorong (lásd a kimmereket) használata s nem utolsósorban a sokirányú kereskedelmi kapcsolatokat fellendítő kelta pénzverés létrejötte. A korszak végére városias szervezettségre utaló erősített magaslati telepek alakultak ki ...”³¹

Feltűnő a kelta és szkíta törzsnevek gyakori azonos előfordulása, ami arra utal, hogy egyszerűen a szkíta gyarmatosító törzsek megtartották Európa nyugati tájain is ősi nevüket, ugyanúgy, mint később a kelta szennon törzs például, melynek egy része Galliából beköltözött észak-Itáliába. Az Alföldön éltek a szkíta szigynnák, a kelta szekánok Kelet-Galliában a genfi tó közelében voltak honosak. Az Észak-Balkánra és Magyarországra bevándorló trákok, egy szkíta törzsszövetség melynek egy rokona a Kr. előtti 8. században etruszk névvel letelepedik Észak-Itáliában (a tyrén és tyrzén törzsek), Közép-Európában, mint kelta tauriszkusok lépnek fel. A régészet már bebizonyította a kelta és etruszkművészet párhuzamait. Már említettem a névazonosságot a szkíta kimmerek és a kelta kimmerek között. A venéteket Cunliffe és Kinder szkíta származású lovas harcos illíreknek tartja, ám mások (Éluère) kelta törzsnek tekintik, hiszen előfordulnak a gall venétek a mai Bretagnében is. Véleményem szerint ezek a megtéveszthetetlen névazonosságok csak egy magyarázatot engednek meg: szkíta törzsek telepedtek le nyugaton, az antik krónikások őket aztán keltáknak nevezték, ennek hátterét majd később még megvilágítjuk. Hasonlóan vélekedik Baráth Tibor is: „Az első kelták (szkíták) nyugatra vonulásakor nincs szó komoly háborúról, súlyos fegyveres összetűzésekről, a megelőző lakosság kiirtásáról vagy elűzéséről, sem új politikai keretek felállításáról. ... a kelták nem külön emberfajta voltak, hanem e név alatt foglalták össze azokat, akik valamennyien ugyanarról a földrajzi tájról, a Régi Keletről eredtek és Európában egymással újra összefonódtak. ... Ezt látva, a nem-magyar tudósok maguk is megállapították, hogy az ókori Európában, a kelta időkben egymás megértésének komoly nyelvi akadályja nem volt.”³² Összegezve tehát a kelták nem másak min-

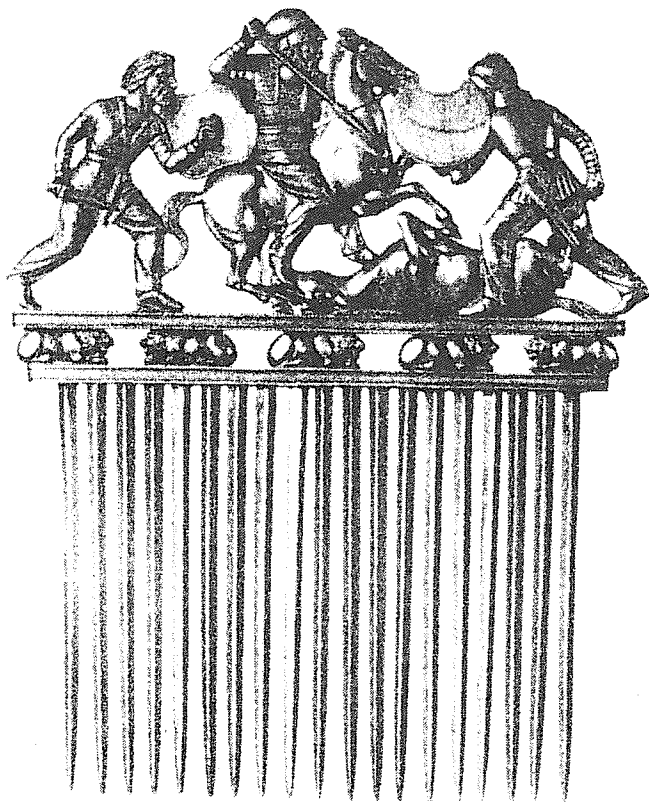
Szkíta vaskard
a csertomliki
kurgánból
(a markolat
foglalat
aranyból)
Kr. e. 4. szd.

²⁹ Cunliffe: i. m. 373. („Aus dieser Zeit fand man in großen Teilen Ost- und Südeuropas Gräber, die Reiterausrüstungen enthielten. Deren Deutung als »thrako-kimmerisch« spiegelt die von Herodot überlieferte Wanderung von Völkern aus den Steppengebieten des Ostens wider, die vor der Zeit der skythischen Siedlungen westwärts nach Europa einwanderten.”)

³⁰ Fodor István—Kovalovszki Júlia—Kovács Tibor—Lovag Zsuzsa—Tóth Endre: A Magyar Nemzeti Múzeum (Múzeumi kalauz). Budapest, 1992. 46—47.

³¹ Uo.: 51.

³² Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete. New York, 1993. 3. kötet, 65—68.

Aranyfésű harcoló szkíták ábrázolásával a szolohai kurgánból
Görög munka Kr. e. 5. század végéről

»kagán« címet viseli. Sok vajda számára a kovács, a fegyverkovács (tárkány) szakma képezi az alapot felemelkedéshez. A tárkány kapcsolatban áll az istennel, akik őt erre a mesterségre megtanítják, sokszor ő az istenek kiválasztottja (»tárkánykirályság«). ... Világbirodalmi eszme: Az egyedüli tájékozódási lehetőség a határtalan széles pusztán az égbolt. A világmindenség a világtengelyét képező Sarkcsillag körül forog, ami alatt a mongol (turáni) világbirodalom urának széke, trónja áll (Világközepe); a világ és a nép (nemzet) centrumának egybeesése. Ebből a világnézetből eredően adva van a nomádok számára az a feladat, hogy a világ négy sarkának (négy világtájak) népeit leigázzák és megbékítik.³³ Ebben az összefüggésben a keltáknál is megtalálhatjuk ezeket a műveltségi elemeket. A „világbirodalmi” eszmétől eltekintünk, mert, véleményem szerint, ez egy későbbi fejlemény mely csak a széles eurázsiai puszták lovasnomád népeinél fordult elő.

Az apajogú társadalom már a fémkor kezdetén elsöpri az újkőkori európai anyajogú közösségi rendszert. Amint a szkítáknál, úgy a keltáknál is, és minden őket követő lovas népnél, legyen ez hun, magyar, vagy mongol, egy bizonyos fokú oligarchiai demokrácia uralkodott. Egy fejlett társadalmi rétegződés rendezte a hatalom felosztását. Amint említettem kialakult az évezredek során egy elit hadikaszt, melyen belül viszont egyenjogúak voltak a harcosok, és amibe bárki bejuthatott, ha bebizonyította bátorságát. Ennek a harcosokból álló vezetőrétegnek egyik legmagasabb eszménye volt a szabadság, melyet a széles pusztákon, paripájuk hátán élveztek, valamint a gulyáik megállíthatatlan vándorlásában és a hatalmas Világegyetem felfogásában látták. Ezért az elején sem a szkíták, sem a kelták nem alapítottak egységes birodalmat, fontosabb volt a törzseknek a függetlenség. A későbbiekben az eurázsiai pusztákon kialakult világbirodalmak is csupán szövetséges alapon létesültek. Tehát ehhez a szabadság-eszméhez tartozik a fejedelem, az egyenjogú harcosok közül valómegválasztása. A kelták, ahogy keleti pusztai rokonaik pajzsra emeléssel kinyilvánították hatalomra jutott fejedelmük támogatását. A keltáknál a társadalom három részre volt felosztva, az említett lovasok voltak a politikai vezetők, a druidák képezték a szellemi vezetőréteget, amely gyakran törzseket átfogó rendszert képezett, a szakrális király, a

degy nyugati változata a hatalmas pusztai kultúrának. A későbbi kelták keletre visszairányuló vándorlását tükrözi a szkíták és kelták Magyarországon való békés összefonódása: „Az Alföld fokozatos elfoglalásáról e vidék szkíta—kelta jellegzetességeket ötvöző temetői tanúskodnak.”³³ A szkíta—kelta viszonyról így vélekednek Kinder és Hilgemann német történészek: „A kimmerek, a »taurikai« kultúra átvételével, erős hatást gyakoroltak a korai hallstatti műveltségre, és így elő-ázsiai kultúrelemek közvetítői lesznek, a szkíták a késői Hallstatti-kultúrára és a La Tène-kultúrára hatnak. ... Az elhunytakat sírhalmok alá temetik egy szekérre fektetve ... (jóllehet szkíta hatásra).”³⁴ Tekintsük át, tehát, hogy milyen pusztai lovasnomád kultúrelemről van itt szó. „Minden lovasnomád nép, amely azonos kultúrával és életfelfogással rendelkezik, közös vonása az apajogú társadalom, a szervezőkészség, széleskörű, messzelátó szervezés és egy Világbirodalom megteremtése szövetséges alapon. ... A puszták széles látóhatára az »íjészítő« népek tekintetét az égre (mennyre) irányítja, ahonnan a legelőket éltető eső származik. Ott van a székhelye a »Mindentudó Mennyei Apának«. Az istenek(>ősök)höz való kapcsolatot a sámán biztosítja áldozatok révén, az a sámán, aki révülésként az elhunytak lelkét is átkíséri a Túlvilágba. ... A szabad és egyenjogú harcosokból álló hordák élén a vajda (fejedelem) áll, aki a nomád világbirodalomban a

³³ Fodor István—Kovalovszki Júlia—Kovács Tibor—Lovag Zsuzsa—Tóth Endre: i. m. 53.

³⁴ H. Kinder—W. Hilgemann: Atlas zur Weltgeschichte. (Band I)²² München, 1987. 21. „Die Kimmerier wirken durch Übernahme der Taurischen Kultur stark auf die ältere Hallstatt-Kultur ein und werden dadurch Vermittler vorderasiatischer Kulturelemente, die Skythen wirken auf die jüngere Hallstatt-Kultur und die La Tène-Kultur. ... Die Toten werden unter Grabhügeln auf einem Wagen beigesetzt ... (wohl unter skythischem Einfluß).”

³⁵ Kinder—W. Hilgemann: uo. 113. Idézi Timaru-Kast Sándor: A kelta-magyar rokonság nyelvünk tükrében című előadásában a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 10. Magyar Őstörténeti Találkozóján. 1995; (Ingelheim, 1995. 93.)

főtálos egy bizonyos kimagasló fontosságú vallási központban székel. A társadalom harmadik része a köznép osztálya, ami parasztokból, pásztorokból, kézművesekből és kereskedőkből tevődött össze, a „bö-urak”. Hasonló társadalmi felosztást találunk a szkítáknál és az Árpád-kori „honvisszafoglaló” magyaroknál.

A druidákra visszatérően még fontos lenne kihangsúlyozni elsőrangú jelentőségüket. Ők teremtettek kapcsolatot a szellemi világ és a testi világ között, a hagyományok megtartásáról ők viseltek gondot, a hősmundák és ősi regék szájról szájra való továbbadásával törődtek, betegségeket kezeltek, keltaorvosokról tudjuk, hogy koponya-lékelést is végeztek (trepanáció), és természetesen a vallási szertarásokkal foglalkoztak — mindez összevonható a pusztai sámánjai feladataival. Minden valószínűséggel az elitrétegből váltak ki, és többek közt tárkányok is voltak (lásd lejjebb). A fiatal druida diák húsz évet tanult, míg képzett druidaként működhetett, ez fényt vet arra, hogy mekkora tudással rendelkeztek a kelta táltosok, ami nem csak vallásra és hagyománytiszteltetésre szorítkozott, melyet tilos volt leróni, hanem fejlett csillagászat, számtan és egyéb fontos tudományismereteire utalnak a régészeti és történelmi kutatási eredmények. E sokfokú jellem-összefonódás a kelta „draoták” és a lovasnomád „tordák” között, mint a szentfa imádata, a tűzkultusz, a jóslás és révülés, feltűnt már az indogermán teória védelmezőinek is. Ahogy Ellis leírja már Sir John Rhys felfigyelt a druidizmus „nem ária papság” mivoltára. De még Julius Pokorny is kijelenti, hogy a druidizmus vonásaiban az indoeurópai vallásoknak idegen. (Ellis nyomán³⁶). A kelta vallásban ugyanúgy, mint keleti rokonainál, két különböző jellemvonást ismerhetünk fel. Az első a pusztai Egy-Isten-hiten alapszik. Ez az Isten a természet különböző megnyilvánulásaiban jelentkezik, legfenségebb jelképe a napkorong. Ebben a rendszerben a kelta hit szerint, mindennek megvan isteni rendje és rendszere, ami tiszta tükörképe a gyönyörű mennyei világnak. Az erdők, források és dombok természetes szentélyek voltak, amint a szkítáknál is. Ennek az Istenatyának kelta neve Daghdha = Dicsőaty, Nuadha = Nagyatya, vagy Donn = Ten. A második jellemvonás az ősök nagyrabecsüléséből és tiszteletéből ered. „A kelták istenségeiket nem teremőiknek tekintették, hanem elődeiknek, úgy mond természet feletti hősöknek ... . Úgy az ír mint a vels mitológia és mondavilág heroikus, mert a Kr. előtti évezred vége felé a kelták istenségeiket hősökre változtatták és fordítva.”³⁷ Tehát, őseikre mindinkább mint hőseikre emlékeztek és később a Nagyistenhez szegült hősök istenségekké fejlődtek. Az „ősből” „hőssé” való átalakulást megtekintve, itt egy szembe-ötlő nyelv- és fogalomanalógia elé kerülünk a kelta, valamint az általunk legjobban ismert lovasnép nyelve között: magyarul ŐS → HŐS és írül ÍS → GAS.

Vaseszközök a Nikopol melletti Kamenszkoje gorodiscséből: sárló és kések Kr. e. 4—3. század

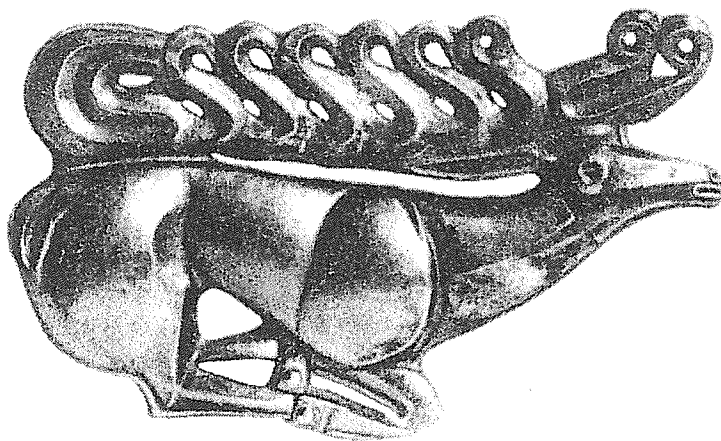
A kelták szent állatai kétségtelenül azonosak a szkítákéval: a csodaszarvas, a csodálatos sólyom, a griffmadár, az oroszlán, az isteni bika, valamint a táltos ló. A táltos lóval kapcsolatban MacCana keltológus a következőket írja: „A kelta mitológia gyakori szereplői a természetfeletti lovak. Néha, különösen a népmesékben, ezek a lovak viszik le a halandókat a holtak országába, a túlvilágra, de majd-mindig hűséges szolgái, barátai gazdáiknak; a nagy évszakkénti ünnepségek egyik legfőbb eseménye a lóverseny volt, s ezt a szórakozást kapcsolták össze leginkább a túlvilággal.”³⁸ Nagy tisztelettel tekintettek a természetre, amelyet a Napatya nemzett és a Földanya szült. A folyókban látták a Földanya jelképét. A kelták az isteni anyát Anu-nak vagy Danu-nak (Jó Anya) nevezték és a Kárpátok medencéjébe költözésükkor így nevezték el a térség leghatalmasabb árát a jó anyjuk, Danu emlékére. „A kelta DANU istennő, Ősanya (ANU) egyik másik nevéből származik. Mint ismeretes, a kelta korban megváltozik, a talán szkíta eredetű ISTER neve (értelme finnül Ősanya) Dunára. DANU volt az írek védelmezője, jó istene, mivel asszony volt az Isten. A monda szerint a »honfoglaló« írek az Ősházában hagyták Ősanyjukat, az ún. ANNWN (ANÚN)-ban azaz az Anyahon-ban. Ez az Anyahon, nem lehetett más, mint a »BAN(N)WN« (az »Asszonyok országa« — lásd P. MacCana: Kelta mitológia. 86. old), vagyis a BAN-NON-ia = a latin Pannonia (>ír BAN = nő, néne, asszony). Ez az ország Szent Istvántól visszakapta a „Szűzanya-országa” ősi nevét, ... Ennek a csodás országnak a másik neve MAGH MÁR volt — magyarul »Mező (Pusztai) Széles«. Kézai Simon krónikájából tudjuk, hogy a kelták (gallok) itt éltek Pannóniában, majd egy részük elköltözött. Habár az Ősanyát nem vihették magukkal, mégis nevét tovább éltették folyókban (Ellis): DON — kétszer fordul elő folyónévként Angliában (Durham és Yorkshire tartományban), illetve egy-egy folyónak a neve Skóciában és a mai Francia-

³⁶ Peter Berresford Ellis: i. m. 46.

³⁷ Peter Berresford Ellis: i. m. 46. („Die Kelten betrachteten ihre Gottheiten nicht als ihre Schöpfer, sondern als ihre Vorfahren, das heißt als eine Art übernatürlicher Helden und Heldinnen ... Sowohl die irische als auch die walisische Mythologie und Sagenwelt ist »heroisch«, denn gegen Ende des vorchristlichen Jahrtausends hatten die Kelten ihre Gottheiten zu Helden und Heldinnen verwandelt und umgekehrt.”)

³⁸ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Budapest. 1993. 51.

Vágtató szarvas
Aranylemez a Kubán-vidék melletti kurgánból, Kr. e. 4. század

országban. Én még hozzátenném a Fekete-tenger feletti puszták DON-ját, és így logikussá válik az Etelköz = DUNA — DON(A)-köz neve is.”³⁹ Ellis is úgy véli, hogy Pannóniában született meg a kelta nemzet, mivel innen terjedt el Anyaistenük „Danu” (szumir Istár), avagy a vele azonosított Duna-folyó (szkíta Iszter) neve.

A tárkánykirályság is egy kelta jelenség, mely a szkítáknál, Hunoknál, valamint minálunk, a magyaroknál is előfordult, amint Cunliffe beszámol: „A Németalföld és a Volga között talált sírhalmok kovácsfelszerelést és tárkány-eszközöket tartalmaztak; ez mutatja, hogy a fémfeldolgozás egy feltehetően titkos és elit művészet volt és egy kimagasló társadalmi rétegnek volt fenntartva ... Az a tény, hogy valaki a természet hatalmait

uralni és befolyásolni tudta (a köről fémre való metamorfózis) a hatalom és tekintély további jele volt.”⁴⁰ Ez a folyamat nem szokatlan, hiszen az akkori ember szemében a tárkány a négy természeti elem tűz, föld, víz és levegő ura volt: A tűz segítségével folyékonnyá válik a földből származó kemény kő, melyet a vízben hűtenek, hogy ismét megkeményedjen valamint a levegőn kovácsolják amíg megfelelő formát ölt, emellett a folyékony víz is a fém heve révén gőz formában elillan és levegővé válik. E leírással lehet, véleményem szerint, a legtisztábban felidézni az akkori gondolatvilágot, és ugyancsak érthetően megmagyarázni, hogy miért játszott a tárkány vezető szerepet, a közösségekben varázsszatos-csodás szakmája révén. A kelta mennydörgő-isten neve Taranis, akit gyakran kovácskalapáccsal ábrázoltak. A hét magyar törzs egyike, a tarján törzs adta népünknek Kendét, a hajdani szellemi vezetőnket. Valószínű, hogy a tarján törzs volt a tárkányok törzse, hiszen a »varázserejű« kovácsokból lettek a táltosok. Hasonló népfelosztást látunk az etruszkoknál, ahol a fejedelem mindig a Tarkvin törzsből származott, s ennek neve Tarkvinusz volt.

Egy további kirívó párhuzam a kelta műveltség és a szittyá lovasnómád kultúra között a temetkezési rendszer, főleg a király- és harcos-sírok esetében. Amint tudjuk, mindkét testvérnép halomsír alatti kamrába, eredetében gödörbe, helyezte elhunyt társait. Ismert az is, hogy kő- vagy faszobrokat állítottak fel e korgányok tetején (v. ö. magyarországi kunhalmok), némi sírdombon egy földbe szúrt kard is található volt (lásd a kelta Artúr király legendája és a hun Attila mondája). Ám még egy fontos jellegbeli azonosság is található: a szekeres temetkezés, melynek szokása a szumir Ur városi királysírokban (Kr. e. 2700—2500) vette kezdetét. A harmadik Kr. előtti ezredév végétől a transzkaukázusi, majkopi, pontuszi és az Urálban fellelhető kurgánokban szinte azonos díszszekereket találhatunk. De a lovasnépek nyugatra való terjeszkedésével korán megjelenik a szekeres-temetkezés előbb főként Kelet-Európában és Erdélyben, de csakhamar elterjed egész Közép-Európában és a keltákkal az általuk lakott egész térségben. A kelta halomsírokban (Heuneburg, Hochdorf stb.) talált dísz-szekerek alakja szoros párhuzamot mutat a szkítákkal. De viszont még a lovas-temetkezést sem lehet kihagyni. A kelták, ahogyan Éluère Christiane keltológusnő tudósít, nagy tiszteletben tartották lovaikat. Elhunyt lovaikat nagy szeretettel és díszesen temették el. A ló gyakran követte harcos gazdáját a sírba, ahogyan a „PUSZTA FIAI”-nál is.

A kelták félelmetesen bátor és büszke harcosok voltak. Az akkori Európában új hadirendjük, a lovaglás és a retgett hosszú vaskardjuk sok ideig fölényben részesítette őket a Dél-Európában terjeszkedő római hatalommal szemben. A hosszú kard is arra utal, hogy a kelta lovas nép volt, hiszen a hosszú kétélű karddal földön történő közelharcban nehézkesen lehetett bánni, lóháton viszont egy kitűnő csapó és szűrő fegyver volt. Mint szittyá rokonaik a kelta lovasok is a csatában „fejvadászatot” folytattak, az ellenség fejét kardjukkal lecsapták, és kantárukra kötötték, hogy evvel megelőzzék szelleme bosszúját. Meghonosítottak egy szkíta eredetű hadieszközt is Európába, a „harckocsit”, amely a lovaglással együtt a mobil életmódot jelképezték.

A tudományos közvélemény szerint a kelta harcosok jelképe volt a nyakperec, a *tork* vagy *torques*. Ez tehát egy tipikusan kelta jelző, amivel csakis a kelta népet hozzák kapcsolatba. Csakis? — ez nem teljesen igaz, mert még van

³⁹ Ellis, Peter Berresford: Die Druiden — von der Weisheit der Kelten. München, 1996. Idézi Timaru-Kast Sándor: A kelta-magyar rokonság nyelvünk tükrében című előadásában a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 10. Magyar Östörténeti Találkozóján, 1995; (Ingelheim, 1995. 86.)

⁴⁰ Cunliffe, Barry: Illustrierte Vor- und Frühgeschichte Europas. New York—Frankfurt/Main, 1996. 294. [„Grabhügel zwischen den Niederlanden und der Wolga enthielten Ausrüstungsgegenstände von Schmieden; das zeigt, daß die Metallverarbeitung eine vermutlich geheime und elitäre Kunst war und einer sozial herausragenden Gesellschaftsschicht vorbehalten war ... Daß jemand die Naturgewalten beherrschen und beeinflussen konnte (Metamorphose von Stein zu Metall), war ein weiteres Zeichen für Macht und Autorität.”]

egy hatalmas nemzet, amivel összekötik a kelta harcosok jelképét: a HUNOK. A hun vitéz is viselte TORK-án a TORK-ot (v. ö. ótörök TARYQ-mag = szorossá válni).⁴¹ „A hun vezetőréteg keletről nyugatra vándorlását Belső-Ázsiából, a nyugat-szibériai Léna folyó egyik mellékfolyójának vidékétől egészen a Rajnáig a férfisírokban talált, igen súlyos aranytorquesek nyakperecek előfordulásain keresztül követi a régészet. Igen jellemző, hogy e nyakperecek majdnem egyharmada, s tegyük hozzá, a legsúlyosabbak, a Kárpát- és a Bécsi-medencéből került elő.”⁴² Véleményem szerint itt már többről van szó, mint némi párhuzamról: egy szembeötlő kulturális és eredetileg etnikai azonosságról kell, hogy beszéljünk.

Nos, a kézzel fogható kelta—szkíta, kelta—hun és végeredményben kelta—magyar rokonsággal szemben, itt felvetődik a kérdés, hogy miért tartja a szaktudomány a keltákat indogermánoknak. Az indogermán elméletet támasza már csupán a nyelvészet, mivel régészetileg az indogermánok nem hagytak sehol egyértelmű nyomokat, hiszen a pusztai lovasnomádok, akikkel gyakran összeköttetésbe hozzák az indoeurópai nép létrejöttét, régészetileg és ember-tanilag bizonyítottan észak-mezopotámiai, kaukázusi valamint egyenesen szumir eredetű. Götz részletesen kimutatja könyvében a tagadhatatlan nyelvi rokonságot a szumirok és szkíták között. Mivel a szkítákkal már nem lehet összekötni az indogermánságot elvesz a kapocs Irán és Európa között. Véleményem szerint, a nyelvi azonosságok az irániak és germánok között csupán a szumir—szabir gyarmatosok nyelve révén jöttek létre.

Érdemes lenne — én csak Európával foglalkozom — a germán etnogenezisre is fényt deríteni. Amint említettem, az újkőkor folyamán elő-ázsiai telepések ismételtén beszivárogtak Északnyugat-Európába, és érintkezésbe léptek a „hosszúkás-fejű” északi embertípusú lakossággal, mely az idő folyamán elsajátította az újkőkori kultúrát, viszont már ebben a korai fázisban is hatalmas lehetett az elő-ázsiai gyarmatosok által kifejtett nyelvi és kulturális befolyás a mezolitikus halász-vadász-gyűjtögető csoportokra, amelyek életformájuk ellenére viszonylag sűrűn lakták a dél-skandináviai és északnyugat-európai tengerpartokat. Későbbi időkben megalit műveltségű telepések nagyobb előfordulását észlelhetjük. A fonaldíszes-csatabárdosok bevándorlásával egyre fokozottan növekedett az elő-ázsiai másodlagos befolyás. A fémkorban viszont a germán térség elszigetelődött, és saját fejlődésnek indult, számos újkőkori hagyomány továbbfejlesztésével. E térség hosszú ideig egy elmaradt peremvidék volt, még a vaskorhajnalán is: hiányzott a fém, a kereskedelem csak csekély gazdaságot engedett meg. Amikor Európában konszolidálódott a politikai helyzet a hallstatti korban és számos város létesült, Északnyugat-Európa továbbra is a hagyományos vándortanyás mezőgazda életmódnál maradt. Valószínűleg ekkor fejlődött ki egy proto-germán nép alapja. Csak

A kul-obai kurgán életron-vázájának ábrázolása:
a szkíták életéből vett jelenet
Kr. e. 4. századi görög munka

a kelták megjelenése hozott mélyreható fellendülést e térségre.⁴³ Számos kelta törzs beköltözött a germán vidékre és a két nép békésen egybeolvadt, ám a kelták által gyakorolt hatás óriási volt. „A kisugárzó-területeken az őshonos lakosság erős keltásítása ment végbe”.⁴⁴ A germán törzsfők kelta, később a gót fejedelmek hun neveket vettek fel. A kelta törzsek nem-figyelve etnikai határookra ismételtén beköltöztek a germán területekre. Így kialakultak a vegyes

⁴¹ Sára Péter: A magyar nyelv eredetéről másképpen. Budapest, 1994

⁴² Garam Éva—Kiss Attila: Népvándorlás kori aranykincsek a Magyar Nemzeti Múzeumban. Budapest, 1992. 8.

⁴³ Barry Cunliffe: Illustrierte Vor-und Frühgeschichte Europas. New York—Frankfurt/Main, 1996. 279.

⁴⁴ H. Kinder—W. Hilgemann: Atlas zur Weltgeschichte. (Első kötet 22. kiadvány: (Band 1)²² München. 1987. 21. („In den Ausstrahlungs-gebieten findet eine starke Keltisierung der einheimischen Bevölkerung statt.”)

proto-germán és kelta törzsek. A kelta szókinsz nagy része is, a sajátos nyelvérzék és hangrendszer által megváltoztatott formában beolvadt a germán nyelvbe pidginizálódva. A germán nemzet kialakulásához tehát nagyrészt kelta-impulzusok vezettek, ahogy az amerikai tudósok vélekednek: „*A vaskor óta Dániát germánok lakták, így a (művészeti tárgyak) kelta stílusa ... kénytelenül felveti a kérdést: kelták voltak-e a germánok ... , vagy legalábbis a mi egyeneságú rokonaink voltak-e a korai germánok? Aligha. Legvalószínűbb, hogy germán, kelta és más népcsoportok vegyülékei voltak ...*”⁴⁵ Ezt a tényt alátámaszsa a germánok vallása is. A germán mitológia két istenségsaladót ismer. Az egyik, a VÁNOK családja az ősi, lehetségesen még késő mezolitikus, korai újkőkori hagyományokra visszaérő békés termékenység-i istenekből áll. A másik családot, az ÁZOKAT, a harcias istenségek képezik, amelyek a kelta vallás második jellemvonásából, tehát az ősök hősiesítéséből, istenesítéséből alakult ki. Feltűnő, hogy a vánoknak neveit tipikus ős-európai mássalhangzó torlódással képezték: Niörd, Freyr és Freyja. Az ázok viszont szinte azonosak a kelta istenségekkel. Kinder és Hilgemann német történészek őket keletről jött istenségeknek tartják: ODIN vagy Wotan, a holtak kísérője, a varázs ura és lovagló hadisten, melynek extatikus kultusza keleti eredetre mutat (lovass), nagy valószínűséggel azonos a kelta DONN istennel. A germán mennydörgés istene, THOR egyenlő a kelta mennydörgő TARANIS tárkányistennel. Ebben az összefüggésben még érdemes felfigyelni arra, hogy németül az „ős”-t „AHN”-nak [á:n] nevezik, ami nyelvészeti szempontból azonosítható a „ván” szóval. Az „áz” szónak viszont nem találtak német megfelelőt, de keltát igen: írül ÍS, velsül OES „ős”-t jelent ugyanúgy, mint a magyar ŐS, a türk EÇE és a finn ISÄ. Ezek a példák megerősítik a germánok említett elkeltásodását.

A kelták mégis tisztán megkülönböztették magukat a germánoktól, ámbár a Rajnától északra eső területeken nagyon vegyesen éltek együtt. Itt megint egy erős kelta—magyar párhuzam világlik ki előttünk, mert „...a kelták a germán népeket, amikor ezek elkezdtek megrohanni a kelta szállásterület keleti határvidékét, a „nép”-nek (teutonoknak) nevezték.”⁴⁶ Magyarázatul hozzá kell még fűzzem, hogy írül TUATHA törzset jelent, amint a régi magyar TES, ráadásul a magyarok hasonlóan nevezték el a szlávokat: a TÓT név nyelvtanilag és fogalmilag azonos a kelták által a germánoknak adott névvel TEUT, melyből a mai németek saját maguk elnevezése származik: ófelnémet TEUTsch, és mai német DEUTsch.

Eljutottunk tehát a névadás megvizsgálásához. Most feltevődik a kérdés, hogy miért nevezik magukat GALL-nak vagy GAEL-nek a kelták. Nos, sumirul GALU embert, vagy népet jelent.⁴⁷ (Egy hasonló ír szó, a GAOL rokonságot, családot jelent, ami azonos a magyar CSALÁD-dal. Tehát, véleményem szerint a kelták egyszerűen népnek, rokonoknak, egy családba tartozóknak tekintették magukat. E gondolatmenetet tovább lehet vinni a gyakori R-L hangváltás ismeretében. A koreaiak népelnevezése a GIORE mitikus szóból ered, amely népet jelent, ennek türk változata a nyílvevővel jelképezett GUR, amiből a tíz-nyíl-népe az ONO-GUR, vagy az UJ-GUR, OGUR származik.

Magyar kelták — kelta magyarok

Összefoglalóan le lehet szögezni, hogy a kelta nép a Kárpát-medencében, az évezredek óta itt élő elő-ázsiai eredetű lakosság, a fejlett társadalmú, trójai műveltségű bevándorlók és a kaukázusi vasműveltségű szkíta telepések összeolvadásából született meg. Mindhárom gyökere a kelta etnikumnak eredetében rokon egymással, hiszen mindegyik néprész a kultúra bölcsőjéből, a Folyamközből származó másodműveltségek sarja. Sőt egyenesen sumir elemeket is észlelhetünk a nemzetté válásnál, amely legnagyobb valószínűséggel már a bronzkor elején vette kezdetét. Kitértem a kelták és a lovas nomádok kultúra analógiájára: a ló, harckocsi, kard, csatabárd, vassíj, arany, nyakperce, harciasság stb., kihagytam ellenben a kelta-szkíta rovásírás megtárgyalását, a kelta pentaton „magyaros” zene stílusa bemutatását és a szembeötlő kelta—magyar nyelvi rokonságot, melyről kedves Édesapám beszámoló munkája ismertetésében. Viszont itt nem csupán műveltségi azonosság tűnik fel, hanem komoly embertani és nemzeti rokonságról is beszélhetünk, hiszen a kelta embertípus közeli rokonai a kaukázusi és a türk típusok, elütve az állítólagos „indogermán rokonaitól”.

A kelta eredetről szóló magyarázat, senkit se kell, hogy megleljen, hiszen a Kárpát-medencében létrejött nép ugyanúgy kelta mint akárcsak magyar. A különbséget az teszi, hogy az innen nyugatra vándoroltakat nevezzük az ókori történészek nyomán keltáknak, az itt maradt népességet, a későbbiekben magyarnak nevezett nemzet alapját alkotják. Erre a szkíta—kelta alaprétegre, a különböző korszakokban, ismételten rátelepedtek és vele békésen összeolvadtak hunnak, avarnak, onugornak, árpád-magyarnak nevezett rokon népek. Hisz mindannyian egy közös elő-ázsiai (sumir—szabir) anyanyelv változatait beszélték. Összefoglalóan tehát az évezredek tartó elő-ázsiai eredetű népes-

⁴⁵ George—Brown—Anker (Time—Life szerkesztőség): Die Kelten: Europas Volk der Eisenzeit. 1995. 122. [„Seit der Eisenzeit war Dänemark ... von Germanen besiedelt, so daß der keltische Stil ... (der Kunstwerke) unweigerlich die Frage aufwirft: Waren die Germanen Kelten, oder zumindest: Waren die frühen Germanen ... unsere direkten Vorfahren? Wohl kaum. Höchstwahrscheinlich waren sie eine Mischung aus germanischen, keltischen und anderen Volksgruppen.”]

⁴⁶ Ellis Peter Berresford: i. m. 138. old („...die Kelten die germanischen Völker, als diese die Ostgrenzen des keltischen Territoriums zu überfallen begannen, als »das Volk« (Teutonen) bezeichneten.”)

⁴⁷ Padányi Viktor: Sumir—magyar nyelv lélekazonossága. Budapest. 1994. „Dentu-magyarica”, Veszprém. 1989

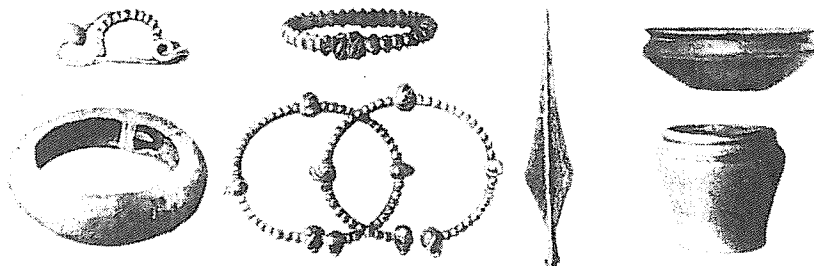
ség bevándorlása a Kárpát-medencébe, amely Európa számára a gyarmatosítás kisugárzó központjává válik, és ezen rokon népek rétegződése, összevegyülése vezetett a kelta etnikum létrejöttéhez. A kárpát-medencei térségben további rokonnépek telepedtek le. Senki sem tagadhatja, hogy a mai magyar nemzet a Kárpátok ölében született az elő-ázsiaiak, szabirok, szumirok, trójaiak, kimmerek, szkíták, trákok és egyéb „szittya” népek, jászok, hunok, avarok, és végül de nem utolsósorban a „magyarok” egybeolvadásából.

Remélem sikerült kételyeket kelteni a tisztelt Olvasóban az indoeurópai teóriával szemben, és a felállított dogmaszerű nézetek átgondolására serkenteni.

Jó atyám által kidolgozott kelta—magyar—türk—finn—japán rokonságnak történelmi, régészeti valamint embertani alapot kívántam adni — döntse el a kedves Olvasó, hogy véleménye szerint sikerrel jártam-e el. Én, magam részéről meg vagyok győződve, hogy egész Európát uralmuk és műveltségi befolyásuk alávető, szenvedélyes, bátor és szabad kelták közeli rokonaink, bár e nemzet túlélői már csupán Nyugat-Európa peremén vészelték át a környéken idők viharait. Hiszek abban, hogy eljő az idő, amikor büszkén állíthatjuk, hogy ennek az ősi nemzetnek testvérei vagyunk...

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAKER, John R.: Die Rassen der Menschheit. London—New York—Toronto, 1974
 BARÁTH Tibor: A magyar népek őstörténete. New York, 1993. 3. kötet
 BENEDEK Elek: Hazánk története. Budapest, 1927. 1995
 BERRESFORD, Ellis, Peter: Die Druiden — von der Weisheit der Kelten. München, 1996
 BÓNA István: Attila és a nyugati világ. História XVII. Évfolyam. 1995. 8. szám
 Brown/George/Anker (Time—Life szerkesztőség): Die Kelten: Europas Volk der Eisenzeit. 1995
 CUNLIFFE, Barry: Illustrierte Vor-und Frühgeschichte Europas. New York—Frankfurt/Main, 1996
 ÉLUÈRE, Christiane: Die Kelten. Ravensburg, 1994
 FODOR István—Kovalovszki Júlia—Kovács Tibor—Lovag Zsuzsa—Tóth Endre: A Magyar Nemzeti Múzeum (Múzeumi kalauz). Budapest, 1992
 FRANKENBERG, von. Gerhard: Menschenrassen und Menschentum. Berlin, 1956
 GARAM Éva—KISS Attila: Népvándorlás kori aranykincsek a Magyar Nemzeti Múzeumban. Budapest, 1992
 GÖTZ László: Keleten kél a Nap. 1. kötet (Első könyv). Budapest, 1994
 HENKEY Gyula: Zoborvidéki és dunamocsi magyarok etnikai embertani vizsgálata. Előadta a szerző a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 10. Magyar Őstörténeti Találkozóján 1995. A cikk megjelent a ZMTE 1996-os kiadványában. 161—176. old. Zürich—Budapest, 1996
 JÓSA János: A székelyek ősei és a székely magyarok. 1925
 KINDER, H.—HILGEMANN, W.: Atlas zur Weltgeschichte. (Első kötet 22. kiadvány: (Band 1)²² München. 1987
 MACCANA, Proinsias: Kelta mitológia. Budapest, 1993
 PADÁNYI Viktor: Sumir—magyar nyelv lélekazonossága. Budapest, 1994. „Dentu-Magyarica”. Veszprém, 1989
 SÁRA Péter: A magyar nyelv eredetéről másképpen. Budapest, 1994
 TIMARU-KAST Sándor: A kelta—magyar rokonság nyelvünk tükrében. előadta a szerző a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 10. Magyar Őstörténeti Találkozóján, 1995. Ingelheim, 1995. 93. old.

Fegyver és használati tárgyak közép-morvaországi temetkezésekből
 (La Tène-kultúra)

A KELTA - MAGYAROK

Csonaközi (Szatmár megye) kelta sisak.
Turul-sólyommal, a Kr.e. 3. századból.

1995 tavaszán egy egyhónapos kiállítás nyílt a magyarok tetteiről és Magyarországról a németi Ingelheimben. A kiállítás mottójaként cikk jelent meg az Ingelheimer Zeitung 1995 április 28-ikai számában a 'Die Magyaren und das Ungarische Reich' [A Magyarok és az (H)ungár Birodalom] címmel. Ebben a szerző, Pia Steinbauer - Hösch Edgar, Herm Gerhard, Maczynska Magdalena, Weithmann M.W. és Wucher Albert munkáira hivatkozva - szószerint a következőket írja : „Sogar ihr name, Magyaren (Söhne der Erde), hat sich bis heute als Bezeichnung für die Ungarn erhalten” [magyarul : „Sőt nevük, Magyarok (Föld Fiai), máig fennmaradt mint az (H)ungarok elnevezése]. MAGYAR, a „Föld Fia” ! Igen ám, de milyen nyelven ?

Nagy meglepetéssel vettem tudomásul, hogy ez ír ül van : MA-GEARR [ejtsd : MA-GYAR] azt jelenti, hogy a „Mező, Pusztá Gyereke, Fia”. Lehetséges ez ?

Találkoztunk valaha mi „magyarok” írekkel, keltákkal ?

Erre a kérdésre kétszer is igennel lehet válaszolni.

A 'Magyar Értelmező Kéziszótár' <MEK> (Budapest, 1985) szerint „tót” szavunk kelta eredetű, akárcsak az „oláh” és az „olasz” (!). Valóban keltául TUATHA népet, törzset jelent (innen származik a németek TEUTSCH 'saját' neve is), BACHLACH meg a pásztor. A kelták „megélték a római uralom évszázadait, és a haranyai háromszögben átvesztették a népvándorlás viharait. [...] Az avarok oldalán tehát nem csak szkiták, azaz alánok, hanem kelta utódok [...] is részt vettek a harcokban.” - írja Makkay János 'Indul a Magyar Attila Földjére' (Budapest, 1996) című könyvében [119. old.]. Alapszokásunkról megállapították tudósaink, hogy ennek 49,3 %-a „ismeretlen eredetű” szavakból áll : Hary Györgyné a magyar nyelv eredetéről egy statisztikai analízist közölt (1976), amely szerint nyelvünk a 2516 megvizsgált szavából, alapul véve Benkő Lóránd szerkeztette 'A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótárát' (1976), ismeretlen és bizonytalan eredetű 1039 szó (41,2 %), valamint hangfestő, gyermeknyelvi és indulatszó 206 (8,1 %). Sok-sok ilyen „ismeretlen eredetű” szavunk, csak azért ismeretlen eredetű, mert a dogmák, felállított normák, határok, csapdák sűrűjében még egyik nyelvészünknek sem jutott eszébe belepillantani egy kelta (ír, skót, manni, vels vagy breton) nyelvű szótárba. Már idestőva öt éves kutatásaim során nemcsak megismerkedtem a kelták nyelvével, de (a MEK szerinti) „ismeretlen eredetű” szavaink 96,5%-át megtaláltam, hasonló írással és kiejtéssel, e titokzatos népesség szókinésében (az AJÁNLÁS-tól a ZSUGOR-ig). A mellékelt képen egy, lovaglaskor, fejét és szárnyát mozgó sólyom látható egy ókori kelta vitéz (BUATÓR *bátor*) sisakján. A sólyom volt az őskeltáknál a „szakrális” királyság és az Isten jelképe : TUARÚL az „Isteni jóslat”. Nem csak egyfőforma ősi szavakkal, fogalmakkal találkozunk a keltáknál és a magyaroknál (> ARBODAH „élvajda” vagy ADTILA „hatalmas ár, folyam”, TILÉ-AGOS „folyamköz”), de még magyar zsargonunk is tele van ír szavakkal (SRÁC *legény*, CAITHRI *serdülő* > *csitri*, CAMAS *kisfiú, fickó* > *kamasz*, BUALLEY *sztrájk, vita* > *bulhé*, BACAÍ *botlás, akadozás, dögöcs* > *baki*, stb.). Zsargon beszédünk a múlt század iparosodásával (> v.ö. ír OBAIL *munka*) terjedt el, amely az „ősi” (OES) szavakat, fogalmakat a fővárosba magávalhozó proletáriátus, vidéki származású közösségének, nyelve volt. Ezt nem lehet csupán a „véletlenek” kategóriájába sorolni vagy „kölcsön” *slang*-nek tekinteni. Kik voltak ezek a „titokzatos” kelták ? Ha a keltákról szó esik, mindenkinek eszébe jut *Asterix* rajzfilm figura, de eszünkbe (> régi ír ÉCSE = magyar ÉSZ) jut az is, hogy az aki Első Szentkirályunknak Rómából koronát hozott ugyanesak egy „kelta” volt ? - *Asterix*. Ki emlékszik még arra, hogy Attila személyes orvosa is kelta volt, EUDOXIUS (> Bóna István). A túristát, aki Budapestre (> BOUDA „győzelem”) látogat, felvezetik a Gellérthegyre is, ahol MEN-HIR-ek („*hori-horgas mony-kövek*”) őrzik a kelták emlékét.

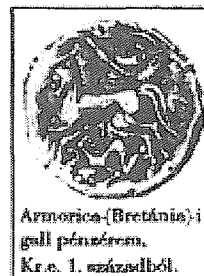
„Az első, e földön lakó nép, melynek neve megmaradt, a kelta nép volt, mely Krisztus születése előtt 5 - 6 száz esztendővel rajzolt ki Ázsiából. Ez a nép már ismerte a kőnél, bronznál tökéletesebb vasat. Ez már vasból kovácsolt fegyverrel foglalta el a földet, lett ura ennek a hazának. Művelte a földet, foglalkozott állattenyésztéssel, űzte a kereskedést...” [Benedek Elek 'Hazánk története', Budapest, 1927 / 1995, 5. old.] A kelta nyelvről azt állítják a „hivatalosított” nyelvészek, hogy indogermán, holott a csak egy néhány földrajzi, valamint „istenek” vagy fontosabb személyek nevéből, ami ránkmaradt - ez is ellatinosított alakban - Írországtól Gallián keresztül Magyarorszáig, alig mondható, hogy indogermán jellegű lenne. Ha csak, ANU, az „Ősanya”, „az összes ír istenek Anyja” ('Mater deorum Hibernensium' - Cormac Glossariuma nyomán > MacCana, P. 'Kelta mitológia', Budapest, 1993, 86. old.), vagy ESUS (az „Ős”), a gallok főistenének nevére, vagy az ír DAGHDHA, a „Jóisten” (DICSŐ ATYA), akit még úgy is hívtak, hogy NUADHA a „NAGYATYA” vagy EUCHAIDH az „ÜKATYA”, aki DANU („JÓ-ANYA”) anyaisztennő és BÁL apaisten fia volt és így az összes írek „Ősatyja”, nevére gondolok, vagy az ír ULAIÐ [ejtsd „ÖLED”] vezérre, aki az első volt az ő földjén (> v.ö. „ELŐD” !), a mai ír „Cúige Ulaidh” / az angol Ulster (Észak-Ír) tartományban, vagy akár a gall hősre, VERCINGETORIX-ra és várára AVARICUM-ra utalok, nehéz lenne ezekből minden kétséget kizáróan indogermán eredetű szavakat, neveket kihámozni. Érdekes, hogy a Galliába beköltözö frankok, még nem álmódostak közös indogermán alapokról, hisz a szétvert „Avaricum” romjaira (ami ma is megtekinthető) a francia „Bourges” (német *Burg*-ból, értelme „vár”) város épült : véletlen egybeesés vagy egyszerűen fordítás ?

Az írek őshazája a MAGH MÁR volt - magyarul „Mező-Széles” (> ilyen volt hajdan a magyar nyelv szerkezete is : lásd *Hegymagas* Tapolca mellett a Balatonnál vagy *Becskerek* a besenyő „kerek erőd”). Ez a gyönyörű ország, másik nevén az ANNWN („Anyahon”) vagy BANNWN („Asszonyok országa” > *Pannónia* ?), DANU őszanya és BÁL ősapja földje volt. Már tudjuk, hogy DANU (Jó-Any > v.ö. régi török ITI, hun EDI *jó*) nevéből származott a „Duna”, de mi lett Bál nevéből ? Netán a „Balaton” : BAL-TANAÍ szószerint „Bál (sekély vízű) Tava” ? Csak egy olyan „Széles Puszt (Mező)” van Európában ahol együtt DANU és BÁL nevének emléke ma is él, és ez mindig is a „Föld Fiá”-nak, MACHÚIR (Föld Fia) azaz a MAGYAR-ok hona volt.

Létezhet valamilyen „titkos” kapcsolat a magyar és a kelta nyelv(ek) között ?

Hogy a kérdésre válaszolni tudjunk vizsgáljuk meg a kelta nyelv(ek) jellemző vonásait :

- A kelta nyelvekben a szó jelentése szempontjából a hangsúlynak nincs meghatározó szerepe.
- A beszédben a hangsúly mindig a szavak első szótagára esik, azaz a szó első szótagja főhangsúlyos.
- Az egyszerű (nem összetett) szavak általában vagy magas vagy mély hangrendűek, a szótaghoz illetet toldalék (az indogermán nyelvektől élesen elkülönülve) ezt a hangharmóniát követi, például :
URRA (úr) > URR-AM („megbecsülés, tisztelet jele”)
GAOÍS [gis] (okosság, bölcsesség) > GAOÍS-EACH [giseh] (okos, bölcs).
- Hangrendi okok miatt az ír nyelv alkalmaz olykor toldalék hangokat rag illeszkedésnél :
> FUIL (vér) ⇒ FUIL-T-EACH (vér-es)
- Az ír nyelv nyomatékosan megkülönböztet, úgy írásában mint beszédében, rövid és hosszú magánhangzókat : A - Á / E - É / I - Í / O - Ó / U - Ú :
AL.TÁN (szurdok), BÉ.ODE (boldog), CIP.ÍN (kis bot), OR.Ó (oly), URR.ÚS (erő)
- Továbbá, a kelta használja beszédében a nagyon lágymássalhangzókat is :
Gy (amit mai írásmódjában G- vagy D-vel jelöl)
> GÉARÚ [gyerú] = felgyorsulás, ROGILE [rogyilé] = ragyogó;
> DIÚNAS [gyúnasz] = őnfejűség, ÉIDE [égye] = egyenruha;
Ty (írásjele T) > TIMIRE [tyimere] = küldőnc, AINTIN [antyin] = ángy;
Ny (írásjele N) > NÍOCHÁN [nyisán] = mosás, BAIN [bány] = bánya;
Ly (írásjele LL) > LLE [lye] = hely, SÁIBLE [száblya] = szablya;
lágym R [rzs] > BÁIRE-oir [bársór] = VERS-eny-ző < BÁIR-se-oir [bársór] = BIR-ás-kod-ó (bíró)
- A kelta nyelv kerüli a mássalhangzó-torlódást, még „átvett” szavak esetében is :
> vels YSGOL (iskola), YSBATA (kórház > ISPOTÁLY)

- Egyéb nyelvtani egyezések :
  - a melléknév egyes számban marad akkor is ha a főnév többes számban van (!) :
STOCA UAINÉ *zokni zöld* (> *zöld zokni*), STOCAÍ UAINÉ *zoknik zöld* (> *zöld zoknik*);
  - a számnévek után a főnév egyes számban marad :
(AON) DUINÉ (*egy*) *személy*, DHÁ DUINÉ *két személy*, CÉAD DUINÉ *száz, sok személy*;
> megjegyzendő, hogy az angol „one of them” (az egyik) írül DUINÉ ACU „tevő” (= egy)-IK.
Az ír nyelv egy másik „magyaros” vonása az, hogy amikor páros szervek egyikéről szól, azt a „fél” (LEATH) szavával fejezik ki, és ezt egybeírja : LEATHLÁMHACH *félkezű*, LEATAOBHACH *féloldali*, stb.
- Névelő (határozott) > *nincs határozatlan névelő* > az „egy” [aon] teszi a névszót határozatlanná.
  - vels Y [a] mássalhangzóval kezdődő szavak előtt, és YR [ar] magánhangzóval kezdődő szavak előtt :
> Y GWR [a gúr] = A FÉR-fi, FÉR-j / > YR YFANC [ar ifánk] = AZ IFJÚ, IFJONC
  - ír AN, A, N' (magyar AZ, A, Z') és a mannin Y, YN (magyar A, AZ) - alkalmazása ugyan úgy :
> A CUACH (az ölelés) = A CSÖK / > AN OS = AZ ÖZ
- Névmások
  - személyes névmás : ír MÉ (én), TÚ / TÉ (te), É / Í (ő), MUID [mid] (mi), SIBH (ti), IAD (ők);
vels MI (én), CHI [hi] (te), E (ő), NI (mi), CHI [hi] (ti), NHW [nyú] (ők);
mannin MEE (én), OO (te), EH / EE (ő), SHIN (mi), SHIU (ti), AD (ők).
igei ragozás > ír FUIR-IM (VÁR-OM), CEANGALANN TÚ (GÖNGYÖL-ÖD), BEIR (el-BÍR);
vels MAE E (VAN Ö), MAEN NHW (VAN-NAK).
  - visszaható névmás : ír FÉIN [hény], mannin HENE (ÖN) > MÉ FÉIN (önmagam);
ír SÍNN FÉIN („saját ÖN-ünk” ~ önmagunk), MUID-NE (mi-magunk).
  - az „emphatikus” (kiemelő) névmást a -SA, -SE, SI(N)- utó- vagy előragok segítségével alkotják :
> MI-SE, TU-SA, SÍ-SE, SIN-NE, SI-SI, SI-AD (SZÁM-OM, -OD, -A, -UNK, stb.).
  - birtokos névmás : ír ME (enyém), DO (tied), A (övé), -NA (miénk), BHUR (tietek), A N' (övék);
vels MI (enyém), EICH (tied), E (övé), EIN (miénk), EICH (tietek), EU (övék);
mannin MY (enyém), DTY (tied), E (övé), NYN (miénk, tietek, övék).
főnévi ragozás > ír M-ATHAIR (apá-M), D-ATHAIR (apá-D), A ATHAIR (ap-jA), ATHAIR-NA (apá-Nk);
mannin CHASS AYM (láb-AM), CHASS AYD (láb-AD), CHASS E (láb-A), stb.
  - mutató névmások : ír SIN, SEO / régi ír SA, SE = magyar AZ, EZ (> japán SONO ez, az)
> ír ÚD = magyar AZ A, AZ OTT / OTT, ODA, ODAÁT
ír UILE = magyar ILYEN, OLYAN [> GACH UILE DUINÉ minden OLYAN személy]
- Kötőszavak, ragok, képzők
  - „kopula” (kötőszó) :
ír IS, S, S- = magyar ÉS, IS, S' / régi magyar ISA (> v.ö. török ISE de, és, is, még)
> IS MAITH LIOM TAE *ízlik a tea* ~ ISA MÉLTÓ (> török METIN) NÁLAM TEA
> SCUMA LIOM *nem érdekel, mindegy* ~ S'UGYAN NÁLAM (> ír CUMA = ugyanaz)
A magyar nyelv is megtartotta az ősi „kopulát” (kötőszót), így :
- a régi magyar szövegekben, mint például
„ISA KI NOPUN EMDUL EZ FA GIMILCZÉBEN, HALÁLNAK HALÁLÁVAL HALSZ”
„ISA POR ÉS HAMÚ VOGYMUNK” (Halotti Beszéd < Magyar Adorján 'Csodaszarvas', 1991)
  - a népmesék szövegében :
„FÖL IS ÉBRED MAGYAR NAPISTEN, PIHENŐ ÁLMA UTÁN...”
„IDEJE IS VOLNA NŐSÜLNÖM...” [> Magyar Adorján 'Csodaszarvas', 1991, 143. old.]
  - a mindennapi beszédben, mint „témaváltó” kötőszó :
„ÉS HOGY MINT VAGYTOK ?” / „ÉS ADDIG KERESTEM MÍG MEGTALÁLTAM.”
  - a népdalokban : „S'MIKOR MENTEM SZOVÁTÁRA, SEJ HAJ...” / „MEG NEM IS MARADOK...”
  - „konjunkció” (kötőszó) :
ír AGUS, IS, régi ír OS, mannin AS, vels AC = magyar ÉS, S (> v.ö. japán SHI és)
(> AGUS olvasata [és] vagy [s] : SEÁN ÉS PÁDRAIG János és Patrik / LÁ S BLIAIN nap s év)

- tagadószó :

ír **NÍ**, **NEAMH**, breton **NE**, **NAM** = magyar **NEM** / ír **NÁ** = magyar **NE** (imperatívusz)
ír **AIN-**, **AN-**, **MI-**, mannini **NEU-**, **MEE-** (igei előrag) = magyar **NEM-** (> török **MA**, **ME**)
ír, man., skót **CHA** = magyar **SE**, **SEM** / > ír **NACH** (**NA-CHA**) = magyar **NEM IS** (**NE SE**)
ír **NIL** (**NÍ-BHFUIL**) = magyar **NINCS** [**NÍ** = **NEM** + (**BH**)**FUIL** = **VALA**]

- egyéb kötőszavak :

ír **ACH** = magyar **CSAK**, **HA** [> **NIL AGAM ACH É** ez mindenem ~ **NINCS NEKEM CSAK Ő**]
ír **AMH** = magyar **ÁM**, **ÁM-de** (> v.ö. török **AMA** / japán **DE MO** de, mégis, ám, ámde)
ír **NO** = magyar **NÓ**, **NOHA**
ír **DÁ** = magyar **HA**, **DE** (> v.ö. török **DE** és, de, mégis)
> ír **DÁ ÉIS** (**D'ÉIS**) azonban, ámde ~ **DE IS**
> ír **DÁ BHARR** = magyar **HABÁR**, **DEBÁR** (> v.ö. török **BARI** pedig, habár)
ír **CO** = magyar **ÚGY** / ír **GO** = magyar **HOGY**
ír **FARA** = magyar **FÉLE** [> **FARAS-barr excess, surplus** = **FELES**-leg (> **BARR** csúcs, bérc)]
ír **MAR** = magyar **MER** (**MERT**) / **MÁR** (**MINT**)
ír **ÉM** = magyar **ÍME**
ír **NÍ** = magyar **MI**, **AMI**, **vala-MI** (ugyanakkor 'csodálkozást' fejez ki > ír **NÍ** = magyar **NÉ**)

- határozó szavak (ragok) :

nominatívusz és akkuzatívusz - az ír nyelvnek nincs tárgy-as etragja, a régi magyar nyelv sem ismerhette, egyes mai kifejezések is ezt bizonyítják : széna kaszálni, adó-szedő, szőlő-szedő, stb.

vokatívusz
ír **A** > **A DHUINE UASAIL** Uram (> **TENO**), **A CHAILÍN** leány (> v.ö. török **GELIN** lány)
⇔ v.ö. magyar **AP-U**, **ANY-U**, **ÖCS-I**, **BÁTY-A**, **ÁNGY-Ó**, **NÉN-E**, stb.

birtokos (genitívusz) esetrágja

ír **AG**, **NA** = magyar **-NAK**, **-NEK**

➤ **SIN AG-AT É** tied ~ **AZ(ON) NEK-ED-É**

➤ **MAITHE NA TÍRE** a vidék, terület földesura ~ **MÉLTÓ-sága TÉR-NEK**

ír **-N** vagy **-A** / **-E** (> magyar **-É** / **-I**), sok esetben a birtokos személyrag utóragként szerepel :

➤ **CÚ-N** kutyá-**NAK** (> v.ö. finn birtokos rag **-N** : talo-**N** háznak, maa-**N** földnek)

➤ **CIAPTH-A** csapás-**É**, **CÉIR-E** feketeség-**I** (> török **KARA**), **CEAN-A** szerelm-**I**

ír **-SA** birtokos jelleggel bíró „emphatikus”-nak mondott utórag :

➤ **SEO MO INION-SA** ez enyém lány-**JA** (> birtokosrag : cseremisiz **-SÖ**, török **-SI**)

összetettségalkotásakor érvényesül a jelöletlen birtokviszony is :

➤ **FOIRCEANN** vég, végrész (szószertint : „ hát-fej” > **FAROK**)

részes eset (datívusz) ragja - van igekötő funkciója is, akár a magyarban :

ír **AR** = magyar **-ON** / **RÁ-** / **-RA**, **-RE** [> **AR CHÚL** = **HÁT-RA** / **UR-RÚ** = **ELŐ-RE**]

ír **AG** = magyar **-NAK**, **-NEK** / **-NÁL**, **-NÉL** [> **AG AN ABHAINN** = a folyó-**NÁL**]

helyhatározó (latívusz)

ír **DÁ**, **DE**, **DO** = magyar **-ETT**, **-OTT** (> török **-DA**, **-DE**);

> ír **AIT hely** > magyar **ITT**, **OTT** (> török **-DA** : **YUKARI-DA** fenn, **ASAGI-DA** lent)

> ír **UAIDH** = magyar **ODA-való**, **OTT-ani**

> ír **DÚ-** = magyar **ITT-**, **OTT-** [> ír **DÚCHAIS** szülőföld ~ magyar **ODAHAZA** (OTTHON)]

ír **SA(N)** = magyar **-BA(N)**, **-BE(N)** [> **SAN OICHE** = ÉJ-szaká-**BAN**] (> finn **-SSA** -han, -ben)

ír **INNIU**, mannini **NOON** = magyar **INNEN** / ír **UAINN** = magyar **ONNAN**

ír **THALL**, **THAR** = magyar **TÚL**, **ÁTAL** [> **THAR TOINN** tengerentúl ~ **ÁTAL TEN-ger-eN**]

távolító eset (ablatívusz)

ír **DÁR**, **DE** = magyar **-TÓL**, **-TŐL** (> török **-DAN**, **-TAN**) / > ír **DE** = magyar **TOVA**

ír **Ó** = magyar **-BÓL** / **-RÓL** [> **Ó ATHAIR GO MAC** apáról fiúra ~ **ATYÁ-BÓL MAG-HOZ**] és családnevekben a leszármazás jele : **Ó BRIAN**, **UÍ NÉILL** < magyar **JÁNOS-I**, **FERENCZ-I**

eszközhatórozó

ír **LE** = magyar **-VAL, -VEL** [> CARA LI-OM barátom ~ BAR-át VEL-EM]

> ír **MAILLE** = magyar **MELLÉ, MELLETT, VELE** (> v.ö. török **ILE, -LE** -val, -vel)
terminatívusz

ír **GO**, mannini **GYS** = magyar **-HOZ, -HEZ** / > vels **AGOS** = magyar **-KÖZ, KÖZ-EL**
határvető (rag)

ír **GO** = magyar **-IG** [> GO GLÚINE SAN UÍSCE = térd-(HORONY)-IG VÍZ-BEN]

> ír **NUIGE** = magyar **MÍG, AMIG** / > ír **NÓ GO** = magyar **EMÍGY, AMÚGY**
időhatározó

ír **Ó** = magyar **Ó-ta** [> ír Ó BREACHAD (man. DROGH) = PIRKADAT, REGGEL ÓTA]

ír **GO** = magyar **-IG** [> GO AN T'EARRACH = 1 AVASZ-IG]

ír **CUAIRT** = magyar **-KOR** (> v.ö. régi török **QUR** kor, idő, rang)

sámhatározó

ír **UAIR, CUAIRT** = magyar **-SZER, -SZOR** (> v.ö. török **KERE** -szer, -szor)

(> lásd még: ír **SRAITH** sor, vonal, rend < magyar **SOR** < török **SIRA** sor, vonal, rend)

egyéb határozó szavak

ír **ATH, ATTAN** = magyar **UTÓ-, UTÁN / OD-ébb** (> török **ÖTE** messzebb)

ír **AIS** hátra, vissza, ismét = magyar **IS-MÉT** (japán MADA ismét) < török **ISRÄ** mögött, hátul

ír **AIS-** = **VISSZA-** (> v.ö. török **IZA** vissza) [> ír AIS-CHOTU feed-back = **VISSZA-HATÁS**]

-képzők:

-L igeképző (gyakorító funkcióval < koreai IL csinál, tesz)

- > ír ADHARC-ÁIL szúr, döf, hergel ('szarv-AL'), GUAILL-EÁIL vállal [denominális];
SÁBH-ÁIL vág, fűrész (szab-d-AL'), TÓCH-ÁIL gyökerezik ('tök-ÉL' ~ töked),
COM-ÁIL összeköt, befőz ('hám-OL'), CEANG-ÁIL megköt, összekapcsol [deverbiális];

- > v.ö. magyar SZÉP-ÜL, JAV-UL, VÁLL-AL, KIAB-ÁL [denominális];

UGR-ÁL, DOB-ÁL, ZÁR-UL, REP-ÜL, ASZ-AL, FORR-AL [deverbiális]

ótörök ÖRT-UL takarózik [denominális]; QAT-IL keveredik [deverbiális]

török KURT-UL menekedik, DOGR-UL felemelkedik, IS-LE dolgozik

mongol SAGHU-L ültet, UGHU-L itat; tunguz BUTÄN-ÄL- beteg kezd lenni

finn ELE-LE éldegél; lapp ADNE-LE visszatart; vogul UN-L ül, TOS-L- szárít

-L névszóképző

- > ír SÁIBH-ÁIL szabadítás [denom.]; TOG-ÁIL építés, GABH-ÁIL elkapás [deverb.];

- > v.ö. magyar SZEM-ÉLY, ÉT-EL [denominális]; KÖT-ÉL, FED-ÉL [deverbiális]

török EV-LI házasság, GÜZEL-LI-K szépség

mongol ÜKÜ-L halál, SAGHA-LI fejés, BARI-L-GHA épület

vogul RANXI-L- kurjantás; cseremisiz ŠIMÄ-L-GHÄ fektetés

-D / -T igeképző (cselekedtető funkcióval)

- > ír I-TH eszik, etet, SCAIR-T csereg, csörget, SCAIR-D csurgat, SAIGH-ID szegez

- > v.ö. magyar ET-ET, IT-AT, NÉZ-ET, KÉR-ET, VÁR-AT

ótörök OQ-IT olvastat, OLUR-T ültet; török TAN-IT ismertet, SÖYL-ET- szólat

mongol GEM-TE- romlaszt; tunguz HONG-IT- rikát

vogul ÄI-T- itat, vojják TOD-IT- tudósít, tudat

-D / -T névszóképző

- > ír SIÜL-ÓID szaladás, SILL-EADH csillogás, MAG-ADH móka, ROIS-EADH rés

- > v.ö. magyar SZÓ-z-AT, TERÜL-ET, SZIG-ET, DOLGOZ-AT, GYÓGYÁSZ-AT

-G / -K ige- és névszóképző

- > ír SLO-G sereget gyűjt, TOL-G tolakszik, FÁLA-IGH falaz (falat, kerítést épít > palánk);

BÁIST-EACH eső, BEAL-ACH út, szoros (> nyílás), CEAL-G csalás, TATH-AG test

- > v.ö. magyar MOZ-OG, FORR-OG, CSILL-OG; GYER-EK, HOR-OG, ÜR-EG, stb.

- **előragok** (prefixek) - a magyar az egyedüli urál-altáji (és finn-ugor) nyelv, amely előragozó (!) :
 ír **AG** (régí ír **AD-**) = magyar **MEG-** [> **AG** ITHE = **MEG-ESZI** / **AD-BAIL** = **MEG-HAL**]
 ír **AR-** = magyar **EL-** [> **AR** SIÚL = **EL-SZAL**-ad / **AR-FOG** = **EL**-kezd ~ neki-FOG]
 ír **FOR-** = magyar **FÖL-** [> **FOR**-MHÉADA-IGH = **FEL**-NAGY-IT]
 ír **LE** = magyar **LE-** [> **LE** SRUTH = **LE**-felé / **LE-ÁG** = **LE-ÜT** / ÍS-L-igh *leesik* ~ **ES-L(E)-ik**]
 ír **FAOI, FO-** = magyar **BE-** [> **FAOI** CHRÉ = **BE**-temet, **BE**-földel (> *CRÉ föld, talaj, pór*)
 ír **AS el, ki** = magyar **HESS, OSZ-** [> régí ír **AS-LUI** *elinnen, eliszkolj* ~ **HESS-EL, OSZ-OLY**]

- **utóragok** (suffixek) - a modern ír nyelv elvesztette régi (ősi) utóragjait, amelyeket J. Pokorny az 'Altirische Grammatik' című könyvében 'produktív suffixek'-(azaz „képzők”)-nek nevez, például :
 ír **-AR** = magyar **-ÉR(T)**   ír **-LA** = magyar **-VAL, -VEL** (> török **-LE** -val, -vel)
 ír **-CO** = magyar **-HOZ, -HEZ**   ír **-ÚAI** = magyar **-I** (lokatívusz > *marosvásárhely-i*)

Az elő- vagy utóragoknak személyes névmással történő ragozása a magyarral azonos, pl.:

LE-M (VEL-EM)	CU-C-UM (HOZ-Z-AM)	FOR-UM (FÖL-ÉM)
LA-T (VEL-ED)	CU-C-UT (HOZ-Z-ÁD)	FOR-UT (FÖL-ÉD)
LE-IS (VEL-E)	CU-C-Í (HOZ-Z-Á)	FOR-Í (FÖL-É)

Az ír nyelv mai nap is egy **ragozott nyelv**, ami ismét csak elkülöníti az indogermán nyelvektől - a szlávban található „utórag-halmazással” való szóalkotást J. Pokorny finnugor hatásnak (!) nevez. Íme egy ír agglutináció, azaz utóragokkal való szóképzés :

ír **TE** *meleg, forró* [> régí ír **AED** *tűz, tűzhely* (ÉG), ír **DÓ**-igh *izzik, ég* / vels **DE** = **DÉL**]
TE-AS *forró-ság, hő-ség* (> **TÜZ**) > **TE-AS-AI** *forró, égő, tüzes* (> **TÜZ-I**),
TE-OL *melegít, hevít* (> **DEL-EL**) > **TE-OL-AI** *meleg* (> **DEL-EL-Ö** / **DEL-I** ~ **TULI**-piros)
 > **TE-ALL-ACH** *kályha* (> „**DEL-EL-ÖS**“),
TE-NE *tűz* („**IZZ-ÁNY**“ > **TÜZ**) [> szumir **UDUN** *tűzhely*].

- **Fokozás jele** a vels, breton **-AFF** (mint a magyar **-ABB**) :
TEC-AFF (sze-**BB** > **DICS-ÖBB**), **HYN-AFF** (**VÉN-EBB**), **GUER-AFF** (**SZERET-ett-EBB**)
rendhagyó fokozás (az ír nyelvben):
BEAG (régí ír **BEC**) *kicsi* > **LÚ** (**LUGU**) *kisebb, kevesebb; fiatal (junior)* > **LUGAM** *legkisebb*
ÓG (régí ír **ÓC**) *fiatal* (> **ÓCS**) > **ÓGA** *fiatalabb* / **ÓGH** *szűz* (> **HÚG**) > **ÓGHAM** *legfiatalabb*
 ➔ **PÁISTE LAG** *fiatal fiú, ifjú, kisfiú* (> **LEG-ény**) > **ÓGLAG** *legény* (v.ö. török **OGLAN** *legény*)
MAITH *jó, méltó* (v.ö. török **METIN**) > **FEARR** *jobb* > **DIAGA** *legjobb, legméltobb, isteni* (> **DICSÖ**)
OLC *rossz, szegény, nyomorult* (> **OLCSÓ, ÓCS-ka, OCS-mány**) > **MEASA** *rosszabb* > **MEASAM** *legrosszabb*
- **Kicsinyítő képző** ír **-ÓG** (régí ír **-AC, -IC, -OC, -ÓC, -UC**) és breton **-IK** (magyar **-KA, -KE**)
 > **OSS-OC** = **ÖZ(I)-KE**, **FÉSS-ÓC** = **BAJ(U)SZ-KA**, **INÍON-ÓG** = **JÁNY-KA**
 új szót képez > **CAOR-ÓG** [kíróg] = **VIR-ÁG** (*köröcske*), **YAR-IK** = **JÉR-CE** (*tyúkocska*).
- **Többesszám** : az ír nyelv három képzőt használ (**-ACHA, -ANNA, -THA**) :
 > **MÁTHAR-ACHA** *ányá-K*, **ATHAIR-ACHA** *apá-K*, **INÍON-ACHA** *leány-OK*, **CINÍ-OCHA** *népek, fajok* > *hun-OK* (?), **TANAÍ-OCHA** *tav-AK*, **URSAIN-EACHA** *örség-EK*, stb.
 > **CARR-ANNA** *autók*, **DOS-ANNA** *bokrok*, **LEAID-EANNA** *legények*, **LAÍ-ONNA** *nyelek*, stb.
 (ez megmaradt a magyar nyelvben mint többesjel > menetel-NE-k, hoz-NA-k, esz-NE-k, stb.)
 > **GÁR-THA** *kiáltások*, **DÚN-TA** *tanyák*, stb. (v.ö. finn **TALO-T** *házak*, **POJ-AT** *ifjak, fiúk*).
- **Névrag**, a női nevek megkülönböztetésére : ír **NÍ** = magyar **-NÉ** (> Máire Ní Ógáin)
- **Kérdő szavak**
 ír **CÉ** = magyar **KI, MI** / ír **CAD** = magyar **MIT** [> ír **CÁ HUAI** = magyar **MI-KOR**]
 ír **CÉN** = magyar **HÁNY** [> ír **CÉN UAIR** = magyar **HÁNY-SZÓR**]
 ír **CÉN ÁIT** (régí ír **CUN**) = magyar **HUN** („**HUN-OTT**“) > **HÓL**
- **Kérdőszócseke** : **AN** [é] > **AN TÁ T'ARRAN AR AN MBORD** = **VAN-E** *KENYÉR AZ ASZTAL-ON ?*

• Szóképzés

Melléknév képzése főnévből :

- az **-EACH, -ACH** rag (képző) segítségével (> magyar **-ES, -OS**)
  - CÁIDH-EACH = KOSZ-OS   FUIL (vér) > FUIL-t-EACH = VÉR-ES
  - DÉARC-ACH = ÜREG-ES   GAOIS-EACH = OK-OS („AGY-AS”)
  - ÉAGMAIS-EACH = MAGÁNY-OS   MEIRG-EACH = MÉRG-ES (dühös)
- az **-ÚIL, -OIL** rag segítségével (> magyar **-I**)
  - AITHRI-ÚIL = ATYA-I (ATYÁ-S)   NEAMH-OIL = MENNY-EI
  - BIS-IULL *termékeny, szapora*

Főnevek képzése :

- az **-ADH, -EADH** rag segítségével (> magyar **-AT**)
  - FILL-EAD *visszafordulás* > „FOR-dul-AT”
  - SILL-EADH *csillogás* > „CSILL-AT” [> v.ö. szumír ZAL *ragyogó*, ZIL *fény, fényes*]
  - DEIR-EADH *ritkaság* > „GYÉR-ET”
  - GUTH (hang, szó) > GUÍ (ima, ige) > GU(Í)-ADH = imá-d-AT (> SZÓ-z-AT)
  - adh-MHOL (meg-emel) > adh-MHOL-ADH = dicsér-ET (szószertint : „meg-EMEL-és”)
- az **-ACH, -AGH** (> magyar **-AK, -AG**)
  - DIÚLT-ACH *tiltás* > „TILT-ÉK” (> v.ö. magyar CSILL-AG, SZALL-AG, GYER-EK)
  - BAR-ACH *reggel* > „VIRR-ÉK” (VIRR-ad-ÁS)
  - BIS (növel, gyarapít, áld) > BISH-AGH *bőrség* > BÖ(S)-(S)ÉG
  - FIOR (való) > FIRRI(n)-AGH *valóság* > „VALÓ-ÁG”
- **-ACHT, -AGHT** (> magyar **-SÁG, -SÉG**)
  - CAIRDE-ASÍ-OCHT *fraternizáció* > „BARÁTI-AS-SÁG”
  - CÓGAS-EOLAÍ-OCHT *gyógyszerészet* > „GYÓGYÁSZ(-tudomány)-SÁG”
- az **-SE, -YS** rag segítségével (> magyar **-ÁS**)
  - SOIL-SE = CSILL(-og)-ÁS [> jakut SÜLÜS *csillag*]
  - FIOR (való) > FIRRI(n)-YS = VALÓ-S (> magyar **FIR-tat** *vallat* !)
- az **-ÁIL** rag vagy képző segítségével (> v.ö. magyar SZEM-ÉLY, KÖT-ÉL)
  - SÁIBH-ÁIL *mentés, szabadítás*, TOG-ÁIL *építés*, GABH-ÁIL *megragadás, megkapás*
- az **-AÍ [i]** képző segítségével (> magyar **-Ó**)
  - ASARL-AÍ = VARÁZSL-Ó   CEARD-AÍ *kézműves, kisiparos* > GYÁRT-Ó
  - ROBÁL-AÍ = RAB(O)L-Ó   TÓGÁL-AÍ *házépítő* > TÁKOL-Ó
- az **-AIN [-any]** vagy **-AM** képzővel (> magyar **-ÁNY**)
  - URS-AIN *őrség* = „ÖRS-ÖNY”
  - ABH-AINN *folyó* = „HAB-ÁNY”
  - A(th)-TIT-IM *visszaesés* (hÁT-ra-TOTTY-an-ás)
  - URRA-IM *tisztelet, megbecsülés* = „ÚR-az-ÁNY”
  - DHÉAN-AMH *tevékenység* = „TEN-ÉNY” (> DÍNOM-DÁNOM ?)

Névszó képzése igéből vagy másik főnévből ⇔ foglakozást jelző főnevek (actor-nouns) alkotása :

- ír AOS [ész / ísz] képző segítségével (> magyar **- IZÉ / > -ÁSZ, -ÉSZ, -ÁCS, -OS**)
  - AOS CÍUIL (zenész, énekes) = KURJ-ant-ÁSZ (> CIUIL [kulj] *ének, csengő hang*)
  - AOS DÁNA (költő) = DAN-OS, DAN-ol-ÁSZ (> DÁN *egy fajta költészet*)
  - AOS CEIRD (kézműves) = GYÁRT-ÁSZ (> CEARDAÍOCHT *kézművesség*)
- ➔ ilyen még a magyar : vad-ÁSZ, hal-ÁSZ, lo(v)-ÁSZ, gyógy-ÁSZ, gyógyszer-ÉSZ, méh-ÉSZ, zen-ÉSZ, szín-ÉSZ, cip-ÉSZ, kert-ÉSZ, kav-ÁCS, szak-ÁCS, tak-ÁCS, orv-OS [> török ÇI, CI] (> v.ö. török ASI bevétele, haszon, jövedelem < ir ÚS haszon, kamat, részesedés > magyar UZS-ora) !
- ír **-OIR [ór]** képző segítségével (> magyar **-OR**) : FUAID-IRE *utazó, csavargó* > FUT-ÁR, BÓTHRE-OIR *útonálló, csavargó* > BETY-ÁR, BUATE-OIR *győző* > BÁT-OR (VIT-ÉZ).

Igeképzés

- > a főnévi igenév képzője, az ír **-IGH** [ig], illetve a breton **-IN** (> magyar **-NI**) :

ID-IGH = ESZ- IK	SAOLA-IGH = SZÜL(et)- IK	FUIR-IGH = VÁR[- ik]
FÁLA-IGH = FAL(az)- IK	FOLA-IGH = BÚJ- IK	SERR-IN = ZÁR- NI
BORR-IGH = FORR- IK	TANA-IGH = (el-)TÜN- IK	TERR-IN = TÖR- NI

Igeragozás : különvált az **alanyi** és a **tárgyas ragozás**, hiányzik a „to have“ (*vanni*) ige (> kifejezik a lenni ige tárgyi ragozásával : „van“ !), ismeretlen a modális (segéd-)igék alkalmazása az igeragozásban. (Ezek az alapvető jellemvonások élesen elkülönítik az ír nyelvet az indogermán nyelvek struktúrájától) !

- az ír igeragozásban különvált az „alanyi“ és a „tárgyas“ ragozás, ezen utóbbinak a LENNI ige esetében két főmája van, az ú.n. „independent“ (kötetlen) és „dependent“ (kötött) ragozása :

jelen idő alanyi ragozás	jelen idő tárgyas ragozás - independent / dependent
BÍM (vagyok)	TÁIM (van nekem) / NÍLIM (nincs nekem)
BÍMID (vagyunk)	TÁIMID (van nekünk) / NÍLIMID (nincs nekünk)
múlt idő alanyi ragozás	múlt idő tárgyas ragozás - independent / dependent
BHÍNN [vín] (voltam)	BHÍ [ví] (volt) / RAIBH [rev] (nem volt) MÉ (nekem)
BHÍTEÁ [vítá] (voltál)	TÚ (neked)
BHÍODH [vid] (volt), stb.	SÉ (neki)
jövő	feltételes mód
BEIDH [beh] MÉ (leszek)	BHEINN [ven] (volnék)
BEIMID [bemid] (leszünk), stb.	BHEIMIS [vemis] (volnánk), stb.

- az ír nyelv nem ismeri a „to have“ (van) igét, hanem ezt a lenni ige tárgyas ragozás egyes szám 3-ik személyével (TÁ *van*) fejezi ki, akárcsak a magyar nyelv (az indogermán nyelvektől eltérően) !
TÁ SÉ AGAM (van az nekem) / AGAT (neked) / AIGE (neki) / AGAINN (nekünk), stb.
NÍL SÉ AGAM (nincs az nekem) / AGAT (neked) / AIGE (neki) / AGAINN (nekünk), stb.

A „lenni“ ige esetében (lásd feljebb) TÁ értelme ‘van’ és a ‘to have’ igét helyettesíti, míg NIL értelme ‘nincs’. Itt csak azt tenném még hozzá, hogy a japán DA hasonlóan a ‘lenni’ ige egyik alakja, változata és ugyancsak ‘van’ értelemmel használják.

Megjegyzendő, hogy a régi ír nyelvben létezett még egy ú.n. „személytelen“ (impersonal) ragozása is a ‘lenni’ igének, amit FAIL, FEIL, FIL vagy FILE alakban írtak > magyar VALA.

- az ír igeragozás nem ismer segédigéket, három típusú igeragozás létezik :
(> FUIIN *fon*, LÉ-IGH *ol-vas(-ik)*, CEANGAIL *köt, beköt, megköt* > göngyöl, kenygel-ez)

jelen idő, alanyi ragozás

FÍM (fonok), FÍONN TÚ (fonsz), FÍONN SÉ (fon), FÍMID (fonunk), stb.
LÉIM (olvasok), LÉANN TÚ (olvasol), LÉANN SÉ (olvas), LÉIMID (olvasunk), stb.
CEANGLAIM (göngyölök), CEANGLAIONN TÚ (göngyölsz) / SÉ (az); CEANGLAIMID (-ünk), stb.

jelen idő, tárgyas ragozás

FÍ MÉ (fonom), FÍ TÚ (fonod), FÍ SÉ (fonja), FÍMID (fonjuk), stb.
LÉ MÉ (olvasom), LÉ TÚ (olvasod), LÉ SÉ (olvassa), LÉIMID (olvassuk), stb.
CEANGLAI MÉ (göngyölöm) / TÚ (göngyölöd) / SÉ (göngyöli) / CEANGLAIMID (göngyöljük), stb.

múlt idő, alanyi ragozás

D’FHINN (fonák), D’FHITEÁ (fonál), D’FHÍODH (foná), D’FHIMIS (fonánk), stb.
LÉINN (olvasám), LÉITEÁ (olvasál), LÉADH (olvasá), LÉIMIS (olvasank), stb.
CHEANGLAI-NN (göngyölék) / -TEÁ / -ODH / -MIS, stb.

múlt idő, tárgyas ragozás

D’FHIGH MÉ (fontam) / TÚ (fontad) / SÉ (fonta); D’FHIMIS (fontuk), stb.
LÉIGH MÉ (olvastam) / TÚ (olvastad) / SÉ (olvasta); LÉAMAR (olvastuk), stb.
CHEANGAIL MÉ (göngyöltem) / TÚ (göngyölted) / SÉ (göngyölte); CEANGLAIOMAR (-tük), stb.

jövő

FIFIDH MÉ / TÚ / SÉ, FIFIMID, stb.
LÉIFIDH MÉ / TÚ / SÉ, LÉIFIMID, stb.
CEANGLÓIDH MÉ / TÚ / SÉ, CEANGLOIMID, stb.

feltételes mód

D’FHIF-INN / -EÁ / -EADH / -IMIS, stb.
LÉAIF-INN / -EÁ / -EADH / -MIS, stb.
CEANGLÓINN, stb. (mint följebb).

Még három, lényeges, magyar - ír közös vonás fellelhető az igeragozás kapcsán :

1. Az első igeragozási típusnál látható, hogy a **D'** (régir írt DE, DO) a múlt idő jele [$>$ magyar -T]
2. A jövő idő jele FIDH rag, a FAIGH (fog, képes lesz) igéből képezve $>$ a mai magyar „FOG” :
 $\Rightarrow$ **LÉI-FIDH ME** (szószerint : **OLvas-FOG-OM**) $>$ **el-FOG-OM** olvasni
3. Érdemes még megfigyelni a magyar - ír - török feltételes mód hasonló kialakítását is :
 $\Rightarrow$ magyar **OLVAS-NÁ-M** $\Leftrightarrow$ ír **LÉA-IF-INN** $\Leftrightarrow$ török **OKU-SA-M**.

- A régi ír igei személyragok is különböznek aszerint, hogy a ragozás alanyi vagy tárgyas :
 ÍCC (ma ÍOC) gyógyít, (beteget) gondoz = ÁP-ol, ÜGY-el
 $\Rightarrow$ jelen idő, alanyi ragozás : ÍCC-U ápol-ok, ÍCC-AI ápol-sz, ÍCC-ID ápol, ÍCC-MI, ÍCC-THE, ÍCC-AIT
 jelen idő, tárgyas ragozás : ÍCC-IM ápol-om, ÍCC-I ápol-od, ÍCC-A ápol-ja, ÍCC-AM, ÍCC-ID, ÍCC-ÁT
 $\Rightarrow$ folyamatos múlt (imperfekt), csak tárgyas ragozása van :
 ÍCC-AINN ápol-ám, ÍCC-THA ápol-ád, ÍCC-AD ápol-á, ÍCC-MIS, ÍCC-THAE, ÍCC-TAIS
 $\Rightarrow$ befejezett múlt, alanyi : D'ÍCC-US, D'ÍCC-IS, D'ÍCC ápol-t, D'ÍCC-SAM, D'ÍCC-SID, D'ÍCC-SAT
 befejezett múlt, tárgyas : D'ÍCC-SU, D'ÍCC-SI, D'ÍCC-IS ápol-t-a, D'ÍCC-SAIMMI, (?), D'ÍCC-SAIT
 $\Rightarrow$ jövő, alanyi : ÍCC-FA ápol(-ni) fogok, ÍCC-FAE, ÍCC-FAID, ÍCC-FAIM-MI, ÍCC-FAI-DE, ÍCC-FAIT
 jövő, tárgyas : ÍCC-UB ápol(-ni) fogom, ÍCC-FE, ÍCC-FA, ÍCC-FAM, ÍCC-FAID, ÍCC-FAT
 $\Rightarrow$ feltételes mód (csak tárgyas ragozás) :
 ÍCC-FAINN ápol-nám, ÍCC-FADA, ÍCC-FAD, ÍCC-FAIMMIS, ÍCC-FAIDE, ÍCC-FAITIS
- Az ír nyelv fejlődésében előfordult, hogy egy -N- beékelődött a -D vagy -G betűk előtt (Pokorny) :
 DHÍGH $>$ DENG-AT [lenyom, lefolyt ~ DUG $>$ DÖNG-öl]; BOCHT $>$ BONG-AT [tör, zúz, tép ~ VÁG-at (BAKÓ) $>$ BONC-ol]; FULACHTAE $>$ FO-LOING [eltűr, elvisel ~ (BE-)LÁGY-ul $>$ (BE-)LANK-AD].
- A kelta nyelv(ek)re jellemző az igenélküli mondatalkotás ($>$ NI MEBUL LEM *nem szégyen nálam, FÍR való*), valamint az egy kérdésre maga a kérdésben foglaltatott igével való válaszadás, ilyenkor az 'igen'-t helyettesítő igét a kérdéssel azonos nyelvtani módban (időben) alkalmazzák, személyes névmás nélkül, vagy az AG- (meg-), AR- (el-) előraggal való helyeslés, akár csak magyarul :
 $>$ AN TÁ TEACH TABHAIRNE ANN (van-e csárda erre felé) ? $\Rightarrow$ TÁ (van) / NÍL (nincs),
 $>$ AN TUIGEANN TÚ GAEILGE (tudsz-e írul) ? $\Rightarrow$ TUIGIM (tudok) / NÍ THUIGIM (nem tudok).
- Az ír nyelv nem ismeri a modális konstrukciókat, azaz nem használ - akár a magyar - parancsoló jellegű szavakat. Úgy az írben mint a magyarban a KELL értelme 'belső indítatásból szükségeltetik' vagy 'az előzmények, a körülmények alapján szükségszerű vagy valószínű' - a parancsoló szavakat csak körülírással tudja kifejezni, noha az indogermán nyelvekben (pl. német) különálló igék :
dürfen (szabad vkinek vmit tennie) $\Rightarrow$ TÁ CEAD AG...(=személy)...(=igefőnév) *van engedély neki...*
 figyelemre méltó, hogy : ír CEAD-igh *permit, allow / to ask permission (megenged, engedélyez / engedélyt kér)* $>$ ír CEAD leave, permission (engedély) = magyar -HAT, -HET (!)
 $>$ TÁ CEAD AG DAOINE CAMPÁIL ANSIN AG AN ABHAINN
 (van-HAT emberek-nek sátorozás ottan a folyó-nál) *az emberek sátorozhatnak ott a folyónál*
müssen („muszáj” - kényszer kifejezése) $\Rightarrow$ TÁ AR...(=személy)...(=igefőnév) *van rá...*
 $>$ TÁ AR AN BHFEAR DEIFIR A DHÉANAMH
 (van RÁ a férfi sietés a tevékenység) *a férfinak sietnie kell*
können (tud, ért vmhez) $\Rightarrow$ IS FÉIDIR LE...(=személy)...(=igefőnév) *(isa) lehetséges vele...*
 $>$ IS FÉIDIR LE PÁDRAIG UNGÁIRIS A THUISCINT
 (ISA lehet Péter-reL magyarul az értekezés / „tudósítás”) *Péter tud (bizony) magyarul*
wollen, möchten (akar, szívesen tenni) $\Rightarrow$ BA MHAITH LE...(=szem.)...(=igefőn.) *volna méltó vele...*
 $>$ BA MHAITH LE TOMÁS SIÚL
 (VOLNA MÉLTÓ Tamás-(s)al szaladás) *Tamás szeretne szaladni*
sollen (kell, illik - parancs, követelmény kifejezése) $\Rightarrow$ IS CEARD DO...(sz.)...(ig.) *(isa) igény hozzá...*
 $>$ IS CEART DO MHÍCHEÁL NÍOS MÓ GAELIGE A FHOGHLAIM
 (ISA igény Mihály-hoz még írul a tanulás) *Mihály még kell (bizony) írul tanuljon*

Nem fejezhetném be a nyelvtani részt anélkül, hogy megemlítssem a régi ír nyelv **agglutináló** voltát (!).

- > NACH M'THÂN(A)IC *welcher nicht zu mir gekommen ist* (aki nem jött hozzám) > NACH = NEM IS, TEÁNA = jön, megy, TENg-leng (THÁNAIC = JÖNIK) → „NEMIS JÖNÉK-EM“
- > Ó DO-M'ÂN(A)ICC *seit zu mir gekommen ist* (amióta eljött) → „(ami-)Ó-ta hoz-ÁM JÖ-TT“
- > CO-NACHA(I)C(C)ED *damit niemand sie sehen sollte* (hogy senki se lássa) > v.ö. szumir IGI *látni*, innen a magyar IGÉZ-és (> ír AICID *betegség*) → „HOGY-NESEIGÉZZÉK“
- > RO-D'CHLU(I)NED *welcher es hörte* (az aki meghallotta) → „MEG-HALLOTTANDÓ“
- > NU-DETOIG(SOT)AR *welche sie zugedeckt haben* (ami betakarta őket) → „AMI-TAKART“
- > CE NO-DCHARA *obgleich er liebte* (ámbar szeretett) → „AKI ÁM-SZERE-t-eTT“
- > FO BÍTH DO-N-D'INGELL *weil er es versprochen hatte* (megígérte) → „BE VÓT IGÉRTETT-VE“
- > ISSAT-ÉCEN *es ist für dich nötig* (szükséged van rá > „szükséges“) → „VISSZA-IGÉNY-el-ED“
- > ATAMGRENNAT *sie verfolgen mich* (követnek, üldöznek, kergetnek) > AT-AM = UT-án-AM, GUAREN = kering, -(N)AT = -nek → „UT(án)AMKEREN(ge)NEK“

[J. Pokorny 'Altirische Gramatik' könyvéből].

A régi ír előragozás **AD-, AR-, RÍ-, RO-, RÓ-** előragokkal egy befejezett (végleges) cselekvést jelölnek : **AD-TREBA** *letelepedik* (**MEG-TELEP-szik**), **AR-BEIR** (= **EL-BÍR**), **RÍ-GÉNI** *készít* (= **meg-CSIN-ál**), **RO-ÁNIC** (= **EL-JÖNÉK**), **RÓ-AIG** (= **EL-ÉR**).

Ezek után, vizsgáljunk meg néhány (mai) ír mondatot :

NÍ BAINEANN SÉ DUIT („nem érint“)

- > NÍ = NEM
- > BAIN = BÁNYA, BÁNYÁSZ-ni
- > SÉ = Ö (AZ)
- > DUIT = TÉgED
- ⇒ **NEM BÁNYÁSZ (AZ) TÉgED**

GEOBHAIÐH TÚ É ACH ÍOC AS („megkapod ha fizetsz“)

- > GABH = KAP, el-KAP
- > TÚ = TE
- > É = ÖT
- > ACH = CSAK, HA
- > ÍOC [ík] = fizet, viszonzoz, jutalmaz; meglakol, vezekel
- > AS = ki
- ⇒ **KAPOD (TE) ÖT CSAK fizess ki**

NÍL ORM OBAIR A DHÉANAMH („munkanélküli vagyok“)

- > NÍL = nincs
- > ORM [orêm] = ÉR(t)-EM [OR ~ AR = vm-ÉR(t)]
- > OBAIR = munka (> IPAR)
- > A = A, A-mit
- > DÉAN = TEN-ni
- ⇒ **NINCS ÉRTEM IPAR A-mit TENNEM**

TAR AR AIS („gyere vissza“)

- > TAR = jön, megy, jár (TÉR-ül)
- > AR = -RÁ
- > AIS [as] = VISSZA
- ⇒ **TÉRj VISSZA**

Kelta lovak egy walesi bronz vedren.

„CSÖRSZÁJÚ (NYERÍTŐ ?) LOVAK“

Magyar ló egy hon-(vissza-)foglaláskori halántékkorongon

Magyar fülnek igen ismerősen csengő mondatok. A kelta mondatszerkesztésről *Sir John Morris-Jones* a 'Pre-Aryan Syntax in Insular Celtic' írásában, azt véli, hogy „*annak ellenére, hogy a 'szigeti'-kelta nyelveket 'árjának' tartják nyilván, mondat-szerkesztésük szempontjából még sem azok*“ [> Ellis, P.B. : 'Die Druiden', 1994, 46. old.]. Nemhiába nevezi az ír saját magát a „Nyugat Magyarjá“-nak !

Arra a kérdésre, hogy ragoznak-e ma is a kelták, egy vels városka neve szolgáljon példaként :

„LLANFAIRPWLLGWYNGYLLGOGERYCHWYRNDROBWLL“ - a térképeken csak „LLANFAIR“
(angolul : Saint-Mary's Church in a Dell of White Hazel Trees, near the Rapid Whirlpool) - szétbontva elemeire :
LLAN-FAIR-PWLL-GWYN-GYLL-GO-GER-Y-CHWYRN-DRO-BWLL, vagyis

- LLAN = LEÁNY (szűz) / ➔ „LLANFAIR“ = a 'Szűzanya' neve (> „FEJÉR-nép“ asszony)
- FAIR = jóságos, szeretett, boldog (> FIR ~ FIRTOS, a „jó tündér“)
- PWLL [púly] = kis völgy, bemélyedés (> VÁLYÚ völgy)
- GWYN [gúan] = fehér (> ír FIONN *fehér* ~ FÉNY)
- GYLL [gyíly] = mogyoró (> DIÓ, régiesen GYIJÓ)
- GO = -HEZ, -HOZ
- GER = KÖZEL
- Y [a] = A
- CHWYRN = GYORSAN
- DRO ~ TRO = forduló, forgó, örvénylő (> TÉRŐ)
- BWLL ~ PWLL = tó, tócsa (⇔ PAL- szkíta szó, értelme 'tó' > ÖBÖL)*

magyarul : LEÁNY-FEJÉR-VÁLYÚ-FÉNY-GYIJÓ-HOZ-KÖZEL-A-GYORSAN-TÉRŐ-ÖBÖL, azaz
„GYORSANTERELŐÖBÖLHÖZKÖZELIFEHÉRMOGYORÓVÖLGYBOLDOGASSZONY“.

A szumir nyelvvel kapcsolatosan Padányi ezt szóláncnak nevezte. Ebben a velsek „világabajnokok“.

(*➔ szkíta „PAL-us Meotis“ a meotisi tavak, PAL-ki-na (> VOL-chi-nia) a pripetyi mocsarak neve / etruszk BAL-si-na (> BOL-za-no-i tó) ⇔ magyar BAL-aton, PALI-szi ~ PALI-csi tó, EPEL ~ IPOLY; > ÖBÖL (⇔ vogul BÖL két kanyarulat között tószzerűen kiszélesedő folyórész), PÁLL-ik vízzé válik, PO(LY)-cso-lya sekély, piszkos kis állóvíz, PÁL-in-ka 'vizecske', PUL-isz-ka vízben főzött kukoricakása, VÁL-ad-ék szerves folyadék, NYÁL szájban képződő váladék, NYÁL-ka híg, nyúlós váladék, stb.)

Több mint 1600 alapszót találtam azonosnak vagy hasonlóknak, és ezek közeli rokonságra utalnak; ilyen a :

- testrészek neve : ÉICSE ész, AIGNE agy, EAGNA okosság, ÉIGEAS ügyes, COND értelem (> gond), PENN fej (fenn), FOLT haj, fürt, SÚIL szem, CLÚAS fül, hallás, FROAN (> török BURUN) orr (> EARR végrész), FÉSS bajusz, SÚIL száj, FIACAL fog, COGUAS garat, gége, BEACH nyak, SCÓG szeg, CHÍCH csecse, CLIABH kebel, TARR törzs, GUAILLEÁIL váll, CROBH kar, kéz, karom, CNÚCH könyök (> CUAN kanyar), CUISLA csukló, DERNU tenyér, MÁM marék (DÓID ököl), CORRÓG forgó, GARA lábszár, GLÚIN térd (> horony), COS láb (> kacs), SEIR sarok, BALL bél, has, BOLG hólyag, CÚL hát (> gerinc), BUN fenék, FOIRCEANN farok, BIANN bőr, bőnye, EITE (> török TÜY) toll, FIONN-adh szőr, fan, FUIL vér > FUILEADÁN véredény (ér), stb.;

- rokonságot jelentő szavak : ANU anya, ADHA atya (> AITE nevelőapa), SEOL szüle, GARLACH gyerek, GARMHAC gyermek, unoká, GEARRCACH fióka (> gyerkőc), MAMÓ nagymama (nanó), DAIDEO nagytata (dádó), MAC fiú (> mag), LEIAN leány, PAÍSTE báty, ÓG öcs (> jakut OGO gyerek), ÓGLAG, LAG, HOGYN legény (> török OGLAN), CAMAS fickó, kamasz, ANNIR nővér, ÓGH hús, CÚILEANN (> török GELIN) menyecske, AINTIN ángy, BÉ, BAN nő, néne (> banya), MNÁ nő, FEAR férfi, GAOL család; PÓS nász, SUIRI szerető, CUACH csók, COLL kéz, stb.;

- természetbeli tárgyak, jelenségek nevei : GRIAN* nap (> GAR óriás / GOR gyúló, forró + AN fény), GEALACH* hold („fehéres“), REALTA* csillag (> rivalda), SILLEADH csillogás, EAYST* hold, [* a keltáknál egy GEIS (kus) tiltotta az égitestek „nevének“ kiejtését], IST(-OICHE) este(-éj), OICHE, OIE éj, BREACHAD pirkad, BÁRACH, GWAWR virrad, ROGILE ragyog (> reggel), BÀNÚ hajnal („fehérel“), GOLAU világ (fény), GEALÁN villám, TOIRNEACH dörgés (> TARAN zaj, durranás), GÁLA szél, GAOTHAIRE vihar, NÉAL felhő (> török BULUT, finn PILVI), EAS vízesés (> eső), CEO köd, DÚREO dér, FUACHT fagy, IÁ jég (> finn IÁÁ), UÍSCE víz, BOR „pezsgő víz“ (> borvíz), FIORUÍSCE forrásvíz, TUILE folyó (> etel, itil), AUB folyó (> hab), LOCH tó (> LOG lyuk), TANAI „sekély víz“ (> tó), TONN hullám, tenger (> GÉR gar, óriás), ATOÍN zátony, BED föld, GWLAD föld, THALLOO talaj, TULLACH dűlő, BARR bérc, BRIO hegyszoros (Verecke, Bereck), MAEZ mező, LÉANA róna, BRUACH part, MÚR mart, BEARNA verem, LÁIB láb, SÁIL sár, CRÉ pór (> PÚR-óg törmelék, kavics), TAN tűz (> TEAS forráság), DE dél (> TEOLAI meleg), stb.;

- növényvilág és mezőgazdaság : FÉR *fű*, FÓD *gyep* (> *fű*), FID *fa*, GÉAG *ág*, CAORÓG *virág*, TÓCH *gyökér* (> *tő*), SIOL *sarj, csíra, szem*, ARBHAR *árpa*, GENAU *fenyő*, DAIR *tölgy*, ULL *alma*, GYLL *dió* (*gyíjő*), CABÁISTE *káposzta* (> *japán KYÁBESTY*), CÁER *eper*, CASTÁN *gesztenye*, GART, GARRAÍ *kert*, VETU *vet*, ÁR *levág* (> *arat*), SÁBH *csépel*, ÁITH *aszal*, GRÚDA-igh *erjed*, stb.;

- állatvilág : ALLAID *állat*, FIATA *vad* (> FIÁIN *vadon*), LOEN *lény*, LEON *oroszlán*, AG, CARV *szarvas*, OS *őz*, MARCA *marha*, LÓTH [ló] *ló* (*magyar LÓT* ⇔ *ír LÚTH mozgáserő, fürgeség*), EACH *ló* > *asza* (> ACHADH *legelő* > *aszó*), BOCK *mokány*, BEITHÍOCH *pejló* (> *pejkó*), BOOA(G), BÓ *tehén* (> *buga*), POC *bak, bika*, BEARACH *borjú*, BODÓG *boci* (> *török BUZAGI*), DAM *tinó*, YCH *ökör*, BUABHAL *bivaly*, CÚ *kutya*, CÚILEN (*kutya*)-*kölyök*, FAOLCHÚ *farkas*, (MADRA)RUA *róka*, MADRA(UÍSCE) *vidra*, MATH *medve*, BROC *borz*, MÍOL *nyúl*, ADAR *madár* (> *japán TORI*), SEABHAC *sólyom*, IOLAR *ölyv, ülü*, GÓIC *kakas*, YARIK *tyúk (jérce)*, CIRCE *csirke*, LACHA *réce (kacsa)*, GÉIS *hattyú*, FRAO, CARÓG *varjú* (> *török KARGA*), CÁG *csóka*, COLÚR *gerle*, COLM *galamb*, CORR *gólya, kárókatona* (> *magyar GÓR hosszú lábú*), FILIMÉALA *fülemüle*, GARG *fürj*, BEACH *méh*, FÉILECAN *pillangó*, FÍOGACH *fogas-hal*, SLIGE *csiga*, stb.;

- lakás, háztartás, ruházat : TEACH, TY [ta] *ház* (> ODU, szálló-DA, óvó-DA / > *török ODA szoba*; *japán TAKU ház, lakás*; *finn TALO ház*), TO *tető*, TACA *dúc*, CÓNAITHE [kóniha] *kunyhó, konyha*, FÁL *fal*, CAB *nyílás* (> *kapu*), CLO *kilincs*, COISCÉIM *küszöb*, GWELY *ágy* (> *háló*), SUIOCHÁN *szék* (> *régi török SÁKU*), FOTHUCUD *fürdő(-kád)*, CITH *zuhany*, COIRE *kályha*, JYST *üst*, TÚLÁN (*nagy*)-*tál*, CRÚSCA *korsó*, MEADER *veder*, CWUPAN *csupor, kupa*, CÁS *kas*, SCUAB *seprű*, CÁITH *kosz*, CAM *hajlított, görbült* (> *gamó, kampó*), CORR *horog*, SAOBH *csavar*, SAIGHID *szeg*, COM-ÁIL *hám(-ol)*, CEANGALL *kantár, kengyel*, TÉAGAR *takaró*, PÚIC *pokróc*, PLUID *pléd*, PALLENN *pelenka*, GÚNA *gúnya*, CÓITIN *kötény*, MEALLAN *mellény*, (GARA)-OSÁN *harisnya*, BRÍSTE (*priccses*)-*nadrág*, SAC *zeke*, BOSSÁN *batyu*, DÚIDIN *duda*, stb.;

- ipar, közlekedés : BAIN *bánya*, BONN *fém(-péNZ)*, UMHA *bronz (ón)*, OBAIR *munka* (> *ipar*), GOBHA *kovács*, TÁIRGEÓIR *tárkány* (> TÁRGE *termék ~ tárgy*), GAIREAS *gép* (> *gyár*), KERE *varga* (> BRÓG *cipő*), BOTHAR, TU *út* (> *betyár*), CARR *szekér* (> CAR *kerék*), CÓISTE *kocsi*, HWYL [húal] *hajó* (> HWYLIO *hajózni*), CWCH *csónak* (> *török KAYIK*), RÁMH [ráv] *rév*, stb.;

- táplálkozás, mulatozás : ITH, EE *esz-ik*, IU *isz-ik*, ÓL *ital (lé)*, OIL *eledel, élelem* (> MARTE-OIL „*marhahús*”), ARÁN, CURNAGHT *kenyér*, CIG *hús*, TAL (*anya*)-*tej* (> DIÚL *szopás*, DIÚL-FHIACAL *tejfog*), COIP, HUFEN *hab* (> *köpül*), TAOS *tészta*, MEZ *méz*, CWRW *sör*, TORA *tor*, MULACH *mulatság*, SCORAIOCHT *szórakozás*, CÉILLÍ *kalács*, SEINN *zene*, CIUIL *kurjant*, stb.;

- település, ország(-lás), hadsereg : DÚN *erőd* (> *tanya*), BAILA, PLU *falv, város*, CAER, KER *vár*, CATHAIR *city, vásár(-hely)*, LUCHT *lakos*, URRA *úr, őr, erő*, ÚIR *föld, ország* (> *török YER föld*), CÚIGE *megye*, DORÚ *határ*, CEANN *vezér, fejedelem* (> *kán*), BODACH *vajda*, CYNTA *első, előjáró* (> *kende*), GIOLLA *vezér, védelmező* (> *gyűla*), BUAITEOIR *bátor*, BÓ AIRIGH „*bő urak*”, SABHIR *gazdag*, SAOR *úr, szabadember*, CÓRE „*megegyezés, szerződés, béke*” (> *szer*), BRIOD *birtok*, BRIW *bíró*, SEKELL *kiváló harcos, támadó*, SLUAG *sereg*, CIPE *csapat*, BUACHA *baka* (> BACÁN *kiképzés*), BAT *bot*, GÁI *kopja*, SÁFACH *szekerce*, SAIGHEAD *nyíl* (> *szeg*), SAIGHDIÚIR *nyilas*, AIGE [ajê] *íjász*, COLG (CLAID) *kard*, SÁIBLE *szablya*, RIATH *erőd*, RATH *raj*, CATH, CAD *csata, had* (> *katona*), CABHAR *háború*, CURADH *harcos* (> *kuruc*), GAISCE *hős* (> GUS *erő, életerő*), COIMHÉADAI [kovédi] *követ, kém*, AIGNESA *ügynök, ügyvéd*, SOITH *szajha*, stb.;

- vallás, hit és tudomány világa : DRAOTA *druida* (> *torda*), DIAIL *táltos*, OES *ős*, DON *Isten*, NEAMH *menny* (> vogul NUMI *felső, égi*), RÁMHAILLE *révülés*, ALTÚ *áldás*, HUD *csoda*, CEALL, CILL *igal (templom > vogul KUALA)*, GUÍ *ima, ige*, AICID *igéz*, LIA *orvos* (> *török ILAÇ, finn LÄÄKÄRI*), CÓGAS *gyógyászat*, ÍOC *ápol*, BA *báj*, BAI *baj*, CEARR *kár*, CUR *kór*, BABTHA *betegség*, RUAIG (*rosszulléti*)-*roham*, BÁS *halál* (> *vész*), SÍR *sírhalom*, TÓRRAMH (*halotti*)-*tor*, FAIRE *virrasztás*, VIJ *bőjt*, BINE *bűn*, GEIS *tilalom, tabu* (> *kus*), TAIGHDE *tudás*, TEIDHE *tét*, TAIDE *titok*, TÁTEL *tétel*, RIONN *róni* RIABH *rovás*, BETH *betű, írás* (> IRIS *hírlap*), CÍN *könyv*, RAGÚS *kivánságolás* <> REIC *regölés*, DEILBH *tünemény, megjelenés ami nem szellem* (> *délibáb*), SÍUIIL *tündér, sellő*, DIACH *ördög*, PÚICIUIIL (*vak*)-*sötét, komor, mogorva* (> *pokol*), stb.;

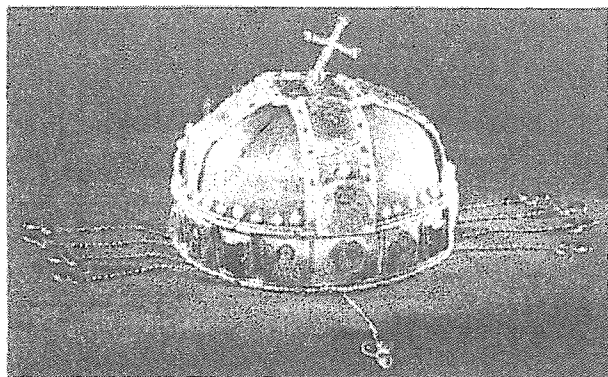
- idő és helyzetre vonatkozó szavak : CUAIRT -kor, INNIU ma, ANOIS most, MEANDER mindjár(t), ATH majd (> odébb), SUTHAIN soha, AGOS közel, YMAITH messze, AIT itt, UAIDH oda, stb.;

- tulajdonság és mennyiség : HEN vén, AOIS idős, ősz, YFANC ifjú (> ifjanc), ATH ó, ódon, ÚR új, DIAGA dicső, szent, MAITH méltó, DA, IAWN jó (> hun EDI), REZEUDIG rossz, DONAS gonosz, SADB szép, SCÉIMH csinos, GRÁNNA csúnya (> varangy, fránya), DEAS díszes, GWRM komor, SAONTA jóhiszemű (> őszinte), OILBHÉAS aljas, DOUS édes, SEARBH savanyú, HIR hosszú, hori- (> japán HIRO), CORR gór (hosszú), GÉR gar (óriás), MEAD nagy, BEAG kis, apró (> pici), URRÚSACH erős, ÁINEAS inas (izmos), GWAN gyenge, LAG lány, BOG puha, ANSAE nehéz, KUNV könnyű, CÉAD sok (> kabard KOD), TUIL tele, DOS dús, DEIREADH [gyerē] gyér, GEIR kövér, SEANG sovány, MÉITH módos, SÍOGAI gyenge (> szegény), ANÁS inséges, FUAR hideg (> fázós), LAS lázas, FUADRACH gyors, szorgalmas (> fudri), LHIASTEY lusta (> LEASC lassú), LADÚSACH hetyke, pimasz, huncut, merész (> ludas), MOAL lassú, buta, gyenge (> málé), ÉIGEAS ügyes(-ség), PLEOTA [pjota] buta, BODHAR badar, BUILE bolond, DAILLE dilis (> finn TYLSÄ);

SNUA szín : GEAL fehér (> világos), BÁN, FIONN fehér (> fény), DEARG veres, GWYRDD zöld, GORM kék, sötét (> korom), BUÍ vörösesbarna (> pej), DUBH fekete (> finn TUMMA), stb.;

- a lét és cselekvés igéi : ACHAIR kér, ACAOIN-igh könnyez, AIDHM [ajm] ajánl, ALTA áld, BÉIC bõg, BEIR (el-)bír, BÉNAID bánt, BIS-igh baszik, BUILLE fúj, CAITH hajít, CALL kell, CEALL akar, CÉIDE hajít, CAEWCH csuk, COR gurul, CORRA kever, DÁIL gyúl, DAR dereng, (ki-)derül, DÉAN tenni (> DEN személy ~ tenő / DON Isten), EAD utál, ÉCEN igény(-el), EFFRO ébred, ÉIR kél, ÉIRI ér, (el-)ér, (meg-)érik, FAIGH fog (> AR FOGNI neki-fog), FAIL fal, nyel, FAIR (el-)vár, FEADAIL füttyöl, FOLAIGH bújik, FUAIGH megfog, FUAIL var, FUIN fon, FUIR (meg-)vár, GABH kap, GWELD néz (> guvad), HUN huny, IARR követel (> neki JÁR), IARR jár, IMIGH megy, IDU vajúdik (> TORRACH terhes), ITH eszik, IU iszik, KOLL kallódik, LAGHDA lohad, LÁMH lõ, LÁTHAIR látogat, LUÍ áll, LUTH lõt, lódul, MAÍGH magvaráz, MAÍGH büszke (> magyarkodik ?), NEAD-igh nyugszik, AR MOAS mos, OIDHE üt, OIL ajz, ORR öl, PACÁIL pakol, hugyolál, PAOR perel, PIARDÁIL prédál, PÚRÁIL el-ver (> porol), RÁBÁL robog, RAD rüg, RAIG rüg, RAPÁIL (táncot-)rop, REAB reped, robban, REIC regöl, RINC ringat, rángat, RIONN róni, RITE rogyik, RITH riad, ROBÁIL rabol, RÓG lók, ROIS riszál, RUID rajtol, RUTHAG rohan, SÁBH szab, SAOLA születik, SCAR szel, SCOL szól, SCIÚCH szuszog, SEAD szed, SEÁP csap, SÉID szít, SEIM simít, SEINM zenél, SERR zár, SIAN sípol, SIOLP szopik, SITHEAD siet, SIÚL szalad, SUAN alszik (> szuny), TAFLU (el-)dob, TÁIN tenyészt, TÁIR (le-)tarol, TAR tér, TARRÁIL halad, vmerre tart (> TARLA-igh összegyűjt ⇔ török TIRIL-mák összegyűjt) > terel, TÉAGAR takar, TERR tör, TOBAINNE hirtelen (> meg-döbben, be-toppan), TÓG tágul, dagad, TOGHYR teker, TOILL talál, TOIR (rá-)tör, TOLL tol, TOLG tolakszik, TÓRAIGH törekszik / keres (> túr), TYWALLT tölt, UMER merül, URRÁIGH őriz, ÚSCADH izzad (> UÍSCE víz), stb.

Nem csak alapszókincsünk hasonló, de művészetünk is bizonyítéka a magyar - kelta rokonságnak. A kelták ismertető nyakéke az ú.n. "TORQUES" vagy TORC (torokperce) volt [> v.ö. ótörök TARYQ-mag = szorossá válni]. Európa egyik népére sem jellemző ez, egy kivétellel : „A **hun** vezetőréteg keletről nyugatra vándorlását Belső-Ázsiából, a nyugat-szibériai Léna folyó egyik mellékfolyójának vidékétől egészen a Rajnáig a férfisírokban talált, igen súlyos arany torquesek / nyakperecek előfordulásain keresztül követi a régészet. Igen jellemző, hogy e nyakperecek majdnem egyharmada, s tegyük hozzá, a legsúlyosabbak, a Kárpát- és a Bécsi-medencéből került elő.” (!) [Garam Éva, Kiss Attila 'Népvándorlás kori aranykincsek a Magyar Nemzeti Múzeumban', 1992, 8. old.]. Az európai ötvösművészetről Csomor Lajos az 'Öfelsége a Magyar Szent Korona' című könyvében a következőket írja : „Nyugat-Európa ötvösművészetének a kora középkor tekintetében a legfőbb alapja a sumér és egyiptomi eredetű **kelta**.” [> 57. old.]. „Az ilyen jellegű csüngőket először Mezopotámiában készítették. Innen a technika - módosult formában - eljutott a keltákhoz. [...] Ez a művészet később a hunokkal és a magyarokkal együtt - Urartun és Iránon át jut el Baktriába a Kr.e. II. század és a Kr.u. II. század között, és jelen van a Turáni-alföldön a hunoknál - egészen az V. századig. Feltehetően ugyanitt sajátítják el az avarok, akik alkalmazzák mint kelet-európai szálláshelyükön, mint a Kárpát-medencében (Darufalvi lelet).” [> 157. old.].

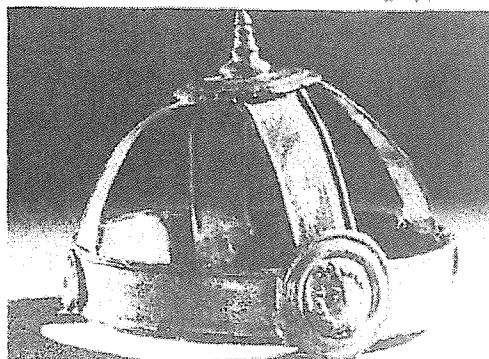

Az angliai Norfolkban talált Druida (Táltos) korona, Kr.u. 1. századból [> Green, M. Jane 'Keltische Mythen', 1993]. →

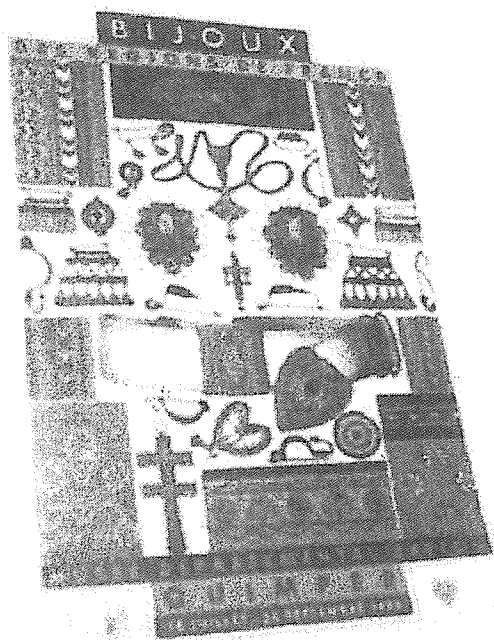
← A Magyar Szent-Korona.

Ősi szibériai táltos korona →

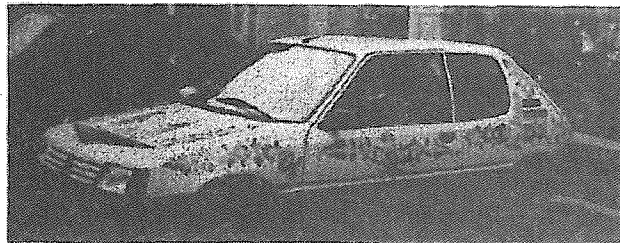
A druidák egy „nem-árja papság” - vélekedik Sir John Rhys a kelták vallásáról. Julius Pokorny véleménye szerint : „*A Druidizmus olyan vallást képvisel, olyan jelleggel bír, ami az indoeurópai hitvilágnak idegen.*” [Ellis, P.B. 'Die Druiden' 1994, 46 - 48. old.]. A kelta vallás „heroikus” (azaz hősközl áll, és ezek ugyanakkor „istenek” → „ÍS” ÖS > „GAS” HÖS) : „*A kelták az Isteneiket nem Teremtőknek, hanem Őseiknek tekintették*” [Ellis, P.B. 'Die Druiden', 1994, 124, 129. old.].

A Kemper (Bretánia) város múzeumának plakátja.

**Ami a keltának FIÚNTACH,
az a magyarnak is FONTOS kell, hogy
legyen !**

Breton (autó-)művészet, Kemperben. →

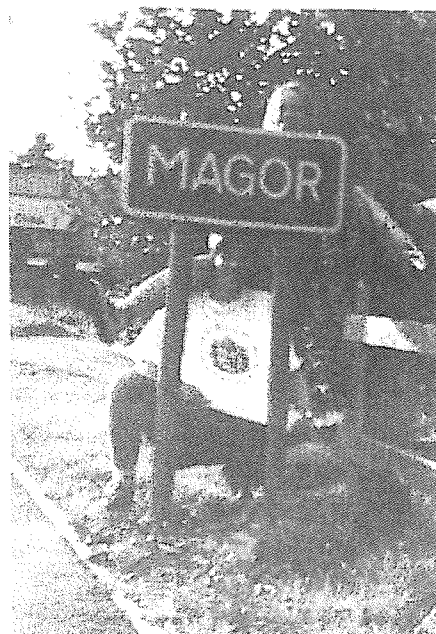
A kelták zenéje pentatonikus, és a magyarra nagyon hasonlít, a skótok legszebb tánca a COR (= fordulni, forogni, pörögni a táncban), amely a DEAS szép, díszes értelmű szavukkal a magyar „CSÁR-DÁS”-t eredményezi (> lásd : latin „CORDAX” *díszes tánc*). A „bekiáltós” ír dalokat, táncokat úgy hívják, hogy RÍL - ezeket a „bekiáltásokat” magyarul meg úgy, hogy RÉJA. Az ír zene : „*ein uns fremd anmutender, beinahe orientalisch klingender Klagegesang*” (ránk idegenen ható, majdnem keletiesen hangzó sirató) - olvasható Kabel Lars 'Irish-Gälisch Wort für Wort' könyvében. A máig élő kelta (breton) népviselet, akár a zene gyökereit is, maguk a kelták a Turánban. keresik. A breton népművészet a kalocsaival majdnem azonos, a breton népviselet népszokások, táncok, lovas felvonulások, stb. a kalotaszegivel vetélkednek. Az ősi kelta írás a rovásírás volt, amit botokra róttak, amiről már Sebestyén Gyula is beszámol a 'Rovás és Rovásírás' cikksorozatában, az „Ethnographia” folyóiratban (1903 - 1904): „*Írország őslakói között az öregebb írek az imádságaikat nem ú.n. rózsafüzérről, hanem rovásbotról olvassák le.*” [Magyar Adorján 'Ős Magyar Rovásírás', 1970, 22. old.].

Nyugat-Európa legnagyobb és leghíresebb lótenyésztője Írország, ahol a 18-ik életévét betöltött ifjú egy lovat kap ajándékba, hogy majd menyasszonyát [*> MIONN eskü*], akárcsak a breton vőlegény, lóháton vigye, magamellé a nyeregbe ültetve, a templomi esküvőre, *menyegzőre*.

Breton népviselet.

*Kell-e még nagyobb bizonyíték népeink rokonságának :
a kelták és a magyarok azonosságának ?*

Városka Caerdydd, magyarul 'Várad' (Cardiff) közelében. >>>

Nemcsak magyar települések emlékeztetnek a keltákra, mint GÁL (Veszprém vm., Baranya vm.), KÁL (Heves vm., Maros-Torda vm.), GÁLFALU (Liptó vm.), GÁLFALVA (Bereg vm., Maros-Torda vm., Kis-Küküllő vm.), GALAC (Fogaras vm., Hunyad vm., Moldova), GALACFALVA (Beszterce-Naszód vm.), GÁLOCS (Ung vm.), KALOCSA (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., Máramaros vm., Szolnok-Doboka vm.), KALOTA (Bihar vm., Kolozs vm.), GYALU (Kolozs vm., Szolnok vm.), GÁLOS (Moson vm., Széchenyi vm.), KOLOZS és KOLZSVÁR (Kolozs vm.), GELENCE (Háromszék vm.), KELEN (Zemplén vm.), KELENCE (Szilágymén vm.), KELENFÖLD (Budapest), stb., hanem a Keltahonban is találkozunk olyan nevű helyiségekkel, mint MAGOR / MAGWYR (Wales), PORT MUGER és PLUMAGOR (Bretániában). Befejezésül még megemlíteném, hogy magyar víznevek (DUNA, TISZA, MAROS, OLT, SZAMOS, KÖRÖS, TEMES, DRÁVA, RÁBA, ZALA, SZERET, LATORCA, LÁPOS, LAJTA, RÉKA, BALATON, stb.) vagy településnevek (BUDAPEST, ESZTERGOM, EGER, PUSZTASZER, SZEGED, KOLOZSVÁR, POZSONY, KASSA, DEBRECEN, KECSKEMÉT, GYULAFEHÉRVÁR, TORDA, RÉGEN, SÉGESVÁR, KOMÁROM, GYÖR, MOSON, NYITRA, ABRUDBÁNYA, RUDABÁNYA, TOROCKÓ, DOBOKA, SZATMÁR, LADÁNY, stb.) egyaránt őrzik a **kelta-magyarok** emlékét.

Stonehenge.

Barátaim, nem kell ám MAÍGH-AR-kod-ni, csak MAÍGH-AR-áz-ni.

A KELTA - MAGYAROK : SZÓBOKROK, SZÓCSALÁDOK

Egybetűs (-hangú), azaz mássalhangzó-nélküli szavak

<i>kelta</i>	<i>magyar</i>
A <i>who</i> = <i>aki</i> (vonatkozó nm.)	> A-ki, A-mi, (az) A
A (vocative particle > megszólító 'rag')	> Ő [<i>> A DHUINE UASAIL</i> = ŐFELSÉGE]
A <i>his, her, its</i> = <i>övé</i> (birtok.nm.)	> -A [<i>> A ATHAIR</i> = AP-j-A]
A poss. adj. 3sg m & f (birtok. melléknév 3.szem.egyesszám) > -A [> BHI SÉ Á CRÁ ACU = VÓT AZ KÁR-A NEKI]	
É, EH <i>he, him, it</i> (ő, őt) / Í, EE <i>she, her, it</i> (ő, őt)	> Ő, Ő-t
Ó (-ÚIA) <i>from</i> (-ból, -ből / -i)	> -I (> <i>marosvásárhely-I</i>)
Ó <i>in surnames</i> (családnevében)	> -I [<i>> Ó BRIAN</i> ~ O'BRIAN] (> <i>János-I</i>)
Ó <i>sincs</i> (-óta)	> Ó-ta
Ó <i>-wards</i> (-felé)	> O-da, I-de / E-hejt, A-hajt

Két- vagy hárombetűs (-hangú), egy mássalhangzóval képzett szavak

ACH <i>ha</i> > HA	AOIS [is] <i>kor, öregkor</i> > ŐS
ADHA „ <i>Atya</i> “ (Isten) > ATYA	➤ AOIS-igh <i>megöregedni</i> > ŐSZ-ül
➤ ATHA-ir <i>apa</i> (> vogul ATIR „ <i>Atya</i> “)	AOS [isz] <i>ember, személy (ált.)</i> > IZÉ
➤ AITE <i>nevelőapa, úr, gazda</i> > ATYA	ÁR <i>mészáról, pusztít, feldúl</i> > ŐL (> AR-at)
AED <i>tűz</i> (DO ég) > ÉG, IZZ-ik	ÁR-sa <i>öreg, idős</i> > ŐR-eg
ÁIG-e <i>íjász</i> > ÍJ-ász	ARAE, ÓIR, -AR <i>-ért</i> > -ÉRT
ÁITH <i>aszal</i> > ASZ-al	AS <i>el, elinnen</i> > OSZ-olj, ISZ-kolj, ISZ-kiri
ALA <i>sugallat</i> > ILLA	ATH <i>öreg, régi</i> > Ó, ÓD-on
ÁMH <i>ámbár, ámde, noha</i> > ÁM	ATH <i>később, majd</i> > OD-ább, OD-ébb
ÁN <i>csillogó</i> (> ÁN-AFF (leg-)fényesebb > NAP)	➤ ATH-LA <i>elhalaszt</i> > (el-)OD-áz
AN-ás <i>ínség, szegénység</i> > ÍN-ség	ATH- <i>következő</i> > UT-án, UTÓ-
ANU „ <i>Anyá</i> “ (az Ősanya) > ANYA	ÁTH <i>gázló</i> > ÁT, AT-kező, HÍD
BÁ <i>báj</i> > BÁJ	BÉ <i>fiatalasszony, menyecske</i> > NŐ
BAI <i>hiba, bűnösség</i> > BAJ	(> v.ö. BAN, BEAN <i>asszony, férjesasszony, öregasszony</i> ~ BANYA)
BÓ (BOOAG) <i>tehén</i> > BUGA	
BUÍ <i>sárga, vöröses-barna</i> > PEJ	
ÇHEH [heh] <i>hő</i> > HŐ	CÚ <i>kutya, agár</i> > KU-tya, AG-ár
DA <i>jó</i> > ÉD-es[-anya /-apa] (> hun EDI <i>jó</i>)	DE <i>ha</i>
(> lásd még: IACH, IAWN = JÓ)	➤ DE BHARR <i>habár, pedig</i> > DEBÁR
DÁ <i>azonban, de, ámde</i> > DE	DE <i>dél</i> > DÉL
EACH <i>ló</i> > ASZA	EAS [ász] <i>vizesés</i> > ESŐ, ÁZ-ni
(> v.ö. ACHADH <i>rét, legelő</i> > ASZÓ)	(> v.ö. EIS-igh <i>kifolyik, kiered, kifakad,</i>
ÉAD <i>irigység</i> > UT-ál	ÍS-L-igh <i>leesik</i> = „es-el-ik“)
AIG-ne <i>agy, ész</i> > AGY	EDD <i>fészek</i> > ODU
➤ EAG-na <i>bölcsesség</i> (AGY)	EE <i>evés</i> > EV-és
➤ GA-ois <i>okosság</i> > OK-os	ÉM <i>valóban</i> > ÍME
➤ GEA-ois <i>tudás</i> > ÜGY-es	ÉRI-igh <i>kel, emelkedik, nő</i> > KEL, fel-ÁLL
➤ ÉIC-se <i>bölcsesség</i> > ÉSZ	ÉRI-igh <i>ér, elér, megér, megéri</i> > ÉR, ÉR-ik
(> lásd még: COND <i>ész, értelem</i> > GOND,	EISI-au <i>szüksége van, akar</i> > ESE-dez
ÉARD <i>értelem, TAIGHDE tudás,</i>	EITE <i>toll</i> > TOLL
TEIDHE <i>tét, TÁTEL tétel, TÁIDE titok</i>	(> török TÜY, jakut TŮÜ <i>toll</i>)

EARR *végrész* > ORR / KAR

➤ RÍ *alkar* > ÖL (> török EL *kéz, kar*)

EARRA *áru* > ÁRU

FAI *sírás, kiáltás, jajveszékelés* > FÁJ

GA *sugár* > HÚGY

IÂ *jég* > JÉG

IACH, IAWN *jó, jól, ép, egészséges* > JÓ

(> japán YO, YOKU *jó, jól*)

➤ IOC [ik] *ápol, gyógyít* > ÁP-ol

IAR *szentséges* > URI

JEH *egy* > EGY

LEÁ *olvad, oldódik* > OL-vad, OL-dód-ik

➤ v.ö. ÓL *ital, folyadék* > LÉ

LÉ-igh *olvasni* > OL-vas

LIA *orvos* > OR-vos

LLE [lye] *hely* > HELY

MÉ *én* > ÉN

NÍ *valami* > AMI

NÍ *a csodálkozás kifejezésére* > NÉ

NÍ „kisasszony” *családnevekben* > -NÉ („neje”)

ÓC-ád *ok, indok* > OK

ÓG *fiatal, öcs* > ÖCS

➤ ÓGH *szűz* > HÚG

OES, UZ *ős* > ÖS

OET *öreg, idős* > ID-ös

OIE, OICHE *éj, éjszaka* > ÉJ

(> v.ö. török AY *hold*)

RÉ *időszak, korszak* > RÉG

TE *meleg, forró* > IZZ

➤ TE-as *forróság, hő* > TŰZ

➤ TE-as-ai *forró, égő, tüzes* > TŰZ-es

➤ TE-ol-ai *meleg* > DEL-el, „TULI”-piros

UBH, WY, VI *tojás* > ÍV-ás, IV-ar, IV-ad-ék

ÚD *azott, amott, oda, odaát* > OTT, ODA

ÚIR *föld, ország* > OR-szág (> török YER *föld*)

UIRE-asa *hiány, hiányosság* > ŰR, ŰR-es

ÚLL, OOYL *alma* > AL-ma

ÚR *új* (> UIRE *újdonosság*) > ÚJ

ÚR- *elé-, elő-* > ELÉ-, ELŐ-

ÚS *kamat* > UZS-ora

(> török ASI *haszon, bevétel*)

EOL *jel* > JEL

➤ EOL-ach *okos, ügyes* > JEL-es

➤ EOL-ais *útjelző, útmutató* > JEL-ző

FIÚ *érték, becs; méltóság* > FŐ

GO *hogyan* > HOGY

IB, IU *ivás* > IV-ás

IDU *vajúdás* > VAJÚD-ás

INA *fenn, fent* > FENN

INNIU *ma, mai nap* > MA

ITH *eszik, etet* > ESZ-ik, ET-et

YAR-ik *fiatal tyúk* > JÉR-ce

LUÍ *álló, mozdulatlan állapot* > ÁLL, ŰL

LUÍ *tevékenység, történés iránya* > EL-

LUÍ *vm-re irányuló törekvés*

➤ -AIL, -ÁIL > -AL, -ÁL, -EL, -ÉL, -OL, stb.

(> RAP-ÁIL *dobog, kopog, zörget, ritmust veri*)

MÓ (~ MÓR) *nagyon sok* > MENNYI-ség

-NE 'miénk' > -UNK

NÓ *ámbár, ámde, noha* > NO, NO-ha

NUI-ge *amíg* > AM-ig

OIL *felhúz, felajz* > AJ-z

(> v.ö. OILIÚ-int *edzés* > AJZÓ-szer)

ÓIR *vm-hez illik, vk-it megillet* > ILL-ik, ILL-et

OLW-yn *kerék* > ORÚ, ÖRÜ

ÓR *arany* (> AR-ian *pénz*) > AR-any

OS, OSS, OIS *öz* > ÖZ

OS- *felső, fenti, mindenekfeletti* > IS-ten

(> v.ö. török ÖZ- *fő, legfőbb*)

SA, SE *az, ez* > AZ, EZ

TÉ *a személy-aki* (TÚ *te*) > TE

TO, TO-enn *tető, háztető* > TETŐ

TU *út, mód* > ÚT (> finn TIE, japán TO, DO)

TY [ta] (TEACH) *ház* > ODU, [szálló]-DA

(> finn TALO, török ODA, japán TAKU)

URRA *erő, testi erő* > ERŐ

➤ URR-ús *erő, erősség* > ERŐ

➤ URR-ús-ach *erős* > ER-ös

URRA *ör* > ÖR

➤ URR-igh *öriz* > ÖR-iz

➤ UR-s-ain *örs, örség* > ÖRS, ÖR-ség

URRA *főnök, vezér* > ÚR

➤ URR-am *megbecsülés* > „URAM”

➤ URR-ad *szabadember, gazda* > URA-ság

(> URA-da-lom)

Három-(vagy több)-betűs, de csak két mássalhangzóval képzett egyszerű szavak

B-R

ABAIR *beszél* > BESZ-él (ABAJ-gat)
BAAR *időt tölt, pénzt költ* > el-VER
BÁIRE *verseny* > VERS-eny
> BÁIRE-oir *versenyző* > VERS-eny-ző
> BÁIR-se-oir *játékvezető* (BIR-ás-kod-ó > BIRÓ)
BARR-óg *birkózás* > BIR-ok
BEAR-ach *borjú* > BORJÚ (> török BURAGU)
BEIR *hord, hoz, visz, cipel* > BÍR, el-BÍR
BEIR-igh *forral, főz / süt* > FORR-al, PIR-ít
BÓR-ach *görbe, ferde* > FER-de
BOR *zúgó, pezsgő víz* > BOR-víz
BORR *dagad, emelkedik* > FORR
> BORR-adh *forrongás* > FORR-ad-al-om
BRI (BARR) *hegy, csúcs* > BÉR-c
> BRIO *hegyszoros* (~ „VER-ec-ke“, „BER-ec-k“)
BRIW [briú], BARN *bíró* > BIRÓ

R-B

RÁB-ach *gondatlan, tapintatlan* > RIB-anc
RÉAB *tép, tör, hasít, szakít* > RIB-ál, REP-ed
RÉAB *szétzúz, repeszt* > ROB-ban (> REP-esz)
RIABH *vonás, csik* > ROV-ás
ROB-ál *rabol* > RAB-ol

F-R

FAIR *vár, elvár, megvár* > VÁR
> FAIRE *őrzés, virrasztás* > VIRR-aszt
FARA *vele* > VELE
FARA *olyan mint* > FÉLE
> FARAS-barr *felesleg* > FELES-leg
FEAR *férfi, férj* > FÉR-fi, FER-j
FIAR *ferdít, forog, ferdül* > FER-dít, FER-dül
> FIAR *lejtő, kanyar, hajlat* > FER-de, FOR-gó
> FIAR *átlós* > FER-de
> FIAR *ferde hajlamú* > FER-de (> FURA)
FÍOR *zálog, fogadalom, ígéret* > BÉR-mál
FÍOR *igaz, való* > VALÓ (> FIR-tat)
> FÍORA-igh *jósol, jövendöl*
FIOR-uísce *forrásvíz* > FOR-víz
FOR-ás *növekedés, kifejlés* > FORR-ás
FUAR-án *kút, (fűrt) forrás* > FÚR-ás
FUIR-igh *vár, megvár* > VÁR

R-V

RÁMH [ráv] *evező* > RÉV
> RÁMH-ai [rávi] *evezős* > RÉV-ész
> RÁMH-ail-le [rávéle] > RÉV-ül-és

B-L

BAIL *bőség* > BÖ (> török BOL)
BAILI *érvényes, helyes* > VALÓ
BALL *bel, belsőszerv* > BEL, BÉL
BALL, BOAYL *hely* > HELY
> BAILE *helyiség* > HELYI-ség
BALLA *fal* > FAL, VÁLY-og
> BAILE (PLU) *falu* > FALU
BÉAL *száj, nyílás* > VÉL, VALL
> NYÍL-ás
> BÉAL-aith-r-is *szájhagyomány, elbeszélés*
(> NYIL-at-koz-ás / VALL-at-ás, VALL-ás)
BUAIL *üt, verekszik*
> BUAL-adh (BWOALLEY) *vita, verekedés*
(~ BALHÉ)

L-B

LÁIB *sár, láp* > LÁP
> LÁIB-ach *lápos* > LÁP-os
LUB-án *labda* > LAB-da
LUIBH *növény, gyógyfű* > LAP, LAPI, LAPU

F-L

FAIL *nyelés, falás* > NYEL, FAL
FÁL *fal, kerítés* > FAL, PAL-ánk
> FÁLA-igh *bekerít* > (be-)FALA-z
> FÁIL *gyűrűvár, bekerített település*
(~ FALU / VÁR)
FALL *rossz, gonosz* > BAL-[szerencse]
FÉIL *fátyol, lepel* > PILLE, PÓLYA
> FÉILE-ac-án *pillangó* > PILL-an-gó
FUÁIL *varrás, horgolás* > VARR
FUAL *vizelet* > FOLY-ás
FUIL *vér* > VÉR
> FUIL-t-each *véres* > VÉR-es
> FUIL-EADAN *véredény* > VÉR-EDÉNY

L-V

LÁMH [láv] *kar* > ÖL, ÖLEM
(> török EL *kéz*, ÖL *a kitárt karok távolsága*)
> LÁMH-ach *lövés* > LÖV-és

M-R

MAIR *él, átél*
> MAIR-id *marad, megmarad* > MAR-ad
MAIR-g *bánat, szomorúság* > MÉR-eg
> MAIR-g-each *dühös, ingerlékeny* (> MÉR-g-es)
MAR-ca *ló* > MAR-ha
(> v.ö. MAR-t *szarvasmarha*)
MAR *azért, mert, mint* > MER(-t), MÁR
MAR *ha, hamar* > MÁR
> MEAR *hirtelen, hamar* > MÁR-is
MÍR *darab* > MOR-zsa
(> v.ö. finn MURU *darab, töredék*, MURTA *tör*)
MÚR *part* > MART
MURA *már, csak* > MÁR

R-N

RIN-c *táncol* > RÁN-g, REN-g-et, RIN-g-at
RIONN *bevégni* > RÓNI
> RIAN *út, keskeny víziút* > RIAN, RÓNA
> RAON *út, irány* > IRÁNY
(> v.ö. „RAJNA“ / „RÓN“)

P-R

PÜR-óg *kerek kő, kavics* > PÓR / PÖR-gő

„BOR-“ (kelta - magyar) szócsalád :

ír BEIR-igh = FORR-al, FŐ-z, PIR-ít
> BEIR-f-ean = FORRÓ-ság
ír BORR = FORR-ik
ír BORR-adh = FORR-ong-ás / FORR-ad-al-om
vels BRAF = FORRÓ
> BERWI [berúj] = FORR-al, PÁR-ol
ír BRU-ith = FORR-al-ás, PIR-ít-ás
> BRU-ith-en = FORRÓ-ság
ír FIUCH = FŐ
ír BREAC-adh = PIRK-ad, VIRR-ad
> „BIRGHID“ *a pirkadat istennője*
(jelképei a „PIROS“ szín és az öröktűz)
régí ír BÁR-ach *reggel* > VIRR-ad-ás

M-L

MAELL-an *mellvédő* > MELL-ény
MAILLE *vk-vel, mellé, mellett* > MELLÉ
MÉALA *bánat* > MÉLA
MIOL *nyúl, állat* > NYÚL
MIOL *féreg, rovar, tetű* > NYÜ
MOAL *lusta, buta, gyenge* > MÁLÉ

N-L

NÉAL *felhő* > FEL-hő, FEL-leg
(> v.ö. török BUL-ut / finn PIL-vi)

L-N

LÁN *görbület, hajlítás* > LAN-ka, LAN-kad
LANN *lemez, pikkely* > LEM-ez
LÉANA *gyep, rét* > RÓNA
LEIAN *leány* > LEÁNY
LEON *oroszlán* > orosz-LÁN
LOEN *állat* > LÉNY
LONNA-igh *áll, megáll* > ÁLLON-gál

R-P

RAP-áil *kopog, zörget, dobog* > ROP-ja (táncot)

régí ír BOR *zúgó, pezsgő, forró víz* > BOR-víz
> „BORVO“ *a gyógyvizek istene*
ír FOR- (igci előrag) = FÖL-
> FOR-ás *növekedés, fejlődés* > FORR-ás
> FIOR-ÚÍSCE = FORR-ás-VÍZ (BOR-VÍZ)
ír FUR-án *kút, fűrt forrás* > FÜR-ás
ír FAAR-key, FAAR-aige = FÜR-dő, FÜR-ed
ír FOLC = FÜRD-és
> FOLCADÁN *fürdőkád* > FÜRDŐ-EDÉNY
ír BÓR-ach = FER-de
ír FIAR(-igh) = FER-dül, FER-dít
ír FIAR = FER-de
ír FILL = (meg-)FOR-dul
> FILL-eadh = FOR-dul-at
ír FRE-an-ga = FOR-g-ás (> „FOR-on-gó“)

A „vizeket“ négyféle néven neveztük :

szumir ADA > ír TUILE (*nagy*) folyó > magyar ITIL, ETEL (> török ADA *nagy víz*)

szumir BOR > ír BOR *zúgó, pezsgő, forró víz* > magyar BOR-víz, FORR-ás-víz

szumir HAB > ír AUB *folyó*, COIP (HUF-en) *hab, krém* (> *köp-ül*) > magyar HAB *hullám, krém*

szumir PIS > ír ÚÍSCE *víz*, BÁIS-t-each *eső („víz-es“)* > magyar VÍZ, ESŐ (> finn PESTÄ *mosás*)

B-C(G)

ABHÓG *indulat* > BOK-r-os, BOG-ar-as
ABHÓG *ugrás* > BUK-ik, BUG-dács-ol
BAC *gerenda, akadály* > BAK, BÖK-ken-ő
> BACAÍ *botlás, akadozás, dőcögés* > BAKI
BACH, BEAG *kicsi*, PIOC *parányi* > PICI
BAIC *nyak* > NYAK
BEACH *méh* > MÉH
BÉIC *bőgés* > BÖG (> török BÖGÜR *bög*)
BOC *tör, zúz, tép* > VÁG (> BAKÓ)
> BONG-at *vág, tép* > BONC-ol
BOCK *kicsi zömök ló* > MOK-ány
BOOAG (BÓ) *tehén* > BUGA
BUACHA *fiatal katona* > BAKA
> BAC-án *kiképzés, (katonai) edzés*

M-C(G)

MAC *fiú* > MAG
MAGH, MAEZ *mező* > MEZŐ
MAG-adh *tréfa* > MÓKA
MAÍGH *dicsekszik* > MAGY-ar-kod-ik (?)
MAÍGH *közel, ismert* > MAGY-ar-áz
IMIGH *megy* > MEGY

C-B(P)

CAB *nyílás, száj* > KAPU (> japán KOBE)
CABH-all *alak* > KÉP
CABH-all *keret* > KÁVA
CABH-all *mellény* > KAB-át
CABH-air *harc, üldözés* > HÁB-orú
CABH-air *segélynyújtás* > „KABAR törzsek“
COIP (HUF-en) *hab, krém* > HAB
> COIP-eadh *rázás, erjesztés, habzás* (> KÖP-ül)

G-N

GEAN *szeretet* > GYÁM / GYÖN-géd
GENAU *fenyő* > FENYŐ
GÚNA *ruha* > GÚNYA
GWAN [gúan] *gyenge* > GYEN-ge

B/P/F/M-S(Z)

BÁS *halál* > VÉSZ
BIS-igh *nyom, baszik, 'illetlenkedik'* > BASZ-ik
BIS-igh *téved, hibázik* > (el-)BASZ-ik
BÚS *füst* > FÜST
FÉSS *bajusz* > BAJSZ
MAES, MAEZ *mező* > MEZŐ
MEZ *méz* > MÉZ
PÓS *házasodik* > NÁSZ
PUS *száj, mogorva beszéd* > BESZ-él, PUS-mog

P-C(G)

PAC-ail *fog, megfog* > FOG / FOG-oly
PAC-ail *csomagol* > PAK-ol, BUGY-ol-ál
PEOC'H *béke* > BÉKE (> baszk BAKE)
POC *kecskebak, őzbak* > BAK, BIKÁ
PÚIC *vak* > VAK
> PÚIC-in *vakon, vaktában* > VAK-on
> PÚICI-ül *sötét, komor, mogorva* > POK-ol

F-C(G)

FAICH-ill *figyel, ügyel, vigyáz* > FIGY-el
FAIGH *fog, képes lesz (megtenni)* > FOG
FIAC-ail *fog* > FOG
> FIAC-l-oir *fogász* (FOG-ász)
> FIÓG-ach *fogas (hal)* > FOG-as
FUAIGH *megköt* > (be-)FOG / > FOG-at

C-M

CAM *hajlított, görbült* > GAMÓ
> CAM *folyókanyar* > „ESZTER-GOM“
CAM-as *kisfiú, fickó* > KAM-asz
COIM-eád *megfigyelés* > KÉM
> COIMH-éad-i [kovedí] *megfigyelő* > KÖV-et

G-B

GABH *kap, elkap* > KAP
GABHA *kovács* > KOV-ács
GOBÁN „minden lében kanál“ > GÓBÉ

C-N

ACAOIN-eadh *szomorú sírás* > KÖNNY
ACAOIN-t-each *szomorú, fájdalmas* > KÍN-os
ÉCEN *szükségesség* > IGÉNY
CEANN *fej / fő, főnök* > KÁN
> CYN-ta [kanta] *első* > KEN-de
CÍN *könyv* > KÖNYV
CÍNE *nép, faj* > HUN, KÚN
CUAN *kanyar* > KANY-ar
CUN-ús *szemét / gyalázatos* > GANÉ / GON-osz

S-B/N

SÁBH *vág, fűrész* > SZAB
> SÁIB-le *szablya* > SZAB-lya
SA(D)B *szép* > SZÉP
SAIBH-ir *gazdag, jómódú* > „SZABIR“ (?)
SANN *követel* > SZÁN-dék-oz-ik
SEÁP *út* > CSAP
SÉIMH-igh *lányít, szelídít* > SIM-ít, SIM-og-at
SEINN *zenél, énekel* > ZENE
SWN *zaj* > ZENE-bona

B/F-T/D

BAT, BATA *bot* > BOT
BED *föld* > FÖ(L)D
FEAD *füttv* > FÜTTY
> FEAD-ail *fütyöl* > FÜTY-öl
> FEAD-aire *fütyülő* > FÜTY-ülő
FIATA *vad* > VAD
FID *fa* > FA
FOD *fű, gyep* > FÜ
FUAD-ar *sietség* > FUD-ri / FUT-ás

T-B/P/F

TAF-lu *dob* > DOB(-ál)
> TÁBALL *parittyá*
TAOBH-ach *téves, ferde* > TÉV-es
TAPA *fürge* > TIP-eg, TAP-og
> TAPA-igh *felgyorsul*
> TAP-óg *düh, indulat* > DOB-og, DÜB-ög
> TAPA-ig-ean *ugrás* > DOB-og-ó
TIUBH *tömör* > TÖM-ör
> TIUBHA-igh *tömít* > TÖM-ít
TIUBH *vm-nek vastagabbik része* > TÖ
TIUBH *tömeg, sereg* > TÁB-or, TOB-or-oz

B/P/F-N

BAN, BEAN *asszony* > BANYA (> BÉ *nő*)
BÁN, FINN *fehér* > FÉNY
> BÁNÚ *hajnalodik, világosodik* > FÉNY-l-ik
BAIN *kitermel, kiás, bányászik* > BÁNYA
BÉN-aid *ver, elver* > BÁN-t
BONN *fémpénz, érem* > FÉM
BUN *fenék, alj* > FEN-ék
FONN *vág, vonzalom* > VON-z
FUIN *fön, összefon, mintáz* > FON, VON
FUIN *vonás (vk-nek vonása)* > VON-ás
PEN(N) *fej* > FEJ (> FENN)

M/N-T/D

MAT *mező* > MEZŐ (> KECSKE-MÉT)
MAITH *méltó, jó* > MÉLTÓ (> török METIN)
MEAD *hatalmas, nagy* > NAGY
MEITH *kövé, bő, gazdag* > MÓD-os
METH *megrövidülés* > MET-él, MET-sz
MIDH-ir *főbíró, felhatalmazott* (> tör. MÜDÜR)
MÓIDE *még* > MÉG
NEAD-igh *lefekszik* > NYUG-sz-ik
NUADHU „Nagyvezér“ > NÁD-or

D/T-M/N

DAM *tinó* > TINÓ
DÁM, TEANN *támasz* > TÁM-asz
DÉAN, DÚINN *tenni* > TENNI
> DÉAN-ta *teljes, befejezett* > DÖN-tő
> DUINE, DEN *személy* > TEVŐ (TENŐ)
> DÖN(N) *Isten* > IS-TEN
DÚN *megerősített hely, erőd* > TANYA
EADAN *edény* > EDÉNY
TÁIMHE *részvétlenség (letargia)* > TUNYA
> TÁM-ail-te *lusta, nehézkes* > (el-)TUNY-ul-t
TÁMH *transz, kábulat* > TÉB-oly
TÁIN *csorda; sokaság* > TUMÁN, TÖM-eg
TONN *hullám, tenger* > TEN-ger (> GER *nagy*)

M-N

MAN-da *indu* > IN-da (> MIN-ta)
> MAN-d-ail *mintás* (IN-da-i)
MÍN-igh *előad, mesél* > MON-d
MIONN *eskü* > MENY-eg-ző
MNÁ *nő (asszony)* > NŐ

N-M

NAOMH *szent, áldott* > NEM-es
NEAMH *mennyország, ég* > MENNY
(> v.ö. vogul NUMI *felső, égi*)
NEM-ed *szentély, menedékhely* > MEN-ed-ék

A helyzetváltoztatás szavai: LUÍ áll = ÁLL

- LUAD-ar *mozgás, megmozdulás* ⇔ LÓD-ul (> LÓT *fut*) [→ LUTH *fürgesség, gyorsaság*]
- IMIGH (> MYND) *megy* ⇔ MEGY (> MEND-)
- IARR *valamerre tart* ⇔ JÁR [→ IARR *törekedik* ~ „abban JÁR“ / IARR *követel* ~ „neki JÁR“]
- TAR *jön, megy, jár* ⇔ TÉR [→ TAR AR AIS *térj vissza* / → TARR-ail *vmerre tart* ~ TER-el]
- CORRA-igh *mozog, megy* ⇔ KER-ül [→ CORRAÍ *siess, gyere* = GYERE]
- SIÚIL *gyorsan megy, sietve megy* ⇔ SZAL-ad
- SITH *rohan* ⇔ SIET
- FUAD-ar *sietség, gyors tevékenység* ⇔ FUT (> FUD-ri, FUT-ás) [→ FUAIDIRE *utazó* ~ FUTÁR]
- RITH *futás* (> RIAD) > RUID *rajt, vágta, sprint* ⇔ RAJT
- TÉANA-igh *jön* (rég magyar „DJÜN“) + LEAN *megy, követ* ⇔ TENG - LENG
- TANA-igh *csökken, eltűnik* ⇔ TŰN-ik

C-R

ACHAIR *kér, kérel* > KÉR, AKAR
CAER, GÉR, WYR *vár* > VÁR
CAOR *kerek tárgy* > KÖR, KARI-ka
CAR *kerék* > KER-ék
CAR *gurul* > GUR-ul
CARR *jármű* > GÖR-gő, GÖR-dül
CARR *karéj, kéreg* > KAR-éj, KÉR-eg
CAUR *nagy, óriás* > GAR
CEARR *károsodás* > KÁR
CIAR *sötét* > KOR-om (> török KARA *fekete*)
(> GORM *sötét* > GWRM *korom* > GOURM *komor*)
CÍORRA-igh *vág* (> japán KIRI *vág*, KORO *öl*)
COIR *hiba* > KÁR
COR *forog, pörög (a táncban)* > CSÁR-dás
CÓRE *szerződés, béke* > SZER
CORR *kerek* > KER-ek
CORR *dobás, hajítás* > GÓR (*dob, hajít, elhány*)
CORR *hosszú lábú* > GÓR (*hosszú lábú*)
> CORR BHÁN *golya* > GÓLYA
> CORR ÉISC *kárákatona* > KÁRÓ-katona
CORRA-igh *mozog, kever* > KER-ül, KEvER
> CORRAÍ *siess* > GYERE (> japán KURU *jön*)
CORR-óg *csipő* > FOR-gó
CRÉ *pór* > PÓR (> japán CHIRI *pór*)
CRÓ *gyűrű / karám* > GYÜRÜ / KAR-ám
CUAR *görbe* > GÖR-be
CUIR *kering* > KER-ing
CUR *betegség* > KÓR
CUR *kör, futam (sport)* > KÖR
CUR-adh *harcos, hős, bajnok* > KUR-uc

G-R

GAIR-eas *gép* > GYÁR
GÁIR *sír, káromol* > SÍR, KÁR-om-ol
GÁIR *kacag* (> török GÜL-mek *kacag*)
GEARR- *kicsi* > GYAR-ló (*kis képességű*)
> GEARR-c-ach *fióka* > GYER-k-öc
> GAR-LACH *gyerek, 'kislegény'* > GYER-ek
> GAR-MACH *gyerek, 'kisfiú'* > GYER-MEK
GÉARÚ *felgyorsulás* > GYORS
GEIR *zsír* > ZSÍR
GOR *forróság, szerelmi hevület* > GYULL
> GRI-AN *Nap („gyülő-fény“)*
GOR *sebgvulladás* > GYULL-ad
GWAWR [guaúr] *virrad* (> török GÜR *fényes*)
GWR [gúr], GOUR *férfi, férj* > -GOR, -GUR
(> pl. KUTI-GUR, ONU-GOR, ONO-GUR)
> WAS-GAR „idegenbeszakadt (vels)“ > BAS-KIR (?)

C-L

CAIL-in *cseléd lány, menyecske* > CSEL-éd
CAILL, KELL *here* > HERE
CAL, KAL *hímtag* > KOLLÓ (*bot, rúd*)
(> v.ö. CUAOLLE *kolló, karó*)
> CAL-ed *kemény, szilárd* > SZIL-árd
> COLL-aí *érzéki, nemi* > KÉJ (> KÉJ-i)
CALL *szükség, követelés* > KELL
CEAL *kell, akar* > KELL
CEALL, CILL, KEEILL *templom* > IGAL
CÉILE *társ* (> IKER)
> CÉIL-lí *baráti összejövetel, bál* > KALÁ-ka
CEOL, CIUIL *ének, csengő hang* > KURJ-ant
> CEOL-án *kis harang, kolomp* > KOL-omp
CHELL *furfang* > CSEL
> CAL-aois *szemfényvesztés, csalás* > CSAL-ás
CLA-wdd *kerítés* > KER-it-és
CLO *ajtózár* > KUL-cs, KIL-incs
COL-g (CLA-id) *kard* > KAR-d
(> COL-g *hirtelen, lobbanékony, haragos*)
CUIL-én *kutyakölyök* > KÖLY-ök
CÚL, KIL *hát* > GER-inc, FAR
KOLL *elvész* > (el-)KALL-ód-ik

H-R/L

HIR *hosszú* > HORI- (> japán HIRO)
HOLL-t *hasít* > KALLÓ-z
HWYL [hual] *hajó* > HAJÓ
> HWYLIO *hajózni*
UCHEL, UHEL *fel-, felső* > HÍJÚ

G-L

AGAILL *giliszta* > GIL-iszta (> FRID *féreg*)
AGALL, GAAL *kiáltás* > KIÁL-t
GAL *gőz* > FEL-hő
(> GAIL-EADÁN *gőzkazán* > gőz-EDÉNY)
GAL *vitézség* > KÁL
GEAL *fehér, csillogó* > CSILL-ag, VIL-ág
> GEAL-ach *Hold („csillogós, világos“)*
(> v.ö. török GÜR *fényes*, GÜR-AY *hold*)
> GEAL-an *felcsillanás* > VILL-ám
GEALL *eskü, ígéret, fogadalom* > ÍGÉR-et
GIALL *fogoly* > KALO-da
GIOLLA *szolgalegény, pásztor* > GULY-ás
GOIL *sír, sirdogál* > GILI-ce (*gerle*)
GYLL *mogyoró* > GYÍJÓ

KÖR

MAGYAR	KELTA	ANGOL	FRANCIA	NÉMET	OROSZ
KÖR	CUR	CIRCLE	CERCLE	KREIS	KRUG
KERÉK	CORR	ROUND	ROND	RUND	KRUGLEJ
KERÉK	CAR	WHEEL	ROUE	RAD	KOLJESZA
KARIKA	CAOR	HOOP	CERCLE	REIFEN, RING	OGRUCS
KORON-g	CEIRN-in	DISC	DISQUE	SCHEIBE	KROG
KER-ing	CUIR	ROTATE	TORN-er	KREIS-en	OKRUZSAT
KAR-éj, KER-eg	CARR	CROUST	CROÛTE	KRUSTE	?
GYÜRÜ	CRÓ	RING	BAGUE	RING	KOLCA
GYÜRÜS (göndör)	CRUCH	CURLY	BOUCLÉ	LOCK-ig	KUDRAVEJ
KEVER	CORRA	STIR	REMU-er	RÜHR-en	MJEZSAT
KER-ül, GYERE	CORR	MOVE	MOUVO-ir	BEWEG-en	DVIGAT
GÖRGÖ	CARR	ROLLER	ROULE-ment	ROLLE	KATUSKA
PÖR-ög, CSÖR-öl	COR	REEL	en-ROUL-er	WICKEL-n	MOTAT
FOR-og, GUR-ul	CAR	TURN	TOURN-er	WEND-en	POVORJACIVAT
FOR-dul-at	COR-adh	TURN	TOUR	WENDE	POVOROT
GÖR-be (KANY-ar)	CUAR (CUAN)	CURVE	VIRAGE	KURVE	KRIVOJ
GÖR-be	CUAR	BENT	CROCHU	KRUMM	KRIVOJ
(meg-)GÖR-bít-ett	CORR	CURV-ed	COURBÉ	ge-KRÜMM-t	KRIVOJ
KÖR-csoly-a	CARR-sleamh-na	SKATE	PATIN	SCHLIT(-schuh)	?
HOR-og	CORR	ANGLE	CROC	HAKEN	KRJUG
SAR-ló	CORR-án	SICKEL	FAUCILLE	SICHEL	SZERP
KORSÓ	CRÚSCA	JUG, JAR	POT	KRUG	KRUSKA
KER-et	CLÍ-ath	FRAME	CADRE	RAHMEN	RAMA
KER-ít-és	CLAÍ, CLA-wdd	FENCE	ENCLOS	ZAUN	ZABOK
KERT	GORT, GARTH	GARDEN	JARDIN	GARTEN	SZAD
KARÁM	CRÓ	FOLD	PARC	SCHAFHÜRDE	ZAGON
GÖRÖN-gy	GREAN	GRAVEL	MOTTE	(Erd-)KLUMPEN	GLEJBA
KER-es (KÖR-öz)	CUAR-d-ach	SEARCH	RECHERCHES	SUCH-en	ISZKAT
CERU-za (KÖR-ző)	CRÓ	PEN	CRAYON	BLEISTIFT	KARANDAS
SZER	CÓRE	TREATY	TRAITÉ	VERTRAG	DOGOVOR
KORONA	CORÓIN	CROWN	COURONNE	KRONE	KARUNA
VÁR	CAER, GÉR, WYR	FORT,	CITADELLE,	BURG,	GOROD
VÁR-os	KER	TOWN	VILLE	STADT	MESTO

R-C/G

AIRIUC örök > ÖRÖK

RACA állvány, váz > (össze-)RAK

RAC-án láрма, zajongás, zendülés
> RIK-kann, RIK-olt, RIK-ít

RÁIG lökés, taszítás, rúgás > RUG, LÖK

REIC nyilvános előadás, verselés > REGÖ-lés
(> v.ö. RÁG-ús kívánság, kívánságolás)

ROC ránc, redő > RAK-ás (> ROK-olya)

ROG-ile ragyogó > RAGY-og-ó

I-L

IALL szíj, póráz > JÁR-om

L-C

LACHA kacsá > RÉCE

LAG gyenge, puha > LÁGY

LOG lyuk, üreg > LYUK, LÉK
> LOCH tó

LOIC kivonja magát vm. alól > meg-LÓG

> LOIC-each munkát nem szerető > LÖG-ös

LUCH egér > LÜKE apró, mafla

I-R

IAR-ik tyúk > JÉR-ce

IARR valamerre tart > JÁR

> IARR kér, követel, óhajt > (neki-)JÁR

C-D/T

CAD, CATH *csata, hadtest* > CSATA, HAD
CÁIDH *piszok, kosz* > KOSZ
CAIT-in *gomolya, csomó* > KÖT-eg
CAITH *dob, eldob* > HAJÍT
(> v.ö. CÁITH *szemét*)
CÉAD- *első* > KEGY(-ed)
CÉAD- *sok, száz* (> kabard KOD *sok*)
[> KÉT, HÉT (> „HET-ed HÉT”)]
az ireknél is a „hetes” értelme „rengeteg” (!)
CEADA-igh *hagy, engedélyez* > HAGY
[> -HAT, -HET]
CÉIDE *járat, út* > HAJT
CITH *zuhany* > ZÚD-it, ZÚD-ul
CÓIT-in *kötény, köpeny* > KÖT-ény
COTHÚ *hatás, ráhatás, buzdítás* > HAT-ás
CUD *mosó, mosdó, fürdő* > KÁD
> FOTHRU-CUD = FÜRDŐ-KÁD
CUID *vág, szel, oszt* (> szumir CUD *vág, bevág*)

C-G / G-C

CÁG *csóka* > CSÓKA
CAEWCH *csuk* > CSUK
CEG *száj* (> japán KUCHI *száj*)
ÇHEH *forró, meleg* > HŐ
CHÍCH *csecse* > CSECSE
CUACH *csokor, ölelés* > CSOK-or, CSÓK
CWCH *csónak* (> török KAYIK *csónak*)
GÉAG *ág* > ÁG
> CÉACH-ta *eke* > EKE
GOIC *kakas* > KAK-as
> COC-ach *hetyke, hóbitás* > GÖG-ös

C/G-S

CÁS *keret, kalitka, ketrec* > KAS
CÉIS *vékony, sovány, csinos* > KECS-es
CIS-eán *kosár* > KOS-ár
COS *láb* > KOS-l-at, CSOSZ-og, CSÚSZ-ik
COS-m-úil *hasonló* > HAS-on-ló
GAISCE *hős, hősködő* > HÖS
> GAISC-ioch *harcos, hős* (> török OGUZ)
GAOIS *okosság, tudás* > OKOS
> GAOIS-each *okos, ügyes*
GEOIS *bölcsesség* > ÜGYES
> GEOIS-each *bölcs*
GEIS *tiltott szó (tabu)* > KUSS
GÉIS *hattyú* > KACSA
GUAIS *veszély* > VÉSZ
GUAS *szolgáló* > GAZ (alávaló)?
GUS *erő, életerő* > GYÖZ

G-D/T

GEAD-án *fenék, segg* > GATYA
GUTH *hang, szó, kifejezés* > IGE
> GUÍ *ima* (> IGE)

D-C/G

DIACH *ördög* > ÖR-DÖG
DIAGA *isteni, szent, legjobb, legméltóbb* >
DICSŐ

T-C/G

TACA *támasz, dúc* > DÚC
TAGH-d *indulat, makacsság* > DAC
TEACH, TY [ta] *ház* > -DA (> csár-DA)
TÓCH *gyökér* > TÖ, TÖKE
TOICE *bőség, jó mód* > TÖKE (> TOKA)
TÓG *épít* > TÁK-ol
TÓG *növekszik, emelkedik* > TÁG-ul, DAG-ad
TOGH-yr *teker, gombolyít, csavar* > TEK-er

D-T / T-D

DÚID-in *duda, bőrduda* > DUDA
> DÚID-ire-acht *sípolás* > DUD-ál-ás
TÁIDE *titok* > TIT-ok
TAIT-in *tetszeni* > TETSZ-ik
TÁT-el *következtetés* > TÉT-el
TEIDHE *tét, ötlet* > TÉT
TIT *esik, dől, elájul* > TOTTY-an
TUATH *vidék, táj* > TÁJ
> TUATHA *nép, vidéki, pornép* > TÓT
(> „TEUT-sch” a germánok ‘saját’ neve)
> TÚT-ach *buta, tudatlan* > TUTYI

S-C/G

SAGH-as *jelleg, fajta* > SZAK, SZAK-asz
SÁIGH *út, szűr, dőf* > (át-)SZEG
> SÁIGH-ead *nyíl, szeg, nyilallás*
SCIUCH *hang* > SZÓ
SCOIG *nyak, szeg* > SZEGY
SÉAC-la *elsorvasztott* > ZSUG-or / SEK-ély
SEK-el *kiváló katona* > SZÉK-ely
SIÓG *csodálatos, tündéri* > SZÖKE (?)
SÍÓG-ai *gyenge, szegény* > SZEG-ény
SÚIGH *hely, helyzet* > SZEG, ZEG, ZUG
SUIOCH-án *szék* > SZÉK (> régi török SÄKU)
SYCH *száraz, terméketlen* > SZIK-es
SYCH *folyadékmentes* > SZIK-la

D-L/R

ADER-yn *madár* > MADÁR
 (> japán TORI *madár*)
 DÁIL *gyűlés, gyülekezet* > GYÜL
 DÁIL *kitölt, kiönt* > TÖL-t
 DAILLE *ostobaság* > DILI (> finn TYLSÄ)
 DAIR *tölgy* > TÖL-gy
 DAR *dereng, kiderül* > DER-eng, DER-ül
 DÁR *-tól, -től* > -TÖL, -TÖL
 DEALA-igh *szel, szeletel* > GYALU
 DEAL-ra-igh *kivilágít, megvilágít* > DEL-ej-cz
 DEIL-in *éneklő elbeszélés, ének* > DAL
 DEOIR *tör, letör* > DAR-ab-ol, DAR-ál
 DEYR *kedves, sokba kerül* > DRÁ-ga
 DIAIL *csodálatos, táltos* > DALI / TÁL-t-os
 DILE *ár, áradat* > DÜL-ás
 DIOL-aim *gyűlem, gyűjtemény* > GYÜL-em
 DIÜL *szopás, szoptatás* > DAJ-ka (> TEJ)
 > DIÜL-fhiacail *tejfog*
 DIÜL-ta-igh *megtagadni* > TIL-ta-ni
 > DIÜL-t-ach *tilos* > TIL-os
 DRAOTA (DRAOI) *druída (táltos)* > TORDA
 DÜIL *dolog (előállított tárgy, elem)* > DOL-og
 > DUAL-g-as *munka, feladat* > DOL-g-oz-ás
 DÚR *durva, kemény* > DUR-va (> török DIRI)
 DÚREO *dér* > DÉR

L-D/T

ALLAID, ALLTA *vad, vadállat* > ÁLLAT
 ALTA-igh *áldani* > ÁLD
 > ALTÚ *áldás* > ÁLD-ás
 LÁD *vizes medence, teknő* > LAD-ik
 LAD-ús-ach *hetyke, pimasz, huncut* > LUD-as
 LÁITH-r-igh *jelentkezni, előtűnni*
 > LÁITH-air *megjelenés* > LÁT-om-ás
 LÁM *íme (lám)* > LÁM
 LÚTH *mozgáserő, fűrgesség* > LÓT, LÓD-ul

D/T-S(C)

DEAS *szép, kellemes, illő* > DÍSZ-es
 DOUS *édes, gyöngéd* > ÉDES
 DUAIS *ajándék, díj* > DÍJ
 TAIS *nedves, dohos* > DOHOS
 TAOS (TEIS-en) *tészta* > TÉSZ-ta
 TÁSC *dicsőség, hírnév* > TISZ-tel-et
 TEAS *forróság, hő* > TŰZ
 > TEAS-ai *forró, égő, tüzes*
 TIÚS *sűrűség* > DÚS (> DÚS-it)
 TOISC *kérés, feladat, szándék* > TESSÉK
 (> v.ö. török TEŞEKÜR)

T-L/R

ATHAIR *apa* > ATYA (> vogul ATIR)
 TÁIR-g *gyárt, készít* > TER-m-el
 > TÁIR-ge-oir *gyártó* > TÁR-k-ány
 > TÁIR-ge *termék* > TÁR-gy
 TAL *anyatej* > TEJ
 TAR *tér, betér, megtér* > TÉR
 TARR *törzs* > TÖRZS
 TEOL-ai *meleg* > DEL-i (> TULI)
 TERR-in *törni* > TÖR-ni
 > TORR-ed *törött* > TÖR-ött
 THALL, THAR *túl, át, átal* > TÚL
 THALLOO *föld* > TALAJ
 TÍR *ország, vidék* > TÉR (terület)
 TOILL *talál, beleillik* > TAL-ál
 TOIR-t *alak*
 > TOIR-té-is *büszkeség* (> TAR-t-ás)
 TOL-g *támad, lök, lökdös* > TOL-ak-od-ik
 TOLL *összerak* > TÓL, TOL-at
 TÓRA-igh *törekszik* > TÖR-ek-ed-ik
 TÓRA-igh *keres, kutat vm. után* > TÚR
 TORR-ach *terhes* > TER-h-es
 TÚARE *étkezés, lakoma* > TOR
 TUIL *tele* > TELE
 > TUILE *árvíz, áradat, nagy folyó* > ETEL
 TUL-ach *dülő, sirhalom* > DÜLŐ

R-D/T

ÉARD *ért, vm-nek értelme* > ÉRT
 OIREAD *sokaság* > ÁRAD-at
 RAD *rúg* > RUG
 RÁTH *raj* > RAJ
 RIATH *erőd, földvár* > ERÖD
 RIT *gázló* > RÉT (*mocsaras, vizes terület*)
 RITH *futás* > RIAD-ás
 RUD *dolog, ügy, állapot* > LÉT
 RÚID *rajt, vágta, sprint* > RAJT

S(C)-D/T

ASCAID *szédülés, émelygés* > SZÉD-ül
 SCATA *tömeg, csoport* > SZITTYA (?)
 SCOITH *levág, letép, elválaszt* > (le-)SZED
 SEAD *út, tép, súlyt, szakít, leránt* > (le-)SÚJT
 SÉID *fűj, felfűj, fokoz* > SZÍT
 SÍDH *'tündérdomb' / vármegye* > -SÁG
 SITH-ead *sietés, rohanás* > SIET-ség
 SOITH *kurva* > SZAJHA
 SOITHE-in *suhogó, sutfogó hang* > SÓH-aj
 SUTHA-in *örökkétartó* > SOHA (el nem múló)
 JYST *tál, serpenyő, edény* > ÜST

S-L/R

SÁIL *rúd, dorong, dúc* > SZÁL-fa
SÁIL, SEIR *sarok* > SAR-ok
SÁIL *kosz, salak* > SAL-ak, SÁR
SAILL *kövé-r-hús, zsír* > SZAL-onna
SAOL *élet* (> ZÜLL)
> SAOLA-igh *születik* > SZÜL-et-ik
> SAOLÚ *szülés, születés*
> SEOIL *szülőágy, gyermekágy* > SZÜL
SAOR *'szabadember'*

(> török SER *úr, fejedelem*)

SÁR- *hatalmas, szertelen* > SZER-
[~ se SZERI se száma]

SÁRA-igh *megsebesít, zaklat* > SÉRT
SCÁIL *szellem* > SZEL-lem
SCAR *oszt, elválaszt, szétszór* > SZEL, SZÓR
> SCAIR *rész, szelet, réteg* > SZEL-et
SCOL *hív, szólít, megszól* > SZÓL
SCOL-óg *paraszt, szolgál* > SZOL-ga
SCOR *vág, hasít, leüt, lecsap* > (le-)SZEL
SEARR *nyújt, feszít* > SER-ít
SEARR *iparkodik* > SÜR-ög, SIR-ül
SERR-in *zárni* > ZÁR-ni
SÍR *sírhalom, kunhalom, 'tündérdomb'* > SÍR
SILL-eadh *csillogás* > CSILL-ag
SIOL *mag, csira* > CSIRA
SIOL *utód* > CSAL-ád
SIUIL *tündér* > SELLŐ
SIÚL *gyorsan megy, sietve megy* > SZAL-ad
SÚIL *szem* > SZEM
SÚIL *száj* > SZÁJ
> SÍL *vél, vélekedik* > SZÓL

L-S

LAS *kipirul, begyullad* > LÁZ
LÉASC *lassú* > LASSÚ
LEISCE (LHIASTEY) *lusta* > LUS-ta
LOISC *perzsel, pörköl* > ROSZ-og

R-S

ROIS *lengés* > RISZ-ál
ROIS *tör, szakít, repeszt* > RÉS
> ROIS-eadh *törés, szakadás, rés*

R-L

RÍL *ír népdal, tánc* > RÉJA

„SZÁJ“ a kelta nyelvekben :

⇒ BÉAL [bél] (ír) *száj, nyílás, ajak* ⇔ VÉL, FEL-el, VALL / > NYIL-at-koz-ik

➤ BÉAL-aith-r-ás *szájhagyomány, népi szokások, mesék előadása*

➤ BÉAL-oid-eas *szájhagyomány, népművészet*

⇒ CAB (ír) *száj, nyílás* ⇔ KIAB-ál / > KAPU

⇒ CEG (ír) *száj* (⇔ japán KUCHI)

⇒ MIN (vels) *ajak* > MIN (breton) *szól, kiabál* > MÍN-igh *magyaráz, előad, mesél* ⇔ MON-d

⇒ PUS (ír) *száj / mogorva, rosszkedvű beszéd* ⇔ BESZ-éd / PISSZ-en, PÖSZE / PUS-mog

⇒ SÚIL [szúly] *száj* ⇔ SZÁJ

➤ SCOL *szól, szólít, hív, megszól* ⇔ SZÓL, (meg-)SZÓL

➤ SÍL *vél, vélekedik* ⇔ SZÓL (> török SÖYLE-mek *beszél, mond, szól*)

➤ SCIÚCH *hang* ⇔ SZÓ [> SÍOGAI *pletyka* > 'szóbeszéd']

Lásd még → ABAIR *mond (abajgat)*

AGALL *kiáltás*

MAÍGH *közl, ismerttet, előad, kifejt, magyaráz / dicsekszik.*

ŐSI SZÓKINCŚÜNK A MAGYAR - KELTA ROKONSÁG JEGYÉBEN

Amikor két nyelv rokonságáról igyekszünk véleményt alkotni három fő témakörrel kell foglalkoznunk. A magyar-kelta viszonylatban az első kettőről, a nyelvtani szerkezetek és a mondat szerkesztés hasonlóságáról már szó esett a tavalyi előadássorozatomban. Itt most az ősi szókincsről szeretnék szólni. Ez alatt, ahogy Zsuffa Zoltánné, a 'Gyakorlati Magyar Nyelvtan' című könyvében írja : „*Kétségtelen azokat a szavakat értjük, amelyek az egyszerű életforma, együttélés, az embert körülvevő világ növényei, állati, a vele való foglalkozás jelölésére szolgálnak.*” [379 old.]. A szerző a következő fogalom családokat sorolja fel : a névmások, egyszerű számok, testrészek, a rokonságot jelentő szavak, természeti jelenségek, a természetben előforduló tárgyak, állatvilág, növényvilág, ásványok, lakás, eszközök, fegyverek, ruházat, tulajdonság, mennyiség, helyzet, igék (a lét és a cselekvés szavai) és képzők, valamint egyéb szavak; majd hozzáfűzi, hogy : „*Szókincśünk megőrizte eredeti hovatarozásának bizonyítékait [...].*”

Erről a kérdésről Götz László a következőket írja : „*Róna-Tas András 'A nyelvrokonság' című könyvében olvashatjuk, hogy a magyar nyelv tőszavainak mintegy 68 %-a jövevényszó [...]. Megdöbbenve állunk e hatalmas tömegű kölcsön-szó réteg előtt, s önkéntelenül is fel kell tennünk a kérdést : ha ez valóban igaz lenne, mennyiben beszélhetünk egyáltalán önálló magyar nyelvről ? De éppoly nyomatékkal fel tevődik a kérdés is, hogyan lehetséges ilyen körülmények között az, hogy bár nyelvünk tőszavainak több mint kétharmad részét idegenektől kölcsönöztük, mégis hiánytalanul, egy tömbben meg tudtuk őrizni - 1100 éve teljesen elűtő szerkezetű nyelvi környezetben élve - nyelvünk sajátosságos, Európában szinte egyedülálló nyelvtani, nyelvszerkezeti és hangtani jellegét, semmilyen szomszédos nyelvhez nem mérhető különlegességeit : csodálatra méltó tömörségét, hajlékonyságát, feltűnően kifejtett belső nyelvi logikáját. S végül - de nem utolsó sorban - mivel magyarázható az a meglepő, egész Európában úgyszólván példátlan jelenség, hogy a magyar nyelvterület viszonylag nagy kiterjedése (az Őrség és a Székelyföld között 1000 km-es távolság van !), évszázados történelmi izoláció (a török hódoltság 150 évre valósággal három részre vágta a magyar nyelvterületet) és idegen nyelvű emikai elemek évszázadokon keresztül szakadatlanul folyó tömeges beáramlása ellenére egységes tudott maradni, minden jelentősebb nyelvjárási eltérés nélkül ? [...] Ha nyelvünk tömörségét, a tiszta, pontos hangartikulációt s a szógyökök rövidségét, hangállományunk egyszerűségét is figyelembe vesszük, akkor meg kell állapítanunk, hogy mindezek rég kiforrt, igen ősi nyelvi alapokra vallanak. Ugyanezt bizonyítja az is, hogy a magyar már a honfoglalás korában is messzemenően megközelítette a mai nyelvi állapotot s 1100 év óta alig változott - vagy amint nyelvészeink mondják : 'fejlődött' -, [...] s ugyanakkor kárpát-medencei hazánkban, ahol 1100 éve mindenünnen teljesen elűtő szerkezeti felépítésű és belső logikájú nyelvek vesznek körül bennünket, úgyszólván egyetlen idegen képzőt vagy nyelvtani elemet sem vettünk át szomszédainktól, emezek viszont jónéhányat tőlünk. Márpedig a nemzetközi nyelvtudomány újabb felismerése szerint a nyelvek nem csak szavakat kölcsönöztek - ahogy régebben gondolták -, hanem nyelvtani, nyelvszerkezeti elemeket, ragokat, képzőket is. Amint ez éppen a szomszédos népek nyelveiben található magyar nyelvszerkezeti sajátságok is egyértelműen bizonyítják.*” [Götz László 'Keleten kél a Nap' Budapest, 1994, 545-546. old.].

Jelen dolgozatban a magyar ősi szókincs szavait vetettem össze más nyelvek hasonló szavaival, első sorban az irrel és a többi kelta nyelvekkel, a finnugor nyelvekkel, a török és türk nyelvekkel, a japánnal és a dél-amerikai Andokban még beszélt 'runa-simi' (emberi-beszéd) inka indiánok nyelvével. Ezeken kívül, és mint ezek szöges ellentéte, megtekinthető minden egyes megvizsgált fogalom ún. indogermán : hindi, perzsa, görög, latin, germán, litván, szlovén nyelvű megfelelője. Igen fontos a litván, mert a szakavatott nyelvészek leginkább támogatott véleménye szerint a litván - elszigeteltsége folytán - őrizte meg leginkább az ősi indogermán jelleget nyelvében, úgy szókincśében mint nyelvtanában, ellentétben például a göröggel, amelyet leginkább befolyásolt a 'preindogermán' Európa (Gimbutas Marija). A szláv nyelvek közül a szlovént választottam, mert, a nyelvészek állítása szerint, ez áll legközelebb úgy a magyarhoz mint a keltához.

Kezdjük el, tehát, ősi szókincśünk vizsgálatát egyik legősibb fogalomcsoportjával, az 'önmagam' leírásával: testrészeink és azok működésének megnevezésével.

Kelta regös ["The Art of Celtia"].

TESTRÉSZEINK

TEST, TÖRZS

- magyar TEST [a 'Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára' (MTESZ) szerint ismeretlen eredetű] > alapszava, talán, TES ~ TUS (⇔ v.ö. a perzsa eredetűnek mondott török DUS *váll* szóval) > TUSKÓ *valaminek a vastagabbik, szélesebbik ('vállasabb'?) része, töve* → TES-T
- kelta : ír TÚS *eredet, származás* ⇔ török TÖZ *eredet, származás* ⇔ magyar TŐ *eredet, származás* (> v.ö. ír TŰIS *feldühödés, felbőszülés* ⇔ magyar TUS-ak-od-ik *verekszik, küzd* ⇔ régi török TUŞUR-mak *szembefordulni, küzdeni, török TUTUS-mak egymást megragadni, verekedni*)
- ír TATHAG *test* [< TATH *köteg, halom, rakás, tömeg*] > ír TUATHA *névtelen tömeg, törzs, nép* (→ TEUT ~ DEUT'sch *német*) ⇔ magyar TÓT *névtelen tömeg, nép, szláv* (→ szlovén, szlovák); > lásd még : ír TUATA *népies, laikus, tudatlan* > TŰT-ach *buta, faragatlan* ⇔ magyar TUTY-i
- ír TOIRT [ejtsd : 'torzst'] *tömeg; alak* (⇔ magyar TEST, TESTES) > TOIRTÉIS *gög, büszkeség* (> lásd még : ír AR AN TOIRT *rögtön, mihelyt, nyomban* ⇔ magyar TŰST-ÉN-t)
- magyar TÖRZS, régi magyar TÖRZSÖK [bizonytalan eredetű] ⇔ kelta : ír TARR *törzs, has*. Ide tartozik még a latin TORUS *dudor, izom, öl*, TURSUS (*növény*)szár, *torzsa* > olasz TORSO *torzsa, felsőtest, törzs* is; de hiányzik a többi indogermán nyelvekben, így kérdéses honnan származik a latinba ? A magyar meg a kelta szónak nincs kapcsolata az indogermán : hindí BADAN (> angol BODY) *test, törzs*; görög KORPÓSZ *test, törzs* > latin CORPUS (> német KÖRPER) *test*, TRUNCUS *törzs*; német RUMPF, STAMM *törzs*, litván KEPALAS *test* (⇔ görög KEPHALOSZ *fej*), szlovén TELO *test*, stb. szavakkal.
- A magyar - kelta összefüggés nyilvánvaló : TEST ⇔ TATHAG, TOIRT ill. TÖRZS ⇔ TARR.
- Sokatmondó az a tény is, hogy úgy a kelták, mind a magyarok a körülöttük élő, az elnevezés pillanatában, egy állami kötelékbe még nem szerveződött 'névtelen' tömeget „tör”-nek nevezték !

BŐR, BÖNYE, HÁM, (HÉJ, KÉREG)

- magyar BŐR [valószínűleg ősi örökség az uráli korból (MTESZ)]
finnugor : osztják PER, szamojéd PIR "a nyírkéreg vöröses belső kérge; a bendő nyálkahártyája"
türk : mandzsú FERI bőr
kelta : ír BARR *felület* (⇔ magyar BŐR)
→ ír BRAT *borító, takaró, burkolat* ⇔ magyar BOR-it > BUROK ⇔ török BÜRÜLÜ *burok*, BÜRÜM *takaró*, BÜRÜ-mek *beborítani, betakarni* (⇔ magyar PÖRK <?> angol BARK *kéreg*)
- magyar BÖNYE [ismeretlen eredetű]
kelta : régi ír BIANN *bőr*, ír BIANNA *borító, védő, záró kupak, feszes burok*
- magyar HÁM [finnugor töből] *bőr; kötő (lószerszám)*
kelta : ír SCAMH *hámoz, lecsupaszt* > SCAM-all *úszóhártya*; SCANNÁN *bőnye* (> angol SKIN *bőr*)
→ ír COMH-ad *takaró, borító, oltalmazó*, COM-áil *összeköt, megköt, átköt*
finnugor : finn KUM, KALE *bőr, hám*
türk : kalmük HALM *bőr*, mongol KALIM *bőr, szőr, bunda* (⇔ ír CLÚMH *szőr, bunda, gyapjú*)
- magyar HÉJ [? finnugor] (→ ? HEJT ~ HAJT *megbont*, FEJT *hámoz*, SEJT *megérez*)
kelta : ír SEITHE *bőr, héj* (⇔ magyar SZÜTYŐ *hártyás burok; zacskó, tarisznya*)
finnugor : finn IHO *bőr*
türk : csuvas HUIJÊR *kéreg, héj*; jakut XAJ *beborít, befed* (<?> német HÜLLE *burok*)
japán HIFU *bőr, héj*
- magyar HÁRTYA [? egyiptomi eredetűnek tartják]
kelta : ír CRAICEANN *bőr, hártya, kéreg, felület* ('-eann' vagy '-ann' névszóképző > magyar '-ány')
finnugor : vogul CHART *hártya, felület, felszín*
- magyar KÉREG, régi magyar KÉR [finnugor eredetű]
kelta : ír CARR *kéreg, héj*
türk : kazah KAJRÊ *kéreg, héj*
japán KAWA *bőr, héj, hártya*
inka (runasimi) indián QARA *bőr*
(> lásd még: latin CORTEX *kéreg*, CURRIUM *érdes bőrfelület*; hindi CHARMÍ *bőr*)

Úgy a magyar mind a kelta szavaknak nincs kapcsolata az egyéb 'indogermán' : perzsa (fárszi) PUST *bőr, héja*; görög DERMA *bőr*, FLOTÓSZ *kéreg, héj*; latin CUTIS, PELIS *bőr, hám*, MEMBRANA *bőnye*; német HAUT *bőr, bőnye*, RINDE *kéreg*; angol SHELL, HUSK *héj, burok*; stb. szavakkal.

HAJ (FÜRT, COPF, VARKÓCS, KONTY), BAJ(U)SZ, SZAKÁLL, SZÖR, FAN (> BUNDA)

- magyar HAJ [finnugor]
kelta : ír FOLT *haj*
türk : régi török QYL *haj, szőr*, török KIL *szőr, sörte*
finnugor : finn HIUKSET *haj*
- magyar FÜRT [finnugor]; VARKÓCS [szláv, "etimológiája nem tekinthető tisztázottnak" (METSZ)]
kelta : ír FOLT *haj*, GRUAIG *haj*
finnugor : votják PER (szőlő-)fürt
türk : török PÜRÇEK *fürt, rojt*, PURÇEKLI *göndör, bodros* [a "szláv" szó a törökből származik !]
- magyar COPF ~ régi magyar COP, CAP [a MTESZ szerint német eredetű, valójában kelta 'eredetű']
kelta : ír CIABH *haj, copf* (> francia CHEUVEAU *haj*, német ZOPF *copf*)
japán KAMI *haj*
- magyar KONTY [hangfestő]
kelta : ír CUACH *hajfonat, konty, copf; csokor*
dravida KUNTAL *haj, szőr, szakáll*

- magyar BAJUSZ ~ BAJSZ [ismeretlen eredetű]
kelta : régi ír FÉSS, ír FÉAS-óg *bajusz* (-óg *kicsinyítő képzővel* > 'bajszka')
türk : török BIYIK *bajusz*; jakut AS *haj, szőr*
  - magyar SZAKÁLL [ótörök eredetű]
türk : török SAÇ *haj*; ujjgur, türkmén, kun, mongol SAQAL, török SAKAL, csuvas SUCHAL *szakáll*
kelta : ír ULCHA *szakáll*, CUACH *hajfonat, konty, copf; csokor*
inka CHUKCHA *haj*
finnugor : finn TUKKA *haj*
  - magyar SZÖR [ősi örökség az ugor korból]
finnugor : finn SAR *szőr*; vogul SÄR *lófarok*, SOÄR *lőszőr*
  - magyar FAN [finnugor] > BUNDA [ismeretlen eredetű - "a szlávban és a románban magyar eredetű"]
kelta : ír FIONN-adh *szőr, fan*
finnugor : vogul PON *toll, szőr, gyapjú*, cseremis *PÉN toll, szőr*, mordvin PONA *szőr, gyapjú*
- Nincs semmilyen kapcsolat a magyar - kelta - finn - török - inka és az indogermán szavak közt > hindi BAAL *haj*, görög TRICHA *haj, szőr*, latin PILUS *haj, szőr*, CIRRUS *hajfűrt* (> német HAAR *haj*), litván LASJE *haj*.

ZSIR, HÁJ / IZOM, ÍN, HÚS / IDEG / CSONT

- magyar ZSÍR [szláv eredetűnek mondják < ZÍR 'makk, makkoltatás']; ÍR [? finnugor]; HÁJ [finnugor]
kelta : ír SAILL *zsír, zsíros hús* (⇔ magyar SZAL-onna) > SAILL-each *zsíros, hájas*; GEIR *kövér*
finnugor : finn RASVAINNEN *zsíros, kövér* (nem mondható éppen 'rokonszónak')
török YAG *zsír, szalonna*; régi török QAJAQ *zsír, vaj* > valamennyi türk JAG *zsír, vaj* (⇔ HÁJ)
japán ABURA *zsíros, kövér*
inka WIRA [ejtsd : 'uira'] *zsír* (⇔ magyar ÍR)
  - magyar IZOM [< az 'ÍZ'-nek származéka, finnugor]; ÍN [finnugor]; HÚS [ismeretlen eredetű]
kelta : ír FÉITH *ín, izom*, AINEAS *sport* (⇔ magyar INAS *izmos, erős*); vels CIG *hús*
finnugor : észtl PII *ín, izom* (⇔ ír FÉ-ith, '-ith' képző, akár a magyar -at, -et > pl. 'ÍZ-ül-et' szóban)
türk : török AZA *tag* (⇔ magyar ÍZ), ET *hús*
japán KIN-NIKU *izom, ín*; NIKU *hús*
inka AYCHA [ajcsa] *hús* (⇔ magyar HÚS, vels CIG)
  - magyar IDEG [< ID- *kötél, húr* 'finnugor' töből]
kelta : ír TÉAD *kötél, ín, húr*
  - magyar CSONT [ősi örökség a finnugor korból]
kelta : ír CNÁMH *csont*, SIÚNTA *ízület*; ír CÓS, vels COES *láb*;
 vels ASGWRN *csont* (⇔ magyar GERNYE *szikár, száraz, sovány*)
finnugor : finn LUU *csont*, KONTTI *lábcsár*; észtl KONT *csont*; lapp CSUTTA *bokacsont*
türk : régi török SÖNÜK, türkmén SÜNK *csont*, jakut CSONKU *sípcsont*
japán HONE *csont*
inka TULLU *csont* (⇔ magyar CSÜLÖK - ismeretlen eredetűnek tartják), CHAKY *lábcsár*
- ◊ egyéb : hindi MAANS *hús*, HADDII *csont*; perzsa GÜST *hús*; görög PACHOSZ *zsír*, MIS *izom* (KRÉASZ *hús*), NEVRON *ideg* (> latin NERVUS > német, angol NERV *ideg*); KÓKALO *csont*; latin PINGUE *zsír* (ADEPS *háj*), MUSCULUS *izom* (CARO *hús*), OS *csont*; német FETT, SCHMALZ *zsír*, FLEISCH *hús*, BEIN *csont* (KNOCHEN < a keltából); szláv : szerb-horvát ZÍR *makk, makkoltatás*, szlovén ZÍR *makk, táplálék*; szlovák ZÍR *zsír, háj* (a szlovák szó a magyarból való, a magyar 'zsír'-nak semmi köze a dél-szláv 'makk'-hoz !)

A felsorolt szavak esetében a széles magyar - kelta - finnugor- török összefonódás nyilvánvaló, még akkor is, ha egyes kelta szavat az angol, a francia vagy a német is átvett, és ma is használ. A magyar nyelvben használt szavak egytől-egyik 'magyar' szavak, de nem kerülheti el figyelmünket e sokrétű kapcsolatrendszer sem, az irtól a japánig, és még azon is túl, az inkáig, ami majd a továbbiakban is többszörösen kimutatható.

FEJ, FŐ, FENN

- magyar FEJ, FŐ (> FŐ-, FÖN-ök), FENN (> FEN-t, FEN-ség) [örökség a finnugor v. az uráli korból]
kelta : breton PENN, vels PEN *fej*, *vég*, ír CEANN *fej*, *vég*, *végrész*; egy; fō (> CÍONÁ *vezér*)
finnugor : vogul PEN *fej*, zürjén PON *vég*, *kezd*, *vm-nek a hegye*, votják PUN, szamojéd PUM
vég, *határ*, *vm-nek a hegye*, mordvin PÄ *vm-nek a vége*, finn PÄÄ *fej*
török BAS *fej*, fō, BEY *úr*, *nagyságos úr* (> fōnök); régi török QAN *vezér* (> kán)

KOPONYA (> KOPJA, KOBAK, KÓPÉ)

- magyar : KOPONYA [? déli szláv], KOBAK [török], KÓPÉ ~ GÓBÉ [ismeretlen eredetű]
kelta : ír AN CHINN *koponya*; vels CWPAN *kupa*, *csésze*; ír GOBÁN „minden lében kanál”
türk : török KAP *tök*, *edény*, KAPAN-mak *bezárni*, *befedni* (> KAPAK *fedő*)

HOMLOK

- magyar HOM-L-OK [finnugor töből]
kelta : ír CUMA *alak*, *külalak*, *külső*; CHINN *koponya*; ÉADAN *homlok*, *lapos felület*, *edény*
finnugor : finn KUM, vogul KHAM, mordvin KOMONS, zürjén KIM *homlok*,
türk : török OM *fejecs*; mandzsu KUM-CUHUN, mongol XUM-SURI *homlok*
japán ATAMA *fej* (< TAMA *gömb*, *golyó*, *teke* > TAMAGO *tojás*); NO *agy*
inka UMA *fej*

Egyéb : hindi SIR, perzsa SAR *fej* (⇔ mongol SUR > magyar SZÁR *kopasz fej*);
görög KEFÁLOSZ *fej* (> latin CAPUT *fej*, *csúcs*, *vég* > olasz CAPO *elő*, *vég* > német KOPF *fej*);
latin CAPUT *fej*, *csúcs*, *vég* (⇔ svéd HUVUD, német HAUPT, holland HOOFT, angol HEAD *fej*, *fő*);
latin CALVA *koponya* (> litván GALVÁ, szlovén GLAVA *fej*);
latin TESTA *tető*, *teknő* (> olasz TESTA, francia TÊTE *fej*, *csúcs*);

AGY, ÉSZ

- magyar AGY (> OK-os) [bizonytalan eredetű, talán finnugor]
kelta : ír AIGNE [agyné] *elme*, *hajlam*, EAGNA *bölcsesség*, ÉIGEAS *tudós okos*, *bölcs*;
ír GAOIS [gis], GEAOIS [gyis] *okosság*, *tudás* > GAOIS-each, GEAOIS-each *okos*, *ügyes*
finnugor : finn SONGE *agy*, AIVO *halánték*, *agy* > VIIAS *okos*;
mordvin UJ *velő* (> PRE-UJ *agyvelő*), osztják UX, észt UJ *agy*, *velő*
türk : török AKII *agy*, OKU-mus *képzett*, *művelt*, *okos* (< OKU-mak *olvasni*)
japán SHIN-KEI *ideg*; ZONJI-ru *tudni*
inka NUTQU *agy*; YACHA-y *tudni*, YACHA-ku-y *tanulni*, YACHA-ch-iq *tanár*, *tanult*, *bölcs*
- magyar ÉSZ (> ESZ-es) [ótörök eredetű]
kelta : régi ír ÉICSE *bölcsesség*, *tudás*, *jóslási és költői képesség legmagasabb foka*;
ír AITH-in *tudni*, SAOI *tudós*, *bölcs*; *tanár*, *mester*, *szakértő* > SİL *meggondol*, *megfontol*
türk : ujjgur, kun, kirgiz ÄS, csuvas AS, tatár, baskír IS *ész*; mandzsu SA *tud* (> SA-man *tudó*)
- magyar GOND [ismeretlen eredetű]
kelta : régi ír COND *ész*, *értelem*
türk : régi török QADYU *gond*, *gondoskodás*, török KAYGI *gond*, *gondolat*
japán KANGAE *gond*, KANGAE-ru *gondolkozni*

Nem mutatható ki rokonsági viszony az ú.n. indogermán nyelvekkel : perzsa ASÁB *ideg*; görög MIALÓ *agy*, *ész*;
latin MENS *agy*, *ész* (> angol MIND *elme*, *értelem*); svéd HJÄRNA, német HIRN, angol BRAIN *agy*, *ész*.

Az agy működése :

➔ ír COTHÚ *előmozdítás*, *kihívás*; *fenntartás*, *megtartás*, *alátámasztás*; *ingerlés*, *ösztönzés*, *biztatás*,
felpozdítás, *izgatás*, *serkentés*, *ösztönzés* ⇔ magyar HAT-ás, rá-HAT-ás [> ír AIS-CHOTHÚ *feed-back* (a központi idegrendszer 'visszajelzésen' alapuló működése) = magyar VISSZA-HATÁS]

→ ír ÉARD ~ IS ÉARD *vm-nek az értelme* ⇔ török AKIL ERDIR-mek *megérteni, felfogni* (~ *ésszel elérni*) ⇔ magyar ÉRT, ÉRT-el-em [származékszónak tartják < ÉR] :

- magyar ÉR [vitatott, talán ótörök eredetű] → ÉR, el-ÉR, meg-ÉR, meg-ÉR-ik, ÉR-t-ék
- török ER-mek *érni, elérni* (türk IR-, ujjur ĀR-, csagatáj IR-, oszmán-török ER- *elér*)
- ír ÉIR-igh *ér, elér, megér, megérik* → ÉIR-c *érték, jutalom, fizetség*

→ ír AIR-igh *érez, érzékel, észlel* ⇔ magyar ÉR-ez [származékszónak tartják < ÉR - lásd feljebb]

→ ír TOIG *ért, megért, felfog*, TUIG *tud, ért, ismer* ⇔ magyar TUD ⇔ régi török TUT-maq *megtartani, észbe tartani, megfogni, felfogni, megérteni*, török TUT-mak *megfogni, felfogni, megérteni*, türkmén TUT-mak *fogni, megfogni, felfogni, megérteni* ⇔ finnugor : zürjén TEDNI *tud, ismer, megtud, felismer*, TÖD *tud*, finn TUNTEA *észlel, érzékel, érez*, TITÄÄ *tud, észl*, TUNDMA *érez, ismer, tud*; ír TEIDHE *fogalom, ötlet* (⇔ magyar TÉT) > TÁTEL *következtetés* (⇔ magyar TÉTEL);

- lásd még : ír TÁIDE *titok* (magyar TIT-ok) > TAIDH-l-oir *diplomata, ügynök* (magyar TIT-k-ár) ⇔ régi török TYDYG *tilalom, tiltás*, TYDYG-lyg *tiltott* ⇔ ír DIÚLTA-igh *megtagad, elutasít, megtilt*, DIÚLT-ú *megtagadás, megtiltás*, DIÚLT-ach *tilos* ⇔ magyar TILT, TILT-ás, TIL-os.

ARC (ORCA)

➤ magyar ARC, ORCA [összetett szónak tartják : orr-száj]; TÜGY *állkapca, pofa* [ismeretlen eredetű] ír amh-ARC *nézet, kép, kinézés, külső, látvány*, AGHA-idh *arc, arculat, arckép*, GNÚIS *arc, kép*; ÉADAN *arc, elülső oldal, vm-nek az eleje, homlokzat, homlok* (⇔ magyar TÜGY)

finn KASVOT, NAAMA *arc, arckép*

török YÜZ *arc*

japán KAO *arc*

inka UYA *arc*, USIKU *pofa*

Egyéb : hindi CHÉHRAA *arc*; perzsa SÚRAT, RŰ *arc*; görög PRÓSSOPO *arc* (> szlovén OBRAZ *arc, kép*); latin VULTUS (> litván VEIDAS) *arc*, FACIES *küllem, kép* (> angol FACE *arc*); német GESICHT *arc, kép*.

ORR

➤ magyar ORR [finnugor eredetű]

kelta : ír EARR *végresz*; ír SRÖN, breton FROAN *orr*; ír BARRAICÍN (*hajó*) *orr, (cipő)orr*

türk : régi török, török, türkmén BURUN, jakut MURUN

finnugor : finn NENÄ, vogul NOL, zürjén, votják NIR *orr*

japán HANA

inka SENQA

Egyéb : hindi NAAK *orr*; perzsa BĪNĪ, DAMÁGH *orr*; görög MÍTI *orr*; latin NASUS *orr* (> német NASE, angol NOSE, szlovén NOS), NARES *szaglószerv* (⇔ zürjén, votják NIR *orr*); német RIECHEN *szagolni, szimatolni*

→ ír SMÚR *szimatol, szagolászik* (> angol SMELL *szimatol*) ⇔ magyar SZIM-at-ol [< SZIM < SZÍ(v)] (> lásd még : magyar SMÁR-ol *csókolódzik, végigcsókol* - ismeretlen eredetűnek mondják)

→ ír SRAOTH *prüszköl, tüsszent* ⇔ magyar SZORTY-og [hangutánzó]

FÜL

➤ magyar FÜL [ősi örökség a finnugor korból] → HALL [finnugor, a 'fül' származéka]

kelta : ír CLUAS, vels CLUST, mannini CLEAYSH *fül, fogantyú* → ír CLUIN *hallani*

(> az ír '-as' és a mannini '-ys' névszóképzők ⇔ magyar '-ás' > pl. 'hall-ÁS')

finnugor : vogul PIL, zürjén, votják PEL, mordvin PILE, cseremis PELES *fül*, osztják PEL *fül, fogantyú*; finn KORVA *fül* → finn KUULLA *hallani*

türk : török KULAK, csuvas XELXA [chelcha] *fül*; türkmén GULAK, jakut KULGAAX *fül, hallás*

japán MIMI *fül*

inka RINRI *fül*; UYARI-y *hallani*

Egyéb : hindi KAAN *fül*; perzsa GŰS *fül* > GŰS dádan *hallani* ('fület tenni' ~ *fülelni*); görög AVTÍ *fül* (> latin AUDIRE *hallani* > AURIS *fül* > német OHR, angol EAR *fül* > német HÖR-en, angol HEAR *hallani*); görög ÁKOÍO *hallani* (> litván AUSĖS, szlovén OHO *fül*); litván KLAUSYTIS (> szlovén SLIŠATI) *hallani*.

→ magyar HÍR [ismeretlen eredetű] ⇔ ír ÚR *új, friss, zöld* (⇔ jakut IRAAS *nyers*) → ÚIRE *újság, újdonság, hír* (⇔ inka UYARI- *hall*), IRIS *újság, hírlap* > IRIS-OIR *újságíró* („hír-ász”).

SZEM

➤ magyar SZEM [ősi örökség az uráli korból]

tibeti SEM *szem*

finnugor : vogul, osztják SEM, mordvin SELME, finn SILME *szem*

kelta : ír SÚIL, mannini SOOILL [szúly] *szem* (> v.ö. ír SÍOL *szem, mag, sarj, csíra, ivadék*);

vels LLYGAD *szem* (? > angol LOOK *néz*) → GWELD [gueld] *lát*

türk : török GÖZ *szem*, GÖR-mek *lát*; csuvas KUŠŠI *szem*, SANA *néz, figyel*

japán ME *szem* (> MIRU *lát*); koreai NUN *szem*

inka NAWI [nyáui] *szem* (RIKU-y *lát*, QAWA-y *nézni, figyelni*)

Nem mutatható ki rokonsági viszony az ún. indogermán nyelvekkel : hindi AANKH *szem*, DÉKHAA *lát*; perzsa CHESM *szem*, DĪDAN *lát*; görög MÁTI *szem*, KITÁSZO *nézni*, VLĒPO *lát*; latin OCULUS *szem* (> német AUGÉ, angol EYE, litván AKIS, szlovén OKO *szem*), SPECTA-re *nézni*, VIDE-re *lát* (> szlovén VIDE-ti *lát*); német SCHAU-en *nézni*, SEH-en (> angol SEE) *lát* < szlovén ZIURĖ-ti *nézni*.

→ magyar NÉ-z [finnugor] ⇔ finn NÄHDÄ *néz* (⇔ inka NAWI *szem*) ⇔ ír NÍ *csodálkozás jele*

→ magyar LÁT [? finnugor] ⇔ ír LÁM *íme*, LÁTHR-igh *megjelenik, előtűnik*, LÁTHAIR *megjelenés*

→ magyar GUVAD [?] ⇔ vels GWELD *lát* ⇔ török GÖR- *lát* ⇔ inka QAWA- *néz, figyel*

→ magyar FIGY-el [?] ⇔ ír FEIC *lát*, FÉACH *néz, figyel* > FAICHILL *figyelmesség*

→ ír amh-ARC *nézet, kép, kinézés, külső, látvány*, vels ERDRYCH *néz* ⇔ inka RIKU-y *lát*

→ ír adh-AIN *megvilágít* (régi ír ÁN *ragyogás*) > FIONN *fehér* (⇔ magyar FÉNY - ismeretlen eredetű)
[> v.ö. az indogermán : görög FOS, ill. latin LUX > olasz LUCE, szlovén LUC, német LICHT, stb. *fény*].

SZÁJ

➤ magyar SZÁJ [ősi örökség az uráli korból]

kelta : ír SÚIL [szúly] *száj, (edény-)száj, folyó torkolat, nyílás*, BÉAL *száj, ajak, nyílás*, PUS *száj*,

CAB *száj, nyílás, ajak*; vels CIG *száj*, MIN *ajak*

finnugor : finn, észt SUU *száj, torkolat, nyílás*; vogul SUNT *folyó torkolata*, SÚP; votják IM *száj*

türk : török AGIZ [ajız] *száj, nyílás*; jakut AJAX [ajach] *száj*; SÖYLE-mek *beszélni, mondani*

japán KUCHI *száj*, AKA *nyílás*; koreai IB *száj*, MAL *beszéd* (⇔ magyar VÉL, FEL-el)

inka SIMI *száj, beszéd*; UCHKU *nyílás*, UKU *lyuk*; WILLA-y *beszélni, közölni* (⇔ magyar VÉL)

Egyéb: görög STÓMA > latin OS ~ OSTIUM (> szlovén USTA), GULA (> román GURA) *száj, nyílás, torkolat*; olasz BOCCA (> francia BOUCHE) *száj*; svéd MUN (> német MUND, angol MOUTH) *száj, nyílás, torkolat*

A kelta nyelvek több szavat használnak a 'száj' megnevezésére; lássuk ezek viszonyulását a magyarhoz :

→ ír SÚIL *száj* ⇔ magyar SZÁJ

> ír SÍL *vél, vélekedik* ⇔ magyar SZÓL ⇔ török SÖYLE-mek *beszél, szól, mond*

> ír SCOL *szól, szólít, megszólal* ⇔ magyar SZÓL, SZÓL-ít, meg-SZÓL-al

> ír SCIÚCH *hang, szó(zat)* ⇔ magyar SZÓ ⇔ török SES *hang*, SÖZ *szó*

(⇔ finn SANOJA *mond*; inka SIMI *száj, beszéd*; japán IU *mond*, SO:DAN *beszélgetés*)

→ ír BÉAL *száj* ⇔ magyar VÉL, FEL-el (⇔ inka WILLA- *mond, közöl* ⇔ koreai MAL *beszéd*)

ír BÉAL *száj, ajak, nyílás* ⇔ magyar NYÍL-ás (> NYIL-at-koz-ik)

→ ír PUS ⇔ magyar BESZ-él, PÖSZ-ög, PUS-mog (< írül 'mogorva, rosszkedvű beszéd'-et is jelent)

→ ír CAB ⇔ magyar KIAB-ál (⇔ koreai IB *száj*; japán YOBU *szólít, kiált*)

→ vels CIG ⇔ török AGIZ *száj, nyílás* ⇔ japán KUCHI *száj*, AKA *nyílás* ⇔ inka UCHKU *nyílás*

→ vels MIN *ajak* > ír MÍN-igh *elmond, előad*, breton MIN *szól* ⇔ magyar MON-d (> MON-da) < inka NI-y *mondani* (> lásd még : votják IM *száj*).

A száj működése, ill. a hangadással kapcsolatos szavak :

- ír ABÁIR *mond* ⇔ magyar ABAJ-og *cseveg, fecseg, pletykál; kiabál* [bizonytalan eredetű]
- ír SCAIRT *felkiált, hirtelen éles hangot ad* ⇔ magyar CSER-(e)g-et, CSÖR-(ö)g-et, CSIR-ip-el ⇔ régi török ÇAR-la- *sır, ordít*, ÇIR-la- *visít*; türkmén ÇIR-la- *hangosan sır* (⇔ magyar SÍR)
- ír GÁIR *kiált, kurjant* ⇔ magyar KURJ-ant [hangutánzó] ⇔ török KAYIR-mak *keseregni, sirni*
- ír GÁIRE *kacag* ⇔ japán WARAU *kacagni* ⇔ magyar VIR-og (~ VIR-d-ít) *rikácsol, kornyikál*
- ír GOIL *sír*, AGALL *kiáltás* ⇔ magyar KIÁL-t [hangutánzó] ⇔ török GÜL-mek *kacagni*
- ír CAOIN *sír* > ACAOIN-eadh *szomorú, fájdalmas sírás*, ACAOIN-t-each *szomorú, fájdalmas* ⇔ magyar KÖNNY-ez (rég magyar KÖNYŰ *könny*) [finnugor] ; KÍN-os [török eredetű]
- ír BÉIC *ordít* ⇔ magyar BÉG ~ BÖG [hangutánzó] ⇔ török BÖGÜR-mek *ordítani, bögni, bömböl*
- ír DEILÍN *éneklő beszéd, éneklés* ⇔ magyar DAL
- ír REIC *nyilvános előadás, koncert; pletyka, fecsegés* ⇔ magyar REGE, REG-öl
- ír CIUIL *ének, csengő hang* ⇔ török ÇAL-mak *hangszeren játszani* ⇔ magyar CSIL-ing ~ CSEN-g
- ír ITH *eszik, etet*; mannini EE *ev-(és)*, IU *iv-(ás)* ⇔ magyar ET-et, IT-at; ESZ-ik, ISZ-ik; EV-és, IV-ás
[> lásd még: ír COTHA-igh *etetni, táplálni* ⇔ japán CHO:DAI *suru enni, inni; ételt, italt elfogadni*].

AJAK

- magyar AJ-ak < 'AJ'-ból [ősi örökség az uráli korból] értelme 'nyílás, bevágás, szakadék, köz' :
  - AJ 'nyílás' ⇔ ír ÁTH *nyílás* ⇔ japán AITA *üres*
  - AJ 'bevágás' ⇔ ír AICE *lék, rés* (⇔ japán AKE-ru *nyitni* > AKU *nyitva* ⇔ inka UCHKU *nyílás*)
  - AJ 'szakadék' ⇔ ír AICE *lyuk, verem* (⇔ inka UKU *lyuk*)
  - AJ 'köz' ⇔ ír AICE *köz* (> IN AICE *közel*), vels AGOS *köz, közel* (⇔ japán AIDA *köz*)
- ír CAB *száj, nyílás, ajak* ⇔ magyar KAPU (⇔ török KAPI *kapu, ajtó*)
- ír BÉAL *száj, nyílás, ajak* ⇔ magyar AJ-ak (⇔ finn HUULI *ajak*)
- vels MIN *ajak* (⇔ votják IM *száj*, zürjén VOM *száj, nyílás*)
- Egyéb : perzsa LAB *ajak, szél* > latin LABIUM (> német LIPPE) *ajak*; görög KELIOSZ *ajak, szél*
- ír FEAD *fütty* > FEAD-aíl *füttyöl* ⇔ magyar FÜTTY > FÜTY-öl [hangutánzó]
- ír PÓG *csókol* (⇔ magyar BÓK ? [hangutánzó], PUSZI [német eredetűnek vélik])
- ír CUACH *csokor; hajfonat, copf; hajlás, meghajlás; ölelés* (> „MO CHUACH THÚ” *szeretlek*)
⇔ magyar CSÓK [ősi hangutánzó az ugor korból] ⇔ vogul ŠÖCHEL *csókol*, finn SUUKO *csók*;
⇔ magyar CSOKOR [vitatott eredetű : 'összeszorít, egy tömegbe, csoportba gyűjt, zár'] ⇔ v.ö. magyar CSUK ⇔ ír CAOCH-adh *csukás, zárás* (> GCAOCH-adh *kacsintás*; CAOCH *vak* > CAOCHÁN *vakond*); vels CAEWCH *becsuk* ⇔ japán KAGI *kulcs* ⇔ inka WICHQA-y *becsukni* (⇔ török ÇAK-mak *bever, beüt*; ÇEK-mek *húzni, vonni* ⇔ zürjén TŠUKER *rakás, nyáj, csoport*).

FOG

- magyar FOG [ősi örökség a finnugor korból]
  - kelta : ír FIAC-aíl *fog, vm-nek foka* (> FIAC-l-oir *fogász*); FIOG-ach *fogas (hal)*
(⇔ v.ö. ír FAIGH *fog, megfog, megkap*; ír FUAIGH *megköt, befog*)
  - finnugor : vogul PENG, osztják PÓNGK *fog*; zürjén PIN, votják PINY *fog, vm-nek fogazata*; cseremis PÜ, mordvin PEJ *fog*; finn PII *fog, pecek*; észt PII *fog, ín, izom* (⇔ ír FÉITH *ín, izom*)
  - török DIŞ *fog*; BOGUS-mak *megfogni, megragadni*
  - japán HA *fog* (⇔ finn HAMMAS *fog* > HAMMAS-lääkärin *fog-orvos*)
  - inka KIRU *fog* (v.ö. ír GREIM *harapás, erős fogás, rászorítás*; magyar HAR-ap)
- Egyéb : hindi DAANT > perzsa DANDÂN > görög DŌNTI > latin DENS (-TIS) > olasz DENTE > francia DENT > svéd TAND (> német ZAHN) > litván DANTÍS.
- magyar HAR-ap [finnugor ? ⇔ finn PURRA *harap*] ⇔ ír GREIM *harapás, erős fogás, rászorítás*
⇔ török HARLA-mak *ropog, csikorog, mormol* ⇔ inka KIRU *fog* (hangtanilag közelebb állnak).

NYELV (> NYÁL, NYAL, NYEL)

➤ magyar NYELV (< NYÁL, NYAL, NYEL) [finnugor]

dravida NALIGE nyelv

finnugor : finn NUOLLA *nyal*; KIELI *nyelv*

kelta : ír BUAILE *nyal*; TEANGA *nyelv, beszéd* (⇔ angol TONGUE, svéd TUNGA, német ZUNGE)

türk : török DİL *nyelv*, SALYA *nyál*; régi török JALGA-maq, türkmén JALA-mak *nyalni*

inka QALLU *nyelv* (⇔ finn KIELI)

Egyéb : hindi DJIBH, perzsa ZABÂN, görög GLÓSSA, latin LINGUA, litván JEZIK *nyelv*.

görög LEICHÓ > latin LINGE-re > német LECK-en > angol LEEK *nyalni* (⇔ inka LLAQWA- *nyal*)

➔ magyar ÍZ [finnugor] ⇔ japán AJI *íz*, OISHI *ízletes* (SHITA *nyelv*).

⇔ v.ö. perzsa MAZE *íz*; görög GOÚSTO (> latin GUSTATUS) *íz*; holland SMAAK (német GESCHMACK) *íz*

➔ magyar ÉD-es [származékszó < ÍZ] ⇔ török TAT *íz, zamat* ⇔ breton DOUS *édes*;

magyar MÉZ (< MÉH) [finnugor] ⇔ breton MEZ *méz*; ír BLAS *íz* (BEACH *méh*) ⇔ török BAL *méz*,

MAZE *íz* (iráni eredetű?) ⇔ finn MAKEA *édes* (MEHILÄINEN *méh*) ⇔ inka MISKI *méz, édesség* ⇔

kóreai MAT *íz* (< hindi MĪTHAA *édes*) ⇔ japán AMA *édes* ⇔ ír MIL *méz*, > MILIS *édes*;

MEDVE 'mézevő' magyar fejlemény (orosz 'méz' magyar eredetű).

⇔ v.ö. hindi SAHĀD *méz*, MĪTHAA *édes* (< perzsa MAZE *íz*); perzsa ASZAL *méz*, SĪRĪN *édes*; görög

MĒLI (> latin MELLEUS) *méz*, GLIKÓS (> latin DULCIS) *édes*; liván SALDŪS (> szlovén SLADEK) *édes*.

➔ magyar SÓ > SAV-as [? magyar fejlemény < 'SAV-' (finnugor)] ⇔ japán SHIO *só* > SHIOPPA *sós*

⇔ ír SALANN *só*, GOIRT *sós*, SEARBH *savanyú* (⇔ magyar SARV-al) ⇔ finn SUOLA *só*,

cseremis *SAPA savanyú*, vogul SAB- *savanyít* (⇔ inka KACHI *só*).

⇔ v.ö. hindi NĀMAK > perzsa NAMAK *só*; görög ALĀTI > latin SAL *só* (> olasz SALE, szlovén SOL, német SALZ, svéd, angol SALT); litván DRUSKĀ *só*, SURŪS *sós*

GÉGE, TOROK, TARKÓ, NYAK

➤ magyar GÉGE, GIGA, GEGU, GUGU, GUGA [hangutánzó] > GÖG

kelta : ír COGUAS *garat, gége*; COC-ach *büszke, gögös* (GAIGE *piperkőc*)

türk : török AGIAZ *nyak*, GÖGÜS *mell* (> GÖGÜS *gyermek büszkélkedni, ellenszegülni*)

inka KUNKA *nyak*

➔ ír GU-th *hang, megszólalás, hangadás* ⇔ magyar AG ~ (H)AnG, UG(-at) [hu] ⇔ japán KOE *hang*

magyar IGE (szó) [< ótörök ÜGE szó] → ír GAEL-GE *ír nyelv* ⇔ japán NIHON-GO *japán nyelv*

magyar IGE (ima) [török eredetű] ⇔ ír GUÍ *ima* (⇔ japán IU *mond*)

→ „Kezdetben vala az IGE [magyar IGE szó ~ AG > (H)AnG ⇔ ír GU-th *megszólalás, hangadás*]

és az IGE vala Isten [magyar IGE ⇔ ír GUÍ *ima*], s ISTEN vala az 'ige' [> AGGA = finn UKKO,

hun UKKON 'Égi Atya' ⇔ ír OGHMA *Isten*, a 'grianaínech' *aki olyan mint a Nap > Napisten*].

➤ magyar TOROK [finnugor korból]; TAR-kó [ugorkori örökség]

türk : régi török TARIQ-mak *szorossá válni*

kelta : ír TORC *nyakperec* (⇔ angol THROAT *garat, gége, torok*)

finnugor : vogul TOR, osztják TUR *torok*; finn TURJA *nyakszirt*, észt TURI *nyakszirt*

➤ magyar NYAK [? finnugor] (⇔ angol NECK *nyak*, NAPE *tarkó*; német NACKEN *tarkó*)

kelta : ír BAIC *nyakszirt*

türk : török BOGAZ *nyak*

japán NODO *nyak*; koreai MOK *nyak*

➤ magyar SZEGY ~ SZÜGY [bizonytalan eredetű]

kelta : ír SCÓIG [ejtsd : 'szkógy'] *nyak, torok*

finnugor : szamojéd ŠUDO *mell*, karjalai (finn) SIZELI ~ SISÄLÖ *kebel*

Egyéb : hindi GĀLĀA *nyak* > perzsa GALŪ *gége* > latin GULA *nyelőcső* (IUGULUM *gége*) ⇔ német KEHLE *gége* (HALS *nyak*) [⇔ finn KAULA *nyak*]; görög STÓMA *garat* (> latin STOMA *száj*), LARYNX *gége*;

latin FAUCES *garat*, GUTUR *torok*, GURGULIO *torok, garat, gége* > német GURGEL *torok, gége* > litván GERKLĖ *nyak* [⇔ finn KURKKU *nyak, torok*]; német RACHEN *garat* (> szlovén VRAT *nyak*).

MELL, KEBEL, CSECS

- magyar MELL [finnugor]
  - kelta : régi ír MAELLANN *mellvédő* (> *mellény*); ír MEALL *gömb, gombóc, csomó, dombocska*
  - finnugor MEL *mell, emlő*
  - dravida MEL *mell, emlő*
  - türk : török MEME *mell, csecs*; türkmén MEME, jakut EMIJ *mell, emlő* (⇔ latin MAMMA *emlő*)
- magyar MELD [magyar]
  - kelta : régi ír MAELLANN *mellvédő* (> *mellény*); ír MEALL *gömb, gombóc, csomó, dombocska*
  - finnugor MEL *mell, emlő*
  - dravida MEL *mell, emlő*
  - türk : török MEME *mell, csecs*; türkmén MEME, jakut EMIJ *mell, emlő* (⇔ latin MAMMA *emlő*)
- magyar CSECS [gyermeknyelvi szó]
  - kelta : régi ír CHÍCH *csecs*, ír CÍOCH *csecs*; *kása* (⇔ magyar KÁSA - szláv eredetűnek tartják)
  - koreai DSAD *csecs*; (⇔ japán KASHI *kalács, pogácsa*)
  - finnugor : cseremisiz TSEZE *csecs*, osztják TUTI *mellbimbó* (⇔ vogul TSŪITSŪ *tej*)
  - magyar : *hasüreg*; ír BORDA *orszoba, orhely, borton* ⇔ magyar BORDON ~ BORTON [ismeretlen eredetű] (⇔ német ZITZE, szerb-horvát CICA *csecs*; cseh CEC *mellbimbó*)
- magyar BORDA [szláv eredetűnek mondják < szerb-horvát, szlovén, szlovák BRDO *takácsborda*]
  - kelta : ír BRÁID *mell, kebel*; (EAS- *bordás váz, alj* → EASAIR *hordágy*, EASNA *borda*)
  - szláv : orosz БОРДА *borda*; szerb-horvát BORDA *borda*; szlovén BORDA *borda*; szlovák BORDA *borda*
  - szopik ⇔ ír TÁL *tejelés*; DIÜL *szopni* > DIÜL-FHIACAIL *tejfog*, DIÜL-ach *ifjú, legény* ('tejes')

HAS, BEL, GYOMOR

- magyar HAS [ismeretlen eredetű]
  - türk : török İÇ *belső rész, has*; kazah ІS *has*; jakut ІS *has, belső rész*; türkmén İÇ *has*
  - szopik ⇔ ír TÁL *tejelés*; DIÜL *szopni* > DIÜL-FHIACAIL *tejfog*, DIÜL-ach *ifjú, legény* ('tejes')

HAS, BEL, GYOMOR

- magyar HAS [ismeretlen eredetű]
  - türk : török İÇ *belső rész, has*; kazah ІS *has*; jakut ІS *has, belső rész*; türkmén İÇ *has*
  - finn VATSA *has*
  - inka WIKSA *has, gyomor*
- magyar POCAK [bizonytalan eredetű]
  - kelta : ír PUTÓG *bél, belsőség, has*
  - hindi PET *has*
- magyar GYOMOR [ótörök eredetű]
  - magyar BEL, BEL [ősi örökség a finnugor korból]
    - kelta : ír BALL *bel, belső, belsőség*, vels BOL *has* (> angol BELLY *has*)
    - finnugor : votják POLIN *benn, belül*, POLI *be, közé* (⇔ litván PILVAS *has*)
  - török BEL *dorák*
  - inka CHUNCHUL *gyomor, bél, belsőség*
- magyar GYOMOR [ótörök eredetű]
  - kelta : ír BOLG *gyomor, hólyag* (⇔ magyar BEGY, HÓLYAG)
  - türk : ótörök YUM- *összenyom* > török YUMUR, kirgiz ZUMUR, üzbég JUMUR *gyomor*
  - japán I *gyomor*, CHO: [csó] *bél*

Belső szerveink :

- magyar SZÍV [ősi örökség a finnugor korból]
kelta : ír SÚ-igh *szívni*, SÚRAIC *szívni, szívatni*, SÚMAIRE *szívó, szíró*; vels CALON *szív*
finnugor : vogul ŠEM, osztják SEM, cseremisiz SÜM, mordvin ŠEDEJ, finn SYDÄN, észt SÜDA *szív*
türk : régi török JÜRÄK, török YÜREK, kazah ZÜREK, türkmén JÜREK, jakut SÜREX *szív*;
 török CAN [dzsán] *szív, lélek* (KAN *vér*), KALP *szív*; csuvas SIV-la *szuszog*
japán SHIN-ZO: *szív* [*?* kínai eredetű], KOKORO *szív, lélek*; CHI *vér*
inka SONQO *szív*
- magyar VÉR [ősi örökség a finnugor korból]
kelta : ír FUIL *vér* > FUIL-EADÁN *vér-edény, ér* (> német BLUT, angol BLOOD *vér*)
finnugor : osztják UER, zürjén VIR, cseremisiz BÜR, mordvin VER, finn VERI *vér*
- magyar TÜDŐ [bizonytalan eredetű, alapszava ősi örökség lehet az uráli korból]
finnugor : zürjén TI, votják TŰ, mordvin TEVILAV, finn TÄVI, TÄTI, észt TÄÜ, TÄVI *tüdő*
török DÜDÜK *duda, hosszú üreges test*; DUDAK *ajak*
kelta : ír DUIDIN *duda, rövidszárú pipa* (> DÚDAIREACHT *pöfékelés; az üst hangja, füttye*)
 ➔ magyar SZUSZ-og ⇔ ír SCIÚCH *hörgő, torok; hang, szó(zat)* ⇔ török SES *hang*, SÖZ *szó*;
- magyar MÁJ [finnugor]
 ⇔ kelta : ír AE *máj* (< japán HAI *tüdő*; KAN-ZO: *máj*)
- magyar VESE [ugor kori < vogul ÜSTÜ *hímvesző* átvétele és értelemváltozása - a MTESZ szerint];
 szerintem inkább a VÍZ (> VIZELET) szavunkból származik (⇔ ír UÍSCI *víz*)
 ⇔ kelta : ír ÁRA *vese* (> ÁRACH *szenyélé*); FUAL, MÚN *vizelet* (⇔ finn MUNUAINEN *vese*)
 egyéb : hindi DIL *szív*, perzsa GHALB (⇔ török KALP) *szív*, görög KARDIA > latin COR > német HERZ
 (angol HEART) > litván ŠIRDIS > szlovén SRCE *szív* (> KRI *vér*); perzsa CHŪN (⇔ török KAN) *vér* >
 görög (H)AIMA > latin SANGUIS *vér*; hindi PHEPHRÉ *tüdő*, görög PNEUMÓNIA > latin PULMO > litván
 PLAUCIA > szlovén PLUJCA *tüdő*, német LUNGE *tüdő*; hindi DJÍGAR *máj* > perzsa JIGAR *máj, szív* (>
 török CIGER *máj, tüdő, szív együtt* > magyar ZSIGER *belső szerv*) > latin IECUR (> szlovén JETRA; német
 LEBER, angol LIVER) *máj*, VISCERA *belsőség*, görög SÍKÓTI *máj* (> olasz FEGATO *máj*), litván
 KEPENYS *máj*; hindi MUUTRÁASAYA *vese*, perzsa EDRÂR *vizelet*, görög NEPHRO (> német NIERE,
 svéd NJURE) *vese*, latin REN (> olasz RENE) *vese*, angol KIDNEY *vese*, szlovén LEDVICE *vese*.
- Nemi szerveink nevét és ezek működését a magyarban és a kelták nyelvében hasonló szavakkal fejezzük ki :
- magyar PICSA [*?* szláv eredetű], PINA [bizonytalan eredetű, talán a 'FAN'-ból], PETE [*?*]
kelta : ír PIT *szeméremrés (vulva)* [⇔ magyar PETE *tojás, női ivarsejt* (> PET-él *közösül*) > PICSA]
 FAIGHIN *hüvely (vagina)* [< FAIGH *fog, megfog*]; FIONN-adh *szőr, fan*
- magyar FASZ [bizonytalan eredetű], PÖCS [ismeretlen eredetű], PETE *hímtag* [< 'a Péter névből']
kelta : ír BOD *hímvesző* [⇔ magyar PETE > PÖCS > FASZ]
 > lásd még : BODACH *fajankó; zsugori ('faszi')*;
 FÁS *vessző, pálca, virgács* (⇔ magyar VESSZŐ - finnugor eredetűnek tartják)
finnugor : vogul BÄŠI, lapp BOUTSE *hímvesző*; vogul BASE *riúd*, cseremisiz BAZE *vessző*
 ➔ magyar BASZ-ik [ótörök eredetű]
 ⇔ kelta : ír BIS-igh *nyomni; baszni; növelni, szaporítani*, BISI-ül *szapora, termékeny*
 ⇔ türk : török, türkmén BAS-, jakut BATTÁ- *nyom, baszik*
- magyar HERE [finnugor], MONY [finnugor]
kelta : vels CAILL, breton KELL *here*; breton MEN (*tojásdad*) *kő* (→ MEN-HÍR *kő-óriás*)
 ⇔ v.ö. vels CAL, breton KALC'H *hímvesző* (⇔ ír CUAILLE *karó, cölöp* ⇔ magyar KOLLÓ);
 ⇔ ír COLLAI *érzéki, nemi* (⇔ magyar KÉJ) < v.ö. japán KOI *szerető*; inka KUY-ay *szeretni*
finnugor : finn MUNA *tojás, here* (⇔ breton MEN *kő*)
türk : török MENI *ondó, mag* [< *?* arab eredetű]

➤ magyar ÍV > ÍV-ik, IVAR(-szerv), IV-ad-ék [? finnugor]

kelta : ír UBH, vels WY, breton VI *tojás* (⇔ latin OV-um *tojás*)

A magyar ÍV- nem lehet finnugor vagy török (finn MUNA, török YUMURTA, japán TAMAGO) eredetű, esetleg kelta, vagy közös töről a keltával és a latinnal, de még latin vagy 'indogermán' eredetű sem lehet, hisz : hindi ÁNDAA, görög AÍGO (> svéd ÄGG, angol EGG, német EI, szlovén JAJCE, litván KIAUŠINIS) *tojás*.

➔ magyar TERHES [> MTESZ szerint valószínűleg bajor-osztrák 'TRÄCHT' *teher, terhesség* szóból]

⇔ ír TOIRCH-igh *megtermékenyít*, TORCHEAS *terhesség*, TORRACH *terhes*

➔ magyar VAJÚD-ik [ismeretlen eredetű] ⇔ régi ír IDU *vajúdás*

➔ magyar SZÜL, SZÜL-et-ik [ősi örökség az ugor korból : vogul SELI *szerez* értelmű szó átvétele (?)]

⇔ ír SAOL *élet* (⇔ régi magyar ZÜL > el-ZÜLL-ik 'el-él'), SAOLA-igh *születik*

Szembeötlően ferdék a finnugor eredetet erőszakoló áltudományos magyarázatok. Mindenki előtt világos a magyar és a kelta szó közös eredete. Nemi szerveink nevéből, s ezek működésének megnevezéséből is, teljesen nyilvánvaló mindenki előtt a magyar - kelta rokonság (talán, közös eredet ?), hisz ilyen alapfokú szavak esetében átvételről nem lehet szó. A földrajzi viszonyok is ennek ellentmondanak, hacsak nem találtak Árpád magyarjai itt a Kárpát-medencében a masszív kelta lakosságot, és 'elkeltásodtak' (?). Ezek a szavak többségükben már az Árpádi Honvisszafoglalás előtti időkben is megvoltak a magyar nyelvben, és megvoltak a kétezer kilométerrel nyugatabbra élő íreknél is. Megjegyzendő, hogy az erre vonatkozó indogermán szavak teljesen eltérnek a közös magyar és kelta szavaktól; ez pedig teljesen kizárja a kelták feltételezett, és a göttingai iskola által erőszakosan irányított, indogermánosságát.

HÁT, GERINC

➤ magyar HÁT [finnugor], GERINC ~ GERNYE [bizonytalan eredetű, talán hangfestő (?)]

kelta : ír DEIRE-adh *hát, hátsó rész* > DROIM *hát* > DROMLACH *hátgerinc*; GEADÁN *hát, far*

ír ATH- *majd, később, hátra* (> ATH-chum *visszaállít*, ATH-rá *ismétlés*, ATH-shondas *visszhang*);

ír AIS *vissza, hátra, ismét* (> TAR AR AIS *térj vissza*) ; ír CUL, breton KIL *hát, hátsó rész*

finnugor : SELKÄ *hát* > SELKÄ-RANKA *hátgerinc*; ugor KUTAI, szamojéd KOTTI *hát*

türk : régi török KÖT *hát, hátul, mögött*, KIDIN *vissza, hátra*; török GOT *hát, far*; jakut XATA *fordítva*; török GERI *hát, hátsó rész*, GERIZ *árok, csatorna* (⇔ v.ö. német GRAT *perem, párkány*)

japán ATO *hát, hátsó rész* (> ATO DE *hátul, mögött*, ATO NI *később, majd*); USHIRO *hátul*

inka WASA *hát*, KUT- *vissza, hátra* (> KUTI-y *visszatérni*)

Röviden rendszerezve :

- régi török KÖT *hát, hátul, mögött*; KIDIN *vissza, hátra* ⇔ ugor KUTAI, szamojéd KOTTI *hát* ⇔ inka KUT- *vissza, hátra* ⇔ török GOT *hát, far* ⇔ ír GEADÁN *hát, far* ⇔ magyar HÁT ⇔ japán ATO *hát, hátsó rész* > ATO DE *hátul, mögött*; ATO NI *később, majd* ⇔ ír ATH- *hátra, majd, később* > AIS *vissza, hátra* ⇔ japán USHI-ro *hátul* ⇔ inka WASA *hát*
- magyar GERINC ⇔ török GERI *hát, hátsó rész* ⇔ ír DEIRE-adh *hát, hátsó rész, far; vég, befejezés* > DROIM *hát, gerinc* (> DROMLACH *hátgerinc* <=> D(E)R-OM-(A)L-ACH 'ger-in-el-es' ~ gerinc)
- ír CUL, breton KIL *hát* ⇔ finn SELKÄ *hát* (> SELKÄ-RANKA *hátgerinc*) ⇔ japán SENAKA *hát*

A felsoroltak ismét jól igazolják a magyar-kelta rokonságot, és ugyanakkor egy széles 'turáni' szócsalád bizonyítékai. Ezek a kapcsolatok annyira összefonódtak, hogy még egy csoportosítás is lehetetlennek bizonyul. Egy ilyen lényeges fogalom esetén mint a 'hát - hátul - hátra', amely nemcsak testrészt jelöl, de a térben való tájékozódást is biztosítja, azonos vagy hasonlóan írott és kiejtett szavakkal találkozunk úgy a magyarban, mint a keltában (írben), a türk és a finnugor nyelvekben, a japánban és a dél-amerikai indiánok inka nyelvében ! Ez már több mint bizonyíték egy nyelvi rokonságnak, ez már sugallja a közös eredetet.

Nincs fellelhető rokoníthatóság 'indogermán' szavakkal : hindi PIITH *hát* (> PIITH KI HÁDÍI *gerinc, 'hádíi' csont* > 'hát-nak csont'), GARDAN *tarkó*; perzsa AGHAB *hát, hátsó rész*; görög PLÁTI *hát*, SPONDILKI *gerinc*; latin TERGUM, DORSUM *hát*, SPINA *gerinc* (> angol SPINE *gerinc*); svéd RYGG *hát*, német RÜCKEN *hát* > RÜCK-GRAT *hátgerinc* (GRAT *szél, perem, párkány; 'hát-foka'* > GRÄTE *halcsont, szálka*).

FAR, FENÉK, SEGG

- magyar FAR [ősi örökségnek tartják az uráli korból] > FAR-K, FAR-OK, FAR-KA
kelta : régi ír FERT *a szekér hátsó rudja*; ír FÓIR *szél, perem, szegély* > FOIR-CEANN *vég, végrész* (> lásd még : ír FOR- *fel-, felső, magasabban fekvő*; BARR *csúcs, tető* > BRI *hegy, hérc*)
finnugor : vogul PÍR *hátsó oldal, háttér*, PERU *vissza*; zürjén BER *hát*, votják BER *hátsó rész, vm-nek hátulja, fara*, finn PERÄ *hátsó rész*; mordvin PRE *csúcs, tető* (⇔ ír BARR *csúcs, tető*)
türk : török ART ~ ARKA *hát, hátsó rész* (<?> német ARSCH *segg*)
- magyar FEN-ék [bizonytalan eredetű]
kelta : ír BUN *alap, alj, fenék* (> lásd még : ír BUN *fatuskó, tönk, bunkó* ⇔ magyar BUN-kó)
- magyar SEGG [ősi örökség az ugor korból]
kelta : ír SUIGH *ülni* > SUÍ *ülő helyzet*, SUÍOCHÁN *szék, ülés, pad; ülep (segg); lakhely (szék)*
finnugor : vogul SON *ágyék, eseremis*, ŠENGEN *hátra, vissza*
türk : török SAGRI *hátsó rész, far*; régi török SÄKU *szék*, tatár SEKE *pad*, mongol SEGÜKE *szék*
japán SEKI *ülés, ülőhely*
inka SIKI *far, ülep (segg)*; SILLA *szék*

A finnugor egyeztetések most sem túlságosan meggyőzőek, sokkal közelebb állnak a kelta, a török, de még az inka szóegyeztetések is. Ez nem jelentheti azt, hogy a magyar nyelv nem lenne rokona a finnugor nyelveknek, csak a 'hivatalosított' magyarázat sántít. Eredetetésről szó sem lehet, ezek mind **magyar** szavak, csak egy töröl fakadnak a finnugor, a türk és a kelta nyelvek azonos értelmű szavaival.

VÁLL

- magyar VÁLL [ősi örökségnek mondatik a finnugor korból]
kelta : ír GUAI-ainn *váll* (G > V ismert a kelta nyelveken belül is; '-ainn' rag > magyar '-ány')
> GUAILLE-ail *váll-al (elvéállal, felvéállal)*; *felvág ('vállaskodik')*, GUAILLE-og *válldisz*
finnugor : vogul BOILEP *széles övszerű szíj a szán vontatókötelén a vállnál*; finn OLKAPÄÄ *váll*
türk : régi török QOL *kar*, türkmén GOL *kéz, kar*, török KOL *kar*
japán KATA *váll*
inka LLIK *váll*

A bemutatott szavak bizonyítják, hogy a testrészek neveiben a magyar a keltára hasonlít leginkább.

Nincs kapcsolat sem dél : görög ÓMOS *váll* (⇔ török OMUZ *váll*) > latin UMERUS *váll*, olasz SPALLA *váll*; sem észak felé : (germán) svéd SKULDRA > német SCHULTER > angol SHOULDER *váll*.

KAR, KÉZ

- magyar KAR [török eredetű], KÉZ [finnugor]
görög CHÉRI *kar*, CHÉSI *kéz*
kelta : ír CROBH *kéz, karom*, CUISLE *alkar*; LÁMH *kar, kéz*, vels LLAW *kéz* (⇔ magyar ÖL)
finnugor : finn KÄSI *kéz* > KÄSIVARSI *kar*
türk : régi török QAR *kar* ~ QOL *kar*, ÄLIG *kéz*; török KOL *kar*, EL *kéz*; türkmén GOL *kéz, kar*; jakut ILLII *kéz, kar* (⇔ magyar ÖL - finnugor örökségnek tekintik : finn SYLI *ölelés*)
japán KATA *váll*; UDE *kar*, TE *kéz* (⇔ ír DÓID *kéz, ököl*)
inka MAKI *kéz* (⇔ magyar MANCS - ismeretlen eredetűnek mondják)

A magyar - (ó)görög hasonlóság nyilvánvaló, de a többi 'indogermán' nyelvekben ezek a szavak hiányoznak, lásd : hindí BAANH *kar*, HAATH *kéz*; perzsa DAST *kar, kéz*; latin MANUS *kéz*, BRACHIUS *kar*; germán (német, angol) ARM *kar*, HAND *kéz*; litván RANKA (> szlovén ROKA) *kar, kéz*.

Egy kis rendszerezítés :

- magyar KAR ⇔ régi török QAR *kar* ⇔ kelta CROBH *kéz* ⇔ magyar KÉZ ⇔ finn KÄSI *kéz*
- magyar ÖL ⇔ török EL *kéz*; jakut ILLII *kéz, kar* ⇔ ír LÁMH, vels LLAW *kar, kéz, öl*

- magyar **ÖL** ⇔ ír UILLINN *könyök* (⇔ latin ULNA *könyök, kar* > német ELLEN-bogen *könyök*); LÁMH *kar, kéz, öl* ⇔ török EL *kéz, jakut* ILLII *kéz, kar* (rég. török ÄLIG *kéz*)
  - magyar **KÖNYÖK** [finnugor töből eredeztetik] ⇔ ír CUAN *kanyar*; CNOCÁN *dombocska, dudor* ⇔ kirgiz ÇIKANAK *könyök, jakut* KINARI *görbe, kanyargós*
  - magyar **CSUKLÓ** [< a CSUK, CSUKLIK származéka] ⇔ ír CUACH *csokor, ölelés, meghajlás*; CAOCH-adh *hunyorít, pislog, kacsint, vels* CAEWCH *csuk, hecsuk*; ír CUISLE *alkar*
  - magyar **TENYÉR** [vitatott eredetű] ~ palóc TERENYE ⇔ DÉARNA *tenyér, pofon* (> 'tenyeres') : DÉAN *tenni* igéből származtatják; feltehetően magyarul is a TEN-ni (> TENY-ér) igéből származik, és nem a 'tér'-ből, ahogyan ezt hivatalosan állítják, mert ez logikátlan, de nem is átvétel az ófelnémetből, ahogyan MTESZ mondja (lásd még : latin TENEÓ *fog, fogva tart* > ófelnémet TENAR *tenyér*)
  - magyar **MAR-ék** [finnugor] ⇔ ír MÉAR *ujj, MÁM marék* (az indogermán nyelvekben nincs szava !)
  - magyar **ÖKÖL** [ismeretlen eredetű] ⇔ török EKLE-mek *összekapcsol, régi török ÖKLÜN-mek összenyomni, összeszorítani* ⇔ ír ACOMH-al *összekapcsolás*; ír DÓID *kéz, ököl* ⇔ japán TE *kéz*
  - magyar **UJJ** [ősi örökség az uráli korból < osztják LUI *ujj, lUI gyűszű állítja a MTESZ*] - szerintem kapcsolatban áll ÍZ szavunkkal ⇔ török AZA *tag* ⇔ vels BYS, breton BIZ *ujj* ⇔ japán YUBI *ujj*
- Egyéb: hindi UNGLII, perzsa ANGOSHT, görög DACHIOSZ, latin DIGITUS, német FINGER, szlovén PRST *ujj*

KACS

- magyar KACS *kéz, fogantyú*; KACSÓ *kéz, láb (kedvesen)*
kelta : ír COS, skót CAS, vels COES, mannini CASS *láb*; ír COS *fogantyú*
türk : török KOS-mak *futni, szaladni, KOSU futás* (⇔ magyar KOS-l-at)
japán ASHI *láb*
inka CHAKY *láb, CHANKA lábszár, comb*

CSÍPŐ / FORGÓ

- magyar FORGÓ [finnugor töből]
kelta : ír CORRÓG *csípő* (< CORR- *forog, pörög, csöröl*)

LÁB

- magyar LÁB [? finnugor : finn JALKA *láb*] > (LÁB-)SZÁR
kelta : ír LAPA *állati láb, mancs* > LAPADAIL *lubickolás, LAPADÁN botorkálás, ügyetlen járás*;
 régi ír GARA *lábszár* (⇔ finnugor : vogul KÄT-SÄR *alkar*)

TÉRD

- magyar TÉRD [csuvasos jellegű ótörök 'jövevényszónak' tekinti a METSZ]
türk : csuvas ÇER *térd, uigur* TIZ, török DIZ, tatár TEZ, üzbég TIZ *térd*; mongol TÜREI *csizmaszár*
japán HIZA *térd* (⇔ kelta : ír GLÚIN *térd, horony*); koreai TARI *lábszár*

BOKA

- magyar BOKA [ótörök eredetű] (< v.ö. inka MOQO *térd*)
türk : török BACAK *láb, csagatáj* BAKAY *a birka sípcsontja, kirgiz* BAKAY *a pata feletti csontok, mandzsu* BAQALJI *a ló patája és csüdszöre közti csontok*

SAROK

- magyar SAROK [< a SIR-ít, SER-ít származéka]
kelta : régi ír SEIR ~ ír SÁIL *sarok* (< v.ö. ír SÁIL *sár, salak*); SEARR *kinyújt, kifeszít* > sirít

TALP

- magyar TALP [bizonytalan eredetű (⇔ 'középfelnémet' TALPE *mancs, kéz, láb (megvető kifejezés)*)]
kelta : ír TAPA *fürge* > TAPA-igh *felgyorsítja lépteit (tipeg)* > TAPAIG-ean *letaposás, letiprás*
finnugor : zürjén TOPJÖDNI *lábbal dobog, topog, TAPEDNI apró léptekkel fut*
türk : uigur TÄP *lép, lök, tapos; csagatáj* TÄP *rúg, lábbal lök; kirgiz* TEP *eltapos, letipor*

Egyéb : hindi TAANG *láb, lábszár, PAIR láb, lábfej* (> perzsa PÂ, görög PODI, latin PES, német FUSS), GHÜTNNA *térd* (> perzsa ZÂNÜ > görög GHÓNI > latin GENU > német, angol KNIE *térd*) <?> ír GLÚIN *térd*; latin CALX *sarok* (> litván KOJA *láb* > szlovén KOLENO *térd*); szlovén NOGA *láb*; angol LEG *lábszár*.

A végtagokkal kapcsolatban : egyes cselekvések magyar szavai

(egyenest [ ] zárójelben a 'hivatalos' magyarázat, a „Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára” szerint)

A helyzet megtartására vonatkozó szavak :

- magyar ÁLL [finnugor] ⇔ votják SIL- áll, megáll, megnyukszik, cseremisiz SALYEM áll
 ⇔ ír LUÍ teljes mozdulatlanlansági állapot, LONNA-igh állni (⇔ magyar ÁLLON-gál)
 ÜL [ismeretlen eredetű] ⇔ ír LUÍ (ua.), LU-igh leülni, letelepedni, LUIOCHÁN lefekvés
 ALUD-ni [altaji] ⇔ ujjúr UDY-, UDU-, kirgiz UJU- alszik ⇔ ír COD-aíl aludni
 HÁL [finnugor] ⇔ régi török QAL-maq maradni, jakut XAAL maradni, XAALAA lerak, lefektet
 ⇔ vels GWELY ágy ⇔ ír SEOL ágy, szülőágy (⇔ magyar SZÁLL-ás - ismertelen eredetű)
 HUNY [finnugor] ⇔ vels, breton HUN alszik (⇔ inka HINA-y lefektetni, PUNU-y aludni)
 SZUNY, SZÜNY alvás, álmom [bizonytalan eredetű] ⇔ ír SUAN alvás
 VÁR ⇔ ír FUIR-igh várni, időzni ⇔ jakut BIARDAA állni, ülni [ugor korinak mondják]
 > VÁR (> el-VÁR) ⇔ ír FAIR elvár ⇔ vogul URI vár, őriz, fenntart, VORETI őriz
 VIRR-asz-t ⇔ ír FAIR figyel, őrködik, FAIRE virrasztás, őrködés ⇔ türkmén BÜRE-mek őrizni

A helyzetváltoztatás szavai :

- NYUG-sz-ik [finnugor töből] ⇔ ír NEADA-igh lenyugszik, befészkel (> neadh gréine napnyugta)
 KEL [finnugor] ⇔ finn HEREE ébred, kel ⇔ ír ÉIR-igh kel, emelkedik (> éiri na gréine napkelte)
 ÉBR-cd, ÉBR-en, ÉBER [ismeretlen eredetű] ⇔ vels EFFRO ébren, éber
 LÓD-ul [< LÓG] ⇔ ír LÚTH mozgáserő, életerő (> ír LÚTHNIRE atléta ⇔ magyar LÓT fut)
 LÓG [finnugor] ⇔ ír LÚT-áil csóvál, lógat (⇔ LÓD-ít nehéz tárgyat meglendítve valahova dob)
 MEGY ~ MEND [finnugor] ⇔ finn MENNÄ menni ⇔ ír IMIGH menni, vels MYND megy
 JÁR [? finnugor] ⇔ ír IARR keres, valamiféle tart ⇔ török YÜRÜ-mek járni ⇔ inka RI-y járni
 JÖN ~ DJÜN [finnugor] ⇔ ír TÉANA jön, megy ⇔ finn TULLA jönni
 TÜN-ik [ismeretlen eredetű] ⇔ ír TÉANA jön, megy, TANA-igh csökken, elfogy, feloldódik ⇔
 török TÜY-mek elfutni, eltűnni, jakut TÜNKELEJ eltűnni, elmenni
 TÉR [vitatott eredetű] ⇔ ír TAR jön, megy, jár, valahová elér, térül-fordul, visszatér, 'megtér' ⇔
 altaji TER- kerül, körbe jár, török DEVIR- megfordul, visszatér ⇔ zürjén TERNI befér, hemegy
 KER-ül, KER-ing [finnugor] > GYERE [ismeretlen eredetű] ⇔ ír CORRA-igh mozog, kering >
 CORRA ort siess, gyerünk ⇔ török YÜRÜ mozogj, indulj, lódulj
 GUR-ul [hangutánzó] ⇔ ír COR forog, fordul, pördül; forog, kavarog, leng a táncban (> CSÁR-dás)
 SZAL-ad [ősi örökség a finnugor korból] ⇔ ír SIÜIL sétál, gyalogol, SIÜL-ach gyors, futó(lagos) ⇔
 zürjén CULAL megijed ⇔ török SOLU-mak lihegni, pihegni, SOLUT-mak erősen kifárasztani
 SIET [? finnugor] ⇔ ír SITHEAD hajsza, sietés, rohanás ⇔ csuvas SÍT elérni, utolérni, jakut
 TIETEI sietni, igyekezni ⇔ zürjén TSUEDNI nyugtalanít, felizgat, mordvin TŠIJEMS fut
 FUT [ősi örökség az uráli korból] ⇔ osztják PÓTTÁ elfut, elmenekül, cseremisiz POKTEM hajt, üz
 ⇔ ír FUADA-igh megszöktet, FUADAR hirtelen, gyors cselekvés; fürgeség (⇔ magyar FUDRI)
 RAJT-ol [< RÁ 'vitatott eredetű' szó származéka] ⇔ ír RUID sprint, vágta; (> ír, vels AR rá, rajta)

Akaratot kinyilvánító igék :

- AKAR [bizonytalan eredetű < finnugor: vogul ANKWÄTI tekint, pillant, osztják ONGERDA megnéz]
 ⇔ ír ACHAIR kér ⇔ török YAKAR-mak kérni, könyörögni
 KÉR [finnugor] ⇔ ír AGAIR kér, kérlek, (jog.) megkeres ⇔ régi török KÄRÄK kényszerűség,
 török GEREK szükséges, kell, jakut KÖRDÖ kér, kíván ⇔ finn TARVITA felhasznál, alkalmaz
 KELL [finnugor] ⇔ ír CALL kíváncsi, követelmény, igény, jog; CEAL hiány, szükséglet, igény ⇔
 török KALIK nem elég, nem teljes ⇔ finn HALUTA akar
 JÁR (> JÁR-AD-ék) ⇔ ír IARR kér, követel (> IARR-AT-as elszámolás, számvetés)
 IGÉNY-el [< IGEN 'nagyon' származéka - ismeretlen eredetű] ⇔ régi ír ÉCEN szükségesség
 SZÁN [ótörök] ⇔ ír SANN kijelöl, kioszt, kiutal, felajánl ⇔ csuvas SUN- kíván, akar
 HAGY (> -HAT, -HET) megenged [finnugor] ⇔ ír CEADA-igh megenged, engedélyez, CEAD
 szabadság, távozási engedély ⇔ régi török QOD-maq hagyni, engedni, türkmén GOJ-mak hagyni,
 elhagyni ⇔ finn JÄTTÄÄ elhagyni, SALLIA hagyni, engedni ⇔ inka SAQE-y hagyni, engedni

Építő tevékenység szavai:

→ TEN-ni [ősi örökség a finnugor korból] ⇔ finn, észt TEEN *tenni* ⇔ ír DÉAN *tenni*
 CSIN-ál ⇔ vels GWNE-ud *tenni*, *csinálni* [szláv eredetűnek mondják, habár magyar: Ten-el > CSin-ál]
 FOG (> meg-FOG) [ugor kori] ⇔ vogul PÓB *megfog* ⇔ török BOGUM *köteg*, *csomó*, BOGUS-mak *megfogni*, *megragadni* ⇔ ír FUAIGH *megkötöz*, *összeköt*
 > (neki-)FOG *elkezd megtenni* ⇔ ír FAIGH *indít*, *ösztönöz*; *képes megtenni* (> ar FOGNI *nekifog*)
 KAP [? hangutánzó] ⇔ ír GABH *elkap*, *megragad* ⇔ török KAP-mak *elkapni*, *megragadni*
 (⇔ inka KAPU-y *van*, HAPI-y *megfog*, *megragad*)
 ŐR-íz [bizonytalan eredetű] ⇔ ír URRA-igh *örízni*, URRA *ör*, URRÚS *örség*, URDHÚN *örhely*;
 AOIR-igh *öv*, *vigváz*, *gondoz* > AOIRE *pásztor* ⇔ török ORUÇ *örhely*, régi török ÖRTÄ-mäk *eltakarni*, *befedni*, jakut UUR *örízni*, mongol YRYZY *pásztor* ⇔ vogul URI *öríz*, *fenntart*
 ÜGY-el [bizonytalan] → FIGY-el [vitatott eredetű] ⇔ ír FAICH-ill *ápolás*, *oltalom*, *figyelmesség*
 GYÓGY-ít [< JÓ származéka - finnugor eredetű] ⇔ finn HYVÄ *jó*, EHYT *egészséges* ⇔ vels
 IACH *jó*, *jól*, IECH-ad *egészséges*; ír ÍOC *gyógyít*, *ápol*, *ügyel*, CÓG-as *orvosság*, *gyógyszer* ⇔
 török ÖGÜ *igaz*, *jó*, IYI *jó*; türkmén EYE *jó* ⇔ japán II *jó*, YOI *jó*, *jól*; KENKO: *egészség*
 ÁLD [< ÁL- 'finnugor töből'] ⇔ ír ALTA-igh *megáldani*, ALTÚ *áldás*, *hálaadás* ('thanksgiving')
 ⇔ finnugor: osztják ÁLLITÁ *elátkoz*, cseremis ULTEM *imádkozik*
 RÉV-ül [ősi örökség az uráli korból < vogul RÉY *meleg*, *forró*; *forroság*, *hév*] ⇔ ír RÁMH-aille
mámor, *révülés* (> lásd még: angol RAV-ing *mámor*, *delirium*, RAVE *örjög*, *rajong*, *ábrándozik*)
 KEVER [ismeretlen eredetű] ⇔ ír CORRA-igh *kever*, *mozogat*; *felkever*, *zaklat* ⇔ török KIVIR-mak
csavarni, *forgatni*, régi török QABAR-mak *dagasztani*, QAR-mak (> türkmén GAR-mak) *keverni*
 CSAVAR, CSÖR-öl ⇔ ír COR *forog*, *fordul*, *pördül*; *csavar*, *motolál* (> CSÖR-öl, CSÜR-csavar)
 ⇔ török ÇEVIR-mek *forogni*, *csavarni*, régi török CAVRAT-mak *forgatni*, csuvas ŠAVĚR-, ujgúr
 CABIR-, csagatáj CAVUR- *forgat*, türkmén ÇEVUR *csavar*, *kicsavar* (< török ÇEVRE *kör*)
 [> lásd még: ír CUR *kör*, CORR *kerek*, CAOR *karika*, CAR *kerék* ⇔ magyar KÖR 'szóbokor']
 TEKER [bizonytalan, ? ótörök eredetű] ⇔ jakut TÖGÜRÜY- *körbejár*, mongol TEGERE- *teker*; régi
 török TEKREK, türkmén TIGIR, török TEKERLEK *kerék* > TEKERLE-mek *görgetni*, *gurítani*
 ⇔ ír TOCHRAIS, mannini TOGHYR *teker*, *gombolyít*, *casvar*
 TAKAR [ismeretlen eredetű] ⇔ ír TÉAGAR *takaró*, *hajlék*, *rejtekhely*, *menedék*
 TÁK-ol [ismeretlen eredetű] ⇔ ír TÓG *épít*, *emel*, *növel* > TÓGÁLA *építő* (<? magyar TÉGLA)
 TOL [ismeretlen eredetű] ⇔ ír TOLL *összerak* (⇔ magyar TOL-at, meg-TOL-d);
 TÖLT [< TELE, TEL-ik 'finnugor'] ⇔ vogul TEUL, osztják TEL *tele*, zürjén DELA *teljesen*, finn
 TÄY-si *tele*, TÄYTE-en *teletölteni* ⇔ török DOL-mak *telni*, DOLU, türkmén DOLI *tele*, *teljes*
 ⇔ ír TUIL *tele*, DLÚS *teljesség*, *teltség*, DÁIL *tölt*, *kitölt*, vels TYWALLT *tölt*
 AJ-(o)z ⇔ ír OIL *felhúz*, *felkészít*, *felnevel*, *edz* (⇔ magyar AJ-(o)z-ó-szer *dopping*)
 DÚC-ol [ismeretlen eredetű] ⇔ ír TACA-igh *megtámaszt*, *alátámaszt*
 TÁM-og-at [?] ⇔ régi ír DÁM *támogatás*, *segítség*, ír TEANN *támasz*, *biztosíték* [> lásd még:
 régi török TAM *fal*, *falazat* ⇔ ír DÚN *erőd*, *fallal védett település*, *lakóhely* ⇔ magyar TANYA]
 GYÜL, GYÜJ-t [ótörök] ⇔ ótörök JIGIL *gyűjt*, koreai DIL *csoport* ⇔ ír DÁIL *gyűlés*, *gyülekezet*
 SIM-ít [ismeretlen eredetű] ⇔ ír SLIM *síma*; SÉIMH-igh *enyhít*, *lágylít*, *szelidít* (⇔ SIM-og-at)
 MOS [finnugor] ⇔ ír NIGH *mos* > NÍOCH-an *mosás*, *mosni való*, AR MAOS *beásztat*, *átmedvesít*
 VARR [ősi örökség a finnugor korból] ⇔ zürjén VURNI, cseremis URYEM *varr* ⇔ török ÖR-mek
kötni, *horgolni*, *javítani*, türkmén URNA *toldani* ⇔ ír FUA-igh *varrni*, *horgolni*, *kötni*
 FON [finnugor] ⇔ vogul PUN, zürjén PINNI *fon*, votják PEN *fon*, *befon*, finn PUNOA *sodor*, *fon*
 ⇔ ír FIGH (igei főnév: FIONN) *szöni*, *horgolni*, *kötni*, *fonni*
 RÓ [finnugor] ⇔ osztják RO-em *ver*, *üt*, *vág*, *vés* ⇔ ír RIONN *bevés*, RIABH *rovás*, *vonás*, *csík*
 OL-(v)as [? finnugor töből] ⇔ ír LÉ-igh *olvasni*
 ZEN-él [hangutánzó] ⇔ ír SEINN *zenél*, *hangszeren játszik*, SIAN *zene*, *zümögés*, *síratódal*,
 SIANSA *dal*, *ének*, *nóta*; vels SWN [szún] *zaj* ⇔ török ÇENGE *dal*, *nóta*, ÇINLA-mak *zengeni*
 SZOR-ak-oz-ik [< SZÓR] ⇔ ír SCORAI-ocht *mulatozás* (< SCAIR *szór*), SORCHA *vidám*;

Romboló tevékenység szavai :

- BÁN-t [ismeretlen eredetű] ⇔ régi ír BÁN-aid *ver, elver*, ír BAIN *megütni, verni, háborgatni*
 ŰT [bizonytalan eredetű] ⇔ ír OIDHE *csapás, ütés; hirtelen halál* (> angol HIT *ütni*) ⇔ régi török
 IT-mák, török IT-mek *lökni, taszítani*, KÜT *ütni, verni* ⇔ vogul IIHT, osztják OGETA *vág*
 VER (> meg-VER) [ismeretlen eredetű] ⇔ ír PÜR-áil *verés* ⇔ török VUR-mak *verni, megverni*,
 régi török UR-maq, türkmén UR-mak *ütni, verni*
 RÚG [bizonytalan eredetű] ⇔ ír RAD *rug*, RÍOG *lökés, rugás* ⇔ vogul RANK *gázol vízben*
 LÖK [finnugor] ⇔ ír RÁIG *lökés, rugás, taszítás*
 FÚJ [ősi hangutánzó az uráli korból] ⇔ ír BUILLE *fúj* ⇔ vogul PUW-, osztják POY-, cseremisiz
 PUEM, szamojed PWLEM *fúj* ⇔ török PUFLA-mak *fújni, PUF fújás*
 DOB [ugor kori] ⇔ vogul TAMP *lő*, TAMPI *verődik* ⇔ török TEP-mek *rugni, lökni*, régi török
 TÁP-mák *lökni, taszítani* ⇔ vels TAF-lu *dobni, röpíteni* (> régi ír TÁBALL *parittyá*)
 HAJÍT [? finnugor töből] ⇔ finn HEITTÄÄ *dob* ⇔ ír CAITH *dob* (> CÁITH *szemét* ⇔ KOSZ;
 CÁITHÍL *torkot köszörül* ⇔ magyar KÖHÉCSEL) ⇔ türkmén XAJDA *gyorsan csinálni valamit*
 HAJT [fgr] ⇔ ír CÉIDE (*oda-/rá-/fel-/hajítás, kocsiút*) ⇔ török CADDE *út, kocsiút*; HAYDALA-
 mak *hajtani, üzni*, jakut HAAJ *beterelni, behajtani* ⇔ inka QATI-y *állatokat hajtani, terelni*
 RÁZ, RISZ-ál [hangutánzó] ⇔ ír RIOS *lenget*
 RÁNG-at, RENG-et, RING-at [bizonytalan eredetű, ? hangutánzó-hangfestő] ⇔ ír RINC *táncol* ⇔
 török IRGAN-mak *mozogni, inogni, ringani*, türkmén IRAN-mak *hintázni, ringatni*
 TOLAG-sz-ik [< TOL] ⇔ ír TOLG *támad, lökdös* (< TOLL *tol*) ⇔ régi török TALKOL-mak *ellők*
 SZÍT [ismeretlen eredetű] ⇔ ír SÉID *fúj, felfúj, fokoz*
 SZED [bizonytalan eredetű] ⇔ ír SCOITH *levág, letép*; SEAD *út, tép, sújt* (⇔ magyar SÚJT) ⇔
 csuvas SÊDÊR *rabolni*, török SEÇ-mek *kiválasztani* ⇔ mordvin SINDEMS *tör, letör, széttör*
 SZAK-ít, SZAG-gat, SZEG [finnugor] ⇔ ír SÁIGH *átüt, átszúr, átdöf* ⇔ török SÖK-mek *kitépni*,
kiszakítani ⇔ vogul SÄNG *tör, zúz*, osztják SAKHA-tem *összetörik*, finn SUKKU *szétfűzött*
 TÖR [ismeretlen eredetű] ⇔ vels TORRI, breton TERR-in *törni* ⇔ régi török TAR-maq *széttörni*
 TÚR [bizonytalan eredetű] ⇔ ír TÓRA-igh *keres, kutat*, TARA-thar *földfűrő, földtúró* ⇔ finn
 TÖYRIÄ *túr, vág, felás* ⇔ török DÖR-mek *túrni, turkálni*, jakut TŪÖR- *kivájni, kiásni*
 TAR-ol [csuvasos jellegű őtörök eredetű] ⇔ ír TÁIR *lealacsonyít, megrongál* ⇔ régi török TÄZ,
 uigur, kun TAZ, török DAZ, tatár TAZ *kopasz, kalmük TAR csupasz, kopasz*
 [> v.ö. török TIRIL-mák *összegyűjteni, összeszedni* ⇔ ír TARLA-igh *összehúzni, összegyűjteni*]
 RAB-ol [vitatott eredetű] ⇔ ír ROB-áil *rabol* > ROBÁLA *rabló*
 CSAL [ismeretlen eredetű] ⇔ török ÇAL-mak *lop*, ÇAL-ik *ferde*, ÇALDIR-mak *játszani, becsapni*
 ⇔ régi ír CHELL *furfang, csel* → FID-CHELL *sakkjáték* ('fás-okosság' ~ 'fa-csel'), ír CALAOIS
csalás, CEALG csalni, becsapni; (régir) horgászni (⇔ magyar CSAL-i, CSAL-ét-ek, CSAL-fa)
 [> v.ö. török ÇAL-ik *ferde* ⇔ ír CLÉ *bal, rossz* ⇔ magyar CSALÉ *bal oldali, bal oldali marha*]
 VÁG [finnugor] ⇔ vogul BANK *üt, ver* ⇔ régi ír BONG-at *tör, zúz, tép* (⇔ magyar BONC-ol),
 BÄG *verekedés, harc* (> BAKÓ)
 SZAB [ismeretlen eredetű] ⇔ ír SÁBH *vág, fűrészel* (< SÁ *ütés, döfés, szúrás*), SÁIBLE *szablya*
 CSAP [ősi hangutánzó] ⇔ ír SEÁP *ütés* (<? baszk ZAPAR *erős eső* ⇔ magyar ZAPOR) ⇔ régi
 török ÇAP-mak *ütni, leütni*, csuvas ŠAP *ütni*, kazah ÇAP *tapsolni, pofozni*, türkmén ÇAPAK
tapsolás, jakut SAP *csapni* ⇔ votják CAPKI- *üt, tapsol*, lapp COUP-pât *vág, levág, darabol*
 GYAL-ul [őtörök] ⇔ ír DEALA-igh *elválaszt, elkülönít* ⇔ török YAL, jakut DJULXA *síma*
 SZEL [finnugor] ⇔ vogul SIL- *szel*, osztják SÜLTÄ *felvág*, csremisz ŠELAM, finn SÄLIÄ *hasít*
 ⇔ ír SCOR *vág, hasít, leüt* ⇔ török ÇEL-mek *ütni, vágni, levágni, átvágni*
 SZÓR [őtörök eredetű] ⇔ ír SCAIR *oszt, választ, szór* ⇔ régi török SAVUR-, török SAVUR-,
 üzbeig SOVUR-, csuvas SEVER-, tatár SUIR- *szór, hint, dob*
 DAG-ad [bizonytalan eredetű, ? hangfestő] ⇔ ír TÓG *növekszik, emelkedik* (<? török DAG *hegy*)
 LOHAD [hangutánzó] ⇔ ír LAGHDA-igh *csökken, zsugorodik* < LAGA-igh *lágyl*
 KALL-ód-ik [ismeretlen eredetű] ⇔ breton KOLL *elveszni, elvesztődni, elveszíteni*

REP-ed [finnugor] ⇔ finn REPIÄ *széttép* ⇔ ír REAB *tép, széttör, szétszűz, repeszi* (⇔ ROBB-an)
 LŐ [finnugor] ⇔ ír LÁMH-ach *lövés* (⇔ v.ö. ír LÁMH *kar, öl*)
 ŐL [finnugor] ⇔ vogul ELÍ- *ölni fog, osztják UEL- öl* ⇔ török ŐL-mek *meghalni, elpusztítani*,
 régi török ŐL-mäk *meghalni*, ÖLDÜR-mäk *ölni, megölni* ⇔ breton ORR *megöl, agyonüt*
 > (meg-)HAL ⇔ régi ír (ad-)BAIL *meghal* (⇔ a török és finnugor megfelelőket lásd feljebb)
 VÉSZ [bizonytalan eredetű] ⇔ ír BÁS *halál*, BÁSA-igh *kivégezni, megölni* (⇔ el-PUSZ-t-ít) ⇔
 régi török BOZ-maq *leölni*, török BOZ-mak *elpusztítani, megsemmisíteni* ⇔ osztják VEZ- *eltűnik*

Ezek tehát, testrészeink és működésük szavai. Még ha egyik-másik hiányzik is a felsorolásból, mégis bátran kimondható, hogy nyelvünk nem finnugor 'eredetű', sőt, ősi szavaink többsége a keltával azonos gyökökre vezethető vissza, és egy kelta - türk világban született. Hogy ez hól lehetett, azt csak gyaníthatjuk. Egy finnugor - török vegyülést még el lehet képzelni a Fekete-tenger feletti pusztákon, a 'Honfoglalást' megelőző időkben, de hogy mikor keveredhetett nyelvünk a keltával (úgy, hogy a ma kétezer kilométer távolságban élő írek nyelvtanával, mondatszerkeztésével is azonossá váljon !), arról bizony kevés sejtelmünk lehet. Ha elfogadjuk a 'keveredés' elméletét, akkor, itt a Kárpát-medencében, Árpád magyarjainak egy hatalmas kelta népességgel kellett volna találkozniuk. Erről pedig a történészek, régészek halgatnak. Minthogy egy ilyen keveredés, mai ismereteink szerint, nem fordulhatott elő, nem marad más mint az a feltételezés, hogy valahol máshol - vagy itt, a Kárpát-medencében, de más, korábbi, időkben - kellett ez megtörténnék, vagyis mindez egy közös őshazában ment végbe a történelemelőtti időkben. Erről, pedig, csak akkor nyilatkozhatunk, ha ősi szókincsünk további szócsaládjait is megtárgyaltuk. Tekintettel arra, hogy a kelta testrészek és azok működésének szavai nem rokoníthatók egyik ú.n. indogermán nyelv hasonló fogalmait megnevező szavaival sem, leszögezhetjük, hogy a kelták nyelve nem indogermán eredetű, csak hathatósan befolyásolta az európai indogermán (főleg germán) nyelvek fejlődését (> *Keltisierung Europas*). A magyar szavak rokonságát illetően : a keltával kapcsolatba hozható testrészeinket megnevező szavaink felülmúlják a finnugor nyelvek 'rokon' szavait, de még a törökökkel azonosítható szavaink hányadát is. Nem hanyagolható el a magyar - japán vagy a magyar - inka viszony sem. Mit mond a statisztika ? Az egyszerű számvetés szerint a 83 megtárgyalt testrész magyar neve közül a keltával írásban hasonló és értelemben azonos 54 szó, a keltával pedig közvetve rokonítható (egyik másik, de közelálló testrész neve hasonló vagy a működés szavával hozható kapcsolatba) 25 szó. Tehát a magyar - kelta szóegyeztetés : 54 + 25; ezzel szemben a : magyar - török 36 + 16, magyar - finnugor 32 + 9, magyar - japán 14 + 8, magyar - inka 12 + 9 szó. A többi kapcsolat elhanyagolható : magyar - latin 6, magyar - német 5, magyar - angol 5 (feltehetően kelta hatásra), magyar - dravida 3, magyar - szláv 3 ('koponya' a dél-szláv nyelvekben, 'zsír' csak a szlovákban, 'csecse' feltehetően átvétel a magyarból, akárcsak az előbbi kettő), magyar - görög 2 ('kéz' és 'kar' azonos szavai), magyar - hindi 2, magyar - perzsa 1, magyar - tibeti 1. Lényeges, hogy a testrészek kelta nevei hasonlóan arányulnak az indogermán nyelvek szavaihoz, mint a magyar. Így, igazán egyre nehezebben esik elhinni a kelták 'indogermánságát'. A nyugati (német, angol, francia) nyelvészek már emlegetnek egy feltételezett összeolvadást az 'indogermán' kelták egy őshonos 'preindoeurópai' néppel, ami vezetett a kelta nyelv teljesen eltérő voltához, nem-indogermán jellegéhez. Ez persze csak feltételezés. A valóság az, ami kitűnik a testrészek ősi neveinek a magyarhoz való viszonyából, de ugyanakkor a török, a japán, az inka és nem utolsósorban a finnugor nyelvek hasonló szavaihoz való kapcsolatából is. Többször észrevehető volt az ilyen többirányú szóegyeztetés, az indogermán szavak ezektől teljesen eltérő volta mellett. Ilyen közös magyar-kelta-finnugor-török-japán-(inka) szó a : *csont, homlok, szem, száj, ajak, fog, szív, hát* neve; magyar-kelta-török-japán-inka közös szavakkal találkozunk a : *kéreg, zsír, orr, kacs* nevei esetében; magyar-kelta-(finnugor)-török szóegyeztetések a : *bőr, hám, haj, fürt, varkócs, szakál, izom, fej, agy, fül, nyelv, torok, mell, csecse, tüdő, pete, gerinc, far, kar/kéz* neve, valamint a cselekvés szavainak többsége. **Ezek a szavak minden kétséget kizáróan ősi szókincsünk szerves részei, átvételről nem lehet szó.** Mindemellett szembeötlően erőltették a finnugor 'eredetű' szolgáló magyarázatok, szóegyeztetések. A magyarhoz sokkal közelebb állnak a kelta (ír) szavak, úgy írásmódjukban mint értelmükben. Legyünk őszinték, mondjuk ki nyíltan **a magyar és az ír nyelvben ugyanazokkal a szavakkal állunk szemben !** Akár hól is megszülettünk, testünk egyes részeinek közösen adtunk nevet, működésüket is hasonlóan neveztük meg. Azonos szavakat használunk, azonos képzőkkel.

FÜGGELEK : KÉPZŐK ("PRODUKTÍV SZUFFIXEK")

-L igeképző

- magyar SZÉP-ÜL, JAV-UL [denominális]; UGR-ÁL, DOB-ÁL, REP-ÜL, FORR-AL [deverb.]
- kelta : ír GUAILLE-ÁIL vállal, COM-ÁIL összeköt, -tart, CEANG-AIL megkötöz [denom.]; TARR-ÁIL jön, megy, tér (> járkál), TÓCH-AIL bedug, befűr, beszúr (tőked) [deverbális]
- türk : ótörök ÖRT-UL takarószik, TIGH-IL bedug, töm [denom.], QAT-IL keveredik [deverb.]
török KURT-UL menekedik, DOGR-UL felemelkedik, TIK-LE dug, IS-LE dolgozik
mongol SAGHU-L leültet, UGHU-L itat; tunguz BUTÄN-ÄL- beteg kezd lenni
- finnugor : finn ELE-LE éldegél, vogul UN-L ül, TOS-L- szárít, lapp ADNE-LE fékez

-L névszóképző

- magyar SZEM-ÉLY [denominális]; ÉT-EL, IT-AL, KÖT-ÉL, HAL-ÁL [deverbális]
- kelta : ír AIRDE-ALL örökös, BUACH-AILL fiú, ifjú, szolgálégy, bojtár [denom.]; TOG-ÁIL építés, GABH-ÁIL elkapás, megragadás, SÁBH-ÁIL mentés, szabadítás [deverb.]
- türk : török EV-LI házasság, GÜZEL-LI-K szépség;
mongol ÜKÜ-L halál, SAGHA-LI fejés, BARI-L-GHA épület
- finnugor : vogul RANXI-L kurjantás, cseremiszi ŠIMÄ-L-GHÄ fektetés

-D / -T igeképző

- magyar ET-ET, IT-AT, NÉZ-ET, KÉR-ET, VÁR-AT, KOND-IT, TÖK-ED
- kelta : ír I-TH etet, SAIGH-ID átfűr, átdőf; nyílalík, BALC-ADH zuhog, szakad az eső
- türk : ótörök OQ-IT olvastat, OLUR-T ültet;
török TAN-IT ismerteti, SÖYL-ET- mondat;
mongol GEM-TE- romlaszt; tunguz HONG-IT- rikat
- finnugor : vogul ÄI-T- itat, votják TOD-IT- tudósít, tudat

-D / -T névszóképző

- magyar SZÓ-z-AT, TERÜL-ET, DOLGOZ-AT, GYÓGYÁSZ-AT, FAL-AT
- kelta : ír SILL-EADH csillogás, MAG-ADH móka, CIAP-ADH kintás, ROIS-EADH rés

-G / -K névszóképző

- magyar GYER-EK, HUR-OK, AD-AG, CSOM-AG, HOR-OG, VIL-ÁG, ÜR-EG
- kelta : ír BÁIST-EACH eső, URRAM-ACH uraság, TATH-AG test, CEAL-G család

-G / -K igeképző

- magyar IN-OG, MOZ-OG, FORR-OG, CSILL-OG, SZÉDÉL-EG, DOLGOZ-IK, ALSZ-IK
- kelta : ír SLO-G toboroz, TOL-G tolakszik, FÁLA-IGH falaz; mannini SOILSH-AGHEY csillog

*

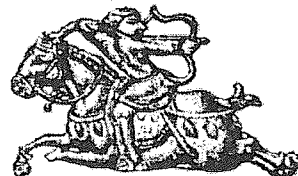
A kelta (ír) nyelv a mai napig egy ragozó nyelv. Íme, vegyünk példának okáért egy közismert mai ír szót :

DROMLACH (hát-)gerinc. Most fölbonthatjuk elemeire, és így a következő képletet kapjuk :

→ **DROM-L-ACH** = **DROIM** hát, gerinc + **(A)L** képző + **-ACH** képző. Már maga a **DROIM** szó is eleve képzett = **DEIRE(-ADH)** hát, hátsó rész, far, vég (-**ADH** képző) ⇔ török **GERI** hát, hátsó rész. Behelyettesítve a **D(E)R(E)-OIM** szót kapjuk, ahol az **-O(I)M** ugyancsak képző (főnévképző). Tehát ilyen módon a 'gerinc' szava a következő képpen fest (az I írásjelet kihagyjuk, mert jelen esetben csak *lenition-/lágyító-jel*) :

→ **D(E)R(E)-OM-(A)L-ACH**, vagyis magyarul :

GER-IN-(E)L-EK → GER-IN-C

ŐSI SZÓKINCŚÜNK A MAGYAR - KELTA ROKONSÁG JEGYÉBEN (MÁSODIK RÉSZ)

Folytassuk most ősi szókinszünk átvilágítását, és nézzünk át másik három fontos fogalomcsaládot : a névmások, a számok és a családtagok nevének viszonyát a testvéri nyelvek azonos értelmű szavaihoz. Hasonlóan az előbbi fejezethez, ahol testrészeinkről számoltam be, most is magyar szavainkat a kelta, a finnugor, a török, a japán és az inka indiánok nyelvéhez viszonyítom.

NÉVMÁSOK

A névmásokat az első sorban nyelvtani egyezésekkel foglalkozó „A Kelta - Magyarok, a Magyar - Kelták” előadásomban bőven tárgyaltam, ezért itt csak egy rövid felsorolás :

ÉN

- magyar ÉN [vitatott eredetű : örökség az uráli korból vagy magyar fejlemény < ‘EZ’ származéka]
> ENY-ÉM ~ -M : anyá-M (főnévi ragozásban); leír-oM ill. mesél-eK (igei ragozásánál)
- kelta : ír MÉ én (MISE én személyesen, sajátmagam), vels Ml, mannini MEE én
> ír MO enyém ~ M’ (főnévi ragozásban) : M’athair apám / -IM (igei ragozásban) : fuir-IM várom
> mannini MY enyém ~ -YM (főnévi és igei ragozásnál) : chass AYM cipőm / caill-YM elveszítem
- finnugor : finn MINÄ (MÄ), észt MINA, MA, cseremis MIN, zürjén ME, lapp, mordvin MON én
> finn MIN-UM enyém ~ -NI (főnévi ragozás) : kirja-NI könyvem / -N (igei ragozás) : puhu-N beszéllek
- türk : régi török BEN ~ MEN, török BEN én; mongol BI ~ MINÜ én
> török BEN-IM enyém ~ -(I)M (főnévi és igei ragozásban) : ev-IM házam / gid-iyor-UM megyek
- japán (W)ATASHI én > WATASHI NO enyém ~ WATASHI NO chichi atyám / nomi-MASU iszok
- inka NOQA én > -Y (főnévi ragozás) : churi-Y gyereke / -NI (igei ragozás) : tapu-NI kérdezem

Egyéb :

- hindi MAIN én > MÉRRA enyém (MÉRRA bhái bátyám, testvérem); MAIN kháataa huun eszek (vagyok)
- perzsa MAN én > -AM (főnévi ragozásnál) : lebás-AM gyereke / (igei ragozásnál) : MAN mi-kon-AM én csinállok, (MAN) hast-AM (én) vagyok
- görög EGÓ én > MOU enyém (mitéra MOU anyám); -O (igei ragozás) : taxidév-O utazok
- szlovén JAZ én > MOJ enyém (MOJ moz férjem); -AM (igei ragozásnál) : del-AM dolgozok
- litván ĄŠ én > MĀNO enyém (MĀNO sesuo leánytestvérem); -U (igei ragozás) : vālgys-U eszek
- német ICH én > MEIN enyém (MEINE Flasche üvegem); ICH spiele játszok

Ahogy a felsorolásból látható, egy „én - enyém” (személyes névmás - birtokos nm.) szerves összetartozás csak a ‘turáni’ (magyar, kelta, finnugor, török, japán, inka) nyelvekben létezik, az indogermánoknál ez hiányzik (az ‘enyém’ fogalma teljesen elűt az ‘én’ szavától), kivétel a hindi és a perzsa (iráni). Nézzük át a többi névmásokat is, és egyúttal figyeljünk a magyar és a kelta többszám képzésének azonos voltára.

TE

- magyar TE [ősi örökség az uráli korból] > TI-ED ~ -D (könyv-ED); takar-OD, ás-OL, hajít-(A)SZ
- kelta : ír TÚ te (TUSA te személyesen, TÉ ‘te’ - általánban), vels CHI, mannini OO (> angol YOU) te
> ír DO tied (DO gharbhac gyermeke); tuig-eann TÚ tudod, érted, ceanglai TÚ megkötsz
> vels EICH tied / mannin DTY tied ~ AYD (ushag AYD madarad)
- finnugor : zürjén TE, cseremis TIN, mordvin, lapp TON, mári TEN, finn SINÄ (SÄ), észt SINA
> finn SIN-UN tied (talo-SI házad); näc-T nézel
- türk : régi török SĀN, török SEN, türkmén SEN, jakut EN te; mandzsu SI, mongol CI te
> török -(I)N tied (agaç-IN fád); seç-iyor-SIN válogatsz
- japán ANATA ön (KIMI maga, OMAE te) > ANATA NO tied (öné) ~ ANATO NO zubon nadrágod
- inka QAM te > -YKI tied (lawá-YKI levedsz); tipi-NKI letéped

Egyéb : hindi TU te (TUM maga); perzsa TO te > -AT tied, šomor-Ī számolsz; görög ESSÍ te > TA tied; szlovén TI te > TEBE tied, -Š ~ nes-eŠ szállítsz; litván TŪ te, TĀVO tied; német DU te, DEIN tied.

Ö

- magyar Ő [ősi örökség a finnugor korból]; EZ, AZ [ősi örökség az uráli korból - állítja a MTESZ]
> Ő-vÉ ~ -A (főnévi ragozásnál) : ház-A / az igeragozásnál : -IK ~ játsz-*IK*, vagy utórag nélkül : fut
  - kelta : ír É, Í *ō* > A *ōvé*, SEO *ez*, SA (SIN) *az*; vels E, Hl *ō* > E *ōvé*; mannini EH, EE *ō* > E *ōvé*
> ír A *cóitin köténye*; (lé-IGH *olvasni* >) lé-ann SÉ *olvas* / beir *elbír* (utórag nélkül)
> mannini boagh E *tehe*ne (*bugája*); chea EH [csá é] *menekül, elszalad*
  - finnugor : finn HÄN, mordvin SON, votják SO, vogul TŮ *ō* <> zürjén ATA *íme itt*, ATI *íme ott*
> finn HÄN-EM *ōvé* ~ -NSA (korva-NSA *füle*), puhuu *beszél* (megduplázódik az utolsó magánhangzó)
  - türk : török O, régi török, türkmén OL, üzbég U *ō* > török -(S)I(N) ~ çocuk-lar-I *gyerekei*; gel *jön*
  - japán KARE *ō* (*férfi*), KANOJO *ō* (*nő*); KO-re *ez*, SO-re *az*, SONO *az, amaz, azon*
  - inka PAY *ō* > -N *ōvé* ~ unku-N *inge*; KAY *ez*, CHAY *az*; tapu-N *kérdez*
- Egyéb : hindi YAHÁ *ō* > ÍSKAA *ōvé*; perzsa Ū *ō* > -AŠ *ōvé* (mû-Š *haja*), ast *van*; görög AFT(-ós, -i, -ó) *ō* > pij-E *megy*; szlovén ON, (-A, -O) *ō* > kupuje *vásárol*; litván JĖS, JĖ *ō* > JO, JOS *ōvé*; német ER, SIE, ES *ō* > SEIN, IHR *ōvé*.

MI

- magyar MI (MINK) [finnugor / *én* + ‘-k’ többesjel] > MI-ÉN-K ~ lov-UN-K / utaz-UN-K
  - kelta : ír MUID *mi* [*én* + ‘-d’ többesjel] (MUID-NE *mimagunk*, SIN-NE *‘azonmagunk’*) > -NE *miénk* → muintir-NE *népünk*, ith-MID *eszünk*; vels NI *mi* > EIN *miénk*, mannini SHIN *mi* > NYN *miénk*
  - finnugor : finn ME *mi* > MEIDÄN *miénk* ~ -ME (lippu-ME *lobogónk*); mennä-MME *megyünk*
  - türk : régi török MU, csuvas MEN, türkmén NEME, török BIZ *mi*
> török (I)MIZ *miénk* ~ inek-İMİZ *tehenünk*; -UZ (igeragozásnál) : kalk-UZ *felkelünk*
  - japán WATASHI-TACHI *mi* (‘*watashi*’ *én* + ‘*tachi*’ többes szám jele)
  - inka NOQA-NCHIK *mi* (‘*noqa*’ *én*) > misi(qo)-NCHIK *macskánk*; uyari-NKU *hallunk*
- Egyéb : hindi HAM *mi*; perzsa MÂ *mi* > -EMÂN *miénk*, ist-ÎM *állunk*; görög EMÍS *mi* > plén-OUME *mosunk*; szlovén MI *mi* > zbira-MO *gyűjtünk*; litván MES *mi* > MUSU *miénk*; német WIR ~ MIR *mi* > UNSER *miénk*.

TI

- magyar TI (TIK) [finnugor / *te* + ‘-k’ többesjel] > TI-ET-EK ~ ház-aT-OK / kiabál-T-OK
- kelta : ír SHIB *ti* > BHUR *tietek*, vels CHI *ti* > EICH *tietek*, mannini SHIU *ti* > NYN *tietek*
> ír BHUR ngúna *ruhátok, gúnyátok* (‘*gúna*’ *ünnepi ruha, díszruha*); beir-ann SIBH *forralatok, főztők*
- finnugor : finn TE *ti* > TEIDÄN *tietek* ~ -NNE (kala-NNE *halatok*); -TTE (juo-TTE *isztok*)
- türk : török SIZ *ti* > -(I)NIZ *tietek* ~ kapi-NIZ *kaputok*; -(S)INIZ ~ taniyor-SUNUZ *megtanuljátok*
- japán ANATA-TACHI *ti* (‘*anata*’ *te* + ‘*tachi*’ többes szám jele)
- inka QAMA-KUNA *ti* (‘*qam*’ *te* + ‘*kuna*’ többesjel) > -YKICHIK ~ allqo-YKICHIK *kutyátok*; qallari-NKICHIK *elkezdtek vm-t, nekifogtok ~ nekivágtok vm-nek*

Egyéb : hindi TUM *ti*; perzsa ŠOMÂ *ti* > -ETÂN *tietek*, nûs-ÎD *isztok*; görög ESSÍS *ti* > théle-TE *akartok*; szlovén VI *ti* > govori-VA *beszéltek*; litván JUS *ti* > JUSU *tietek*; német IHR *ti* > EUER *tietek*.

ÖK

- magyar ÖK [magyar fejlemény : *ō* + ‘-k’ többesjel] > Ő(v)-ÉK ~ vár-UNK / szab-NAK
- kelta : ír IAD *ōk* [*ō* + ‘-d’ többesjel] > A *ōvék*, vels NHW *ōk* > EU *ōvék*, man. AD *ōk* > NYN *ōvék*
> ír A mbaile *falujuk* (‘*baile*’ *falu*); coip-ann SIAD *habosítanak, habot ‘vernek’ (köpülnek)*
- finnugor : finn HE *ōk* > HEIDÄN *ōvék* ~ -NSÄ (polvi-NSÄ *térdük*); -VAT (asu-VAT *laknak*)
- türk : török ON-LAR [*ō* + ‘-lar’ többesjel] > çay-LARI *teájuk*; iç-LAR *isznak*
- japán KARE-TACHI *ōk* (‘*kare*’ *ō, férfi*), KANOJO-TACHI *ōk* (‘*kanojo*’ *ō, nő*); ‘*tachi*’ többesjel
- inka PAY-KUNA *ōk* (‘*pay*’ *ō* + ‘*kuna*’ többes szám jele) > maqta-NKU *fiúk*, kuchu-NKU *vágnak*

Egyéb : hindi WE *ōk* (AAP *Ök*) > ÁAPKAA *ōvék*; perzsa ÎŠAN *ōk* > sag-EŠAN *kutyájuk*, nevîs-AND *írnak*; görög AFT(-í, -és, -á) *ōk* > tréch-OUN *szaladnak*; szlovén ONI *ōk* > gre-JO *mennek*; litván JOS *ōk*; német SIE *ōk*.

Tehát, a névmások alapján bármilyen nyelvi vagy ‘genetikai’ rokonságot vagy eredetetétést felállítani képtelenség, sőt irányított csalás (lásd : indogermánisztika és torzszülötte a ‘finnugorisztika’). A névmások alapján nincs közös indogermán, illetve finnugor *ős-nyelv* és *ős-nép*, így a kelta nem lehet indogermán és a magyar nem lehet finnugor ‘eredetű’, mert ilyen nem létezett, csak a göttingai fasisztoid elméletekben.

SZÁMOK

A számok hasonlítása alapján, gondolják 'hivatalosított' tudósaink, lehetne a legbiztosabban elkülöníteni az ún. indogermán nyelveket a nem-indogermánoktól. P.B. Ellis véleménye szerint : „*Solche Vergleiche von Zahlwörtern sollen demonstrieren, daß zu einer bestimmten historischen Epoche alle Völker Europas (mit Ausnahme der Finnischen, Estnischen, Ungarischen und Baskischen) sowie Mesopotamiens und Nordindiens von einer gemeinsamen Sprachgruppe ausgingen. In grauer Vorzeit soll eine indoeuropäische Sprache existiert haben, doch kann eine solche nicht zufriedenstellend beschrieben und auch nicht mit Sicherheit einer spezifischen Periode zugeordnet werden.*“ - magyarul : A számnevek ilyen összehasonlítása bizonyítani hivatott, hogy egy bizonyos történelmi korszakban Európa összes népei (a finn, észti, magyar és baszk kivételével) valamint Mezopotámia és Észak-India népe egy közös nyelvcsoportból keletkezett. Egy igen régi történelemelőtti időben kellett lennie egy indoeurópai nyelvnek, de megbízhatóan illet sem felvázolni sem egy meghatározott korszakhoz kötni nem lehet. [Ellis, P.B. 'Die Druiden', München, 1996, 22. old.]. Ehhez csatlakozik Kinder és Hilgemann német történészek megállapítása is, miszerint : „*Es ist daher falsch, vereinfachend von einer 'Ursprache', einem 'Urfolk' oder der indogerm. 'Urheimat' zu sprechen.[...]Die Entstehung der indogerm. Einzelsprachen braucht nicht durch Abspaltung, sondern kann auch durch Mischung mit fremden Sprachelementen erklärt werden.*“ - magyarul : Ezért hibás, leegyszerűsítve egy 'ősnyelvről', egy 'ősnépről' vagy az indogermán 'őshazáról' beszélni. Az indogermán nyelvek, külön-külön való kialakulását nem annyira lehasadással, szétválással, mint inkább idegen (értsd 'nem-indoeurópai') nyelvi elemekkel történt keveredésével magyarázható. [Kinder, H., Hilgemann, W. 'Atlas zur Weltgeschichte', Köln, 1987, 33. old.]. Hagyjuk tehát a tényeket beszélni, nézzük át az egyszerű számok magyar nevének kapcsolatait, 'rokonsági fokát', viszonyát más nyelvek szavaival.

EGY

- magyar EGY [vitatott eredetű < 'EZ' származéka vagy finnugor eredetű] ⇔ ÉN ['ez' származéka]
  - EGY-, EGY-es, EGY-ik, EL-ső, EGY-ed-ül, EGY-en-, EGY-etlen. stb. (⇔ hurri AKA egy)
  - EG-ész (EGY-es) [bizonytalan eredetű < ? osztét 'IGAS' egész, teljes < ? szkita eredetű (MTESZ)]
  - ED-z [ismeretlen eredetű], ID-(e) ['ez' származéka], ŰD-ül [ismeretlen eredetű] (⇔ akkád ID egy)
- kelta : ír AON egy (CÉAD első); vels UN egy (CYNTA első), maninni UN egy
  - ír UATHA egyes (szám), egyenként, egyedül; AIT egyedül, egyedi (⇔ ŰD az, az ott)
  - ír ÉIGIN egy ~ duine ÉIGIN egy ember, valaki (⇔ magyar EGYÉN)
    - > ÉIGIONTA-igh (ki-)jegyenlíteni, 'egyesbe' hozni (pl. tartozást); ÉIDE-ann-as (meg-)egyezés, feszültségmentessé tévés ~ üdülés („DÚN ÉIDEANN“ üdülőtanya ~ „Edinburgh“ kelta neve)
  - mannini JEH egy, FER egy (egy fő)
- finnugor : finn YKSI egy (ENTE- ~ ENSI- első); vogul EKVE, mordvin VEIKE egy
  - osztják IT az, egy; finn YHDES '-egyedik' (összetett számokban),
- türk : ujjur, jakut, türkmén, török BIR egy (> török BIR-inci első)
  - türkmén AZ egy (⇔ szumir AS egy)
  - török YEG ~ YEK egy (valaki) [perzsa eredetű]
- japán ICHI egy [<? kínai eredetű]
  - régi japán HITO-tsu egyes (> ma : 'egy') > HITO-ri egy fő (egy személy), egymaga
- inka UJ, HUK egy > HUK-nin egy másik, HUK neqen első
- baszk BAT egy

Egyéb : hindi EK egy > EK baar egyszer; perzsa YEK egy > YEK-om első; görög ÉNA(S), MÍA egy, PRÓTO(S) első; latin UNUS egy > UNI-tas egység, PRIMUS első; angol ONE egy > A(N) egy (vk., vm.), FIRST első, ODD egyedül; német EINS egy > EIN(-er, -e, -es) egy (vk., vm.), ERSTE első; svéd ETT egy > EN, ETT egy (vk., vm.); litván VIENAS egy, PIRMAS első; szlovén EN(A) egy, PRVI első; orosz ODIN egy. Semmilyen 'indogermán' közösséget nem lehet kimutatni, hanem két csoport különül el : a hindi - perzsa '(Y)EK' és az európai 'UN-' (görög ÉNA- > latin UN- > germán : angol - német 'ONE - EIN' > litván (V)IEN- > szlovén EN-). Ezen kívül áll a svéd ETT egy (> orosz OD-in), kérdés az, hogy honnan került a svédbe ? (> v.ö. finn YHD-, osztják IT ⇔ régi japán HITO- ⇔ baszk BAT).

A kelta AON, UN egy a latinból származnak, de egyéb, ősi szavak arról tanúskodnak, hogy a kelták az 'egy' fogalmát máshogy is nevezték, lásd : ír ÉID- ~ ÉIG-, maninni JEH vagy FER (⇔ török BIR). A 'turáni' nyelveket is két csoportba lehet osztani : EG- ~ EK-, illetve ET- ~ ED- hangpárok csoportjába. Az első a magyar EGY ⇔ ír ÉIG-in, maninni JEH ⇔ finn YK-si ⇔ török YEG ⇔ japán ICHI ⇔ inka HUK (> emiatt kétségbe vonom a török 'YEG' perzsa, vagy a japán 'ICHI' kínai eredetűt). Természetesen ebbe a csoportba tartozik a hindi EK és a perzsa YEK is. A második az ír UATHA, AIT ⇔ finn YHD-es, osztják IT (> svéd 'ETT', illetve az orosz 'OD-in' is) ⇔ régi japán HITO-tsu, HIT-ori ⇔ baszk BAT. Az angol ODD *egyedül, egyedi* nyilván a kelta (ír) UATHA (AIT) szóból származik.

Tehát, a felsoroltakból kiderül, hogy az 'egy' fogalmát négy féle képen jelöljük :

EK- ~ EG- hangpárral	ET- ~ ED- hangpárral	EN- hanggal	BIR ~ FIR hangpárral
magyar EGY, ELSŐ, EGYÉN <i>egy (valaki)</i>	(magyar ID-e ~ ez)	(magyar EN ~ ez, egy)	(magyar BÍRÓ 'első')
ír ÉIGIN <i>egy (valaki)</i> maninni JEH <i>egy</i>	ír UATHA (AIT) <i>egyes</i> ír CÉAD <i>első</i>	ír AON <i>egy</i> maninni UN <i>egy</i>	maninni FER <i>egy, egy fő</i>
finn YKSI <i>egy</i> mordvin VEIKE	finn YHDES '-egyedik' osztják IT <i>egy, az</i>		
török YEG <i>egy (valaki)</i>	türkmén AZ <i>egy</i>		török BIR <i>egy</i>
japán ICHI <i>egy</i>	japán HITO- <i>egy (vk.)</i>		
inka HUK, UJ <i>egy</i>			
	baszk BAT <i>egy</i>		
hindi EK <i>egy</i>			
perzsa YEK <i>egy</i>			
		görög ÉNA(S) <i>egy</i>	görög PRÓTO(S) <i>első</i>
		latin UNUS <i>egy</i>	latin PRIMUS <i>első</i>
	angol ODD <i>egyed(-ül, -i)</i> svéd ETT <i>egy</i>	német EINS <i>egy</i> angol ONE <i>egy</i> svéd EN <i>egy (vk.)</i>	német ERSTE <i>első</i> angol FIRST <i>első</i> svéd FÖRSTA <i>első</i>
	orosz ODIN <i>egy</i>	szlovén ENA <i>egy</i>	szlovén PRVI <i>első</i>
		litván VIENAS <i>egy</i>	litván PIRMAS <i>első</i>

KÉT, KETTŐ

- magyar KÉT, KETTŐ [finnugor] > KÉT-, KÉT-es > KÉT-ked-és (⇔ egyiptomi KETI *pár*)
→ MONNO *mindkettő* (⇔ japán MINA *mind* + NI *kettő*) ⇔ szumir MIN *két*; MÁS-od-ik
- kelta : ír DHÁ *két*, DÓ *kettő* > DÍŠ *kettes, kettős, pár*; maninni JEES *kettő, kettős, pár*
→ ír CÉAD- *száz, sok* (⇔ kabard KOD ~ GOD *sok, bőséges*): maninni (YN) NAH (*a*) *második*
- finnugor : vogul KIT, mordvin KAVTO, finn KAKSI *kettő*, KAHD-es '-kettedik' (*összetett számokban*)
- türk : csuvas ÍKKE, jakut IKKI, ujjur, türkmén, török IKI *kettő* > IKI-nci *második*
- japán NI *kettő* > NI-ban *második*; régi japán FuTA-tsu *két* > FuTA-ri *kettős, pár*
- inka ISKAY *két, kettő* (⇔ török IKI)

Egyéb : hindi, perzsa DO > görög DÍO > latin DUO > angol TWO, holland TWEE (német ZWEI), svéd TVÅ > szlovén DVA > litván DŮ *kettő*. Lásd még : hindi BI- > latin BI- *két-* (> BIS *kétszer*, BINI *pár*) ⇔ baszk BI *két*.

HÁROM

- magyar HÁROM (HÁR-om) [finnugor eredetű] > HAR-ma-(a)d-ik
- baszk HIRUR (HIR-ur) *három* - nyilvánvalóan a baszk szó áll a legközelebb a magyarhoz !
- kelta : ír TRÍ, maninni THREE [ejtsd HRÉ] ~ TROOR (TRO-or) *három* > YN TRA-(a)ss *harmadik*
- finnugor : cseremis KUM, vogul KHUREM, finn KOLME *három* > KOLM-as *harmadik*
- türk : jakut US, török ÜÇ *három* > ÜÇ-üncü *harmadik* (⇔ szumir IS, akkád ESSA *három*)
- japán SAN *három* [? kínai eredetű] (⇔ perzsa SE *három*); régi japán MI-tsu *három*
- inka KIMSA *három* (⇔ cseremis KUM)

Egyéb : hindi TIIN (TI-in) <?> görög TRÍ(s) > latin TRE(s) > angol THREE, német DREI, svéd TRE > szlovén TRI > litván TRYŠ; lásd még : a 'családból' kilógó perzsa SE (⇔ török ÜÇ ⇔ japán / kínai SAN) *három*.

NÉGY

- magyar NÉGY [finnugor eredetű] > NEGY-ed-ik, NEGY-ed
- koreai NEED *négy* (japán YON, YO-tsu *négy*) - a koreai számnév bizonyára legközelebbi rokonszó
- finnugor : vogul NILA, mordvin NILE, észt NELLI, finn NELJÄ *négy* > NELJÄ-s *negyedik*
- kelta : ír CEATHAIR [kjahêr], mannini KIARE, vels PEDWAR, breton PEVAR [pejár] *négy*
- türk : török DÖRT *négy* > DÖRT-üncü *negyedik*
- inka TAWA *négy*

Egyéb : hindi TŠAAR, perzsa TŠAHÂR *négy* > görög TÉSSER(-is) *négy* <?> latin QUATTUOR *négy* (> litván KETURÌ) > szlovén ŠTIRI *négy*) > germán : német VIER, svéd FYRA, angol FOUR *négy*.

ÖT

- magyar ÖT [ösi örökség a finnugor, esetleg az uráli korból] (⇔ szumir ID *öt*)
- fg : vogul EIT, osztják UET, mordvin VETE, votják VIT, lapp VITTÄ, cseremisiz VIS, finn VIISI *öt*
- japán (régijapán) ITSU-tsu *öt* (⇔ magyar ÖT); GO *öt* [? kínai eredetű] (⇔ kelta CÚIG)
- kelta : ír CÚIG, mannini QUEIG *öt*; (vels PUMP *öt* < átvétel a viking-germánból)
- türk : török BES, jakut BIES, uigur BIS *öt* (⇔ inka PICH-qa); csuvas PILIK *öt*
- inka PICHQA *öt* (⇔ türk BES, BIS)

Egyéb : hindi PAANTŠ, perzsa PANDJ > görög PÉNTE > latin QUINQUE (> olasz CINQUE) > litván PENKI (> szlovén PET) > német FÜNF (> angol FIVE), svéd FEM *öt*

HAT

- magyar HAT, HAT-os [finnugor]
→ HAT-ás, HAT-al-m-as
- kelta : vels CHIEWCH, breton C'HOUEC'H *hat*; ír SÉ, mannini SHEY *hat* (⇔ szumir AAS *hat*)
→ ír CÉAD- *száz, sok* (⇔ kabard KOD *sok*); COTHA-igh *hatni, ráhatni* > COTHÚ *hatás*
- finnugor : vogul KAT, mordvin KOTO, cseremisiz KUT, finn KUUSI *hat*
- türk : török ALTI, jakut ALTA, csuvas OLTA *hat*
→ török KAT *erős, kemény*, KAT-mak *növelni*; jakut XAT *erős*, XATAN *hatol, behatol*
- japán (régijapán) MU-tsu *hat*; KATAI *erős, kemény*
- inka SOQTA *hat* (nem a latin szó átvétele, hanem a szumir SUS *hatvan* megfelelője); HATUN *nagy*

Egyéb : hindi TŠAH, perzsa ŠĪS > görög ÉXI > latin SEX > angol SIX, német SECHS > litván ŠEŠI > szlovén ŠEST *hat*

HÉT

- magyar HÉT [finnugor] > HÉT-, HÉT-ed-HÉT
- kelta : ír SEACHT, mannini SHIAGHT, vels SAITH, breton SEIZH *hét*
- finnugor : vogul SOT, finn SEITSE-män *hét*
- türk : török YEDI, türkmén JEDI, üzbég ETTI, uigur SAT, jakut SETTE, csuvas SICCE *hét*
- japán (régijapán) NANA-tsu *hét*; SHISHI *hét* [? kínai eredetű] (⇔ török, finnugor, kelta egyezések)
- inka QANCHIS *hét*
- kabard (kaukázusi nyelv, ami nem-indogermán, nem-türk, nem-sémita) KOD ~ GOD *sok, bőséges*

Egyéb : hindi SAAT / perzsa HAFT > görög EFTÁ / latin SEPTEM > német SIEBEN > litván SEPTYNĭ > szlovén SEDEM *hét*.

NYOLC, KILENC

- magyar NYOLC (NYOL-c) [finnugor]; KILENC (KIL-EN-c) [származékszó <? finnugor elemekből]
- japán (régijapán) YA-tsu *nyolc*, KOKONO-tsu *kilenc*; (modern : HACHI *nyolcas*, KYU *kilences*)
- finnugor : vogul NALATU, osztják NIDE, finn KAHDEKSAN *nyolc*; finn YHDEKSÄN *kilenc*
- kelta : ír OCHT, mannini HOGHT, vels WYTH *nyolc*; ír NAOI, mannini NUY, vels NAW *kilenc*
- türk : török SEKİZ *nyolc*, DOKUZ *kilenc*
- inka PUSAQ *nyolc*, ISQON *kilenc*

Egyéb : hindi AATH, perzsa HAŠT > görög OCHTÓ > latin OCTO > német ACHT > litván AŠTUONI > szlovén OSEM *nyolc*; hindi NAU, perzsa NOH > görög ENNĒA > latin NOVEM > német NEUN <?> litván DEVYNĭ > szlovén DEVET *kilenc*.

TÍZ

- magyar TÍZ [írani eredetű < óírani DÁSA, avesztai DASA, szogdi THAS *tíz* (MTESZ)]
- kelta : ír DEÁG, vels DEG *tíz*; ír TOISE *mérték*
- finnugor : osztják YON, cseremis LU, finn KYMMENEN *tíz*; -TOISTA '*tíz*' (összetett szavakban)
- türk : török ON, csuvas VONNA, ujjur LAVA *tíz*; török DIZI, régi török TIZIK *sor, vonal*
- japán JU [dzsu] *tíz*; régi japán TO: [tó] *tíz* (⇔ magyar TÍZ)
- inka CHUNKA [csunka] *tíz*

Egyéb : hindi DAS, perzsa DAH > görög DÉKA > latin DECEM (> angol TEN, svéd TIO, német ZEHN) > litván DEŠIMT > szlovén DESET *tíz* (nem 'közös' indogermán találmány ez, hanem sorra egymástól átvették !)

A 'tíz' megjelölésére két magyar ragot (képzőt) ismerünk :

- magyar -I(N)C > har-(o)m-INC
⇔ ír -(O)CHA > fi-CHE *húsz*, tri-OCHA *harminc*, nó-CHA *kilencven*
⇔ finn KY-mmen-en *tíz* > kaksí-KY- *húsz*, kolme-KY- *harminc*, neljä-KY-mmen-tä *negyven*, stb.
- magyar -VEN > negy-VEN, öt-VEN, hat-VAN, het-VEN, nyolc-VAN, kilenc-VEN
⇔ türk : csuvas VONNA, török ON *tíz* (> az osztják 'yon' török hatásra alakult)
⇔ inka UNU *millió*.

HÚSZ

- magyar HÚSZ [finnugor] (⇔ szumir HIIS *húsz*)
- finnugor : vogul KHUS, osztják KOS, votják KEZ, zürjén KIZ *húsz*
- görög ÍKOSSI *húsz* (a 'rokonság' nyilvánvaló, a görög 'húsz' teljesen elűt a többi indogermán szótól)
- kelta : ír FÍCHE, mannini FEED *húsz*; vels UGAIN, breton UGENT *húsz*
- baszk HOGEI *húsz* (⇔ magyar HÚSZ, g>sz hangcsere)
- török YIRMI *húsz*

(szóképzéssel alakult : japán NI JU: [ni dzsú] '*két tíz*' <⇔ inka ISKAY CHUNKA '*két tíz*').

Egyéb : hindu BIIS (BI-IS '*két tíz*') *húsz* (> perzsa BĪST) > latin VI-GINTI (BI- ~ VI- *két* + GENT-is *nemzedék*); latin mintára > német ZWA-n-ZI(n)-g (> angol TWENTY) <⇔ litván DVĖ-DEŠIMT (> szlovén DVAJSET) '*két-tíz*'. Magyarázat : zárójelben mindig az értelemnélküli, vagyis a hangos szó, átvétele.

SZÁZ

- magyar SZÁZ [ősi örökség a finnugor korból - MTESZ] (⇔ szumir SUS *hatvan* > akkád SUS *száz*)
- kelta : ír CÉAD *száz*, CÉAD- *száz*, sok, mannini KEEAD *száz* (⇔ kabard KOD *sok, bőséges*)
- finnugor : zürjén SO, vogul SAT, finn SATA, észt SADA, mordvin SADO, lapp CUODE *száz*
- türk : török YÜZ, üzbég JUZ, türkmén JÜZ, jakut SÜÜS
- japán HYAKU *száz*
- inka PACHAK *száz*; (SAY-ay *nagyság, érték*)

Egyéb : [szanszkrit ÇATAM > avesztai SATAM *száz*] > hindi SAU, perzsa SAD *száz* <(s→k hangcsere)> görög EKATÓ (> szlovén STO) > latin CEnT-um (> német HUND-ert > angol HUNDRED / > litván ŠIMT-as) *száz*.

Megállapítás : nincsenek 'satem' és 'kentum' indogermán nyelvcsoporthoz, hanem egyszerűen a sorozatos átvétel során, a latinban egy -N beékelődik a századi -T (-D) hang elé a beszéd 'dallamosítása' végett, ahogyan ez más nyelvekben is előfordul(-t), pl. : régi ír 'dhígh' *dug* > 'deNg-at' *döng-öl*. Minden olyan nyelv amely a latinból vette át a 'száz' fogalmára vonatkozó szavát, az, ezt a beékelődött -N-t is átvette. A magyar száz természetesen kapcsolódik az ősi-indogermánnak tekintett óírani SATAM szóhoz, de nem úgy, ahogyan 'hivatalosított' nyelvészeink elképzelni szeretnék vagy elképzelni kötelesek, hanem mindkettő, a magyar SZÁZ és az avesztai SAT-em alapja a szumir SUS *hatvan*, 6-os számrendszerben a mai 'száz'-nak a megfelelője. Ezt az akkád is átveszi, először mind 'hatvan', később a 'száz'-at jelöli vele. 'Száz' szavunk is bizonyítja kaukázusi gyökereinket, a kelta, a finnugor és a türk-japán-inka szóegyezések ennek nem mondanak ellent, a lapp - kelta összefüggés is ezt alátámasztja : (1) szumir SUS *hatvan* > akkád SUS *száz* > magyar SZÁZ > finn SATA > észt SADA > lapp CUODE > ír CÉAD *száz* > kabard KOD *sok* / (2) > jakut SÜÜS > török YÜZ > japán-kínai HYAKU *száz* / (3) > inka SOQ-ta *hat*, SAY-ay *nagyság, érték*.

EZER

- magyar EZER [iráni, alán eredetű : *AZARION *ezer* - állítja a MTESZ] ⇔ szumir SARA *háromezerhatszáz, a 6-os számrendszerben az 'ezer' megfelelője* > akkád SÁRU *ezer*
- kelta : ír SÁR- *felülmúlhatatlan, szertelen* (⇔ magyar SZER-); MÍLE (újkori átvétel a latinból)
- finnugor : zürjén SURS, votják SURES *ezer* [iráni eredetű - írja a MTESZ : oszét ÖRZÖ *rengeteg, töméntelen* ⇔ magyar ÓRIÁS]; finn TUHAT *ezer*
- türk : török BIN *ezer*
- japán SEN *ezer*
- inka WARANQA *ezer* (WARAN + '-qa' főnévi rag) [⇔ régi magyar EZEREN, EZEREK (MTESZ)]

Egyéb : hindi HASÁAR ⇔ perzsa HEZÁR, görög CHÍLÍ > latin MILLE, német TAUS-end > szlovén TIS-oč *ezer*. Megint nincs indogermán összetartozás, ezzel is meghazudtolva a 'közös eredetet'. Az 'ezer' számnév alapján az indogermánok nevezett nyelveket három csoportba sorolhatjuk :

- (1) - hindi HASÁAR és perzsa HEZÁR [⇔ a magyar EZER-rel egy töből eredő szavak : szumir SARA]
- (2) - görög CHÍLÍ(Í) > latin MILLE (> újkelet, ír MÍLE) [lásd még : görög CHLÍ-th *luxus*]
- (3) - germán (német) TAUS-end > szláv (szlovén) TIS-oč [*< elképzelhető, hogy a kelta (ír) TOISE mérték jelentésű szó átvétele, és 'értelmeváltással' való alkalmazása; lásd még : régi japán TO: ⇔ magyar TÍZ*].

Az eddigiek alapján is nyilvánvalóvá válik, hogy nincs 'ős-indogermán' közösség, eleve az egyszerű számok nevének összehasonlítása alapján az indogermánizmus utolsó bástyája is megdőlt, az *egy* és az *ezer*, de minden bizonnyal a *tíz* és a *száz* számnévek esetében is, úgy mondván "az alfánál és az ómegánál" nem lehet egy közös indogermán szóalkotásról beszélni, hanem kirajzolódik egy 'közel-keleti', szumir örökségen alapuló ősi (magyar - kelta / perzsa - hindi) és újabb európai (görög - latin) nyelvterület. Néha ez európai térségen belül különválnak egy germán - szláv vidék is, ami egy erős kelta - hun (pl. svéd ETT, orosz OD-in) hatás alatt fejlődött. A számnévek egybevetése nem mond ellent a magyar - kelta rokonságnak.

SZÁM

- magyar SZÁM [„csuvasos jellegű ótörök jövevényszó“ - véli a MTESZ] > SZÁM-ol, SZÁM-la, SZÁM-ít
- kelta : ír SUIM *szám* > SUIM-igh *számolni, összeadni* > SUIM-lú *összeadás, számla*
→ ír SUIM *megfigyelés, megtekintés* (> *számbavételezés*); *érdek* (> *számítás*)
- türk : csuvas SUM *szám*, ujjgur SAN *szám, mennyiség*
- inka SAY-ay *nagvság, érték*; (YUPA-y *számolni* ⇔ ír ÍOC *fizetni, megfizetni*)
(> japán KAZU *szám*; KANJO: [kándzsó] *számlálás, számla* ⇔ hindi GIN *szám* > GIN-naa *számolni*)
(> finn LASKEA *számolni* > LASKU *számla*).

Egyéb : perzsa ŠOMORE ⇔ latin NUMERUS / görög ARITHMÓS / német ZAHL ⇔ szlovén ŠTEVILO *szám*.

SZÁM-olnunk kell ismét egy 'közös' kelta - magyar - türk nyelvterülettel. Lehetséges ez ? Ha igen, ez csak úgy magyarázható, hogy a magyar a közvetítő a kelta és a török világ között, (vagy több ? : a MAGYAR az ír MIDHIR *főbíró, ítélőbíró, felhatalmazott* ⇔ török MÜDÜR *főigazgató, fővezér*, mind ahogyan Attila is 'hennar MADIR'-nak nevezte magát). A magyar - kelta és a magyar - török közeledést meg lehet magyarázni külön-külön, de egy kelta - török nyelvi közeledést, közösséget amire rábukkanunk jelen írás bármelyik fejezetében, ősi szókincsünket taglaló bármelyik szó-/fogalomcsaládja tárgyalásánál, igazán elképzelni, megérteni csak úgy lehet, ha egy nagyobb 'érintkezési' felületet figyelembe veszünk. Ez pedig csakis egy kaukázusi ősi hon elképzelésével lehetséges. A magyar krónikások szemére azt vetik, hogy túloztak, 'magyarkodtak' (Kézai), nagyképűségükben a magyar ősiséget bibliai népekkel kapcsolták össze. Ezzel próbálkoztak az ír (!) középkori krónikások is, állítják ugyanazok a fasisztoid indogermanisták, akik a magyar Krónikák gyalázói is. Miért tették éppen a magyarkodó és 'írkedő' papok, miért nem kísérleteztek ugyanezzel a német, francia vagy orosz 'tárgyilagos' krónikások ? Az ír legendák szerint az első írországi telepések Partholón és Nemed népe volt, amely Kis-Ázsiából származott. Partholón és Nemed Magog fia volt. „*Sowohl Partholón als auch Nemed sind Nachkommen Magogs, Sohn Jafets.*“ - magyarul : Úgy Partholón mint Nemed Jafet fiának, Magognak utóda volt. [Ellis, P.B. 'Die Druiden', München, 1996, 127. old.]. Josefus Flavustól tudjuk, hogy Magog, Jafet második fiától származtak a szkíták, akiket régen Magog nevről még MAGOR-oknak hívtak !... Ezek tehát az ős-írek is : ős-„magorok“.

A magyar CSALÁD szót 'hivatolósított' nyelvészeink (> MTESZ) a szlávból eredeztetetik, és a CSELED szavával kapcsolják össze. Bizonyítékul a MTESZ a következő példákkal szolgál : óegyházi szláv (óbolgár) CSELJADÍ *háznép* > bolgár CSELED *leszármazottak, nagycsalád* > szerb-horvát CSELJAD *háznép, fehérszláv, 'emberek'* > szlovák CSELJAD *család, cselédség, háznép, az ifjak* > régi orosz CSELJADÍ *cselédség, háznép*; majd így folytatja : „Feltűnő a szláv 'LJ' ~ magyar 'L' megfelelés; talán hanghelyettesítéssel magyarázható.“ - így a MTESZ írója. Először is, igaz, hogy meglepő, de gratulálni szeretnék nyelvészeinknek, hogy egy ekkora ökörség 'feltűnt' nekik. Tehát, valami nem stimmel az eredeztetésben. Ezért kell el- (értsd : félre-)magyarázni, azzal, hogy 'hanghelyettesítést' végeztek őseink, azaz, magyarul : felcserélték a 'LJ' (magyar 'LY') hangot, ami eredetileg 'L' volt, 'L'-re. Érthető ? Nem. Tudniillik a hangtanban (fonetika) csak az 'L' lágyulhat (lenition) 'LY'-('LJ')-re, tehát az idő múlásával, a beszéd dallamosítása végett vagy a 'hanyagabb' beszéd folytán, egy akármelyik nyelvben a kemény 'L'-hang lágyul 'LY'-hangra. Visszaút nincs. Tehát őseink visszaállították a szláv szó ősi alakját (a még kemény 'L'-hanggal) és majd átvették, vagy esetleg elvették. Az oroszról olyannyira 'átvették', hogy ma már, szegény, nem is ismeri (mert ugye az orosz közelében vándorolgattak őseink, évszázadokon keresztül, míg majd 'honfoglaltak'). A 'család' szavával megrövidítettük orosz - még nem is olyan régen - 'testvéreinket'. Egy értelmes nyelvész erre azt mondaná, hogy hangtani okok miatt lehetetlen, hogy mi magyarok átvettük volna ezt a szláv szót, de hangtanilag bizonyítható, hogy a szlávok kölcsönözték a magyaroktól a 'család' szót és fogalmat, hiszen a szlávok, még a magyar 'vándorlások' idején is csoportokban, nemzetségekben éltek, akár a keresztényítés előtti germánok (SIPPE *nagycsalád, nemzetség*). Egyes szlávok bekerül(het)tek magyar 'családokba' is, mint 'cselédek'. Ilyen lágyítás minden nyelvben végbement. A magyarban is lágyult az L > LY hangra, így lett a LUK-(LIK)-ből > LYUK, GULÁ-ból > GULYA vagy akár ARDEL-/ ERDELU-ből > ERDÉLY (ami sosem volt 'Erdőelve' ahogyan magyarázkodunk és félremagyarázunk ismét, hanem az 'ERD-' *magasság, magaslat* + *EL ország, föld*). A fenti MTESZ-féle magyarázatnak még van egy bökkenője. Éspedig, az 'óegyházi szláv' nyelv. Ez tulajdonképpen 'ó-bolgár', és Methodius és Cyrillus írásainak nyelve volt (Kr.u. 9. sz.). Alapját a türk-bolgár képezi. Ezt az ősi türk eredetű bolgárt öltöztették görög-szláv köntösbe. „*Diese Altbulgarische hat auf die kirchliche Literatur aller slavischen Völker, soweit sie der orthodoxen Kirche angehören, und darüber hinaus auf deren Schriftsprachen großen Einfluß ausgeübt.*“ - magyarul : Ez az óbolgár nagyban befolyásolta az összes szláv népek egyházi irodalmát, amennyiben az ortodox egyház alá tartoztak, de még ezen is túl mindezek irodalmi nyelvét is. [> Krahe, H. 'Indogermanische Sprachwissenschaft', Berlin, 1985, 27. old.]. Vagyis, más szóval, az „óegyházi szláv“, a szlavisztika (és az indogermanisztika egyik) alappillére, tulajdonképpen nem is 'szláv' hanem csak elszlávósított óbolgár, egy műnyelv ami eredetében türk volt. Emiatt, semmit sem bizonyít egy szó 'szláv eredetéről' az ha megvan az óbolgárban, és akkor sem ha az óbolgáron keresztül még egyéb szláv nyelvekben is megtalálható, főleg nem, ha ezeket a szláv nyelveket Magyarország területén vagy határai mentén beszélik. Ami megvan az óbolgárban lehet egyszerűen türk eredetű, ez pedig az egyházi nyelven keresztül bekerült a valóban szláv nyelvek szótárába is. Ezen tények miatt, nyelvtörténeti és hangtani tények miatt, a magyar CSALÁD szavának szlávból való eredeztetése hibás (és ezt egy valódi nyelvésznek ki is kéne mondani, még akkor is, ha a politikai 'zubzony' szorít). A magyar CSAL-ÁD szavunknak van magyar 'etimológiája'. Közvetlen alapját SZÜL- szavunkban kell, hogy keressük. Ennek eredetét az ÉL-et (régii ZÜL) > SZÜL-et képezi (v.ö. ír SAOL *élet* > SAOLA-igh *születik*) és nem a finnugoristák által erőszakolt vogul SELI *keres, szerez*. Az 'sz > z > cs' hangfejlődés nagyon jól ismeret a hangtanban (> pl. SZENDE > CSEND-es). Ezek a hangok mind 'szájpadí' hangok, az előbbi kettőt 'réses' hangképzéssel keletkeztetjük, azaz a hangképző szervek, a nyelv hegye és a felső fogsor, rést alkotva engedik ki a tüdőből kiáramló levegőt, egy 'sziszegő' hangot eredményezve (SZ-hang), illetve az orrmelléküregekben megzöngésítve 'zizegik' a 'Z' hangot, a nyelvizmok finom lebegése mellett. Ha kilélegzéskor ugyanezt a 'kijáratot' használjuk (azonos a hangalakítási hely), de a feljebb említett hangképző szervek nem rést, hanem 'zár-rést' képeznek, azaz lezárják a kiáramló levegő útját, hogy majd hirtelen megnyíljanak, akkor a levegő 'csattanásszerű' hangot képez (CS-hang) : SZÜL-ő > CSAL-ád .

Tehát, a CSAL-ád az egy SZÜLŐ-től származók közössége. Idővel ez a 'család' (nem kötelezően monogámiás) nemzetséggé nőtte ki magát, s így a 'család' az egy őstől (SZÜLE *anya*) való származók összességét jelentette. Nézzük át ezek után magyar eredetű **CSALÁD** szavunk rokonságát :

- magyar CSALÁD : CSAL-ÁD ~ SZÜL-eD ('-d' főnévképzővel) *rokonság, nemzetség, utódok*
- kelta : ír GAOL *rokonság, nemzetség* (?> GAEL *ír nép, kelta*); SÍOL *sarj, csira, ivadék*
- koreai DIL *közösség, 'nagy család'* > EDIL *gyerekek, utódok* (É *gyerek, ivadék*)
- türk : török AILE *család, HALK nép; SÜLALE nemzetség, utódok, ivadékok* [<? arab eredetű]
- inka AYLLU *rokonság, nemzetség*
- hindí KUL *rokonság, nemzetség, nagycsalád*

(A törökben és az inkában hiányzik a kezdőhang; ez máshol is előfordul. Lásd még : török UÇ > magyar CSÚCS, török JIL > magyar SZÉL, régi török AJYZ > magyar SZÁJ vagy török KARI > csuvas ARIM *feleség*, ill. türkmén GOL > jakut ILII *kéz, kar*. Ugyanezt észleljük az indogermánoknál is, pl. görög ALÁTI > latin SAL *só*).

Egyéb, a féljebb említett, egy szócsaládot alkotó nevekkel nem rokonítható szavak : hindu PARIWÁAR *család*, perzsa (farszi) CHANEWÁDE *család*, CHĪSEWAND *rokonság*; görög IKOJÉNIA *család*, SINGENÍS *rokon*; latin FAMILIA *család, cselédség, a háztartáshoz tartozók* > FAMULARIS *szolgák népe*, PROPINQUUS *rokon*; germán SIPPE *nemzetség, nagycsalád* > SIPP-scaht *rokonság, nemzetség* (< gót SIBJA *nemzetség, 'nagycsalád'*); litván ŠEIMÁ *család*; szlovén SORODNIKI *rokonság*, DRUZINA *család*.

Kezdjük a rokonságot jelentő szavak összehasonlítását az 'ANYA > NŐ' fogalmával :

ANYA

- magyar ANYA (EME- > EME-se 'Ősanya') [ősi gyermeknyelvi szó a finnugor, esetleg uráli korból]
  - ◊ a MTESZ egy alapnyelvi *ANA szót is feltételez, a felhozott példák pedig ennek ellentmondanak > v.ö. vogul ANY *anyai nagyanya*, zürjén ÁNY *asszony*, mordvin ANAKA *testvérnéne*, votják ANYI *kenderkéve* (?);
  - ÉDESANYA = ÉD(E) *jó, jóságos* [↔ hun ED(I)- *jó* ?] + ANYA
- szumir ANNA *anya* (MTESZ)
- kabard ANE, NANE *anya*
- türk : török ANNE, türkmén ENE, tatár ÄNEJ, tunguz ANI, kirgiz EMA, jakut IJE *anya*
- finnugor : vogul ÜNO, votják ANAI, lapp OED'NE *anya*; finn EMÄ *nőstény, anya*, ÄITI *anya*
  - ILMATAR *istennő* ('Élet Anyja' - a Kalevalában az élet és a levegő istennője)
- kelta : ír MÁTHAIR *anya*, MAMAI *mama*; vels MAM *anya, mama*; mannini MUMMIG *anya*
  - lásd még : régi ír ANU 'Anyaiistennő' („Mater deorum Hibernensium“ ~ az ír 'istenek' anyja); DANU az Anyaiistennő másik neve = DA *jó, jóságos* + ANU *anya* [↔ magyar ÉD(es)ANYA]
- baszk AMA *anya* (> AMATARSÜN *anyaság*)
- koreai OMMA *anya*; japán HABA *mama*, O-KA:(-SAN) [oká] *anya* (SAN *tisztelt* > 'szent')
- inka MAMA *anya*
- (> hindi MAANY *anya* ↔ perzsa MÂMÂN ↔ görög MÁNA *anya, mama* <feltehetően hun-türk hatás)

NŐ

- magyar NŐ *asszony*, NÉNE *női rokon*; -NÉ *női névképző (feleség nevében)* [finnugor eredetű]
- kelta : ír BEAN *asszony, feleség* (↔ magyar BANYA *öregasszony, anyóka*) > MNÁ *női*, MNÁ *nők*; BÉ *fiatal asszony*, AINNIR *menyecske*, NÍ *női névképző ('kisasszony' jele)*; breton MA OVEZ *nő*
- finnugor : finn NAINEN *nő*, zürjén ÁNY *asszony, nő*
- türk : török NINE *anya, szüle, nő, asszony*
- japán ONNA *asszony, nő*, ONNA NO KO *kislány, kisasszony*

NAGYANYA, NAGYMAMA

- magyar NANÓ [gyermeknyelvi szó] (↔ hindi NÁANAA *az anyai nagyanya*)
- kelta : ír MAMÓ *nagymama, 'nagyi'* (> nanó)
- finnugor : vogul ANY *anyai nagyanya*
- türk : török NINE *anya, szüle*, hanım NINE *nagyanya, öreganya*
- japán OBA:(-SAN) *nagymama*; AMO, koreai AMANI *anyóka, mama*
- inka MAMA *anya, anyóka, mama* (> MAMAY 'anyám, öreganyám, néném'); PAYA *öregasszony*

Egyéb :

- hindi MAATÁADJII <> perzsa MÁDAR (> görög MITÉRA > latin MATER > német MUTTER > svéd MODER > litván MÓTINA > szlovén MATI) *anya*; litván MÓTERIS *nő, asszony*;
- hindi DÁADII *apai nagyanya*; perzsa MÁDAR *bozorg*, görög JIAJIÁ, latin AVIA, német groß-MUTTER, litván SENELE, szlovén stara MAMA (BABICA) *nagyanya*
- hindi PÍIVII, PATNII, görög JINÉKA, latin MULIER, német FRAU (> svéd FRU), WEIB (> angol WIFE), angol WOMAN <> litván ZMONĀ (> szlovén ZENA), szlovén SOPROGA *feleség*;
- svéd KVINNA *nő, hölgy* <> litván PONĪĀ *hölgy* (<> ír BEAN *asszony*, magyar BANYA *őregasszony*); [lásd még : lengyel PAN *úr*, szerb-horvát BĀN *bán* < magyar BĀN *úr* < mongol BAJAN *gazdag*].

A bemutatott szóegyeztetésekből kiderül, hogy egy ősi 'indogermán' közös 'matar' szó nincs, hanem egy sorozatos átvétel illetve átadás létezik a görög (hellenizmus) és a latin révén; '(A)MA-TAR' feltehetően a *terhes* anyát jelöli <> v.ő. baszk 'amatar-'; a '-TAR /-TĀR' ősi finnugor 'nőieségi'-rag, ezzel mindig a nőt jelölték : a Kalevalá-ban ILMA-TAR az 'élet és levegő' istennője, ILOP-TAR az 'Észak' istennője, KALEVALA-TAR Kaleva-törzsbeli asszony, SINE-TAR a kék asszony, stb. Ide tartozik még: finn TYT-TĀR *leány, vk. leánya*, amely nem indogermán eredetű (> német TOCH-TER), hanem ősi finnugor <> v.ő. vogul TEH-TER *leány, vk-nek leánya*.

LEÁNY

- magyar LEÁNY (LÁNY) > JÁNY [? finnugor elemekből < vogul LE- *kis* + zürjén ÁNY *asszony*]
- kelta : régi ír LEIAN *leány*; ír LEANBH (*leány*)-gyermek, LEANBĀN *szerető* (> ír 'BAN' *nő*), LEANNĀN *szerető, meny. feleség (képletesen)*; CAILIN *fiatalasszony, menyecske, szolgáléány*; CÚILEANN *szépleány, szőkeleány* (> ír CÚI, breton C'HWAY, C'HOAO *mutató, csinos, szép*)
- türk : török GELIN *menyecske, fiatalasszony*; KIZ *leány*
- koreai DAL *leány*; japán ONNA NO KO *leány*
- finnugor : finn TYTTÖ ~ TYTTĀR *leány, vk-nek a leánya*; szamojéd NEJJE az *anya húga*
- inka PASNALLA *kisleány* (-LLA *kicsinyítő képző* <> v.ő. vogul LE- *kis*)

NÉNE

- magyar NÉNE [? gyermeknyelvi szóalkotás]; NŐVÉR [nő + 'vér' *vérokon* - a MTESZ szerint]
- kelta : ír INÍON *vk-nek leánya, leánytestvér*; AINNIR *fiatal leány, menyecske* (⇔ magyar NŐVÉR)
- inka NANA [nyanya] az *anya nővére*, PANI az *apa nővére* (⇔ ír BEAN *nő*)
- koreai NUNA *testvérnéne*; japán O-NE: [oné] *néne, nővér*
- finnugor : finn HOITAJA *nővér, néne*; mordvin ANAKA *testvérnéne*
- türk : török ABLA *testvérnéne* (NINE *anya, szüle, nő* ⇔ magyar NÉNI)

HÚG

- magyar HÚG [ismeretlen eredetű]
- kelta : ír ÓG *fiatal, ifjú* > INÍON ÓG *fiatal leány, -ÓG kicsinyítő képző*; ÓGH *szűz*
- türk : török OGLAN *fiatal, kicsi* > OGLAN KIZ *szűz leány* (> KIZ *leány*); jakut OGO *gyermek*
- finnugor : finn SISKO *leánytestvér*
- japán IMO:TO [imóto] *húg*; (CHIISA *kis*)
- inka SIPAS *leány, kisleány*; (UCHUY *kis*)

ÁNGY

- magyar ÁNGY [valószínűleg ősi örökség az uráli korból - állítja a MTESZ]
- kelta : ír AINTÍN *nagynéni, ángy*
- finnugor : vogul ANI az *apa fiútestvérenek a felesége*, zürjén ONA *ángy*
- türk : régi török JĀNGĀ a *báty felesége, ángy*; török YENGE, türkmén JENNE, kazah (J)INGE, tadzsik (Y)ANGA *ángy*
- japán OBA *nagynéni*; (ONNA *nő, asszony*)
- inka NANA az *anya leánytestvére (nagynéni)*

Egyéb :

- hindi LÁRKII *leány*, BÉTII, PUTRII *vk-nek leánya*; perzsa DOCHTAR *leány, vk-nek leánya*; görög KOPÉLLA *leány*, KÓRI *vk-nek leánya*; latin PUELLA *leány*, FILIA *vk-nek leánya*;

- hindi BEHN *leánytestvér*, NÁNAD *a férj leánytestvére*; perzsa CHÂHAR *leánytestvér*, CHÂLE *az anya leánytestvére*, ÂMME *az apa leánytestvére*; görög ADELFI *leánytestvér*, THÍA *nagynéni* (>? inka TIYA); latin SOROR (> német SCHWESTER > angol SISTER > szlovén SESTRA / > litván SESUO) *leánytestvér*; latin AMITA (> német TANTE > litván TETĀ > szlovén TETA / > angol AUNT) *nagynéni*;
- ógörög KORA (⇔ török KARI) *meny* > német GÖRE > angol GIRL *leány*; német MAGD ~ MÄDCHEN, litván MERGĀITĖ *leány*, TOCHTER > litván DUKTE *vk-nek leánya* > szlovén DEKLE *leány*, HČI *vk-nek leánya*.

Az szóegyeztetések bizonyítják, hogy a magyar - kelta - türk 'LEÁNY - NÉNE - ÁNGY' szócsaládot alkotnak és teljesen eltérnek az ú.n. indogermán nyelvek szavaitól. A magyar 'HÜG' fogalma is lényegében csak a keltában és a törökben van meg, közvetetten még a japánban és az inkáknál, a finnugoroknál pedig hiányzik.

ASSZONY

- magyar ASSZONY [alán eredetű < oszét 'ÄKSIN' *úrnő, fejedelemasszony*]
- perzsa ZAN *nő, asszony*; CHÂNOM *feleség* [nem lehet 'indogermán eredetű' szó, mivel → japán, inka]
- japán KANAI *feleség* (< KANOJO *ő, női*)
- inka CHINA *nőstény* (> 'kanca')

ASSZONY szavunk nem lehet 'alán', illetve 'iráni' (értsd : indogermán) eredetű. Egyrészt azért, mert az ú.n. irániak (alánok) általában olyan szavakat használtak, amelyek csak a magyarral rokoníthatók, a 'többi' indogermán nyelvekből hiányoznak, másrészt azért nem, mert ez azt feltételezné, hogy a japánok és az inka indiánok ugyancsak ezektől az 'indogermán' alánoktól kölcsönözték szavukat. Ennek ellentmond eleve az a tény, hogy az inkák nyelvében CHINA nőstényt jelent (alapszó), a perzsában pedig CHÂNOM feleséget (kikövetkeztetett szó). A perzsában a CHÂN-om és ZAN ugyan az a szó, és az utóbbi zöngésítéssel (k>z) alakult az előbbiből. Így, gondolom, érthető, hogy a magyar 'asszony' természetes rokona a japán KANAI feleségnek, és valószínűleg magyarban is egy ehhez hasonló ősi szó kellett, hogy létezzen, de valamikor a 'szkíta-' vagy a hun-korban megtörtént a zöngésítés, a beszéd dallamosabbá tételéért. A perzsa feltehetően két különböző korszakban kapta - esetleg örökölte - az 'irániból' szavát, és ennek mindkét válfaját megtartotta. A szláv ZENA lehet a magyar ASSZONY elszlávosítása is, a kezdő magánhangzó elejtésével, akár a 'HČI' (< HÜG) 'szlávós' hangtorlódással.

ARA

- magyar ARA [bizonytalan eredetű]
- kelta : vels GWRAIG [gúrag] *feleség*
- türk : csuvas AREM *asszony, feleség*; török KARI *feleség*
- inka WARMI *nő, asszony, feleség*
- finnugor : finn ROUVA *nő, asszony*
- hindi ÁURAT *nő, asszony* > perzsa ÂRÛS *mennyasszony, menny* ⇔ görög KIRÍA *feleség*

Bizonytalanak tekintett ARA szavunk nyilvánvalóan összefügg a felsorolt nyelvek hasonló szavával, amely nyelveket ha térképre vetjük ismét kirajzolódik a már jól ismert széles nyelvterület amely nyugatról keletre közrefogja a keltákat, finnugorokat, törököket, japánokat (és az Amerikába 'kivándorolt' inkákat), valamint az 'indo-irániakat', e nyelvterület közepén találjuk a magyart.

Tekintsük most át az 'ATYA ⇔ APA' / 'FÉRFI'-re vonatkozó szavainkat is :

ATYA

- magyar ATYA [bizonytalan eredetű : ősi finnugor (esetleg uráli) kori vagy magyar gyermeknyelvi szó]
- kelta : ír AITHIR *apa*, AITE *nevelőapa, tanítómester (atya)*;
→ régi ír ADHA *Ősatya* ~ DAGH-DHA *'Dicső-Atya'*, EOCH-AIDH *'Felső (Magasságos) Atya'*
- finnugor : finn ÄTTI *apa*, ATI *após*; szamojéd ATA *apa*; mordvin ATA *nagyapa*;
→ vogul (A)TAR- ~ NUMI-TAREM *az Isten neve ('Felső ~ Mennyei Atyám')*
- türk : csuvas ATTA *apa*, török ATA *apa*, *ős* > ATÇA *bácsi, bácsika*
- japán O-TO: (-SAN) [otó] *apa* (SAN *tisztelt* > 'szent'); OTOKO *férfi*
- inka TAYTA *apa, atya, 'Atya' (Isten)* > TAYTALLAYÁ *'Atyám' (Istenem)*; TIYU *nagybátya*
- baszk AITA *apa*
- kabard ATE *apa* (a kabard nyelv a kaukázusi, nem-indogermán és nem-türk, nyelvek közé tartozik)
(> görög ÁTTA, latin ATA, gót ATTA, albán AT *apa*; szlovén stari ATA *nagyapa, 'öreg-nya'*)

APA

- magyar APA [ős, ugor kori örökség, vagy magyar gyermeknyelvi szó - állítja a MTESZ]
  - türk : régi török ABA *apa*; *medve*; török BABA, türkmén ABA, jakut AGA, mongol ABA *apa*
  - finnugor : vogul APA *apa*, *bátya*; *medve*; osztják OPA *apa*; cseremis OBĀ, finn APPI *após*
  - koreai ABA *apa* (> ABUDZI 'apuci'), OBBA *báty*
- (> hindi BĀABAA *apai nagyapa*, perzsa BĀBĀ 'apu' < feltehetően hun-türk hatásra)

NAGYAPA, NAGYTATA

- magyar TATA, DÁDÓ, DÉDE [tévesen szláv eredetűnek véli a MTESZ]
  - kelta : ír DAIDEO *nagyapa* (> angol DAD 'apu')
  - türk : török DEDE *nagyapa*
  - inka TAYTA *apa* > TAYTAY 'apám, öregapám' (*atyám*)
- (> szerb-horvát DED, szlovák DED, orosz DED *nagyapa*; szlovén stari ATA *nagyapa* ~ DEDEK 'tata')
- Ha egy magyar szó a környező szláv nyelvekben is megvan, nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy az a magyarban 'szláv' eredetű, sokkal inkább magyar-hun-türk eredetű a szláv nyelvekben, ahogyan itt is bizonyítható!
- Egyéb : hindi PITĀADJII *apa*, BĀABAA *apai nagyapa*, NĀANAA *anyai nagyapa* (< DĀADJII *apai nagyanya*); perzsa PEDAR *apa* (> PEDAR *bozorg nagyapa*) > görög PATĒRAS *apa* (PAPPŌUS *nagyapa*) > latin PATER *apa* (AVUS *nagyapa*, *előd*) > német VATER *apa* (> groß-VATER *nagyapa*); litván TEVAS *apa* (> TETE 'tata'), SENELIS *nagyapa*; szlovén OČE *apa* < a magyar 'ATYA' elszlávosítása (< v.ő. japán OJII *nagyapa*).

ÖS

- magyar ÖS [ős örökség az uráli korból - a MTESZ szerint]
- kelta : vels OES *ős*, *előd*; breton OET *ős*; ír AOIS *életkor* > AOSA-igh *megöregedni*
- finnugor : vogul AS *anyai nagyapa*, cseremis EZA *báty*, finn ISÄ, észt ISA *apa*
- türk : régi török ĀSKI *öreg*; török ESI *báty*, ESKI *öreg*, *régi*, ECE *aggastyán*
- japán CHICHI *apa*, OJII *nagyapa* (TOSHI-yori *idős*)
- inka MACHU *öregember*

ÜK

- magyar ÜK [ős örökség az ugor korból, de a MTESZ bizonyítása nem meggyőző : vogul IEK *asszony*]
- kelta : régi ír EOCH-AIDH 'Felső (Magasságos) Atya' (> Ükatya') ⇔ magyar AGA, finn UKKO 'Égi Atya' [< régi ír EOCH- ~ breton UCH- *magas, felső* ⇔ magyar ÁK- (~ ÁK-hegyek) > ÉG]
- finnugor : finn UKKO 'Égi Atya' (*Kalevala*); IKÄ *élet, életkor* (⇔ japán IKU *élni*)
- türk : jakut AGA *apa*, török AGA *úr, gazda, elökelő (férfi)*; *bátya*
- japán O:KI *nagy* (> O:KI-SA *nagyság, érték*)

Mielőbb folytatnánk a 'férfi, fiú' fogalmakkal kapcsolatos egyéb szavakat, tegyük egy kis kitérőt és vizsgáljuk meg 'ember' szavunkat, ami véleményem szerint ugyancsak - kizárólag - a férfire vonatkozott :

EMBER - a MTESZ szerint : „Valószínűleg összetett szó. Elemei feltehetőleg nyelvünk ősi örökségéből valók : az *em-* 'nő, nőtény' előtag azonos lehet a népnyelvi *eme*, *emse* 'nőtény, anyadicsnó' szavak alapszavával (> finn *emä* *nőtény, anya*; észt *ema* *anya*); a *-ber* utótag talán az eredetileg 'férfi' jelentésű *férj* szónak változata. " - Tehát, csupa találgatás, feltételezés, még a MTESZ sem zárja ki, még ha nyíltan nem is mondja, hogy lehetett volna másképpen is. A 'spekulálás' csattanója a végén jön, mikor a MTESZ szerzői egyszerűen kijelentik, hogy : „Az összetétel szerkezete arra mutat, hogy nem sokkal az obi-ugor rokon népektől való elválás után alakulhatott ki. " - habár erre vonatkozólag semmilyen bizonyíték nincs, hacsak nem az a bizonyíték, hogy az 'obi-ugoroknál' nem lehetett kibúvészkedni semmilyen 'ember'-hez hasonló szavat, de sebj, vannak 'obi-ugor' rokonok (> lásd : 'ugurok' a nyugati türkök neve) .Tehát :

- magyar EM-BER ('nő-férfi' ?) *férfi, ember* (<?> spanyol HOMBRE *férfi, ember*)
- kelta : breton PAR *férfi, ember*
- török ADAM *férfi, ember*
- kelta : ír DUINE *férfi, ember, személy ('tevő')* < DÉAN *tenni* (v.ő. ír DON ⇔ magyar IS-TEN)
- japán DAN-sei *hím, férfi*, TENNO: *császár (a 'Napisten' fia)*; JIN [dzsin] *ember* (< kínai eredetű)

FÉRFI

- magyar FÉRFI (FÉRFIÚ) ~ FÉRJ [ősi örökség a finnugor korból]
- kelta : ír FEAR *férfi, férj*; vels GWR [gúr] *férfi, férj*; breton GOUR *férfi, férj*, PAR *férfi, ember*
- finnugor : finn YRKÖ *férfi*, cseremisiz PÜERYE *férfi, fiúgyermek*
- türk : török ER *férfi, férj*, ERKEK *férfi, ember*; UGUR, OGUR *nép, törzs (a nyugati törkök neve)*
- koreai GIORE *nép, a mondában 'Isten gyerekei'* (> v.ö. on-OGUR ⇔ ma-GYAR)
- inka QARI *férfi* (> lásd még : inka QOSA *férj* ⇔ török KOCA *férj*)

GYERMEK, GYEREK

- magyar GYERMEK ~ GYEREK, GYERKÖC [ismeretlen eredetű]
- kelta : ír GEARR- *kicsi, fiatal* > GEARRCACH *kicsiny, kölyök, fióka*, GARLACH *gyerek, fickó*, GARMHAC *unoka* (> MAC *fiú*)
- finnugor : finn YRKÄ *legény*, cseremisiz ERYE *vk-nek a fia, fiú* (⇔ török ER *férfi*)
- türk : török YAVRU *kölyök, fióka, gyerek* (> YAVRULA-mak *szülni*)
- koreai GIORE *nép, a mondában 'Isten gyerekei'* (⇔ török OGUL *fiú, vk-nek a fia*)
- inka CHURI *gyerek, fiúgyerek, saját ivadék, utód*; TURI *az anya fiútestvére*; WARMA *kamasz* → UNA *gyermek, aki nem saját ivadék* (⇔ magyar UNOKA)

FIÚ (MAG)

- magyar FIÚ [ősi örökség a finnugor korból]
- finnugor : vogul PÜ *vk-nek a fia, fiú*; votják PI *gyermek, fiú, legény, férfi*; mordvin BUJA *unoka*; finn POIKA *vk-nek a fia, fiú*; észl POEG *vk-nek a fia, állat kölyke*
- kelta : ír BUACH-aill *fiú, legény* (> angol BOY); vels BACHGEN *fiú, legény*, breton BUGEL *fiú*
- magyar (rég) MAG *fiú, ivadék* [finnugor] > MAGA *ön* → MAG-AR ~ MAGY-AR 'Föld Fia' (> hun AR, török YER *föld, ország* ⇔ magyar OR-szág)
- kelta : ír MAC *fiú, ivadék, vk-nek a fia* (> egyébként : ír ÚIR *föld*)
- japán MAGU (*fiú*)*unoka, utód* (> v.ö. MUGI *szem, mag, búza*)
- inka MAQTA *ifjú, legény*

BÁTYA

- magyar BÁTYA [vitatott eredetű : gyermeknyelvi szó / szláv eredetű* - a MTESZ szerint]
- kelta : ír PÁISTE (*fiú*-)gyerek
- türk : csuvas PITTŠE *bátya*; jakut BÁCİKA *öreg, bátya* (⇔ magyar BÁCSI) > v.ö. perzsa BATSTSE *gyermek, utód* (⇔ hindi BATSÁA *fiúgyermek*, BATSİİ *leánygyermek*)
- japán BOT-CHAN *vk-nek a fia, fiú*; koreai OBBA *bátya, fiútestvér*

ÖCS

- magyar ÖCS [ősi örökség a finnugor korból - állítja a MTESZ] (⇔ hindi KÁAKAA *az apa öccse*)
- kelta : ír ÓG *ifjú, fiatal* > ÓGAN-ach *öcs, 'öcskös'*
- finnugor : vogul EŠ, oszják IŠ *öcs* > ITŠEKI *kisfiú megszólítása*
- türk : török ÇOCUK *gyerek*, OGUL *vk-nek a fia, fiú*, OGLAN *fiatal, ifjú*; jakut OGO *gyerek*
- japán OTOTO *öcs*

IFJÚ

- magyar IFJÚ [(> a 'fiú' származéka], IFJONC (rég) magyar *fiatal férfi; éretlen fiatalember*
- kelta : vels IFANC *ifjú, fiatalember*
- türk : török GENÇ *fiatal*
- inka WAYNA *fiatal*

* [MTESZ szerint : v.ö. bolgár BACŠA *apa*, BADO *bátya*, szerb-horvát BATA (*bizalmas használatban*) *fiútestvér*, cseh BATA *együgyű, ügyefogyott ember*, morva BATA *nagybácsi*, szlovák BÁTJA *bácsi*, orosz BADA *atya, pápa*. Természetesen ez egy szörnyű zagyaság, hiszen a cseh BATA a magyar BUTA megfelelője és nem rokona a többi szláv szónak, amely egytől-egyik átvétel a türk-bolgár (> dél-szláv) ill. hun-magyar nyelvből (> morva, orosz, szlovák)].

Egyéb :

- hindi ÁADMII *férfi*, PÁTI *férj*, INSÁAN *ember*; perzsa MARD *férfi, ember*; görög ÁNDRAS *férfi*, ÁNTHROPOS *ember*; latin HOMO *férfi, ember*, VIRILIS *férfias*; litván VYRAS *férfi*, ZMOGŪS *ember*; német MANN *férfi, ember*; szlovén MOŠ *férfi*, CLOVEK *ember*;
- hindi BÉTAA *vk-nek a fia*, PÓTAA *a fiú fia (unoka)*, NÁATII *a leány fia (unoka)*, PŪTRA *fiú, ifjú, fickó*, LARKAA *legény* (> magyar LURKÓ *fiú, legény*); perzsa PESAR *vk-nek a fia, fiú*; görög JIÓS *vk-nek a fia*, PEDÍ *gyermek*, ENGÓNI *unoka*, AGÓRI *fiú*, PAÍS *fiú, fickó*; latin FILIUS *vk-nek a fia*, NEPOS *unoka*, PUER *gyermek, fiú* (> német BURSCHE *fickó*), IUVENIS *fiatal férfi, ifjú*; német SOHN (↔ litván SUNŪS, szlovén SIN) *vk-nek a fia*, KNABE *fiú*, JUNGE *ifjú*, ENKEL (↔ litván ANUKAS, szlovén VNUK) *unoka*; litván VAIKAS *gyermek*; szlovén OTROK *gyermek*, DECEK *fiú, ifjú*, MLAD *fiatal*;
- hindi BHÁAII *fiútestvér*, TÁAAU az apa bátyja < perzsa DÁYÍ az anya fiútestvére (> görög THÍOS nagybácsi); perzsa BARÂDAR (> latin FRATER > német BRUDER, szlovén BRAT, litván BRŪLIS) *fiútestvér*; görög ADELFOŠ *fiútestvér*; német ONKEL, litván DĖDĖ, szlovén STRIC *nagybácsi*.

Egy különösen foltos kép tárul elénk. Van szóegyeztetés (és ebből levezethető rokonság) és nem is. Hiszen a magyar FÉRFI, amit ősi finnugorkori örökségnek tartanak, habár csak a cseremiszen van egy ehhez hasonló szó (PŪERYE *férfi, fiúgyermek*), sokkal közelebb áll a kelta (ír) FEAR *férfi, férj* értelmű szóhoz. A többi kelta nyelvben : breton PAR *férfi, ember*, ill. az f>g, tipikus ír-brit hangváltással : vels GWR, breton GOUR *férfi, férj*. Így nem meglepő, hogy a rokon koreaiakban a 'GIORE' *nép* értelemmel bír, akár a nyugati törköket megnevező UGUR ~ OGUR szó (innen alakították a finnugoristák az 'ugor' műszavat > Götz László 'Keleten kél a Nap'). Az ON-OGUR név bizonyára 'tíz törzs'-et jelent (török ON *tíz*), de nyilván 'tíz nép'-(tíz emberi közösség)-et jelent, és 'tíz HUN törzs' szövetségét jelentette (> HUNGAR). 'FÉR-fi' szavunkkal összefügg a litván VYRAS *férfi* és latin VIR-il *férfias* szavak is. Az összekötő kapcsot a szittya-kelta-etruszk nyelv terjedésében és hatásában keresendő. Az inka indiánok nyelvén QARI a 'férfi' neve. Hasonlóan állunk az előbbi fogalommal összefonódó 'gyermek' szavunkkal is. A magyar GYERMEK szavat ismeretlen eredetűnek vélik, habár a kelta (ír) nyelvben is megtalálható (GARMHAC), sőt ennek párja is (GARLACH ~ GYEREK). Az inkák CHURI [ejtsd : csuri]-nak nevezik fiaikat, utódaikat. A koreai mondákban a GIORE az „Isten gyerekei, fiaí”, a szentséges (> v.ő. japán 'san' *tisztelt*) törzs, amely elhagyva a Turánt hont foglalt és megalapította a koreai népet. Több érdekes és tanulságos tény tárul elénk. Egyrészt a kelták 'honfoglaló ~ honalapító' törzsét Isten népének : „Tuatha de Dannan”-nak hívták, másrészt pedig, a 'honfoglaló' magyarokat az oszmán törökök 'GYAUR'-oknak nevezték. Nyilván mindez összefügg a görög AGÓRI *fiú* szóval, valamint a kelta (ír) GEARR- *kicsi, fiatal* szógyökkel, illetve a GEARRCACH *kicsiny, kölyök, fióka* (> *gyerkőc*) szóval is. FIÚ szavunknál még tarkább képet kapunk, mert ez annyira lehet rokon a finn POIKA-nak mint a litván VAIKAS-nak, és ugyanakkor a latin FILIUS *gyerek* szónak is. Ismét csak a 'szittya' nyelvek Nyugat- és Észak-felé való terjedésével állunk szemben.

Magyar UNOKA szavunkat szláv átvételnek mondják (> v.ő. szlovén VNUK ↔ litván ANUKAS ↔ német ENKEL), de ennek a bökkenője (> írül 'bac' *akadály*) az, hogy az inkák nyelvén UNA 'gyermeket' jelent, általában (nem a saját gyermeket, ennek a neve 'churi'), magyar UNO-KA szavunkban a '-ka' csak kicsinyítő képző (az inkában ez '-cha'). Így már nyilvánvaló, hogy nem mi kölcsönöztük a szlávból, hanem ennek ellenkezője igaz, mi (hun-magyarok) adtuk át a szlávoknak, mert az inka nem kölcsönözhetette a szlávból, hanem mint ősi fogalmat a Turánból magával vitt Dél-Amerikába !

LEGÉNY

- > magyar LEGÉNY [ismeretlen eredetű]
- > kelta : régi ír ÓGLAG *ifjú harcos* (> ír ÓGLACH *önkéntes*); vels HOGYN *fiú, legény*
- > török : török OGLAN *fiatal* (rég. török OGHLAN *gyerek, ifjú*), YEGEN *unokaöcs*
- > finnugor : finn ALEN *gyerek* (↔ mongol ULAN *ifjú harcos*)
- > inka WAYNA [uajna] *legény*

KAMASZ

- > magyar KAMASZ [ismeretlen eredetű] (<?> japán KOMAKA *apró, parány, kicsi*)
- > kelta : ír CAMAS *kisfiú, fickó*.

v é g e

Itt be is fejezhetném, de utóirat gyanánt essék néhány szó a „szittyá” kérdésről, avagy a szeppei népek ‘iráni’ eredetéről. Habár manapság Nyugaton már egyik történész sem gondolja komolyan a szkíták indogermán eredetét, sőt már egyre inkább hangoztatják a szkíta - hun folytonosságot, az indogermanisztikai dolgozatokban és (ebből kifolyólag, a ‘finnugraszok’ megingathatatlan hatalmának árnyékában íródott) magyar történelmi könyvekben, cikkekben a legutóbbi időkig és még az aránylag ‘szabadgondolkodású’ történészeknél (> Makkai J. ‘Indul a Magyar Attila földjére’, Dümmerth Dezső ‘Az Árpádok nyomában’) is, még mindig vissza-visszatér az elavult 19-ik századbeli, a pángermán ‘*über alles*’ sovínizmusában kikiáltott indogermán ‘felsőbbrendűség’ szelleme, és ebben foglaltatott ‘iráni szkíták’ koholmánya. Nézzük át Götz László segítségével azokat a tudományosnak ugyan nem nevezhető módszereket, amelyek által Zeuss, Tomaschek, Müllenhoff és indogermanista követők megállapították a szkíták irániságát: „A szkíta nyelvből egy-két közszón kívül csak mitológiai és egyéb személyneveket ismerünk. Elsőrangú jelentősége van tehát ilyen körülmények között a Herodotos által feljegyzett néhány közszónak. Herodotos szerint az ‘arimasz’ népnév szkíta nyelven ‘egyszemű’-t jelent, mert a szkítáknál *arima* = *egy* és *szpu* = *szem*. Az amazonok neve pedig a szkítáknál ‘oiorpata’, azaz ‘férfiölő’, mert szkíta nyelven *oior* = *férfi* és *pata* = *ölni*. Ezek az adatok, mint láthatjuk, teljesen egyértelműek, főleg pedig egykorúak. Mivel azonban az indoiráni nyelvekben csupán az *oior* = *férfi* szóra található megfelelő analógia, a zend és szanszkrit *viras* = *férfi*, a többi háromra pedig még a legkörmönfontabb okoskodással sem lehet párhuzamot felhozni, az említett kutatók a ‘forráskritika’ jól bevált módszeréhez folyamodtak és egyszerűen kijelentették, hogy Herodotos ‘bizonyára’ félreértette a szkítákat, minélfogva közlése e szempontból értéktelen. Figyeljünk már most jól erre a ‘bizonyára’ szóra, mert a továbbiakban ismételtelen tapasztalhatjuk majd, hogy előkelő helyet foglal el az indogermán szemléletű történelemkutatás tudományos bizonyító apparátusában. Azaz közérthető nyelvre lefordítva: mivel Zeussék eleve feltételezték, hogy a szkíták indoirániak voltak, e hipotézisük érdekében az egyetlen saját tapasztalatból merítő egykorú kútfőt egyszerűen értelmetlennek nyilvánították.” [Götz, L. ‘Keleten kél a Nap’, Budapest, 1994, 58. old.]. Nem akarok most arra kitérni micsoda zagyaságokat kotyvasztottak ezekből a szkíta szavakból, amit Herodotos ‘bizonyára’ félreértett. Így lettek tehát szittyá elődeink ‘indogermánok’... Ugyanazon módszer alkalmazásával indogermánosítottak egyéb népeket is. Elsőnek a médek estek áldozatul Zeuss és követői hazudozásainak, így M. Mayrhofer (‘Die Rekonstruktion des Medischen’, 1968) is próbálkozik a teljesen ismeretlen méd nyelv ‘rekonstrukciójával’, amit különböző iráni nyelvjárásokból igyekszik összetákolni. „A klasszikus források sohasem nevezik a szkítákat a perzsák rokonainak. Sőt maguk a perzsák írják a későbbi törökökről, hogy ezek szaka, azaz szkíta fajú népek.” - idéz Götz a fellebb említett könyvének 236-ik oldalán Nagy Géza ‘Egy pár szó a szkítákról’ című cikkéből. És mégis „[...] ezen ‘yüe-csi’-k XX. sz.-i utódai, a ‘tochárok’, még ma is vígan ügetnek az eurázsiai szteppén, többi indoiráni lovasnomád rokonaikkal, a ‘szai’-szakákkal, ‘usun’-ázokkal, szkítákkal, masszagétákkal stb. együtt - az indogermán szemléletű történetírásban. Annak ellenére, hogy pl. a ‘yüe-csi’-ket minden ismert kínai forrás tibeti fajú és nyelvű népeknek mondja.” [Götz, L. ‘Keleten kél a Nap’, 65. old.].

A szármatakat azért tartják iráninak, mert Herodotos szerint - aki most már ‘bizonyára’ nem téved(het)ett - nyelvük hasonlított a szkíta nyelvhez (ez pedig ‘bizonyára’ iráni). „Moravesik Gyula ‘Byzantinoturci’ című monográfiájának I. kötetében kiemeli, hogy Herodotos, Hippokrates, majd később Plinius közlései a szkítákról turáni népekre mutatnak, nem irániakra. Plinius szerint a szármata egyik törzsének neve *tyrcae* volt. Jellemző, hogyan ‘értékelte’ ezt az adatot az indogermán szemléletű történetírás. Marquart egyszerűen kijelentette, hogy ‘semmi esetre sem törökök’ (Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge). Ezzel a ‘megállapítással’ az akkori indogermanisztika módszereinek értelmében a kérdés elintéződött.[...] F. Altheim-től (Weltgeschichte Asiens im griechischen Zeitalter) azt is megtudjuk, hogy a pártusok is hasonló módon kerültek bele az iráni lovasnépek nagy családjába: nyelvüket ugyan nem ismerjük, de mivel Apollodoros azt írja, hogy a pártus nyelv a szkíta és a méd között állt, csakis irániak lehettek. Ebből egyúttal azt is észrevehetjük, miért kellett a médeket is ‘irániásítani’.” [Götz L. ‘Keleten kél a Nap’, 239. old.].

Így állunk hát a mesterségesen felállított (azaz kitalált) indogermán nyelvcsaláddal. Minden valamire való nép automatikusan csakis a ‘nagy és csodálatos’ indo-germán (a hangsúly a második szótagon) ősnépből fejlődhetett ki, az indogermánok ‘kultúrprioritás’-a és ‘kultúrfölény’-e fasisztoid elmélete alapján.

Az ősiráni nyelvvel kapcsolatban olvashatjuk, hogy : „F.Altheim ‘Das Alte Iran’ című értekezésében írja, hogy az Aveszta legősibb szövegeit a *gathá*-kat még ma sem értik meg, mert ‘igen sajátos, tömör, szintaktikus’ nyelven vannak írva. R.Stiehl-lel közösen írt ‘Geschichte Mittelasians im Altertum’ című könyvéből pedig az is egyértelműen kitűnik, hogy az avesztai ősiráni nyelv szinte kibogozhatatlanul össze van szövődve az őstörökkal.” [Götz L. ‘Keleten kél a Nap’, 236-237. old.]; és ugyanott olvashatjuk, hogy Eberhard W. szerint (‘Die Kultur der alten zentral- und westasiatischen Völker nach chinesischen Quellen’): „A különböző ókori turkmenisztáni, kelet-iráni (baktriai, szogdiai stb.) népekről csak annyi bizonyos, hogy életmódjukban, szokásaikban, de jórészt embertani jellegükben sem különböztek a hun, majd a későbbi török népektől.” [241. old.]. Nézzünk át most néhány ősiráni (méd) és óiráninak mondott avesztabeli szót (Götz László ‘Keleten kél a Nap’ 999-1001. old. > Harmata János ‘Irániak és finnugorok, irániak és magyarok’, Budapest, 1977 nyomán / zárójelben saját kiegészítéseimmel) : ősiráni ARBA ⇔ finn ORPO *árva*; óiráni ARYA- ~ ALYA- *férfi* ⇔ mordvin AL’A *férfi* (⇔ török ER *férfi*); óiráni ARYAMAN- ~ ALYAMAN- *ember, idegen* ⇔ mordvin LOMAN *ember, idegen*; ősiráni ASURA- *úr* ⇔ mordvin AZORO *úr*, vogul OTAR *úr, fejedelem* (⇔ ír ATHAIR *apa*); ősiráni BANDU- *nővér férje* ⇔ vogul PÁNT *nővér férje*; ősiráni JANI- *anya* ⇔ vogul SÁN *anya*; óiráni XŠAINÁ- *asszony* ⇔ vogul KISNO *asszony*; óiráni XŠAYA *úr, fejedelem* ⇔ votják EKSEI, zürjén EKSI *fejedelem*; óiráni MARYA- *ember, férj* ⇔ cseremiszi MARIJ *ember, férj, cseremiszi*; óiráni MARTYA- *férfi, férj* ⇔ mordvin MIRDE *férfi, férj*, zürjén-votják MORT *ember, férfi*; óiráni STRÍ *leány* ⇔ mordvin STIR *leány*; óiráni SURA *úr* ⇔ magyar ÚR (⇔ ír SAOR *szabad ember, nem szolgál*; URRÁ *úr, vezér*); ősiráni SVASÁR *nőtestvér* ⇔ mordvin SAZOR *nőtestvér*; (óméd TAR *gyerek* ⇔ inka TURI *fiútestvér*); óiráni VADU-, VANTÁ- *feleség* ⇔ cseremiszi BATE *feleség, asszony*, vogul BOANT *feleség*; óiráni VANTÚ- *kérő, vőlegény* ⇔ lapp VINTIM *kérő, vőlegény*; óiráni VASTA, VASTÁ *férj, feleség* ⇔ mordvin VASTA *férj, feleség*; óiráni ZANA *fiú, ifjú* ⇔ zürjén ZON *ifjú, gyermek, fiú*.

„Nos, így festenek a valóságban azok a ‘szteppci iráni népek’, akiknek létezésével a magyar történettudomány mint vitathatatlan, minden kétséget kizáróan bizonyított ténnyel számol, és a tőlük állítólag átvett szavakra építi fel a finnugor, majd az ún. ugor-magyar népek fejlődésének művelődéstörténeti koncepcióját.” - írja kiváló történészünk, ‘Keleten kél a Nap’ című műve 239-ik oldalán. Cunliffe Barry szerint : „*Nördlich des Kaukasus war die Lage etwas anders. Eine endlose weite Steppe, von China bis nach Europa reichend, bietet den nötigen Raum für ständige Wanderungsbewegungen. Die mächtigen Ströme Wolga, Don, Dnjepr, Bug, Dnjestr und die Unterläufe der Donau durchziehen dieses Gebiet mit den Grasssteppen im Süden und der Tundra im Norden. Durch diese Weiten zogen noch namenlose Gruppen von Reiter- und Hirtenvölkern, die erst später in verschiedenen historischen Texten Kimmerier, Skythen, Sarmaten, Alanen, Hunen, Magyaren, Bulgaren und Mongolen genannt werden. Auch sie haben die Kulturen Europas beeinflusst, als sie durch den Donaukorridor zogen oder nach Norden um die Karpaten herum in die Ebenen Nordeuropas abgedrängt wurden. Intensität und Art dieses Einflusses, besonders in vorgeschichtlicher Zeit, bieten reichlich Stoff für Kontroversen; aber niemand wird leugnen, daß diese Steppenvölker für die entstehende europäische Kultur wichtig waren.*” - magyarul : A Kaukázustól északra más volt a helyzet. Egy végtelen Puszta, amely, Kínától Európáig terjed s az állandó vándorlásnak szükséges feltételeket biztosít. Hatalmas folyók : Volga, Dón, Dnyeper, Búg, Dnyeszter és az Al-Duna szabdalják ezt a vidéket, amely délen puszta és északon meg tundra. Ebben a „végtelenben” kóboroltak még névtelen lovas és állattenyésztő népek, akiket majd később a különböző történelmi írásokban **kimmereknek, szkítáknak, szarmatáknak, alánoknak, hunoknak, magyaroknak, bolgároknak és mongoloknak** neveztek. Ők is befolyásolták Európa kultúráját, amikor is a Duna-folyóson átjutottak vagy, a Kárpátokat megkerülve, Észak-Európa sík területeire terelődtek. Ezen befolyás határfoka és milyensége, főleg a történelemelőtti időkben, bőven kínál vitaanyagot; senki ellenben nem vonja kétségbe, hogy a Puszta népei fontosak voltak (fontos szerepet játszódtak) a kialakuló európai kultúra számára (az európai kultúra kialakulásában). [> Cunliffe, Barry ‘Illustrierte Vor- und Frühgeschichte Europas’ (*The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*), Frankfurt, 1996, 11. old.].

A HERNÁD-MENTI V. AVAR TEMETŐ

Tamásfalu (Spišské Tomašovce) határában, Iglótól (Spišská Nová Ves) kb. 15 km távolságra észak-nyugati irányban földvárak találhatók. A jelzett területet egyébként *Hernád-áttörésnek* (Slovensky raj) nevezik. Itt egymástól 4-5 km távolságban — a Hernád folyó mindkét oldalán — húzódnak az említett földvárak, amik, annakidején katonai védelmi rendszert képeztek. Feladatuk a 800 méter tengerszintfeletti magasságban elterülő — később is nevezetes — *Lapis refugi kolostor* védelmezése volt.

Az említett földváracon a szlovák régészek különböző időpontokban végezték el a feltárásokat. Az ásatások ideje alatt kőfal-maradványok is előkerültek, amik azt bizonyítják, hogy valaha kővár-erődítmény volt ott. Ehhez az erődítményhez egy vár alatti rész is tartozott, ami földsáncsal volt körülvéve. A vár alatt részt szektoros feltárással ásták fel. Először egy településre bukkantak. A házak alapját cölöpmaradványok és azok helyei határozták meg. Ezt megállapítva utcasorok-, illetve a telep alaprajzát kapta meg a régész. A település védelmi sáncsal volt körülvéve, és a vár-erődítményhez volt kötve, ráadásul kőfallal és palánkkal is meg volt erősítve.

A település önállósága abban rejlett, hogy rendelkezett saját vas- és bronz olvasztókemencével, valamint fazekas égetőkemencével is. Ez egyben azt bizonyítja, hogy az emberek ezen a területen hosszabb időre tervezték ott-tartózkodásukat.

A szóban forgó területen František Javorsky vezetése alatt 1976-ban kezdték el az ásatást, majd folytatták a folyamatos feltárást.

A *Tamás-falvi várrendszer* feltárással a következő eredményre jutottak: a település az őskortól kezdve, azaz a neolitikumtól a bronzkoron keresztül a római-koron át, állandóan lakott terület volt. A régészek megállapítása szerint, ez a térség Kr. u. a 8. századtól a 13. századig folyamatosan lakott terület volt. Az említett lakott terület körül a régészek megállapították az azonos kronológiai időszakban való életvitelt. Szerény véleményem szerint a tatárjárás után szűnt meg a település további létezése.

Tamás-falu földvárát és a vár alatti feltárt részt római I-gyel jelölték a régészek, a Hernád folyó jobb partján elterülő Čingó (Čingov) földvárat és a vár alatti részt pedig római II-vel.

A kutatás alkalmával az I. számú földvár alatti sáncot átvágták és ekkor bukkantak rá a csontvázas temetőre. Ezen a területen az ásatás az 1977-es évben és a következő években is folytatódott. Először 1976-ban két sírra bukkantak a régészek. Csontvázas sírokra, amelyek késői avar temetkezésre utalnak.

A TAMÁS-FALVI SÍROK LEÍRÁSA

2/76 sír: A koponya eredeti helyzetében, a csontváz a hátán feküdt, nyújtott állapotban. Tájolása DK-ÉNY. A sír mélysége 60 cm.

1/77 sír: Gyermeksír. 2 db vaskés, 1 db olló, szekerce (fokos), kovácsolt kisvedér.

2/77 sír: Gyermeksír. 2 db kés, olló, szekerce, vedér. A sírt a szlovák régészek 9. századnak datálják.

2/78 sír: Az egyenes aljú sírban férfi-csontváz feküdt. Tájolása ÉK-DNY. Mellékletei: 1 db vaskés és 2 db derékszíj, csat vasból.

3/78 sír: A függőleges sírgödörbe egyenes aljjal, férfi-csontváz feküdt, nyújtott állapotban. Tájolása ÉK-KNY.

4/78 sír: A függőleges gödörbe egyenes aljjal nyújtott helyzetben férfi-csontváz volt. Tájolása ÉK-DNY.

5/78 sír: Női sír. A csontváz nyújtott helyzetben volt. Tájolása DNY-ÉK. A sír ÉK részének az oldalán körakás volt. A koponya alatt hold-sarló alakú grafitos cserépfüggő volt.

6/ 78 sír: A sírgödörben a csontváz a maradványok szerint nyújtott helyzetben feküdt. Tájolás DNY-ÉK. A sírgödör északi oldalán körakás volt.

7/78 sír: A sírgödörben elenyészett csontváz-maradványok voltak. A sírgödör északi oldalán körakás volt.

8/78 sír: Hosszúkás téglalakú sírgödör, a sarkak lekanyarítva, függőleges sírfalak, egyenes aljjal. Az elenyészett csontváz lábfejeinél 1 db agyagedény volt elhelyezve

-1978-ban összesen 12 sírt emeltek ki, de adatokat nem közölnek. Megemlítik azonban, hogy a következő évek ásatási eredményeinél fogják kimutatni a temető kiterjedését.

AZ AVAR-TEMETŐK KIÉRTÉKELÉSE

A Szepes-megyei régészek kutatásaik során arra törekedtek, hogy a közeli környéken található településeket, földvárakat és erődítményeket ássák fel.

Szepes-megye a végvári területekhez tartozik. A tatárjárás után 1243-tól ezt a területet szisztematikusan úgynevezett zipszerekkel telepítették be. A régészek az Árpád-kor előtti időszak települési helyzetét térképezték fel. Ezért a kutatás hangsúlya a Kr. u. 8. századtól a 13. századig terjedő időszakra esett. A Hernád folyó mentén 25 települést állapítottak meg, míg a Poprád folyó mentén 15 települést. A Gölnic folyónál eddig nem sikerült felderíteni egy települést sem. Ezek a telepek a folyók mentén kb. 300-600 m magasságban terülnek el. Érdekességük, hogy a 13. században szűnnek meg. A települések zöme földműveléssel és fémfeldolgozó iparral foglalkozott.

A földvárak feltérési munkálatai mellett bukkantak rá a csontvázas temetkezésekre.

A Tamás-falu csontvázas temetőjének anyaga csak töredékesen volt közölve. Az anyag kutatója, František Javorský annakidején arra hivatkozott, hogy az anyag feldolgozására nem volt elég idő. Ezért az egyedien talált darabokat, mint sírleleteket szemelvényesen közlik.

1970-ben kezdték feltárni a Tamás-falu melletti avar temetőt, s így a térképen ez a temető az 5-ös számmal van megjelölve, a következő, a Csingón feltárt 6-os számmal megjelölt temető, míg a Szepes-sümegei temető a 7-es számot kapta.

A Szepes-sümegei temetőből először zsugorított bronzkori sírok kerültek elő. A temető szélén találtak rá egy gyermek-csontvázra, amelynek négy ezüst fülbevalója volt, hold-sarló alakú filigrán munka. Gabriel Lukač e csontvázas temetőket munkájában megemlíti, s az ő véleménye szerint e temetkezés megszakítás nélkül egészen a 13. századig folytatódott, míg kezdeti időbeosztását ezeknek a temetőknek a 8. század Kr. u. időkre teszi. Ide tartoznak a Tamás-falusi és a csingói csontvázas temetők.

Ebből az időszakból a Szepesség egész területéről egyetlen hamvasztásos sír sem került elő. Mivel a Hernád folyótól Nyugatra — egészen a Morva folyóig tömérdek avar sírt tártak fel, ma már a szlovák régészek sem kérdőjelezhetik meg ezek létezését. 1980-tól bizonyos munkákban már hangsúlyozzák az Avar Birodalom létezését, noha ezelelt e birodalom létezését meg sem lehetett említeni.

A Hernád-menti avar sírok problematikáját ásatási anyag hiánya miatt jelenleg kénytelen vagyok befejezni. Később, ha az ásatási anyag publikálva lesz, az avar-temetők feldolgozásához még visszatérek.

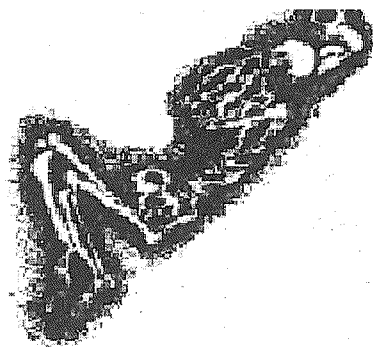
FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÉREŠ, Július—Šalkovský, Peter: O Spišských Tomášovciach. AVANS. Nitra. 1977. s. 36—38, 111—113., 283—286., 321
- BÉREŠ, Július: O Spišských Tomášovciach. AVANS. Nitra. 1978. s. 42—44
- BÉREŠ, Július: Spiš v 6.—16. storočí v Archeologických prameňoch Spišská Nová Ves. č. 122/19887. Služba, V. d. Bratislava
- BÉREŠ, Július—JAVORSKÝ, František: Pokračovanie výskumu v polohe pod Hradiskom I. v Spišskom Tomášovciach. AVANS. Nitra. 1985. s. 59—60, 108—109, 270
- ČAPLOVIČ, Dušan—JAVORSKÝ, František: Pokračovanie výskumu zaniknutej stredovekej dediny Krigov Pol'anoch. AVANS. Nitra. 1984. s. 96—104
- JAVORSKÝ, František: Záchranné výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš AVANS. Nitra. 1984. s. 96—104.
- JAVORSKÝ, František: Záchranný výskum na hradisku I. v Smižanoch. AVANS. Nitra. 1978. s. 131—134., 295—298, 330
- JAVORSKÝ, František: Smižany, Spišské Tomášovce. AVANS. Nitra. 1976 s. 143—147., 153—165., 356—377
- LUKÁČ, Gabriel: K počiatkom stredovekého osídlenia Spiša (do konca 12. stor.) Archeologia historica. č. 18/93 s. 9—18. Sborník—Levoča. Editor: Vladimír Nekuda. Brno
- SLIVKA, Michal: Siedma výskumná sezóna na Kláštorisku AVANS. Nitra. 1989, s. 92—93, 142—143
- SLIVKA, Michal: Kláštorisko skala útočist'a. Vyadavatel'stvo R. S. V. Spišská Nová ves. 1995

L E N G Y E L O R S Z Á G

JELMAGYARÁZAT

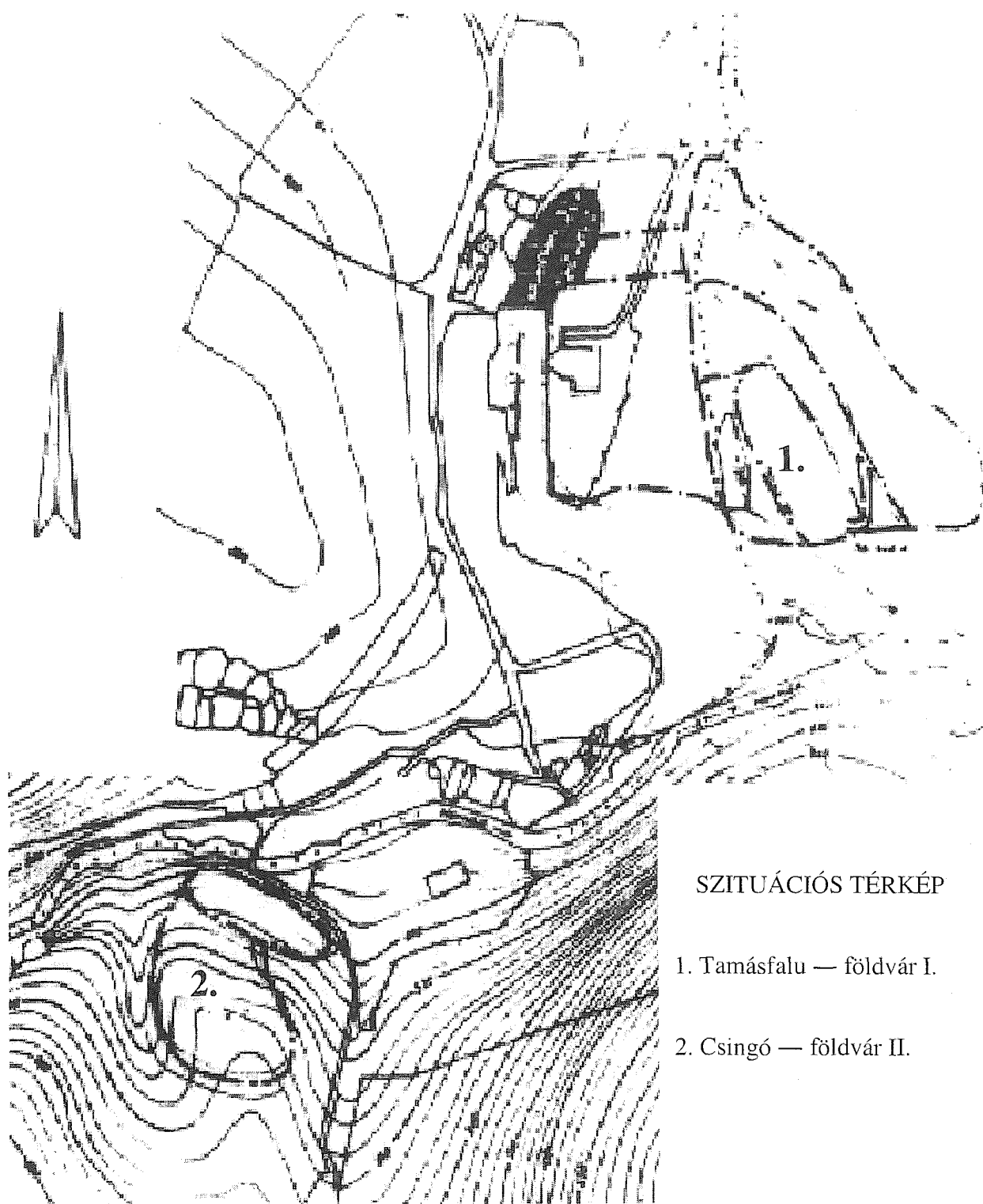
- ① Bárca
- ② Koksó.-Mindszenr
- ③ Kenyhec
- ④ Zsebes
- ⑤ Tamásfalv
- ⑥ Csingó
- Lapis Refugi Menedékkő
- Városok
- ⑦ Szepessümege

TÁBLÁZATOK

A Hernád.menti avar temetők lelőhelyei

SZITUÁCIÓS TÉRKÉP

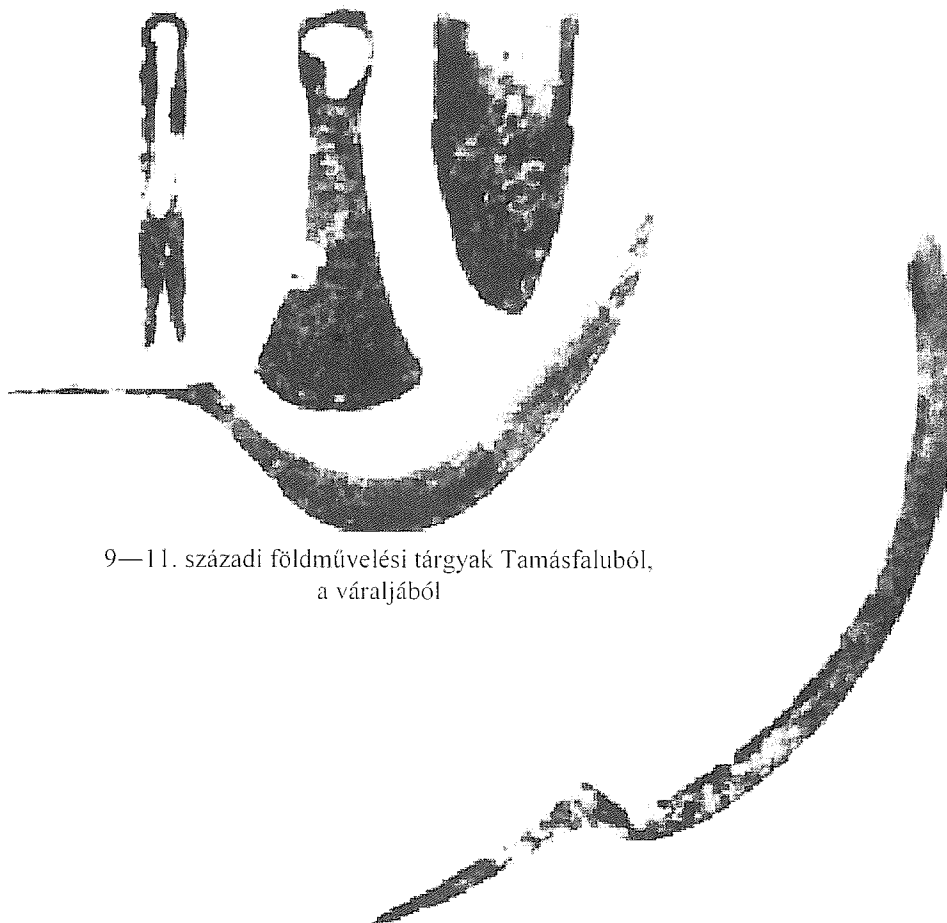
SZITUÁCIÓS TÉRKÉP

1. Tamásfalu — földvár I.

2. Csingó — földvár II.

Tamásfalu, földvár, kiásott kőfal

9—11. századi földművelési tárgyak Tamásfaluból,
a váraljából

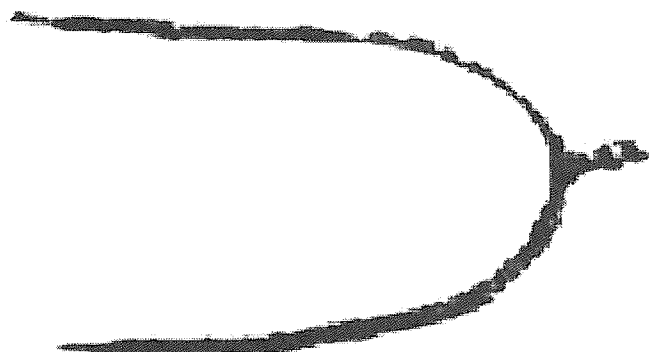
Arató sarló Szepessümegről, 13. század

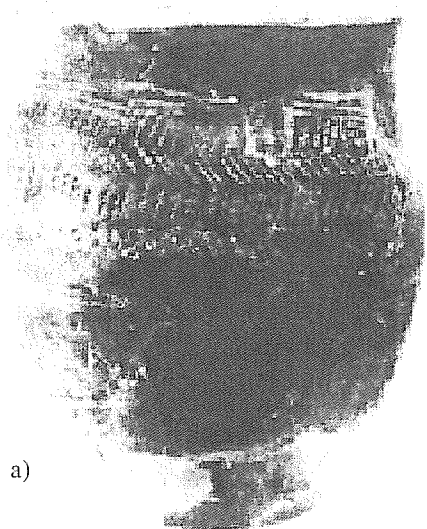
Avar sírok látképe. Tamásfalvi földvár alatti lelőhelyek

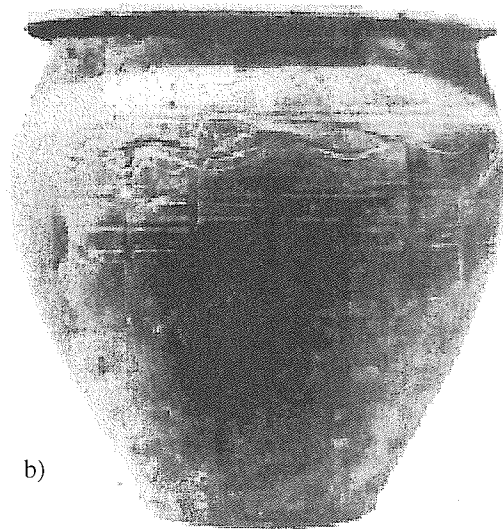
Nyílhegyek a 8—9. századból

Vas sarkantyú a 9—10. századból

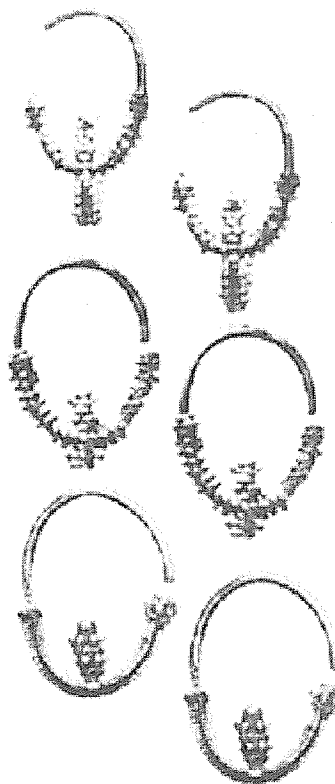
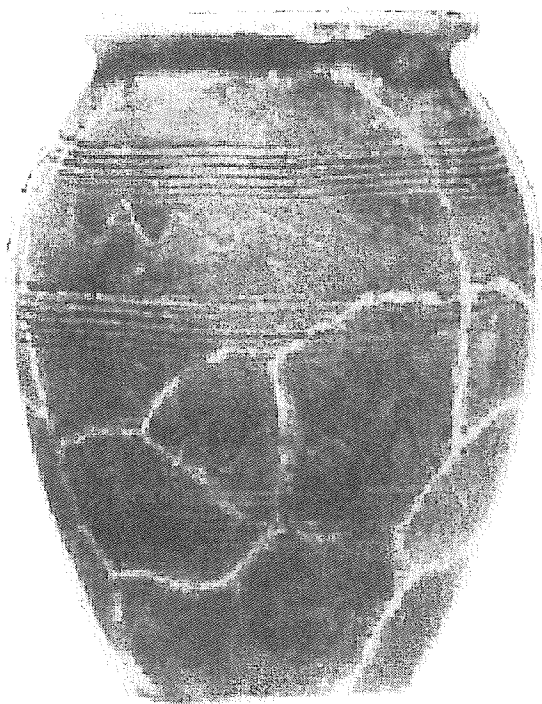

a)

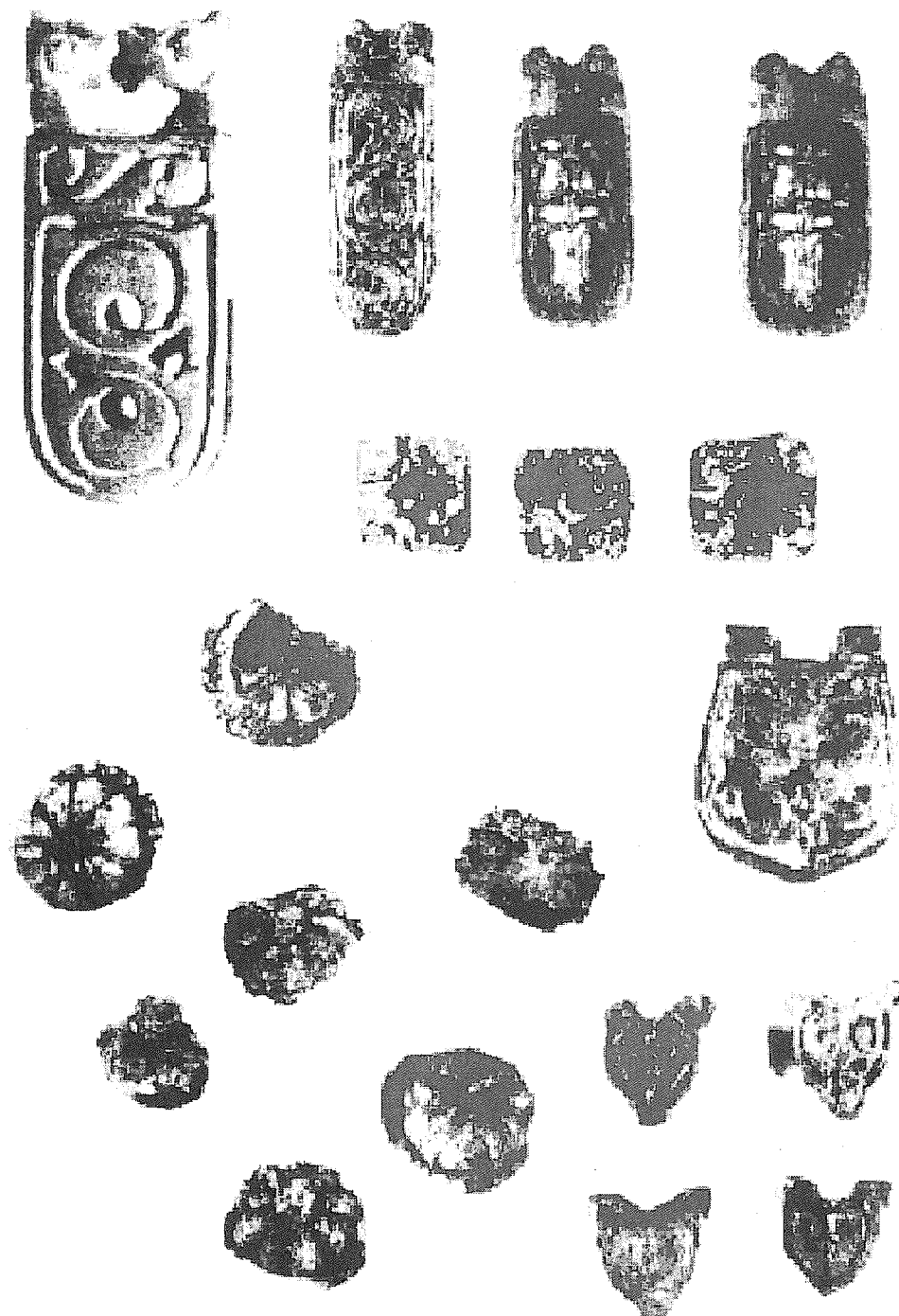
b)

Agyagedények a tamásfalvi földvár alatti temetőből: a) 8—9. század, b) 9—10. század

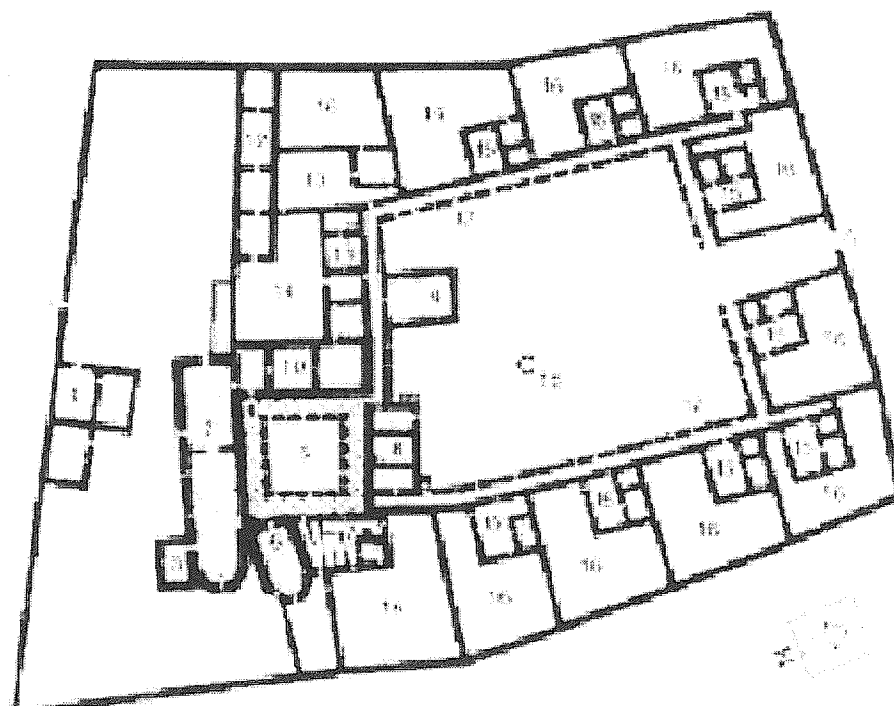
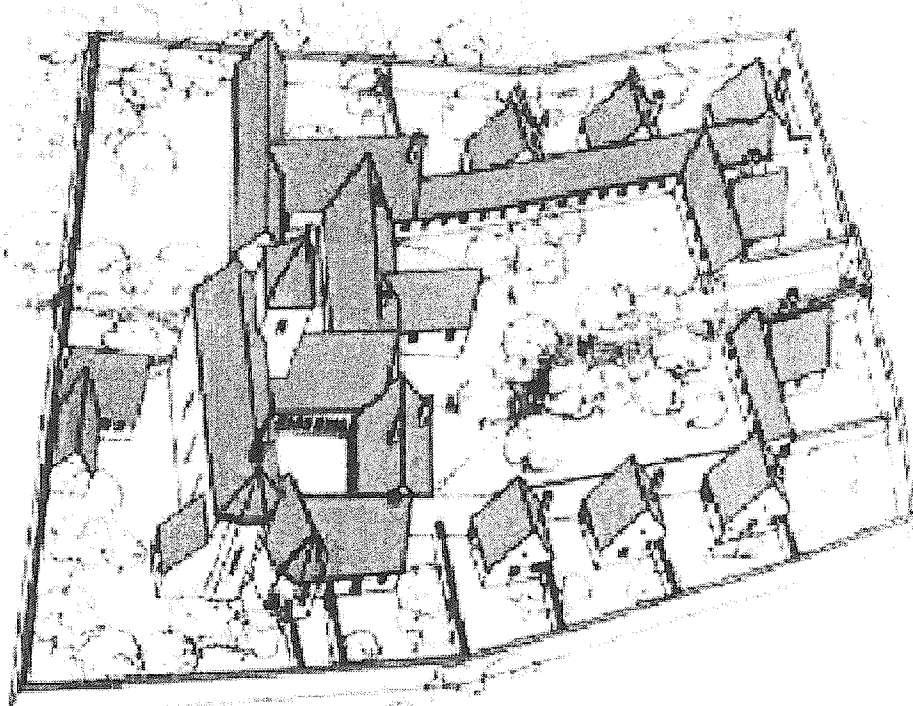

Agyagedény a 9—10. századból, Szepessüteg, ezüst női fülbevaló a tamásfalvi avar temetőből, 9—10. század

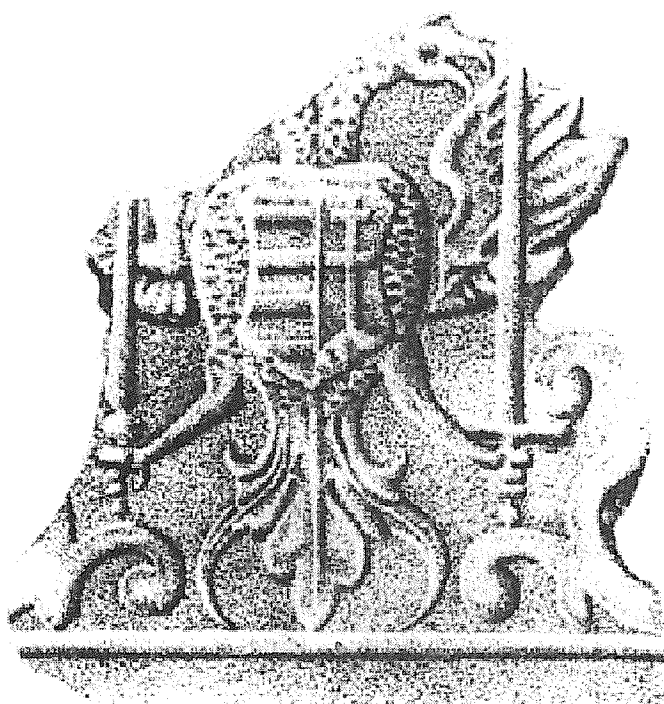

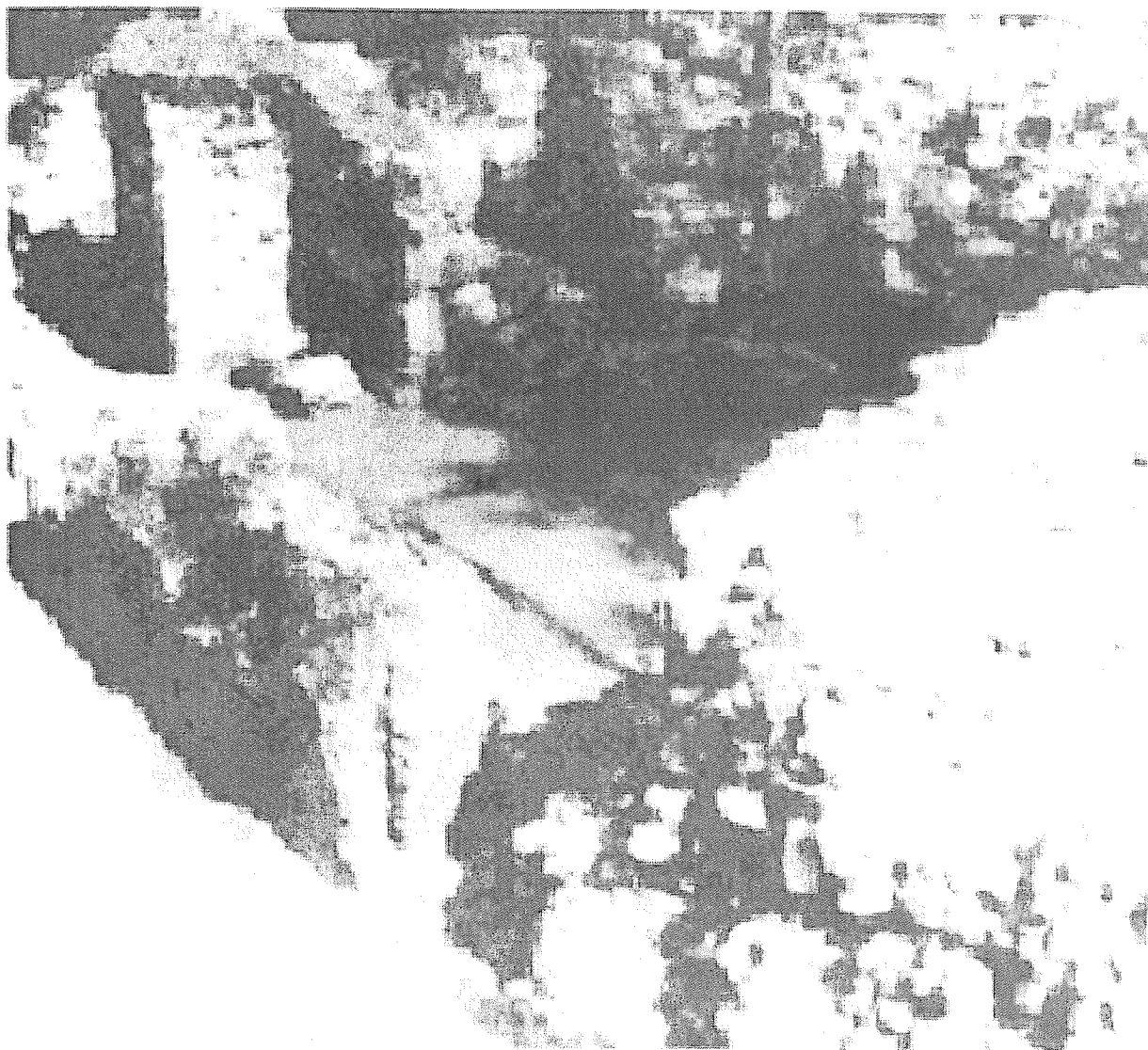
Övgarnitúra. Bronz leletek a tamásfalvi földvár alatti temetőből

Lapis refugi: a kolostor látképe és alaprajza

A kolostor területén kiásott kályhacsempék a 16. századból

Ásatási színhely a kolostor területén

TANULMÁNY A MAGYAR TÖRTÉNELEMHEZ. A TÖRÖK NÉPCSALÁD LEGNYUGATIBB ÁGÁNAK TRAGÉDIÁJA

Az 1996-os év a magyarok számára egy nagyon fontos évforduló: 1100 éve foglalta el Árpád vezér a Kárpát-medencét és vetette meg a modern Magyarország alapját.

A történetfilozófia tétele szerint, a nemzetek életét kimagasló, a *tömeg szellemi nivóját* messze fölülmúló *providenciális egyéniségek determinálják*. Ők a közösség olyan tagjai, akik a néptől egy időre visszavonulnak és magában — önmagukból merítve — megteremtik értékeiket, amelyek az egész történelmi közösség számára megváltást, jövőt jelentenek. Ezután, visszatérnek fajtájukhoz, hogy a megtermett tudással a közösség életének irányítását kézbe vegyék.

Ez a jelenség — a visszavonulás és a visszatérés — a fajták életében is megfigyelhető: egyes nemzetek a történelmi kényszer folytán, a nagy tömegtől különválva végzik történelmi alkotásukat, majd amikor az idő megéri, visszatérnek övéik közé, megtermékenyítik a nagy közösséget.

Talán ezt a sorsot szánta a Mindenható a mi számunkra, magyarokra is. A történelem összes tanulsága szerint, a magyarok a török fajtába tartoznak: ma több százmillióra tehető a közös eredetű, azonos fajtájú népek létszáma. A 20. század második fele tömegével szolgáltatta az adatokat fajtánk mezopotámiai eredetére vonatkozólag. A neolitikum a Kaukázus déli lejtőin alakult. Mikor a terület a megnövekedett számú lakosság számára kicsi lett, megindult a délre vándorlás. Így került az a hurri nép is a két folyó közé, ahol tán több ezer évet is élt — mint subar, subir, szumér nép — végül is a Mitanni birodalmában.

A túlszaporodás és egyéb okok a lakosságot kivándorlásra kényszerítették. A szélrózsa minden irányába 2—3 ezer év alatt (egyes kutatók szerint) 30 millió ember hagyta el Mezopotámiát. A hurrik — Tolszov orosz akadémikus szerint — Turkesztán felé vették útjukat és az Oxus és a Jaxartes folyó mellett — fel egészen a Fergana völgyig — telepedtek. Ökológiai változások, az oázisok kiszáradása, innen is elvándorlásra kényszerítették a hurrik nagy részét és a belső-ázsiai steppe lett hazájuk.

Az első fejedelem, akit névéről ismerünk, KAARA KÁN volt. Ő háborúba elegyedett saját fiával, OGÚZ KÁN-nal, aki legyőzte apját. OGÚZ KÁN nevezte el a híveit UJGUROK-nak. KAARA KÁN serege a Bajkál-tótól keletre telepedett le, belőlük lettek a MONGOLOK.

A magyarokat BÍBORBAN SZÜLETETT KONSTANTIN császár feljegyzései is törököknek nevezi. Nehéz kérdés a rég-múlt történelmének szálait boncolgatni. A legkönnyebben megfogható konkrétum talán a nyelv. Sir John Bowring (1792—1872) angol nyelvész megállapította, hogy a magyar nyelv sokkal régebbi, mint az európai nyelv. A *DICTIONARY OF THE BIBLE* szerint (John L. Mc Kemzie S. J.) a magyar az agglutináló nyelvek közé tartozik, mint a török, a finn és a letűnt szumér. Tehát ezen az alapon nyelvünk mezopotámiai eredetű. Ezt kutatják a II. világháború utáni entellektüelek. Az orosz kutatás (Tolszov szerint) azt állítja, hogy „a szumér nyelv mind *szókészletében*, mind pedig *alakításában* az *altái csoport* nyelveivel, különösen a török nyelvekkel való *egyeztés világos jeleit mutatja*.”

A Mezopotámiától északra fekvő területeket „szubar-ki”-nek, „szubar föld”-nek hívták. A szemita akkád nyelv ezt a szumér kifejezést „szubar-tu” néven ismeri. A Kr. előtti 2. évezredből származó adatok szerint a „szubar-ki” területén a hurri nép lakott. A híres GILGAMES-EPOSZ is említi „HURURRU ORSZÁGÁT A HEGYEKBEN”-t. A régészeti leletek szubarok és a hurrik azonosságát tanúsítják: ezek szerint a szubar terület a 3. évezred óta a szumér—mezopotámiai kultúra része volt.

A hurrik nyelve ragozó nyelv volt, sem a szemita, sem az indodermán nyelvekkel nem rokon. A későbbi urartui nyelv a hurri fejleménye.

Mezopotámia északi részén, a Samarra-i műveltség területén fejlesztették az öntözéses földművelés technikáját a bevándorlók. Amikor a körülmények a lakosságot Mezopotámia elhagyására kényszerítették (túlszaporodás, ökológiai változások, a termőtalaj szikesedése és politikai fejlemények), a kivándorlók az öntözéses földművelés technikáját magukkal vitték Egyiptomba, Turánba.

Minket a Turánba történt népmozgás érdekel. A lakosság mindenütt, — ahol az éhínség nem lépett fel — kb. 2000 év alatt megszázsorozódott. De Turánba is éghajlati változások következtek be, oázisok kiszáradtak és a lakosság egy része elvándorlásra kényszerült. A megnövekedett népességű városiasodó turkesztáni műveltségek maguk is távolabbi vidékekre terjesztették ki telepeiket: sorra jelentek meg a földművelő települések az Aral-tó és az Amu-Darja (Oxus) mentén, egészen Fergánáig. Ez a mezopotámiai eredetű műveltség, amelyet a színes kerámia jellemez, szakadatlan láncolatban nyomul kelet felé és egészen a kínai neolitikus Yang-Shao műveltségig követhető. A régészeti leletek nyugati bevándorlásra mutatnak, amelynek útvonala Turkesztán déli pereme mentén és a Tiensan vonulatával párhuzamosan vezetett el Kínáig.

A szélrózsa minden irány 22-ába kiköltöző mezopotámiai lakosság, fajta rokon volt. Ebből lett a törökfajta népek hatalmas családja. A törökségnek az az ága, amelyről a legrégebben tud a történelem, amely a török törzsek közül legelőbb jutott bizonyos fokú műveltséghez, és amelynek legkorábban volt írása és irodalma: az a nép az UJGUR. Nevét a régi keleti kútfők háromféle alakban tartották fenn. Legelőször a 735. évben fordul elő BILGE KAGÁN síremlékén az ORKHON felső folyása mellett az eredeti és teljes UJGUR alakban. A források felváltva IGUR-nak, UGUR-nak is nevezik e népet, s egyik águkat ON-UJGUR-nak, ON-UGUR-nak hívták.

SEIKH SZULEJMÁN-nak közép-ázsiai török szótára (LUGAT-I CSAGATAI) mind a három alakját fölemlíti ennek a névnek. Különösen számottevő körülmény: az UGUR és az IGUR alak legrégebbi krónikáiban is felfedezhetők!

A kínai írók már az 5. században tudtak az ujgurok írástudásáról. A perzsa DSUVEJN-nél felfedezhető ujgur krónika-töredék már a Kr. e. 2. században beszél írásról és betűkről az ujguroknál. De az ujgurok nagyon régi írástudását bizonyítják, azon feliratok is, amelyek Mongóliában, az ORKHON és a JENSZEI felső folyásának vidékén napjainkig fennmaradtak, kövekre és sziklára vésve ujgur nyelven. Ezen, kőoszlopok feliratainak írásrendszere és nyelve nagyrészt megegyezik a kisázsiai BOGHÁZKÖJ-iratokéval. A kettő keletkezése között legkevesebb 2000 év telt el. Ez a tény bizonyítja, hogy a Mezopotámia-Transzkaukázia vidékéről TURÁN-ba, KOREZM-be kivándorlók ismerték az írást és a TURÁNI fajta magával vitte a sumér műveltséget.

A BELSŐ-ÁZSIÁBA került török népek az évezredek folyamán elszaporodtak, belőlük lett a hatalmas hun nemzet is, amely számos népre oszlott. E népek egymás között és a szomszédos Kínai Birodalom ellen is állandó háborúban álltak. A legrégebbi följegyzésekben DSONG és TIK a hunok neve. ABULGAZI kivonatában azt írja, hogy az ujgurok őshazája MONGOLIÁBAN volt a 10 illetve a 9 folyó mellett, ahol 3000 évig laktak.

JÜ kínai császárról feljegyezték (Kr. e. a 23. században), hogy előtte meghódoltak a kienlien, száka, kuszu és a nyugati dsongok. A KUSZU név — amint a későbbi források megerősítik — az UGUR népek neve a kínai feljegyzések szerint a hun törzsek a 20. században már szerepeltek és állandóan zavarták a Kínai Birodalmat. Ezt az országot megtelepedett földműves nép lakta, szemben a szeppe füves pusztáin állattenyésztő életet élő hunokkal, akik természetes szükségleteiket részben zsákmányolás, rablás (modern szóval háború) útján vették el déli szomszédaiktól. A kifejlődött több ezer éves viaskodás után — mialatt a nemzetségek, törzsek százai pártoltak át, olvadtak be a kínai népbe — a békés földművelők felülkerekedtek és Kína túlerőre tett szert, az ujgur-hun birodalom hatalma pedig a testvérharcok következtében összeomlott.

A kényszerítő körülmények a különféle nevű hun népeket elvándorlásra kényszerítették.

1. Az első ilyen nagyméretű népmozgás, amit ismerünk Kr. e. 140 körül a száka-masszagéta törzsek vándorlása volt Kelet-Turkesztánból Indiába.
2. Kr. e. 127 körül folyt le a „nagy jue-csi” nép vándorlása Nyugat-Turkesztánba, Szogdiába és Baktriába az „arsi, wusun (kun), kü-si (kusán), hua (var), sabar, asi, alán, paskin (pasian)” és „tochar” népek vagy törzsek részvételével.
3. A Kr. e. 1. század elején az „as” és „alán” vándorlás a Jajk (Urál), Volga, Kubán térségébe.
4. Kr. u. 310 és 453 között a nagy hun vándorlás Nyugat-Turkesztánba, Baktriába (eftaliták) és Európába (Atilla hunjai).
5. Kr. u. 440 és 470 között az első un. „álavar” vándorlás Nyugat-Turkesztánból a Kaukázus déli régiójába, Dagesztán környékére.
6. Kr. u. 558 és 568 között a kök-türkök nyomására, a második „álavar” vándorlás Északnyugat-Iránból (Dagesztán környékéről) a Kaukázuson keresztül először a Kubán vidékére majd Dél-Oroszországon át Pannóniába.

Tehát TÜRK SÁD kök—türk kagán által MAURICIOS császárhoz küldött levél szerinti hun-avar vándorlók leszármazottai ÁRPÁD honfoglalói! A perzsa birodalomba került „ál-avarok” — ZABERGÁN népe — a kök-türkök nyomására jöttek Északnyugat-Iránból BAJÁN KAGÁN vezetésével Pannóniába. Őket találták a Kárpát-medencében ÁRPÁD VEZÉR honfoglalói! Attila után ez volt a második honfoglalás. Ezt követte 896-ban a harmadik.

A Perzsa Birodalomba került „eftaliták”, avarok már korán megismerkedtek a kereszténységgel: a manicheizmus, a mazdokizmus és a nesztorianizmus hívei mind a kereszténységhez tartozónak vallották magukat. Tehát nem volt szükség a nagy történelmi múlttal, mélyrétegű műveltséggel rendelkező fehér hunok, avarok leszármazottainak „megtérítésére”. Ez a „megtérítés” okirat-hamisítással kezdődött. PILLIGRIM passauai érsek pápai bullát hamisított, hogy GÉZA fejedelmet félrevezesse. Megindult a német invázió: a „lovagok” ezrei lepték el Pannóniát, kezükbe vették a NAGY KÁROLY mintájára feudálissá szervezett országot és Szent István alatt elkezdődött a magyar fajta legjobbjainak lemészárlása. Egy új vallás felvételekor a legfontosabb az emberi meggyőző erő, a lelket megfogó belátás. De hiányzott a magyar nyelvű papság.

A magyar-írtásra nagyszerű ürtűgy volt az eretnokség elleni harc. A fő-inkvizitornak, LOMBARD PÉTER-nek — IV. INCE pápai bizalmi emberének — legfőbb feladata (az eretnek-nyomozás mellett) IV. BÉLA király keleti kapcsolatainak ellenőrzése volt az esetleges házasságok terén. A mély vallásosság, amely a királyi családot övezte, sőt SZENT ERZSÉBET, IV. BÉLA nővérének nagy kultusza sem tudta enyhíteni a pápaság bizalmatlanságát az ázsiai származású magyar uraló család és népével szemben. Róma nem nézte jó szemmel az első keleti kutatók (1235) vállalkozásait sem, hogy az

Ázsiában tudott „őshazát” felkeressék. Róma azért nem nézte jó szemmel e kezdeményezéseket, mert attól tartott, hogy a magyarság egyesül testvérnépével és fennáll a veszély, hogy feladja „nyugatot védő bástya” szerepét.

1258-ban Bukharából DZSIGISZ-KÁN unokája, HULAGU követei érkeztek BÉLA királyhoz, aki mindenkit kizárt fogadásukról, csak a tolmácsok maradhattak a tárgyalásokon, hogy a bizalmas természet ki ne derüljön. A főinkvizítor nem tudott másmódon értesülést szerezni, kiközösítéssel fenyegette meg a tolmácsok egyikét, hogy vallo-másra kényszerítse. A tatár kán ajánlatot tett a magyar királynak, hogy a két népet házassággal közelebb kéne hozni egymáshoz. Felajánlotta, hogy fia kössön házasságot BÉLA király egyik lányával. Béla kitérő választ adott időnyerés céljából, mert tudta, hogy az egyháznagyok mindent el fognak követni a tervek megvalósítása ellen.

A könyvinkvizíció vezetői kétség kívül tudatában voltak, hogy a Keletről a Duna-medencébe nyomult őseink kapcsolatban állottak a manicheista vallással. A keievi várban már manicheusoknak nevezi PHOCIUS bizánci pátriárka ÁLMOS családját. A honfoglalás után is fennálltak még bizonyos kapcsolatok MANI vallásával. László Gyula mutatta ki, hogy középkori templomaink Szt. László freskói valójában egy ősi, keleti eredetű mitológiai történetet elevenítenek meg: a világosság és a sötétség küzdelmét, amelynek hőseit, a fény bajnokát a kereszténység felvétele után Szt. Lászlóval azonosították. Ez a motívum ősi közös mitológiai alapra megy vissza, amelyet először AHURA MAZDA és ARIMAN kozmikus harcában foghatunk meg.

Ezek az adatok is kiegészíthetők azzal, hogy a kozmikus párbaj, mind pedig annak szimbolikus megjelenítése, az állatküzdelem, visszavezethető a Kr. e. 4—3. évezredbeli szumér pecséthengerekig és ettől az időtől később is folyamatosan vezető szerepet játszottak az elő-ázsiai gliptikában, különösen a hurri-urartui művészetben, amely tudvalevőleg a szkíta állatstílus alapjait képezte.

A honfoglaló magyarság szabir-török eredetű törzseinek hitéletében jelentős nyomokat hagyott a manicheista ősi vallás: az inkvizítorok és krónikásaink ismerték eredetlegendáink manicheusi eredetét és annak eretnek élet. Ezen „eretnecség” kiirtásával semmisültek meg ősi mondáink, szájhagyományunk gyöngyszemei, a rovásírással írt könyvek, a táltosok tudása. Isteni csoda, hogy népdalaink megmaradtak.

A Kelet és Nyugat között megtelepült magyarságot a pápaság mindig bizalmatlansággal nézte és kezelte. De a 13. század volt legnagyobb bizalmatlanság kora a pápaság részéről Magyarország felé: II. ENDRÉT két ízben is kiközösítették. II. ENDRE leányát, SZENT ERZSÉBETET IX. GERGELY pápa 1235. május 26-án szentté avatta, de a világraszóló ünnepeken a kiközösített magyar apa és fia, IV. BÉLA nem vehetett részt, pedig II. ENDRE volt az, aki 20 000 könnyű magyar lovasával még a Szent Földet is bejárta. Hogyan kezelte bennünket Európa? Németország hírhedt inkvizítora, Marburgi Konrád, sokszor véresre korbácsolta a magyar király leányát. A szenté-avatási bulla egyetlen szóval sem emlékezett meg ERZSÉBET magyar származásáról. *A 8. század folyamán besenyő támadás következtében a magyarság ketté oszlott.* Erről a pápai udvarnak biztos tudomása volt. A 13. század eleje óta a ferences hittérítők javában dolgoztak a Kumai Magyarok földjén, a Kaukázus északi előterében. 1253-ban IV. INCE pápa egy bullájában név szerint említi a Kumai Magyarok földjét. XXII. JÁNOS pápa 1330-ban bullát adott ki és levelet küldött a Kumai Magyarok fejedelmének, amelyben elismeri, hogy JERETÁNY a magyar királyi vér ivadéka. Tehát Rómában tudtak arról, hogy II. ENDRE útja KUMMAGYARIA közelében vitt a Szent Földre, de a mi II. ENDRÉNK-nek arról fogalma sem volt.

Megszámlálhatatlan sebet ejtett a magyar nemzet testén a római egyház, de a legfájóbb az összes között a magyar fajtajú arisztokrácia kialakulásának megakadályozása volt. A királyi hercegnőket — mint tenyészkancaikat — még gyermekkorukban külföldre hurcolták és eladták a különféle fejedelmi udvarokban. Ez ellen lázadt fel IV. BÉLA lánya, Szent Margit és vonult inkább vissza a Nyulak-szigeti kolostorba. Nincs e helyütt mód a sok-sok bántás felsorolására, de meg kell magyarázni a jelen magyar tragédiát, amelyet még a mai magyar generáció sem ért.

ÁRPÁD honfoglalói nagyszámú testvérnépet találtak a Kárpát-medencében, akikről a krónikák, mint „népről” emlékeznek meg és akik SZT. LÁSZLÓ idejére már, mint magyarok szerepelnek. Az „urak” — a 108 honfoglaló nemzetség — hol jól, hol rosszul bántak ezzel a néppel, de a király, — SZT. LÁSZLÓ és KÁLMÁN — pártjukat fogta, és törvénybe iktatta védelmüket: „senki se merjen magyart külföldre hurcolni és mint rabszolgát eladni!” MÁTYÁS, az „igazságos” is védelmébe fogta a népet. Sajnos, a nemesség soraiba beférkőztek az idegenek, a főpapság római befolyás alatt állott, az „urak” (a nemesség), és a „paraszság” (a jobbágyok) küzdelme lett történelmünk.

A 16. század idejére pokol lett a nép sorsa. A török ellen gyülekező „nép” DÓZSA GYÖRGY kisnemes vezetése alatt az „urak” ellen fordult és egy szörnyű parasztháború tört ki 1514-ben. A parasztságot leverték, vezérét szörnyű kínzások között megölték és a jobbágyságot örök szolgaságra ítélte WERBŐCZY nádor.

Egy meghasonlott országot ért a török támadás 1526-ban. A Habsburgok akarták megkaparintani a gyeplőt. A gyermek-királyt, II. LAJOST a dunaszekcsői plébános házában MÁRIA királyné lovagja, CZETTRICH ULRICH leszurta, holttestét csak utólag helyezték a Csele-patakba.¹ Úgy látszott, hogy Magyarországnak vége lett! De mégis: a génekben megbújó titokzatos erő erről a mélypontról is fel bírta emelni ezt a nemzetet. A 18. század második felében a Habsburg MÁRIA TERÉZIA királynő magyar nemesi testőrséget szervezett Bécsben azért, hogy a külvilágtól elvágott nemzet fiait az udvar pompájával elvakítsa. De ezek a fiúk másként reagáltak a látottakra: utánozni akarták az udvar műveltségét és

¹ Ez egy széles körben elterjedt feltételezés. hiteles történelmi igazolása még várat magára. — Szerk.

ott, Bécsben, a testőrség laktanyájában indult meg az a világtörténelemben egyedülálló fejlődés, amelyet a magyar Reformkor jelentett. A királynő szívesen beszélt franciául és ez a nyelv kötelező lett a testőrök számára is. A magyar nemesség megérezte, hogy a kitagadott jobbágy neki testvére és harcot indított az ósdi világ ellen: a földjét neki akarta adni, a parasztot „fel akarta nevelni”. Ezt a legnagyobb magyar, SZÉCHENYI ISTVÁN mondta így ki. SZÉCHENYI providenciális egyéniség volt, akinek *tudása semmivel sem magyarázható*. A roppant nagy műveltsége mellett hihetetlenül tudott akarni és azt is tudta, hogy mit akar. Tudta, hogy miként akarja megvalósítani szándékát.

Két erő állt szemben a magyar élni akarással: a német és a kibontakozó TŐKE hatalma. A német erő csak el akarta tüntetni az ázsiai betolakodottakat. A tőke hatalma előrelátóbb volt: megértette, hogy a KÁRPÁT-MEDENCE EGYSÉGE EURÓPAI ÉRDEK, ha az egy egységes hatalom, a magyar nemzet uralma alatt áll. És megérezte, hogy a reformnemzedék egy *potenciális versenytárs* fejlődhető idegen fajtát képvisel. Ez volt az az ÚJ ERŐ, amelyet SZÉCHENYI 1848. március 13-án, a bizalmas konferencián említett. Sajnos, a 22 tagú értekezlet nem értette meg őt. Mégis: az 1848–49-es szabadságharc a magyar fajta örök dicsősége. A legnagyobb nélkülözések között küzdött a sereg. A végkifejletben a huszárok mezítláb ültek a lovon és Jókai szerint 8000 honvéd halt éhen, amíg a legnagyobb magyar katonai géniusz, GÖRGEI ARTHUR, 3 napig eszméletlenül hanykódott a kocsiban a 2. komáromi csatában kapott súlyos fejszélvel. GÖRGEI a parancsnoksága alatt álló 30 000 emberével 1849. augusztus 13-án, Világosnál letette a fegyvert az orosz előtt. Összesen 360 000 ellenség jött az országba, akik mögött két nagyhatalom hátszaga állt. Kossuth és sok politikus elmenekült. A zsidó HAYNAU tábornok teljhatalmat kapott a megtorlásra. Körülbelül 100 vértanút kivégeztek, több mint 900-at bebörtönöztek. Kossuth Görgeit árulónak nyilvánította, akinek a cár kegyelmet adott. Az orosz cár kért kegyelmet a vértanúk számára, de a pápa nem.

Megindult a magyar fajta kimarása saját hazájából. Azt a kis- és középnemességet, amely a Reformkor küzdelmeiben a magyar paraszt mellé állott és az *ósvi, 800 éves alkotmányt*, a jogszabályokat akarta megváltoztatni, anyágilag tönkre tették. Az egyházi vagyont és az idegen mágnás osztályt nem érintette a földreform. Az országot anyágilag tönkre tették. Idegenek: németek és csehek tömegesen jöttek be az országba és elfoglalták a társadalom fejlődésével adódó pozíciókat, az értelmiségi állásokat: a középosztály idegen-fajtájúvá lett, a gazdasági élet pedig a nagy-tőke által választott zsidóság szabadzsákmányává vált. A magyar fajta büdös paraszt maradt saját hazájában.

„A kiegyezésre (1867) készen állt a reform nemzedék helyére beállítható kb. 10 000 szabadkőműves harminc páholyban megszervezve.” (Zakar András) Az az egyoldalúság, amellyel Széchenyi személyét háttérbe szorították, a százsázmra felállított Kossuth-szobrok, a Kossuth-romantika, Görgei árulási vádjának üvöltése, az együgyű nép félrevezetését szolgálták, mert közben az ország vagyona az új urak kezébe került. Magyar arisztokrácia nem volt. Ami a szellemi életet, az egyetemet, a Tudományos Akadémiánkat (Széchenyi alkotása) illeti: 1850. október 8-án THUN miniszter a pesti egyetemre is elrendelte az osztrák egyetemek tanulmányi szabályzatát. Ez a szabályzat, amelynek a Bach-korszakban a bankárok és a titkos társaságok tervezték meg az alapjait, még 1935-ben is érvényben volt Magyarországon!

A budapesti osztrák rendőrfőnök 1853. október 13-án felszólította gróf Teleki Józsefet, az Akadémia elnökét, hogy a Széchenyi által alapított „Tudós Társaság” változtassa meg alapszabályait. Az új alapszabályok helybenhagyása csak 1858. februárjában történt meg olyan változásokkal, amelyek az Akadémia nemzeti létét fenyegették. Kihagyták, hogy az Akadémia magyar nyelven művelje a tudományokat. Tagjait a cs. és k. főparancsnokság nevezte ki, mert osztrák megszállás alatt voltunk. Miért nem kutatják a magyar őstörténetet történelemszékünk? — kérdi a japán SHOKÓTU FAISI. Budenz József, aki a németországi Rassdorfban született 1836-ban, már 25 éves korában, 1861-ben, az MTA tagja lett. 1872-ben az egyetemen megkapta az altaji összehasonlító tanszéket, de ő a „finnugor rokonságot” tanította!

A korábbi szervezési megoldások értelmében az ókori Közel-Kelet kutatás az Ókortudományi Bizottság irányítása alá tartozott, tehát Mezopotámia ki lett szakítva az Orientalisztikai MTA-bizottság hatásköréből és a Kaukázussal együtt a Sémii Filológiai Tanszéken kapott munkaközösséget. Ez az egyik oka, hogy mostohasorsra jutott a nem sémi szumér nyelv és történelem kutatása. Ez a válasz SHOKÓTU FAISI történész kérdésére.

A sok-sok adat közül csak kettőt emelünk ki, az ázsiai orientáció hívének, Málnási Ödön történész és Kovács Imre író esetét.

Málnási: A magyar nemzet őszinte története c. munkájában lerántotta a leplet a kiegyezés utáni Magyarország súlyos társadalmi bűneiről. Ezért 10 évi börtönbüntetést kapott 1938-ban.

Kovács Imre: Néma Forradalom c. munkájában a magyar faj árváinak, a nincstelen agrárproletáriátusnak, a „hárommillió koldusnak” kétségbeejtő helyzetét tárta a vígan mulatozó Budapest szeme elé. 4 évi börtönbüntetést kapott.

Minden társadalom politikai orientációját az emberek génjeiben élő SORSÉRZÉS határozza meg, amelyet meg kell különböztetnünk az ÉLETÉRZÉSTŐL. Ez utóbbi egy nemzedék alatt alakul ki; a SORSÉRZÉS kialakulásához évszázadok kellenek, amikor az egyének hosszú időn át ugyanazt a sorsot viselik, ekkor az élmények valósággal ráfényképeződnek a génekre. Így alakul ki a társadalom közfelfogása, amelynek mozdítója a középosztály felfogása, SORSÉRZÉSE!

Az ún. „magyar” középosztály nem volt a magyar fajta széles tömegeinek folytatása: a nyugati irányból jött honfoglalók és a kazár leszármazottak idegen gépeket hoztak magukkal, amelyeknek csak egy közös tulajdonsága volt: a magyart ki akarta túrni az életből és a politikai harc a két idegen hódító *korroborija* lett. Hiába volt ADY feljajdulása,

SZABÓ DEZSŐ átkozódása. A magyar fajta érdekei nem számítottak, parasztjaink mehettek Amerikába jobb jövőt keresni. Minden érdekünk ellen belevittek bennünket két világháborúba. A második nyíltan a német és a zsidó világhatalom mérközése volt, amelynek nálunk kísérő jelensége a zsidók üldözése lett a germán SORSÉRZÉS diktálta „közfelfogás” politikájával. Ez alatt az idegen magas katolikus klérus (germán és szláv fajta püspöki kar, a dinasztia kreációja), vígan asszisztált a kitermelők orgiájához. De hogy mit is terveztek „Magyar”-országgal, azt KÁROLY román király példája mutatja. 1930-ban történt Romániában, nem sokkal a Hohenzollern puccs után: egy Pangal nevű szabadkőműves kitálta, hogy a román ortodoxia lépjen unióra a Vatikánnal. Így „Megvalósulna a Vatikán régi álma, hogy a Tiszától a Dnyeszterig minden templom Rómához tartozzék, s Károly, mint a keleti terjeszkedés megteremtője, egy évszázad múlva belépne a boldogok sorába, azoknak az oldalán, akik karddal és vérrel terjesztették az igaz hitet.” (Idézet Pangal memorandumából). A titokban megindított tárgyalások eredményként a Vatikán kivételesen megengedte Károly királynak és a román ortodoxia kimagasló vezetőinek — bár nem voltak katolikusok —, hogy tagjai legyenek a Máltai Lovagrendnek. A Vatikán részéről a tárgyalásokat PACELLI bíboros, a későbbi XII. PIUS pápa folytatta.

A kis epizód megvilágítja a Vatikán igazi arcát: az ázsiai betolakodott magyar nemzetnek nincs keresni valója az erkölcsi talajt elvesztett európai népek között. Ezt a magyar elitnek tudomásul kell vennie! Már KEMÉNY ZSIGMOND megértette a legnagyobb lényegét: „A’ nyugati polgárosodás számunkra nem jótét; de veszély, mely biztatások közt rombol, mely remélni hagy, hogy menthetetlenül tiporjon.” EZT ÉRTÉSÉTEK MEG ÁZSIA NÉPEI!

Automatikusan merül fel a kérdés: mi vár reánk? A huszonnegyedik órában végre meg kell fogadnunk SZÉCHENYI ISTVÁN tanácsát: „ÁZSIA FELÉ KELL FORDULNUNK”. Az, aki a nyugati „demokratikus életet” figyeli és jó szeme is van, megállapíthatja, hogy valami itt nincs rendben. A fehér ember társadalmát ma egy faji alapon szervezett kíméletlen hatalom tartja körmei között. Ez a „hatalom” nem esik az „elit” fogalma alá, csupán „uralkodó kisebbség”. Ezen kisebbség, világuralmi ambíciókat táplál kebelében, amelyek májdnem megvalósultak, „csupán” Ázsia megdolgozása van hátra. Miként állott elő ez a helyzet? Talán a történelmi fejlődés következménye? Avagy egy Machiavelli ármányterve valósult meg? Esetleg mindkettő együtt? NIETZSCHE meglátta a lényegét: a kereszténység Istenét megölték, a keresztény civilizáció megbukott.

A 18. században romantikus álmodozók felfedezték, hogy minden emberi lény — anélkül, hogy bármilyen speciális minősítéssel rendelkezne — pusztán születése által bizonyos alapvető politikai jogokkal rendelkezik, az emberi és a polgári jogokkal. Ezek a mindenkit megillető jogok az egyetlen létezők. Minden egyéb jog, amely speciális adottságokhoz kapcsolódott csak, mint kiváltság számított. Ez eleinte csupán teória volt mindaddig, amíg a demokratikus elvet egy feltörekvő kisebbség ki nem sajátította, mert ezzel akart és tudott politikai — uralmi — ambícióinak érvényt szerezni. Döntő volt: a sajtó fölötti uralom megszerzése.

Az nagytőke vagyonának alapját Amerika mérhetetlen gazdasági erőforrásai és a néger rabszolga-munka képezi.

Ha egy jó szemű entellektüel figyelmesen szemléli a nyugati demokráciák életét, meg kell állapítsa, hogy az a civilizáció, amelybe ezerszáz évvel ezelőtt bennünket a kiszámíthatatlan végzet dobott, rohamosan halad a lejtőn lefelé. Ez a civilizáció a fehér fajtára épült. Elméletileg lehetséges a Nyugat-európai Keresztény Kultúrközösség megújítása, de gyakorlatilag nem. Az a civilizáció, amely legutoljára Amerikában alakult meg, pusztulásában magával fogja rántani az egész fehér fajtát is, amelyet módszeresen tettek tönkre. Már ötven évvel ezelőtt meglátta Carrel, hogy „a nevelésnek és a táplálkozásnak azok a formái, amelyeket a modern civilizáció teremtett, talán a szarvasmarha tulajdonságaival ruháznak föl bennünket.”

A hatalom felhasználása, az illetéktelen vezetés juttatta oda a ma emberét, ahol vagyunk. A világ titkos, nemzetközi bank-központjának vezetői megtalálták azt a filozófiát (vagy frazeológiát), amelyre szükségük volt: miként igazgassák a földteke összes javait úgy, hogy abból az emberiségnek haszna legyen? De mi az, hogy „haszon”? Ők ilyent csak dollárban tudnak kifejezni. Ezek a jó emberek még a 19. és a 20. században is a 18. század racionalizmusában élnek: azt hitték és hiszik, hogy az emberi élet kiszámítható, mert minden ember egyenlő, tehát egyforma is. Minden ember magában álló, az emberi élet a legnagyobb érték, amit nem pótol semmi. Minden személynek megvan a maga hivatása, amelyet a lelkében hord, amelyre néha ráeszmél az értelem segítségével. Tudást senki sem öröklő szüleitől: az elme öröklött erői csak lehetőségek; a társadalmi csoport szerepe — amelyben az egyén él — döntő fontosságú, annak lélektani állapotától nagymértékben függ az egyéni öntudat megnyilatkozásainak száma, minősége és intenzitása. Az értelem nevelése aránylag könnyű, de az esztétikai érzékek kialakítása nagyon nehéz, az öntudat ezen tevékenységeinek kialakításához a társadalmi csoport szükséges, amelyen belül ezek a tevékenységek működnek. Letagadhatatlan tény: van közösség. Minden egyén családból, tehát közösségből veszi életét és születésekor megmagyarázhatatlan öröklött tulajdonságokat, vonzalmakat hoz magával. A társadalom nem az egyének társulásából keletkezik. A közösségben, „az egészben mindig van a részekkel szemben egy jelentős többlet, épp a lényegadó mozzanat, amely nem a részek összegezéséből ered, mozzanat, amelynek annyira uralkodó a jelentősége, hogy az elemek, a részek tőle kapják az értelmüket...” (SCHÜTZ ANTAL)

„Minden nép ellenállhatatlan erővel vonatik saját intézményei felé, abban leli kielégítését és boldogságát és alig volna nagyobb szerencsétlenség az emberiségre nézve, mintha valamely természetfeletti erő minden népet ugyanegy formák nyűgébe szorítana.” A földgömb urai minden népet ugyanazon formák nyűgébe akarnák kényszeríteni.

A nemzetközi bankárok hatalma nem akar tudomást venni a nemzeti sajátosság jogáról, arról, hogy minden embernek joga van franciának, angolnak, németnek stb. vagy magyarnak lenni. Az etnikai különbségek a földgömb urait kellemetlenül érintik. Pedig nincs a népekre nézve nélkülözhetetlenebb szabadság, mint sajátosságaikban való akadálytalan fejlődés. A nemzetek életében is az individualizmus mély természeti ösztön és ennek lábbal tiprása kegyetlenül meg fogja bosszulni magát.

Ami az USA-t illeti: ma már minden pártatlan megfigyelő látja azt, amit Carrel írt ötven évvel ezelőtt. Ennek a roppant gazdag országnak gyógyíthatatlan betegsége van, amely a kalmárszellemre vezethető vissza. A dúsgazdagok uralma formálta ki az amerikai társadalmat. Ez a társadalom alig vesz tudomást a morális érzékről, mindenkit eltölt a felelőtlenség érzése. A szexuális erkölcsöket félredobták. A papok racionalizálták a vallást. Elpusztították ennek misztikus alapjait. De nem sikerült nekik magukhoz vonzani a modern embert. Félig üres templomaikban hiába prédikálnak egy gyenge erkölcsöt...

Egy félrecsúszott társadalom helyes vágányra való billentéséhez roppant tudás szükséges, olyan, amilyenre csak az igazi elit-ember lehet képes. Ilyen pedig a százféle bevándoroltak Amerikájában NINCS. A LEJTŐN NEM LEHET MEGÁLLNI! Miért?

A nyugati országok tragédiáját már a 20-as évek végén ORTEGA Y GASSET meglátta és kifejtette a TÖMEGEK LÁZADÁSA c. munkájában. — Minden társadalom két részre oszlik: az ELIT-re (ORTEGA kisebbségnek nevezi) és a TÖMEG-re. Tehát az emberi lények két csoportra oszlanak: az elsőbe azok tartoznak, akik nehézségeket és kötelezettségeket vállalnak, magukkal szemben szigorú követelményeket támasztanak. A másik csoport nem támaszt önmagával szemben követelményt, nem rendelkezik különleges értékekkel, csak úgy érzi magát, mint „mindenki” és ebben leli boldogságát, hogy ti. úgy érzi magát, mint „mindenki”. A társadalom mindig a két komponens összetevője: a kisebbség vagy elit és a tömegek. Az elit olyan egyének csoportosulásából áll, akik speciálisan minősítettek, a tömeg pedig olyan emberekből, akinek ilyen minősítése nincs. (A tömeg kifejezés alatt *nem a munkástömeget* kell érteni. A tömeg az átlag ember.)

ORTEGA megállapítása szerint a fehér ember alkotta civilizációt napjainkban a „tömeg” felülkerekedése jellemzi. Ez annyit jelent, hogy a „tömeg” elfoglalta az „elit” helyét a társadalomban, többé nem hallgat szavára, hanem a „hiperdemokrácia” módszere szerinti meggyőződése: joga van olyan fogalmak törvényerejű kikényszerítésére, amelyek a kávéházban születtek. Az igazi demokráciában — a közösségi életben — az elit a törvények alkotta szabályok szerint tudott létezni és alkotni. Manapság a hiperdemokrácia diadalának vagyunk tanúi, amikor a tömeg közvetlenül, törvényen kívül cselekszik, kikényszeríti igényeit és kívánságait anyagi erőszak révén.

Ha egy író ma olyan tárgy taglalására ragad tollat, amelyet alaposan tanulmányozott, emlékezetben kell tartsa, hogy az átlag olvasója — aki ezzel a tárgyal soha nem foglalkozott — nem tanulni akar tőle, hanem inkább ítéletet akar mondani fölötte, ha azokkal a közhelyekkel amelyek az olvasó fejében lötyögnek, nem egyeztethetők össze. Időnk jellemvonása: az átlag gondolkodás, ugyan tudatában lévén közhely mivoltának meg van arról győződve, hogy a közhely jogát kikiálthatja, és érvényt szerezhet annak akárhol. Amikor az USA-ban valami különböző, az egyet jelent az illetlen fogalmával. A „tömeg” mind azt, ami kiváló, egyéni selejtesnek ítél. Bárki, aki nem olyan, mint a mindenki, a kiűzés veszélyének teszi ki magát.

Ez a magyarázata annak, hogy miért nincs remény a fehér ember társadalma regenerációjának. A szellemi embernek, kuss a neve! A csöddöt, amely felé ez a társadalom rohan már Metternich is megjósolta. A történelmi bukás ugyan elkerülhetetlen, de az uralkodó kisebbség nem hajlandó kiadni kezéből a gyeplőt, a pénz hatalma óriási erőkkkel rendelkezik. Vár ma a magyarságra történelmi feladat?

Az ázsiai testvérnépek számára életbevágó tanulságokat adhatunk át. A Bizánccal való kapcsolatok közben megtapasztaltuk, hogy ez a nagyhatalom miként tudott túljárni a fajtánk népeinek eszén, kivéve az avarokat. Három fogása volt:

1. a kereszténység felvételének erőltetése;
2. az egyes nemzetek között veszekedés, ellentétek szítása;
3. a lepénzelés, vagy a békeadó.

Ezt a három trükköt alkalmazza ma is a PÉNZ HATALMA. Ma a kereszténységet a DEMOKRÁCIA jelenti. Ne értsük félre: a nemes értelemben vett demokrácia a társadalmi élet alapja lett. Minden népket megvan a természetben írt joga ahhoz, hogy vezetőit megválassza. De ezt a jogot sikkasztja el a WALL STREET, amikor nem az etnikai határok lapján határozzák meg az egy nemzethez tartozókat, hanem az „országok” mesterséges határai által alkotott „területek” választanak „vezetőket” akiket a pénz hatalma „megsegített” a szavazatokért vívott küzdelemben. Aki nem kap „segítséget”, az a versenyben „lemarad”. A tétel, ismerős: „vezetőjük vagyok, tehát követnem kell őket”.

Ha az ázsiai kontinensre vetjük tekintetünket, szomorú szívvel kell megállapítanunk, hogy a pénz hatalma sikert sikerre arat. Az a könyörtelen testvérharc, ami Afganisztánban, Törökországban, Irakban, Iránban dúl vagy folyt, ami Pakisztán és India közt készül kitörni, ami Kelet-Turkesztánban az uigur testvéreink kiirtásával fenyeget, mintha csak folytatása lenne annak, amit 2-3000 évvel ezelőtt (de azóta is) TURÁNI ÁTOK-nak hívunk. És most azt kérdelem: bár mily szép is KASHMIR, érdemes érte a testvér-népek életének millióit feláldozni? Nincs egy másik kínálkozó terület (pl. Ausztrália) az ázsiai testvérnépek keze ügyében? Ha nem egymás ellen, hanem összefogva közös nagy célért vet-

nénk be erőnk, nem lenne az célszerűbb? Tudjuk, hogy a mai ujgur nemzetet a Turfán környékén maradt avar le- származottak alkotják. Bármilyen nagy kulturális érdek fűződjön is ezen, történelmi terület fennmaradásához, nem képzelhető el, hogy az 1300 milliós Kína lemondjon XINJIANG területéről, leírhatatlan természeti kincseiről. Tehát nincs mentség? De igen! Az avarok, vagy ahogy a források nevezik őket VÁRKUNOK — a Kr. u. 310 és 453 között nagy hun vándorlással kerültek a Volga, és az Ural közé. Az avar-ujgurok 1500 év után kövessék a várkunokat, jöjje- nek Pannóniába. A meggazdagodott Kínával együtt kell megtalálni a kérdés gyakorlati megoldását. Meg kell terem- tenünk az ázsiai népek közössége szervezetet. Itt minden vitás ügyet, tárgyalások előzte megegyezéssel kell elintézni. A British Commonwealth a követendő minta. Az egyes államoknak kötelessége a döntéseknek engedelmessé- kedni.

Nem nehéz megfigyelnünk a fegyvergyárosok könyörtelen politikáját, amellyel az ember-irtáshoz az eszközöket szállítják „kölcsonk” fejében. Az illető országok politikusai már megkapták a Júdás-pénzeket — talán fogalmuk sincs arról, mit cselekszenek (vagy talán igen?). Ha egy egész Ázsiára kiterjedő szervezet vigyázna a „belbékére”, le- hetetlenné tenni a testvér-harcokat és a japán tőke átsegíthetné az egyes nemzeteket az ideiglenes nehézségeken.

Naprendszerünk azon bolygója, amelyen élünk, szörnyű kataklizma előtt áll. Földünk kicsi lett. Talán nem is la- kóinak számára nézve, inkább a szándékait illetőleg. Lényegileg két erő néz egymással farkasszemet. Lehetetlen minden nép számára egy mondatban minden részletre kiterjedő általános ítéletet mondani. De alig tévedünk, ha meglátjuk, hogy a nemzeti sajátosság jogához ragaszkodók — ezen az alapon élni akaró nemzetek (akik) anyagilag nagyrészt nehéz helyzetben vannak) —, el kell tűrjék, egy uralkodó kisebbség világuralmi ambícióit, akik törekvései- ket a legszentebb lepellettel, a demokrácia zászlajával burkolják be.

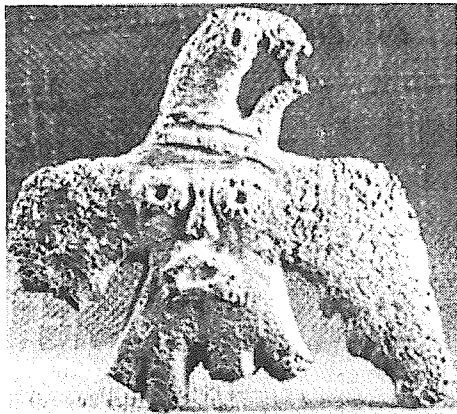
A kerekasztal-társaságok programjából annyit tudunk, hogy az angol-szászok politikájának egyik pillére Európa lakosság-feleslegének Észak-Amerikába és Ausztráliába irányuló kivándoroltatása volt. Így szerezték meg a beván- dorlásra kiszemelt országok számára az intellektueket. De túllőttek a célon, az álarc lehullott: az a mód, ahogy Len- gyelországgal és Magyarországgal elbántak, örök mementó lesz az emberség számára. Vietnám és Korea példája mutatja, hogy mit várhat az „ázsiai ember” a „fehér ember”-től. De ugyanakkor megtanítottak bennünket arra, hogy ne támadjunk egymás ellen, hanem összefogva egy emberként lépünk fel igényeink megvalósítása érdekében.

Elkerülhetetlen szükségesség lett egy ázsiai politikai csúcsherv, egy hírügynökség és egy közös nagyvezérkar életre hívása és legyen a magyar nyelv Ázsia franciája! Gondoljunk csak arra a céltudatos, a részletekig átgondolt politikára, amellyel a pénz hatalma Magyarország megsemmisítését előkészítette, lehetetlenné téve Széchenyi szán- dékának, a magyar fajú középosztály megteremtésének megvalósítását.

Figyeljük csak meg: Széchenyit a bécsi Döblingben agyonlőtték, Görgeit legyalázták, Rudolf trónörökösét eltették láb alól, Erzsébet királynét, Tiszta Istvánt meggyilkolták. Ez mind az ÚJ ERŐ tervei szerint történt. Miért? Azért, hogy a több mint 1400 éve meglepedett fajtánk lába alól az országot kiránthassák! Ne legyünk szentimentálisak, ha a százmilliók számára élettér szükséges, fogadjuk el VI. PÁL pápa tételét: „**ABSZOLÚT TULAJDONOS NINCS!**” A homoszexuális szeretkezésekből nem születik gyerek. Gyakran halljuk a frázist: mi csak ázsiai betolakodottak va- gyunk Európában. De igaza volt a cseh PALACKYNAK: „*A magyarok berohanása és Magyarországra telepedése egyike a következményekben legdúsabb eseményeknek Európa történetében.*”

A magyar faj érdekeit semmibe vevők hiába vették fel a szép magyar neveket, hiába volt a cégér: REGNUM MARIANUM, 1945-ben mindent elvesztettek. Ha az egykori vetélytársaik nem tanulnak az ő bukásukból és a ge- nocídium politikáját folytatják, ugyan arra a sorsra fognak jutni.

Ma mind többen kérdezik: mi értelme van az erőlködésnek, hisz minden elveszett? Közismert a történetfilozófia tétele: Lehetséges, hogy a múltban elkövetett bűnök következményei annyira összehalmozódtak, hogy a történelmi közösség sorsa reménytelen. De az egyén esete nem az. Az ár ellen úszó elit-ember az az egyéniség, aki állásfoglalá- sával a születendő újabb kor arculatára hatni tud. A jövőt nem ismerjük, de a múlt tanulságait levonhatjuk.

Lélekmadár. Honfoglalás-kori sírlelet

A HONFOGLALÁSKORI 108 NEMZETSÉG SZÁMÁRÓL

Az mindenki előtt nyilvánvaló lehet, hogy egy nép őstörténete nemzeti tudatának alapja, amelyre felépül háza, a haza. Nagyon fontos dolog az őstörténet tehát, amely népnek nincs, annak formálnak, más nép múltját elorozzák, ilyenek a dákó-romanizmus, a nagy-morva birodalom, a szlovák-avarság stb.

Mi abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy bőven elégséges volna nemzeti öntudatunk alapjához, ha valós történelmi múltunkat méltóképpen feltárva, iskoláinkban, egyetemeinken tanítva újra széles körben, az egész nemzetre kiterjedően elterjeszthetnénk.

Ebben a hazában 700-800 évig úgy tudta mindenki, hogy Szkítiából származunk, hogy egykor a Hun Birodalom népe voltunk és az Árpád-ház magától Atillától ered. Ez a megnyugtató tudás nemzeti létünk alapját képezte, külföldön is így tartottak nyilván minket. Történt pedig ez a legújabb kori sovinizmusok, a 20. századi nemzet és országgyártások előtti időben.

Szervesen fejlődött nemzettudat volt ez, más szervesen fejlődött nemzettudatok sorában (skandináv, német, orosz, lengyel, horvát stb.) Európában. Amazok, amelyekkel egy sorban voltunk, máiglan sem rendültek meg, sőt virulnak a régi alapon. A magyar ősi nemzettudatot azonban oly sok viszontagság, viszály és vereség közepette megrendítették. És megrendültünk magunk is a sok sorscsapás alatt. Ideje, hogy ennek véget vessünk és a tudományos igazság jegyében műveljük történettudományunkat.

SZKÍTIÁBÓL 108 NEMZETTSÉG ÉRKEZETT

A 11. század második felében keletkezett magyar őskronika vagy ösgezsza az V. István-kori geszta (Ákos mester), Kézai Simon (IV. László pápa) kezén hagyományozódott tovább és Kálti Márk Képes Krónikájában is inkarnálódott. Ez a krónika-folyam közli velünk, hogy a honfoglaló magyarság 108 nemzetségre tagolódott. Kálti Márknál ez olvasható. „*A Szittyaországból való második kijövetelkor tehát a száznyolc nemzetség mindegyikéből kétezer fegyveres férfiú jött el, hozzátartozói számát nem tekintjük.*”¹

A Tarih-i Üngürüs, a máig nem azonosított latin nyelvű krónika török fordítása, a 16. század közepén, úgy tudja, hogy a magyarok azért hagyták el Szkítiát, hogy az Atilla örökségeként nekik járó Kárpát-medencét újra birtokba vegyék. „*Amikor Szidijja uralkodója tudomást szerzett helyzetükről, kérésüket nem utasította vissza, elengedte őket, és segítséget is nyújtott nekik. Ők pedig összegyűjtötték a hozzájuk tartozó összes népet, számba vették, és látták, hogy éppen kétszázötvenháromezer ember gyűlt össze.*” A mű alapjául szolgáló latinkronika Székesfehérvár török ostromakor (1543) került II. Lajos király bajor származású apródjának a kezébe, aki ekkor már Mahmud Terdzsüman néven a szultáni porta tolmácsai közé tartozott, a törökre fordítást ő végezte.²

Az összegyűlték száma itt is úgy jön ki, ha a 108 nemzetség mindegyikéből 2000 fegyverest számolunk, ami összesen 216 ezer. A 217 ezres szám csakis szövegromlás, vagy rossz fordítás eredménye lehet. De még így is bizonyítja, hogy Mahmud Terdzsüman, a török fordító, egy olyan ősi forrást használt, amelyik a honfoglaló nemzetségek 108-as számát ismerte.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a magyar történeti hagyomány, a magyar krónikairodalom egyik ága ismerte és közvetítette a mi korunkra a honfoglaló nemzetségek 108-as számát.

A 108-AS SZÁM A TÖRTÉNETI IRODALOMBAN

Horváth István (1784—1846) jeles történetírónk vetette fel először, hogy okleveleink gondos tanulmányozása, átvizsgálása során ez a 108 nemzetség felderíthető,³ kiválogatható lesz. Azonban többek fáradtságos munkája nem hozott eredményt ezen a téren. Egyrészt a 13. században virágzó nemzetségek egyike sem vezethető vissza a honfoglalás korába az írott források hiánya miatt, másrészt az Árpád-kori oklevelekből majdnem 200 nemzetség léte bizonyítható.

Petrovics István és Zimonyi István szerint „*A magyarországi krónikák a 10. századi magyar társadalom struktúrájáról eredeti hagyományt nem őriztek meg, a Kézai Simon által említett 108, Szkítából útra kelt honfoglaló nemzet-*

¹ MÁLYUSZ Elemér: Az V. István-kori gesta. Bp., 1971. Korai magyar történeti lexikon (9—14. század). Főszerk.: Kristó Gyula. Bp., 1994. (továbbiakban KMTL) 33, 348. KÁLTÍ Márk: Képes Krónika, Bp., 1959. 75. A témáról először újságcikket írtam a 108 titka címmel. (Demokrata 1997/35. 26—27.)

² A magyarok története. Szerk.: BLASKOVICS József Cleveland, Ohio 1988. 111., KMTL 661.

³ KARÁCSONYI János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bp.

ség talán I. (Szt.) István király kori tradíciókra vezethető vissza. A honfoglalás kori magyar nemzetségek száma — a törzsek számától függően — 35-50 lehetett ...”⁴

A két megnevezett lexikon szócikkíró Kristó Gyula nyomdokát tapossa. A Kristó által legutóbb megjelentetett forráskiadvány könnyedén elintézi a 108-as számot, valamint a hozzákapcsolódó és a 7 törzzsel összefüggő számokat. Egyszerűen „koholtnak”, „fiktívnek” minősíti azokat. A munka 1257. jegyzete, amelyről szó van, Kristó Gyula személyes munkája.⁵

Györffy György konkrétan fogadja el a krónikás hagyomány 108-as számát. „A 108-as számot megközelítő eredményre jutunk, ha a mai ismert 180 nemzetségből a jövevényeket és az egyfalus, látszólag várjobbágyi eredetű nemzetségeket levonjuk. A 108-as szám tehát nem ősi hagyományon alapul, hanem Kálmán törvénye alapján nemzeti joggal birtokló nemesek számontartásán.”⁶ Györffy tehát nem minősíti koholtnak a 108-as számot, valóságosnak tekinti és megpróbálja úgy rendezni a nemzetségek számát egyszerű kivonással, hogy a 108-as szám „megközelítőleg” kijöjjön. Lényegében a Horvát István által kijelölt úton jár. Nagy művében, amelyet István királyról írt, a nemzetségek 108-as számával érdemben nem foglalkozott.⁷

A Györffy által hivatkozott törvény Kálmán I. törvénykönyve (1100 körül) 20. tc.-je, amelyik csak nagy képzelőerővel vonható be a témába, mint a nemzetségek alapját megvető törvény. Nyilvánvaló, hogy magyar nemzetségek Kálmán I. törvénykönyve és I. István birtokadományozásai előtt is léteztek. Hihetően a honfoglalás előtt is, amelyről krónikáink bizonyosan tudósítanak bennünket.

ÖSTUDÁS A KRÓNIKÁINKBAN

A honfoglaló nemzetségek 108-as számával kapcsolatos felismerés — nem tagadom — egy nem történettudományos mű olvasásakor termett meg. Ez a könyv is a tárgyalt kérdésben egy másik műre hivatkozott, amelyik azóta magyarul is megjelent.⁸

Santilla nem kevesebbet állít: „Ha Kínában találunk valamit, s az megjelenik babilóniai asztrológiai szövegekben is, akkor lényegesnek kell tételeznünk, mert nem mindennapi képek együtteséről van szó, melyekről senki nem állíthatja, hogy egymástól függetlenül, spontán alkotó folyamat hozta létre... Vagy az sem lehet véletlen, amikor olyan számok, mint 108, vagy 9x13, illetve különböző többszöröseik előfordulnak a Védákban, Angkor templomaiban, Babilonban, Hérakleitosz homályos kijelentéseiben és a skandináv Walhallában.”

Az egyiptomi Ozirisz-mitosz ugyancsak tartalmazza a 72+36=108 egyenletet, és ennek felét, az 54-et. A rendkívüli jelentőséggel bíró 2160 (216) számot is, amely a tavaszpontnak egy állatövi csillagképpel történő odébb mozduláshoz szükséges éveknek a száma. A kambodzsai őserdőben lévő Angkor-templomhoz 5 út vezet, mindegyiken 108 gigantikus kőszobor állt, oldalanként 54, összesen 540 szobor, ennek négyszerese 2160.

A magában álló 72-es szám is megtalálható krónikáinkban. Kálti Márk azt írta, hogy Noé három fiától, Sémtől, Kámtól és Jáfettől összesen 72 nemzetség származott a vízözön után.⁹

Az indiai tűzoltárba, az Agnikajanába 10 800 téglát építettek, a Rígvédában 10 800 versszak van. A rózsakeresztes hagyomány 108 (72+36) évig tartó ciklusról beszél, amelynek megfelelően a titkos társaság érezteti a hatását.

A Triádok nevű kínai titkos társaság belépési rituáléja megkívánja, hogy a jelöltek fizessenek 360 pénzt ruhára, 108 pénzt a kasszának, 72 pénzt parancsra és 36 pénzt az áruló alany lefejezésére. A jelenlegi szingapúri Triádtagságra pályázók anyagi helyzetüktől függően dollárban fizetnek 1,80; 3,60; 7,20; 10,80-at, vagy ezeknek a tízszeresét, de számszerűleg mindig ezeket az összegeket.

A kínai Hung-szövetség, amely a legősibb és legrejtélyesebb őrzőhelye az ősi kínai vallásnak, felvételiző tagját az alábbi kérdés-procedurának veti alá:

Mit láttál sétád közben?

Két cserép vörös bambuszt láttam.

Az egyik cserépben 36, a másikban 72 növény, az összesen 108.

Hazavittél közülük néhányat magadnak?

Igen, hazavittem 108 növényt.

A példák még tovább folytathatók. Mindenesetre már ezekből is látszik, hogy a honfoglaló magyar nemzetségek 108-as száma nem pusztán kitaláció, de ha még az is volna, bizonyosan nem a Kárpát-medencében a honfoglalás után találták ki azt. Magunkkal hoztuk és bizonyíthatóan a Belső-Ázsiában keletkezett ősi kultúrkör(ök) mélyéről fakad. Egyértelműen

⁴ KMLT 489.

⁵ A honfoglalás korának írott forrásai. Szerk.: KRISTÓ Gyula. Szeged, 1995. 359.

⁶ GYÖRFFY György: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. Bp., 1959. 15.

⁷ GYÖRFFY György: István király és műve. Bp., 1977.

⁸ GRAHAN Hancock: Istenek kézjegyei. Debrecen, 1977. 288—295. Santilla, Giorgio de von Dechend, Hertha: Hamlet's Mill. Boston, 1992. 7.

⁹ KÁLTI: i. m. 52.

megdöntöttük már eddig is azt az állítást, hogy a magyar krónikák a 10. századi magyar társadalom szerkezetéről eredeti hagyományt nem őriznek és hogy a nemzetségek 108-as száma legfeljebb Szent István koráig vezethető vissza.¹⁰

HONNAN HOZHATTUK AZ ŐSTUDÁST?

A felhozott példák már eddig is kijelölték azt az irányt, amelyből hozhattuk a 108 nemzetség hagyományát és mindazokat a számokat, amelyek a 108-cal összefüggenek. Ha azt a területet keressük, ahol a magyarság ősei átvehették ezt a hagyományt, akkor a következő történeti helyek és összefüggések merülhetnek fel.

Kr. e. 2. évezred közepe táján hagyták el az óind törzsek hazájukat az Aral-tótól délkeletre, az Amu-darja és a Szír-darja vidékét, hogy Indiába vándoroljanak. Az óindek legrégebbi irodalmi hagyatéka, a Rigvéda földrajzi horizontja Kelet-Irán egy részére, a mai Afganisztán területére, illetve ezekről még észak-nyugatabbra terjed. Ez az Indiába vándorlás előtti állapot.

Ebben az időben az óindek legközelebbi nyelvrokonai a szomszédságukban élő óirániak. Az indoirániak arisztokráciája nevezte magát árjának.¹¹

Az indoirániak szeppei lakóhelyei a Kr. e. 3. évezredben megközelítették a Dél-Urált. Az óindek és óirániak szétválása után a Jaiki Kapu (Urál-folyó) vidéke és talán még északabbra is, az óirániak kulturális befolyása alatti állt a Kr. e. 1. évezredben.

Az uráli magyar őshaza elméletének vallói olyan területet jelölnek őshazaként, amely az indoirániak, illetve az óirániak, azaz árják közvetlen szomszédságában volt. Ezen a területen az állattenyésztés, a lótarás már a Kr. e. 3. évezredben kimutatható régészeti, ugyanakkori népessége pedig déli eredetű az embertani leletek tanúsága szerint.¹²

Figyelemre méltó, hogy a Föld kiterjesztésének a mítosza, amely az irániaknál széles körben elterjedt, eljutott az obi-ugurokhoz is. Egy vogul teremtésmonda szerint a Felső Ég atya egy ostort ad megbízottjának a Föld kiterjesztésére: „Te, ha majd leérkezel, eleven kígyóostorral három ízben csapdod meg a Kérges Föld anyját! Nagy ölü ember két öljenek a szélességére fog kiterjedni a földecske.”¹³

Feltételezzük, hogy az obi-ugurok sem laktak mindig ott, ahol jelenleg. De valamikor mindenképpen szoros érintkezésben voltak az óirániakkal, ha ezt a teremtésmítoszt átvették és kultúrájuk alapzatában mindmostanáig megőrizték.

Másrészt, ha nem ragadunk a finnugorisztika halász-pákászó lápvilágában, akkor is találhatunk olyan történeti helyet, ahol ennek a hagyománynak az átadása megtörténhetett. A Turán nevű terület neve legelőször az Avesztában fordul elő tura alakban nép- és személynévként. A tura nomád nép, amelyik az irániak és az igazi hit (zoroasztrianizmus) ellensége. Irántól északra fekvő ország neve, majd később minden, abból az irányból érkező támadót is jelent, legyen az iráni, nem iráni, tohár, heftalita, vagy éppen türk.

A tura nép lakóhelye a Szír-darja középső folyásának a vidéke, azaz Kang, Kanha országa, s említenek egy Tur tartományt Hvárezmben (Korezm — Szerk.) is. Az arab geográfusok Turát Transoxániával azonos fogalomként használták. Az Oxus azonos az Amu-darjával, az arab világból nézve a rajta túl fekvő terület megint csak a Szír-darja vidéke. Ez az ujkorban Turkesztánnak nevezett nagyobb terület, azaz a törökök országa.¹⁴

A jelenleg az Uráltól délkeletre feltételezett magyar őshaza a Kr. e. 500—Kr. u. 550-ig mintegy 400-500 kilométerre volt déli határával a Szír-darjától.¹⁵ Nyilvánvaló, hogy ennek az őshazának a délebbre „nem engedése” kizárólag a finnugor elmélet híveinek mesterkedése annak érdekében, hogy ki ne derüljön az, amit már régen és nagyon sokan tudnak, a finnugor nyelvészet alapján kikövetkeztetett őshazák már teljesen tarthatatlanok, mint tudományos eredmények.

Természetesen most nem kívánunk belebocsátkozni a magyar őshazák kérdésének tudományos vitájába. Többek között azért sem, mert a jelen dolgozatban felsorakoztatott is elégséges ahhoz, hogy megállapíthassuk a 108 honfoglaló nemzetség és hagyománya az Urál hegységtől délkeletre, a Jaik folyótól délkeletre a Szír-darjáig terjedő területen átvehető volt legkésőbb, Krisztus emberi életének idejében. Ez az átvett hagyomány, amelyik az óiráni, indoiráni kultúrában és területen évezredekkel korábbra nyúlik vissza, nevezhető őstudásnak is.

MAI ÍRÁSTUDÓK ÁRULÁSA

Kétségtelen, hogy a finnugorisztika eltérélyesedése a magyar nemzetet és országát leigázni akaró hódítóknak (német, osztrák, orosz stb.) kapóra jött és a magyar állam vezetését megszerző idegenek előszeretettel támogatták ezt erkölcsi és anyagi tekintetben. Ha semmi mást nem tekintünk is, csak azt, hogy az iráni, a türk irányba vizsgálódó tu-

¹⁰ KMTL 489.

¹¹ Indiai regék és mondák. BAKTAY Ervin. Bp., 1963. Harmatta János előszava.

¹² Magyarország története I. Főszerk.: SZÉKELY György. Bp., 1984. 414—415.

¹³ Indiai regék 7.

¹⁴ KMTL 692.

¹⁵ Történelmi Világlasz. Kartográfiai Vállalat. Bp., 1991. 107. I. térkép.

dományosságot mennyire háttérbe szorították és mellőzték, már akkor is megállapíthatjuk, hogy rendkívüli mulasztásokat követtek el, többnyire állami segédlettel, tudománypolitikai szervezésben.

A mai írástudók vagy hivatalvezetők árulása azonban tovább folyik, pedig már nem is hivatkozhatnak a szovjet hadsereg jelenlétére, ami persze semmikor sem volt tudományos szempont. Legutóbb, 1996-ban kiadták a Kárpátalja területére vonatkozó népszámlálásokat, amelynek az elején orosz nemzetiséget, a közepén ukrán és orosz nemzetiséget írnak, holott mindezek a ruszinok vagy rutének.¹⁶ Nyilván a kézirat elkészítése idejében kötötték a magyar–ukrán alapszerződést és ennek jegyében úgy vélték, hogy el kell fogadni az ukrán álláspontot, miszerint ruszin nép sosem létezett. A mai írástudók és hivatalvezetők tehát megtagadtak egy szomszédnépet, amellyel 700 éven keresztül egy állami keretben éltünk Magyarországon és amellyel a viszonyunk ez alatt valóban felhőtlen és barátságos volt.

Kristó Gyulát és követőit önnön korlátaik akadályozzák meg abban, hogy a 108 honfoglaló nemzetség kérdésében is tovább lássanak. Ezek a korlátok ráadásul igen szűk teret fognak közre. Ezen a téren csak az az „őstörténeti” állítást fér el, hogy az Árpád magyarja valamikor 830 körül verődött össze heterogén elemekből. Ha ennyire „fiatal” volna ez a nép, amely állításnak tömegével mondanak ellent az adatok és a logika, akkor krónikáinkban, hagyományainkban, népművészetünkben, népzeneinkben, rovásírásunkban stb. nem szabadna előfordulnia semmilyen őstudásnak, azaz olyan ismereteknek, amelyek legalább a Krisztus földi működése körüli időben már megvoltak, sőt bizonyos eurázsiai népek, népcsoportok közös kultúrkincsét alkotják.

Kristó Gyula persze ezt kizárja. Pedig kétségtelen, hogy a szájhagyomány sokra képes, de nem zárható ki az sem, hogy a magyarságnak már a honfoglalás előtt is voltak történeti feljegyzései, őskrónikái akár türk rovásírással, akár örmény írással, akár arab írással stb. És akkor még nem is említettük a kettős honfoglalás elméletét, miszerint a 7. század közepén jelentős magyarul beszélő néptömeg telepedett le a Kárpát-medencében. Ezeknek is lehettek az avarokkal együtt feljegyzéseik, illetve élhettek közöttük olyanok, akik görögül, latinul stb. megtanultak írni.

Kristó Gyula ezt teljesen kizárja és ide vonatkozó művében csak a honfoglalás utáni történeti alkotásokkal foglalkozik. Könyvének már maga a címe is rendkívül szűk szemléletről tanúskodik, hiszen Anonymus is úgy írta, tudta, hogy van egy másik Magyarország is, de nem tudták, merre keressék. Teljességgel lehetetlen, hogy a Julianus által megtalált Magna Hungaria népének ne lettek volna történeti feljegyzései akár örmény, arab, türk írással, sőt később cirillel.

A magyar nemzet újratemetéséről, Magyarország újraalkotásáról van szó és nem „rendszer váltásról”. Le kell mosnunk magunkról a gyalázatot, amelyet ránk kentek a századok során *ellenségeink*. Ennek során akkor járunk el helyesen, ha mindig és mindenben visszacsatolunk az utolsó szervesen fejlődött, a hódító által még nem rontott korhoz és állapothoz.

A történettudomány terén vissza kell utasítanunk minden vélekedést, áramlatot, törekvést, amely nemzetünk igazi történetét eltemeti, szétosztja az újszülött szomszédnépek között. Védünk kell a tudomány eszközeivel nemzetünket, amelyet nemcsak anyagi javaiból forgattak ki többször és többen a 20. században, hanem valódi múltjától is megakarnak fosztani. Mi nem lehetünk a magyar nép árulói.

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület egész eddigi munkássága ezt a szellemi honvédelmet, ezt a nemzetmentést szolgálja. Ezért érzem mély megtiszteltetésnek, hogy szerény előadásommal részt vehettem ezen a találkozón.

A hun és magyar mythologia jelképrendszere
(Daru Kádas István
tus-acril rajza)

¹⁶ Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal Bp., 1996. Szerk. DR. KEPECS József

A FEJEDELMEK KORÁNAK HADTÖRTÉNETÉBŐL.

Az első itáliai hadjárat (899—900)

A fejedelmek kora magába foglalja a 9. század jelentős részét és a 10. század teljes egészét. A magyar fejedelemség a törzsek önkéntes egyesülésétől, a Vérszerződés megkötésétől a királyság megalapításáig tartott. Ebben az időszakban külön magyar törzsekről beszélni már időszerűtlen lenne, mivel a vérségi alapon álló törzsek, a fejedelmi hatalom, a vezetés és a haderő kialakulásával már csak, mint a fegyveres erő egységei álltak fenn.

A törzsek között sem embertani, sem tárgyi különbségek nem mutathatók ki a honfoglalás kori sírleletek tanúsága szerint.¹⁷

A kor hadszíntere magába foglalja a kelet-európai Don és Dnyeszter folyótól nyugatra a Balkán-félsziget, a Kárpát-medence, Közép- és Nyugat-Európa, valamint Itália egész területét, a mai Spanyolország közepéig terjedő északi részét.

A következő harci események 811-től 970-ig tartottak.

A 9. században 862-ig a kelet-európai szeppevidéken, hadszervezetük kiépítése mellett, a kazárokkal együtt harcoltak, sikeresen, de ezek részletei ismeretlenek. Bolgár szövetségben 811-ben a Balkán félszigeten,¹⁸ 833-ban az Al-Dunánál kisebb harcokban vettek részt.¹⁹ Északi határterületeiken járőrharcokat folytattak. Önállósulva egyre nyugatabbra húzódtak és a Dontól nyugatra a Prut folyó, a Kelet-Kárpátok vonaláig, délen a Fekete-tenger északi partjáig szállták meg e területet.

A magyar fejedelemség katonai ereje a 9. század közepén már olyan jelentős volt, hogy a kazárok a Don alsó folyása mentén, részben a magyarokkal szemben, Sarkel várát és egész erőrendszert építettek.²⁰

Ütőerejük fokozódását mutatja, hogy mind többen keresték szövetségüket, katonai segítségüket. Kezdődött 826-ban, midőn Karlomannt, Észak-Pannónia tartomány frank vezetőjét támogatták apja, Németh Lajos ellen, a Duna vidékén,²¹ 881-ben Morva szövetségben a frankok ellen,²² 892-ben Arnulf szövetségében Szvatopluk ellen,²³ 894-ben újból a morvák ellen Arnulf szövetségeseiként jártak már negyedszer a Kárpát-medencén keresztül.²⁴ A 894. évben következett a bizánci szövetség megkötése is, midőn Bölc Leó császár felkérésére beavatkoztak a bolgár-bizánci háborúba.²⁵ És ezen szövetség biztosítása mellett vették katonailag birtokba a Kárpát-medencét a Dunától keletre, 895—898 között. Majd Arnulf német-római császár szövetségi felkérésére 898-ban elvállalták, hogy Észak-Itáliában helyreállítják a császár hűbéri uralmát.²⁶

Minden egyes alkalommal sikeresen fejezték be harci tevékenységüket, ami fölényes katonai erejüket bizonyítja, de mindezek azt is mutatják, hogy mindig hívásra, szövetségi felkérésre hajtották végre támadásaikat, tehát nem saját kezdeményezésükből. A 900. év után megkezdett nagyszabású, hatalmas kiterjedésű támadó hadjárataik túlnyomóan a nyugat-európai hatalmi tényezők szövetségi felkérésére indultak.

A Kárpát-medencén való áthaladással lehetővé vált a hatalmas terület katonai felderítése, ami a tervezett hadműveletek szempontjából döntő fontosságú volt, s mutatja a fejedelemség tervszerű katonai előkészítő munkáját, 895 előtt. A hívásra megtett hatalmas menetet, oda-vissza, és magát a támadást kalandozásnak nevezni teljes hozzá nem értés!

Rendkívül eredményes diplomáciai előkészítő munkával tudták meginduló honfoglalási harcaikat biztosítani mind a bizánci, mind a nyugati, német császárság felé. Ügyes további politikájuk sikereként kötöttek katonai szövetséget 898-ban Arnulf német-római császárral, Tehotmár salzburgi érseknek a pápához írott levele erről szól.²⁷

Arnulf a szövetségi megegyezésben azt a feladatot bízta rájuk, nyilván az előző együttműködésük sikeres tapasztalatai alapján, hogy a császári fennhatósága alá tartozó Itáliában teremtsenek rendet.

¹⁷ DIENES István: A honfoglaló magyarok, Budapest, 1972. 23

¹⁸ Mitrofan-prolog, in: A honfoglalás korának írott forrásai. Szeged, 1995. 157. (tovább HKIF)

¹⁹ György barát krónikájának folytatása. In: HKIF. 144—145

²⁰ IBN. Ruszta, in: HKIF. 34

²¹ Szent Bertin évkönyve. In: HKIF. 184

²² Salzburgi évkönyv. In: HKIF. 209., Szabolcs de Vajay: Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die euroaische Geschichte (862—933.) Mainz. 1968- 14—15. 23. l.j.

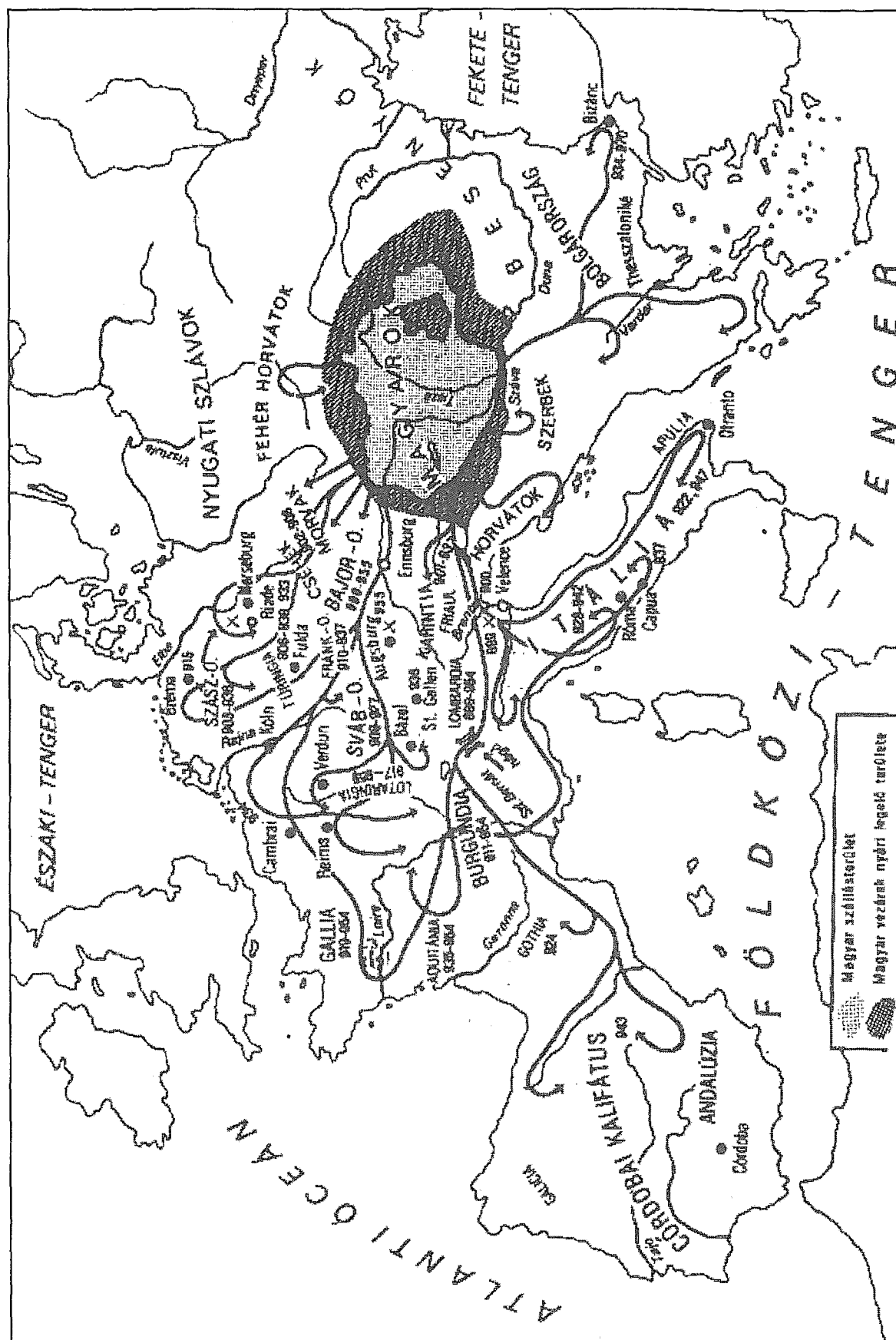
²³ AVENTINUS. In: HKIF. 268., Fuldai évkönyv In: HKIF. 188—189

²⁴ Darkó Jenő: A IX. század időrendjéhez. In: Szabolcs—Szatmár—Beregi Szemle Millecentenáriumi Emlékszám, 1996./2. 180

²⁵ IV. (BÖLC)S LEÓ: Taktika (XVIII.) 42. In: HKIF. 103

²⁶ VAJAY, Szabolcs de: i. m. 26—28

²⁷ THEOTMÁR: In: HKIF. 185

A fejedelmi kor hadjáratai (890—970)

Lombardiában ugyanis a részuralkodó spoletói Lambert halála után a Friaul-i Berengár, Nagy Károly dédunokája akarta megszerezni a hűbéri főhatalmat, megtagadta az engedelmisséget, a császári uralomra tört, sőt támadást tervezett Karintia ellen. A megegyezés értelmében támadó csapatokat kellett Itáliába küldeniük.

A szövetségkötést igazolja az a tény is, hogy a magyar csapatok ellenállás nélkül vonulhattak át Arnulf hűbérese, Braszlav déli határterületén.

A magyar fejedelem természetesen elfogadta a kedvező ajánlatot, kiterjeszthette érdeklődését a távolabbi dél-nyugati területekre, az új hazából megindulhatott az első felderítés, a szövetség megkötésével megerősödött az elfoglalt területek biztonsága, főleg nyugati irányban, az országépítés zavartalanul folytatódott.

A szövetségkötéseknél, — valószínűleg itt is —, abban egyeztek meg, hogy mi legyen a hadjárat célja, időpontja, menetvonala, kik szövetségeseik, kik semlegesek, mert itt károkozás nélkül kellett áthaladniuk, hadizsákmány, pénzbeli juttatás, túszok adása és útikalauz kijelölése volt még a feltétel. Valószínűleg olyan helyismerettel rendelkező útvezetőt kaptak, aki előzőleg valószínűleg részt vett Arnulf 896. évi császárrá koronázása idején megtett itáliai útján. Ő tájékoztatta az Alleman Évkönyv szerzőit is, mert ebben találhatók a leghitelesebb leírások az itáliai hadjáratról.²⁸

A hadjárat katonai megszervezését mutatja, hogy még 898 őszén, alaposan kidolgozott terv szerint, felderítő erők küldtek előre a tekintetbe jövő hadművelési területre, véleményem szerint néhány száz fő, esetleg egy félezred erőben.

Menetvonala, a később róluk Strata Ungarorumnak nevezett út volt, a római kori Via Pannonia: A Duna-Tisza közéről a Dunán átkelve, a Száva völgyén Pettau, Cilli, Ljubljana érintésével jutottak a Brenta folyó völgyébe. „*Ad viam publicam, quem Stratam Ungarorum vocant*” — írja az aquileiai pátriárka életrajza.²⁹

Körülbelül tíznapi menettel értek el a csapatok a Brenta keleti részére, ott táborhelyeket szemrevételeztek és táborot ütöttek, majd mélyen behatoltak a nagyrészt védtelen itáliai területre, s ott a cremonai érsek, Liutprand „szak-szerű” leírása szerint idézem, „*kikémlték az ország természeti viszonyait, a lakosság számát, fontolóra vették a várható ellenállás nagyságát, majd hazatértek.*”³⁰

Ugyancsak érdekes módon adnak hírt a források a hadjárat katonai, anyagi és személyi előkészületeiről, ami valószínűleg minden hadjárat alkalmával ugyanígy történt. Ezt írják: „... egész télen át fegyvert kovácsoltak, nyilakat élesítettek, újoncaikat fegyverfogásban gyakorolták és a következő év, 899 tavaszán, március hóban Itáliába nyomultak.”³¹ A felderítés eredményei alapján a kijelölt támadó erő — mint a későbbiekben megtudjuk — ötezer fő, egy törzsnyi hadosztály öt lovasezrede, Liutprand szerint Saladus nevezetű, Ferrariensis szerint Salado³² — valószínűleg az Árpád-házi Szalárd herceg vezetésével indult a fenti időben és behatolt a Brenta völgybe az előreküldött erők biztosítása mellett. Ott öt nagy táborot ütöttek, egyet a ma is Campi Ungaresci-nevezetű Velencétől északra, másik négyet Padova városától északra mintegy 12-20 kilométeres körzetben. Egy a Brenta-tól nyugatra kb. 6 kilométerre, Campodoro, vele egy vonalban, keletre a Brenta balpartján tőle 12 kilométerre Campodarsego, tőle északra szintén 12 kilométerre Camposampiero, s attól nyugatra ugyanolyan távolságra, a Brenta közvetlen, keleti partján Campo S Marino volt. Ez utóbbi négy hely egy rombusz alakú terület négy sarkát alkotta. Ilyen nagy területre volt szükségük, ha tekintetbe vesszük, hogy a vezetéklóval együtt mintegy 15 ezer lóval számolhatunk, s ide tartoztak még a málhás és hámoslovaik is. Ezek számára elhelyezés, legelés, és itatási lehetőséget kellett biztosítani, emellett a szemes- és szálastakarmányt is nagy mennyiségben kellett helyi beszerzéssel összeszedni. Ehhez hozzájött még az a körülmény, hogy huzamosabb ideig, 899 márciusától a következő 900. év augusztusáig tartózkodtak Itália területén. A csapatok legnagyobb része természetesen távol volt, harcokban, menetben. De ez volt a törzsszállás. Mint a helyi leírások (utólag) megemlékeztek róla, ez a terület volt a leginkább kihasználva.

A felderítés kiegészítése mellett, midőn 2-300 fős felderítő osztagokat küldtek, most már egészen az ország nyugati határáig, a főerők két oszlopban követték a felderítő-biztosító csapatokat. Általában a régi római fő útvonalak mentén nyugat felé. Az észak oszlop Verona, Brescia, Milano mellett haladt, a másik attól délre, a nyugat felé vezető utakon. A védtelen, vagy rosszul védett országon számottevő ellenállás nélkül hatoltak át. Az erődített helyeket, várakat nem ostromolták, esetleg néhány gyújtó nyílvesztőt lőttek rájuk.

A mocsaras erdős területeket elkerülték, a föld népét nem bántották — írták a krónikások.³³

Pávia előtt újra egyesültek az erők, körülbelül a nyár végére értek ide. Ennyi időre volt szüksége ellenfelüknek, Berengárnak is ahhoz, hogy a nehezen összegyűjtött hűbéri csapatokat is összeszedhesse. Ezek főleg páncélos lovas és kevés gyalogos csapatokból álltak és mintegy tizenötezer főnyi állományra szaporodtak, a Velencei krónika leírása szerint, idézem: „*Berengarius rex direxit XV. — quindici-milia hominum*”³⁴ — vagyis Berengár király tizenötezer emberrel rendelkezett. Vele szemben pedig, a cremonai püspök leírásából tudjuk, hogy az itáliai háromszorosa volt a magyar erő-

²⁸ Alleman Évkönyv. In: Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Szerk.: Wellenbach és Dümmler, Berlin. 1904 I. Aufl. I. k. 439

²⁹ Az Aquileiai pátriárka életrajza. In: Rerum Italicarum, XVI. K. 35

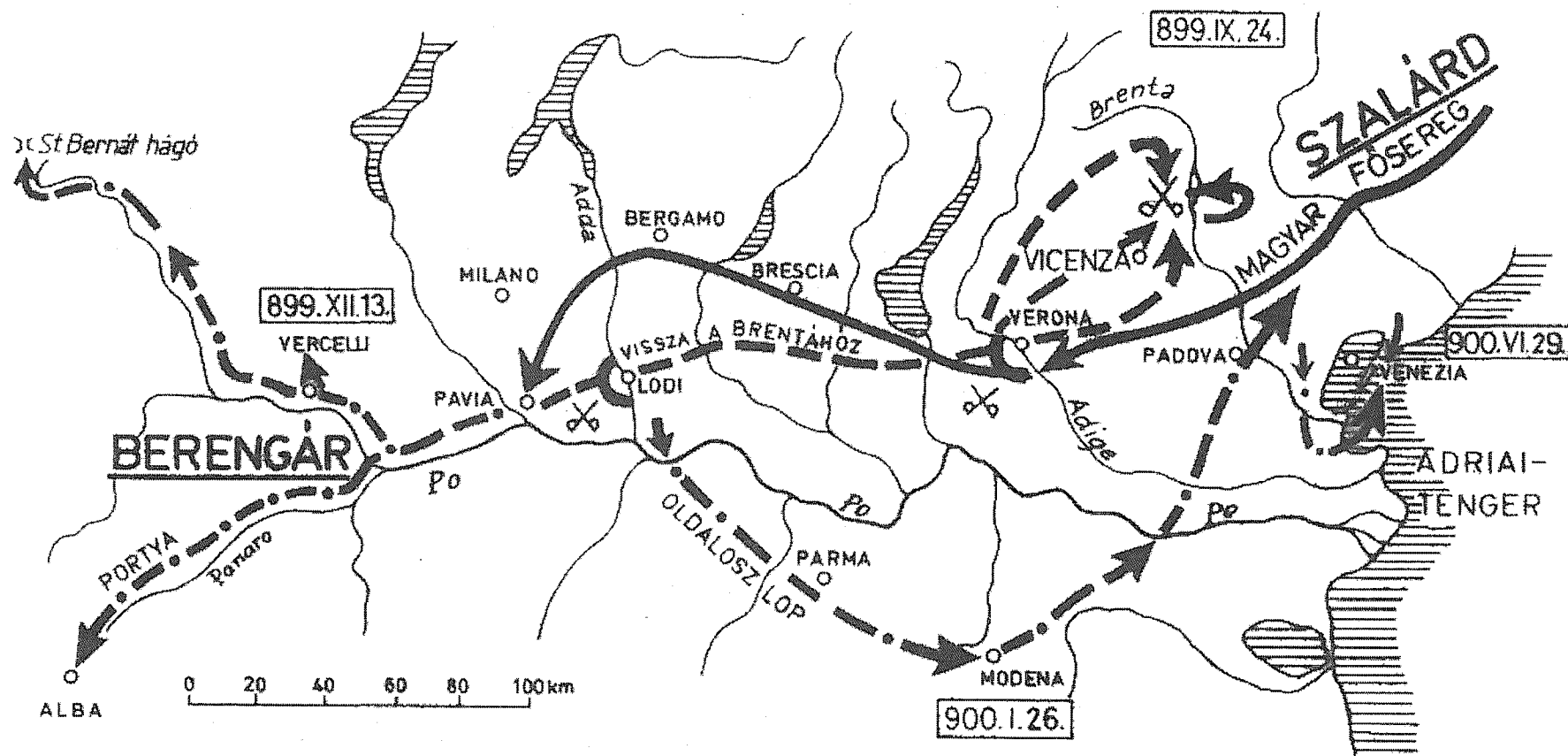
³⁰ Liutprand. Antaposis. In: A magyar honfoglalás kütfői. Szerk. PAULER Gyula—SZILÁGYI Sándor, II. kötet. Budapest, 1900. 29.

³¹ Uo.

³² R. Ferrariensis: Chronicon Romanorum Imperatorum. Muratori: SS. Rerum Italicarum, IX. k. 306

³³ Liutprand a 14. sz. jegyzetben.: i. m. uo.

³⁴ Iohannis diaconus: Chronicon Venetum infra ad anno 899. No. 98. 130

Az első itáliai hadjárat (898—900)

nek, tehát a magyar sereg ötezer főből állt.³⁵ („*Italorum igitur ... factusque est exercitus triplo Hungariorum validior*”).

Berengár Páviából kiindulva a magyarok ellen támadásra indította seregét, amelynek egyik vezére volt Giovanni Orseolo, velencei patricius, akinek egyik utóda, Orseolo Ottó, 1009-től velencei dózse, feleségül vette Géza fejedelem leányát, István nővérét.

A háromszoros túlerővel szemben Szalárd az ősi keleti könnyűlovas harcmódot alkalmazta. Miután szemben, nyílt harcban még a helytállásra se volt lehetőség, nagyszabású visszavonulást határozott el, azzal a céllal, hogy az ellenséges erőket maga után csalja olyan kedvező területre, ahol a kifáradt túlerőt bekerítheti és legyőzheti.

Ehhez, a Liguri Appenninek és a Felső-Pó folyó között levő, legnyugatibb előhadainak elrendelte, hogy kelet, észak-kelet irányában vonják maguk után színlelt meneküléssel, tervszerű visszavonulással, mai kifejezéssel élve utóvéd-harcok közben, Berengár főerőit.

Ez alatt a magyar sereg zöme nyugodtan visszavonult a Brenta folyó mintegy 250 kilométerre levő, kiszemelt szakaszához, s ott Vicenza és Bassano között, keleti szárnyukkal a folyóra támaszkodva kétoldalú leszállást vettek föl, megfelelő terepfedezetek mögött. Az utóvéd csapatoknak ide, a két arcvonál közé kellett maguk után vonni Berengár seregeit, állandó harcok, harcérinkezés közben.

Az utóvéd csapatok a visszavonulás során először az Adda folyó menti Lodi közelében fejtettek ki ellenállást, a folyón való átkelés akadályozásával. Majd Verona felé visszavonultak, az őket követő páncélos csapatokon kisebb-nagyobb rajtaütésekkel, nyílttámadásokkal, csoportos és egyéni rájuklovaslással, az őket üldözőket hátrafelé nyilazással igyekeztek késleltetni előrejutásukban.

Másodszor Verona közelében az Adige folyónál próbálták meg keményebb ellentámadást kifejtetni, hogy elég időt biztosítsanak a főerőknek a leszállások kiválasztására, előkészítésére és az elhelyezkedésre. Ettől kezdve tárgyalásokat is kezdeményeztek, fegyverszünetet, szabad elvonulást kérve, hogy szándékukról és helyzetükről téves képet adjanak, fáradságot, menekülést színleltek.

Tizenöt-húsz napos, hosszú menet alatt Berengár serege a meleg olasz szeptemberben alaposan kifáradt, ilyen megpróbáltatáshoz nem is volt szokva, a páncélvérték alatt kimerült és hitelt adott a félrevezető ajánlatoknak. Berengár nem volt hajlandó megegyezni, feltétlenül győzni akart, hogy uralmát ezzel is megszilárdítsa.

Amikor a Brentához érve a magyar utóvédek a zsákmányolt állatokat is visszahagyva, menekülésszerűen átúsztattak a folyón, teljes biztonságban érezték magukat, minden biztosítás nélkül letáboroztak, leszedték páncélzatukat, étkezéshez, pihenőhöz készülődtek.

A 899. év szeptemberének 24. napja volt, amikor az adott jelre az ötezer magyar lovas minden irányból megtámadta a nagy területen rendetlenül szétszóródott itáliai sereget, nyílttámadással, majd elsőprő lovasrohammal, közelharcban szétverte, legyőzte, végülis kiméretlen üldözésével megsemmisítette a háromszoros túlerőt. Berengár maga is Páviáig menekült.

A csata Brenta folyó melletti helyét két forrás is megjelöli, az Allemann Évkönyv és a *Rerum Longobardorum*.³⁶ Valamint a kérdés tudós kutatói, az olasz Gina Fasoli és Vajay Szabolcs.³⁷ Saját kutatásaim és a helytörténeti leírások felhasználásával a csata valószínűleg pontos helyét is megjelölhetem. Ez a Brenta folyó felső szakaszán, Vicenza és Bassano között, ez utóbbihoz közelebb. Nove község és a Brentától keletre eső Cartigliano között, a nyugati parton lehetett. A helytől nyugatra eső nyugatra eső községek határában találtak a menekülés nyomaira, az eldobált páncélzatra és fegyverzetre.³⁸

A veszteségekről a nonantolai kolostor alapítólevele tudósít. Sok ezer keresztény halottat és menekültet sorol föl. („*Ubi multa milia christianorum interfecta sunt ab eis, et alios fugarunt*.”)³⁹

Ezután megnyílt az út előttünk egész Itália felé. Több oszlopban különböző csoportokban az egész területet megszállták az erősített helyek kivételével. Eljutottak nyugaton a Nagy Szt. Bernát szorosig, dél-nyugaton a Tanaro folyónál Albáig, december 13-án Vercellei-ig.⁴⁰ Egy csoportjuk átkelt a Pó folyón Piacenzánál és keleti irányba, Parma, Reggio Emilia, Campogallianon át a 900. év január 26-án bevonult Modena kiürített városába. És ez egy érdekes eseménye a fejedelmi kor hadjáratainak. Ugyanis az történt, hogy a magyar lovascsapatok közeledtével Modena lakosai püspökük vezetésével kiürítették a várost. Oda a magyarok bevonultak, minden zeg-zugot felkutattak, a főtéren letelepedtek, ott éjszakáztak, majd anélkül távoztak, hogy bármit is elvittek, megrongáltak, felgyújtottak volna, semmit és senkit nem bántottak, még a templomi kincseket is a helyükön hagyták. Az esetet a korabeli források, S. Ge Geminianus életrajza, a későbbi és a je-

³⁵ Liutprand: Antapodosista. 14. sz. jegyzetben.: i. m. uo.

³⁶ Allemann Évkönyv. 12. sz. jegyzetben.: i. m. I. k. 63. és N. Waitz: SS. *Rerum Longobardorum* 272—274

³⁷ FASOLI, Gina: *Le incursioni ungare in Europa nel secolo X*. Firenze, 1945. IV. R.: *Le incursioni dall'898 all'931*. 91—111. Vajay: i. m. 6. jegyz.

³⁸ O. Brentari *Storia di Bassano*. 19884. c. B., Verci: *Storia della Marca Trevigiana*. Venezia, 1786. A község neve ma Cartigliano.

³⁹ GOMBOS F. Albin: *A honfoglaló magyarok itáliai kalandozása (898—904.)* Hadtörténelmi Közlemények, 1927. 481—485

⁴⁰ GABOTTO, F.: *Ricerche intorno alle invasioni degli ungari in Vercelli*. Vercelli, 1899. 446

lenlegi leírások egyöntetűen így írják le.⁴¹ A modenai püspöki levéltárban pedig a Mercator kódexben megtalálható az a 900. január 26. előtti napokból származó, latin nyelvű verses könyörgés, amelyben a modenaiak imádkozva kérték patrónusuk segítségét, hogy mentse meg őket a magyarok nyilaitól. „*Ab Ungerorum nos defendas iaculis!*”⁴²

Ebből az esetből arra lehet következtetni, hogy ahol nem találtak ellenállásra, nem fogadták őket ellenségesen, vagy nem tartoztak az ellenfelek táborába, ott ok nélkül nem pusztítottak. Bántatlanul hagyták Ravenna környékét is, a bizánci felségterületeket. Viszont a következő helyen Nonatolán elpusztították a kolostort, lakóival együtt. Igaz, ezt az avarokat kirabló Nagy Károly alapította, s ide is kerülhetett az avar aranyakból.⁴³

A modenai ima (900)

Confessor Christi, pie dei famule,
Geminiane, exorando supplica,
Ut hoc flagellum, quod meremur miseri,
Colorum regis, evadamus gratia.
Nam doctus eras Atille temporibus
Portas pandendo liberare subditos.
Nunc te rogamus licet servi pessimi,
Ab Ungerorum nos defendas iaculis.
Patroni summi, exorate iugiter,
Servi pro vestris implorantes dominum.

Krisztus hitvalló, Isten kegyes szolgája,
Geminianus, imádkozva könyörögi,
Mi nyomorultak, a megérdemelt ostort,
Az ég királya kegyéből elkerüljük,
Miként megtetted Atila idejében,
Hogy kapuinktól eltérítetted őket,
Most kérünk téged, leghitványabb szolgáid,
Védj meg minket a magyarok nyilaitól!
Pártfogónk végül leborulva könyörgünk,
Hogy irtalomért esedezzel az Úrhoz!

Confessor xpi. pie dei famule geminiane exorando supplica
ut hoc flagellum quod meremur miseri. colorum regis. evadamus gratia
Nam doctus eras Atille temporibus portas pandendo liberare subditos
Nunc te rogamus licet servi pessimi. Ab Ungerorum nos defendas iaculis.
Patroni summi. exorate iugiter. servi pro vestris implorantes dominum.

A magyarok első itáliai hadjáratakor (898–900) keletkezett ima
A modenai dóm levéltárában, a Mercator Kódexben található. Ez volt az első ima a magyarokról

⁴¹ BORTOLOTTI: Antiche vita di San Geminiano, 1886. 104., Vita II. di S. Geminiano in Mod. S. Patron. delle provincia Modena XIV. I. A eura di Bortolotti: 103. id. G. FASOLI: i. m. 20. jegyz., 9–106., Alberto BARBIERI: Modena ieri e oggi. (Modena régen és ma), Modena, 1965. 27. Irodalomtörténeti feldolgozása: Giulio BERONI: Il „Ritmo delle Scolte Modenese.” Modena. 1909. Saját fordításom, kéziratban, birtokomban

⁴² MURATORI: Antiquitatis italicae medii aevi XVIII. c. I. 21–22

Sajnálatosnak találom és meg kell említenem, hogy a hazai történészek egyes tagjai „elfogulatlan történetírásukban” úgy emlékeznek meg erről, hogy Modenát a „*rabló magyarok szokásos módjukon elpusztították, felgyújtották, lakóit kiirtották*”— többek közt főleg, a szegedi professzor, Kristó Gyula: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, című (Budapest, 1980.) könyve 209. oldalán. Elégge el nem ítélnék tartom azt az eljárást is, hogy pl. a brentai csatáról is csak az egykori, a magyaroktól rettegő, gyűlölködő krónikárok gyalázkodó stílusában tud megemlékezni. Néhány idézett sora így szól: „*Erőfölényük következtében üldözték a magyarokat, akik kényszerhelyzetükben azt kérték, hogy a zsákmányt visszaszolgáltassák ... szerfeletti félelemtől kényszerítve ... ígéretet tettek, hogy soha többé nem törnek Itáliára ... kérésük nem talált meghallgatásra, a szorongatott helyzetben lévő magyarok támadni kényszerültek, s szeptember 24-én a Brenta folyónál fényes győzelmet arattak Berengár hadain.*” Tehát a „*szerfeletti félelemtől kényszerítve, szorongatott helyzetükben támadni kényszerülve fényes győzelmet arattak*.” (?)...⁴⁴

Nonantula után a portyázó osztag visszatért a Brentai táborba. Még volt egy lovasbravúr, a történelemben páratlan kísérletet, amikor 900. június 29-én lóháton, kisebb bárkák, csónakok segítségével a tenger felőli szigeteken át úsztatással akarták bevenni Velence városát. A felvonult hatalmas tengeri evezős hajóhad elől természetesen vissza kellett vonulniuk.⁴⁵

Közben, 899. decemberében meghalt Arnulf német császár, a szövetség megújítására Regensburgba küldött magyar követeket a németek bebörtönözték, s felrúgták a szövetséget. Ezután, mi sem állt útjába annak, hogy a fejedelemség katonailag birtokba vegye a Dunántúl területét. 900 augusztusában Szalárd hadai kiűrtették Itáliát és az ismert úton visszavonulva, délnyugati irányból a Balaton irányába támadva, részt vettek a főerők harcaiban, a Dunántúl elfoglalásában.⁴⁶ Így zajlott le a honfoglalás közben indított első magyar itáliai hadjárat. Ezekből az eseményekből képet kaphatunk a fejedelmi kor hadjáratai előkészületeiről, a szövetségkötés feltételeiről, az előkészületekről, a felderítésről, a támadás, a tervszerű visszavonulás és lesbecsalás, a döntő csata, majd utána az üldözés végrehajtásáról, arról a főlényes hadművészetről, amely az alapját képezte a fejedelmi hadjáratok sikereinek.

A fejedelmi kor hadjáratai jellemzéséhez, eseménytörténetét végiggondolva megállapítható, hogy a hadjáratok eredményei a 9. században Kelet-Európa számára hasznosak voltak. A keleti és az arab támadásokkal szemben támogatták a kazárokat és Bizáncot, részt vettek, a bolgárok erőfeszítéseiben. Ezek azonban csupán kezdeti erőpróbalgatásai voltak az alakuló magyar fejedelemségnek.

A Kárpátokon át 862-től 894-ig is szövetségi kötelékben viselt harcokban már a fejedelmi haderőnek a közép-európai politika alakulásába történt beavatkozásait láthatjuk. Ez nem mellékes célja volt a Kárpát-medence és környékének gazdasági-politikai megismerése, katonai célú felderítése, valószínűleg avar tájékoztatás segítségével. Az így szerzett ismeretek alapján az arra legkedvezőbb feltételek létrejöttével, a két császár szövetségében került sor a fejedelemség legnagyobb jelentőségű hadjáratára, a Kárpát-medence birtokbavételére.

Országunk megalapítása és fennállása Közé-Európa megszilárdulását elősegítette, gátat vetett a germán-fánk keleti előretöréseknek, a szláv terjeszkedésnek, a nyugati, keresztény kultúra terjesztője lett, (budai szerb irodalom, erdélyi románnyelvű biblia) és a Nyugat védője. A honfoglalás végétől 55, illetve 70 éven át harcias korszak következett, a fejedelmi kor hadjáratainak harmadik és befejező része. Lényegében ezt tekintik a fejedelmi kor hadjáratai, helytelenül a „kalandozó hadjáratok” korának nevezett időszaknak, 898-tól 970-ig.

A hadjáratok jellegét, körülményeit, előzményeit, kiváltó okait, törvényszerűségeit nehéz meghatározni. Mivel a források, krónikák, leírások, csak egyoldalúan, rettegéstől fűtött, gyűlölködő stílusban írnak az eseményekről, nagyon kevés reális adatot közölnek, katonai vonatkozású megállapítás jóformán nincs is.

Természetesen ezekről a hadjáratokról is minden szépítés nélküli, tárgyilagos leírást kell adni az elfogulatlanság hangoztatása mellett, azonban nem követhető az a módszer, amely az írott forrásokat szó szerint ismételve, a magyarokról leközlött rossz véleményeket veszi át és csak azt tartja valószínűnek.

A megállapítható események történetét kell figyelembe venni, ezekből lehet a többiekre, az ismétlődő megállapításokból pedig a törvényszerűségekre következtetni. Az események helyét, idejét, szereplő személyeit és azok kapcsolatát a reálisnak, tárgyilagosnak tűnő leírások részleteiből lehet felhasználni. Például azzal az általános véleménynel szemben, hogy okozott károkért, veszteségekért egyedül a magyarok voltak felelősek, Folcuin Lobbes-i apáttal lehet egyetérteni, aki a magyar segélycsapatokat behívó, velük együtt harcoló és a pusztítást elősegítő nyugati vezetőket tartja vétkesnek az okozott károkért, meg is nevezve Ottó német király fiát, Liudolfot és vőjét, Cono-t, a vörös Konrádot.⁴⁷

Föltehető a kérdés, hogy milyen körülmények között, s miért indult és tartott 55-70 évig ez a hadjáratsorozat? Milyen katonai-politikai, gazdasági, társadalmi tényezők tették szükségessé és lehetővé a hadjáratok folytatását a hon-

⁴³ A Nonantolai Kolostor alapítása. In: HKIF. 216

⁴⁴ KRISTÓ Gyula: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, Budapest, 1980. 209

⁴⁵ ROMANIN, S.: *Storia Dokumenta di Venezia*, 1853. I. k. 213. János diakonus Velencei krónikája. In: HKIF. 240

⁴⁶ Fuldai évkönyv. In: HKIF. 192.. GYÖRFFY György: A honfoglalásról újabb történeti kutatások tükrében. Valóság, 1973., 7. sz. 13.. PAULER Gyula: A millenárium az Akadémiában. 1883.. Századok. 199

⁴⁷ FOLCUIN: A Lobbes-i apátok története. In: HKIF. 229

foglalás után? Végül, hogy milyen előnyökkel és hátrányokkal járt a magyarság számára, valamint milyen hatást váltott ki Európa népeiből és vezetőiből az állandó hadiállapot?

Midőn a magyar fejedelemség országát a Kárpát-medencében a 900. év körül megalkotta, jelentős számú, harcedzett, kitűnően kiképzett, a kor legjobb fegyverzetével felszerelt, fölényes hadművészettel harcoló haderő állt rendelkezésre. A helyben talált, részben rokonnépekkel egyesülve közel egymillióra tehető lakosságával erős középhatalmat jelentett a kontinensen. A feudális széttagoltságban állandó hatalmi villogások közben egymással harcban álló nyugati országrészek és alkalmi szövetségi csoportosulások között a magyar fejedelemség volt egységes hadseregével Európában, a 10. században az egyetlen szilárd hatalom és erő. Ezért vették igénybe a segítségét. A Kárpátok karéjában berendezkedő nép vezetői előtt az a feladat állott, hogy a megtelepedés, az országépítés békés munkáját folyamatosan biztosítsák. Ismerve elődeik a hunok és főleg az avarok történetét, hiszen még a Dunántúlon is, a 880-as években jelentős avar keresztény közösségek fennállásáról értesítenek a Salzburgi Érsekség iratai.⁴⁸ Tudták, hogy népünket is nyugatról fenyegeti a frank—germán erő, amely előbb vagy utóbb, de velük is végezni akar majd, elődeik példája szerint.

Észak, kelet és részben dél felé a Kárpátok természetes határa nyújtott, biztosítékot. Itt délről a bolgár mellett Bizánc volt veszélyes, de nyugat felé a határ se védett. Nagy Károly avarirtásának az emléke még élénken élt az emlékezetünkben. Ez ellen kellett főleg védekezni a diplomácia eszközei és a fegyveres erő segítségével.

A teljesen kiegyensúlyozatlan európai nemzetközi helyzetben, az állandóan és gyorsan változó viszonyok között kétséges kimenetelű politika lett volna egyik, vagy másik félre megbízhatóan támaszkodni. Tartós szövetség kötésére, megbízható hatalmi kapcsolatok kiépítésére ritkán lehetett számítani. Előttük állt még a 895. évi bizánci cserbenhagyás emléke, vagy a váratlan, gyors szövetég-felbontás a németek által, Arnulf halálát követően. Ritka eset volt az itáliai Berengárral kötött és a 924-ig tartó, két évtizedes barátság fennállása, amellyel az európai hadszíntér dél felé biztosítva volt számukra, innen támadástól nem tarthattak.

A nyugati nyitott határ veszélyének felismerése tette szükségessé, hogy az Enns-ig kiterjesszék fennhatóságukat, s ezzel, a Bécsi-medence területével megnövelték a határukig tartó távolságot, s így a biztosító sávot, a gyepűelvét kitágították.

A szövetségesek kérdésében tehát csak alkalmi, rövid, egyes esetekre vonatkozó katonai szövetségekre, harci feladatok időleges megoldására megkötött megegyezésekre kerülhetett sor. Gyakran az ilyen rövid kapcsolatokban is csalódnuk kellett, a megbízhatatlan partner áruló szerződéshez vezetett. A sikertelen ütközeteket rendszerint ilyen átállások idézték elő.

Országunkat minden irányból ellenséges érzületű népek vették körül, ebben a helyzetben a biztonságpolitikának csak egyetlen megbízható eszköze maradt: a fegyver. Ez döntött a morva-kérdésben is, midőn az ellenük irányuló morva-frank szövetséget is a morvák feletti fennhatóság kiterjesztésével szüntették meg. Katonai ütőképességükre jellemző volt, hogy előzőleg a frankok hosszú évtizedek alatt se tudták a morva viszályt megszüntetni, Árpádot hadai ezt 902 és 906 között elintézték. Vagy amiként a rómaiak Pannóniáért oly hosszú ideig harcoltak, s azt Árpád a 900. évben rövid idő alatt elfoglalta.

A 862—894 közötti sikeres hadjáratok, a honfoglalás és az utóharcok 895. és 907 közötti győzelmes végrehajtása, úgy gondolom, elég alapot adhatnak annak a feltételezésére, hogy pl. a nyugati gyepű Enns-ig kiterjesztését, a morvák-csehek fölötti befolyás érvényesítését, majd utána a bajor semlegességi megegyezés megkötését nem lehet csak a véletlen események egymásutánjának tekinteni, valamint fordítva is ugyanúgy áll a helyzet: joggal feltételezhető a fejedelmi vezetés részéről a tudatosság és a tervszerűség.

A hadjáratok elvi kérdéseire visszatérve megállapítható, hogy a középkor mindenféle harci cselekményének elsőrendű céljai voltak az előnyök szerzése, a szövetségi beavatkozás anyagi értéke, zsákmány, adó, területszerzés, befolyás kiterjesztése, népek alávetése, a fejedelmi hadjáratoknál kezdetben és a közeli területekről foglyok elhurcolása nagyrészt ez vezette a területszerzés mellett a nagyobb viking és arab támadásokat is.

Minden ellenséges támadás, pusztítással az előerő, az állatállomány súlyos veszteségeivel, az élet fenntartásához nélkülözhetetlen javak, a legegységesebb élelmiszer-cikkek és szükségletek veszteségével, a lakóhely, a fedél megsemmisülésével, egész népek koldusbotra jutása, kiirtásával jár. Ezek minden háború halálos gyümölcsei.

Előkelő magyar harcos a 10. században (ötvös-dombormű). Nagyszentmiklósi magyar kincs 2. sz. korszak

⁴⁸ Annales Iuvavenses maximi, H. Breslau: In: Monumenta Germaniae historica. Scriptores. XXX/2. 732—743

Minden, még ideológiai célokból indított, vagy ilyen indoklással elkendőzött mindenfajta háború, hadi cselekmény anyagi és egyéb előnyök szerzéséhez, az ellenfélnél ezek elvesztéséhez kapcsolódik.

Valóban, az alakuló, változó társadalmi viszonyok, bizonyos esetekben szükségessé teszik a vezetők uralmának fenntartására, a fegyveres erő költségeire az anyagiak ily módon való beszerzését is. Ez az ok is fennállhatott a fejedelmi kor hadjárataival kapcsolatban. A központilag irányított nagy fejedelmi támadások legfőbb célját mindenképpen az ellenséges erőknek az országhatároktól való minél távolabb tartása képezte. Ha nem is volt mindegyik támadásuknak, hadjáratuknak ez a tudatos célja, de hatásaikban mind ezt szolgálták. Mindenféle emberi, anyagi, katonai eszköz-vesztéssel gyengült az ellenfél és esetleges támadó céljában, annak előkészítési munkájában ezzel akadályozták. Az állandóan ismétlődő különböző irányú támadásoknak tehát ez volt a főcéljuk: ne tudjon az ellenfél támadáshoz felkészülni. Amikor 924-ben Madarász Henrik 9 évi békét biztosított adófizetés ellenében, fel tudta készíteni seregét és meg is verte 933-ban a magyarokat. 955-re I. Ottó is felszerelte hadait és a hosszú évek tapasztalatai alapján igyekezett megtalálni a magyarok harcmódjának az ellenszerét. Az eredmény magyar vereség. De az előző hadjáratokon okulva mégse merte üldözni, vagy megtámadni a magyarokat. És a német győzelem után, 955-től 1030-ig egyetlen német támadás se érte országunkat. Előzőleg, amikor 907-ben, hatalmas támadást indítottak a magyarok ellen, véres fejjel visszaverték őket az Enns-ig és ott újra szétverték seregüket, ekkor tolták ki a határt az Enns-ig. 950-ben a Rábaig tört előre egy német erő, de az is visszavonult. Amikor 955 után már nem volt több támadás a nyugat ellen, 1030 után egyik német támadás érte a másikat, szinte bizonyítva, hogy szükség volt a megelőző magyar támadásokra.

A fejedelmi kor hadjáratai egyértelmű, általánosítható jellemzés alá nem vehetők, mivel nem teljesen azonos jellegűek. Megkülönböztethetünk szervezés, irányítás, cél, végrehajtás és eredmény szempontjából különböző hadjáratokat, támadásokat vagy rajtaütéseket.

A tárgyilagos történészek elismerik, hogy főleg a honfoglalás időszakában, a hadjáratok megelőző támadásaikkal védelmi célokat, az ország biztonságát szolgálták. Hogy emellett zsákmányszerzés is történt, az természetes minden háborúnál.⁴⁹ A központilag szervezett és irányított, nagy hadjáratok a nyugati szövetségesek oldalán főleg politikai célt szolgáltak, de ezt a célt, az ellenfél gyengítését elősegítették a kimondottan *csak* zsákmányszerző akciók is.

A fejedelmi vezetés szerepe az 55-70 évig tartó, mintegy félszáz hadjáratnál pontosan nem állapítható meg. A fontosabb és nagyobb erejű támadásokat a legfelsőbb vezetésnek, vagy megbízásból a kijelölt seregrész parancsnokának kellett megszervezni. Ez már csak a hadjáratok hatalmas földrajzi kiterjedéséből is adódik, ami megkövetelte a támadási célig vezető út diplomáciai megszervezését. Más különben lehetetlen lett volna a nagy létszámú lovasseregek menetének végrehajtása oda és vissza, olyan távolságokon, mint a Loire-torkolata az Atlanti-óceán partján, az Ebron túli terület az Ibériai-félszigeten, Otranto Dél-Itáliában, Bizánc és Attika a Balkánon. Az is természetes, hogy ilyen messzi vidékre szövetségesek és hívás nélkül nem indulhattak volna kudarc következménye nélkül.

Így volt ez a 954-es sikeres, nagy támadáskor, de utána, 955-ben is, amikor vereség érte Bulcsú és Lehel seregeit.

A nyugati hadjáratok befejezése sem csupán a nagy veszteség hatására következett be, mint László Gyula is állította. Ebben bölcs elhatározás rejlett, ami a fejedelmi hatalom erejét mutatja. Amikor a császárság megszilárdult, nem jött több hívás, egyetlen nyugati hadjárat se indult többé. Ebből is látszik, hogy szövetségi felkérésre mentek.

A hosszú évtizedek ismétlődő hadjáratai a magyarság számára, minden katonai siker, politikai és anyagi haszon mellett is nagy emberi és véráldozattal jártak. A felelős felső vezetést ez is gondolkodóba kellett hogy ejtse, s a hadjáratok megszüntetéséhez ez is hozzájárult. A honfoglalás harcait, hadműveleteit, az utána következő, hatalmas hadjáratokat, országa megszilárdítását, a keresztény állam megalapítását, 1100 éves fennállásunkat a magyar nép hajtotta végre, teremtette meg, harcolta és szenvedte végig.

A honfoglalás előtt is magas értelmi képességű, jól tájékozott, kiváló szervező és irányító, államalkotó vezetők és fölényes hadművészettel rendelkező katonanépből állt a magyarság, amely lovaskultúráját, fejlett művészetét, színes, kifejező, ősi nyelvét, zenéjét, rovásírását, magas iparát, lótenyésztési, mezőgazdasági ismereteit, emberségét, tiszta erkölcsét hozta magával, nem itt tanulta, nem itt vette át. Mindezzel csak gazdagította az emberiség kultúráit.

A nyugati nagy hadjáratoknak sem volt csupán nemleges, pusztító hatása. Az ottani népek saját bűneik méltó büntetését látták benne, mint a modenai ima szövege is mutatja. De termékeny hatása is volt ezeknek. Hozzájárultak az európai államok kényszerű újraszerveződéséhez, a várak, városok kialakulásához, a harcmód, a fegyveres erők megszervezéséhez, az új európai kultúra kifejlődéséhez. Öntudatra ébredtek, nem engedték, hogy egyesek hatalmi vágyukból újból magukra zúdítsák a pusztítást, ezzel hozzájárultak a feudális anarchia megszüntetéséhez. És közben nem pusztították el Rómát, ahogy V. Károly császár, meg a vandálok tették, sőt, megszilárdították a pápa hatalmát, nem követtek el olyan kegyetlenségeket, mint a 80 000 foglyot megvakított Basileosz bizánci császár...

A hadjáratok pozitív európai hatását külföldi történészek is megállapították, mint például G. Fasoli olasz tudós.⁵⁰

⁴⁹ GYÖRFFY György: István király és műve, Budapest, 1977. 43

⁵⁰ FASOLI, Gina: a 20. sz. jegyzetben: i. m. 224

SZENT ISTVÁN ÉS AZ IDEGENEK

Az „idegenek” értelmezése az Árpád-kori jogéletben

„Ezt a királyt soha eléggé egy magyar is meg nem tudja dicsérni.”

Bod Péter: Magyar Athenas

Azért van, hogy idei előadásaim témájául is korai írott történelmünknek az Árpád-dinasztiához, s ennek tagjai között is főleg Szent István királyhoz kapcsolódó adatai vizsgálatát választottam, mert újabban igen elterjedt irányukban az a felfogás, hogy többen közülük megszegték a Vérszerződést, elfordultak a nemzettől és elárulták a nemzeti érdekeket, kiirtva és veszni hagyva az ősvallást, a nemzeti kultúrát és az ősi hagyományokat. Idegenimádattukban és magyarellenességükben tüzzel-vassal-vérrel pusztítva változtattak minket, idegen érdekek szolgálatában, európaivá. Ezek a vádak — részben a bajor Gizellával kötött házassága, részben a térítési tevékenysége, részben a fiának szóló „Intelmekben” kifejtett egyes elvei miatt — legélesebben Szent Istvánt, az Ő államalapító, térítő és egyházszervező uralkodói tevékenységét érik.

Az effajta kritika Mária Terézia korában vette kezdetét, amikor a királynő az apostoli királyság hagyományainak felelevenítésével nemcsak lerakta Szent István modern kultuszának alapjait, de — jellegzetesen Habsburg taktikát követő politikával — egyebek között a német-telepítő tevékenységét is Szent Istvánra hivatkozva, az Intelmeknek az idegenek befogadására vonatkozó ajánlásával igazolta. Azóta is minden idegen-eredetű és idegen-érdekű befolyás ezzel érvel a nemzeti érdekek ellen, az ellenérvek pedig — természetes reflexszel bár, de felületesen igaztalanul — Szent Istvánt kárhoztatják az őt mindig aktuálisan félremagyarázók és hamisan idézők helyett. Pedig káros, a nemzeti identitásra szinte életveszélyes ez a deheroizálási tendencia, mert — akaratlanul is a történelmi materializmus módszereihez csatlakozva — úgy írta a magyar nemzeti múlt értékeit, hogy nem állít helyükbe méltó másikat. Tehát nem épít, hanem rombol és szegényít.

Az Intelmek VI. fejezete, az idegenek hasznáról és befogadásáról szóló ajánlás vált egyik sarokkövévé a kritikának. Szövege és fordítása a Magyar Törvénytár millenniumi kiadásának I. kötetében⁵¹ a következő:

„*In hospitibus et adventitiis viris tanta inest utilitas, ut digne sexto in regalis dignitatis loco possit haberi.*”

Unde imprimis romanum erevit imperium, romanique reges sublimati fuerunt et gloriosi, nisi quod multi nobiles et sapientes ex diversis illuc confluebant partibus? Roma vero usque hodie esset ancilla, nisi Aeneades ipsam fecisset liberam.

Sicut enim ex diversis partibus provinciarum veniunt hospites, ita diversas linguas et consuetudines, diversaque documenta et arma secum ducunt, quae omnia regiam/omnia regna⁵² ornant et magnificant aulam, et perterritant exterorum arrogantiam.

Nam unius linguae uniusque moris regnum, imbecille et fragile est. Propterea jubeo te, fili mi! ut bona voluntate illos nutrias et honeste teneas, ut tecum Sibentius degant quam alibi habitent. Si enim tu destruere, quod ego aedificavi, aut dissipare, quod congregavi studueris, sine dubio maximum detrimentum tuum patietur regnum. Quod ne fiat, Juris uotidie auge regnum, ut tua corona ab omnibus augusta habeatur.” (A kiemelések tőlem — Sz-K. I.)

Magyar fordítása pedig a következő:

„A vendég és jövevény népekben (férfiakban, vitézekben, harcosokban) oly nagy haszon vagyon, hogy a királyi méltóság érdem szerint nekik adhatja a hatodik helyet.

Honnan gyarapodott a római birodalom kezdetben, és magasztaltattak fel dicsőségre a római királyok, hanem hogy különféle tartomá-

István király

⁵¹ Corpus Juris Hungarici — Magyar Törvénytár. Millenniumi emlékkiadás, Franklin Társulat Kiadása, Bp. 1899. Szerk.: MÁRKUS Dezső (a továbbiakban: CJH)

⁵² CJH I. kötet: 1000 — 1526. évi törvények. Ford.: NAGY Gyula

nyokból sok *jelesek és bölcssek* sereglenek vala oda. Bizony, hogy Róma mind e mai napig szolgásgabni lenne, ha Aeneas maradéka szabaddá nem tette volna.

Mert mint a különb-különbféle tartományok széléről jönnek a vendégek, különb-különbféle szót és szokásokat, fegyvert és tudományt hoznak magokkal, ami mind a király udvarát ékesíti és teszi nagyságosabbá, és igen megretenteti az idegeneknek magahitt szívöket.

Lám gyöngé és törékeny⁵³ az egy nyelvű és egyszokású ország (= királyi hatalom).

Hagyom azért fiam, adj nekik táplálást jóakarattal és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömeiből, hogysem másutt lakozzanak. Mert ha Te lerontani törekedsz, amit én építettem, vagy ha mit én gyűjtöttem, Te széjjel hányod azt, bizony mondom, nagyon nagy kárát fogja vallani országod (= udvarod, királyi hatalmad). Amit hogy eltávoztass, növeld naponként a Te országodat (= udvarodat, királyi hatalmadat), hogy a Te koronádnak felségét mindeknek tiszteljék”.

Nézzük, mit érthetett Szent István ezen az ajánlásban, s miként értelmezte azt a kor maga.

A közismert és elfogadott fordítások közül az ezredforduló díszes Corpus Juris-ából itt idézett fordítás „vendég és jövevény népek” hasznáról beszél, egy modernebb fordítás — az Árpád-kori legendák és intelmek c. gyűjteményben⁵⁴ — a „vendégek és jövevények” befogadásáról. Mindkettő eltér az eredeti latin szöveg tartalmától, és mindkettő úgy általánosít, hogy a mondanivalót szelekció nélkül terjeszti ki az idegenek tömegeire is akár. Egész népek, néprészek, nemzetségek beáramlásának és befogadásának kívánatosságát tükrözik.

Pedig Szent István közel sem így fogalmazott. Nem populusról, nem gensről szólt. Ő azt mondta: „in hospitibus et adventitiis *viris tanta inest utilitas* ...”. Szent István tehát szelektált, és kifejezetten a **férfiakra**: a szó többi klaszszikus jelentésével is a **katonákra, harcosokra, vitézekre** szűkítette le az idegeneknek azon körét, melynek rendszerint egyedül, olykor családotól való befogadását, vendégül látását és táplálását, tehát a szolgálatba állítását hasznosnak, ezért kívánatosnak tartja és ajánlja. S maga szabja meg azt is, hogy milyen tágan lehet értelmezni, a harcosokon, vitézeken kívül kikre lehet még kiterjeszteni a fogalmat. A római példában a **jelesek/nemeseket és bölcsket** nevezi meg, mint a római királyokat dicsőségre juttató idegenek seregét. Szó sincs itt népekről, népségről, vagy a befogadandók általános, tehát mindenkire kiterjeszthető emlegetéséről, szó sincs liberalizált feltétel-nélküliségről, szó sincs az ország kapuinak kitérítéséről! Ellenkezőleg: **itt a kiváló, s a kiválóság révén hasznos tulajdonságok szerinti válogatásról van szó!** Ezt támasztja alá a kortárs Herimannus Augiensis „Chronicon”-jának uralkodói érenként méltatott adata arról, hogy Szent István a **legderékabb embereket** válogatta maga mellé munkatársakul⁵⁵.

Az értelmezést mindenképpen segíti és meghatározza, ahogyan Szent István az Intelmek más pontjaiban említi és kezeli az idegeneket. Magában a VI. pontban is, ahol korántsem idegenimádatot kifejező jelzővel élve a „pöffeszkedő idegeneket” állítja szembe vagy tanulságos párhuzamba a befogadott vendéggel. De mindjárt az Intelmek következő, VII. pontjában is, ahol a „tanács” súlyáról és kormányzást segítő szerepéről szól, mondván, hogy az „...védelmezi a hazát, csendesíti a csatát, győzelmeket ő arat, kerget támadó hadat, **behívja a barátokat**, ...”. Tehát nem akárki és nem korlátlanul hívható be az idegenek közül, hanem csak a barát! A barát, aki nem nyerészkedni vagy felforgatni jön, hanem segít, megbízható és engedelmes. Mert — ahogyan a VIII. pontban áll más relációban ugyan, de általános uralkodói elvként, tehát az idegenekre is érvényesen: — „*az engedetlenség valójában pestis az egész királyságban*”. Jól látható, hogy ezek az elvek is szigorúan a nemzet és a királyság érdekei szem előtt tartásával rendezik és szelektálják azokat a szempontokat, amelyek meghatározzák az idegenekkel és vendégekkel való bánást, ... s amelyeket mégis sokan, felszínesen és igaztalanul, „idegenimádatként” magyaráznak.

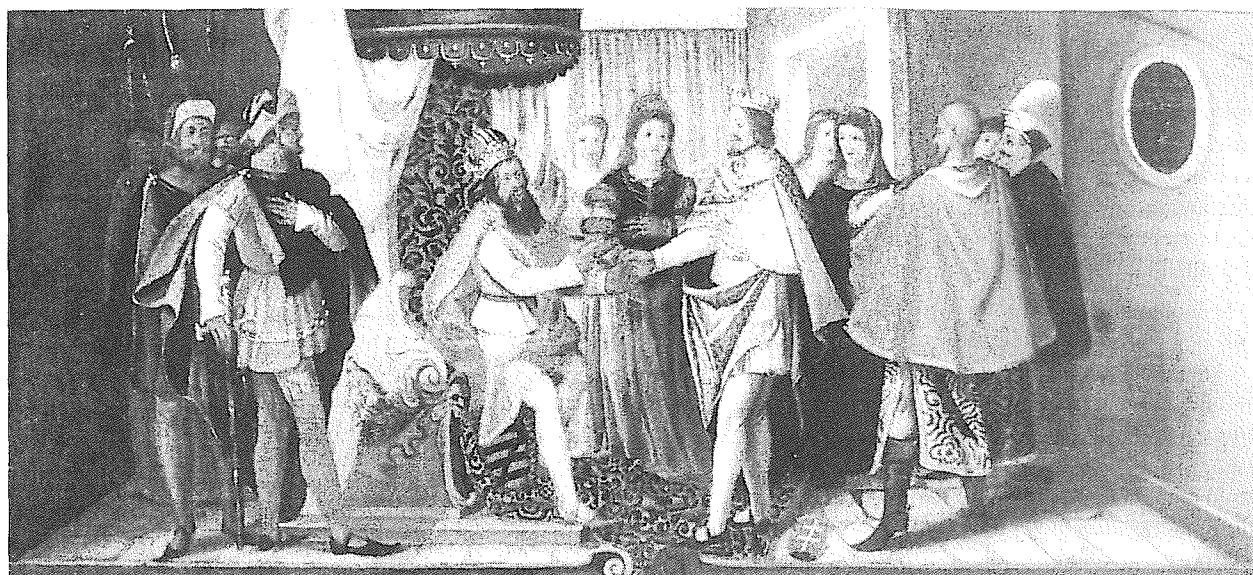
Az értelmezés szempontjából figyelemre méltó az is, ahogyan megparancsolja Imrének, hogy „*adj nekik táplálást jóakarattal és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömeiből, hogysem másutt lakozzanak*”. A Corpus Juris így fordít, a modernebb fordítás azonban itt is fellazítja a tartalmat, s a táplálás és tisztességes tartás helyett „jóakarattú gyámolításról” és „*becsben tartásról*” beszél, s ezzel az általánosító tartalommal a lényegről vonja el a figyelmet, az országhatárok légiesítése és a nemzeti egység fellazításának — belemagyarázott — Szent-Istváni szándéka irányába terelve azt. Mégpedig megalapozatlanul.

Az eredeti szövegben ugyanis nem a mai értelemben vett ország és az idegenek relációjáról van szó — ahogy a modern fordítás sugallja —, mert a „*táplálásban*” (nutrias) és „*tisztességes tartásban/vendégül látásban*” (honeste teneas) az uralkodó és a vendégek közvetlen kapcsolatára szűkül az ajánlás. Közvetlen gazdasági és jogi függőségi kapcsolatot jelez: királyi finanszírozás, irányítás és ellenőrzés alatt. Aminek tényleges Szent Istváni gyakorlatát pl. Gizella királyné bajor kísérete tagjainak királyi birtokon való leteleptítése is tükrözi. Ez a gyakorlat az utódok telepítési módszereiben is nyomon követhető.

⁵³ Más fordításban „esendő” (Lásd a következő jegyzetet)

⁵⁴ Árpád-kori legendák és intelmek. Szerk.: ÉRSZEGI Géza. Bp., 1983. 59. old. KURCZ Ágnes fordítása

⁵⁵ Idézi GOMBOS F. Albin: Szent István a középkori külföldi történetírásban. Szent István Emlékkönyv 1988-as reprint (válogatás) kiadása. 666. old.

IMPERATOR. HENRICVS. GISELA. REX VNGARIAE STEPHANVS. HENRICVS. SOROREM SVAM. GISELAM. STEPHANO. VNGARIAE. REGI. FELICITER. DESPONDET

Ez a fogalmazásmód erőteljesen támasztja alá Mályusz Elemér nézetét, amit az Intelmek e részének értelmezésében fejtett ki,⁵⁶ éppen azon időszakban, amikor vele együtt minden tisztességes gondolkodó az erősödő hitleri német — tehát „idegen” — befolyás elleni védelem eszközeit kereste. Az ő álláspontja szerint ugyanis — ellentétben azokkal, akik itt az ország, mint földrajzi és politikai tényező hasznát és érdekét értik — Szent István az Intelmekben nem Magyarországról, hanem csupán a királyi udvarról, a királyi hatalomról, a királyi kíséretől szólván ajánlja a „különb-különb féle szót és szokásokat, fegyvert és tudományt” hozó külföldiek befogadását. Nem általában Magyarországnak, hanem — ismét csak leszűkítve — a magyar király környezetének gazdagításául, tekintélyének és fényének gyarapításául. Eckhart Ferencre hivatkozva maga is azt vallja, hogy a regnum korabeli magyar megfelelője az „ország” (uruság, ur-ság) volt ugyan, de nem a mai jelentéssel, hanem ahogy azt annakidején a lengyelek „ország” fonetikával vették át tőlünk, s náluk — a mi nyelvi fejlődésünktől elszakadva, mint afféle nyelvi zárvány — még ma is „kíséretet”, „környezetet” jelent. Másoktól, például Hóman Bálinttól, Bartoniek Emmától — avagy Balassa hódítópolitikai értelmezésétől (= „növelj naponként a te országodat”!) — eltérően azt vallotta, hogy a Szent István korabeli regnum illetve ország nem a kormányzás objektumát (földrajzi és népi kiterjedését) jelentette, hanem a király környezetét, azok körét, akik a király körül vannak, őt királyi jogainak gyakorlásában segítik, mint a hatalom aktív hordozói és érvényesítői. S tegyük hozzá: a minket akkor is barbárnak tituláló külföldi pöffeszkedés ellenszeréül a magyar király udvarát ékesítik, külföldi mérték szerint is a királyi udvar tekintély-elemei. Akik nyelvükkel, szokásaikkal, fegyvereikkel, tudományukkal — és nyilvánvalóan fontos külföldi kapcsolataikkal, szokás- és közegismere-tükkel — mint az Intelmek is mondja: „mind a király udvarát ékesítik és teszik nagyságosabbá” (omnia regiam ornant et magnificent aulam). Szent István tehát a királyi hatalom erősítésének eszközeiről beszél, és nem, illetve csak ezen keresztül az (mai értelemben vett) országról.

Mindezek figyelembevételével kell tehát értelmeznünk azt a sokat és sokféle összefüggésben idézett mondatot is, hogy „az egynyelvű és egyszokású ország (= királyi udvar, hatalom) gyenge és esendő”!⁵⁷

És most nézzük meg, hogy a bár gyér, de előforduló korabeli források szerint miként értelmezte ezt az ajánlást a kor embere?

Szent Gellért nagyobbik legendájában⁵⁸ Mór püspök így szól Anasztáz apáthoz: „Ültessük tehát szekeriünkre (t. i. Gellértet), vezessük a király elé; nagy ajándéknak veszi majd tőlünk őt, hiszen megparancsolta, hogy minden jövevényt befogadjunk, és akiket alkalmasnak ítélünk, egyenesen az ő személye számára fenntartsuk”. A király tehát, az Intelmek ajánlásához híven, valóban a saját udvari környezetébe, mégpedig az „alkalmasság” uralkodói kíváncsiságai szerint válogatott. S nyilván nemcsak az idegenek közül, de mindenünnen, miként a kortárs Augiensistől tudjuk, a „legderekbakat”.

⁵⁶ MÁLYUSZ Elemér: A középkori magyar nemzetiségi politika. Századok, 1939. évf. 257—294., 385—448. old. „Az egynyelvű ország.” Századok, 1941. évf. 113—139. old.

⁵⁷ A CJH a „fragilis”-t törekenynek, az „Árpád-kori legendák és intelmek”-ben Kurcz Ágnes esendőnek fordítja. Azért idézzük itt ezt az utóbbi változatot, mert a mai köztudat leginkább ezt a fordítást ismeri

⁵⁸ Árpád-kori legendák és intelmek. Szerk.: ÉRSZEGI Géza. Bp., 1983. 78. old. SZABÓ Flóris fordítása

Szent István későbbi keletű, Hartvik püspök által írt legendája viszont így idézi⁵⁹ — az Intelmekre is utalva — a királyi koncepciót: „*azt akarta, hogy országa minden vendégnek nyitvaálló menedéket nyújtson, így mindenkinek szabad bejárása legyen; ha akarki belép, senki ne merje megsérteni vagy zaklatni valamiben. Ez így is történt. Mert amíg élt, egy vendéget sem mert senki zaklatással háborgatni*”. Ez önmagában és a felszínen ellentmondani látszik annak az értelmezésünknek, hogy nem az ország kapuinak kitérítése volt a szándék. De ha azt tekintjük, hogy ez a leírás maga is egy későbbi értelmezés — szemmel láthatóan tágító, kiterjesztő, a korlátozást kiiktató célzattal tér el az Intelmek eredeti mondanivalójától —, akkor tartózkodnunk kell attól, hogy ilyen szószerintiségében vetítsük vissza Szent István korára, s ezen keresztül értelmezzük az Intelmekben korántsem így megfogalmazott tanítást. Bízást maradhatunk tehát a nagyobbik Gellért-legenda útmutatásánál, amely az alkalmasság szerinti válogatást teszi a vendégjog feltételéül. A korabeli jogszabályokkal egybevetve még látni fogjuk, hogy ez mennyire így van. (Hartvik püspök sorainak „történelemhamisító” célzatára és annak vélhető okaira pedig később még visszatérünk.)

Ugyanerre a következtetésre juthatunk akkor, ha Szent István II. törvényének 22. cikkelyét olvassuk a „vendégek befogadásáról”, ahol már mindenkire kiterjedően írja elő, hogy „*ha valaki vendéget fogad magához jóakarattal és annak tisztességes tartásáról gondot visel, valameddig feltett szándéka szerint látja el, ne hagyja el a vendég az ő gazdáját, se lakó szállást ne keressen másnál*”.⁶⁰ Ez a köz-szabály ugyanazt az elvet fejezi ki, amit a trónörökösnek szóló Intelmek. S nyilvánvalóan a gyakorlatban már kialakult összetételű főúri kíséretnek idegen eredetű fegyveres vitézeire vonatkozik, akik megállapodással szegődtek egy-egy nemes úr szolgálatába. A törvény előírja egyfelől ezek jóakaratu és tisztességes eltartását, másfelől urához köti a szegődött idegen vendéget. Vagyis: a közbiztonság érdekében tilalommal veszi elejét az idegen, s jobbára fegyverforgató elemek gazdátlan — tehát veszélyes — kóborlásának!

Ha az Árpád-kori jogalkotás fennmaradt emlékeit tovább vizsgáljuk, akkor — a Hartvik féle tolmácsolástól eltérően — arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az Intelmek korabeli jogszokási és közismereti értelmezése, és a magyar jognak az idegenekhez való viszonya is az ország érdekeinek védelmét biztosító feltételekhez, az alkalmasság, az ellenőrzés és a jogtisztelet kívánalmaihoz kötötte a vendégjog biztosítását.

Szent László például (I/17., 18.) még az egyházi személyek ellenőrzését is előírta, ha azok idegen jövevények voltak. Mondván, hogy „*ha valamely jövevény egyházi személy az ő püspökének ajánló levele nélkül jövend e hazába, törvénnyel (= törvénykezéssel, vagyis bírói vizsgálattal) avagy tanúvallás által kell meglátni, hogy netalán barát vagy valami gyilkos legyen-e, avagy micsoda szerzetnek vallja magát*”. A befogadott idegen papnak pedig kötelességévé teszi, hogy „*ha valamely egyházi személy e hazában jövevény, valamely püspökhöz vagy ispánhoz áll, és az ő ura jól bánik vele és a szegődség szerint tartja őt, semmiképpen el ne hagyja azt — ha távozni akarna — míg a szentvedett igaztalanságról való panaszát a király nem hallja*”. A közbiztonsági kontrollt biztosítja a kolostorok évente többszöri ellenőrzését előíró 21. fejezet utolsó mondata is, amely szerint az eredetének tisztázása nélkül „*szerzetest vagy apácát a rendbe felvenni se püspök, se apát ne merjen*”. Íme tehát, a társadalmi viszonyok változását és a vallási élet konszolidáltabb viszonyai között megváltozott bevándorlási szokásait is tükrözve, a másfélszáz évvel későbbi jog még a kiváltságos helyzetű egyházi személyek ellenőrzését is előírja, s betelepedésüket ajánló levéllel vagy törvénylátással igazolt alkalmassági feltételekhez köti. Ezt a szabályozást erősíti, sőt keményíti meg később Kálmán király (I/3.) azzal, hogy „*idegen papot vagy diakónust csak ajánló levéllel kell befogadni. — Akit pedig eddig befogadtak, meg kell vizsgálni, hogy igaz úton jöttek-e? Azért, hogy ha valamelyiküknek valami rossz híre ütné meg fülünket, az ilyen szűnjék meg hivatalától, míg törvény szerint igazolja magát, vagy: az országból el s kitakarodik!*”

Egyáltalán nem lehetetlen, sőt az idő- és érdekeltségbeli egybeesést tekintve igen valószínű, hogy Hartvik püspök — maga is idegen eredetű egyházi személy lévén (!) — e törvények feltételszabó szigora, s különösen Kálmán törvényének keménysége ellen berzenkedve idézte legendájában oly hamis szabadossággal Szent István intelmekbeli koncepcióját! ... Semmi sincs új a nap alatt!

Feltűnő, hogy a békés besenyő jövevényeket kirabló és lemészároló „szolgák” felakasztatásának érzékelhetően célzatos, Kálmán szigorával replikázó példázata Hartviknál úgy jelenik meg, hogy a Hartviknak is forrásul szolgáló korábbi, és Szent Istvánhoz időben is közelebbi keletkezésű Nagy Legendában⁶¹ nyoma sincs ennek a tanulságos(!) történetnek! A Kis Legenda említi ugyan, de egészen más előadásban és más összefüggésbe helyezve, mint ahogyan Hartvik tárgyalja azt. Hartviknál kifejezetten az „**idegenek**” korlátozatlan szabadságát propagáló célzattal jelenik meg az epizód tanulsága, a Kis Legendában⁶² viszont — nemcsak a „vendégpusztítók” példázatában, hanem a felforgató

⁵⁹ Árpád-kori legendák és intelmek. Szerk.: ÉRSZEGI Géza. Bp., 1983. 34—53. old. KURCZ Ágnes fordítása

⁶⁰ CJH I. kötet. (Ugyaninnen idézzük a továbbiakban valamennyi Árpád-kori jogszabály magyar fordítását)

⁶¹ Az 1998. évi Östörténeti Találkozón elhangzott 20 perces előadás e tanulmány teljes terjedelméhez képest rövidített szövegű volt. ami a szerkesztésben un. „húzást” igényelt. A húzási/szerkesztési hiba következtében a Kis Legendáról is úgy szóltam, mintha abban nem (sem) lenne nyoma a vendég-besenyők példázatának. A téma 1998. évi aktualitása miatt az előadás szövege röviddel később megjelent a TURÁN (XXVIII.) Új I. évfolyam 4. számában, de a hibásan rövidített szöveggel. A hiba kiegészítő kiigazítását a TURÁN (XXIX.) Új II. évfolyam 1. száma 85. old. közli, az itteni teljes szöveg tartalmának megfelelően

⁶² Árpád-kori legendák és intelmek. Szerk.: ÉRSZEGI Géza. Bp., 1983. 16—22. old. KURCZ Ágnes fordítása

Koppány lázadásának leverésében, a királyra törő merénylők megbüntetésében és a rántámadó besenyők visszaverésében is — a **jogtiszteleten** és a **közbiztonságon** van a hangsúly.

A Kis Legenda és Hartvik püspök legendájának egybevetése itt egy kissé alaposabb elemzést igényel.

Alapvető különbség a kettő között, hogy míg a Kis Legenda Szent Istvánról beszél, addig a Hartvik-legenda Szent István példáján keresztül Kálmán királynak szól.

A Kis Legenda Szent István térítő tevékenységét és igazságos rendeleteinek, ítéleteinek bölcsességét, mint keresztényi erőnyeket domborítja ki, mondván, hogy az „igazságtalanságot elkövetők és azzal egyetértők nem állhattak meg szeme előtt”. Ami pedig a besenyő-mészároló szolgák esetét illeti, az szemmel látható történeti kapcsolatban van a közvetlenül előtte ismertetett besenyő támadás visszaverésével. A támadó besenyők „rombolni” törek országunk határait. A békés besenyő vendégek sorsának leírása is jelzi, hogy a támadók, kiveretésük előtt, alapos dűlást, rombolást, rablást végeztek a megtámadott vidéken. Ez abból világlik ki, ahogyan egyrészt a vendég besenyők előadják a sérelmüket, másrészt amilyen szavakkal István kérdőre vonja s bünteti a békés jövevényeket megtámadó, egy részüket megölő, s az egész csoportot kirabló szolgákat.

A jövevények azt hangsúlyozzák, hogy ők „semmi rosszat nem forralva” jöttek a király ítéletének tudományát meghallgatni. Ez a fordulat nyilvánvalóan az előző besenyő támadással áll összefüggésben, annak eseményeihez viszonyítva mondják magukról, az őket ért támadás indok- és jogtalanságának bizonyításául, hogy Ők viszont nem támadóként, hanem vendégként érkeztek az országba. A király pedig azt kéri számon a „vendégpusztító” szolgáktól: *„miért hágtátok által az Istentől rendelt törvényt? Miért nem ismertek irgalmat, és ártatlan embereket miért büntettek?”* Nyilvánvaló e mondatok tartalmában is, hogy emezek ártatlansága ama rombolók bűnösségét is kifejezi. Maga a király is erre utal, amikor így folytatja: *„Mert nem azokat kell sújtani, akik a törvényt hallgatják, hanem akik áthágják. ... Ezzel akarta hát megértetni, hogy aki nem nyugszik meg az Úr által meghirdetett igazságos törvényben, így jár. Hallották a föld lakói az ítéletet, mellyel a király intézkedett, és megrettentek”*.

Márpedig ezekkel a szavakkal Szent István nem a vendégek, hanem az **ártatlanok** sérelmét kéri számon a jogsértőkön! Ítéletével pedig a vendégek bántalmazása okán ugyan, de abban magát az önkényt, az igazságtalanságot, a törvények megsértését bünteti.

A két besenyő-történet összefüggései és az ítélet szavai azt is jelzik, hogy a békés jövevényeket megtámadó szolgák valamely valószínű sérelmet önkényesen megtorló (= „büntető”!) **önbíráskodást** követhettek el, ami viszont minden valamire való jogrendszerben jogszerűtlen, tehát megbüntetendő. Különösen a katonáknál, a katonai fegyelem kiemelkedő jelentőségére tekintettel. S méginkább az uralkodó közvetlen szolgálatában álló „szolgáknál”, akikkel nemcsak rendet tart, hanem példát is kell, hogy mutasson.

Az elítéltek büntetésének végrehajtása is e királyi példamutatás jegyében és a közrend fenntartásának szolgálatában történt: bár ha királyi szolgák voltak is, *„valamennyiüket elvezették, és az ország minden táján, az utak mentén kettesével felakasztva elvesztették”*. Az akasztás országra szóló nyilvánossága — a korabeli nyilvánossági gyakorlat célzatával — az igazságosztó megtorlásokon túl a közönség tanulságául, elrettentéséül, tehát hasonló rendbontások megelőzéséül is szolgált.

A Kis Legenda s az abban leírt uralkodói — jogalkotó és ítélkező — tevékenység értelmezéséhez tehát nem az idegen-befogadás és a vendégjog korlátozatlan szabadsága a helyes modern kulcsszó, hanem a „jogszerűség” és „törvénytisztelet”, a „közrend” és „közbiztonság”. Ami az idegenek és vendégek befogadásának is alapja volt, *pro* és *contra*. Amit — a besenyő vendégek történetének bevezető mondata szerint — István király világszerte híressé vált és bizalmat keltő ítélkező bölcsessége teremtett meg Magyarországon, s azt — lám — nemcsak az idegenek és vendégek befogadásának feltételeként, de az országlakosok magatartásában is számonkérte és megkövetelte. Igazságosan és következetesen.

Itt azt se feledhetjük, hogy Szent Istvánnak egyszerre kellett bel- és külpolitikai érdeket néznie akkor, amikor a belső közbiztonságot és annak törvényi alapjait — országlakosok és vendégek javára egyaránt —, kiépítette. Kálmán ebben is követte őt, amikor az országon nem éppen a legkeresztényibb fegyelemmel átigyekvő keresztieseknek biztosította az élelem és abrakvásárlás lehetőségét, de ellenőrző fegyveres kísérettel őrködött azon, hogy az ország népet ne fosztogassák!

Mindezt Hartvik püspök is nyilván igen jól tudta, mert az ő legendájában az Intelmek hamis interpretálása árulkodóan jelzi a tényektől eltávolodó koncepciók célzatot. Melynek eszköze volt az is, hogy a két besenyő történet összefüggéseit szétszakítva, csupán a vendég-besenyők sérelmét és annak az idegenek szabadságára koncentráltan értelmezett értékelését adja elő példabeszédi megfogalmazásban, éppen abban a korszakban, amikor az idegeneknek igencsak meggyűlhetett a bajuk Szent László és Kálmán király szigorú — „idegenrendészeti” — törvényeivel. S minden bizonnyal szerepe lehetett a törvények szükségszerű szigorában csak úgy, mint Hartvik besenyő-példázatában annak a történelmi ténynek is, hogy épp az időben erősödött a keletről egyre inkább kiszoruló és a magyarországi befogadásra egyre inkább rászoruló besenyők beáramlása, és e befogadásnak többirányú „belpolitikai” hatása.

Sőt! Mintha már a Kis Legenda értelmezéséhez is adna ez a történelmi helyzet némi támpontot. Hiszen István szentté avatása körül készült, tehát szinte egykorú a püspök szerzette legendával, feltehetően Szent László korában keletkezett. Amikor az idegenek ellenőrzésének fokozott szükségét már a szigorodó törvények is jelzik Szent László jogalkotásában. Csakhogy itt a példázat tanulsága egészen más, mint Hartviknál. A két legenda vonatkozó elbeszélésének summázatában rajzolódik ki legélesebben, hogy Hartvik példázata Kálmán királynak szól, őt inti az Intelmek torz interpretálásával; a Kis Legenda viszont Istvánról beszél, s ha a keletkezése korában élők is meg akarja szólítani, akkor azt az országlakosok általánosságában a keresztény uralkodó **igazságos** tetteinek példázatával teszi.

Ami pedig a Kis Legendában a jó és rossz besenyők kettős történetének tanulságát illeti, azzal valószínűleg magukhoz a besenyőkhöz, s általában az idegen jövevényekhez szól elsősorban, mondván, hogy azt a besenyőt (idegent), aki „rosszat forralva”, támadón érkezik, s ezzel „okot ad rá”, maga a király veri ki az országból. Aki azonban békés szándékú jövevény, azt védik a törvények, s az orvul rájuk támadót maga a király bünteti. Bizony, tanulság lehet ez annak, aki olvasni tud, és érteni a példázatból. — Hartviknál viszont elsikkad ez az idegenekhez szóló tanulság, átadva helyét a királyt intő célzatos példázatnak.

Íme, a jogi relevanciák ilyen szempontok fényét is rávetítik a két legenda tartalmának korabeli aktualitására, s az eltérésük történeti hátterére. Az értelmezés miértjeire, cui prodest-jére, s lehetséges terminus ante- és post quem-jére. Nagyönis ide illik Virág Benedek történetírói és jogászai tapasztalata arról, hogy a régmúltnak „*ítéletteteleiben ismerhetni meg botlásait*”. Mert minden törvény és minden ítélet tükrö a kor problémáinak.

Feltevésünket alátámasztja, de Hartvik berzenkedését aligha enyhíthette az a tény, hogy Kálmán az egyházi személyek körén kívülre is kiterjesztette azt a követelményt, hogy „*kezesség nélkül semmi jövevényt be ne fogadjanak*”!

Lám, a felsorolt szabályokkal is az országot és az ország érdekeit, nyugalmit, közbiztonságát védik Árpád- házi királyaink a méltatlan vagy káros idegenektől.

Ugyanez az országvédelmi tendencia érvényesül László és Kálmán törvényeinek az izmaelita kalmárookra, zsidókra, böszörményekre és üzbégek, mint más szokású és más vallású egyénekre vagy közösségekre vonatkozó szabályaiban is.⁶³ E szabályoknak is egyfelől az ellenőrzés, másfelől az életmódbeli megfelelés a lényege, legalább azon a szinten, hogy a még korántsem egységesen római-keresztény vallású magyar népesség nyugalmit ne zavarják, s ne adjanak nekik ingerlő példát a renitenciára. Vagyis, gyakorlatilag ezektől a (szemlátomást közöttünk élő, s szokásait és vallásukat kellő diszkréció mellett szabadon gyakorló) jövevényektől is ugyanazt az országlakosi fegyelmet követelik, amit a magyaroktól: a pogány vallás és szokások elhagyásában, a kóborló/vándorló életmód felszámolásában. Speciálisan fejezi ki ezt a követelményt Szent László első törvénykönyvének 31. fejezete, az olaszokról szólván, „*akik a magyarság törvényes szokásait követni nem akarják — tudniillik hogy ők, mikor a magyarok már elhagyták a húsnak ételét, még ezután hétfőn és kedden is húst esznek — ha azt mondják, hogy a mi jobb szokásunk nekik nem kellemes, menjenek, ahová akarnak. De pénzüket, mit itt kerestek, hagyják itten; hacsak eszükre nem térnek és velünk együtt nem kezdenek a böjthöz*”! ... Ez a rendelkezés nem igényel bővebb magyarázatot.

Szent László arról is rendelkezett (II/18.), hogy „*ha más ország tájáról jövevény ember érkezik a végekbe lovat venni, vagy egyéb áruval való kereskedés okáért, menjen azon végbeli ispán kíséretével a király elébe, és vásároljon — a királyi poroszló előtt — a király engedélyével, amit és amennyit engedni fog neki*”. Az országbeliek érdekeinek védelme itt is nyilvánvaló.

Lám, a király és a jog igenis éberrel ügyel a hazai érdekekre, a közbiztonságra, s nem ad feltétlen szabadságot az idegeneknek, hanem feltételeket szab, ellenőrzi őket, aki pedig nem felel meg a jogszerű kívánalmaknak, „*mehet ahová akar*”, sőt, el is várja tőlük, hogy „*kitakarodjanak*” az országból, még ha egyházi személyek is az alkalmatlan jövevények.

II. Endréről különösképpen azt tartja a köztudomás, hogy sok könnyelműsége mellett az idegeneknek is korlátlan szabadságot biztosított országában. Vajay Szabolcs több írásában⁶⁴ is bebizonyította már a II. Endrét lekicsinylő nézetnek több ponton hibás voltát. Most nézzük meg, ez a királyunk milyen korlátozást írt elő az idegenek számára az Aranybullában. Itt differenciáltan, többféle idegenről esik szó. A 11. cikkelyben azokról, akik ez után akarnak az országba jönni, s itt a vendégek jogaiban részesülni: „*ha vendégek, vagyis tudniillik jámbor/rendes emberek*⁶⁵ *jönnének az országba, ország tanácsa nélkül méltóságra ne jussanak*”. Nyilvánvaló, hogy ez a „*jámbor/rendes emberek*”-et megnevező magyarzó félmondat nemcsak definiál, hanem a korabeli közértelmezést és az annak megfelelő gyakorlati igényt is megörökíti.

Az 1222-ben kiadott (első) Aranybulla 19. cikkelye a Szent Istvántól nyert jogokban erősíti meg a várjobbágyokat és vendégeket. A 26. cikkely pedig a birtokok eladományozását, vagyis az ország területének ilyen módon való csor-

⁶³ Pl.: Szent László: I/9. és 26.; Kálmán: I/3. és 4., I/46., 47., 49., I/74.; II/1., 2., 3. tc.

⁶⁴ Ernst Wies, az egyik legkitűnőbb Szent Erzsébet-életrajz szerzője is azt írja („Árpád-házi Szent Erzsébet.” Ford.: TUZA Csilla, Kairosz Kiadó, é. n. 47. old.), hogy „*alaposabb vizsgálódás után az a benyomásunk, hogy az egyházi történetírók ítéletét II. Andrással szemben éppen az befolyásolta, hogy a német lovagrendet kültte Magyarországról*”.

⁶⁵ A CJH-ban „vagyis jámborok”. ÉRSZEGI Géza fordításában: „tudniillik rendes emberek” (Érszegi Géza: Az Aranybulla. Budapest. 1990)

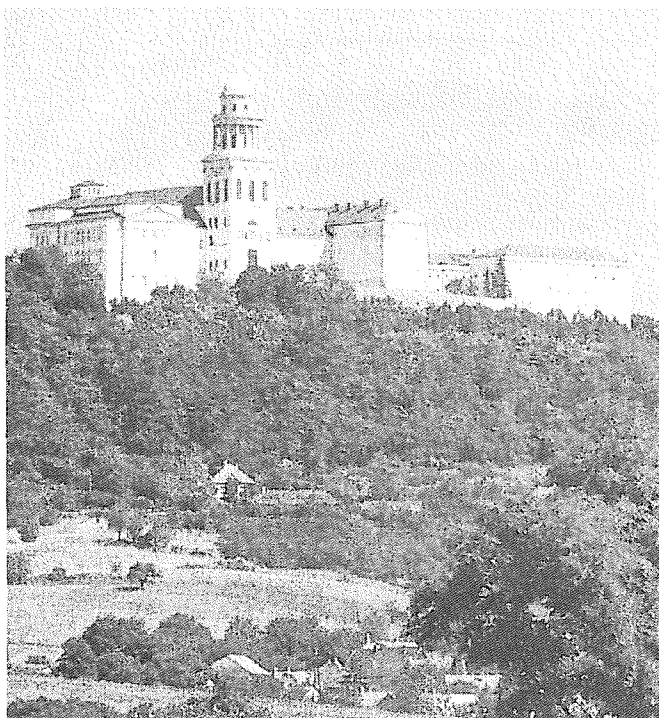
bítását tiltja a királynak és az országon kívül élő — tehát külföldi illetőségű — idegeneknek egyaránt. Végül a 24. cikkely az országos pénzügyek kezelését szabályozva írja elő, hogy pénzváltó kamaraispánok, só-kamarások és vámosok csak magyar nemesek lehetnek, az izmaelitákat (mohamedánokat) és zsidókat — nyilvánvalóan, mint az országból ki-s-be járó kereskedőket és kapcsolataikat — pedig kifejezetten kirekeszti e körből. Ezzel a koncepcióval harmonizál az 1231-es második Aranybulla 23. cikkelye, mely az idegen nemesekről is ugyanígy rendelkezik, mondván, hogy „*az országba jövő nemes vendégeket, hacsak nem akarnak itteni lakosok lenni, méltóságokra ne emeljék, az ilyenek viszik ki ugyanis az ország gazdagságát*”. Nyilván ugyanabból a gazdasági okból s megfontolásból szól így II. Endre, amelyre tekintettel már Szent László is megtiltotta, hogy a törvényeinket el nem fogadó olaszok az itt keresett pénzt kivigyék az országból.

Jóllehet a tanítás szerint II. Endrét éppen a könnyelműsége és az idegenek iránti engedékenysége miatt és éppen az ország népe kényszerítette e törvények megalkotására, itt azonban nem az a fontos, miként s mi okból történt így, hanem az, hogy a korabeli szokás és közértelmezés szerint az idegen akkor volt befogadható és a vendégjogban részesülő személy, ha **rendes ember** volt, törvénytisztelő, s nem veszélyeztette az ország nyugalomát, kül- és közbiztonságát, jólétét. S hogy ez biztosítva is legyen, az ellenőrzésük, felügyeletük is szabályozottan és szervezetten, az uralkodó központosított hatalmi eszközeivel történt.

Ugyanez a „**rendes ember**” és az ebből eredő „**hasznosság**” ismérveivel megkülönböztetett alkalmasság volt feltétele a „pozitív diszkriminációt” is kifejező városi vagy egyéb csoportos (oláh, szlavón, szász stb.) kiváltságok elnyerésének is. És hogy ez mennyire így volt, arra éppen II. Endre király adott példát, amikor a Barcaságba nemrégiben telepített Német Lovagrendet, az ország biztonságát és függetlenségét veszélyeztető hatalmi törekvései miatt, saját maga verte ki Magyarországról⁶⁶. Amiként Szent István is tétovázás nélkül verte ki országunkból az 1030-ban bajor!/⁶⁷ élcsapattal rántkötő II. Konrád német-római császárt. És keményen védte délkeleti határainkat a rabló szándékú besenyők, illetve a délről jövő balkáni támadás ellen. S bármily jámbor és a zarándokokat támogató uralkodó volt is, II. Konrád császár zarándoknak álcázott konstantinápolyi követét nem engedte átutazni az országon.

Szó sem volt tehát az Árpád-dinasztia uralmának idején elvtelen idegen-imádatról, feltétel nélküli idegen-bebocsátásról, idegen-dédelgető korlátlan szabadságról vagy szabadosságról, a magyar érdekek, hagyományok és szokások mellőzéséről. Az alapelv változatlanul az volt, ahogyan az Árpád-kori jogszokást is feldolgozó Werbőczy leírta a Tripartitumban: „*aki Rómában van, annak a római szokások szerint kell élnie*”!⁶⁷ Az Intelmektől az Aranybulláig, majd a Hármaskönyvig történt időközi szabályozás pedig nem az alapelvet, a befogadás alkalmassági feltételeit változtatta — ezek nyilván ősi gyökerű, szokásos (ésszerű és életszerű!) követelmények —, hanem a végrehajtás, az ellenőrzés módját, megszervezését, az érvényesülés garanciáit fejlesztette az aktuális gyakorlati körülményeket és igényeket követve.

Mindez — nyilván a régebbi időkbe visszanyúló gyökerekkel — írott jog- emlékeinkben az Intelmekkel kezdődött, és az Intelmek értelmezésénél, s minden Szent István egyéniségére és uralkodására abból levont következtetésnél, ma is így irányadó.

⁶⁶ Vö.: Ernst WIES könyvéből a 14. sz. jegyzetben idézett megállapítással. Melynek objektivitását hangsúlyozza a tény, hogy a javunkra cseppet sem elfogult szerző ugyanezen könyvének 44. oldalán azt a nyugateurópai sztereotípiát ismétli, hogy a nyugati világot sziléziai Jámbor Henrik herceg (egyébként Erzsébet anyai ági unokatestvére) „mentette meg” a tatároktól, seregének és önmagának Liegnitznél (Legnica), 1241. április 8-án (ugyanezen könyv „Időbeli áttekintése” szerint április 4-én; Katona Tamás szerkesztésében és a Helikon kiadásában 1981-ben megjelent A tatárjárás emlékezete c. dokumentumgyűjtemény 349. old. 8. sz. jegyzete szerint április 9-én) — történt feláldozásával. ... Ez után ugyanis a győztes tatárok nem Európa ellen vonultak, hanem Morvaországon keresztül mireánk zúdultak, hogy a már hónapok óta itt dülő hordával egyesülve néhány nappal később. 1241. április 11-én a muhi pusztán, felettünk győzedelmeskedjenek. Tehát nem a sziléziai herceg — egyébként IV. Bélának is unokatestvére — valóban hősi ütközete és halála mentette meg a „nyugati világot” a tatártól (hanem az, hogy a tatárnak elsősorban Magyarországra és a velük szövetségre nem lépő IV. Bélára vásott a foga), mert még bennünket sem tudott megmenteni tőlük, a muhi csatától és három évig tartó dúlásuktól

⁶⁷ WERBŐCZY István: Hármaskönyv. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították: KOLOSVÁRY Sándor és ÓVÁRI Kelemen. MTA kiadása. 1894. II. rész 5. cím 171. old.

A KORAI ÁRPÁD-KOR HÁZASODÁSI DIPLOMÁCIÁJA

Atilla Európában: a hun vezér mennyegzője
a burgundi királylánnyal és
Atilla halála (Kr. u. 453)
(Daru Kádas István tus-acril rajza)

A dolgok logikájának következtéseire alapuló megfigyelésem szerint az Árpád dinasztia — és egyben az egész magyar történelem — legtitokzatosabb és legszenzációsabb dinasztikus-diplomáciai frigye Álmos vezér szüleinek, Ügyeknek és Emesének — Önedbelia vezér leányának¹ — házassága.

*

A fennmaradt magyar írásbeliség kezdetei előtti korok eseményeinek feltárásában a kutató egyik legfontosabb eszköze a logika, s annak segítségével az összefüggések elemzése. Amire nemcsak az írásbeliség gyepűin való eligazodáshoz van szükség, hanem az írásbeliség belső hézagainak kitöltéséhez is. Egyebek között azoknak a belső hézagoknak a kitöltéséhez, amelyek a korabeli köztudomás, az akkor leírást nem igénylő evidenciák mai ismeretlensége következtében tántorognak a dokumentált történelmi adatok között.

Így vagyunk Anonymus Gestájával is, amelynek hitelességét a „finn-ugor” történelemszemlélet tényállító hipotézisei mellett — ezeket is megalapozóan — főleg a modern kor Anonymusig, s korábbra méginkább visszavetülő köztudomási tájékozatlansága segít kétségbe vonni. S az a rossz reflex, amely a régmúlt eseményeit is a jelenkor szokásai és normái szerint értékeli.

Holott egyetlen olyan dokumentált adatunk sincs, amely Anonymust hitelesen cáfolná, vagy a Gestát valóban támadhatóvá tenné. Hitelességének kétségei a korabeli, de mára elenyészett köztudomás lejegyzetlenségében, az evidenciális adatolási hézagokban is gyökereznek. Ezekre néha utal is a Névtelen, amikor a krónikák mellett egyfelől a parasztok fecsegését emlegeti, másfelől a „*quid plura*” vagy „*quid ultra*” fordulatokkal

hidalja át a lejegyzetlenség hézagait. S olykor — de szemmel láthatóan — a kényes témák elkerüléséből eredő űrt is. Az elemzésnél ezekkel is számolni kell, hiszen I. Endre szkíta szokásokat² szigorúan betiltó törvénycikkjei a krónikás számára is tabuvá tették a „pogány” hagyományokat és a velük összefüggő események propagálását. Így ezek is az akkor még élő köztudomásra maradtak, az utókornak való megörökítés helyett.

Nem feledhetjük el, hogy Anonymus keresztény vallású, keresztény műveltségű egyházi ember volt. A működését megelőző kor „pogány” tendenciájú vallási-társadalmi eseményei és azok megítélése nyilvánvalóan csak az ellenükben győztes vagy helyreállított keresztény kurzus politikai koncepciója — vagy szükségletei — szerinti szűrőn át kerülhettek a krónikába. Talán éppen emiatt is volt szükség a korszerűsített, keresztény változatú, a „pogány” múlt eseményeit aktuálisan átfésülő Gestára, a hivatkozott „pogány” tartalmú könyvek és krónikák helyett vagy mellett³. Azt viszont el kell ismerni, hogy Anonymus nem vaskalaposan cenzúrázta a „pogány” kor adatait. A történelemhamisító magyarázkodás vagy átirás helyett csiszoltan bölcs lazasággal hagyta a hézagok értelmezését a közismereti kiegészítésre.

Talán, sőt igen valószínűen az is a korabeli köztudomásra való hagyatkozás következménye, hogy a Gestában, azon kívül, hogy jeles vezér volt, bővebb tájékoztatást nem kapunk Önedbeliáról. Azt sem írja, hogy milyen származék, s melyik törzs feje volt Emese apja. A Dentumagyariában kötött házasság mégis kiemelkedően jelentős. Annak

¹ A Képes Krónika szerint Álmosnak nem Ügyek, hanem Ügyek fia Előd az apja. Ezt az ellentmondást a történelemtudomány egyes más források alapján úgy oldja fel, hogy Elődöt (Szabolcs apját) Álmos testvérének tekinti

² A szkíta eredet ténye és köztudomási volta nélkül ez a törvény, éppen a fő tárgya tekintetében, nem lett volna közérthető. Holott a közérthetőség minden törvény hatékonyságának fő feltétele

³ A forrásul is szolgáló korábbi írások párhuzamos (esetleg titkosan archivált) megtartása mellett egyebek között a Tárih-i Üngürüs kezletkezésének körülményei és forrás-hivatkozásai szólnak

kell lennie, hiszen a Gesta az Árpád dinasztia leszármazásának többszöri emlegetésében csak Álmostól kezdve mondja őket — Álmost és Árpádot — Atilla király leszármazottjának. Mégpedig különös hangsúllyal.

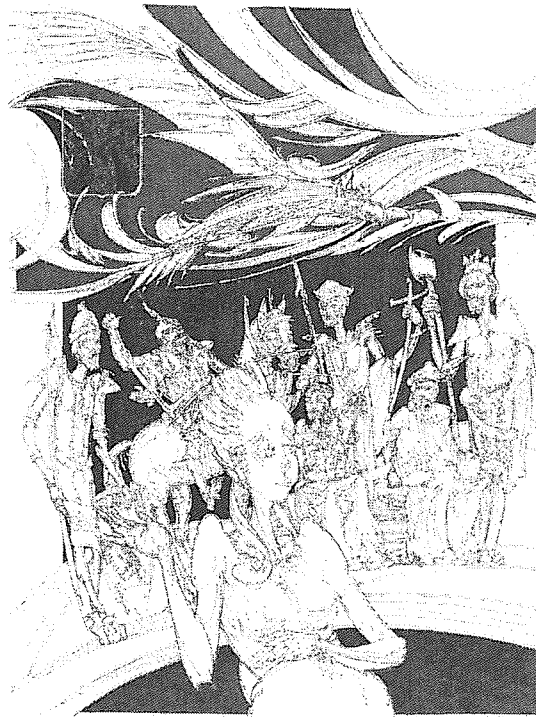
Mert hogyan is fogalmaz a Névtelen? „Szkitiának első királya Magóg volt, Jáfet fia, és ez a nemzet Magóg királytól kapta a magyar nevet. Ennek a királynak ivadékból sarjadt az igen nevezetes és roppant hatalmú Atilla király. ... Hosszú idő múlva pedig, ugyanazon Magóg király ivadékból eredt Ügyek, Álmos vezér apja, kitől Magyarország királyai és vezérei származtak”.⁴ Feltűnő, hogy Atillánál is, Ügyeknél is a közös ős, Magóg és az ő nemzetségéből való származás szerepel az eredet meghatározójaként. Mint amikor ugyanazon család közös őstől származó két ágáról beszélünk. Mindkettőt Magógtól eredezteti, Ügyeknél azt is hangsúlyozva, hogy ő időben későbbi származék, de kettejük között közvetlen, egyenes leszármazást nem említ. Ezt először és csak az Emesével kötött házasságból született Álmosnál találjuk. Ő az első, akit nemcsak Magóg, de Atilla leszármazottjának is nevez a Névtelen. Mégpedig önmagában is sokatmondó differenciálással.

Álmos születéséről ugyanis így szól: „Álmos vezér pedig, miután világra született, nagy öröme szolgált Ügyeknek és rokonainak, továbbá Szkítia hajdani összes előkelőinek, merthogy az apja, Ügyek, Magóg király nemzetségéből eredt”. (A kiemelések tőlem. — SZ-K. I.) Lám, a gyerekekről — akinél az apa nemzetsége a meghatározó — még mindig csak az Ügyek-Magóg vonal megjelölésével beszél. Viszont azonnal előkerül az **Atillától** való származtatás, amikor a Pannóniába, Atilla egykori földjére való bevonulásra készülődő törzsszövetség az öröklés okán választ vezérlő fejedelmet. Ám ez az öröklési jogigényt alátámasztó leszármaztatás nem a dinasztia valamennyi férfi felmenőjén át, hanem csak Álmostól vezetve válik hivatkozási alappá. Mondván, hogy Pannónia „Atilla király földje, akinek az ivadékból Álmos vezér, Árpád apja származott”. Erre a leszármazásra és az ebből eredő öröklési jogcímre hivatkozik aztán Árpád Maróttal és Salánnal szemben. És a helyenként megrettent lakosok félelme is abból eredt, hogy „Árpád apja Álmos vezér, Atilla király nemzetségéből származik”.

Tehát Álmos a kulcsszereplő. Elődei csak a Magóg királytól való származás révén jelesek, a nemzeti nemzedékrendben ő az első, így megnevezett Atilla-utód, s Atillától való leszármazását és ország-visszafoglalási jogcímét Árpád is tőle eredezteti! ...

Tekintve, hogy a szeptei lovas-társadalmakban a társadalmi helyzet alapvető meghatározója a származás, a vele járó rang és vagyon, bizonyos, hogy a régi jog egyik legfontosabb ága az öröklés szabályozása volt. A mindkét szülőtől át hármló öröklés biztosítása.⁵ Ennek szükségképpen velejárója volt az öröklés alapját képező rokon- és leszármazási vonalak pontos ismerete és több-nemzedéki számontartása. Tehát ha Anonymusnál a dinasztia nemzedékrendjében csak Álmossal kezdődik az Atillai leszármazás és örökség emlegetése, annak feltétlenül jogi relevanciájú jelentősége van. S ha ennek a Gestában nem találjuk részletes indokát, annak elsődleges magyarázata csakis az lehet, hogy a ténybeli háttér a Gesta keletkezése idején még köztudomású — közismereti tényező — volt, nem szorult külön magyarázatra vagy ismertetésre.

Árpád vezérré választása indokául azt is írja a Gesta, hogy az azért történt — a Vérszerződés jövőbeni utódlási feltételeivel —, mert Álmos vezér, Ügyek fia, „továbbá azok, akik az ő (vagyis Álmos) nemzetségéből származnak, jelesebbek voltak nem dolgában, meg hadban is hatalmasabbak”. Úgy tűnik, mintha itt a törzsszövetségi differenciálás mellett magán a Turul nemzetségen belül is — újabb — differenciálás történnék: csak Álmos és Árpád leszármazottaira vonatkozik a „jelesebb nem” megkülönböztetés. Ezt is csak az Atillától való származás magyarázza, ami tehát a dinasztia többi tagjánál hiányzik. Pedig a nemzetségnek nyilván több tagja is volt, és talán magának Ügyeknek is voltak más feleségtől más fiai is, Álmoson kívül.⁶

Emese álma, a hun és magyar fejedelmek, királyok eredetmondája szerint Emesét, a Turul nemzetség őseit egy madár termékenyítette meg álmában (Daru Kádas István tus-acril rajza)

⁴ Anonymus: Gesta Hungarorum. Hasonmás kiadás PAIS Dezső fordításával. Magyar Helikon. Budapest, 1975. (A Gestát végig eszerint idézem.)

⁵ Ennek egyik megnyilvánulása volt a szeptei népek jogának (perzsa eredetű) levirátusi intézménye: a nő házassággal hozott vagyonának a férj nemzetsége számára való biztosításában

⁶ Egyes források így tekintik Elődöt is — Szabolcs apját — Ügyek fiának. Álmos testvérének

Eszerint igen valószínű a Gesta itteni adatainak azon jelentése, hogy a Magóg királytól való leszármazás révén egyébként is előkelő Magóg, másként Turul nemzetség Ügyek-ágába Emese hozta magával a nemzetség másik ágához tartozó Atilla királytól való leszármazást. Emesén keresztül pedig, anyai örökségül Álmos, majd Árpád örökölte Önedbelia törzsét, s ezzel nött hadi erejük a többiekénél hatalmasabbra.⁷

Márpedig ha ez így van, akkor nem Atilla, hanem Magóg király szeleme az Emese álmában megjelent Turul. Magógé, aki nemzetsége nagy fiaiban támad fel újból és újból: előbb Atilla, majd Álmos, mint a nemzetség fényének megújítói személyében. Ezt valószínűsíti az is, hogy sem maga az álom, sem az álomfejtés, Atilláról szót se szól, csak a Turullal — a Turul nem férfi ivadékával! — való nászból származó „dicső királyokról” mint utódokról beszél, akik „nem a saját földjükön sokasodnak el”.⁸

*

Ügyek és Emese misztikus jelentőségű házasságát — a jelek szerint — kevésbé misztikus, viszont annál gyakorlatibb hatalmi/politikai/szövetségi érdekek által létrehozott házasságok követték. Álmos is Dentumagaria egyik jelentős vezérének leányát vette feleségül,⁹ s ezt tette később a dinasztia több tagja, így Taksony is, aki a „kunok földjéről”¹⁰ vett feleséget maga mellé, vagy például Vazul, aki Tátyony nembeli leányt vett feleségül, majd Géza fejedelem, sőt azok a királyaink is, akik egyik-másik leányukat vagy testvérüket az ország főuraival házastották össze. Ez a házassági mód volt egyrészt a törzsszövetség, másrészt a Kijevnél csatlakozott „kunok” vagyis avar várkunok, illetve a Kárpát medence őslakosainak számító avarok s más népek előkelőivel való kapcsolatok révén az ország belső megerősítésének egyik eszköze, az egymástól és a főfejedelemtől — jog-

szokásilag — egyébként független törzseknek, vezéreknek és előkelőknek a dinasztiahoz rokonítása révén.

Padányi meggyőző érvekkel támasztja alá abbéli feltételezését, hogy Álmos dinasztiaja már a kijevei időkben rokonságba került a rusz földön meggyökeresedett Rjurikokkal — így biztosítva a honfoglalási hadműveletek nagyon is aktuális védelmét a kelet felőli háttámadás ellen. Erre utal az a magától értetődő biztonság is, amellyel később a — leányaik férjhezadása révén is — gyorsan terjeszkedő Rjurikok egyik-másik fejedelemségénél kerestek politikai menedéket előbb Vazul, majd I. Béla¹¹ fiai. Csak míg a kezdeti idők házassági kapcsolatairól nincsenek ismert adatok, csupán a tények logikája ad következtetési alapot, addig a Vazul-fiak, illetve Béla fiainak a Rjurik dinasztia lányai-
val kötött házassága, avagy a még későbbiek, már ismereteseke előttünk¹².

*

Zolta fia Taksony házasságáról Anonymus úgy emlékezik meg, hogy neki apja „a kunok földjéről” hozott feleséget. Vajon hol lehetett ez a föld, s ezek a kunok kik lehettek¹³?

⁷ A Dümmerth Dezső szerinti Atilla—Kovrat—Bat—Baján—Álmos leszármazás tehát igaz lehet, csak nem a Turul nemzetség Álmost megelőző nemzedékrendjében, hanem anyai ágon. Ezt a Gesta más adatai is valószínűsítik. Anonymus azt írja pl. a honfoglalási hadműveletekben sokat szereplő Zuárdról és Kadocsáról, hogy Álmos nagybátyjának, Hüleknek fiai, akik Árpád engedélyével éppen azokra az óbolgár-görög vidékekre távoznak, ahová a monda szerint Atilla kedvenc fia, Csaba is visszavonult apja halála után. S nota bene: Anonymusnál Zuárd népének ottani utódait hívták később a görögök Sobamogyeri-nek. Másutt, pl. Kézai hun történetében viszont ugyanezen Zuárd és Kadocsa hun vitézek. ... ami ha többet nem jelent is, de annyit mindenképpen, hogy Álmos rokonságának ezen ágához (személyeihez) fűzött hun hagyományokat a korabeli történelmi emlékezet. E házasság misztikumának értékelésekor az is figyelembe veendő, hogy a mezopotámiai ékiratos táblák megfejtésének nyomán (Deimel, Labat szótárai) feltehető, hogy Emese a finnugor nyelvcsaládban ugyan emsét, anyaállatot jelent, de Emesu-ként, ahogyan Anonymus is írja a nevet, az ékiratok nyelvén felkent papnő a jelentése

⁸ Itt misztikus jelentősége lehet a házasságkötés 819. évi dátumának is. A 819-es szám renormált alakja (8+1+9 =) „9”, az ókor és a jelenkor egyes népi szokásainak egyik bűvös, tehát misztikus jelentésű száma, akárcsak a 108 honfoglaló nemzetsége stb. [Ismereteink szerint legkorábban a sumer mitológia ismerte a szent „kilencséget”, mint misztikus lény(eket).]

⁹ Anonymus 10

¹⁰ Kérdés, hogy a honfoglalásban résztvevő, s javarészt a Felvidéken s a Tiszántúlon letelepített kunokról, avagy a nyugat-dunántúli részekben volt egykori avar kaganátus „földjéről” van-e szó. A „kunok földje” kifejezés az utóbbira utal

¹¹ Bélának benin, benyin, belin ragadványnevét is ismerik a krónikák. A Szent István emlékkönyv ide vonatkozó jegyzete szerint a ruszok között kapta, s fehérét, vagyis fehér-magyar voltát jelzi. De egyúttal azt is bizonyítja, hogy maga a Béla név — bár sokan így állítják — nem szláv eredetű. Hiszen a „fehér” jelentéssel értelmezett „Béla” személynév mellett az ugyancsak fehér jelentésű ragadványnévnek semmi értelme nem lett volna ugyanabban a szláv környezetben

¹² A történelem által feljegyzett, ismert házasságok sora csak ez után következik a két dinasztia kapcsolatában

¹³ A leggyakoribb álláspont szerint Sarolt besenyő származású volt

Tény, hogy Anonymus kunokat emlegető adatait is szokás kétségbe vonni, azzal az okfejtéssel, hogy a kunok csak jóval később költöztek Magyarországra. Ma már azonban — különösen az ausztriai történeti, településtörténeti, családtörténeti és családnév-kutatások eredményei alapján — egyre nagyobb valószínűsége van annak a lehetőségnek, hogy az Anonymus emlegette kunok az avarok (vár-kunok) Árpádék bejövetelét megért maradékai. Akik, a Kárpát-medence egyes, legvalószínűbben az északkeleti hegyei közé visszahúzódva, megőrizték etnikai önállóságukat,¹⁴ s Kijevnél csatlakoztak Álmos és Árpád hadaihoz. S ha a Gesta szerint követjük nyomon a honfoglalásban résztvevő kunok területfoglalásait és a foglalásban való részvételüket honoráló adományokat, akkor azt vélhetnénk, hogy az Anonymus szerinti „kunok földje” a Felvidéket vagy a Tiszántúlt jelentette. Csakhogy jogilag ez Taksony korában már nem a „kunok földje” volt, hanem Árpádé és a magyaroké. A megadományozottak csak birtokolták azt. Innen tehát Taksony felesége nem jöhetett. Az sem valószínű, hogy a honfoglalással hátrahagyott keleti háttérben élő s történetileg majd csak később felbukkanó kunokra kell gondolnunk, hiszen itt akkor — reális földrajzi és diplomáciai közelségben — „kunok földjének” nincsenek történelmi nyomai. ... Ám ha tovább vizsgáljuk a honfoglalás Anonymus szerinti menetét, azt tapasztaljuk, hogy a Dunántúlnak — a valamikori Pannóniának — a Szent Márton hegyén túli, Győr—Zala—Fertő—Pozsony környéki területein nem emleget sem hadműveleteket, sem hódoltatást, sem önkéntes hódolást. Valójában erről a vidékről, ennek honfoglalási birtokbavételéről egy szava sincs. Pedig ezen túl, nyugat felé vannak azok a gyepűk, melyeken viszont elég mozgalmas volt a honfoglalókat követő generációk tevékenysége. Ami azt valószínűsíti, hogy ezen a területen akkor még létezett a karoling-vazallusságon belül önálló politikai formációként szerveződött utolsó avar kaganátus, amely Nagy Károlytól a szlávok elleni védelemül kért s kapott magának 805-ben Szombathely és a Duna között — *inter Sabariam et Carnuntum* — területet. Minden valószínűség szerint ez lehetett a Zolta-kori „kunok földje”, amely ennek a dinasztikus házasságnak hozománya révén tagozódott be — akárcsak Mén Marót bihar-oroszága — az Árpád dinasztia Magyarországa.¹⁵

Ezt Anonymus azzal is valószínűsíti, amit az elbeszélésben közvetlenül ennek a házasságnak említéséhez fűz: „Midőn Zolta vezér meg vitézei így mindenfelé gyökeret vertek **Magyarországon**, akkor Zolta vezér fiának Taksonynak feleséget hozott a **kunok földjéről**. Majd még életében megeskette nemeseit és a fiát, Taksonyt még életében vezérré meg uralkodóvá tette **egész Magyarország felett**”. Amiből az következik, hogy az e házasság előtti Magyarország és a „kunok földje” még két külön, önálló terület, melyek csak a házasságkötés után válnak „**egész Magyarországgá**”. A megfogalmazás logikai sora igen valószínűen azt fejezi ki, hogy ezzel a házassággal alakult teljes egészé — politikai és földrajzi értelemben egyaránt — Magyarország. Bár a korabeli valóságos határok, a gyepűket is beleértve, túlléptek ezen a honfoglalás által nem bolygatott néhány nyugati vármegyényi területen, az, addig tiszteltben tartott önállóságát feladva, ekkor vált a hajdani avar birodalom pannóniai maradékából az Atilla-örökös Árpádokkal megújult Hungária részévé.

* * *

Géza fejedelem az erdélyi Gyulák nemzetségét igyekezett a főfejedelmi dinasztiahoz fűzni, amikor a világszépnek mondott Saroltot feleségül vette.¹⁶ Gézaról nem tudható pontosan, mikor keresztelkedett meg — hogy attól fogva két vagy több Istennek is áldozzék —, de ez bizonyára a házasságkötése előtt történhetett. Ugyanis az akkor már görög-keleti kereszténységet valló Gyulák leányát a krónikák szerint „törvényesen” vette feleségül, ami a korabeli viszonyok között a keresztény egyház szertartása szerinti házasságkötést jelentette. (Nyilvánvalóan ugyanezért mondja a krónikák legtöbbje Vazul feleségét, a Tátony nembeli leányt csupán „ágyasnak”,¹⁷ mivel ők csak „pogány” módon házasodtak össze.)

A Sarolttal kötött házasságnak viszont nemcsak a hatalomerősítő és ország egységesítő diplomáciai jelentősége fontos, de a fejedelemasszonyról írott feljegyzések is érdekessé teszik azt.¹⁸ S e feljegyzések a társadalmi emlékezet-

¹⁴ Nógrád, Borsod, Heves, Abauj, Zemplén, Ung, Sáros, Máramaros vidékén, és akiket a környező szlávok „polvcoknak”, tehát nem „oboroknak” hanem — a maguk nyelvén — kunoknak neveznek. Vö. pl. Padányi Viktor: *Dentu-magyarica*. Veszprém, 1989

¹⁵ Csak a nyomdai előkészületek időszakában ismertem meg Fehér Mátyás Jenő Korai avar kaganok c. könyvét, melyben Anonymustól független, osztrák levéltári adatok alapján jut a kun—avar kapcsolatokat illetően is hasonló következtetésre

¹⁶ Géza után a belső házasságok a dinasztia leányainak magyar főurakhoz való férjhezadására korlátozódtak. Az ismert adatok között pl.: így kerülhetett Szent Istvánnal rokonságba Csanád nembeli Doboka fia Csanád; Géza fejedelem Sarolt nevű leányáról pedig tudjuk, hogy az ő révén a kun/avar Ed és Edumen nemzetsége, az Abák kerültek sógorságba Szent Istvánnal; 1090 körül Hontpázmány nembeli Lampert Szent László nővérének férje; Moys nádor III. Béla király sógora vagy veje volt; a XII. sz. elején Örsúr nembeli Örs kapja feleségül a dinasztia egyik nőrokonát; a XII. sz. végén viszont II. Géza lánya Margit megy feleségül András somogyi comes-hez; 1236 körül Cseklézi Bökény neje Erzsébet volt II. András király unokatestvére, akinek még a sógorát, Miskolc nembeli Domokos bánt is a királyi ház rokonaként tartották számon; a XIII. sz. végén Kacsics nembeli Tamást mondják felesége révén a királyi ház rokonának; a XIV. század első harmadában pedig Koloni Pető állt IV. Bélával rokonságban. IV. Béla fia, V. István viszont Kún Erzsébettel kötött házasságában a tatárjárás diktálta szükség és körülmények szerint elegyíti a nemzetközi szövetséget teremtő házassági kapcsolatot a még nagyonis friss belső relációval. (Az Árpád-ház „kihalása” után viszont fordult a kocka: a maga is női ágú Árpád-utód Nagy Lajos pl. vélhetően azért (is) vette feleségül Kotromanics Erzsébetet, mert női ágon ő is Árpád-leszármazott volt, s ez megkettőzte az utódok — az új dinasztia — jogát az Árpádok trónjára. Esetleg III. Endre leszármazottainak netáni trónjegyével szemben is! A megoldás erősen emlékeztet Álmos szüleinek házasságára)

¹⁷ A Budai Krónika viszont hangsúlyozottan törvényesnek mondja a házasságukat. (Nem lehetetlen, hogy a Tátony-nem is valamely ereje s tekintélye teljében maradt avar nemzetség volt, s ez tette diplomáciailag kívánatosná a frigyet)

¹⁸ A korabeli külföldi krónikák, levelek sora emlékezik meg egyrészt a házasságról, másrészt magáról Saroltól

nek — a hagyományok világán keresztül — olyan régiségbe vezető, s olyan kultúrkörhöz kapcsoló dokumentumai, amelyek nemzeti eredettörténeti jelentőségét sem hagyhatjuk figyelmen kívül.

Amit ugyanis a fejedelemsasszonyról leginkább Thietmár püspök és Querfurti Brúnó feljegyzései nyomán tudunk, az az, hogy igen okos, uralkodásra termett asszony és „férfiasan” határozott egyéniség volt. Aki — Brúnó mester szerint — még az ország kormányzását is magához ragadta. Az erre utaló adatokat gyakran értelmezik úgy, mintha Géza fejedelmet is irányító személyiség lett volna. ... Holott a korabeli levelek illetve feljegyzések Saroltnak a kormányzásban való részvételét valójában csak a vallás dolgaira nézve említik, ... ennek pedig az lehet a legkézenfekvőbb oka, hogy mint keresztény vallásban nevelkedett asszony — családi kapcsolataiban is szorosabb szálal kötődve a bizánci kereszténységhez — hitbéli magabiztosságával, a keresztény vallásban és kultúrában való tájékozottságával, családi kapcsolataival meghatározó szerepű társa, egyenrangú egyéniségű fejedelmi partnere lehetett a csak felnőtt korában megkeresztelkedett Geyza-Istvánnak, az államalapítás és a keresztény térítés egyébként cseppet sem gyengekező, pipogya előkészítőjének. A gyenge, felesége által befolyásolható, asszonyjárom alatt cselekvő uralkodó figurája sehogyan sem illik a kereszténységet politikai taktikával felvevő, de a pogány vallás követését is nyíltan vállaló, viszont Sarolt bizánci rítusú kereszténységétől eltérő! nyugati orientációjú kereszténység útját választó s meghatározó, erőskező főfejedeleme.

A Saroltról legjellemzőbbnek tartott feljegyzés a kortárs Thietmár merseburgi püspöké, aki szerint „*fölötte mulatós természetű, férfimódra ült a lovon, és egyszer, hirtelen haragjában, egyvalakit leszúrt*”. Talán illik Saroltra is a jellemzés, de vajon róla szól-e, avagy „csak” egy pogány hagyományok szerinti ideálról? A kérdés: toposz vagy valóság Sarolt „fölötte mulatós” férfimódi természete?

Az ókori Kelet folyamközi kultúrájában az egyik legjelentősebb istennő Innin, aki — az agyagtáblák üzenete szerint — egyebek között „a csaták és harcok úrnője”, melyekben könnyedén győzedelmeskedett, jóllehet tevékenysége különben egészen békés volt: szövés és fonás. Mint a harcosok oltalmazója: amazon. Egy babiloni himnuszban ez áll róla: „*Ha mámorító ital mellett ül, úgy tartja magát, bárha nő, mint egy derék férfiú*”.¹⁹ Mezopotámia későbbi, akkád korszakában ugyanezt az istennőt Istárnak nevezték. A „Panaszos ének Istár Istenasszonyhoz” Istárt parancsokat osztó és törvényt ülő uralkodónak, csaták úrnőjének, királyok gyepölőszáron vezetőjének, haragvó istennőnek nevezi. Ezek a kultikus emlékek istennői tulajdonságként mutatják be, tehát idealizálják az efajta asszonyi-uralkodónői-istennői attitűdöt. Vajon véletlen-e, hogy a kortársak ezekkel a babiloni istennő-tulajdonságokkal jellemezték Saroltot? Vajon véletlen-e, hogy Sarolt valamennyi „vad” jellemvonásában ezek a babiloni jelzők elevenednek meg? Saroltról írt feljegyzésekben már toposzként feltűnő „adatok” legvalószínűbb eredete — ha szeppei kitérőkön át is — ez a mezopotámiai hagyomány. Vajon mennyit őrzött a Szent István-kori népi „pogány” kultikus emlékezet — amelyből Thietmár is meríthetett — ebből az idealizáló ókori értékelésből? Mert ha Saroltról már a kortársak körében is ilyen beszéd járta, akkor bizonyos, hogy a köztudatban kiemelkedő és köztiszteletnek örvendő személyiség volt, akinek különös tiszteletét és megbecsülését fejezi ki a mitikus (gilgamesi, istennői) hagyomány benne való megtestesítése. Mely hagyomány a szeppei népek kultúrájában, sőt mindennapi gyakorlatában is továbbélt, Justinus feljegyzése szerint, aki azt írta a szkítákról, hogy „*nem fényeskedtek jobban férfiak, mint asszonyaik, a hadi érényekben*”! Eszerint a szkíta korban is ideális női érény volt a harcdezt fegyverforgató bátorság. Aminek sem az európaítól idegen etnokarakteres jellegét, sem mélyen gyökerező ősvallási „pogány” tartalmát a keresztény Thietmár, s a férfiás természet nimbuszát az ő nyomán tovább (a szilaj barbárság bélyegévé) bővítő követők már fel se ismerhették. (Annál is inkább, mivel ez a — lovat (számukra szokatlanul) valóban megülő — férfiás női természet amúgy is bőven belefért a „művelt nyugat” rólunk alkotott képébe.²⁰) — Ám ez a Thietmár-i adat mást is jelez! Azt ugyanis, hogy az első ezredforduló körüli magyar kultúra milyen régiségbe nyúló és magas fokát képviseli az ókori világot meghatározó kultúra ismeretének!²¹

Szent István és Bajor Gizella (Sarolt és Géza fejedelem által előkészített) frigye az Álmos—Árpád dinasztia legfélreértettebb és legfélremagyarázottabb házassága. Amiből a századunkban eldivatosodott felszínes kritika valósá-

¹⁹ A Gilgames eposz egyik részlete. Idézi J. Klíma: Mezopotámia c. könyvében. Ugyancsak a Gilgames eposzban találkozunk Szidurival, a csapláros istennővel, és több helyen is a misztikus szerepű csaplárosnékkal, amiből együttvéve is arra következtethetünk, hogy az ilyenfajta borivásban is férfiás mentalitás annakidején nem elítélendő, hanem inkább tiszteletreméltó asszonyi attitűd (vagy foglalkozás) volt. Akárcsak a magyar pusztán a pásztorok és pásztorkirályok, gulyások, csikósok, pandúrok s betyárok világában a sok „korcsmárosné, arany virág” legendás szerepe minden csárdában és betyártörténetben, még Petőfi paródiájában is. Fejenaggyal, a falusi kováccsal — az ősvallás ugyancsak mitikus szereplőjével — egykorban

²⁰ Feltehetően része volt Saroltnak ezen istennői tulajdonsággal való felruházásában a még élő pogány kultusz azon nézetének is, amely a fejedelmi hatalom égi eredetét és az uralkodó szakralitását helyezte a hatalmi hierarchia csúcsára, ami természetesen — Emese példája szerint — a fejedelem hitvesétől is istennői/papnői tulajdonságokat követelt

²¹ Ennek a magyar népi hagyományokban mélyen élő ókori kultúraismeretnek figyelemreméltó jele az a párhuzam is, amelyet a Fazekas Mihály által „eredeti magyar népmeseként” feldolgozott Ludas Matyi és a hajdani Nippuri szegény ember történetének szinte képről-képre megegyező eseménysora is felmutat. De megtalálható a Gilgames-történetben a Toldi hagyomány magja is: amint a Toldihoz hasonlóan erős és mindenkit legyőző Gilgames a „*jobb kezével föl, egyenesen tartja a hosszú árbocrudat*”!

gos történelmi — nemzetellenességi, nyugatimádati, árulási, hagyománytiprási, vérszerződés-szegési²² botránykövet készített holott éppen ez a tudománytalanul felszínes ítélkezés a botrányos (eredményét tekintve egysorban a kárhoztatott marxista nemzetellenességgel), mert az internacionalista ideológia nemzettudat-romboló ártalmához csatlakozik legnagyobb királyaink egyike, de továbbfejlesztett változataiban már egész egyetlen nemzeti dinasztiaink tekintélyének és megbecsülésének szisztematikus rombolásával. A tényeket figyelmen kívül hagyó vagy csúsztató egyoldalúság szelektív populáris publicistai önkényével.

Ám István és Gizella házassága nem előzmények nélkül kötött. És korántsem egy gyenge Magyarország, s még csak nem is egy európaiságában „gyenge” dinasztia nyugati érdekű megerősítését vagy a nyugathoz való törleszkedését jelentette. A korabeli viszonyok és események összefüggései az ily szűklátókörű értelmezésnél sokkal differenciáltabb politikai tartalmat kölcsönöznek e házasságnak.

Ezek az összefüggések valójában nem is ennél a házassági kapcsolattól, hanem három generációval korábban kezdődtek. Amikor is a Karoling ház kihalásával trónra került Arnulf bajor herceg feleségül vette „egy magyar dux” leányát, keresztény nevén Ágnest. Vannak, akik az Árpád-dinasztiából,²³ mások valamelyik honfoglaló törzsi fejedelem nemzetségéből valónak tekintik²⁴, megint mások pannóniai avar származásúnak.²⁵ Nemzetségi eredete tehát bizonytalan, egy azonban bizonyos: magyar volt. Mégpedig a térség egyik politikai fontosságú, tekintélyes családjának sarja. S így lett ősanja annak a bajor uralkodó dinasztiának, amelyből Gizella királyné született.

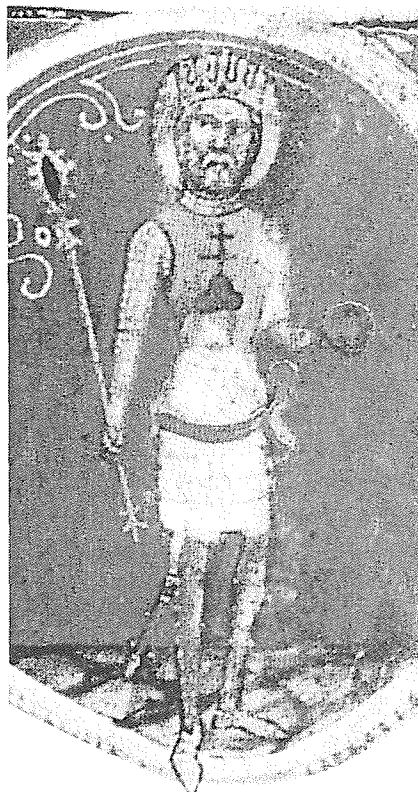
Szent István házasságának diplomáciai jelentőségét azonban nemcsak ez a tény határozta meg. Ez a tény önmagában ugyanis nem lett volna elegendő a Kárpát-medencében egyre erősödő hatalmú Árpád-dinasztia diplomáciai érdeklődésének felkeltéséhez. Ennek a frigynek ugyanis igen erős geopolitikai jelentősége, és ennek révén az ország kétségtelen Közép-európai jelentőségét is jelző, szemmel láthatóan határozott európai nagyhatalmi ígérete volt. Mégpedig eleven történelmi hagyományokban és korabeli körülményekben gyökerező ígérete.

Ugyanis a Duna völgye, egészen a frank-bajor határig előbb Atilla hun birodalmának, majd mintegy két évszázadon át az avar birodalomnak volt része. E birodalmak összeomlása után is jelentős helybenmaradó hun és avar lakossággal. Tehát mind a köznépi, mind az elitrétegben — valóságosan vagy csak látszólag beolvadó — jelentős hun és avar elemekkel, hun és avar rokonságot, hagyományokat, kultúrát őrző nemzetségekkel, összetartozás-tudatot építő kapcsolatokkal, s ennek megfelelően meg-megújuló önállósági törekvésekkel: mind a frank Karoling, mind az azt követő szász Liudolf német királyi illetve német-római császári hatalom relációjában.

Arnulf herceg és a magyar dux leányának házassága éppen a vazallusi helyzettel való elégedetlenség időszakának szövetségkereső diplomáciai frigye volt, bajor oldalról nálunk keresve a katonapolitikai támogatást és hátteret.

Arnulf és Ágnes Judit nevű leányát I. Ottó császár öccse, a bajorok nyakába ültetett szász Henrik — I. Henrik „bajor herceg” — vette feleségül 937-ben: a bajor hercegi családba, a bajor elitbe és a bajor hagyományokba nyilvánvalóan ajánlatos beházasodásul. Erről a bajor Juditról azt jegyezték fel, hogy „ritka szépségű és okos hölgy volt”, s aligha rajta múltott a német krónikák által felnagyított jelentőségű 955-ös Lech-mezei vereségünk. Az ő fiuk volt Cívakodó Henrik bajor herceg, kinek burgundi Gizellával kötött házasságából született III. Henrik bajor herceg, majd német király, végül II. Henrik néven német-római császár, valamint Gizella, az első magyar királyné. Istvánnal való egybekelése még Géza fejedelemsége idején történt, tehát nyilvánvaló része volt neki is — az István által elfogadott — dinasztikus kapcsolat létrehozásában.

E házasság mai elmarasztaló kritikája csak azt tekinti, hogy Gizella, apja révén az augsburgi győző, I. Ottó császár unokahúga — Madarász Henrik dédunokája — volt, s ebben az Árpád-dinasztiához méltatlan megalkuvás vagy az elfajzott elnemzetietlenedés jelét látja. Ez még akkor is igaztalanul egyoldalú bírálóat volna, ha az a bizonyos

I. (Szent) István

²² Akad olyan szerző is, aki vérszerződés-szegő árulást lát abban, hogy Árpád utódai nem a honfoglaló fejedelmi nemzetségekből házasodtak! Holott a vérszerződésnek ilyen kikötése nincs! Valószínűleg azért, mert már akkor is tudtak a dinasztikus diplomáciai házassági kötelek stratégiai szerepéről, no meg a belterjes házasodás genetikai ártalmainak nem utolsó sorban az uralkodói alkalmasságra ható következményeiről

²³ Lásd a Pallas és a Révay Nagylexikon (bajor) Arnulf és Ágnes szócikkeit és hivatkozásait. (Vö. még Bajor Judit lexikoni adataival is.)

²⁴ Pl. Padányi Viktor: Vérbulcsu. Buenos Aires, 1955

²⁵ Fehér Mátyás Jenő: Korai avar kagánok. Buenos Aires, 1972

augsburgi vereség a magyar történelem sorsroppantó jelentőségű eseménye lett volna. Ám az az egyetlen csatányi vereség valójában nem volt sem különösen súlyos, sem sorsrontó erejű. Mindössze a „pöffeszkedő”²⁶ német krónikások — s kései magyar követők — nagyítják ilyenné a jelentőségét.

Semmi komoly érv nem szól tehát az ellen, hogy István és Gizella házasságának jelentőségét ne a felszínesen feltételezett törleszkedő, szervilis megalkuvás relációjában értékeljük, hanem annak megengedésével, hogy a korabeli magyar realitások sem kölcsönöztek az augsburgi vereségnek olyan különös jelentőséget, amely ezt a házasságot akadályozhatta vagy leértékelte volna.²⁷ Ellenben minden jel arra mutat, hogy a házasság diplomáciai jelentősége óriási, kitervelése pedig a legnemesebb nemzeti hagyományokon érlelt koncepció volt. Középpontjában a hun Atilla és az avar Baján kagán birodalmának újraélesztésével, népeik új, európai-szkíta hatalommá való egyesítésének ter- vével.

Mik e házasság ilyen megfontolásának ma feltárható bizonyítékai?

Mindenek előtt az a tény, hogy Szent István és Gizella királyné, akkor, amikor Gizella gyermektelen bátyja, Henrik bajor herceg, egyben német király illetve német-római császár 1025-ben meghalt, saját fiuk, Imre herceg javára bejelentették az utódlási igényt, azon a jogcímen, hogy egyenes vérségi leszármazottja a bajor hercegi dinasztiának.²⁸ Ez az utódlási igény azonban nemcsak a bajorországi hercegség megszerzésének lehetőségét hordta magában, hanem a német királyi, illetve a Német-római császári méltóság megszerzésének személyes vagy dinasztikus esélyét is. Messzi benyomulást a tőlünk idegen német életterbe, s ennek révén magyar érdekű vagy szövetségű részvételt a német politikai stratégiában. Ha ez a konstelláció beválik — márpedig ez a házasság ezt az esélyt is jelentette — az szinte felmérhetetlen hasznára lehetett volna Magyarországnak jövőjének és európai imázsának.

Az utódlási esély komolyságát jelzi a bajor trónra ugyancsak a fia számára, de leszármazási jogalap nélkül, kívülről pályázó II. Konrád császárnak ez után ellenünk indított hadjárata, mely végülis hatalmas magyar erőfölénnyel ért véget. De ez a kolosszális terv sikerét már nem biztosíthatta, mert Imre herceg 1031-ben, a béketárgyalások kezdete után, rejtélyes körülmények között, *nota bene*: vadkanvadászati baleset következtében, meghalt! (Talán azóta s emiatt gyanús minden vadkan-baleset, ami a magyar történelmet — rendszerint — kritikus szakaszaiban éri, s mindig az adott összefüggésben leghatékonyabb honfitársainkat iktatta ki a cselekvőképeselek sorából.²⁹) Így Szent István már csak a Géza fejedelem által a bajoroknak átengedett,³⁰ s gyors bajor betelepüléssel népesebbé tett, de még mindig jó- részt avarlakta gyepe Lajta-Fischa közötti, valamint a Morvamező Duna-Morva közötti részét csatoltatta vissza Magyarországhoz az 1031-es békeszerződésben.

Ami magát a bajor tervet illeti, nem volt az sem megalapozatlan, sem irreális.³¹ Magyarország akkor egy Géza majd István által már állammá formált középeurópai nagyhatalom volt. Élén olyan dinasztia, melynek Atillától való származása — adott esetben — jogalapot és jogfolytonosságot képviselt a Kárpátokon túl hajdan Atilla birodalmához tartozó területeken még jelentős számban élő hun-avar hagyományú népek irányában is. Ez legközvetlenebbül a stájer, bajor, morva és cseh területeket s azok lakosait érintette. S amely területbe — e történelmi hagyományok és jogfolytonosság alapján — a magyar gyepe, tehát magyar felségterület akkor még valóságosan is mélyen, közvetlenül a bajor-szász/frank szomszédságig beékelődött.³²

Ami pedig a bajor hercegség — rokon-dinasztiás vagy perszonáluniós — megszerzésével járó német királyi illetve német-római császári esélyeket illeti: azt a bajor pozíción kívül, nemcsak Magyarország nagyhatalmi ereje és tekintélye támogathatta, hanem a Gizella származásában³³ rejlő nyugateurópai családi kapcsolatok is. Elsősorban a há-

²⁶ Szent István az Intelmekben minősíti így a móresre tanítandó „idegeneket”

²⁷ A régieket egyszersmind együgyűeknek tekintő „pöffeszkedő” utókor szokása mindenben okosabbnak vélni saját feltevéseit

²⁸ Aventinus közli ismeretlen forrás alapján, hogy a Regensburgban tartott birodalmi gyűlésen Szt. István követi is megjelentek és uruk nevében, Gizella királyné jussán Bajorország átadását követelték Imre hg. számára. Ortilo de Lilienfeld szerint II. Konrád és Szt. István a bajor örökösödési kérdés miatt fogtak fegyvert egymás ellen. Az Annales Baiorum szerzője, Wipo káplán pedig úgy tudja, hogy a háború „a bajorok hibájából” — Konrád hódoltatási szándéka következtében — tört ki

²⁹ A balesetet a magyar krónikák — feltűnő módon — nem említik

³⁰ A gyepe átengedése is a házasság terjeszkedő célzatára utal, nem utolsó sorban azért, mert ebbe a területbe estek a Gizellának hozományul/hitbérül juttatott városok is. Ez magyarázza, hogy később Aba Sámuel adta „vissza”, majd (bizonyos stájerországi területekkel együtt) ismét Magyarországhoz tartozott, kisebb-nagyobb területi változásokkal egészen az Árpád-kor végéig. sőt: Nagy Lajos koráig. (Igy eshetett, hogy a háromtornyú máriacelli templom középső tornya az építető Nagy Lajos magyar király kegyuraságának emlékét őrzi)

³¹ Álláspontom szerint erre a tervre utal a még Imre herceg életében készült koronázási paláston — amely nem egy vélemény szerint kifejezetten a király használatára volt szánva, s csak később lett miszeruha-adomány — Imre és bajor Gizella portréja közé himzett fejrelvő, melyet az „ország” kettős jelképe díszít (esetleg a perszonálunió, esetleg a belső bajor tagozódás jeleként)

³² Ezen a területen hun-avar temetők, helységnevek, családnevek sokasága, okiratok sora bizonyítja a birodalmuk összeomlását etnikailag túlélő hun és avar népesség évszázados, és a honfoglalást is megőrző jelenlétét

³³ Bajor Gizella nőági magyar származásán kívül lehetséges a nagyanya apai ágának helyi avar kapcsolata is. Ez a Gizella által minden bizonnyal használt jelképekből (címer?) is következtethető. A koronázási palást szegélyének azon felében, amelyben az ő portréja is van, az avaroknál gyakran használt madár (sas, sólyom, turul?) alakja ismétlődik éppen olyan elrendezésben, amiként Szent István oldalán az Árpádok oroszlánjai találhatók. Síremlékét pedig sólyompár faragott képe díszíti

zasságkötéskor II., majd III. Ottó személyében még létező rokonság a német tér leghatalmasabb — szász eredetű császári — dinasztiajával.

Ám ha a császári címet nem is lehetett volna elérni — hiszen az a legtöbb németnek se sikerült —, a bajor trón mindenképpen biztosította volna a német külpolitikában való, magyar érdekű és szövetségű részvételt.³⁴ Amire bizony, a későbbi események tanúsága szerint, igen nagy szükség lett volna.

A bajor-magyar perszonálunió egyúttal a magyar király kezébe adta volna a már jól kiépült bajor nemzetközi (szövetségi és függőségi) kapcsolatokat is, amelyek a bajor befolyás révén kezelhetővé tették volna például a csehek irányából³⁵ sem kifejezetten barátságos nemzetközi környezetünket.

Ezek az esélyek és lehetőségek mind benne rejlettek ebben a házasságban!

Tehát nem a nemzeti érdekek elárulása, keresztény puhánysággal vállalt hajbókolás vezette a magyar-keresztény Vajk-Istvánt a nagyanyja révén magyar származású bajor Gizella oldalán az oltár elé, hanem előrelátó és körültekintő dinasztikus politikával kovácsolt érdekszövetség: zseniálisan nagylátókörű nagyhatalmi birodalomépítő koncepció, Magyarország és a magyar nemzet védelmére és megerősítésére. Amelyben nem lehet nem észrevenni a hagyományos szkita (pogány?) politikai kultúra meghatározó voltát: a gyeplélvű védelmi taktika fenntartását, és a már szórványban bár de etnikailag még létező rokonnépek magyar királyi érdekkörbe kapcsolását.³⁶

Bod Péter írta Magyar Athenas-ában Szent Istvánról, hogy „*ezt a királyt soha eléggé egy magyar is meg nem tudja dicsérni*”. Előző előadásomnál már idéztem ezt a mondást, s most itt is megismétlem, mert nem lehet elégszer ismételni.

Különösen most, a szentistváni évfordulók küszöbén.

FORRÁS- ÉS KAPCSOLATOS IRODALOM

ANONYMUS: Gesta Hungarorum. Hasonmás kiadás, Helikon. Budapest, 1977. Osiris, 1999

CSAPODI Csaba: Az Anonymus kérdés története. Gondolat. Budapest, 1978

DÜMMERTH Dezső: Az Árpádok nyomában. Panoráma, 1987

FEHÉR Mátyás Jenő: Korai avar kagánok. Buenos Aires, 1972

Gilgames — Agyagtáblák üzenete. Ford.: RÁKOS Sándor. Szerk.: KOMORÓCZY Géza. Európa K. Budapest, 1996

HERÉNYI István: Magyarország Nyugati végvidéke. 800—1242. Argumentum. 1997

HÓMAN Bálint: Szent István. Bp. én. Reprint

KARÁCSONY János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. MTA Budapest, 1900

KÁLTI Márk: Képes Krónika. Hasonmás kiadás. Helikon. Budapest, 1987

KLÍMA, Josef: Mezopotámia. Gondolat. Budapest, 1984

KÉZAI Simon: Magyarok cselekedetei. Legújabb kiadása: Osiris. Budapest, 1999

Magyarország Történelmi Kronológiája. MTA, 1986

TERDZSÜMAN, Mahmúd: Magyarország története — Tarih-i Üngürüs. Magvető. Budapest, 1996

PADÁNYI Viktor: Dentu-magyararia. Transsylvania. Buenos Aires, 1963

PADÁNYI Viktor: Vérbulcsu. Buenos Aires 1955

Pallas és Révai Nagylexikon név szerinti szócikkei

Szent István emlékkönyv. Szerk.: Serédy Jusztinián. MTA, 1938

SZÁDECZKY-KARDOSS Samu—FARKAS Csaba: Az avar történelem forrásai 557—806. Balassi Kiadó. 1998

THURÓCZI János: A magyarok krónikája. Hasonmás kiadás, Helikon. Budapest, 1986

A tatárjárás emlékezete. Szerk.: KATONA Tamás. Helikon. Budapest, 1981

³⁴ A házasság kitervelésekor természetesen még nem volt sejthető, hogy Szent Istvánnak csak egy fia éri meg a felnőttkort, tehát a bajor örökösödési igény érvényesítése szükségképpen perszonálunióhoz vezetne. Az sem volt bizonyos, hogy már a második generációban megnyílik a trónigény érvényesítésének lehetősége. A terv nyilván hosszabb távra is felmérte az esélyek változatait, ami korántsem rontja, sőt, fokozza a koncepció értékét

³⁵ A csehek hercege Zoltával — Anonymus szerint — hosszú időre adófizetést vállaló békét kötött a cseh-morva területeknek a Morva folyó határára való átengedése mellett. Nyilvánvalóan azért, mert a cseh-medence jelentős avar lakosságának, s emiatt magának a medencének a megtartásához fűződő érdekei így diktálták. E terület, a Morva és Olsava folyóig, és a Morvába nyugat felől torkolló Thaja völgyébe is behatolva, még évszázadokon át az Árpádok Magyarországhoz és a dinasztia fennhatósága alá tartozott

³⁶ Szórványos településük hátránya adott esetben előnnyé válhatott, mert jelenlétük a közöttük ugyancsak szórványban élő más nemzetiségű „lakosok” fölötti magyar kontrollt biztosíthatta volna

A NYELVÉSZEKHEZ ÉS MÁSOKHOZ¹

Nehéz a kezdet. Mivel kezdjem? Mindig csak egy ballada jut az eszembe, ha írni próbálok:

Kezdetben kén elkezdeni.
Hun a kezdetnek eleji?
Tán a kezdet kezdetikor?
Azt sem tudom, hogy volt, s mikor?
A kezdetnek kezdetével?
Öregapám meséjével?
Még se itten kezdem én el.

Aki azt gondolja, hogy helyesen tanítják az iskoláknak nevezett közbutuldáknak a történelmet, a magyarság eredetét, a magyar nyelvtant az e cikket azonnal tegye le, s ne olvassa tovább. Vagy tán csak ő olvassa tovább? A kezdet elején kérdezhetném: Túllépték már egyes tudományok a mélypontjaikat? E cikkben irodalomra nem utalok, csak ajánlom.

Szépek és jók a magyar műszaki találmányok, sőt van néhány világrengető is. Inkább sok, mint néhány! Szép és jó ez a jól megnyirbált mai magyar nyelv is. Szépen beszélt Balassa Bálint, az erdélyi és felföldi költők, írók, tudósok. Szépen és igazat írt a horvát származású gr. Zrínyi Miklós. Sajnos az van, hogy azok es írtanak, kik e nyelvet tönkre akarák tenni. Kezdetben, amíg írni nem nagyon tudának, csak a rovásírás írásával foglalkozának, s utána hamis igazságot vetének lapra, nemlétező birodalmak visszaállítása érdekében. A pálcára rovott történelem elégett, elégették, s valami megmaradt töredéke önmagától elenyészett. Maradt a papírra írt történelem, nyelvtan. Ezeknek es csak a latinul írt változatai maradtak fenn. Könyves Kálmán magyarul írt, íratott könyveiből van-e még valami? Lehethogy van még valahol Törökországban, de jól el van titkolva történészeink és nyelvészeink és más ellenségeink által, ám a hazugságok láncsorozatának sokassága állandóan terjesztetik, sőt gerjesztetik általuk. Megtörtént eseményekről e nyelven igen szépen lehet beszélni, bár e nyelvet nem értik saját nyelvészei, s megtörtént történetekre történészei süketek. Ám mégis vagyunk. Tehát valahonnan eredünk. Vajon kikre, milyen okosokra alapoznak a tudósoknak nevezett eredetkutatóink?

Mi a nyelvész? Ki a nyelvész? Kinek van reá papírja, oklevele, s más levele?² Ki gondolja magát nyelvésznek? Ki és mi a legtöbb mai magyar nyelvész? Ki? Kérdem: Magyar nyelvész-e az, aki valami bedarált ősi „réginek” nevezett szöveg után ősi szavainkat más eredetűnek nevezi? Nyelvész-e az, aki az ősi hun, ma magyarnak nevezett nyelvet gyéríti gyarapítás ellenében?³ Nyelvész-e az aki orrszarvú vagy vaddisznó módjára megyen az eredetamisítónak fel-fogadott Hunfalvy Pál után? No és nyelvész volt-e Kazinczy Ferencz? Miért irányítják a magyar történelemszemléletet, eredettudatot, nyelvtudományt az idegenek, s az idegenben nevelkedett vagy idegen csöcsöt szopott magyarok? Arany János óta alig akad ember, ki a magyar nyelv szándékos megrontása ellen felemelné a szavát.

Nem nyelvész⁴ az, aki eredeti szavainkat ellenségeinknek eladja⁵. Nyelvész-e az, aki ok és anyagi haszon nélkül, idegen papok, írnokok karmolata alapján gyalázza a magyar nyelvet. Sajnos a legtöbb mai nyelvész nyelvészeti tudását két v-vel kellene írni. Mert az csak nyelvészeti tudomány, amelynek alapja a vész. A magyar nyelv veszte. Pediglen ez a nyelv nem veszett (elvéstett) nyelv, ki a (meg)veszett? Mert mi nem vagyunk veszettek, területeink elvesztettek, túlmohó ellenségeink meg megvesztettek! Mi es az a lelkiismeret? Lehet náluk — ellenségeinknél — erről beszélni. Nemigen! Csak tudatalatti tudatzavarról! Sajnos ellenségeink elit csoportját csak 1 IQ-val, s görcsberánduló mutatóujjal lehet jellemezni⁶. Folytassam?

Szólnék előbb az ún. szláv eredetű szavainkról. Valódit csak néhányat tudok pl. usgyi, beste, gyilok, bitó, konc préda, pokróc. E szavak valamilyen rossz tulajdonságra utalnak.

*

¹ A szerző gömöri tájszólásban tartotta előadását. A szöveget nem „írtuk” át irodalmi nyelvre. — Szerk.

² Vajon ki adta, ki nevezte ki?

³ Tudom azt, hogy a magyar nép kiköpködi a szennyet, a szemét embereket. és tudom azt is, hogy a szomszédos népek hibázó százalék híján örömmel beveszik, de nem szabad ezt csinálni tisztességes szavainkkal!

⁴ Kérdezhetném: Nyelvész-e az a nyelvész, ki nem nyelvész, sőt nyelvet esztelen leírottak után esztelenül képviseli?

⁵ Ellenségeinktől eredőnek minősíti, minősítendő

⁶ Azaz: Amit ezen IQ-vel nem tud felfogni, görcsberánduló a mutatóujja, s lő akit lát

A 17, 18, 19 századbéli magyarországi tót⁷ papok hihetetlen szemtelenséggel ki akarák fordítani a magyarság nyelvét. Tevék ezt önmaguktól es, Habsburg parancsra es. Megint csak Arany Jánost idézhetem.

Kisütik, hogy magyar nyelv nincs,
nem is lesz és nem is volt:
ami új van benne, mind rossz,
ami régi az meg tót.

Sajnos ez van, a tót van igazsággá, eredetivé nyilvánítva. A magyar csak mindenkitől, mindenhonnan átvett. Ez belé van sulykolva a tanárokba, papokba, s az önmagukat politikusoknak nevezőkbe, ... Nemcsak a Hunfalvy átok súlyt bennünket. Rosszabbak a magukat magyarnak valló, s ma es magyarként kezelt idegen papocskák, prókátorok, írnokok, egyházi főméltóságok, akik a főleg a Habsburg-kor alatt, de jóval előtte es őseink nyakán ültenek. Itt nemcsak hercegprímások egész soráról lehetne beszélni. Ám a legrosszabbak azok, kik a fentnevezetteket jóban idézik.

A továbbiakban néhány tót szó cseh változatáról szeretnék szólni.

A patak csehül potok. A 16—18. századi tót papok po+tok összetételt eszeltenek ki. Magyarul: el+áramlat. Hihe-tő, csak nem igaz. Volt a világnak egy országa. Két folyó között volt. Neve Mezopotámia. Azaz: A vizek köze. Ennek a badar elképzelésnek ellentmond az es, hogy a verejtéket (ami szintén víz, bár sós) minden tót nyelven pot-nak nevezik. Továbbá: Csehül a vízőzön megnevezése potopa. Ha a hivatalos változat szerint szedem szét, akkor po+topa. Ez ma annyit tesz: A fűtés után.

Hogyan lehet tanítani az iskolákban, hogy a táska szavunk tót eredetű? Pozsony, Nyitra, Hont, Gömör megyében, Erdély egyes részein, a csángóknál igencsak használatos, s következő kicsinyítési forma: holdika, földike, ökrike, házika, ládika, ólika⁸ stb. A táska a társ-nak a kicsinyítésből a társika-ból maradt meg az r és i betű kiesésével. A táska kicsi állandó társ volt, mint a tarsoly és a taris(z)nya.

Az asztal szó tót eredete egyenesen nevetséges. Hiszen: Ahol te táplálékot osztol az az asztal. Régi szokás szerint mindig a család feje osztá a táplálékot. Mindenkinek az érdeme szerint adá az adagot. Van e szónak több magyar magyarázata es. Vidéke válogatja. Van egy olyan es, mely az asz-szal az asszony kezdetével és a tál(alás) szóval függ össze. Azaz: (asz+tál). Az asz összefügg az esz⁹ igei főval es. Kinek hiányzik az asztal szó tót eredetének helyretétele? Azoknak akiket fizettek, fizetnek ezért, vagy azoknak akik önmaguktól hülyék?

Az ostyát a cseh odštěpenek (olv. odstypenek) szóból származtatni röhej. Az ostyát a pap os(z)tja. Csak arról van szó, hogy régen az idegen pap idegen sz betűt írt, amelyet a későbbi magyar papok s betűnek olvastanak. Az y-j átmenet vagy átírás es igen gyakori.

Hogyan lehet a kemence szót a tót kamenicából származtatni? Hiszen a kemence latinosan írt kéményke. Láttak-e már a hivatásos nyelvészeink Árpád kora béli kenyérsütődét? Itt már az es világos, hogy a kémény nem a tótnak nevezett komínból van. A kéményt egyrészt figyelni, kémlelni kellett, mert füstje gyakran hírt jelentett. Másrészt a kém a kémény tetejéről igencsak sokat láthat. A kéményről nem csak kémlelni lehetett, hanem intéssel és más módon jelent es lehetett adni. Éppúgy kémlelhetett az, aki a „k” émeskútról szemlélté a világot. Mi hát a gém? Kémlelő madár?

A széna szavat miért kell tót seno-ból eredeztetni. Hiszen a fű szárítva szen-esítve van. A lovas népek a szén szavat nem föld mélyéből bányászott fűtőanyagra használták, hanem a szárított tőzegre. A tőzeg szárítva, szenesítve van, mint a levágott fű, az egyiktől szén, a másiktól széna lesz.

A kalász tót nyelveken klas. Hogyan, mi módon és miért kell ezt tót eredetből származtatni? A kal fejet jelentett, amelyből a kalap szavunk származik. A kalarábé sem más, mint fejes répa. Az ász képzőt nem magyarázom. A kalász valójában fejes (növény). A serdülő fiú legénnyé avatván kalap-ot kapott. A klap, chap, chlop ma es férfit jelent a legtöbb tót nyelven.

Itt jegyzem meg: a kalács sem tót eredetű. Semmi köze a fejhez. Magashangrendben: kelécs. Azaz: kelesztett „anyag”. Innen van a tót kleba — chleba es¹⁰.

Nem célom, hogy az összes tót eredetűnek nyilvánított szavainkat felsoroljam. Igencsak hosszadalmas lenne, hiszen évszázadokig szorgoskodtanak a tót papok a magyar adófizetők pénzén. Inkább szólnék az ún. cseh szavakról. Honnan es vannak a csehek és mindenfajta tótok alapszavai. Mit rejtenek magukban? Mire vezethetők vissza? A valóban eredeti tót szavakat nem tárgyalom a durvaságuk miatt. Inkább szólok azokról, amelyeket valahonnan átvettek, s kissé, vagy a felismerhetetlenségig megmásmítanak.

Nézzünk csak meg egynehány cseh alapszavat. Olyanokat, amelyek a magyar nem ért. S talán ki sem tudna mondani.

Srdce. Magyarul szív. Ez már a ragozókorban történt átvétel. A szerelemre vonatkozik. Valójában kérdés: Szeretsz-e?

⁷ A tót szavat úgy értelmezem, mint Tompa Mihály. Mindenfajta szláv. Így értelmezték Mátyás király alatt és előtt és így értelmezte Arany János es.

⁸ Az egész magyar nyelvterületen nem hallék őzeckéről, csak őzikéről

⁹ Enni, eszem, eszed ...

¹⁰ Innen van a szószátyárság es. Klebet (pletyka), ami kenyérért való alattomos hazudozást jelent. Miért hívják az arc-ot plet-nek? Ehhez pofa kell

A dá, jelentése ad szebben mondva ád. Meg van fordítva a rovásírás olvasása szerint. Innen van az egész nyugati világ data szava. Adat — adata-(a)data — data. Az ad szóból van a latin dátum es.

A brát jelentése (el)venni. Mijét vette a becsületes tót szolga? A bérét, vagy a gazda borát? Tőhangváltás és magánhangzó kiesés történt. Van még egy másik brát es: a fivér. Összefügg — a fivér a „lopással”. Ugyanes az első szó nemcsak a tisztességes elvételre vonatkozik. Két szó-é a brát és a barát? A fivér talán a magyar bar-át szóból van. A b-ar összetett szó, s egyenrangú, ugyanazon társadalmi rangon lévő férfit jelent. Sorstárs¹¹, bajtárs¹². A szó mindkét cseh változatában ott lappang a rossz. A magyar magyarázat jóra utal. Mit tettek a Csehországból származó barátok (szerzetesek)? A barátok bar-átok-hoz vezettek? Mindegyik cseh értelmezés egy iszonyathoz vezet.

A topánky jelentése lábbeli. Vajon mit tesz az, aki pl. cipőt próbál. Tip-top tipeg-topog, taposgál. S netán ha ott-hon sül ki, hogy rossz, akkoron toporzékol, s ha mégis el kell húzni akkor csak tiporog benne. A magyar topánka a toppan szóból van kicsinyítve¹³. Megjegyzem: a top igencsak sok nyelvben előfordul. Pl. a stop szóban. De nem tudok semmilyen olyan nyelvet, amelyben a magyarnál több változata lenne.

A budova épületet jelent. Eredetileg bűd+övé. A bűd az ősvallás neve,¹⁴ az övé pedig birtokviszony. Eredetileg a vallás házáról van szó,¹⁵ amelybe később egyesek kecskéstől beköltözködtek. A lakóházra a dom kifejezés használtatik. Ennek eredetije a latin domus. Innen van a doma es, amelynek jelentése otthon. Továbbá: domov — haza.

A lavica padot jelent. Ez a gyermekek ringatózó ülőkéjének, a (hinta)lónak a kicsinyítése: lovika. E szó aztán újabb félreolvasással visszatért a magyar nyelvbe, lócca néven. Már nem kicsi ló, hanem, csak fapad.

Az ulica — ulice utcát jelent. Az alapszó az út. Kicsinyítve utika. Latinosan: utica. T—l átmenettel? Elírással: ulica? Az i kihagyásával utca.

A řeka — rieka nem más, mint folyó. Az alapja az ér szavunk. Kicsinyítve nem erecske, hanem erike. A magánhangzókat rosszhelyre írva megvan a kívánt szó.

A věda tudomány. Indiai eredetű es lehet, de van egy magyar magyarázat es. Ennek alapja a tud ige, amit tvd-nek es gyakran írtanak. A t lekopván, s a vd-t magánhangzókkal betoldván meg van a veda.

Újra csak azt mondhatom, mint az előzőeknél: Nincs lehetőségem minden tót eredetűnek nyilvánított tót szavat megmagyarázni.

A rokonsággal kapcsolatos kifejezések es mind átvettek. A rokont přibuznýnak mondják. E szóban ott van a buz,¹⁶ amely a bud-hoz bűz-höz hasonlóan közösséget jelent. A nemzetség rod. RD azaz ered¹⁷. Innen van a rodina — család, porod — szülés, národ — nemzet, úroda — termés, obroda — megújulás, odroda — elfajzás és még sok más alapszó. A máma, táta, baba, dědo (dédi) önmagukért beszélnek. A fiúgyermeket kluknak mondják. Eredete a kölyök szavunk. A nő megnevezése žena. E szó génből van képezve. Milyen hatás a g-zs átmenet? A fivérrel, a férfiről már szóltam, a nővért viszont a latin sestra jelöli.

Nézzük meg egynéhány kimondhatatlan¹⁸ szónak az eredetét. E szavak azért kimondhatatlanok, mert nincs bennük magánhangzó. Ugyanes a palócok ősei nem rótták pálcára azokat a betűket amelyeket ki lehetett mondani. Csak a kimondhatatlant örökítették meg. A kimondhatatlanokat a kimondhatókkal kitoldva olvasták a szöveget. Az 1083-as nagy kultúraitás idején¹⁹ sok pálcát elégettenek a csehek, de sokat próbáltak megfejteni papjaik. A mássalhangzók titkaira reájövének, s átírják, de nem tudták, hogy magánhangzók es kellenek közéjük. Gyakorolták, s megpróbálták magánhangzó nélkül elolvasni. Évszázadok után sikerült es megtanulniuk. Ezért olyan magánhangzó-nélküli a cseh nyelv. Ma igencsak hivatkoznak avval, hogy semmilyen nemzet fiai nem tudják kimondani a következő mondatot: **Strě prst skrz krk!**²⁰ Ám azt elfelejtik megmondani miként és miért alakult ez így.

A krk jelentése nyak. Milyen jellegzetes tulajdonsága van a nyaknak? Kerek. A jajgatás, ordítás szava krik, křik. Hogyan függ ez össze a fojtogatással. Egy évszám. 1038. Egy másik: 1083. Az első nem az első, a másik se az utolsó. A sok más közül 1583 Csejte. És pl. 1919 Margitfalva. Mi a különbség a csehszlovák demokratikus banditizmus és a huszitizmus között? Mert van ám. A huszitizmus nem volt olyan káros!

¹¹ A szép akasztottat gróf Andrássy Gyulát otthon Parancsoló Bar-om Uramnak kellett szólítani. Mi hát a bar, mi a barát, amely teljesen ellentétben van a brát szóval? No és a brit. Talán okes csak (el)tulajdonítottak? Ez igencsak veszélyes szó! Nem es a szó, hanem a megmagyarázata. A bar-mon kívül, amely társ, egyformaságra utal a borona és a barázda szavunk. Egyikünk sem tót eredetű! Nomes a bor, amelyet egyenrangúsításkor (pl. tegezésnél) ittak

¹² A társ (ta-ar-s) szintén tartalmazza az ar szavat

¹³ Megjegyzem: A tót papokat olyanokból nevezték ki, kik még semmiféle lábbelit nem láttanak. Tolvajból van a legjobb rendőr? Lehet, de igazán a szennyből lehet kinevelteni

¹⁴ A bűd szóból van a Buda és a Buddha

¹⁵ Nem ha gúnyolnak minket a tót papok az egyház szó miatt. Egy ház volt a faluban, az es a templom, azért hívják a templomot egyháznak. De vajon tudják-e a nyelvészek, hogy az egyház nem egy db. ház, hanem az Egység Háza

¹⁶ A hit buzog

¹⁷ Az alapszó az ér. A csörgedező vizecske

¹⁸ A magyarok által kimondhatatlan

¹⁹ Ebben a gyászos esztendőben történt István szentté avatása is. Ezen kívül erről az évről jót nem lehet mondani

²⁰ Amúgy e mondatnak nincs semmi értelme. Lefordítva: Dugd át az ujjadat a torkodon!

A prst szóban amelynek jelentése ujj, egy c-s átmenet történt. Ez az átmenet jellegzetes a cirilika és a latin ábécé keveredésére, ami a cseheknél igencsak csak gyakori. Tehát valójában prct-ről van szó. Ez pedig nem más, mint perce(n)et. Miből áll az ujj? Perecekből, percenetekből.

A prd a parádéból van. Mivel szoktak a tótok parádézni? Megtudja a Kedves Olvasó ha fellapoz egy szótárt.

A mrd szó jelentése nemi közösülés. Nem éppen irodalmi szó. A közösüléshez két dolog kell, egy nő aki **marad**, s valami ami mered.

A kimondhatatlan vrt egyik jelentése veret, a másik furat. A másodiknál német hatás érvényesül. Azaz az f-et v-nek írják.

A krt jelentése vakond. Mit csinál a vakond? Kör alakú dombocskákat, melyek neve köret. Még van e szóból képzett főnévi igenév: krütit. Ez es körrel kezdődik, s a jelentése csavarni, tekerni. Netán: körözni.

A krutý durvát jelent. E szó es kör-rel kezdődik. A lélekvándorlás, az örök körforgás támogatói? Netán ellentámoogatói használtatták? Borzalom van e szó körül.

A krst szó nagyon hasonlít a keresztre, de keresztelőre, keresztelésre használtatik. Valójában a magyar kereszt szóból van átvéve²¹.

A drs durvaságot, érdességet jelent. Valójában a deres²² szavunk, amelyen nem dédelgették a vétkezőt.

A hrst nem más mint marok, vagy tenyér. Ez az, amivel el szokták hártani a támadót. Ma már nevetségesnek tűnik az elhárasztani kifejezés, de valamikor így mondták. Talán még ma is így mondják a csángók.

A skrz jelentése keresztül. A magánhangzó-nélküli írásmód es alaposan meg van nyirbálva.

A trh magyarul piac. Itt egy tipikus tót g-h átmenetről lehet beszélni. Trg. Mit csinálnak az áruval a vásáron? (Ki)tereg(etik). Régen csak teregték azaz térbe tevék. Ahol valaki portékát tereg ott van a trg.

A škrt (š=s) annyit jelent: megfojtás. Mit értenek el a fojtogatással? Sikert. Hagyjuk csak el a magánhangzókat²³.

A vlk nem más, mint farkas. Flk-nak kellene írni, ha nem lett volna német behatás. A flk megfelelő magánhangzó-betoldással viszont falka. Egyes vidékeken falkába, máshol csordába verődnek télen az éhes farkasok.

A mrtvý halottat jelent. Valójában mereveti, azaz kimeredt.

Magának a krp-nak értelmet nem tulajdonítanak csak a krpec-nak, ami jelentéktelen jelent. Alapja a korpa szavunk, a korpát ugyanez kereplővel választják el a lisztől. Innen van a csehek kroupa, krupice szava es. Mindkettő a liszt változatait jelenti.

A dlh adóság, tartozás, hossz. A g-h átmenetet tekintve dlg. Mivel maradtanak adósok? Mi tartott minden hoszsan? A munka, A dolog! Ez kiváltképpen vonatkozik a csehekre minden időben, de nem vonatkozik a századbeli felföldi tótok nagy részére.

A krv jelentése vér. Hogyan függ e két szó össze. A vérnek a többszáma vérek, pálcára faragva magánhangzó nélkül krv.

A kriv(y) a köriv szóból fejlődött ki. Görbe-t jelent.

A drop az apróság, aprítás alapszava. Kicsinyítés, darabolás. A darad szóból ered.

A drb a lehordás, a lealacsonyítás szótöve. Valójában kicsinek, kis darabnak nézi az egyik a másikat.

A drav ragadozás alapszava. A rovásírásban drv, ami durva-t jelent. Itt es rosszul betoldott magánhangzóról van szó.

A zdravý egészségesnek fordítatik, de vajon mi valódi jelentése? Hiszen benne van a drav.

A dar ajándékot jelent. D+ar. A d hang a jövőt jelzi a palóc hangzatok szerint, s erre utal a székely rovásírás egyik D rovásjele es. Jövő+férfiú. A jövő fia. Hogyan lett belőle ajándék? A z betű a cseheknél foszt. Mia zdar? Ajándéknélküli? Mi a nazdar? Ajándéktalanítás? Értéktelenítés? Kik üdvözölték így egymást? Mit jelenthet a következő köszöntés? Zdař Bůh!

A tvrd jelentése kemény. Többféle magyarázata van. Ha nem töröd, túrd, túrjad! Egy másik: Te verd!

A trase (néha: třese) szónak két jelentése van. Útvonal és reszketés²⁴. 1083-ban kezdődött a reszketés útvonala. Nem! Jóval hamarabb! Hol? Bély tavától keletre 1038-ban. Péter alatt vagy már hamarabb? Az alatt, a Velencében nevelkedett Péter alatt, ki írmagvastúl akará kiirtani a magyar népet. Miféle gyalázatos ármánnyal kerüle Péter hatalomra? Kik voltak akik rettegetben tarták bizonyos útvonalakon a magyarságot? Több mint ezer év elteltével ma sem hagyják abba.

A blb(c), blbec, blbeci, nem más, mint cirilika latin átmenettel belebac (c nem más az olvasott cirilikában mint sz). Akaratos bolond, bolondok, önfejűek, kik bármikor bármit félbehagynak. Mit es jelent a szótár szerint?

²¹ Kereszt összetett szó. Magyarázatát egy összetettebb szóval teszem. Keresztény. Ker-eszt-en-y. A kör Istenének birtoklója. A kör az állandó körforgás, a lélekvándorlás. Az eszt a széles ég alatti cselekedet

²² Kínpad, amelyről a dér még le sem olvadt, s már ráhúzták az illetőt

²³ A szláv, a morva szó (csak a két szóról, a cseh és morva szavak összességéről van szó) eredetéről nem es merek beszélni. A gyilok, pokróc és egyéb említett, de magyarázatlan szavakat sem fogom taglalni

²⁴ A řevoucí, revuaci. revuca. (Ez a régi nőnemű változata az ordítás szónak. Eredeti értelme a rivás, (meg)ríkatás. Amúgy a ríkatás szóból van a csehek egyik alapszava. Ríkat-říct-mondani.) Völgyek, patakok és városok es megérdemelnének itt néhány sort, de ezer oldalakat es lehetne erről írni. A néma térkép erről beszél

A trp a szenvedés a kínlódás szava. Ki szenved? A kicsi megtört egyén. A törpe. S ha a törpe szóból kihagyjuk a magánhangzókat meg van a trp. Érdekes dolog a fordítás. A vytrpěl szavat úgy fordítják, hogy kívárta, s nem úgy, hogy megkínlódott érte. Hasonlóan a trpěživě — megszenvedve, hivatalos fordítása: türelmesen.

Az előzőekben a csehek alapszavairól szoltam, folytatom a vallási és államigazgatási szavakkal.

Vlast. Jelentése haza, hon. Alapja a választ szó. A választott földről van szó.

Stát. Állam. Eredete világosan latin. Ám a stát szó nemcsak államot jelent, hanem azt es jelenti: állani.

Vláda. Kormány. E szónak es a vál(asztás) az eredete, pontosabban ez a vld(k) rövidített átmásolása. Ez utóbbi váladék-ot jelent.

A kostel jelentése templom. Ugyanonnan ered, mint a kastély és a castle.

A svatý, (lengyel swęty) (s = sz) jelentése szent. Amúgy szöveti. Valamikor régen így mondták a: szövet(ség)i-t.

A boh szó jelentése Isten²⁵. A boh változata bog, amely olyan csomó amelyben a szálak összefutnak. Így futnak²⁶, folynak a kerékben a küllők es egybe. S ki a kereket gyártja, ma es bognárnak nevezik.

A zvon magyarul harang. Alapja a von, s eltorzult előtag van előtte. A harangot megszokták húzni, ha úgy tetszik vonni. Valamikor a húz-von között nem volt nagy különbség. A húzni és vonni majdnem ugyanaz volt. Ma már nagy különbség es van, de az ember kedves nótáját ma es a vonó-val húz-zák el. Hegedűn! (A nótáját máshol és máshogy.) Érdekes módon az iga-vonó sem von-ja az ekét, hanem húz-za. A von-atot es húz-za a gőzös stb.

Az oltář — oltár szóhoz csak annyit: Valamikor dobogón olták ki az áldozati állat életét.

A farář nem más, mint pap. Far+ar. Mivel függ ez össze? A latin gyógyítással, netán valami mással?

A slovo éppenúgy jelent szavat, mint ígét. A középben van egy lov ami vadászatot jelent. Magyarázata irtózat.

Az omše misét jelent. Rossz lemásolás? Talán csak rossz a betoldás. A magánhangzótlán rovásírásban mindkettő MS.

A modlit jelentése imádkozni. Eredete a módolat szó. Ennek meg kell adni a módját. Mivel? Modla-val. Mire használják az ácsok es mások a modla-t?

A čert ördögöt jelen. Ez valójában egy táltosi rendfokozat, amelynek neve csütör²⁷. Ezt a méltóságot az idegen papok teljesen lealjasították. S nemcsak ezt²⁸! Értelemben megmásított szavainkat sorolhatnám.

Van a čert-nek egy régebbi változata. Črt. Csüret, csavarat. A črt, náčrt vázlatot jelent. Vázlatokkal jártanak a csuhában járó čert-ek²⁹ a Magyarok Országában 1038 után. Mit vázoltank fel, mit készítének elő?

Striga — boszorkány-féle. Római szó? Az égetnivaló. Nem hasonlít Esztergomra es Isztarra? No meg Madách születési helyére? Arra az Esztergomra: Melyet Péter alatt többször es el akartanak tüntetni a föld színéről. Arra az Esztergomra amit a keresztesek ok nélkül odadobtanak a töröknek. Arra az Esztergomra amelyiket felszabadításkor el akartanak tüntetni a föld színéről. Kinek köszönhető Esztergom léte? Annak a tót papnak, aki leírta, hogy ez egy tót város, s az eredeti neve Ostři Hom.³⁰ E tót papnak ezt csak köszönni lehet, máskülönben Esztergom es Buda sorsára jutott volna³¹.

Kérdem én az okleveles nyelvészeinket: Miért nem tudja semmilyen tót az Eget a Mennysországtól nyelvileg megkülönböztetni? Pl. csehül mindkettő nebě. S kérdem papjainkat: Hogy es volt az a keresztyénség felvétele?³²

A cseh nyelvtan es megérdemelne néhány szavat. A nyelvtani szabályok magyarázatait több kötetben kellene kifejtenem. Az írásmód, a nyelvtan Krakkóból került hozzájuk. Milyen úton?

Könyves Kálmán emberei szerkesztették Krakkóban a latinbetűs magyar nyelvtant? Miért éppen ott? László papjai üldözték a rovásírást. Kálmán ezért a latinbetűs magyar írás megvalósításában gondolkodott, de ezt es üldözni kezdték az idegen papok. Kálmán Váradról a készülő nyelvtant Krakkóba menekíté. Itt született meg az első magyar nyelvű biblia es. Testvérként megszületett a lengyel nyelv es, amelynek hun—avarkori szerkezet volt es még nagyrészt ma es megvan. A régi lengyel nyelv inkább hun—avar mint tót. Sok volt a szláv szolga, s a gazdáknak meg kellett magyarázniuk a munkamenetet. Lassan a gazdagabb avar réteg nyelvébe es egyre több szó került. Kálmán idejében még az avar szókészlet volt a vezető. A Kálmán-kori hun—avar nyelvet elcsenték a cseh papok. Ez a latinbetűs írásmód jobban tetszett nekik, mint Cyrill ákombákomjai. Idővel megnyirbálták, megváltoztatták. Husz János teljesen átalakította a lengyel betűket, s próbálták az új nyelvet a lengyelekre erőszakoltatni. Kezdetben sikerült,

²⁵ Ezt az Istent ajánlatos módon jobb volna kicsinyített i betűvel írni

²⁶ Minden út Rómába vezet? netalán az Istenhez? Vagy csak valakinek a „pokolba”. Mi a pokol? S hol van?

²⁷ A csütör a hét legközbülsőbb napján tevé a csütöreteket. Mi a csütöret? Melyik a hét középső napja? A rákövetkező napon volt a SZER. Az előző napon volt a PEN (a nap) tisztelete. Emlékeztetőül: Szita szita péntek, szerelem csütörtök, dob szerda. Miért hazudják nyelvészeink a hét napjait tót eredetűnek? Miért eredeztetik a szerda-, csütörtök-, pénteket a tót 3.-4.-5-öl? Ezen es semmilyen tót számok eredete nem tót

²⁸ Itt kilóg a lóláb! Hogyan es keletkezett ez a mondas? A fejlettnék nevezett kultúrák népei a lovon jött követet felkoncolták. Aki lovon érkezett, azaz lóláb hozott, szerintük rossz ember volt. Az alvilág képviselője, Meg kellett ölni, Későbbben az „igazhitű” papok a gyalogjáró emberen es „felismerték” a lólábat, ha nem érték a nyelvét. Aztán megjelentenek az „igazhitűbék”. Ezek már hosszú csuhát hordtanak, hogy lólábukat senki meg ne lássa. Van-e lelkiismereti lóláb?

²⁹ Ezek már messziről sem csütörök

³⁰ Hámköszörüs? Éles hám?

³¹ Mi történt Budán? Majd mit tettek a székesfehérvári Koronázó Templommal, s mit a Királyok Temetőjével? A mai napig zsákban vannak Királyaink csontjai? Ez már nem nyelvészet, hanem gyászos történelem. Meddig lesz még úr a tót pap a Magyarok Országában?

³² Majd még kisül: Kitől nem lehetett, ma sem lehetséges hitet tanulni

később megtorpant a cseh nyelv átvétele. Báthory István korára teljesen leállt. Ezért a nyelvterjesztő csehek szereztek Lengyelországnak egy nagy ellenséget keleten. Az orosz medvét. Aztán a kétes Nagymorva Birodalom visszaállítási eszméjét felváltotta a pánszlávizmus eszméje,³³ s elkezdődött Lengyelország tragédiatorozata. A cseh nyelvi kisebbségi érzés nem ott kezdődik, hogy Husz János elverette a prágai német diákokat, sokkal mélyebben vannak a gyökerei. Egyes (kiváltságos?) cseh körök még ma is tudatában vannak annak, hogy a cseh nyelv összetakolt. Nincsenek eredeti előjárósavai, számnevei, névmásai stb. Amióta cseh nyelvről lehet beszélni, mindig terjeszteni akarták. A Balkánon, a Baltikumban és az orosz szteppén. Számunkra a leggyászosabb a csehek felföldi nyelvterjesztése. Következményeitől belátható időn belül aligha szabadulunk meg. Am Lengyelország sem tud megszabadulni a cseh nyelvterjesztés következményeitől 1772 óta.³⁴

Van a tót nyelveknek egy nagyon jól kihasználható fortélya. Az orosz nyelvvel kezdeném, Brezsnyev szavaival: Ja hocsu mír! A mír szónak két jelentése van. Béke és világ. Magyarra mindig így fordították: Békét akarok! De vajon nem a világot akarta-e? Mit ábrázol a szovjet címer? Mi a világkommunizmus?

A cseh nyelv ettől sokkal ravaszabb. A kaz rossz-at jelent. A kazil elrontott-at, viszont a kázel jelentése megparancsolt. Továbbá: káze — parancsol, kazí — elront, dokazil — tönkretett, kokázal — bizonyított, dokaz — rontsd el, dokaž — bizonyítsd, dūkaz — bizonyíték stb. Mi a rozkaz, ami parancsot jelent? Szétrontás! Ellenben: odkaz — üzenj, odkaz — üzenet³⁵. Dělat — dolgozni, dělit — osztani. Vajon miből állott a munka?³⁶ A boj — harc a boji — fél és csak árnyalati különbség. A vonja (válka) vojín (vojak) háborút és harcost jelent? Nyelvileg még az is kiszülhet, hogy a cseh katonák adták a II. világháború legbátrabb hadosztályait,³⁷ hiszen a bojiště átváltható éppen úgy magyarázható félelemnek és csatatérnek.

Az irodalmi szlovák nyelvben is vannak cseh mintájú szavak. A mier jelentései: béke, célozz (fegyverrel). Irtózatoss kavarodást, félremagyarázást lehet elérni a z és s csereberelésével. Ezt tízévenként mindketten cserélik, s az ember, ha tudja az írás idejét, kiszabíthatja a szöveg értelmét, de még akkor sem biztos, mert lehet, hogy a szövegíró nem tudatosította a szabályváltozást.

A cseh nyelv szavainak árnyalatai, betűkihagyásai, betoldásai ellentétessé teszik a szó értelmét. Lehet egy szó ma jó, de a korabeli értelmezése szerint lehet rossz is. Ez fordítva is érvényes. Talán a legjobb példa: jedl — evett, jedil — megmérgezte³⁸.

Nagyon tetszetősen, kedvesen tudnak beszélni. Tipikus reklámnyelv. Forgatható, csúrítható csavarható, megfordítható. Erre az utóbbira nagyon büszkék, az idegenek között ezt mindig dicsérik. Egymás között is. Ősrégeknek nevezik nyelvüket, holott latinul néznek, állanak, ülnek stb. s nyelvük hemzseg a felismérhetetlenségig eltorzított avar szavaktól.

Hittérítőik tanították a pogány istenverte magyarokat a keresztyén hitre, az alázatosságra, a betűvetésre. Akkorhát miért nem írunk mi magyarok cirilikával? Nem tudom, de arra már feleltem, hogy honnan van az ő latin írásmódjuk.

*

A tót nyelvekről már szoltottam, most a germán nyelvekről beszélnék. A germánoknak sincsenek eredeti alapszavai. A mellékelt táblázatból a Kedves Olvasó kiolvashatja pl. a birtokviszonyokat. Ehhez tudni kell az enyém és az enyed szó elemzését. Az en-y-em annyit tesz: Az én tulajdonom és én használom. Az en-y-ed pedig annyit: Az én tulajdonom és te használod. A birtokos névmásait a székely rovásírás tudatlan átmásolásával szerezték. Tevék ezt oly módon, hogy gyaníták miről is van szó, de nem ösmerék az olvasás módját. Azaz nem tudatosították a jobbról balra történő olvasást.

A germán toldalékról is szólhatnék (-er, -en, -est, -est, -ing, ...), előjárósavakról, melléknévfokozásról, igeragozásról, ...

Az er a lovas népek férfiúját jelentette. Először a germánok is így használták. Pl. fisch+er. Későbbiekben az er szó csak képzőként használtatott.

Az en végződés a határozói ragból van átvéve. Kissé el van torzítva az értelme, de magyarul is többfajta alakban használtatik: pl. széke-en, szépe-en. Ha az en szavat a névelő elé tesszük akkor: in, on, an lesz belőle.

Az es, ha (semleges) ő akkoron a ez mutatószóra, ha rag akkor az —es melléknévképzőre vezethető vissza.

³³ A tojás prágai, de Moszkvában kelt ki!

³⁴ Azelőtt voltak időszakok amikor ez alól ki tudott szakadni

³⁵ Az od előtag csak foszt, tehát a kaz csak rosszat jelentett. A zubný kaz-fogszuvasodás. Miért van?: kázení slova- ige hirdetés. Talán felbujtás? Itt van a Kázmér név. Lengyelül „kazse mier” azaz békét parancsol. A cseh változata Kazimír, kazí mír. Ez a hivatalos cseh nyelven meglemezeve: békerontó

³⁶ Semmilyen más tótok között sem ismerek olyan népet, amelyiknek „Nedēlat a vydēlat!” típusú közmondásai lennének. Értelemszerűen szabaddabb, de nem torzított fordításban: Ne dolgozz, de jól keress!

³⁷ Nyelvileg, hazudozással már meg is lehetne tenni. Husz János „nyelvezete” óta ennek fennáll a lehetősége. Am ma sem tudják még eldönteni, hogy melyik oldalon harcoltak. Hány kéz lendült a „Heil Hitler” köszöntésre Prágában, s milyen töredéke ennek a német?

³⁸ A magyar nyelvben, ha lemarad egy vonás, vagy elírás történik, nem lehet félremagyarázni. Legfeljebb mosolyogni, vagy jót nevetni. Békagálamb, püpostévék, repülő só, ...

Az -est végződés már meg volt magyarázva a krst szónál. Hozzátenném: az Isten jó, jobbít, javít. Ezért van pl. am beste(n)n. Ám az Isztar, Eszter Felsőbbrendűségeket sem lehet kizárni.

Az -ing alapja az inog. Azaz ide-oda mozog. Valami elmozdul és visszatér. A bőujjú ing es ezt teszi, ha fúj a szél. Innen vannak a következő szavaink: jajong, csapong, búsong, cselleng, villong stb. E szavat átvették a germánok, mint végződést, s idővel visszakaptuk, mint toldalékot. Ezért van az, hogy némelyik szónál nincs meg már az inog-ás értelme.

Ha tudatosítjuk, hogy a D hang jövőt jelent, akkor a der jövő fia. Mi a des, mi a den?

Mi lenne ha fejlett nyugati nyelvekből, nemcsak a germánból kihúznánk a fent említett szóvégeket? Mi maradna? S még nem beszéltem az alapszavaikról.

*

Néhány megyénk nevének tót eredete téves. Egy sincs idegen eredetű. Még a sokszor emlegetett Nógrádnak sem tót az eredete. Városaink nevééről nem es beszélek. Veszprém netán Debrecen a tót megnevezés? Ezen utóbbira a tót eredeten kívül már ráfogtak valami finnugor eredetet és az áldozatkész nyelvészeink. Kevesen tudatosítják, hogy ma már szinte kimondhatatlan Brno nevének eredete magyar. S vajon?: Miért nem tudták a tótok 250 év alatt saját tót nyelvükön megnevezni Békéscsabát, Szarvast és Nagylakot?³⁹

A földrajzi nevek számát csak tízezrekben lehet mérni, ezért most csak egyet elemzek. Az érthetetlen Dubrava, a rovásírás olvasása szerint: Avarbud(a). Okos ember másolta át? Nem, de oka volt. Mit jelent a tót oko? Szem-et. Azaz: Ha eszed nincs, lásd és másold! S a papok megtették.

*

A tót népek egységéről, összetartozásáról csak annyit: Két dudás nem fér meg egy csárdában. Lehet beszélni pánszlávizmusról, a tótok összetartásáról, de ez csak mese. A pánszlávizmus elmélet — bárhogy es akarják Prágából^{40 41} — nem más, mint dögölve született kiskutya. Ezt eltolta Cyrill — még mielőtt az akkoron még nem létező Prága területére ért volna —, a bomlasztási elmélettel. Megfér-e a szerb vagy az orosz és az ún. szlovák valamelyik tót szomszédjával. Na ugye, hogy nem. A cseh megfér az orosz, a szerb az orosz és fordítva. Nincsenek közös határaik, de ez a háromszög csak kétoldalú. A cseh eleve gyűlöli a szerbet és fordítva, csak a mai magyarellenés érdek és a fegyvereladás köti őket össze. Azaz: Trianon és az anyagi haszon.

*

A fenti dolgok kapcsán felmerül a kérdés: Lehetett-e a tótoktól, germánoktól kultúrát átvenni? Nem! Hiszen ők érkeztek itt már egy hatalmas „magyar” „keresztyény”⁴² néptömeget találtnak, amelynek nyelve a mai magyar nyelvhez hasonló volt. A kultúraátvétel⁴³ éppen fordítva történt. Csak a magyarországi egyházba keveredett tót, germán és talján papok fordították meg a történelem igazát. Sajnos nyelvészeink, történészeink, tanáraink, istenhívő vallásos fiaink döntő többsége elhiszi a fentről kezdeményezett szemenszedett hazugságot.

A besenyők, jászok kunok belécseppentenek egy magyar tengerbe. Nem tudom, hogy mennyivel volt más a nyelvük, mint az akkori magyar, átvevők a többség nyelvét, s jó magyarokká váltanak. Más volt a nyelvük annak ellenére, hogy lovas népek voltak, mint az ittlők és az ittélők ősei, hiszen a lovas népeknél es volt ún. Bábel tornya. Itt újra felmerül néhány kérdés: Nem olvadt-e be nyelvileg Árpád népe? Hová?: Egy mai magyarhoz hasonló nyelvet beszélő avar tengerbe⁴⁴? Milyen nyelv(ek)et beszélt(enek) Árpád népe(i)? Őslakos-e a magyar nyelv a Kárpát-medencében?

Valami dereng gyermekkoromból, valami gólyaszerű elv. Nem tudom honnan van csak úgy beszélték, bár már azt sem tudom kik.

Ha megszületik keleten az országunk, a nagy hegyek mögött menjünk oda. Aprádonként csoportosan. Ez a túlélés lehetősége. Itt mindent átnő a gaz, de az őseink testéből táplálkozó növényzet kiirtja a gatz. Nyoma sem marad. S aztán aprádonként vissza lehet térni, mint tevét ezt Atilla, Baján, Árpád, Kötöny és közben meg előttük sokan mások.

Én úgy gondolom (de vannak mások es): Az elköltözött nyelvei kissé megmásulnak, de hazaköltözésükkor visszaidomulnak még több évszázad után es. Van valahol Ázsiában egy őshaza, egy másik Kárpát-medence, s közben sok-sok őshazának nevezett sok-sok törzs általi állomáshely, amely néha évszázadokig es lakhelyül szolgált. Van egy

³⁹ Békésskő Csaba, Sarvas, Nadlac nem valami eredeti megnevezés

⁴⁰ Nemrég volt ott a pánszlávizmus kongresszusa, amelyen a lengyelek nem vettek részt. A lengyelek tót szomszédai ugyanez egytől-egyig lengyelellenesek, megfojtánák a lengyeleket egy kanál vízben. A lengyel államnak a tótokon kívül van egy szomszédja, — talán ma a legjobb szomszéd — a német. Ausztria a csonkaország legjobb szomszédja?

⁴¹ Hát milyen a többi? Mi a különbség a mai Lengyelország szomszédai, s (csonka)Magyarország szomszédai között?

⁴² Nem keresztyén

⁴³ Milyen formában történhetett?

⁴⁴ Egy hun nyelvet beszélő tengerre jöttek az avarok?

nyelv, amelynek törzsei szétválnak, másként beszélnek, s száz évek múltán összekerülnek, s lassan újra — de nem rögtön — egy nyelvet beszélnek. E nyelvi dolog miatt kellett Istvánnak államnyelvé tenni az ún. idegen latin nyelvet. Ugyanaz az új, többnyire hadakozó, a régi, nagyrészt letelepült földművelő törzs volt, s e törzsek még István korában sem nagyon érthették egymás nyelvét.⁴⁵ S a régi nyelv maradt fenn a nép ajkán. Árpád népeinek nyelvi hagyatéka a hadászati szavakban maradt fenn.

A nyelvészeknek már végre tudatosítaniuk kellene, hogy a mai magyar nyelv több mint kétezer év óta, nagyjából e formában beszélt nyelv a Kárpát-medencében⁴⁶. A történészek pedig azt, hogy kb. 1100 éve Árpád fejedelem népei jöttek, a többi itt volt, s nem volt tót, mintahogy a tótok írják. A mai magyar nyelvre utal itt minden földrajzi elnevezés. Ott es ahol a magyarság kihalt, inkább kiirtották, továbbá a nyelvészeknek tudatosítaniuk kell, hogy szóróványmagyarság nincs. Nem es volt. Az a magyarság nem szóróvány, aki évszázadokig harcolt az életért, körülötte mindent kiirtanak, s idegenekkel telepíték körül őket. A megmaradt kicsi magyar szigeteket nem szabad szóróványnak nevezni. A nyugati és más magyarság sem szóróvány, hanem valami okból elmenekült magyarság.⁴⁷

Kérdem a nyelvészeket: Kik vagytok? Mik vagytok? Mi a ti nyelvészetetek? Mi az, hogy nyelvészet tiszterintetek? Az idegen csöcs alázatos szópása? Önmagunk gyalázása? Ám kérdezhetném ugyanarra a kérdésre a történelemkutatókat, az eredetkutatókat, s egyes összehasonlító tudományok szakértőit es. Nemcsak Hunfalvy átok van! Van Kazinczy és vallási átok.⁴⁸ Én cigány papot még nem láttam, de majdminden pap cigány.⁴⁹

Tudják-e a nyelvészek mi a különbség elv és nyelv között? Vajon hány rovásjel, hány hang és hány betű?

Tudják-e a nyelvészek, hogy ama magyarnak nevezett hun nyelv az egyik legősibb nyelv. S tudják-e azt, hogy az ún. fejlett nyelveket négy-ötszáz év távlatából es fordítani kell, pl. Shakespeare és Schiller nyelvezetét?

Még egy közös kérdés a nevezettekhez: Meddig mehet még ez így? Meddig fogják az említett szakmabeliek a magyar adófizetők pénzén a magyar nyelvet, a történelem- és eredettudatot a régen kidolgozott módszerek alapján rontani?

Hol marad az ész a nyelvészből? Csak a nyelvész szóban van meg az ész? Történész az utóbbi időben László Gyulán kívül alig van, s őt kivéve itt alig történ ész. A tót papok⁵⁰ a — Habsburgok parancsára — a saját értelmi szintjükre züllesztették az Kárpát-medence nagy részét. De azért még van itt ember.

Kérdezhetném még a hivatásos nyelvészeket sok mindenre, ha tudnák a történelmet, s a hivatalos történelemszövegekhez es volna szólásom-kérdésem ha ismernék nyelvünket, írásunkat. A hivatalos eredetkutatókról nem es szólnék. Ám mindenkinek felteszek egy kérdést: Mikor veszett el a nemzet, a haza, a törvény, a jog és a nyelv valamikor 1038 és 1491 között? Mert mind elveszett, de meg kell azt es mondani, hogy néha-néha valamelyik életre kél. Aki isméri a történelmet tudja: Mi, hol, s mikor?

Az élő és a halott nyelvek es legalább kétfélek: Elbeszélőek ami természetes, s elhallgatóak, ami természetellenes. Természetes az amikor az élő nyelvek hal-gatásra⁵¹ ítéltetnek, s a halott, vagy leendőnek képzelt nyelvek próbálkoznak a beszéddel?

AJÁNLOTT IRODALOM

CSIHÁK György: A zavart tudatú nemzet. A nap fiai. 1995. 7—8. sz. 209—221. old. prov. Buenos Aires, Argentína

FEJES Pál: Magyar őstörténelmi események. A nap fiai. 1995. 7—8. sz. 230. old. prov. Buenos Aires, Argentína

GARDIZI: (Arab utazó. XI. sz.)

JUBA Ferencz: Emlékezés Magyarország tengeri kikötőire. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai. 71—86. old. ISBN 9638527439

JUHOS János (ministeri fogalmazó): A Magyar Korona Országainak helységnévtára. 1882. Szeged

LUKÁCS JÓZSEF: Árpád útja a Kárpát-medencébe. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai. 47—57. old. 1995

TAKÁCS József: Ahogyan én látom. (kéziratban)

⁴⁵ Itt van István bölcsessége. Ha a hadakozók nyelvét teszi államnyelvvé, a hadakozók nem kapnak élelmet, s kipusztulnak, ezáltal elpusztul az Ország es. Ha a földművelők nyelve lett volna a hivatalos, oda az Ország, mivelhogy nem számíthat a hadakozókra. Az Ország később már három rétegből állott. Hadakozók, Dolgozók és Imádkozók. ezek az utóbbiak megtették a magukét az Ország szétrombolásában

⁴⁶ A nyelvemlékek ezt nem támasztják alá. Vajon kik írták a fennmaradt szövegeket. Minden bizonyos papok. Akár idegenből, akár Árpád népéből, akár a régi törzsekből mindenképpen gondot okozott a latin betűvel történő írás. Hiszen a latin ábécé gyér, pl. egyes magánhangzókat végképp nem ösmér

⁴⁷ Más a helyzet pl. az oroszokkal. Őket a kommunizmus valóban, széthelyezte, szétszórta. Ők es sok kicsi szigetekcskében élnek, mint a magyarság, de a történelmi háttér teljesen más

⁴⁸ Nem a vallás rossz, csak egyes papjai!

⁴⁹ Tévedés ne essen: Az első cigány arra a népcsoportra vonatkozik, akikből pap nem került ki sosem. A második a tót papok mai napig tartó hazugságaira. Hol vogymuk? Nyelvészek, ha vultatok, hát hun vogytuk?

⁵⁰ Nemcsak papok, pópák, es voltak. Nemcsak papok, s nemcsak tótok. De mégis többnyire a tót papok

⁵¹ A halról van szó, a halak beszédéről, nem a hallásról!

TAKÁCS József: A bűn. (kéziratban)

TAKÁCS József: Hagyomány és iskola (kéziratban)

TAKÁCS József: A H(a) Isten. (kéziratban)

TAKÁCS József: Három (+egy-két) dolog. (kéziratban)

TAKÁCS József: Istenről, Istvánról, Esztergomról ... (kéziratban)

TAKÁCS József: Nap, Napkirály, Napkultusz, Napkultúra. (kéziratban)

TAKÁCS József: A szék (kéziratban)

TAKÁCS József: Túróc vármegye helyrajza. (kéziratban)

TAKÁCS József: Türelmesség. Türelmesség? Türelmesség! (kéziratban)

GRÓF ZRÍNYI Miklós: Az török áfium ellen való orvosság. Zrínyi Miklós válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1952. 350—374. old.

GRÓF ZRÍNYI Miklós: Válasz Montecuccoli Rajmund tábornagy röpiratára. Zrínyi Miklós válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1952. 375—379. old.

Világlexikon. Budapest. Enciklopédia RT kiadása. 1927

Géza fejedelem
a kereszténység felvételével megmenti népét (Kr. u. 970—997)
(Daru Kádas István tus-acril rajza)

A TOLLASKÍGYÓ ORSZÁGÁBAN Mekszikói úti beszámoló

ELŐBB EGY KIS TÖRTÉNELEM

A szakirodalom szerint¹ Közép-Amerikában két nagy kultúrát lehet máig követni és ez a két nép él még ma is: a maja és az azték. Azt írják, hogy az aztékok csicsimek származékok, szerintem így talán nem is két népről van szó.

A maják útját visszafelé Kr. e. 7000-ig elég pontosan követik, 2500-ban már a mai Guatemalában voltak és északról jöttek. Csontal (Chontal) törzsük a mai Jukatánba jött, ahová Kr. u. 400-ban megérkezett Ica (Itca) törzsük is Ictamna vezetésével. Iskolai szakkönyvnek ajánlott könyv² szerint a maják az Atlantiszról származnak.

Az aztékok is északról érkeztek a Kr. u. 14. században és az általuk Tekszkoko-nak nevezett tó közepére építették fővárosukat. A város neve Mekszikó- (egyes források szerint Mesika) Tenocstitlán. Innen kiindulva, alig száz év alatt uralmuk alá vetették egész Közép-Amerikát, ami körülbelül hatszor akkora terület, mint a mai Németország. Fővárosukat Hernán Cortés 1521. augusztus 13-án lerombolta és birodalmuk helyén spanyol gyarmatot szervezett Új Spanyolország néven. Mekszikó sokévi háború és polgárháború után kivívta függetlenségét és 1823-óta köztársaság. Az észak-amerikaiak 1845/47-ben, háborúban elvették tőlük a mai Kalifornia, Arizona, Texas és New Mekszikó államot. Ha ezek most Mekszikóhoz tartoznának, akkor Mekszikó majdnem akkora lenne, mint az USA.

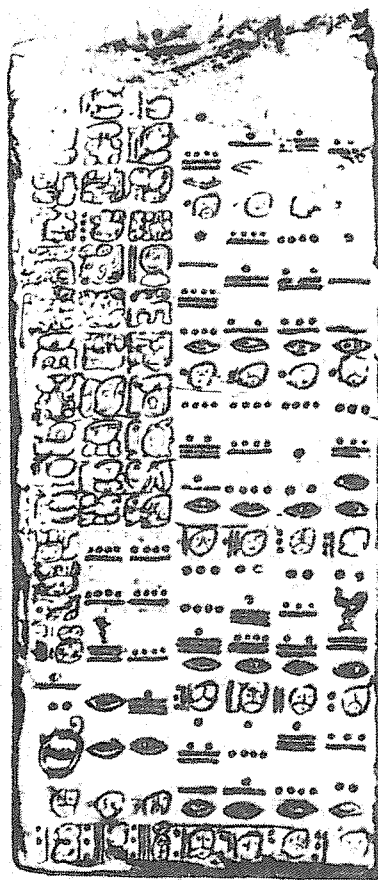
A szakirodalom tizenkét népet illetve kultúrát sorol fel Közép-Amerikában. Ezek bizony sokat harcoltak egymás ellen is, de máig láthatóan, egy kultúrkörbe tartoztak és tartoznak. Kr. e. 7000-től, illetve 2500-tól máig maja, Kr. e. 1600-tól Kr. e. 200-ig olmék, Kr. e. 1500-tól máig huasték, Kr. e. 1000-tól zapotek, Kr. e. 50-től Kr. u. 1000-ig Teotihuacan (ez a mai Mekszikó város mellett volt; az első amerikai nagyváros, Kr. u. 500-ban területe 42 km², lakóinak száma 120 ezer. Szerintem a maják fejlesztették. Az obszidiánipar központja máig.) Kr. u. 200-tól 1000-ig El Tajin (ez spanyol-arab név. Totonak alapítás, Cortés ebbe a városba jutott először), Kr. u. 300-tól máig mixték, 700-tól máig totonak és taraskán, 950-től 1168-ig tolték (de ez maja nyelven műveltet, művészt jelent), 1150-től máig csicsimek és azték, Amint az lenni szokott, ha az ember járja az országot, akkor talál még több tucat népet, amelyekre a szakirodalom nem vesztegeti drága idejét.

... ÉS MOST A BESZÁMOLÓ

Hol vagyunk itt? — kérdezték a vademberektől a művelt spanyolok, amikor megérkeztek. A vadak, a maguk nyelvén meg egyre csak mondogatták: „Ma ju katan” — azaz, nem értünk titeket. A művelt spanyolok megértették: Jukatánban vagyunk!

Ez a történet állítólag igaz. Léven ez utibeszámoló, elvetem szokásos gyakorlatom, hogy minden adatot — mielőtt leírom — inkább háromszor ellenőrzöm, mintsem kétszer. De, azért a kereket nem kell minden alkalommal újra fölitaláljam. Azt viszont vegyük észbe, hogy a Föld napjában megfordul a tengelye körül, a tudomány pedig csak addig tudomány, amíg az új fölfogására képes. Távolság áll tőlem, hogy ezzel magamat a nadrágos emberek dolgába ártsam. mert könnyen úgy járhatok, mint Jurij Knorosov³.

A művelt nyugatiak — noha néha azért kicsit bizonytalanok — de azért 1973-ig komolyan el se tudták képzelni, hogy a primitív indiánok — ahogy ők bölcsen, az Új Világ őslakóit elnevezték — írtak volna. Ezeket a népeket az irodalomban máig primitívnek nevezik. Szegény Jurij 1952-ben kezdett foglalkozni a maja piktogramokkal, tehát képsimbólumokkal, amelyeknek — legalábbis a szakirodalom szerint — nincsen nyelvi hátterük és megállapította, hogy azok bizony írásjelek.

Maja képirás
Drezdai Kódex (a három fennmaradt
maja kézirat egyike) egy oldala

Féldombormű rajza, Palenke (Palenque)

mentek Amerikába — gyalog, vagy csónakon, ki tudja? Aki a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület magyar őstörténeti találkozóinak és magyar történelmi iskoláinak anyagát legalább kiadványainkból ismeri, az tudja, hogy az európaiakra az A, az Ázsiaiakra a B vércsoport nagyobb gyakorisága a jellemző. Ránk magyarokra a B és az AB. Nem tudni, hogy mi történhetett a Bering-szorosban, mert Észak-Amerika indiánjaira az A csoport jellemző, viszont a maják közt azt hallottam, hogy rájuk meg a B-csoport⁴ és sokan születnek mongol folttal.

Mint a Bering-szoros története, pont olyan biztos, hogy a művelt spanyolok megjelenésekor, a maják igen vadak lehetnek. Igaz, kultúrájuk kezdetét harmincezer évvel ezelőtre teszik, fejlett mezőgazdaságuk legalább hétezer évre tekinthet vissza. Ezen csak az csodálkozik, aki nem tudja, hogy Ausztrália őslakói is legalább harmincezer éves műveltséget őriznek és úgy tudjuk, hogy északi irányból érkeztek Ausztráliába. Floridában, Sarasota közelében a Stanfords Egyetem és a Floridai Egyetem kutatói egy legalább 7000 éves temetőt tártak fel. Már az is meglepte őket, hogy az addig vándorlónak tekintett nép temetőjében több mint 2000 sírt találtak. Több sírban talált koponyák térfogata akkora, mint a mai emberé, tehát lehetett annyi esze, mint nekünk. A sírokban találtak bumerángot is — akár régi egyiptomi sírokban. Találtak teljesen konzerválódott agyat is. A kutatóknak sikerült hat olyan gént elkülöníteni, amely molekuláris biológiai vizsgálat szerint igen hasonló a mai amerikai bennszülöttekben találhatóhoz.

Az aztékok és a maják is — állítólag — északról jöttek, de nem tudni, pontosan honnan? Ahová érkeztek, ott már régi műveltséget találtak — aminek szintén nem tudni az eredetét. Közbevetőleg megjegyzem, hogy a tőlük sokkal délebbre élt inkák is egy sokkal régebbi, igen magas műveltségre telepedtek — aminek szintén nem tudni az eredetét. Nos, az aztékok hozták és terjesztették a fehérbőrű tollaskigyó, a Quetzalcoatl kultuszát, amely kigyó a majáknál Kukulkán néven tűnik elő. Mint említettem, egy helyütt azt olvastam, hogy az aztékok is csicsimek származékok¹ (mint a maják — mondom én).

Néhány dolog, amit a közép-amerikai mezőgazdaság adott az emberiségnek: cukor (nádból), ananász, kávé, vanília, kakaó, dohány, bab (sokféle színben és nagyságban), rágógumi, kukorica (tizenhatfélét termelnek, sokféle színben és méretben), krumpli. Ja: a krumpli az magyarul burgonya, noha nekem jobban tetszik a csiki-székely pityóka. A Hargitán termelik a világ legjobb vető-pityókáját — amit ellenálló képessége és baktériumszegénysége minősít. Kérdeztem székely atyámfiait: miként lehet, hogy a magyarországiak mégis csak Hollandiából vásárolják a vetőpityókát — hatszoros áron? Én a magyarországi vevőt legfeljebb Hargitafürdőre hívhatom, míg a hollandus európai körütra — válaszolta közismerten csavaros eszével. (Nemhiába, igyekszünk Európába!)

Visszatérve a maja mezőgazdaságra, nem írom le Mezoamerika állatvilágát, mert ott minden van, de megemlítem a pulykát, mert szintén ott van őshazája. Illik tudni, hogy a lovat a művelt spanyolok vitték oda, később elvadult és ebből lett a musztáng. Nos, a ló ezt nem tudta, mert a legrégebbi közép-amerikai temetőkből lócsontok is előkerültek.⁴

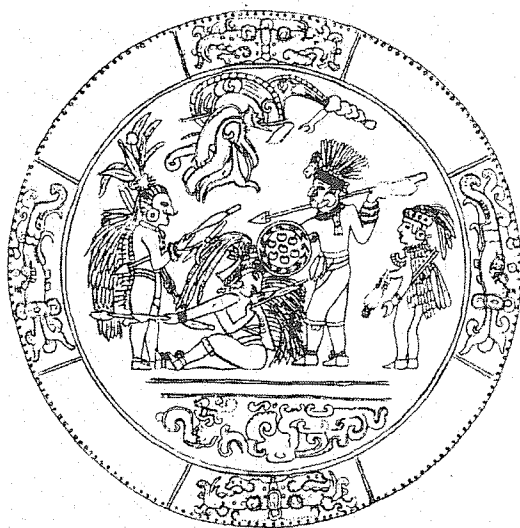
Bolond lyukból bolond szél fúj! Jurij barátunk Leningrádban dolgozott, tehát kommunista, így megállapításai nem érdemelték figyelmet. Csak, miután Sir J. Eric S. Thompson, a maja íráskutatók pápája elhunyt 1975-ben, akkortól kezdve vették komolyan Jurijt. Mára a maja szövegek jórészt elolvasták, így történelmük se annyira ismeretlen, s nagyjából tudni lehet, hogy miket írtak már például úgy Kr. e. 600 körül Albán hegyén, vagy Baja félszigeten. Jurij barátunk csak most néhány éve látott először élő maját és maja várost.

Eközben csendben egy új tudomány is született, az asztroarcheológia, magyarul talán csillagászati régészetnek nevezhetnénk, amihez, persze, nekünk magyaroknak nyilván semmi közünk sem lehet, aminek viszont népünk kialakulási legendájából jól ismert Hunor és Magor atyja, Nimród ősapánk nemigen örülhet.

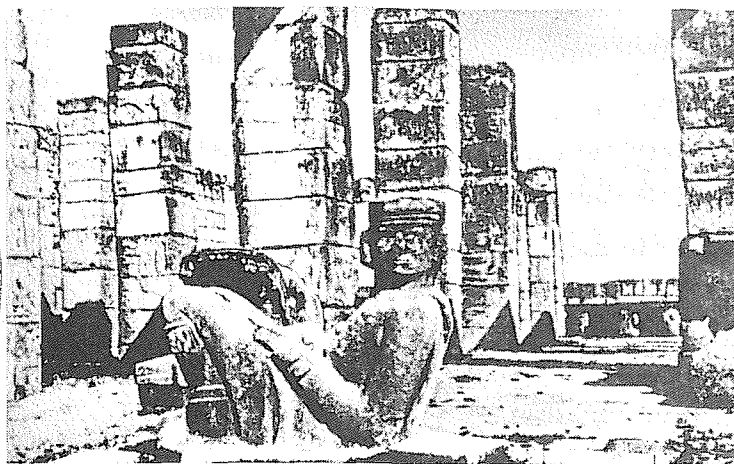
Isten őrizz, hogy olyan dilettáns ostobaságok leírjak, hogyha lennének hozzáértő magyar szakembereink, akkor érdemes lenne nekik is bekapcsolódniuk az újabban hirtelenül föllendült mezoamerikai kutatásba. Csak óvatosan említek néhány dolgot, tudván tudva, hogy mindez véletlen és bárhol, bármikor megeshet.

Minden átlagos műveltségű ember tudja, hogy Amerika őslakói az indiánok, akik ázsiai eredetűek és a Bering szorosnál

⁴ NAGY Ákos (Adelaide): A magyar őstörténeti genetikai kutatásában a vércsoportok jelentősége. IN: A Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. ISBN 963 04 4413 5, és Honfoglalásunk és előzményei. ISBN 963 85684 1 0. Itt olvashatjuk, hogy az „ősvér” 0 jellegű lehet, de utána a sorrend a kiválasztásban nem lehetett A, majd B és AB. Bővebben és újabban: Nagy Ákos a kor halad, a vér marad c. könyvében

Aranykorongba vésett rajz.
Csicsen-Ica (Chichen-Itza)

Csák (Chaac Mool) isten szobra a harcosok temploma előtt
Csicsen-Ica (Chichen-Itza)

Még mindig ott tartok, hogy a magyar tudománynak azon a földön természetesen, nincs semmi keresnivalója. Egyesületünk egyik Kanadában élő tagja, aki valamennyi nagy európai nyelvet beszél, tanítja és kutatja, maja felesége közreműködésével arra, a magyar emigráció irodalmából jól ismerhető, a fullertoni egyetem nyelvtanára azon kutatási eredményével, amely szerint egyes kaliforniai indián nyelvek az ugor nyelv rokonai.

Ezek után már csak félve merem leírni, László Gyulával közös barátunk, Farkas Dániel esetét. Tehetem, mert Dani már néhány éve elhunyt. Dani barátunk apja is világhírű földgáz- és kőolajvezetéket építő erdélyi ember volt. Mesterségét Danink már nyugat-németországi székhellyel folytatta és ő tervezte Európa-szerte az első, nagy vezetékeket. Hányatott sorsa Közép- és Dél-Amerikába is elvitte és a budapesti Gellért Szállóban rendezett sajtótájékoztatóján, a hazai szakmai közönség nagy derűtségére azt jelentette, hogy egyes indián törzsek tagjaival, a legkönnyebben a magyar nyelv segítségével érintkezett. Volt azonban egy ember, Juan Moricz — akit én inkább nevezek Móricz Jánosnak — aki komolyra fogta a dolgot és ma a világ leggazdagabb embere lehet. Dani barátunk tanácsára felkereste ezeket az indiánokat, akik óriási mennyiségű aranyhoz juttatták. Erről már nemcsak a magyar emigrációs, hanem a világsajtó is beszámolt. Jogi képviselőjének a címét Buenos Airesben meg lehet szerezni, aki jelenleg — tudtommal — csak annyit hajlandó közölni, hogy Juanunk legutóbbi Amazonas-menti útjáról nem tért vissza (lehet, hogy nem is fog).

A magam szakállára semmit sem teszek mindehhez, hacsak azt nem, hogy Jukatánban ilyen majanevű városokban jártam, mint Kaba (nem én mondom, hanem ők, de így írják a spanyolok: Kabah), ahol az Esőisten maja neve Csák (Chac) és elefánt ormánya van (elefánt tényleg nincs Közép-Amerikában). Tó (Toh) és Szajil (Sayil). Ezek szomszédságában van a kikötőváros TELCSÁK (az Árpád korban délvidéki határvárosunk volt), azután Uzsmál (Uxmal), ahol a maja kormányzó épületének főbejárata felett egy olyan arcú ember áll, amiről ott azt állítják, hogy biztosan nem maját ábrázol, mert pl. nagy harcsa bajusza van. A maják pontúgy nem szőrösek, mint a mongolok. Ezen a vidéken több ilyen bajuszos ember szobra is látható, ezek némelyike úgy van ábrázolva, hogy az égből jön. Itt is, de főleg az olmékok vidékén (a mai Veracruz környékén), több szobor úgy ül, ahogy mi a törökülést nevezzük. Ezt az ülőmódot sok nyelven ázsiai ülésnek nevezik. Egyébként az olmék ez egyik legrégebbi közép-amerikai nép, biztosan nem északról jött. Eredetük — szakirodalom szerint — titokzatos. Az biztos, hogy hatalmas köveket cipeltek magukkal, óriási távolságra.

A fentiekkel szomszédos másik város Chichen Itza — ahogy ott mondják: Csicsen Ica. Majául Ica, híres ősi törzss- és családnév. Varázslót, vezért, főpapot jelent, lásd Tündés Ilona. A magyar mitológia mindmáig legjobb tudója, Ipolyi Arnold szerint, a tündérnek nem fontos, hogy legyen neve, de ha van, lehet férfi is. Csi=mellett (partján), csen=forrás, tehát Csicsen Ica = a Varázsló Forrása Mellett (Partján). Az itt Kukulkán névre hallgató Quetzalcoatl-al kapcsolatban megjegyzem, (aztékul és majául quetzal egy szép, színes tollú madár, aztékul a coatl, majául a kán=kígyó), hogy a tengert, aminek a partján itt, mind az olmékok, mind a maják partraszálltak, Atl-anti-nak nevezik, aminek másik partján található hegy neve Atl-as — gondolom kissé görögös végződéssel. Az megint csak véletlen lehet, hogy az ebben a vízben keresett állítólag elsüllyedt földrészünk neve — a görögök szerint — Atl-antisz. A szakirodalom szerint⁵, az „a” a Mekszikói nyelvben (így írják, hogy Mekszikói nyelvben), atl-nak hangzik és vizet jelent — mint sok ősi nyelvben a víz „a” (mondom én).

Tudni való, hogy maja szöveget latinbetűkkel csak tökéletlenül lehet visszaadni — mint a legtöbb nyelv hangzó-állományát, amely nyelv ezeket a betűket írásához átvette. Így van ez a magyarral is. Nem tudom, hogy a Csicsen le-

het-e összefüggésben a Kaukázus vidékén élő néppel, amelynek népnevét tudós ismerőseim csecsen szóval adnak vissza, viszont a velünk élő néprészek helyneveit, mi a Kárpát-medencében a csécsény szóval fejezzük ki.

A szakirodalom¹ szerint, a maják egy csoportja a mai Jukatánban a Csicsen törzs vezetésével a Kr. utáni 4. században szálltak partra és keletről érkeztek.

Az átlag magyar tudja, hogy Indiában is van Bihar és Mezopotámiában is volt Arad. Egyesületünk Honoluluban élő egyik tagja, eddig közel tízezer Kárpát-azonos ilyen nevet gyűjtött össze az egész világról — a helyi egyetem könyvtárának nyilvános olvasótermében elhelyezett CIA kiadványokból, természetesen mindég a pontos földrajzi koordináták megadásával. A dolog valódiságáról a helyszínen magam is meggyőződtem. Hogy történelmileg mikor és hogyan kerültek ezek a nevek a Kárpát-medencébe és máshová — ha a világon ilyen nagy számban léteznek — akkor ez nem egy egyszerű kérdés, legkevésbé neveltséges. A szakirodalomban⁵ olvasom, hogy a szakemberek semmit nem tudnak kezdeni ilyen jukatáni helynevekkel, hogy Csaba (Chabab), Selye (Seye) stb. Hawaii barátunk arra gondol, hogy volt valaha egy magas műveltség ami elpusztult, de nyomait világszerte hátrahagyta (ennek is találok több² — kevesebb⁵ — nyomát a szakirodalomban) egyebek mellett földrajzi-, család- és egyéb nevekben. Mivel ezek a nevek a világ több pontján sűrűsödnek, ezért ott lehetett valami. A legsűrűbb hely a Kárpát-medence.

Bizony, érthetetlen ez, mert a maják teremtés-legendája szerint, az embert az istenek teremtették, majd elpusztították. Meggondolták a dolgot és újrateremtették az embert kukoricából, amihez az egyik isten saját vérért adta; ezért is kell ennek az istenüknek időnként embervért áldozniuk, mivel vissza kell neki adni a vért, hogy teremthők tovább éljen és vele a maja nép. A rendkívül vallásos maják körében máig sem igen tudni, hogy amikor olyan nagyon katolikusok, akkor igazában kihez is imádkoznak? Egyik nehezen megközelíthető falujukban, nagy tisztelettel, állandóan imádkoznak egy ősi istenükhöz, szeptember másodikán nagy keresztény körmenettel ünneplik.⁶ A szent nevét spanyolul így írják: San Estevan Rey. Akkor van a mi Szent Istvánunk kanonizált ünnepe. A szakirodalom szerint² az indiai magas és a maja számrendszer mind az írását, mind a kiejtését tekintve azonos.

Sokmindent leírtak a közép-amerikai művészetről, nekem legjobban tetszenek a maják kalocsai, sárközi és kalotaszegi hímezései.

Filozófiájukról, vallási életükről, jószerével semmit se tudunk, csak egyesek sejtene, mert a művelt európaiak szinte mindent elpusztítottak, elraboltak. Papírra írt kódexeik közül három van, aminek az eredetiségéhez nem fér kétség — egy-egy Madridban, Párizsban és Drezdában. Egyetlen eredeti tollkorona van — a quetzal madár tollából — az is Bécsben. Ilyen koronát csak magasrangú személyek, uralkodók viseltek.

Az én figyelmemet leginkább a Palenkében (Pelenque) talált két életfa keltette fel. Van több is. Az egyik egy sír fedlapján áll és von Däniken szerint egy úrhajóst ábrázol. A sírról azt írja a szakkönyv,¹ hogy párhuzama csak a régi Egyiptomban található*. Aki a sírban fekszik — egy igen magasrangú személyiség — 1,73 cm magas lehetett. A maják átlagos magassága jó húsz cm-el alacsonyabb — mint a honfoglaló magyaroké. Csak Álmos családjából származó első királyainak voltak jó két fejjel magasabbak.

Az egyik maja halott kezében egy gömb volt — a végtelen idő jelképe — a másik kezében egy kocka — a tér jelképe. Ezek szerint, a maják — úgy Kr. u. 600 körül — tudtak a tér és az idő összefüggéseiről², amihez a Művelt Nyugatnak még vagy ezer esztendő kellett. II. János Pál pápa nemrégiben mentette föl azt a szerencsétlent, aki csak tanai visszavonásával tudta úgy 350 évvel ezelőtt — életét megmenteni. Ugyanis, azt a képtelenséget állította, hogy a Föld gömbölyű és forog a saját tengelye körül. Ezt viszont már a szumérek is tanították az iskolában.

Fentnevezett halottat piros porral hintették be, miként a szabírok is, ami a maják hite szerint az élet és a kelet színe (hiszen ott kel a nap), amint a nyugat színe a fekete (ahol a nap nyugszik), az északé fehér és a dél színe sárga.

Csak az álmodozó irodalom világába tartozik, hogy az egyik vezértörzsük zászlaja vízszintesen többször vágott piros és fehér — pont úgy ábrázolták, ahogyan a mi Thuróczy krónikánkban látható. Persze, az Árpádok — mondja a szakirodalom, de mutatják krónikásaink is — hegyben végződő címerpajzson is viselték ezt az Árpád-sávost. Az már aztán tényleg csak véletlen, hogy a régi egyiptomiak egyik istenüket mindig pont ilyen — Árpád-sávost — címer-pajzsral a kezében ábrázolták.

Maja ábrázolások és sírleletek mutatják, hogy tetoválták magukat és a gazdagabbak a fogukba drágaköveket ültettek⁴. Nem tudni, hogy ez utóbbit miként is csinálták, mivel az arany kivételével fémet nem ismertek. Tényleg csak a spanyolok megjelenésével ismerték meg a *vasat*.

A fent említett két életfa szerkezete mindenben egyezik a mi életfánkéval. Van olyan életfájuk is, amelynek a közepe, az élővilágot, a napisten képe jelenti: nagy kerek arc, nagy kerek szemekkel — mint szumér ábrázolásokon. Ez nem maja szem, mert az mandula alakú — mint a mongoloké.

Tudós ismerőseim, ilyen dolgok hallatán szeretnek mosolyogni, mert ugye, például életfa sokhelyütt lehet. Igazuk is van. A Nobel-díjas Konrad Lorenz jut erről eszembe, aki — állítása szerint — a legtöbbet a szürke ludaktól tanult, viszont a fehér házi lúdról azt állítja, hogy hosszú háziasítása folytán, csupa értelmetlenséget gágog. Így lehetünk a

* Francia régészek napjainkban találták meg Tutanhamon fáraó szoptatódajkájának sírját. A dajkát Majának hívták. A baszk legendák szerint, az eget és a földet, a világot Maja istennő teremtette. Ezt a nevet megtaláljuk az indiai és a maori legendákörben is, valamint naptárunkban ahol egy hónap neve

többi életfával is: csak azon kultúrák életfáinak szerkezete eredeti és azonos, amely kultúrák gyökere a termékeny félholdon és a Turán-medencében van. Így bizony, az sem lehet véletlen, hogy az azték főváros szomszédságában lévő Teotihuakan nappiramisának alpmérete centiméterre azonos az egyiptomi Kheopsz piramisával — csak az utóbbi kétszer olyan magas, mint mezoamerikai testvére. Teotihuakan — amint említettem — az első amerikai nagyváros, Kr. u. 500-ban 120 000 lakossal.

A művelt spanyolokat nem érdekelte a vademberek műveltsége — akik például a napév hosszát már akkor olyan pontosan meghatározták, ahogyan a művelt Nyugat csak napjainkban képes.

A spanyolok, saját adataik szerint, megérkezésüket követően, mezoamerika kb. húszmillió indiánját úgy kiirtották, hogy mára alig négyszázezer maradt. Tehát — igen szerény becslések alapján — máig legalább negyvenmillió őslakost kiraboltak és megölték. Közvetlenül fegyverrel és közvetve a behurcolt betegségek által, ami ellen az őslakosok védtelenek voltak. A nyugati kultúrát rájukhozó főember, Hernán Cortés vérbajos volt. Kolumbus a mai Kubában kötött ki 1492-ben. A spanyolok onnan kalandoztak nyugatra, s így fosztogatták ki az Új Világot négyszáz évig. A Deákné vásznánál nem volt jobb a többi sem: portugálok, angolok, franciák, hollandok, belgák, olaszok, németek. Az ő szemükben mink vagyunk a brutális kalandozók — akik még a sajátunkként elfoglalt Kárpát-medencénkben sem bántottuk azokat, akiket itt találtunk. Legfőbb bizonyosságunk: mai állapotunk. Most nyugati barátainktól tanuljuk az emberi jogok tiszteletét, meg a demokráciát.

Bizony szegény közép-amerikaiak igen primitívek lehettek, ami abból is kitűnik, hogy a fehérbőrű Tollaskígyó visszajöttét keleti irányból várták. Ezt az azték uralkodó, Montecuma maga mondta Cortésnak, fővárosában Tenocstitlánban, ami viszont a fehérbőrű spanyolok hódításait nagyban megkönnyítette.

A mai maják se olvassák a nyugati szakirodalmat, de eldugott falvaikban láthatóan testileg is, lelkileg is igen egészségesen élnek. Ma is úgy táplálkoznak, lakóházaikat ugyanúgy építik, mint őseik sok ezer év előtt.

Mekszikónak máig egyetlen őslakos elnöke volt. Egy igen vékony, spanyol eredetű réteg kezében van minden hatalom és gazdagság — az utcán ülő koldus és a fehéarcú szentekhez százmétereken át térden kúszó zarándok pedig mind, mind indián és mesztic (keverék). Az azték fővárosból, Tenocstitlánból, aminek a spanyolok megérkezésekor úgy 150 000 lakosa lehetett, néhány, napjainkban megtalált falmaradvány látható Mekszikóváros belterületén.

A szakirodalom szerint², a közép-amerikai Nap-, Kígyó- és Phallus-műveltségben a Quetzalcoatl nem istent, hanem a Mester fokot jelentette. Mind a Coatl mind a Kán Kígyót jelentett és így a mestert gyakran Kígyónak nevezték (akárcsak az ázsiai lovasműveltségben vő. Sárkán = fehér kígyó. Lásd Thuróczy Krónika). A Quetzalcoatl, vagy Quetzalcan egy Alah Uinik, egy Igaz Ember — egy igen nagyképességű ember — volt, aki a próbákat kiállta és így népe vezetésére méltóvá vált — akárcsak az ázsiai lovasműveltségben. Minden jel arra mutat, hogy a kiképzési központ — feltehetőleg az egész amerikai világrészre kiterjedőleg — Ica városa volt². A Nap, jelképe az életet adó tűznek, ami minden anyagot átalakít. A Kígyó, a nemi energiát jelképezi, a Phallus pedig az emberi újjáteremtést, az egészséges emberi élet ajándékozási képességét. A Quetzal egy Közép-Amerikából származó szépség: az egyetlen olyan madár, amely inkább elpusztul, de nem hagyja magát bezárni. A szabadság csodálatos megjelenítése!

Ezek az emberek hittek az ember és a világegyetem egységében és ez a hitük meghatározta egész filozófiájukat, művészetüket a metafizikáig. A társadalom csúcsán állt az Alah Uinik, alatta következtek a nemesek és a katonák, majd a művészek, az iparosok és a kereskedők, végül pedig a többi lakos.

A mai Mekszikói erőszakot kerülő, barátságos, vidám nép. Ha a maják egymás közt beszélnek, úgy halatszik, mint tavasszal a fecskemadár és az enyhe szellő. A csángók beszélnek így. Nevemet ha hallották, majának mondták.

Mekszikó történelme az elmúlt négyszáz évben a szabadságharcok sorozata spanyolok, angolok, franciák és észak-amerikaiak ellen. Ez utóbbiak elvették hazájuk felét. Nem az idegenek voltak sokan, vagy erősek, hanem az őslakosok egyenetlenek. A Tollaskígyó — az alvilág és az ég ura — siratja Mekszikót.

Lehet, hogy a második világháborút nem a németek robbantották ki, de elpusztult általa húszmillió ember — többek között a koncentrációs táborokban. Ezt se ők találták ki, hanem az indoeurópaiak asszír ősei, akik rémuralmának szítya elődeink vetettek véget.

Nekünk a kereszténység védőbástyája szerep jutott. Hunyadi János vitézeivel azért veszített csatát Várnánál

Kökorongra véssett azték naptár

1444-ben, mert a római pápa által fizetett genuai gályák — ahelyett, hogy a török útját elállták volna — fejenként egy aranyért az ellenséget szállították seregünk hátába. A mongolok követeit IV. Béla királyunk lefejeztette és nyugati unszolásra a mongolok ellen ment. Mikor csatát vesztett, Babenberg szomszédja — aki trónját a magyar fegyvereknek köszönhette — elfogta és megzsarolta. Illik tudni, hogy a török volt az, aki — a kommunisták előtt — bennünket elveztetett, de arról hallgatni illik, hogy pl. a török tüzéretet francia tisztek irányították, hogy Szulejmán Szultán, mielőtt Mohácsra indult, II. Lajos királyunknak két ízben is ajánlott békét és szövetséget. Királyságunknál Európában csak Szent Péter széke régebbi és állandóbb, de a két világháborúban egyedül bennünket tettek tönkre. Most mi, ebbe az Európába igyekszünk.

Derék magyarjaink arról kérdezve, hogy mit remélnek, azt válaszolják, hogy majd a NATO, a Nyugat megvéd bennünket — noha ilyesmire, egyetlen példára sem emlékeznek egész történelmünkben.

Ennek már persze semmi köze a Tollaskígyó Országához. Esőisten ma már a Boldogasszony Országát is sirathatja.

Cancun, 1998. január 4. Kankun, majául: Négyalacsonyhely, (de lehet, hogy jobbról balra kell olvasni és akkor eme szép, tengerparti üdülőváros neve: Kunkan) a dátum pedig majául:

Elöl van az „arabs” szám, pl. :||, utána leírva: Baktun — majául tizenkettő stb. Ismerték a nullát is, jele a kagyló. Európában a nullát még a rómaiak sem ismerték

Az aztékok hadiistene, Vicilopocstli (Huitzilopochtli) előtt hodoló elfoglalt város, katona alakjában ábrázolva
Köbevésett féldombormű rajza. Ticok. (Titzoc)

MŰVELTSÉG — IDŐREND

Kr. e. 7000—2500 népek Közép-Amerikában

		A maják Guatemalába jöttek északról. Csontal (Chontal) Jukatánba jött majákkal (Csicsen törzse).
Kr. e. 1600—Kr. u. 500	olmék	La Venta város (Villahermosa). Alapítás Kr. e. 1000. A köfej 2,7 m magas, 50 t. A bazaltot 100 km-ről hozták. Monte Albánt is ők alapították. Kr. e. 800-ban első piramisok. Piros a nap jele, a papok itt így vannak temetve. ¹ Másutt: Monte Albán zapotek alapítás.
Kr. e. 1500—maig Kr. e. 1000—maig	huaxték zapotek	Monte Albán? Uzsmál (Uxmal) alapítása Kr. u. 7. század közepe. Kr. u. 10. században elfoglalták a szíuk a központi magasföldről és bevezették az azték Esőistent Tleloc-ot, Quetzalcoatlt és a maja Esőistent Csák (Chaac)-ot. ¹ Tutul szíuk alapították. Maja család vezette, amelyet Kukulkán javasolt. ⁷
Kr. e. 50—Kr. u. 1000	Teotihuakán	Az első amerikai nagyváros, alapítva Kr. e. 200? Kr. u. 600-ban 42 km ² , 120 000 lakos. Klasszikus kora 100—600. ¹
Kr. u. 200—1000	El Tajin	A város Tenocstitlánal egyidős. Totonek kultúra, főváros Cempoala. Cortés ide tudott először bejönni. ¹
Kr. u. 250—900 320—987	klasszikus maja kor régí maja birodalom	A 4. században a maja Ica (Itza) törzs Icamna (Itzamna) vezetésével Jukatánba érkezett. Több maja törzs Guatemalába ment (El Petén) és Hondurasba (Copán). ⁷
300—maig	mixték	A 14. században Monte Albán 400-tól Csicsen (Chichen) 600/900 Kaba (Kabah) maja. 9—10. század Észak Jukatán ² . legnagyobb városa. 300—600 Palenke (Palenque); 692 írás temploma 620 írásjellel, a fedlap a síron 8 to ¹
700-tól maig	totonak-taraskán	Tolték-csicsimek alapítják a 9. században Tulum-ot. Alapító neve: Ce Acatl Toplicin Quetzalcoatlt. Legszebb ideje 1200—1400, de egyes oszlopokon Kr. u. 564 a dátum. 4 m magas fal vette körül, akkora volt, mint Sevilla. Freskó: Isten-nő Ex Csal (Chal) = Hold, aki Icamna felesége. Icamna a Nap. ¹
950—1168	Tolték = majául: művész. művelt	Ezer körül megjelentek a toltékok. Ica lesz Csicsen. Fémeket is feldolgoztak. 1187-ban Majapán város alapítása és Majapán liga. 1450-től egész Jukatán kokom uralom alá került. A 12. században Majapán elfoglalta Csicsen Icát. 940-ben megjelentek Jukatánban a toltékok akik utóaztékok. Mekszikó völgyéből jöttek és hozták a Quetzalcoatlt és Kukukánt. ⁷
1110—1519	azték, akik csicsimek származékok	A 14. században alapították a Tekszkoko tóban Mekszikó-Tenocstitlánt; birodalom Quatemaláig. 1500-ban legyőzték a szíukat és elfoglalták a kokom törzs segítéségével Majapánt. ¹
1511-től az új Mekszikói kultúra kialakulása.		Spanyol hajótöröttek Jukatánban
1519		Hernando Cortés partraszállt Veracruznál
1521		augusztus 13-án elfoglalta Tenocstitlánt
1527		Francisco de Montejo elfoglalta Csicsen Icát
1548-tól		egész Jukatán mekszikói spanyol uralom alá került
1810		tíz évig polgárháború Mekszikóban
1823		Mekszikói köztársaság
1845—47		Háború az amerikaiakkal. Mekszikó elveszítette a mai Kalifornia, Arizona, Texas és New Mekszikó államot.

ÖSSZEHASONLÍTÓ

	MAJA	VILÁG
Kr. e. 800	az első piramisok Monte Albánban.	Necho egyiptomi király elkezd építeni a Suezi
600	a feltárt faluk Tikal vidékén	csatorna elődjét. Genmai japán császárnő elren-
710		deli a Ko-Dzsi-Ki leírását
500	városok és távolsági kereskedelem	Athen legyőzi Spártát (507); az etruszk hatalom
100	az első írás a mai majavidéken	és kultúra csúcspontja; a bronzkor vége Európában
Kr. u. 219	dinasztia alapítás Tikal-ban	Kínában kihal a Han-dinasztia
292	29. sz. sírkő Tikalban	Japán császár megtiltja az emberáldozatot a ki-
328	9. sz. sírkő Uaxactun-ban	rálynő halálakor (290)
378	Tikal elfoglalja Uaxactun-t	Rómában 28 könyvtár és 46 bordély
		a hunok legyőzik a keleti gótokat (375); a „nép-
		vándorlás” kezdete
		catalaunumi csata (451)
		Mekka megadja magát Mohamednek (630)
		egy katolikus pap Kínába megy
		Karthagót elpusztítják az arabok (697)
799	Palenque-ben talált utolsó dátum	A normanok elérik Izlandot és a Faröer szigete-
869	Tikalban talált utolsó dátum	ket
896		Angliában Alfréd legyőzi a dánokat (871)
1200	Csicsen Icát feladják	magyar honfoglalás
1502	Kolumbus Honduras partjainál maja kereske-	Párisnak 100 000 lakosa van
	delmi hajóval találkozik	Károly Egyetem Prágában (1348) Közép-Európa
1986	Maja nyelv egyetemét alapítják Guatemalában	első egyeteme
		Ózonluka az Antarktiszt felett
		Csernobil
1994	Csiapas (Chiapas) indiánok fegyveres felkelése	az apartheid vége Dél-Afrikában
	maja részvétellel	

FORRÁS

1. Marcia Castro Leal, *Archäologie in Mexico*. Casa Editorice Bonechi 1995, ISBN 968 6434 03—8
2. Alberto Rivera A., *Die Geheimnisse von Chichen Itza*. Universal Image Enterprise Inc. Rome 1995
3. Michael D. Coe, *Das Geheimnis der Maya-Schrift. Ein Code wird entschlüsselt*. Rowohlt Verlag 1995
4. Museo Nacional de Antropología in Mexico. Mexico City 1998
5. William Brito Sansores, *Maya writing*. University of Missouri. Columbia, Mo. USA 1987
6. Élet és Tudomány 1979. 09. 21. 1119—1202 old.
7. Die Maya. Illustrierte Geschichte. Universal Image Enterprise INC. Cancun, Mexico 1993

A SZÖVEGBEN JEGYZETKÉNT SZEREPLŐ SZÁMOK AZ ITT MEGADOTT FORRÁSRA VALÓ HIVATKOZÁST JELZIK

II. rész

A magyar történelmi iskola előadásainak teljes szövege

PETŐFI NEMZETI DALA

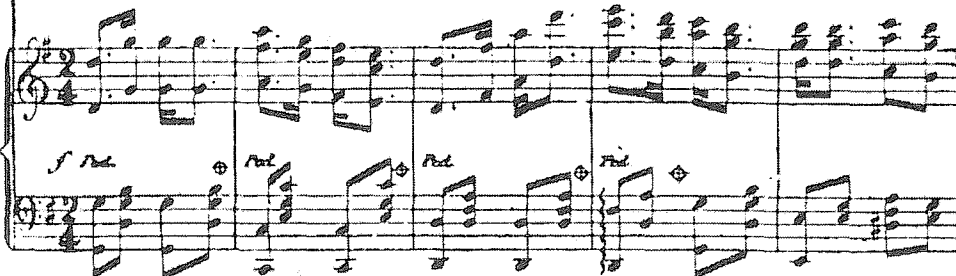
ÉNEK.

Élénkén.

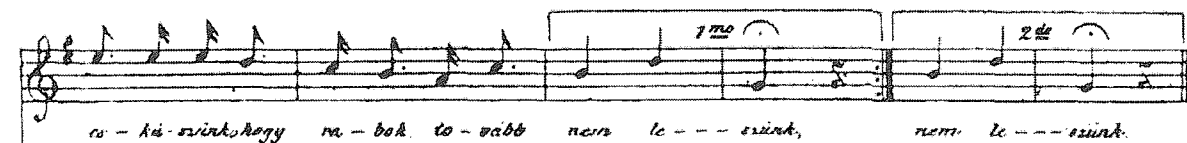

Túl-ro-maggar, hős a ka-xi' ill az i-dő most egy so-ha! ra-ból le-gyünk

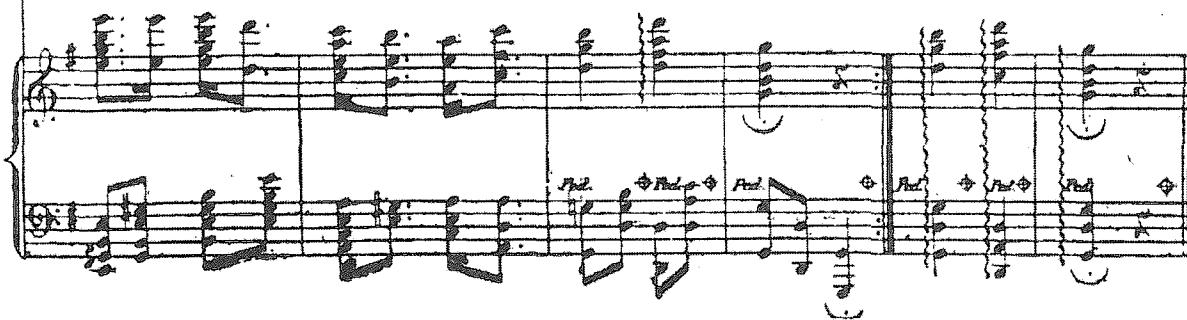
ZONGORA.

egy szába-dok? és a kén-dés, az-izma-lak! a magyarok is-le-ne-re es-kü--szünk,

es-kü-szünk, hogy ra-ból to-vább nem le---szünk, nem le---szünk.

1948. MÁRCIUS 15 TÖRTÉNELMI TANULSÁGAI

Százötven év távlatából mi '48 márciusának üzenete? A meghirdetett cél: *szabadság, egyenlőség, testvériség. Szabadság.* Egyén és közösség maga döntsön sorsáról. A demokrácia alapvető ismérve az általános szabadság megélése. A jogállam jellemzője a teljes és tényleges polgári egyenlőség, alkotmány és törvények általi szabatosítása. Egyén szabadsága, polgár szuverenitása, hogy a közvetlen vagy képviselői demokráciát gyakorolva, beleszóljon a sorsát befolyásoló helyi és központi döntésekbe. Község szabadsága, önkormányzó kollektivitás önanonosságának védelme, hogy történelmi és területi sajátosságainak megfelelően, szülőföldjén megmaradva államalkotó tényezőként létezhesen és gyarapodhasson.

Egyenlőség. Teljes és tényleges. Teljesnek kell lennie, mert a bárminemű megkülönböztetés csakis ezáltal semmisíthető meg. Ténylegesnek kell lennie, mert a másodrangú állampolgári minőség csakis így szüntethető meg.

Testvériség. Ha nincs szabadság, nincs testvériség. Ha nincs egyenlőség, nem lehet testvériség. Szabadság és egyenlőség kelti életre a testvériséget, a kölcsönös megbecsülést és tiszteletet.

Korunkban a demokratikus és jogállam ismérvei ugyanazon elvekre utalnak, amelyeket 150 évvel ezelőtt a márciusi ifjak megfogalmaztak.

Milyenek voltak a történelmet előkészítő hétköznapiak? Gróf Dessewffy József az 1842-ben megjelent *Taglatat* című könyvében a következőket írja: „*Ne foszd meg sem a Világot a Naptul, sem a polgári társaságot az őszinteségtől.*” Ezen erkölcsi üzenet jegyében küzdöttek eleink, Kossuth és Széchenyi irányításával a Magyar Műegyetemért. A magyar oktatási reformigények visszavezetnek az 1825—1827. évi Országgyűléshez, amelynek közoktatási bizottsága javasolta a „politechnikai intézetek” létrehozását. Ötven évnek kellett elteltie, hogy a magyar Műegyetem 1872-ben megnyithassa kapuit!

Korábban, a Pesti Hírlap 1841. évi 3. száma az egységes nemzet alapjaként tárgyalta a magyar nyelv ügyét. Kossuth szerint: „*A nyelv mindig csak annyira bő, amennyire szükség van rá. Nevelj a szükségét és nevelj a bőséget.*”

Rendkívüli jelentőségű megállapítás, amely a mához is szól: anyaország határain túl élő magyar közösségek tagjaiként ragaszkodunk anyanyelvünkhöz. mert ez egyik legfontosabb összetevője nemzeti önanonosságunknak. Ki nyilvánítjuk akaratomkat a teljes értékű anyanyelvű oktatásra — óvodától egyetemig —, hogy „*neveljük a bőséget.*” Igényeljük az önálló állami magyar egyetemet Kolozsvárott, hogy „*neveljük a szükségét!*”

Az Erdélyi Nemzetgyűlés 1848-ban kiegészítette a 12 pontot: orvosolják a székelység jogsérelmeit! A Szövetséges és Társult Főhatalmak és Románia között Párizsban 1919. december 9-én aláírt Szerződés 11. szakasza előírta: Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzást engedélyezzen.

Időben és térben változó helyzetek és adottságok, de maradandó s alkalmazható tanulások: nemzeti közösségi közképviseléssel gyakorolni érdekvédelmet, nemzeti önanonosságát vállalók kollektivitásaként igényelni és gyakorolni a közösségi autonómiát.

Jogállamokban az államalkotó őshonos nemzeti közösségek elnyerték a teljes és tényleges egyenlőséget. '48 üzenete bennünket is erre készítet, mai fogalomrendszerbe helyezve: európai integrációt — közösségi önkormányzást — kettős állampolgárságot!

Kossuth szavaival élve: „*Mi homunk népéből magyar nemzetet óhajtunk, amely abba, hogy nemzet, s abba, hogy magyar becsületét helyezze mi legalább az étellel felér, s azért lelkesülni képes legyen, mint oly dologért, mely legalább is az étellel felér.*”

ZÁSZLÓK ÉS LOBOGÓK 1848—1849-BEN

A NEMZETI SZÍNEK, ZÁSZLÓHASZNÁLAT KÉRDÉSE 1848-BAN

A Magyar nemzeti színek, címerhasználat stb. kérdésével, különböző alkalmakkor, különösen 1836 óta foglalkoztak a magyar országgyűléseken. Azonban e tárgyban végleges döntés, 1848-ig nem született.

1948. január 7-én, az 1847—1848-as országgyűlés XVIII. Országos ülésén *Törvényjavaslat a magyar nyelv és nemzetiségről* keretében foglalkoztak a kérdéssel: „Minden magyarországi pénzek magyar jelekkel és korírással veressenek, és minden polgári, kincstári, katonai intézeteknél, valamint a magyar tengeri révpartok, s a magyar kereskedők hajói, és egyéb magyar hajók lobogóikon egyedül az ország címere, és a nemzeti színek használtassanak; — végre minden hivatalos pecséteken a körírás magyar legyen.”¹ — fogalmazták meg. Ezt a javaslatot, — bár elég lazán — a nyelvkérdéshez csatolták. A horvát kérdés miatt éppen a nyelv dolgában nem tudott a két tábla megegyezni, ezért a témát 1848. március 4-én a kerületi ülések elé utalták.² Itt végre felismerték, hogy a szín- és címertörvény javaslata önállóan is szerepelhet, nem mint korábban, a más természetű nyelvi, pénzügyi, nemzetiségi, katonai kérdésekhez csatolva. Ekkorra már megváltozott a politikai helyzet is. A kérdést, kulturális jelegű ügyekkel (pl. a magyar egyetem és a nemzeti színház kérdése) egyetemben március 23-án, az alsóház 46. országos ülésén tárgyalták.

A javaslat szövege a következő volt: „A nemzeti színről és ország címeréről.

A nemzeti szín és ország címere ősi jogaiba visszaállítatik.

Ennél fogva a három színű rózsza polgári jelképen újra felvételvé, egyszersmind megállapítatik, hogy minden középületeknél s közintézeteknél, minden nyilvános ünnepek alkalmával, és minden magyar hajókon a nemzeti lobogó és az ország címere használtassék.”

Bunjik József, Horvátország követe szólalt elsőnek, s módosító javaslatot tett, a következő mondat kiegészítéssel: „A nemzeti színt, valamint Magyarországot, úgy a kapcsolt részek is jogosan használhassák.” Bunjik után Kubicza Pál, Terncsén megye követel beszélt. Nem tartotta elfogadhatónak a kiegészítést, mivel az az ország integritását sértené. Egyébként, mint azt már korábban, a kerületi ülésen Máramaros megye követe kifejtette, „színek a nemzetiséget nemcsak mint fajnemzetiséget fejezik ki, hanem a politikai nemzetiségnek is képviselői.” Ajánlotta, hogy a szövetséget a következő mondattal egészítsék ki: „Egyébiránt a 'kapcsolt részeknek szabadságukban állván saját nemzeti színűket az ország színei mellett használni.” A Ház helyesléssel fogadta Kubicza javaslatát, egyedül csak Hunkár Antal, Veszprém megye követe támogatta Bunjikut. Szerinte a nemzeti színek a koronázási zászlótól erednek. Miért is ne használhatná ezen az alapon Horvátország saját színeit, címerét. Olgyay Titusz, Pozsony megye követe Kubicza javaslatát helyeselte. Bunjik kijelentette, hogy nem járulhat hozzá a szövegbővítéshez, mert világos utasítása szerint országa jelvényeit meg kell védenie.

A királyi személynőki ítélőmester, az elnök a trencsény megyei követ javaslatát jelentette ki, némi stiláris változtatással elfogadottnak: „Egyébiránt a kapcsolt részeknek szabadságukban hagyatván, hogy az ország színei és címere mellett saját színeiket és címerüket is használhassák.”

Ezt a szöveget a Ház ismét helyesléssel fogadta. Bunjik, azonban a „szabadságukban hagyatván” helyébe a „jogukban áll” kifejezés beiktatását kívánta. Indítványát azonban elvetették. Az előadó, Károlyi László, újból felolvasta az egész javaslatot a megvitatott pótlással együtt. Ezt március 26-án a Felsőház is elfogadta.

A törvényjavaslat felsőházi tárgyalásán elhangzott egy felszólalás, amely a színek sorrendjét kívánta lerögzíteni, mert azok az olasz színekkel azonosak. Gróf Erdődy Sándor azt javasolta, hogy mondják ki, hogy „a zöld alól van.” Az elnöklő országbíró azonban ezt az indítványt elvetette, azzal az indoklással, hogy „a magyar lobogó színei megvannak állapítva” vagyis a javaslat tartalma köztudomású.

Busán Hermann horvátországi követ megismételte Bunjik alsóházi indítványát, azonban ezt itt is elvetették.

A magyar kancellária országgyűlési bizottsága „a háromszínű kokárdának, mint polgári jelvénynek” törlését javasolta. A bécsi Államkonferencia a javaslatot a maga egészében tartotta elfogadhatónak. Hangsúlyozva, hogy nincs remény arra, hogy egy ilyen csonkításba az Országgyűlés belenyugodna. Sőt, megítélésük szerint, ez a megfogalmazás nem fogja érinteni a katonai kokárda és zászlóhasználatot sem, a magyar ezredek esetében.

A két tábla március 30-án tartott „országos elegyes” ülésén Károlyi László már a királyhoz intézett s lepecsételt feliratot olvasta fel, amely a zászló és címerkérdést is tárgyalta. Az uralkodói szentesítést tartalmazó királyi leirat április 3-

¹ Fenséges Első Ferdinánd osztriai császár, Magyar- és Csehországok e néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik esztendői sz. András hava 7-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének irományai. Pozsony 1848. 50. és 52. o.

² Uo. 72. o.

án érkezett meg. Azt ugyanaznap este hat órakor tartott elegyes országos ülésen Ghiczy Kálmán nádori ítélőmester felolvasta.³ Ezzel megszületett az első teljes címtörvényünk, amely az 1847—48-i országgyűlésen hozott, s 1848. április 11-én együttesen szentesített törvények XXI. törvénycikke volt.⁴

A KORABELI ZÁSZLÓHASZNÁLAT FŐBB JELLEMZŐI

Az 1848—1849-es forradalom és szabadságharc során a különféle zászlók, lobogók kezdettől fogva jelentős szerepet kaptak. Mindvégig megfigyelhető a nemzeti jellegű jelképek kiemelt használata, illetve az addigi szimbólumok, a fekete-sárga színek stb. elleni gyűlölet.

„*Le a kétféjű sással*” jelszó, először március 15-én délelőtt, a Landerer és Hackenas Nyomdát lefoglaló és a forradalmi követeléseket cenzúra nélkül ki nyomtató pesti néptömeg soraiból, az ifjú Vajda János, a költő ajkáról hangzott el először. Délután a pesti Városházán előzően megalakított forradalmi bizottság, a tizennégy tagú Közbátorsági Választmány vezetésével húszeszes tömeg vonult Budára, hogy a Helytartótanáccsal is elfogadtassák követeléseiket. A menet élén Szathmáryné Farkas Lujza, a Nemzeti Színház jeles művésznője vitte a nemzeti zászlót.⁵ Este a börtönből kiszabadított Táncsicsot Pestre kísérő fáklyás diadalmenet során egyre szaporodtak a nemzeti színű zászlók. A jeles nap méltó fináléjaként a Nemzeti Színházban lezajlott spontán ünnepségen pedig mind a színészek, mind a nézőtérre betódult tömeg nemzeti kokárdát viselt. A színházi ünnepséget követően a Közbátorsági Választmány ülést tartott, ahol többek között elrendelték, „*hogy a pesti polgári őrsereg, mint nemzeti őrsereg nemzeti színekkel ékesíttessék*”. Kimondták, hogy ismertető jelként „*egy nemzeti szalag a bal karon s nemzeti színű rózsza a fűvegen*” lesz bevezetve. Határozatot hoztak a Pesti Városháza nemzetiszínű fellobogózásáról. Március 16-án az egész főváros zászlódiszbe öltözött. „*Minden utcában — s némi kivétellel majd minden házban nemzeti kisebb s nagyobb zászlók hirdetik a halottaiból föltámadt népszabadságot.*”⁶ Az Egyetem épületét, a nyomdákat, a könyvesboltokat, „*Éljen a sajtószabadság!*” feliratú nemzeti zászlók díszítették, az ellenzéki Kör ablakaiban 150 zászló lengett.⁷ Még a hengermalom, a selyemgyár és a cukorgyár épületére is kitűztek egy-egy nagy zászlót.⁸ Az utcákon egész nap „*örömrivalgó csapatokban járt a nép zászlókkal fel s alá*”⁹ s mindenkinek a mellét kokárda díszítette. A nemzeti zászlók és kokárdák iránti nagy keresletre jellemző, hogy egy Váci utcai kereskedőtől néhány nap alatt 12 ezer nemzetiszínű kokárdát és 200 zászlót vásároltak.¹⁰

Nyáry Pál

Lázár Vilmos tábornok

A nemzeti zászlók és kokárdák tömeges használatával párhuzamosan a forradalmi tömeg követelte a császári sasoknak és az ausztriai színeknek a középületekről történő eltávolítását, illetve azok kicserélését magyar címerrel és a nemzeti színekkel. E követelést március 17-én délután megtartott népgyűlés fogalmazta meg. Majd Nyáry Pál vezetésével küldöttséget mentesztettek a Helytartótanácsához, kérve a követelés teljesítését.¹¹ Pest megye március 21-i közgyűlése határozatot hozott „*az ország függetlenségének és nemzetiségének lealacsonyító gúnyául alkalmazott ausztriai színeknek és császári jelvényeknek nemzeti színekkel és címerekkel való felcserélésére. Néhány nap múlva a középületekre, így a Helytartótanács és a Kamara épületére is kitűzték a nemzeti zászlót. A zálogháznál, a harmincad-, posta- és sóhivataloknál, a korlátokat és az őrbódékat nemzeti színűre festették.*”¹²

³ KUMOROVITZ (Lajos) Bernát: Nemzeti jelvényeink 1848—1849-ben. (Turul) A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. 1947—1950. évf. (hatvanegy-hatvannégy évf.) 5—6. o. Uo.: A magyar zászló és nemzeti színeink múltja. (I.) Hadtörténelmi Közlemények 1954/3—4. sz. (Új folyam I. évf.) 57—60. o.

⁴ Az 1847/8-ik évi országgyűlési törvénycikkek. Pest MDCCCXLVIII. (1848.) 63—64. o. — XXI. Törvénycikk — a nemzeti színről és ország címeréről, (továbbiakban: Az 1847/8-ik évi ... törvénycikkek)

⁵ BIRÁNYI Ákos: Pesti forradalom (Martius 15—19.) Hiteles adatok nyomán. Pest 1848. 22. o.

⁶ KERÉKES Zoltán: Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. (I.) Hadtörténelmi Közlemények 1971/4. sz. (Új folyam XVIII. évf.) 615. o. 15. és 19. Jegyzet (korabeli sajtó közlése alapján — továbbiakban: k. s. k. a.) (továbbiakban: Kerekes I.: i. m.)

⁷ KLÉH István: A pesti forradalom története 1848-ban. Pest 1848. 30. o. (továbbiakban: Kléh: i. m.)

⁸ KERÉKES I.: i. m. 615. o. 21. jegyzet k. s. k. a.

⁹ KLÉH: i. m. 30. o.

¹⁰ KERÉKES I.: i. m. 616. o. 26. jegyzet k. s. k. a.

¹¹ KLÉH: i. m. 38. o.

¹² Uo. 617. o. 35. jegyzet k. s. k. a.

Hasonló eseményekre, rendkívül lelkes zászló- és lobogóhasználatra, a nemzeti színek, a kokárdák stb. általános használatára országszerte sor került ebben az időben:

- Baján a városi tanács határozata értelmében március 27-én ünnepélyes keretek között tüzték ki a háromszínű zászlót a városházára;¹³
- Bártfán március 25-én tüzték ki a városházára a nemzeti zászlót. Május 11-én átvonultak Lázár tábornok huszárai és leverték a helyenként még látható sasos jelvényeket;¹⁴
- Csikban Veress Ádám táblai írnok terjesztette a 12 pontot és a kokárdát;¹⁵
- Debrecenben március 20-án este kerültek fel először a fővegekre a nemzeti színű kokárdák;¹⁶
- Háromszéken lobogósan ünnepeltek;¹⁷
- Kassára március 17-én jutottak el a pesti hírek. Másnap már kokárdáktól és nemzeti színű zászlóktól ékes a város. 23-án a tanuló ifjúság számára rendeztek zászlóünnepélyt. A minisztérium kinevezésének hírére, fáklyásmenetben, zászlókkal vonultak fel. Április 4-én a laktanyákra is kitétték a magyar trikolt;¹⁸
- Kecskemétre, március 16-án este érkezett meg a forradalom híre. A 17-én megtartott nyilvános tanácsülésen, a helyi református jogakadémia tanuló ifjúsága bejelentette, hogy a főiskolára nemzeti lobogókat kívánnak kitétni, erre felszólították a városi előjáróságot is. A tanács által megrendelt zászló ekkor már javában készült, s még az ülés ideje alatt kitétték a városházára. A városi tanács március 17-i ülésének első határozatai között szerepelt, hogy a város tulajdonát képező épületekre, iskolákra, templomokra ki kell tűzni a nemzeti zászlót „és állandóan fenntartassanak”. A város egy, eddig zöldre festet kútját április elején nemzetiszínűre festették;¹⁹
- Kolozsvárra, március 21-én jutottak el a pesti forradalom hírei. Ünnepeltek, közgyűlést tartottak. A három helyi főiskola ifjúsága kokárdásan, trikolt zászlókkal felvonult, éltetve az uniót, s a városháza erkélyére kitétték a nemzeti lobogót. A boltokban elfogyott a szalag, a nők kokárdát készítettek, s az ablakokból a népre szórták. Másnap népgyűlést rendeztek. Hat nemzeti lobogót vitt az ifjúság, s az „Unió” feliratút kitétték a Városházán;²⁰
- Lőcsén kivilágítással és felvonulással ünnepeltek. A város főterén, magas árbocfára felvonták a nemzeti lobogót;²¹
- Marosvásárhelyen a Nemzeti Dalt szavalták, s a lányok kokárdát osztogattak;²²
- Pécsen március 18-tól kitétték a Városháza tornyára a nemzeti zászlót, 19-én pedig a császári címereket az országcímerrel cserélték fel;²³
- Pozsonyban a lelkesedés akkor érte el a tetőpontját, amikor zászlódíszben, kokárdásan kivonultak a minisztérium fogadására;²⁴
- Rimaszombatban a zászló mellett, koronás piros pántlikákat is használtak;²⁵
- Székesfehérvárott a város lakosságának jelenlétében március 17-én délután tüzték ki a „béke, szabadság és egyetértés” feliratú nemzeti zászlót a városháza erélyére.²⁶

A későbbiekben a különféle választások idején is jelentős szerepet kapott a zászló. Így pl. amikor 1848. június 20-án Sárkeresztúron választottak, minden község 1848-as feliratú zászlóval jelent meg.²⁷

Ilyen jellegű (politikai) zászló, ún. fecskefarkas kivitelben, piros-fehér-zöld színben, a fehér sávban, középen, fekete „48” évszámmal ellátott zászló ismeretes Bajmok községből.²⁸

Ismeretes (az Aradi Múzeumból) pl. a battonyai nők által készített „1948 Éljen a magyar független felelős minisztérium” feliratú, piros-fehér-zöld színű posztózászló.²⁹ Ugyanott őriznek másik két politikai zászlót. Mindkettő nemzetiszínű. Az egyik „Éljen a hadügyminister! Éljen az alkotmány”,³⁰ a másikon „Éljen Boczkó Dániel” felirat szerepel.³¹

¹³ Uo. 617. o. 35. jegyzet k. s. k. a.

¹⁴ A szabadságharc Emlékalbuma. Kassa 1898. 89—90. o. (továbbiakban: A szabadságharcz ...)

¹⁵ KUMOROVITZ Lajos Bernát: A magyar zászló és nemzeti színeink múltja. (II.) „Hadtörténelmi Közlemények” 1956/I. sz. (Új folyam III. évf.) 81. o. (továbbiakban: Kumorovitz II.: i. m.)

¹⁶ KERESKES I.: i. m. 617. o. 33. jegyzet k. s. k. a.

¹⁷ KUMOROVITZ II.: i. m. 81. o.

¹⁸ A szabadságharcz ... 17—30. o.

¹⁹ KOZICZ János: Kecskemét címerei és zászlói. Kecskemét 1996. 77-78. o. (továbbiakban: Kozicz: i. m.)

²⁰ KUMOROVITZ II.: i. m. 81. o.

²¹ A szabadságharcz ... 27—28. o.

²² KUMOROVITZ II.: i. m. 81. o.

²³ KERESKES I.: i. m. 617. o. 31. jegyzet k. s. k. a.

²⁴ A szabadságharcz ... 56. o.

²⁵ Uo. 22. o.

²⁶ KERESKES I.: i. m. 617. o. 30. jegyzet k. s. k. a.

²⁷ MADARÁSZ József: Emlékirataim. Bp. 1883. 131. o.

²⁸ V. ö. BARCZY Zoltán—SOMOGYI Győző: A szabadságharc hadserege. Bp. 1986. 223. o. 4. színes ill. (továbbiakban: Barczy — Somogyi: i. m.)

²⁹ Kerekes Zoltán: Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. (III.) Hadtörténelmi Közlemények 1972/4. sz. (Új folyam XIX. évf.) 681. o. 513. jegyzet (továbbiakban: Kerekes III.)

³⁰ Uo. 681. o. 514. jegyzet.

³¹ Uo. 681. o. 515. jegyzet.

A későbbi toborzások idején is jelentős szerepet kapott a nemzeti színű zászló. Mészáros Lázár emlékirata szerint: „... a háromszínű nemzeti lobogó tüzetett ki, s a toborzás szaporán haladt előre...”³²

„Az önkéntes sereg számára lelkesen folyt a toborzás. Utczáról utczára hordontatik a nemzeti lobogó...” Írta Debrecenből Nagy József toborzóbiztos.³³

Nem mindennapi módon folyt a toborzás Gyulán, ahol a város hölgyei készítette toborzó zászlót a „szép s kedves” Bogyó Lujza vitte a toborzóbiztosok oldalán.³⁴

A Jászberény főterén kitűzött nemzeti lobogó alá csakhamar olyan nagy számmal özönlött a harcra vágyó jász-kun ifjúság, hogy abból nemcsak öt század huszár, hanem ezen felül még egy gyalogzászlóalj is kitelt.³⁵

„Éljen a Haza 1848.” — felirattal ismereteselek nemzetiszínű toborzózászlók ebből az időszakból.³⁶

Megjegyzendő, hogy 1848—1849-ben előfordult a vörös szín használata is forradalmi jelképként. Erre a legkorábbi adat 1848. március 31-i pesti tüntetés, amely a 30-án Pozsonyba érkezett két királyi leirat ellen irányult. „Másnap reggel a népet alig lehetett lecsillapítani — a parasztokat akarták becsődíteni, a harangokat félreverní, s minden csitítás dacára kitűzték a veres zászlót” — írta a Márczius Tizenötödike című lap.³⁷ A vörös szín használata gyakoriabbá vált a későbbiekben. Így előfordult kokárda, karszalag, fővegszalag stb. formájában is.³⁸

Az 1847—1848. évi 21. törvénycikk a kapcsolt részeknek is lehetővé tette, hogy a magyar színek mellett saját színeiket és címerüket használhassák. A nemzetiségi vidékeken, sokfelé a zászlóhasználat szeparációs törekvéseket volt hivatva kifejezni. Gyakran, a magyar részekben megfigyelhetővel szemben, ellentétes zászlóhasználat figyelhető meg, ami inkább az udvar iránti elkötelezettséget, illetve saját nemzeti törekvéseket reprezentált a későbbiekben.

Így pl. A balázsfalvi román gyűlésen osztrák (és tekintettel a pravoszláv vallásra) orosz zászlók szerepeltek.³⁹

A Kolozsvár környéki románok májusban már „nem nemzeti” lobogókat kezdtek kitűzni.⁴⁰

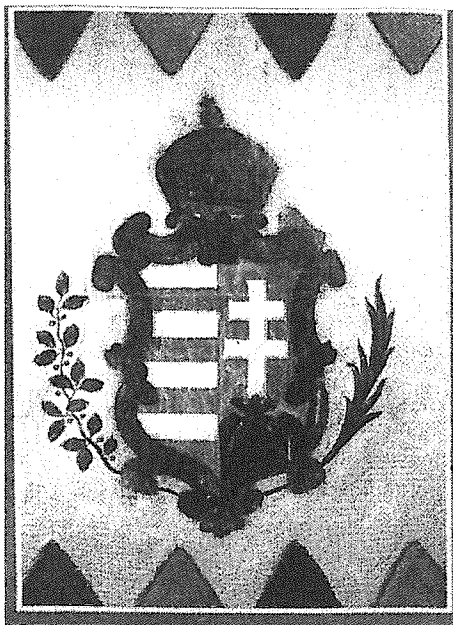
A Liptószentmiklóson tartott (szlovák) májusi gyűlésen kétféle zászló jelent meg, az 1847—1848. évi 21. törvénycikk szellemében a vörös-fehér „szlovák” zászló és a piros-fehér-zöld magyar zászló. Ez utóbbi a magyar államcímernél, mint „birodalmi zászló”.⁴¹

Nagyikikindán „április 14-én egy fiatalember horvát zászlót tartva kezében, a templomból jövő német felhívá, hogy kövessék őt és tüzzék ki azt a zászlót, amelyet ő a metropolitától küldöttnek mondott; mert csupán azon zászló alatt oszthatják fel egymás között a birtokosok földjét, és ez alatt űzhetik ki a magyarokat és németeket”. A városházához vonultak, s a magyar színeket letépve, horvát zászlót tüzték ki. Verekedés, lázongás is támadt, amelynek végül is Kiss ezredes vetett véget.⁴²

Nagyszebenben gróf Waldstein, könnyűlovas alezredes (Bécsből hozott) fekete-sárga kokárdákat osztogatott a szászok között, május 3-án. Ezekben a napokban itt többször kitűzték a császári zászlót. A Szebenbe menő románoknak is fekete-sárga kokárdákat osztogattak.⁴³

Tordason (szász buzdításra), a (román) jegyző a helyi templom tornyára fehér (szász) zászlót tüztett ki.⁴⁴

Vukováron 1848. márciusában a József napi vásárról (Pestről) hazatérő, s a 12 pontot is hozó kereskedők tájékoztatták a helyieket a március 15-i eseményekről. A polgárok zászlóval és kokárdásan vonultak fel, a magyarok és a szlávok saját színeiket külön-külön használták (azaz a piros-fehér-zöld, illetve a piros-fehér-kék, Slavjani felirattal). Az unió hívei piros-fehér-zöld-kék zászlót tüzték ki.⁴⁵

³² MÉSZÁROS Lázár Emlékiratai. II. Pest 1867. 57. o. Közzéteszi: SZOKOLY Viktor

³³ KERÉKES I.: i. m. 638. o. 140. jegyzet k. s. k. a.

³⁴ OLÁH György: Békés vármegye 1848—49. I. Gyula 1890. 296. o.

³⁵ KUMOROVITZ II.: i. m. 80—81. o.

³⁶ V. ö. BARCZY—SOMOGYI: i. m. 223. o. 3. színes ill.

³⁷ KUMOROVITZ II.: i. m. 102. o. 84. jegyzet k. s. k. a.

³⁸ Uo. 102—104. o.

³⁹ KÖVÁRI László: Erdély története 1848—49-ben. Pest 1861. 28. o. (továbbiakban: Kővári i. m.)

⁴⁰ KUMOROVITZ II.: i. m. 111. o. 136. jegyzet k. s. k. a.

⁴¹ Uo. 111. o.

⁴² Uo. 110. o. 128. jegyzet k. s. k. a.

⁴³ KÖVÁRI: i. m. 23. o.

⁴⁴ KUMOROVITZ II.: i. m. 110. o. 154. jegyzet k. s. k. a.

⁴⁵ Uo. 110. o.

Vukovárról ismeretes (ma is meglevő) kék-piros-fehér-zöld színű zászló. A fehér sávban „DA ŽIVI KRALJ DA ŽIVI RE forma, rend i mir, (Éljen a Szabadság)”⁴⁶

Az 1848-as események során, széles körben használták a piros-fehér-kék horvát trikolórt (sokszor az adott területek — Horvát—Dalmát—Szlavon ország „hármass királyság”) címereivel is ékesítve.⁴⁷

A LOBOGÓ HASZNÁLAT KÉRDÉSE A KORBAN

Az 1847—1848. évi 21. törvénycikk szerint: „minden magyar hajókon a nemzeti lobogó és az ország címere használtassék.”⁴⁸

Ez hivatalos használat formájában újdonságnak számított az addig használt hadilobogóval szemben (amelyet a kereskedelmi hajók is használtak), amit 1787-ben vezettek be.⁴⁹

A magyar lobogó, piros-fehér-zöld volt, középen a koronás magyar közép-címerrel.⁵⁰

1848. április 12-én, Kossuth Lajos pénzügyminiszter javaslatára minisztertanácsi határozat született, amely kimondja, hogy (az osztrák-olasz háborúra való tekintettel) a magyar tengeri hajók magyar lobogó alatt járjanak.

„Mivel a jelen olasz forradalom miatt a' magyar tenger mellék kikötőiből a hajók austriai lobogóval kiindulni nem mernek, nehogy megtámadásoknak legyenek kitéve;

Hg Esterházy Pál fel fogja hivatalosan szítani az austriai külügyministert, hogy a' magyar színek iránt az országgyűlésen alkotott törvények nyomán a' magyar lobogónak minden külföldi kikötőkben való elismerését eszközölje.”⁵¹

Kossuth Lajos a következőket írta erről Esterházy Pál hercegnek: „...a' magyar tengerpart kikötőiben számos rakott hajók tengeri útra készen nagy kárral a hátramaradással azért veszteglenek, mivel az olaszországi háborús zavarok miatt austriai lobogó alatt nem vélnék biztosan tengerre szállhami, 's azon kérelemmel járultak a 'Ministeriumhoz: történjék intézkedés, hogy magyar lobogó alatt (melynek színei, veres, fehér, zöld, az ország szokott címere) tengerre szállhassanak.

Mivel pedig az országnak Ő Felsége által szentesített törvénye a 'magyar címer és színeket természetes jogaiba helyezé, hivatalosan felkérem Hgdet: méltóztatásuk az austriai Ministeriumnál eszközölni, hogy erről minden illető külhatalmasságok haladéktalanul értesítessenek, 's az austriai Conzulkok utasítassanak, hogy e' tekintetben megbízhatóságuk helyein a szükséges lépéseket megtéve, a' magyar lobogót bővebb törvényes védelem alá venni köteleességüknek ismerjék.”⁵²

Klauzál Gábor földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter százötven darab színes magyar lobogó rajzmintát bocsátott az osztrák kormány rendelkezésére.⁵³

Az osztrák császári kormány nem zárkózott el a követelés elől.⁵⁴

Sőt, elismerésre méltó módon még akkor is magáévá tette Kossuth érvelését, amikor a két kormány közötti viszony már erősen megromlott. Az osztrák külügyminiszter, 1848. július 31-én közölte Esterházy herceggel, hogy az összes kikötői hatóság és tengerkonzulátus az óhajtott szellemben utasította.⁵⁵ Erről Esterházy külügyminiszter, augusztus 2-án értesítette Klauzál minisztert.⁵⁶

Klauzál Gábor

⁴⁶ BORSÁK—MARIJANOVIC, Jelena: Flags Through the Centuries. (Catalogue of Museum Collection Flags and Flag Streamers.) Zagreb 1996. (Catalogue of Museum Collection No. 27.) 108. o. 19. sz., 109. o. jobb felső színes ill. (továbbiakban: Borsák—Marijanovic i. m.)

⁴⁷ Uo. 50. és 52. o.

⁴⁸ Az 1847/8-ik évi ... törvénycikkek 64. o. 2. §.

Az 1847/8-ik évi ... törvénycikkek 64—71. o. — XXI. Törvénycikk — A nemzeti őrseregről.

⁴⁹ BAUMGARTNER, Lothar: Zur Problematik der ungarischen Nationalflagge nach dem Ausgleich (1867—1915). In.: Militaria Austriaca Nr. 2. Wien, 1979. 5. o.

⁵⁰ Közli: uo. Tafel 1. Ab. b 2. — Ungarische nationalflagge. 1848.

⁵¹ Közli: HORVÁTH Jenő: A magyar kormány adriai politikája 1848—1849. Bp. 1927. 37. o. — XXI. dokumentum (továbbiakban: d. — Minisztertanácsi határozat a magyar lobogó használatáról. Pozsony, 1848. április 12.)

⁵² Uo. 37—38. o. — XXII. d. — Kossuth Lajos pénzügyminiszter levele Esterházy Pál külügyminiszterhez. Pozsony, 1848. április 12.

⁵³ Uo. 58. o. — LII. d. — Klauzál Gábor Esterházy Pál herceghez. Budapest, 1848. június 5. LIII. d. — Klauzál Gábor Esterházy Pál herceghez. (Budapest ...)

⁵⁴ Uo. 40. o. — XXV. d. — Ficquelmont gróf osztrák külügyminiszter válaszevele a magyar lobogó használatára ügyében. Wien, 1848. április 23. 42. o. — XXXV. d. — Ficquelmont gróf osztrák külügyminiszter a magyar lobogók használatáról. Wien, 1848. május 2.

⁵⁵ Uo. 75. o. — LXXXI. d. — Az osztrák külügyminiszter Esterházy Pál herceghez. Wien, 1848. július 31.

⁵⁶ Uo. 75—76. o. — LXXXII. d. — Esterházy Pál herceg Klauzál Gáborhoz. Wien, 1848. augusztus 2.

A magyar lobogót (természetesen) a dunai hajók is használták. Így a kialakuló magyar hadiflotta egységei is. A „Mészáros” hadigőzös lobogóját, 1848. július 30-án — ágyúlövések közepette — a Duna közepén avatták fel. A hadihajó másnap „reggel hagyá el önkénytesek és sorkatonákból álló legénységével” a fővárost „s vígan lengő lobogókkal indult a duna- és tiszaparti lázadók ellen.”⁵⁷

NEMZETŐRZÁSZLÓK

A Nemzetőrség, 1848-ban, szinte már a legelső márciusi órákban körvonalazódott, s később az áprilisi törvényekben, a XXII. Törvénycikkben kapott végleges, jogszerű kereteket.⁵⁸ Ez a szervezet, bizonyos értelemben, a korábban is létezett polgárőrségek (lövészegyesületek stb.) hagyományát vitte tovább. Azonban egyes egységei erőteljesen radikális, forradalmi egységek voltak. Kezdetből várható volt, hogy ezek, a belbiztonságot célzó (s pl. karhatalmi feladatok végrehajtására alkalmas) egységek, lényegében, valamilyen „bujtatott” formában, az önálló magyar nemzeti haderőnek alkotják a magját.

A korabeli közvélemény nagy fontosságot tulajdonított, a társadalmilag széles kört érintő Nemzetőrségnek. Annak zászlóhasználatában egy (újraéledő) magyar nemzeti haderő, nemzeti szín- és jelképhasználata kapott hangsúlyozott szerepet.

300 losonci nemzetőr, már március 18-án (valószínű, hogy elsőként) felesküdt a nemzeti zászlóra.⁵⁹

A pesti nemzetőrség 6. osztálya március 9-én az Ellenzéki Kör épületében tett esküt, a nemzetiszínű „Hazáért, királyért és alkotmányért” feliratú zászlójára.⁶⁰

A Debreceni Kollégium (önkéntesen) a „honvédő polgári őrsereg” soraiba belépő diákjai, március 26-án tartották zászlóavatási ünnepségüket.⁶¹

Előfordult, hogy egyes nemzetőr egységek régebbi insurgents vagy polgárőrségi zászlókat használtak nemzetőr zászlóként. Pl. a Bihar megyei nemzetőrök, a megye nemesi felkelői számára 1797-ben készített, megye- és ország-címeres, zöld selymzászló alatt harcoltak.⁶² A szegedi nemzetőrség egyik alakulata, a városi polgárőrök zászlójával vett részt a szabadságharcban.⁶³

A legtöbb esetben azonban a nemzetőrök számára új zászlók készültek. 1848. áprilisától kezdődően egyre több nemzetőr alakulat rendezett, általában eskütelletel összekapcsolt, rendkívül ünnepélyes keretek között megtartott zászlószentelési ünnepséget.

Ezzel a korabeli szabályzat is foglalkozott: „A zászlószentelési díszletnek oly ünnepéllyel kell megtörténnie, hogy annak sajátzerűsége minden nemzetőr keblében szentesített kegyeletet gerjesszen, a zászlónak tiszteletbeni tartására. Ez ereklje emlékeztesse őt elvállalt kötelességeinek teljesítésére. Az ünnepély elrendezését külön intézkedések határozzák, melyeket a helyhatóság, a zászlót szentelő zászlóalj vezérével, közzé teend.”⁶⁴

Eperjesen, a Főiskola ifjú nemzetőrei május 6-án tartották zászlóavatási ünnepségüket.⁶⁵

A hajdúböszörményi nemzetőrök, csak a hagyomány szerint, Bicskai István által adományozott, zöld színű fecskefarkas zászlójára voltak hajlandók felesküdni. Ami azután fontos szerepet kapott a szabadságharcban.⁶⁶

A kassai lovas nemzetőrök 1848. május 7-én tartották zászlószentelési ünnepségüket.⁶⁷

Kecskeméten 1848. július 16-án volt (a Délvidékre induló) nemzetőrök két zászlójának (gyalogos és lovas nemzetőri zászló) fesztelése és az eskütétel, a fedett lovardában.⁶⁸

Nagyváradon szeptember 26-án, a Kispac téren volt a Bihar megyei lovas nemzetőr csapat zászlójának felavatása.⁶⁹

Putnokon július 9-én vasárnap szentelték fel a helybeli nemzetőrök zászlóját.⁷⁰

Selmecbányán június 29-én, Péter-Pál napján volt a nemzetőrök zászlószentelési ünnepsége.⁷¹

Soltvadkerten esküdtek fel zászlójukra, 1848. szeptember 11-én a Nógrád megyei nemzetőrök.⁷²

⁵⁷ KERÉKES III.: i. m. 655. o. 432. Jegyzet. k. s. k. a.

⁵⁸ Az 1847/8-ik évi ... törvénycikkek. 64—71. o. — XXI. Törvénycikk — A nemzeti őrseregről

⁵⁹ KERÉKES I.: i. m. 619. o. 46. jegyzet k. s. k. a.

⁶⁰ Uo. 619. o. 47. jegyzet k. s. k. a.

⁶¹ Uo. 619 p 48. jegyzet.

⁶² Uo. 630. o.

⁶³ Uo. 630. o.

⁶⁴ A magyar nemzeti őrseregnek kötelező szabályai. Pest, 1848. 51—52. o.

⁶⁵ A szabadságharcz ... 69—72. o.

⁶⁶ KERÉKES I.: i. m. 630—631. o.

⁶⁷ A szabadságharcz ... 69—72. o.

⁶⁸ KOZICZ: i. m. 79—80. o.

⁶⁹ HEGYESI Márton: Bihar megye 1848—49. Nagyvárad 1885. 94. o.

⁷⁰ KERÉKES I.: i. m. 620. o. 61. jegyzet k. s. k. a.

⁷¹ Uo. 620. o. 58. jegyzet k. s. k. a.

⁷² Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád megye. (Szerk.: BOROVSKY Samu.) Bp., é. n. 528. o.

Szolnokon április 2-án volt a nemzetőrök zászlószentelése.⁷³

Tatatóvároson a gyalogos nemzetőrök zászlóavatási ünnepsége május 14-én volt.⁷⁴

A veszprémi nemzetőrök zászlóját április 9-én szentelték fel.⁷⁵

A zalaegerszegi gyalogos nemzetőrség 310 őrvitéze június 22-én esküdött fel az ugyanakkor felavatott zászlóra.⁷⁶

A nemzetőrzászlók készítésénél (jelentős részük színvonalas kivitelű hímzett zászló volt) a korábbi insurgents (nemesi felkelő), polgárőrségi, lövészegyletei zászlók szolgáltak mintául. Ezek egy részén, már a 19. század első évtizedeiben szerepeltek a nemzeti színek, illetve az államcímér. Bizonyos hatása a korabeli katonai zászlóknak (így huszárzászlóknak) is volt.

1848. július 10-én kelt, báró Baldacci Mór ezredesnek, az Országos Nemzetőr Haditanács elnökének (kormányrendelete) a nemzetőr zászlókról. Ebben a következő rendszeresítési szöveg olvasható:

„A miniszerelnök jóváhagyásával a nemzetőrségnél a gyalogsági zászlónak;

rúdja a nemzeti három színekkel festve, és fehér szegekkel kiverve, egy öl négy láb hosszú. Felső végén egy lándzsa alakú 6'' hosszú fehér fém hegy ennek egyik oldalán honi címér a másokon V. F. van bevésve;

lobogója fehér selyem kelméből, a szegéllyel együtt hossza átmérője 5 láb 8'', szélessége a rúdnál 4 láb, jobb oldalán a magyarországi, a balon a megyei címér aránylagos nagyságra festve. Három oldalán lévő szegélye 6 hüvelyknyi széles, és nemzeti színekkel háromszögű darabokra osztva körül festett;

tokja fekete viaszkos vászon reája fehér betűkkel a zászlóalj neve és száma kiírva.

A lovassági zászlónak

rúdja 7 láb 3 hüvelyk hosszú egyébiránt olyan mint a gyalogoké, rajta közepében egy lábnyi vasrudacska futó karikával;

lobogója fehér selyem kelméből, a szegéllyel együtt hossza átmérője 2' 4'', szélessége szinte 2' 4''. Czimerek rajta mint a gyalogsági zászlón. Szegélye 3 hüvelyk széles, úgy mint a gyalogoké festve. Tokja szinte mint a gyalog zászlóé.

Pesten, júl. 10-én 1848.

Baldacci⁷⁷

Megjegyzendő, hogy a nemzetőrzászlók anyaga, készítési módja, külalakja, nagysága stb. kérdésében, a rendelet megjelenése előtt, de az azt követően előállított zászlók döntő részénél, az előírashoz képest eltérések vannak. Részletes előírásokat lényegében a rendelet sem tartalmazott, s ez különféle értelmezésekre adott lehetőségek. E zászlókhoz többnyire zászlószalagok is tartoztak.

A nemzetőrzászlókon (a lobogón, illetve a szalagokon egyaránt) gyakoriak a (politikai jellegű) jelmondatok, illetve az alakulat nevére, illetőségére, a zászlóanyára stb. utaló feliratok. Léteznek nemzetiszínű, illetve a nemzeti színeket hangsúlyozottan tartalmazó zászlók, de ismertek egyszínű (pl. fehér) példányok is. E zászlókon gyakoriak a heraldikai motívumok (állam- illetve megyecímerek stb.) illetve egyes szimbólumok is (pl. a koronázási jelvények).

1848 tavaszán a nemzetiségi vidékeken is megkezdődött a Nemzetőrség szervezése, de a magyar

trikolórt többnyire visszautasították. Az oravicai nemzetőrök kijelentették, hogy amíg a hadsereg császári zászlókat használ, ők sem hajlandók mást elfogadni.⁷⁸

A szászrégeni nemzetőrség zászlójának egyik oldalán Erdély címere szerepelt, a másik oldal színe fekete-piros-sárga volt.⁷⁹

⁷³ KERESKES I.: i. m. 619. o. 49. jegyzet k. s. k. a.

⁷⁴ Uo. 620. o.

⁷⁵ HORVÁTH Pius: Veszprémi nemzeti őrség zászló-szentelési ünnepén tartott egyházi szózat, amelyet április 9-én 1848. évben a szabad ég alatt elmondott. Veszprém, 1848.

⁷⁶ KERESKES I.: i. m. 620. o. 56. jegyzet k. s. k. a.

⁷⁷ Közlöny 1848. július 11. I. évf. 32. sz. 130. o. (2. o.)

⁷⁸ Kereskes I.: i. m. 630. o. 100. jegyzet k. s. k. a.

⁷⁹ Uo. 630. o.

A zágrábi horvát nemzetőrség (Bécsben készített) kvalitásos zászlói piros-fehér-kék színűek. Előlapjukon a „hármaskiráság” címerével, a szlávokra is utaló feliratokkal ellátottak. A zágrábi Nemzetőrség második százada zászlójának hátlapján sajátos — könyvekkel, iratokkal, bagollyal, méhkaptárral — kartusba foglalt embléma van.⁸⁰ A másik zágrábi nemzetőrségi zászló hátoldalán Madonna látható a kis Jézussal (de ez a Magyarországon szokásos — „Patrona Hungariae” — ábrázolásoktól teljesen eltérő kép).⁸¹

Egyes becslések szerint 1848—1849-ben mintegy 140 új zászlót készítettek nemzetőr alakulatoknak (illetve szabadcsapatoknak — azonban ez utóbbi zászlók száma nem lehetett túl sok).⁸²

KATONAI CSAPATZÁSZLÓK

A katonailag is alkalmazott nemzetőrség a népfelkelés, illetve a szabadcsapatok, ha szerepük jelentős volt, még nem oldhatták meg a honvédelmi feladatokat. Ezt reguláris haderőnek, a Honvédségnek kellett ellátnia. Az önálló magyar nemzeti hadsereg megszervezése szinte az első napokban felmerült, azonban a tényleges megvalósulás igen vontatottan, nehéz vajúdasok közepette, jelentős késedelemmel történt. Batthyány miniszterelnök május 16-i felhívásával megkezdődött a toborzás az első tíz (kezdetben „rendes nemzetőrség”-nek, de néhány héttel később már honvédnek nevezett) zászlóaljba. Július 11-én Kossuth javaslatára az Országgyűlés határozatot hozott az ország haderejének 200 000 főre való növeléséről és 40 000 újonc azonnali kiállításáról. A későbbiekben (lényegében a szabadságharc végéig) folyamatos, egyre eredményesebb a hadsereg szervezése. Így szeptember közepén 14, október végén már 42 honvédszászlóalj létezik, december közepére már 64 stb. A császári hadseregtől „örökölt” 12 huszárezredet is kiegészítették, továbbá felállítottak 6 új huszárezredet.

A honvédséget kezdettől fogva magyar jellegűvé kívánták tenni. Ez vonatkozott egyenruhájára, zászlóira is. Ez vontatottan haladt előre, különösen a magyar kormány alá rendelt reguláris hadi vonatkozásában. A fenti kérdéssel többen, többféle módon foglalkoztak, s a kor politikusait is érintette. 1848. október—novemberben az Országos Honvédelmi Bizottmány sokat tett a seregek „magyar lábra állítása” terén. A tárgybán a képviselőház október 15-én hozott határozatot, amelyben előírták a magyar háromszínű azonnali felvételét.⁸³

Az Országos Honvédelmi Bizottmány október 8-án utasította a vár- és erdőparancsnokokat, hogy hét napon belül írásbeli nyilatkozatban jelentsék ki engedelmességüket, s tüzzék ki a magyarországi háromszínű lobogót. Ezt Arad és Temesvár parancsnoka megtagadta, de Péterváradon, némi habozás után báró Blagoevics Imre altábornagy, szlavóniai főhadparancsnok október 15-én kitűzte a nemzeti zászlót. Ezért neki a Honvédelmi Bizottmány köszönetét fejezte.

Október 13-án Lipótvárat, 23-án pedig Eszéket nemzetőr alakulatok cselével elfoglalták, s kitűzték a nemzeti zászlót.⁸⁴

Ezidőtájt került sor a külföldön állomásozó magyar alakulatok jelentős részének hazahozatalára, ezek katonáit igyekeztek ellátni nemzeti jelvényekkel, így zászlókkal. Pl. 1848. november 18-án az Országos Honvédelmi Bizottmány intézkedett, hogy a Galíciából hazatért és Ung vármegyében tartózkodó Koburg-huszárosztály részére „a rendőri hivatal Bernáth Zsigmond Ung megyei főispán úr kezeihez egy nemzeti zászlót; rózsákat és szalagot pedig egy teljes huszárdivízió számára elegendőt, legfeljebb holnap okvetlenül szolgáltatson át...”⁸⁵

A korábban a cs. kir. hadseregben szolgált alakulatok megtartották régi zászlóikat a szabadságharc végéig, s azok alatt harcoltak. (A kor gyakorlata szerint a katonai csapatzászlókat tradícióból, s részben talán anyagi okokból, addig használták, míg azt állapotuk lehetővé tette. Egyes új csapatzászlók rendszeresítésénél nem cserélték tehát „automatikusan” a még használható korábbi csapatzászlókat. Így tehát még akár Mária Terézia-, II. József-kori, s nem csupán II. (I.) Ferenc és (I.) V. Ferdinánd-kori csapatzászlókról lehetett szó).⁸⁶

Ezeket a fekete-sárga zászlókat, esetleg nemzetiszínű szalaggal látták el, ezzel juttatva kifejezésre magyar jellegüket. Ezeknél a zászlóknál, lényegében a piros-fehér-zöld színű szalag felkötését tekintették „zászlószentelésnek”. Így 1848. október 24-én Óbecsén, Beöthy Ödön kormánybiztos az 1. (Ferdinánd) huszárezred, valamint az 52. (Ferenc Károly) és a 19. (Schwarzenberg) sorjálogezred (egy-egy osztálya, illetve zászlóalja) korábbi zászlóit „szentelte fel” nemzetiekké, nemzetiszínű szalagokat kötve rájuk.⁸⁷

Gróf Batthyány Lajos

⁸⁰ BOROSAK—MARJANOVIC: i. m. 105—106. o. 16. sz. (zászló + zászlószalag), 105 o. előlap-, hátlap-, szalag ill., 51. o. címer ill., 65. o. alsó ill., a hátoldali emblémáról

⁸¹ Uo. 107. o. 16. sz. (zászló, zászlószalag, zászlócsúcs), 106. o. előlap-, hátlap-, szalag, zászlócsúcs ill., 65. o. felső ill. a Madonnás részlet ill.

⁸² AGGHÁZY Kamil: A szabadságharc zászlói. Tükör 1941. augusztus (IX. évf. 8. sz.) 334. o. (továbbiakban: Aggházy i. m.)

⁸³ KERÉKES I.: i. m. 645. o.

⁸⁴ Uo. 644—645 o.

⁸⁵ RÉVAY István: Huszáraink hazatérése 1848—49-ben. Bp., 1941. 73. o.

⁸⁶ V. ö. Mell, Alfred: Die Fahnen des österreichische Soldaten im Wandel der Zeiten. Wien, 1962. („Österreich-Reihe” Band 174/176.) 38—46. o.

⁸⁷ KERÉKES I.: i. m. 645—646. o.

Az 1848—1849-es magyar Honvédség, nemzetiszínű csapatzászlókat használt. A Honvédség fegyvernemei közül csak a gyalogság és a lovasság rendelkezett csapatzászlókkal. A kor gyakorlatát, hagyományait követve, a gyalogságnál minden zászlóalj, a lovasságnál pedig minden osztály rendelkezett saját zászlóval. A négy osztályból álló huszárezredek ezredesi osztályának zászlója volt egyben az ezredzászló.

Egyes becslések szerint kb. 270 új csapatzászló készülhetett az 1848—1849-es szabadságharc idején.⁸⁸

A fennmaradt zászlók jelentős része rendszeresített jelleget mutat. Maga a rendszeresítés (ha ténylegesen létezett) szövege, kiadásának időpontja mindezt ideig ismeretlen maradt.

Az előírással zászlót, a korban „szabályszerűleg” készített zászlónak nevezték.⁸⁹

A legelső honvéd zászlóaljszentelések (az 1. és 2. honvédzászlóaljé), Pesten 1848. június 24-én voltak.⁹⁰ Ez a Baldacci-féle, a nemzetőrségi zászlókra vonatkozó rendelet előtti időpont. A fennmaradt honvédzászlók bizonyos kapcsolatot (kivétel, motívumok, szín, méret stb.) mutatnak a nemzetőrség zászlóival, de alapvető eltéréseket is, így a megyecímer helyett, e zászlók hátlapján Szűz Mária a kis Jézussal („Patrona Hungariae”) ábrázolás került.

A fennmaradt, szabványosnak mondható honvédzászlók között is különféle változatok fordulnak elő. Feltehető, hogy e többségükben festett zászlókat, különféle helyszíneken, más-más zászlófestők, valószínűleg nem is azonos mintarajzok alapján készítették.

A szabványos honvéd csapatzászlók között, ma három alaptípust különböztetnek meg. Utalok arra, hogy a gyalogsági és lovassági zászlók csak méretben tértek el, rajzolatan stb. nem.

A típusú honvéd csapatzászló

A zászló fehér színű.

Többnyire az előlapon (azaz a bal zászlólapon), középen, aranybarna színű, rokokó kartusba foglalva, kék alapon, aranybarna szegélyű, ovális pajzsban a magyar államcímert („kis címer”).

A pajzs felett a magyar királyi korona lebeg. A Szent Korona két alsó szélén, oldalt, hullámvonalban, nemzetiszínű szalagok kunkorodnak.

A zászló hátlapján (azaz a jobb zászlólapon), középen, aranybarna színű, rokokó kartusba foglalva, kék alapon, szembenéző, vörös és kék öltözetű, aranykoronás Szűz Mária. Jobbjában jogarral, baljában, az országalma tartó kis Jézussal („Patrona Hungariae”).

A zászlók, mindkét oldalán, a szabadon lengő széleken (esetleg a rúd felőli oldalon is), vörös-zöld (egyenlő szárú, vagy egyenlő oldalú) háromszögek ún. lángnyelvek láthatók.

B típusú honvéd csapatzászló

Hasonló az előbbiekhöz. Alapvető eltérés azonban, hogy a zászlók mindkét oldalán, a képmező körül, kartus helyett, zöld babérkoszorút ábrázoltak.

C típusú honvéd csapatzászló

Nemzetiszínű. A középső, fehér sávban, az adott honvéd zászlóalj száma és *Honvéd Zászlóalj* felirat.

A zászlók rúdja csigavonalban (esetleg vízszintesen) van nemzetiszínűre festve.

A zászlócsúcs aranyozott, vagy ezüstözött, de előfordult egyszerű, fából készült kivitelben is.

Ezekhez a zászlókhoz is tartoztak általában, díszes kivitelű, többnyire hímzett, feliratos zászlószalagok.

Nem érdektelen megemlíteni a korban (az adott zászlókhoz is használt) zászlótartó öveket, illetve zászlótokokat is.

⁸⁸ AGGHÁZY: i. m. 334. o.

⁸⁹ KERÉKES I.: i. m. 640. o.

⁹⁰ Uo. 640—641. o. 640. o. 146. jegyzet k. s. k. a.

Idézzük egyes honvéd csapatzászlók zászlószalagjainak feliratait pl.:

„V. F. 1848. — KIRÁLYÉRT, HAZÁÉRT, SZABADSÁGÉRT — ÉL MAGYAR ÁLL BUDA MÉG! — 1848. 2. ZÁSZLÓALJ”

„SZEBB JÖVENDŐT A HAZÁNAK BÚS NAPJAI MÁR VALÁNAK — FÖLDVÁRY LAJOSNÉ SZ. SZITA ALOYZIA — HONVÉD III. ZÁSZLÓALJ 1848.”

„KIRÁLYÉRT, HAZÁÉRT, ALKOTMÁNYÉRT!”

„HAZÁM VITÉZEI — KÜZDJETEK SZABADSÁGÉRT — 1849. ÉVI JANUÁRIUS 1.”

„ÉLJÜNK, HALJUNK BÁR — DE GYÖZZÜNK — INKEY ANTÓNIA 1848 — HONVÉD 6-IK ZÁSZLÓALJ”

„BRANYISZKÓ FEBRUARIUS 5-ÉN 1849.”

„SZENT AZ ÜGYÜNK NEM RETTEGÜNK — PÁZMÁNDY DÉNESNÉ DOMONKOS LÍDIA — 34. HONVÉD-ZÉSZLÓALJ”

„HA ISTEN VELÜNK KI ELLENÜNK? — DAMJANICH-CSERNOVITS EMÍLIA — 36-IK HONVÉD ZÁSZLÓALJ 1849”

„A 89-IK VITÉZ ZÁSZLÓALLJNAK 1849-IK ÉVBEN SZINYEY JÉKELFALUSY VALÉRIA”

„VESSZEN KI BÁNT — KÁROLYI ZICHY GRÓFNŐ 1849”

„HA ISTEN VELÜNK KI ELLENÜNK? — MÁJ ... ÁN — KÁROLYI ZICHY GRÓFNŐ 1849 — BOCSKAY-CSAPAT”⁹¹

A zászlószalagok feliratai, az adott korban divatos jelszavakon túl, általában feltüntetik azt a csapattestet, amely a zászlót használta. Utálnak a zászlóanyára. Esetleg szerepel egy olyan ütközet dátuma, ahol az adott egység különösen kitüntette magát, s elismerésként kitüntető szalaggal ékesítették zászlóját.

A kor szokásainak megfelelően, a szabadságharc végén, az egyes kapitulációkat megelőzően a honvédtisztek szétvagdosták és egymás között elosztották alakulatuk zászlóját, hogy az ne kerüljön az ellenség kezébe.⁹² Nagyobb számban maradtak fenn ilyen zászlórészletek, foszlányok a különböző gyűjteményekben.

A honvéd vadászrezdek is rendelkeztek zászlóval, de ezek történetéről kevés adat ismeretes. Rendelet, az egyes osztályok zászlóhasználatának szabályozására nem ismert. Nem tudjuk, hogy az ezredekén kívül minden egyes osztálynak (ezredenként nyolc osztály) volt-e saját zászlója, esetleg 2-3 osztálynak egy. A fennmaradt (1. vadászrezd 2. osztálya) a szabványos honvédzászló képét mutatja.⁹³

A népfelkelők és a szabadcsapatok is használtak zászlókat. Ezek vonatkozásában semmiféle előírás nem született.

A népfelkelő zászlók valószínűleg, döntően igen egyszerű nemzetisíznű vászonból, vagy gypjúból készített címer és felirat nélküli darabok lehettek.⁹⁴

Vasvári Pál

⁹¹ KERESZES Zoltán: Az Országos Hadtörténeti Múzeum zászlógyűjteménye. In.: Az Országos Hadtörténeti Múzeum Értesítője 1. Bp., 1971. 114—115. o. Uo. 188—198-as jegyzetek is. Az első felirat a 2. honvédzászlóalj zászlószalagján, a második—harmadik a 3., a negyedik a 5., a hatodik, a 33., a hetedik a 34., a nyolcadik a 36., a kilencedik, a 89. honvédzászlóalj zászlójának szalagján olvasható. A tizedik, a 16. huszárezred, a tizenegyedik pedig vagy az 52—53. honvédzászlóalj (vagy a 17. — Bocskai-huszárezred zászlójához tartozó szalagon olvasható. Továbbiakban: Keresztes 1971.

⁹² A budapesti Hadtörténeti Múzeumban őrzik pl. a 6. (?), 9., 14., 18., 20., 37., 42., 49., 62., 127. honvéd zászlóalj, a 16. (Károlyi) huszárezred 2. osztálya zászlójából, illetve zászlószalagjaiból származó foszlányokat, részleteket. Ezek (Újtípusú) honvédzászlók részei. V. ö. Keresztes 1971. 114. o. RAINER Pál: Weinmann Imre 1848/1849-es honvéd főhadnagy hagyatéka. Turul 1996/3—4. sz. (69. kötet) 67—72. o. Felveti, hogy — elképzelhető —, hogy a magyar oldalon harcoló. cs. kir. egységek, régi típusú zászlóit is szétvagdalthatták a kapitulációkat megelőzően.

⁹³ KERESZES III.: i. m. 648—650. o.

⁹⁴ KERESZES I.: i. m. 634. o.

Wladislaw Thorznicki ezredes által szervezett 2. ulánuszred zászlaja a lengyel sassal és a litván lovaggal.
Ezt díszítette fel Görgei hadügyminiszter 1849. május 31-én 3. osztályú érdemjellel. A zászlót piros-fehér-zöld rojtok övezték.
A Varsói Lengyel Hadtörténeti Múzeum tulajdona

A szabadcsapatok a legkülönbözőbb zászlók alatt harcoltak.

Így pl. a Kossuth szabad lovas csapat zászlója fehér volt, vörös és zöld háromszögek szegélyezték. Egyik oldalán Magyarország, a másikon a székelyek címerével.⁹⁵

A Hunyadi-csapat zászlója fehér volt, vörös és zöld lángnyelvek szegélyezték. Az egyik oldalán Magyarország, a másik oldalon Zólyom vármegye címerével.⁹⁶

Egyes szabadcsapatok pl. a Vasvári Pál szervezete Rákóczi-csapat vörös zászlót használt.⁹⁷

A magyar oldalon hasonló külföldi légiók (lengyel, olasz, német, francia), szabadcsapatok is használtak zászlókat. Ezeken a magyar nemzeti trikolórt és az államcímert, illetve saját nemzeti színeket és címerüket tüntették fel.⁹⁸

⁹⁵ (HAMPEL József) Magyar Nemzeti Múzeum. Kalausz a Régiségtárban. Bp. 1912. (15. kiadás) 83. o. 15. sz.

⁹⁶ KERÉKES Zoltán: Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. II. Hadtörténelmi Közlemények 1972/2. sz. (Új folyam XIX. évf.) 317. o. uo. ill. a Hunyadi csapatból alakították. Kossuth 1848. november 25-i rendeletére az 50. honvédszászlóaljat.

⁹⁷ KERÉKES I.: i. m. 635—636. o.

⁹⁸ KERÉKES III.: i. m. 655—663. o.

AZ 1848—1849-ES ESEMÉNYEK ÉS A MAGYAR PREMONTREIEK

I.

A magyarországi premontreiek, mint a nép között élő lelkipásztorok, az 1802. évi visszaállítás után pedig, mint tanárok és az ifjúság nevelői, „származásukban és életükben a nemzettest részei” voltak. Ugyanakkor, mint a kornak is gyermekei, az eszmék és események „...forगतagába sodródtak. Olyan idők voltak ezek, amikor nehéz volt egyszerre jó hazafinak és jó szerzetesnek lenni, mert a haza érdeke az egész embert teljesen követelte” — írta 1902-ben Farkas Róbert, a rend történetének krónikása.¹

A forradalmi események a rend belső életében is éreztették hatásukat. Megmutatkozott ez az 1848. június 19—26. között Jászón megtartott rendi gyűlésen is, amely „forradalmi nagy káptalan” néven került a rend történetébe.

Miután az országgyűlés Pozsonyban március 18-án elfogadta, április 11-én törvényben szentesítette a jobbágyszolgáltatások és a papi tized eltörlését² a rendi birtokok jövedelme és ezzel a szerzet tagjainak ellátása, intézményeinek fenntartása bizonytalanná vált. Ennek és más létfontosságú ügyeknek megtárgyalására és a sürgős intézkedések meghozatalára a váradi tanári kar március 26-án, a kassaiak április 4-én, a löcseiek április 6-án írt levelükben testületileg kérték a rendfőnöktől egyetemes káptalan összehívását.

Dr. Richter Alajos prépost a levelekre nem válaszolt. Egyrészt a halogatás taktikájával elejét akarta venni a rendtagok közügyekbe való nagyobb beavatkozásának, másrészt várt, figyelt, hová fejlődnek az országos dolgok, s ezek alapján hogyan alakíthatja saját álláspontját az új helyzetben.

A váradi tanári testület május 29-én újból sürgette a káptalan összehívását, de eredménytelenül. Ezért június 6-i levelükben bejelentették, hogy június 17-én „testvéri tanácskozás végett” Jászón fognak megjelenni.

Richter prépost most már nem térhetett ki a kérés teljesítése elől. Ezért június 19-re „szokásos rendi gyűlés megtartására” hívta Jászóra a rendtagokat. Nem az összességet, hanem csak a hivatalosakat: a központi tanács tagjait, a házfőnököket és a testületek egy-egy tanártagját. Válaszképpen június 15-én a kassaiak kijelentették, hogy Jászón a káptalanon mindnyájan személyesen fognak résztvenni.

Ilyen előzmények után kezdődött a forradalmi nagy káptalan, amely figyelmen kívül hagyva a prépostnak a statutumok által biztosított jogkörét, a rendtagok előzetes közös elhatározásából jött össze.³

A káptalan június 19-én kezdte tanácskozását. Miután Richter prépost a gyűlést egyetemesnek nyilvánította, megengedte, hogy azon nemcsak a meghívottak, hanem minden jelenlevő is részt vehessen. Megnyitó beszédében utalt arra, hogy húszéves kormányzása alatt eddig is minden évben tartottak káptalant. Utána hat pontban ismertette a tanácskozások általa javasolt tárgyait, majd az elnökséget Sloszárik Frigyes perjelre átruházva elhagyta a termet. A káptalan ezután megkezdte tanácskozását, amely hat napon át tartott. A határozatokat június 25-én a perjel által vezetett küldöttség terjesztette a prépost elé. Egyúttal meghívták őt a káptalan ünnepélyes berekesztésére.

A felterjesztett határozatokban a résztvevők sürgették a gazdaságok új helyzetnek megfelelő átszervezését. Megállapították az egyes házak évi természetbeni és pénzbeli tartásdíját. Határozattá emelték, hogy „az igazak és tanárok illendő és a rend jövedelméhez alkalmazott évi fizetéssel jutalmaztassanak”. Sürgették még a rendtagok képzésének, az ifjúság nevelésének korszerűsítését, valamint a rendi kormányzás demokratizálását. Ez utóbbi cél elérése érdekében korlátozni kívánták a préposti hatalmat. A prépost törvényes helyettesét, a perjelt ezentúl titkos szavazás útján a káptalanban választják, csupán megerősítés végett terjesztik a prépost elé és csak káptalanilag mozdítható el. A határozatok végrehajtását a rendtagokból alakult központi választmány fogja ellenőrizni.

Richter prépost megjelent ugyan a gyűlésen, de tájékozódván annak eredményeiről kijelentette, hogy a határozatokat nem fogadja el és mielőtt a szólásra jelentkezett rendtagokat meghallgatta volna, a gyűlést feloszlatta és távozott. A gyűlést azonban a perjel elnöklete alatt tovább folytatták. A kilátástalan helyzetet végül is egy szövegmódosítással sikerült megoldani. Egy küldöttség a rendfőnököt nem mint prépostot, hanem mint a közösség atyját kérte a határozatok elfogadására. A prépost azzal a kikötéssel hagyta jóvá a határozatokat, „amennyiben azok a rend életébe és az evangéliumba nem ütköznek” és június 26-án aláírta a káptalan jegyzőkönyvét. De nem sokáig hagyta magát

¹ FARKAS Róbert: A Jászóvári Premontrei Kanonokrend története a visszaállítástól napjainkig. In: A Jászóvári Premontrei Kanonokrend Névtára. Történeti bevezetéssel. Budapest, 1902. 97. o.

² Magyarország Történeti Kronológiája. Budapest, 1982. Tom. III. 677—680. o.

³ FARKAS R.: op. cit. 98—100. o.

préposti jogaiban korlátozni. Várt, míg a kedélyek lecsillapodnak és mintha semmi sem történt volna, október 24-re képvisleti gyűlést hívott Jászóra.⁴

A jászói eseményekkel szinte egy időben hasonló események zajlottak le a másik magyar premontrei prépostságban, Csornán is. Az akkor 69 éves csornai prépost, Gyöngyösy Pál, aki 28 év óta állt már a prépostság élén, 1848. június 2-án kelt feljegyzésében ezeket írta: „1848. év ápr. 13-kán kiűtvén a Csornai Konventben a Forradalom a zajosan össze sereglett szerzetesek által. Professzorok által nekem alá írásra egy néhány pontokból álló szerkesztést terjesztettek előmbe mely pontok miatt a Konvent már Prépostnak választásomkor *Displicentiam Caesareo Regiam* (= Császári és Királyi nemtetszést) vont magára 1818—1819. évben. Én ezen pontokat, mivel a pártosok által fenyegettettem, s veszélybe forogván alá írtam — ezen pontok által mind Préposti hivatalom a személyzet kormányzására nézve semmivé tétetett, de a Préposti vagyonok, jószágok igazgatása s tőlem Királyi Diplomám ellenére erőszakosan elvételét, s mindentől megfosztattam.”⁵

A Csornán történekről tehát ugyanaz elmondható, amit a bevezetőben említett rendi krónikás a jászói káptalanról írt: „A korszellem egész híven van visszatükrözve e forradalmi káptalan magatartásán és határozatain. Korlátozni a hatalmat, s osztani benne a kormányzottaknak — és emellett az egyén értékének, jogai és jóléte biztosításának érdeke — azon elvek, melyek a forrongó külvilágból a monostorok falain keresztül is átszűrődtek.”⁶

A csornai prépost által fentebb leírt események sorozata 1847. december 26-án kezdődött. A szombathelyi és keszthelyi premontrei gimnázium tanárai közül 14-en közös levélben kérték a prépostot, hogy 1848 húsvétjára Csornára káptalant hívjon össze, fontos kérdések sürgős megtárgyalása végett. Ezt a kérést a szombathelyiek február 18-i, a keszthelyiek február 24-i levelükben megismételték, de eredménytelenül. A márciusi események híreinek hatására a csornai konvent tagjai is halaszthatatlannak tartották a káptalan megtartását. Dézsenyi Evermód perjel vezetésével március 27-én „jövendő sorsukról tanácskozándók” gyűlést tartottak. Meghívásukra a március 30-i újabb tanácskozáson Gyöngyösy prépost is részt vett. Bevezetőjében kijelentette: „Én káptalanokat eddig nem tartottam, mert ama súlyos *Displicentia Caesareo Regina*, mely ezelőtt 28 évvel Rendiünket érte, tilalmazta a Káptalan tartását a püspök jóváhagyása, sőt jelenléte nélkül ... Én hozzájuk járni kelni koldulni nem akartam, de mindamellett békességben élünk — ellenünk panasz nem volt.”

Belátja azonban, hogy a megváltozott helyzet rendszeres tanácskozások tartását teszi szükségessé. A jelen gyűlésen megtárgyalandó és általa javasolt kérdéseket hat pontban terjesztette elő. Az általam érdekesnek tartottak közül itt kettőt kiemelek.

1. „Azon esetre hogy ha Rendiünket eltörlés érné, alakíthatunk-e valami fundust, melyből kinek-kinek valami adjuta vagyis bizonyos *Congrua* adathatnék...”

4. „A Dézsmáktól, Uradalmi tartozásoktól, számtalan Robotoktól megfosztatván, Jobbágynak Urakká lévén, minő lábra állíttassék a Prépostsági gazdálkodás, hogy élhessünk, a megyei házi adót fizethessük: és az Országos pénztárba is adakozhassunk, ruházkodhassunk s más egyéb szükségéseket fizethessünk.”⁷

A prépost szavai után a konventi tagok terjesztették elő javaslataikat, követeléseiket. Ezeket hallgatva a prépost először ingerült lett, majd félelmet mutatott, mint aki veszélyben forog. Végül kijelentette, hogy amíg a 23 csornai rendtagon kívül a többi rendház 24 rendtagja nem nyilatkozik a javaslatokról, addig ő semmit nem ír alá. Ezzel eltávozott. A konvent azonban folytatta a tanácskozást. Dézsenyi Evermód perjel pedig körlevélben fordult a többi rendházhoz, hogy nyilatkozzanak a javaslatokról és egészítsék ki azokat a saját javaslataikkal. A keszthelyi tanárok árpilis 6-i választát ismerjük. Levelük 9. pontját idézem: „A roppant nemzeti mozgalom közepett”, a jövő bizonytalanságát is figyelembe véve, „míg csak e nemzeti mozgalmak végkifejletéhez nem jutandnak”, az igazgatók, a tanárok, a plébánosok munkahelyükön meghagyassanak, „fönhagyván” a prépost jogát az áthelyezésekre.⁸

A csornai forradalmi káptalan árpilis 11-én ült össze és nyolc pontban megfogalmazta határozatait. Ezek, csupán tartalmukat összefoglalva, a következők:

A rendtagoknak joguk van tájékoztatást kapni a rend vagyoni helyzetéről. Ezért az adminisztrátorok a konvent előtt adjanak számot sáfarkodásukról. Hasonlóképpen a gimnáziumi vagyonkezelők is. Adminisztrátorokat ezentúl csak a konvent beleegyezésével lehessen kinevezni és csak arra alkalmas, munkájukhoz értő embereket nevezzenek ki. A rendtagok közül 6 tagú választmányt kell létrehozni és az a prépostság összes jószágának egész kormányzására ügyeljen. A türjei és jánoshidai plébánia biztosítására plébánosi fundust hozzanak létre. A rend tulajdonát képező ezüstnemükről, prépostsági ékszerekről, anyagokról, kelmékről összeírást kell készíteni. A prépost a saját szükségéhez mért összeget, a rendtagok pedig járandóság fejében évenként 240 pengőforintot kapjanak a csornai központi pénztárból. Takarékoság és a nagyobb egyformaság kedvéért a reverenda kelmét ezentúl a rend maga szerezzé be és

⁴ FARKAS R.: op. cit. 102—107. o.

⁵ Csornai Premontrei Prépostság Magánlevéltára. Archívum Vetus. (Csorna lt.) 6. doboz 24. fasc. II. köteg. No. 18.

⁶ FARKAS R.: op. cit. o. 106. o.

⁷ Csornai lt. 24. II. 11., 13., 15. o.

⁸ Csornai lt. 24. II. 12. o.

nem kalmárok közvetítésével. Az idők mostohasága miatt csak a legszükségesebb kiadásokra szorítkozzanak. A job-
bágyi tartozások megszűnven, a rendi birtokokat haszonbérbe adás, vagy felébe-kiadás által kell hasznosítani. Ha ez
nem sikerülne, úgy azokat saját kezelésbe kell venni, kellőleg felszerelni és ehhez valahonnan kölcsönt kell szerezni.

A káptalan határozatait tartalmazó és a 24 jelenlevő rendtag által személyesen, valamint 3 távollévő megbízottja
által aláírt jegyzőkönyvet a prépost elé terjesztették. Ő azonban kijelentette, hogy csak akkor írja alá, ha a határoza-
tokhoz előzőleg a királyi jóváhagyást is megszerezték. A káptalan résztvevői újabb átirattal válaszoltak. Ennek főbb
pontjai a következők: Amit a káptalan mint szükséges intézkedést elhatározott, azt a prépost jóváhagyása nélkül is
„tüstént foganatba veszi.” Ha a prépost a királyhoz fordul, akkor a káptalan a mostani felelős kormányhoz folyamo-
dik határozatainak megerősítéséért. A rend egész vagyonát összeírni szándékoznak. Nyilvános hirdapokban kihirde-
tik, hogy akinek a renddel szemben anyagi követelései vannak, azokat a kijelölt napokon jelentse be. Ezért a prépos-
tot utoljára kéri: komolyan fontolja meg döntését. Amíg az átirat szövegét letisztázták, annak tartalmáról a perjel
személyesen tájékoztatta a prépostot, aki a felhozott érvek hatására az elébe terjesztett pontokat elfogadta, helyben
hagyta és 1848. április 13-án aláírásával megerősítette.⁹

A kialakult helyzetbe azonban nem tudott belenyugodni. Ezért, arra való hivatkozással, hogy préposti hatalmától
megfosztva, szerzetesi közösséget, különösen a gimnáziumokat és a rendi fiatalságot, a mostani viharos időkben,
megfelelő módon kormányozni nem tudja, szeptember 22-én hivatalos felterjesztésben kérte Szeitovszky János esz-
tergomi érsektől, hogy az április 13-án kényszerből aláírt káptalani határozatokat hatályon kívül helyezze, szerzete-
seit pedig a statutumok megtartására és az iránta való engedelmességre kötelezze.¹⁰

II.

Mint láttuk, a két idős rendfőnök, Richter Alajos jászói és Gyöngyösy Pál csornai prépost konzervatív felfogású
maradt. Ez befolyásolta magatartásukat, irányította tetteiket. És ebben nem voltak egyedül. Néhányan, főleg az idő-
sebbek közül, hozzájuk hasonlóan gondolkodtak. Nem hazafiatlanság volt ez részükről, sokkal inkább az ismeretlen
jövőtől való félelem, a rend jövőjéért és benne a saját sorsukért való aggodás. De amit a politikában, az események
irányításában a reformnemzedék, a márciusi ifjak és követők átvették a kezdeményezést, úgy a renden belül is fiata-
labb generáció törekvései jutottak érvényre. A korszellem valóban „átszűrődött a monostorok falain”. Hatására „*az*
alkotmányos szabadság eszméi annyira áthatották a premontreieket, hogy saját szűkebb világukat, a rendi élet viszo-
nyait is azok alapján s azok szerint akarták berendezni”.¹¹

A premontreiek mint lelkipásztorok, tanárok és az ifjúság nevelői, híveikre, tanítványaikra gyakorolt hatásukkal,
személyes példaadásukkal, az eseményekben való szerepvállalásukkal vettek részt az 1848—1849. évi szabadságharc
eseményeiben.

A rendi plébániákon lelkipásztorkodó rendtagok a maguk módján kivették részüket a nemzet nagy küzdelméből.
Közülük KOSZTYIK SÁNDOR királyhalmeci plébánosról följegyezték, hogy „*vasár- és ünnepnapokon a szószékről hí-*
veihez intézett egyházi beszédei a honfűi nemes lelkesedés és izgatás, a lángoló hazaszeretet és rajongás egy-egy
harsány kiáltása volt a magyar néphez, a szabadság és függetlenség kivívása érdekében”.¹²

A rend által vezetett iskolák tanárai nemcsak vallásosságra és műveltségre, hanem a haza szeretetére is nevelték
az ifjúságot. Ezért amikor a haza védelmére, a szabadságharc megvívására megindult az újoncok toborzása, a pre-
montrei iskolákból a felsőbb osztályok tanulói közül sokan bevonultak a nemzetőrséghez. Így pl. Keszthelyen a gim-
názium tanulói 1848. május 24-én könyveiket félretéve maguk is fegyvert ragadtak, hogy megvédjék a hazát. A fegy-
veres szolgálatra jelentkezőket a nemzetőrséghez osztották be, amelynek szervezésében, Csertán Sándor kormány-
biztos mellett, fontos szerepe volt LAKY DEMENTER, SEBESY KÁLMÁN ÉS KULCSÁR FÁBIÁN premontrei tanárnak,
valamint Balogh Ferenc városbírónak és Svatics apátplébánosnak. 40 főből megalakult a „Zala megyei önkéntes csa-
pat”, amelynek létszáma lassan kb. 200 főre szaporodott. A csapat a korábban odavezényelt huszár- és gyalogezred-
del augusztustól szeptember elejéig a Dráva vonalát védelmezte a horvát és a szerb támadással szemben. Mint nem-
zetőr tiszt, Laky Demeter és Sebesy Kálmán maguk is fegyveres szolgálatot vállaltak. Szeptember közepén
Csányi László kormánybiztos egy időre feloszlatta a nemzetőrsége. Laky és Sebesy ekkor visszatért Keszthelyre,
ahol 1849. május közepéig folytatta a tanítást. A Habsburg-ház 1849. április 14-i trónfosztása után azonban a kor-
mány elhatározta, hogy május 27-től általános népfelkelést indít az osztrákok és az oroszok ellen. A Zala megyei bi-
zottság Laky Demetert jelölte arra a feladatra, hogy a felkelést megszervezze és a megalakult csapatot a megadott
helyre, vezesse. Ő a feladatot elvállalta és végre is hajtotta, bár későbbi visszaemlékezéseiben ezt a tettét élete legne-
hezebb vállalkozásának mondotta.

⁹ Csornai lt. 24. II. 16., 17. o.

¹⁰ Csornai lt. 24. II. 19. o.

¹¹ FARKAS R.: op. cit. 109. o.

¹² FARKAS R.: op. cit. 112. o.

A szabadságharc leverése után Laky Demeter nemzetőr kapitányt és Sebesy Kálmán nemzetőr főhadnagyot, valamint Kulcsár Fábiánt, akik Jeruska János rezi plébános hegyi pincéjében rejtőzködtek, szeptember 5-én éjjel elfogták, és Keszthelyre vitték. Kihallgatásuk után Kulcsár Fábiánt és a plébánost szabadon engedték, de Lakyt és Sebesyt tovább vitték és útjuk végén, Pesten a híres Újépületbe zárták. Október 14-én kerültek az ítélőszék elé és másnap, október 15-én már ki is mondták felettük az ítéletet: 8 évi vasban töltendő várfogság. A fővád ellenük ez volt: Laky részt vett a július 16-ára tervezett népgyűlés szervezésében, Sebesy pedig július 15-én, Keszthelyen, a megyegyűlésen a népfelkelés mellett szónokolt. Ezek eredményeként Laky kb. 100, Sebesy kb. 60 embert toborzott. A vádlók maguk is elismerték, hogy a vádlottak néplelkesítő beszédeikkel többet ártottak nekik, mint egy kisebb fajta hadsereg. A nyolcévi várfogságból két és fél évet Olmützben, másfél évet Josefstadtban le is töltöttek.¹³ Egyik olmützi rabtársuk Berzsenyi Lénárd ceruzarajzban megörökítette akkori arcvonásait. 1853. október 15-én amnesztiával szabadultak ugyan, de utána még sokáig nem taníthattak az iskolában.

A szabadságharcban azonban nemcsak a keszthelyi tanárok vettek részt. Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. május 16-én kelt felhívása nyomán az országban 21 helyen állítottak fel toborzó központokat. A Vas megyei Szombathelyen POZSGAI DÓZSA premontrei tanár is részt vett az újoncok toborzásának munkájában. A gimnázium történetének írója Kárpáti Kelemen pedig arról számol be, hogy azokban a hónapokban „a tanárok és fejlettebb tanuló ifjúság idejét a fegyvergyakorlások, a nemzetőrök oktatása és egyéb, a haza védelmére irányult foglalatosságok is tetemesen igénybe vették.” Kunc Adolf igazgató szombathelyi monográfiájában azt is megírta, hogy 1848–49-ben a gimnázium és a líceum épületét a környékről toborzott nemzetőrök részére szállásul használták.¹⁴

A rendi épületeket másutt is igénybe vették. Így pl. Nagyváradon a gimnáziumot, később pedig a kollégiumot vették el és katonai célokra használták, ispotályá alakították. Emiatt az ott lakó rendtagok kénytelenek voltak szerte a városban szállás után nézni.

A jászói prépostságnak Nagyváradon kívül Kassán, Rozsnyón és Lőcsén volt gimnáziuma. A csornai prépostságnak a Dunántúlon lévő keszthelyi és szombathelyi gimnáziumához hasonlóan, a jászói prépostság felvidéki és erdélyi gimnáziumainak hazafias szellemű ifjúsága és tanáraik közül is számosan, tevékenyen résztvettek a szabadságharcban. Fekete Gábor és Bossányi Sándor nagyváradi tanárokról csak annyit tudunk, hogy izgató beszédek miatt mielőbbi áthelyezésüket javasolta Richter prépostnak Bémer László báró váradi püspök, aki a nemzeti ügynek tett korábbi szolgálatai miatt maga is fogságot szenvedett. Négy másik tanárnak, a nevén kívül, negyvennyolcas szereplését is közelebbről ismerjük.

Panyik Ernő fiatalon, még pappá szentelése előtt kezdett tanítani a nagyváradi gimnáziumban. 1848. szeptember 13-án csatlakozott a bihari nemzetőrscapathoz. Bár fegyveres szolgálatra osztották be, sikerült mégis elérnie, hogy olyan csapatnál alkalmazzák, amely toborzással foglalkozott, vagy élelmezési szolgálatot teljesített. Jóllehet így csatákban nem vett részt, mégis főhadnagyi, később pedig századosi rangot ért el. A szabadságharc leverése után először Jászóra ment, majd váradi rokonainál tartózkodott. Ám a közeli Félix-fürdő sem hozott betegségére gyógyulást. 1850. szeptember 18-án vízkórban meghalt.

VIDASITS EDE szintén Nagyváradon volt tanár. Saját kérésére Richter prépost hozzájárult, hogy az 1849. január 7-én Pesten megnyitandó Ludoviceumban katonalelkészi állást vállaljon. Hamarosan magas beosztást kapott. Cziegler apátnak a magyar kormánytól való elszakadása miatt megürrült táborigazgatói állásra Mészáros Lázár hadügyminiszter január 23-án őt nevezte ki. Mint a hadlelkészi osztály főnöke, Debrecenbe is követte a magyar kormányt. Világos után haditörvényszék elé került, de fölmentették azzal a kikötéssel, hogy el kell hagynia Nagyváradot. Jászóra tért vissza.

RÉPÁSSY FÉLIX a lőcsei gimnázium tanára volt. Miután csatlakozott a nemzetőrséghez, Szemere Bertalan felsőmagyarországi teljhatalmú kormánybiztos rendelkezése szerint az abaúji védsereghez kapott hadnagyi kinevezést. Vitéz katona volt. Hazaszeretettét vérével pecsételte meg. A temesvári ütközetben elesett 1949. augusztus 10-én.

Szomolnok Benedek szintén lőcsei tanár volt. A magyar honvédségben, mint táborigazgató teljesített szolgálatot, s az ifjú honvédeket lelkes szavakkal buzdítva vezette győzelembe. A világosi kapituláció után bujdosóként került vissza a lőcsei kollégiumba, ahol őrizet alatt tartották. Richter préposttól levélben kérte: vagy visszavételét a rendbe, vagy hivatalos elbocsátását. Ez utóbbi következett be. Nem tért vissza a rendbe, hanem miután Lőcséről szabadon bocsátották, Mumhard János gömöri megyefőnöknél vállalt nevelői állást.¹⁵

¹³ HORVÁTH Szabolcs: Laky Demeter élete és működése. Szombathely, 1997. Kézirat a Csornai Premontrei Levéltárban. — Süle Ágnes: Sebesy Kálmán. Szombathely, 1997. Kézirat uo.

¹⁴ KÁRPÁTI Kelemen: A szombathelyi kir. Kath. Főgymnasium története. I—II. In: ÉRTESÍTŐ a szombathelyi kir. Kath. Főgymnáziumról. 1889–90, 1890–91. o. 65. — KUNC Adolf: Szombathely-Savaria rendezett tanácsú város monográfiája. I—II. 1880, 1884. 257. o.

¹⁵ FARKAS R.: op. cit. 110—117.

E nehéz időben a két rendfőnök sem volt könnyű helyzetben. Mint láttuk, magatartásuk alapján ők a konzervatívok közé tartoztak. Neveltetésük, idős koruk, valamint az a körülmény, hogy préposti kinevezésüket mindketten a császártól kapták, megmagyarázza az uralkodóházhhoz való hűségüket. De a közjó érdekében mindig készek voltak az áldozatvállalásra, akár a rend fennmaradása, akár a haza java kívánta ezt tőlük. És ennek számos tanújelét is adták.

Gyöngyösy Pál prépost személyes közbenjárásával megmentette nemcsak kolostorát, hanem magát Csornát is, a csornai csata után. 1849. június 13-án zajlott le a nevezetes ütközet. Ezen a napon a Csornát megszállva tartó osztrák sereget Wyss tábornok vezette, a három oldalról támadó, Kmetty György által vezetett magyar seregnek sikerült legyőznie és Csornáról kiűznie. Mindkét oldalon sok volt a halott és a sebesült. Maga Wyss tábornok is elesett. A premontrei templomban ravatalozták fel, majd a csornai temetőbe temették. Mivel a magyar sereg a győzelem után tovább vonult, a védelem nélkül hagyott Csornára egy hét múlva újra bevonultak az osztrákok. Azzal a szándékkal érkeztek, hogy Wyss tábornok orvul történt lelövése, meg az osztrák dandár súlyos és érzékeny veresége miatt is, az egész községet kirabolják és felgyújtják. Hogy milyen sors várt Csornára, a tőle északra fekvő Bösárkány tragédiája előre jelezte. Mivel a csornai csatából menekülők visszavonulását a bösárkányiak akadályozták, megtorlásul Schlick altábornagy parancsára június 21-én 300 osztrák gyalogos rajtaütött a falun, körülfárta, kirabolta és felgyújtotta. A templom kivételével az egész falu lángokban állott. Másnap, június 22-én Pozsonyban kinyomatott proklamációjában, Haynau tábornagy főparancsnok ezt az esetet elrettentő példaként állította az ország lakossága elé.

Hogy Csornát mégsem perzselték fel, az annak a sikeres közbenjárásnak volt köszönhető, hogy Gyöngyösy Pál prépost paptársaival és a község vezető embereivel az osztrák vezérkar elé járult és — egyesek szerint térdre állva — könyörögve fordult irgalomért a lakosság érdekében, hogy tekintsenek el a község felgyújtásától. A könyörgésnek meglelt az az eredménye, hogy Csornát nem gyújtották fel. A lakosságnak azonban így is el kellett szenvednie a 48 óráshoz szabad rablás következményeit.¹⁶

Richter Alajos jászói prépost, a forradalmi nagy káptalan idején tanúsított konzervatív magatartása ellenére lelkében igaz magyar érzésű hazafi volt. Az általa 1848. október 24-ére összehívott káptalani gyűlésen elmondott beszédében hangoztatta: *„Minél nagyobb a veszély, mely hazánk fölött minden oldalról összevonult s összezsapott, annál nagyobb lelkesedéssel s elszántsággal készen kell lennünk az áldozatokra, melyeket tőlünk a veszélyeztetett hon kíván.”* Szavait tettekkel is alátámasztotta. Több ezer pengő forintot ajánlott fel „a haza oltárára”. Amikor az orosz invázió után Schlick altábornagy Kassán tartózkodott, egy alkalommal ebédre hívta magához a prépostot. Ő azonban annyira féltékeny volt hazafias hírnevére, hogy gyöngékedés ürügye alatt a meghívást nem fogadta el. Szerencséjére, amikor az érte küldött hadsegéd megérkezett, őt éppen hálóköntösben találta. Gyengékedését így igazoltnak látva, kimentette őt.

Nem volt könnyű feladat, a hadiszerecsere váltakozása miatt, hol magyar, hol osztrák megszálló csapatokkal és vezéreikkel szemben egyaránt diplomatikusan viselkednie, a megmaradás érdekében. Még nehezebbé vált helyzete, amikor a szabadságharc leverését követő megtorlások idején, a szabadságharcban való részvételük miatt haditörvényszék elé idézett rendtagokat a börtönből kellett megmentenie.

Szcitovszky János hercegprímás 1849. augusztus 23-án levélben felszólította Richter prépostot, hogy — felsőbb rendeletre — feleljen e három pontra:

1. *„Névleg kik azok a rendtagok, kik a forradalom idején tényleg, közvetlen vagy közvetve arra törekedtek, hogy a nép és ifjúság az uralkodó és törvényes rend iránti hűségben maradjon.*
2. *Kik azon rendtagok és tanárok, a kik a népet vagy ifjúságot fölkelésre izgatva, öfelsége- vagy a főnnálló rend ellen lázították, akik személyesen a forradalmi táborhoz csatlakozva, fegyvert fogtak, harcoltak s így felségsértési bűnt követtek el.*
3. *Kik azok, a kik akár megfélemlítve, fizikai vagy morális kényszer által vezetettve, a mozgalomban részt vettek?”*

Richter prépost a primás levelét közölte a rendháza főnökeivel, azzal az utasítással, hogy a kérdésekre adott válaszokat küldjék neki, hogy azokat együttesen a primáshoz fölterjeszthesse. A házfőnökök zseniális leleménnyel, néha a naivsággal határos módon igyekeztek mentségeket találni rendtársaik védelmére. A prépost a jelentéseket összegyűjtve, az 1850. március 7-én kelt újabb felszólításra is válaszolva, április 17-én terjesztette fel együttes jelentését. Ebben beszámolt arról, hogy 1849. november 7-én őt magát is haditörvényszék elé idézték, ahol előbb írásban, majd élőszóban is sikerült magát tisztáznia.

A primási aulában szeptemberig tartott a beküldött iratok feldolgozása. Ekkor az érseki helynök tudatta Richter préposttal a véghatározatot, hogy a püspöki konferencia döntött a forradalomban résztvevő egyháziak fölmentéséről. Ennek alapján, az előírt követelmények megtartása után, ő is megadhatja Vidasits Edének az irregularitás büntetése alóli felmentést.¹⁷

¹⁶ KIRÁLY Iván: Az 1849. június 13-án lezajlott csornai ütközet krónikája. 20. o.

¹⁷ FARKAS R.: op. cit. 110—113., 120—121. o.

A kép teljességéhez tartozik, hogy a rend tagjai közül többen, főleg az idősebbek, végig konzervatív és forradalomellenes magatartást tanúsítottak. Így pl. közismert volt a csupa idős rendtagból álló lelkészi konvent tagjainak az uralkodóházhoz való hűsége.¹⁸ De a csornai konvent tagjai között is találunk olyanokat, akik a régi rend hívei maradtak.

Az 1848. április 12-i forradalmi káptalan határozatainak 27 aláírója között ott találjuk az akkor 61 éves Hatos László „hites tag” nevét is. Amikor m. k., vagyis maga kezével aláírta a közös dokumentumot, talán még mást remélt, mint ami végül bekövetkezett. Az 1849-ben július és október között írt verses krónikájában már éles kritikával, itt-ott metsző gúnnyal kommentálja a leírt eseményeket. Keményen bírálja pl. Kossuthot és követőit, ugyanakkor azonban nem titkolja a magyar huszárok győzelme fölötti örömét. A nyolc fejezetben megírt krónikát az alábbi szomorú summázattal zárja:

*„Elcsábított magyar! Már letűnt szép napod,
Vak makacsságodat későn sirathatod!
'S nincs kinek elmondjad szörnyű keservedet,
Mert nincs részvevőd, ki értene tégedet.*

*Magok az ámítók más hangon beszélnek,
Kik most látják át, hogy a' kiállt veszélnek,
És álmképeknek semmi nyeresége,
'S utoljára is csak lemondás a vége.”¹⁹*

*

A rend 1848—49-ben tanúsított magatartásának egyik következménye volt az is, hogy a jászóiak a lőcsei gimnáziumot 1852-ben végleg, a kassait pedig 1853-ban kilenc évre elveszítették. A két középiskola állami gimnáziummá lett minősítve. A csornaiak keszthelyi gimnáziuma pedig az alacsonyabb kisgimnáziumi kategóriába került.

1848 eszméi azonban tovább éltek. Ennek tanúbizonysága az is, hogy amikor a szabadságharc leverése után üldözték, mellőzték, vagy minden térről leszorították a honvédeket, Jászón a premontrei rend éppen akkor, 1852-ben vette fel újoncai sorába a jelentkező volt ifjú honvédeket, Lencsés Jánost, Schmodt Kálmánt, Várszély Ármint és másokat, akik mint volt harcosok végig küzdöttek vagy szolgálták az egész szabadságharcot.²⁰

Korabeli szimbolikus ábrázolás 1848 márciusáról

¹⁸ FARKAS R.: op. cit. 115. o.

¹⁹ HATOS László: Az Ezer nyolcszáz negyven nyolcadik és negyven kilenczedik év Magyarországon. Kézirat a Soproni Megyei Levéltárban. 133—134. o.

²⁰ FARKAS R.: op. cit. 112. o.

AZ 1848—1849. ÉVI SZABADSÁGHARC FORDULÓPONTJA. PEST KIÜRÍTÉSE ÉS A HADITANÁCS

A SZABADSÁGHARC OKAI ÉS ELŐZMÉNYEI

A szabadságharc két ellentétes törekvés következtében bontakozott ki. A Habsburgok egységes császári birodalmat létesíteni szándékozó, németesítő, a nemzet önállóságát megszüntetni, országunkat tartományokként bekebelezni akaró politikája váltotta ki, amellyel szemben a magyar nemzet függetlenségét, alkotmányát, nyelvét, jövőjét védelmező fegyveres ellenállással válaszolt. Ez az ellentét idézte elő már az erdélyi fejedelmek, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc Habsburg-ellenes szabadságküzdelmeit is.

Ausztria előzőleg a napóleoni háborúk terhei alatt nem folytathatta ezt a bekebelezési politikát, Magyarország pedig a 200 000 főnyi vérveszteség, az államcsőd és az államadósság felének ráhárulása miatt teljesen kimerült állapotba került. Napóleon bukása után az önkényuralom, a Metternich által megalkotott Szent Szövetség (Ausztria, Poroszország és Oroszország) területén a francia forradalom óta megerősödött haladó szellemű és nemzeti eszmék terjedését rendőri erőszakkal akarta megakadályozni.

A magyarság ezzel szemben a fegyveres ellenállás helyett az irodalmi, szellemi téren igyekezett védelmezni magát. A nemzeti öntudatra ébredés reformtörekvései az 1825. évi reform-országgyűléssel kezdődő sorozata (Széchenyi!) az 1848. évi pozsonyi országgyűléssel tetőződtek, 1848 tavasza a szabadság eszméjének csodálatos diadalútját hozta egész Európában: január 12. Palermo, majd Nápoly, Padova, Párizs, Mainz, folytathatom Stuttgart, München, Boroszló, Königsberg, Bécs — március 13! Tehát nemcsak Párizsból indult ki ez a szabadsághullám február 24-én, hanem egész Európa is megmozdult! Bécs mellett Prágában és Milánóban is tüntettek, utcai felkelések, harcok hírért hozta a szél.

Március 15. A pozsonyi diéta küldöttsége 65 taggal Bécsbe vitte az alkotmányos átalakulás feliratát a királyhoz. Pesten győzött a forradalom. Bécsben nemzetőrséget szerveztek, Metternich elmenekült Angliába. Megalakult Pozsonyban az első magyar felelős minisztérium: gróf Batthyány Lajos vezetésével.

Április 11-én a király, V. Ferdinánd, szentesítette az 1848-as reformokat. A független kormány alatt saját nemzeti hadsereg, önálló pénzügy, külügy, egyesülés Erdéllyel, Ausztriával csak személyes kapcsolat a királyon keresztül (personál unió). Békés úton elért nemzeti kívánságok.

Azonban az összmonarchia, az abszolút osztrák császárság, a centralizmus hívei, az udvari összeesküvő csoport, a kamarilla ebbe a megoldásba nem nyugodott bele. Miután leverte a prágai felkelést, Olaszországban megszilárdította uralmát, a hadseregre támaszkodva megkezdte aknamunkáját a magyar reformokkal szemben. Legelőször a nemzetiségeket lázították fel a magyarok ellen. A horvátok, szerbek Jellačić császári altábornagy alatt a Drávaig, a Ferenc-csatonáig nyomultak előre. Szerbiából 12 000 önkéntes, 40 000 horvát és 30 000 szerb; fegyvert, felszerelést a bécsi hadügyminisztériumtól kapott. Erdélyben is császári tisztek szervezték a román felkelést, amely rendkívül véres magyarirtásba torkolt.

Jellačić lépett fel először nyíltan az ország törvényes kormánya ellen. Megtagadta az engedelmisséget — mint horvát bán —, követelte, hogy mondjon le a bécsi kormány javára a hadügy, a külügy és a pénzügy önállóságáról. A magyar kormány közben kormány szerveit, hadseregét kezdte kiépíteni, s egyelőre azt érte el, hogy a király megfosztotta a bánt állásától. Áprilistól megkezdte a hadsereg szervezését, a Magyarországon lévő csapatokat feleskette az alkotmányra, külföldről hazarendelték a csapatokat, új honvéd és nemzetőr zászlóaljakat állítottak föl, az összes várat a nádor és a kormány alá rendelte. Mindez törvényes intézkedés, a király szentesítette őket.

Metternich futása. Hóna alatt a szent szövetségi charta.
Egykorú gúnyrajz. Apponyi György,
a magyar kancellár is lemondott

Lamberg a Lánchídon a tömeg felkoncolja

A helyzet azonban romlott. A délvidéki szerb-horvát támadások mellett, a Felvidéken a szlovákokat próbálták kevéssé — sikerrel —, Erdélyben a románokat, szászokkal annál erősebben felhasználni a magyarok ellen. Itt és délen véres fajháborút sikerült kirobbantani ellenünk. Ezekkel szemben júniusban az országgyűlés megszavazott az ország védelmére 42 000 főnyi újoncot és 200 000 forintot. A kamarilla ekkor már komoly ellenlépéseket tett: a király szeptember elején, a Hofburgba visszatérve Innsbruckból, visszahelyezte Jellačićot a báni méltóságba, elutasította a magyar haderő felállítását, sőt új főparancsnokot küldött a magyarországi haderő élére, Lamberg tábornok személyében.

Szeptember 12-én Jellačić 40 000 fővel három helyen átlépte a Drávát és Pest ellen indult.

A magyar haderő felállítását folytatták, hangsúlyozom önvédelemből, de jogilag, mivel a király nem szentesítette, ezzel törvénytelen lépést tettek, s midőn Lamberg a Lánchídon a tömeg felkoncolta szeptember 28-án, számítani lehetett a monarchia teljes haderejének a támadásával.

Másnap, szeptember 29-én Pákozd és a Velencei tó között vívott első csatában győzött a fiatal honvédsereg 15 ezernyi harcosa. Ozoránál pedig a magyar népfelkelés október 7-én megadásra kényszerítette a horvát tartalékerőket, mintegy 8000 főt. Jellačić a fegyverszünet kötése után sietve visszavonult Bécs felé.

„Fut Bécs felé Jellacsics, a gyáva,
Seregének seregünk nyomába” — írta Petőfi.

Lamberg gróf meggyilkolásával és a pákozdi ütközetrel a kamarilla elérte azt, hogy Magyarországot nyíltan, lázadás címen, fegyveresen megtámadhassa, és a reformoktól megfosssa.

A Bécsben kitört októberi forradalom kéthavi időnyereséget jelentett az ellenállás megszervezéséhez, amelyet Batthyány lemondása után, az Országos Honvédelmi Bizottmány, élén Kossuth, irányított.

Az Olmützbe menekült császár Windisch-Graetz herceg tábornagyot nevezte ki főparancsnoknak a bécsi forradalom leverésére. A bécsiek ugyanis fegyveresen megakadályozták a magyarok ellen küldött zászlóaljok elvonulását, kiszorították a fővárosból a császári erőket és megölték Latourt, a gyűlölt hadügyminisztert. A magyar sereg Móga, majd Görgei vezetésével a magyar határon megállt, s amikor Kossuth közbelépésére október 30-án végre megindult Bécs megsegítésére, részben már késő volt, mert Windisch-Graetz leverte a forradalmat, majd Schwechatnál vereséget szenvedett és visszavonult a magyar sereg.

Magyarország fölött tornyosultak a viharfelhők. A császári sereg megkezdte a támadás előkészítését. December 2-án Ferdinándot lemondatták a trónról és helyébe a 18 éves Ferenc József lépett, aki miután eskü nem kötötte, szabadon nekiláthatott a centralisták politikája megvalósításához, Magyarországon a reformmozgalom leveréséhez.

ERŐCSOPORTOSÍTÁSOK ÉS HADITERVEK

A császári erők helyzete a következő volt: a nyári és az őszi sikerek, június 25-én a Custozza-i győzelem után, a szárdokkal kötött béke, a prágai és a bécsi forradalom leverése kedvező lehetőséget adott a katonai erők összpontosítására és tervük szerint arra, hogy Magyarországot határaitól minden irányból a központ felé megtámadják és rövid idő alatt megsemmisítsék.

A terv részleteiben az volt, hogy a főerő (45 000 fő, ebből 8000 lovas, 220 löveg) Bécs felől támad Pest irányába. Főtartalék itt 20 000 fő.

További támadó csoportok Mödlingtől és a Jablonkai-hágótól Lipótvár és a bányavárosok felé, a Duklai-horpadástól Miskolc, Budapest felé, Erdélyből Nagyvárad, Debrecen, Pest felé. Bánátban, Bácskában, Szerémségben lekötő csoportok, végül a Muraköz felé vonultak. Főtartalék Bécsnél 20 000 fő.

Összes császári erő: 200 000 fő, 10 000 lovas, 300 löveg.

Velük szemben Pozsonynál Görgei 20 000 fő, 2000 lovas, 70 löveg. Kisebb erők biztosítanak a morva határon, észak felé Kassán, keleten, Erdély határán; harcban állnak a Bánátban, Bácskában, felvonultak a Muraközben és Szerémség felé. Magyar kézen van Lipótvár, Komárom, Munkács és Pétervárad vára, körülzárva Arad. Császári oldalon van Gyulafehérvár, Arad és Temesvár vára.

Részletes erőelosztás 1848. december

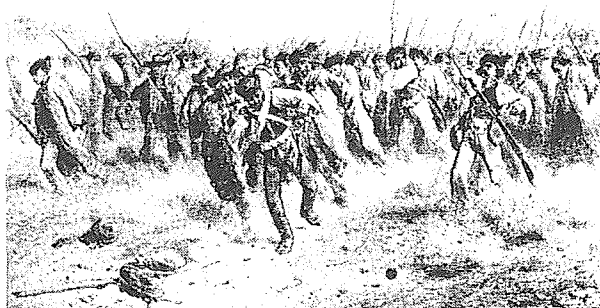
Osztrákok		Magyarok	
Windisch-Graetz (főerő), Bécsnél irány: Pest-Buda	45 000 fő 8 000 lovas 220 ágyú	Görgei Pozsonynál	20 000 fő 2 000 lovas 70 löveg,
Simunich, Gödingnél	5 000 fő	Benitzky Morva-határnál, Querlond	4 000 népfölkelő
Götz Jablonka-hágónál irány: bányavárosok, Lipótvár ellen	2 000 fő	Pulszky Kassánál	7 000 fő
Schlik Duklai-horpadásnál irány: Miskolc-Budapest felé	10 000 fő	Czetz Királyhágónál	10 000 fő
Puchner Erdélyben irány: Nagyvárad, Debrecen—Budapest (román—szász erők 100 000 fő!)	20 000 fő + románok	Kiss Ernő Bánátban	10 000 fő
Knicsanin Temesvárott és Aradon Bánátban, Bácskában	15 000 fő 20 000 fő szerb 20 000 fő szerb	Máriássy Aradnál Esterházy, Vécsey Bácskában	10 000 fő 10 000 fő
Dahlen és Trebersburg Szerémségben	2 000 fő	Batthyány Kázmér, Földváry Szerémség felé	4 000 fő
Nugent, Dél-Ausztria, Muraközzel szemben	8 000 fő	Perczel Mór Muraközben	6 000 fő
Welden, főtartalék Bécsben	20 000 fő	Komárom, Lipótvár, Munkács, Pétervárad várőrségek	10 000 fő
Összesen:	200 000 fő	Összesen:	100 000 fő
ebből:	10 000 lovas	ebből:	15 000 lovas
és	300 löveg	és	250 löveg

Harcérték

A császári hadsereg a sor- és határőr ezredek jól képzett, fegyelmezett zászlóaljaiból áll, magyarelles propagandaival telítve. Lovasságuknál hiányzik a könnyűlovaság, a huszárság. A magyar honvédségnek csak egyötöde áll hasonló értékű zászlóaljakból, három-ötöde újonnan bevonult és rövid ideig kiképzett honvédzászlóalj, egyötöde pedig szabadcsapatok, idegen légiók harcosaiból alakult. Ezen kívül vannak a gyalog- és lovas nemzetőrök rövid szolgálati idővel, általában helyi szolgálatra, csak karszalaggal és a népfelkelők (kiegyenesített kaszával) kevés harcértékben. Fegyverzet szempontjából a kor elöltöltő, gyutacsos, szuronyos puskájával van mindkét fél felfegyverezve, hordtávolság 300-600 lépés (jelölése^x), a magyar félnél levő belga puskák szabatosabbak és mind 600^x lőtávolságúak, az előny ebben itt van. A tüzérségi löveganyagban nem csak az ágyúk nagyobb száma jelent előnyt a császáriaknak, (300 a 250-nel szemben), hanem az ágyúk fajtája is. Míg a magyarok csak 3 és 6 fontos lövegekkel rendelkeztek, hatótávolságuk 1000-1500 lépésig terjed, a másik oldalon 6 és 12 fontos ágyúkkal 1000-2000^x-ig tudtak löni.

Képzett tisztekben és kezelő személyekben hiány volt a magyar tüzérségnél, de ezt lelkesedéssel és intelligenciával pótolták. Mint például a pákozdi csatában.

Lovasságban előnyt jelentett volna a magyar huszárok nagyobb létszáma (10 000-rel szemben 15 000), ha az ősi magyar könnyűlovas harcmódot használták volna, rajtaütés, meglepő, gyors oldal- és hátbatámadás, hátországba mély betörések stb., de sajnos csak a gyalogság harcát támogatták, vagy kétsoros vonalban rohamoztak, elhanyagolva a fő feladatukat, a felderítést, amellett még a biztosítást is. Ez a bírálat az egész korszak lovas harcaira vonatkozik.

Felkelők

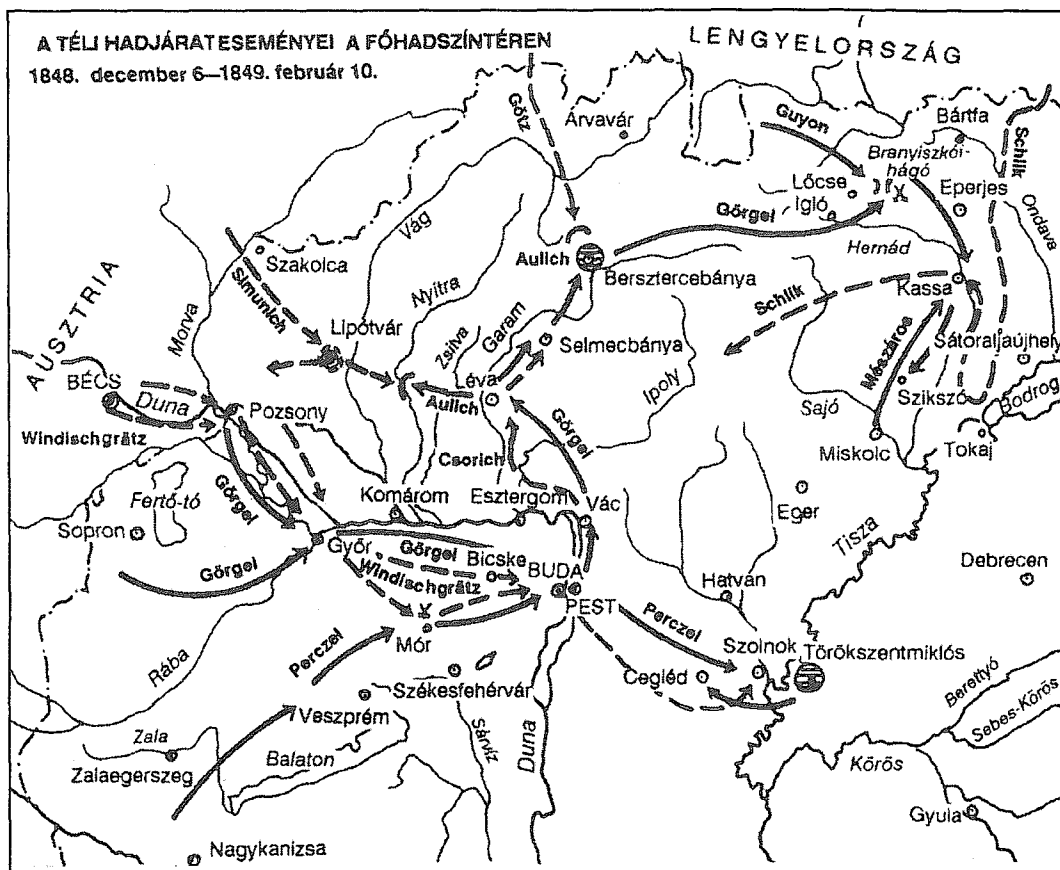

Novemberben egységesen honvéd zászlóaljoknak nevezték el a különböző katonai egységeiket, de a harcok közben a végrehajtás nehézségeibe ütközött. Tavaszra viszont már az egységes magyar honvédség aratta sikereit a császári seregek fölött.

Méltatás

A császáriak apróbb csoportokra osztották fel erőiket, súlypontképzés nélkül. Nem számoltak azzal, hogy itt nem egy Prágáról vagy Bécsről van szó, hanem egy hatmilliós nemzet áll fegyverben, ha a külön csoportokat lekötik, ereje így szétforgácsolódik, s hiába foglalta el a fővárost is, döntő hatást még sem tudott elérni. Túlerőt képezve kellett volna benyomulni, megtámadni és szétverni a magyar erőket.

Magyar részről nagy hiba volt az egységes haditerv hiánya és az egyes csapatrészek önálló harca, főparancsnok nélkül. Passzív védelemmel nem érhetek el sikert. Itt is minden erőt összevonva a Duna mentén meg kellett volna verni az ellenséget és Bécsbe előnyomulva kikényszeríteni a békét, közben lekötve, majd lecsendesítve a nemzetiségeket.

HADIESEMÉNYEK

Windisch-Graetz december 16-án lépte át a határt csapataival, a Duna két oldalán. A határon vívott kisebb harcok után Görgei 18-án Győrbe vonult vissza. A Dunától északra egy, délre két hadtest és egy dandár vonult föl. A Duna jobb parti erőinek meg kellett várniuk, míg a pozsonyi hadihidat újra megépítették, s így csak december 27-én indult meg a támadás. Győr harc nélküli kiürítése után Görgei véres utóvédharcba keveredett, s a Vértesnél akart az OHB (Országos Honvédelmi Bizottmány) utasítására védekezni.

A Muraközből felvonult Perczel hadtestét Mórnál a túlerőjű Jellačić szétverte, de csapatai újra egyesültek.

Görgei a vértesi védővonalat se tartja védhetőnek és december 31-én már Budához ért csapataival. Itt kapta azt a parancsot az OHB-től, hogy itt fogadjon döntő csatát, de serege se vesszen el és a főváros sem.

Görgei az ellentmondó parancs megbeszélésére Pestre ment, de már nem találta ott a kormányt, amely a országgyűléssel együtt, újév hajnalán, vonattal Szolnokra ment (idáig volt gőzvonat), s onnan Debrecenbe távoztak. És itt lépett történetünkbe egy újabb személy, Vetter Antal vezérőrnagy a tábornok (a vezérkar korabeli elnevezése) főnöke, akit Kossuth december 31-én írásban megbízott a főváros kiürítésével, a további haditervek megalkotásával és a szükséges parancsok, utasítások kiadásával.

1849. január 2-án Vetter vezérőrnagy és Csányi László kormánybiztos vezetésével tartott haditanácson, Görgei, Perczel, Aulich, Klapka, Bayer részvételével meghatározták a további teendőket, a haditervet, az egész haderő követendő feladatait. Ennek lényege a következő volt.

A haditanács határozata

A fővárost ellenállás nélkül kiűrtik. A honvédsereg súlypontját a Tisza mögé helyezik. Itt az összes erőt egyesítik, délről is idevonják a csapatokat, újjászervezik az egész haderőt, új, átkaroló támadó hadműveletekre készülnek a betört ellenség kiverésére. Ennek kezdeti végrehajtására Perczel Szolnok felé visszavonulva fedezze ezt az irányt Debrecen biztosítására. Görgei pedig a feldunai hadtesttel Vácon át, a Duna bal partján vonuljon Komárom és Lipótvár felmentésére, a császári erőket vonja magára és így ossza meg, majd a Felvidéken át Kassa irányában elvonulva egyesüljön a többi magyar erővel.

A főváros kiűrtése

A terv jelentősége

A szabadságharc folyamán ez volt az első, olyan egységes határozat, amely az egész haderő további teendőit meghatározta. Helyzetmegítélése tökéletes volt. A haditerve kitűnően bevált. Olyan feltételeket teremtett, amelyek a szabadságharc további folytatását lehetővé tették. Perczel Mór javaslatát, hogy a főváros előtt vívjanak döntő csatát, elvetették. Az erőviszonyok ismeretében ez a biztos vereséget, a főerők elvesztésével, a szabadságharc vérbefojtását eredményezte volna. A főváros viszont, kiűrtetésével megmenekült a pusztítástól. Ami a leglényegesebb: sikerült megállítani az ellenséges főerőket. Windisch-Graetz bizonytalanabbá vált. Be kellett látnia, hogy tévedett, a főváros elfoglalásával nem tudta a magyar ellenállást megtörni. Eddigi elhatározásai csődöt mondtak. A koncentrikusan megindított támadó csoportokat egyenként megállították, együttműködésről szó sem lehetett. Sőt még a főerőket is tovább kellett velük gyöngíteni, mivel Szolnok, Hatvan, Gyöngyös felé biztosító erőket, Görgei után, Vác, Komárom felé újabb csapatokat kellett kiküldeni.

Ilyen körülmények között semmiképp se érezhette magát elég erősnek ahhoz, hogy megkísérelje a további előnyomulást. A külön harcoló csapatok átcsoportosítása pedig megoldhatatlan volt. A fővárosban tartózkodás biztonságára és a Béccsel való összeköttetés fenntartására is gondolnia kellett, emellett számolni azzal is, hogy ez a tél rendkívül hideg volt mínusz 16 °C körüli időjárással.

A császári hadvezetés támadásával nehéz helyzetbe hozta a magyar szabadságharc irányítóit, de tulajdonképpen maga is patt-helyzetbe került.

Magyar szempontból Pest kiűrtése azért volt döntő kérdés, mert a fővárosba volt központosítva minden vezetési szerv, közigazgatási, katonai, polgári főhivatal, pénzügyi, anyagi intézet, hadiipar, fegyverzeti, felszerelési, ruházati intézmény, műhely, gyár, raktár a banktól a pénzsajtóig. Ezek nélkül mozdulni se tudott volna a kormány.

A szükséges felelős személyek megbízása, szállító, csomagoló eszközök, munkaerő, járművek, végrehajtás, ellenőrzés megszervezése rendkívüli feladatokat jelentett. Mindehhez 48 óra állt rendelkezésre az ellenség közeledése miatt, mivel csak december 31-én kapta Vetter a megbízást a fővárosi katonai-polgári főhatalom ellátására, ekkor döntött az országgyűlés a Debrecenbe való áttelepülésre. Ezek mellett a különböző helyű, irányú, mozgó haderőrészeknek kellett a terv szerinti katonai intézkedéseket eljuttatni. A leggyorsabb híreszköz a lovas volt. Pest kiűrtése és az áttelepítés nélkül nem folytathatta volna az ország a mindennapi életet, a haderő, a harc irányítását, ellátását, folyamatoságát a szabadságharc vezetősége. Ez biztosította tehát a szellemi irányító és az anyagi ellátó feladatok lehetőségét. A végső eredmény tehát az volt az ellenség megállítása mellett, hogy kellő időt biztosított a haderő átszervezése, kiegészítése, kiképzése és felszerelése céljára.

Az 1848—1849. év fordulója tehát fordulatot jelentett az eddigi — pákozdi, ozorai, s más kisebb eredményes harci cselekményeken kívül — végig sikertelen harcok után és nem pusztulás következett, hanem egy hét hónapos küzdelem, de hősi dicső időszak, amely világszerte megbecsülést szerzett a magyar névnek.

150 évvel ezelőtt, a szabadságharc első évében tehát így folyt az események. Így kezdődött és így végződött ez a küzdelmes év.

Az 1849. év első napjaiban reményteljes fordulatot vett a magyar szabadságharc igazságos ügye.

JÁSZKUN ALAKULATOK 1848—1849-BEN¹

A császári és királyi hadsereg magyar kiegészítésű sorgyalozezredei közül a 32. (Habsburg-Estei Ferdinánd főherceg nevét viselő) regimentben szolgáltak jászkunok. Az ezred 1741-ben alakult, s 1848-ig számtalan hadjárat részese volt az osztrák örökösödési háborútól kezdve a napóleoni háborúkig.²

1848-ban az ezred I. és II. zászlóaljja Észak-Itáliában (Modena), a III. zászlóalj Komáromban állomásozott. Két századnyi gránátos osztályuk a 2. (Sándor) és 39. (Don Miguel) magyar serezzel összevonva képezte az ún. Baussnern-zászlóaljat.³ A szabadságharc alatt ez volt az egyetlen gránátos zászlóalj, amely a magyar oldalra állt. Új parancsnokáról Weissl-zászlóaljnak nevezték, s a VII. hadtest főhadiszállásának őrségét adták, (létszámuk 400 fő körül mozgott).⁴

Az Eszti-bakák ruházata állott az alábbi cikkekből: fekete csákó, fehér frakk világoskék hajtókákkal és sárga gombokkal, fekete-sárga zsinórdíszes világoskék magyar nadrág, bakancs és szürke köpeny.⁵

A sor gyalogzászlóaljak legénysége — többségükben — régi egyenruhájában harcolta végig a háborút, csupán apróbb változtatásokat eszközölve öltözköikön. Csákórózsájukat fekete-sárgáról nemzetiszínűre cserélték, fehér szíjzatukat — a velük szembenálló császári sorgyalogságtól megkülönböztetendő magukat — feketére suvickolták. Új uniformist — a raktári készletek kimerülése után — legfeljebb csak az újoncok és az altisztek kaptak. Az igazság az, hogy ha lett is volna feles számú új egyenruha, a régi bakák nem szívesen cserélték volna fel a „tarkazsinóros” ruhát a vöröszsinórossal — ugyanígy megtartották régi hadijelvényeiket, német vezényszavakat —, ugyanis szemükben a régi mundur jelentette a hadrafogható, kiképzett katonát, alakulatuk patinás kultuszát, hagyományát nem kívánták feladni!⁶

A gránátosok hasonló uniformist hordtak, mint a gyalogosok, azzal a különbséggel, hogy csákó helyett fekete medvebőr gránátos süveget, illetve oldalfegyverként 1836 M gyalogsági kardot viseltek. A Johann Weissl őrnagy (később alezredes)-féle zászlóalj ruházatáról ismeretes, hogy 1849 februárjában még a régi „mundurt” hordták, „... nagy feltűnést okozott a gránátos zászlóalj, majdnem mind ölnyi magas emberek, nagy medvebőr sipkákkal és még eredeti fehér frakkos osztrák egyenruhákban.”⁷ Valamikor 1849 tavaszán, vagy nyarán kaptak kávébarna, vöröszsinóros atillát, világoskék nadrágot, medvebőr süvegükön a fekete-sárga csákórózsát nemzetiszínűre cserélték, szíjzatukat pedig befekéttették.⁸

A 32./III. zászlóaljat 1848 nyarán behajózták — esküjüket Pesten tették le —, s a Délvidékre vezényelték. Innen kerültek Pétervárad erődjébe, amelyet 1848/1849 telén a császári csapatok ostromgyűrűbe fogtak. 1849 januárjában az Eszti-zászlóalj ideiglenes parancsnoka Hertzinger Ferenc százados lett, ő azonban „feketesárgaságban” szenvedvén, zászlóalját megpróbálta a császári oldalra állítani, de még időben elfogták, s Péterváradon letartóztatták február 18-án. Újvidékről „Hrabovszky százados egy Este-gyalogságból, nemzetőrségből és két ágyúból álló hadcsapattal február 13-án megrohanta Palánkát, mely a rácoknak táborhelye volt, elfoglalta úgy a sáncokat, mint magát a falut is, egyúttal pedig az ellenséget arra kényszerítette, hogy vad futásban a Dunának jobb partjára meneküljön.”⁹

¹ Tanulmányom az 1995-ben, Jászberényben megjelent Jászkun alakulatok az 1848/49-es magyar függetlenségi háborúban c. munkámon — a továbbiakban: Babucs i. m. — és az azóta folytatott kutatásaim eredményein alapul. Köszönettel tartozom lektoromnak, néhai dr. Barcy Zoltán ny. hadseregtörténésznek, dr. Pandula Attila egyetemi adjunktusnak (ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék), Hortiné dr. Bathó Edit igazgatónőnek (Jász Múzeum), kollegámnak, Cs. Kottra Györgyi zászlótörténésznek (Hadtörténeti Múzeum)

² Alphons Freiherr von Wrede: Geschichte der K. und K. Wehrmacht. I—VI. Bécs, 1898—1907. A gyalogezredekkel foglalkozó I. k. 346. o. a továbbiakban: Wrede i. m.

³ Wrede i. m. I. k. 345. és 350. o.

⁴ Babucs i. m. 9. és 13—14. és 18. o.

⁵ Tiszti oldalfegyverzet: 1837M gyalogtiszti szablya, legénységi fegyverzet: 1842M gyutacsos puska, 1838M szurony, 1836M gyalogsági kard (altiszteknek és hangászkodnak) Babucs i. m. 9—11. o. valamint: Oscar Teuber Rudolf Ottenfeld: Die österreichische Armee 1700—1867. Bécs, 1895. H. A. Eckert—D. Monten: Das deutsche Bundesheer. III. k. Dortmund, 1981., Liliane und Frend Funcken: Historische Uniformen IV. Napoleonische Zeit II. München, 1979., Philip Haythornthwaite—Bryean Fosten: Austrian Army of the Napoleonic Wars (1—2.) — Infantry, Cavalry. London 1986., 176. és 181. Füzet. A többi fejezetnél is: Barcy Zoltán—Domonkos Imre: A szabadságharc katonáinak egyenruhái. Bp., 1950., Barcy Zoltán—Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Bp., 1986., Barcy Zoltán—Somogyi Győző: Magyar huszárok. Bp. 1867., Barcy Zoltán: Évszázadok egyenruhái. Bp., 1991

⁶ Babucs i. m. 13. o.

⁷ Tirts Rezső: 1848—49-iki élményeim különös tekintettel a Cornides-féle szepesi guerilla-vadászok szereplésére a szabadságharcban. Késmárk, 1903. 23. o. a továbbiakban: Tirts i. m.

⁸ Babucs i. m.

⁹ Vetter Antal: Az 1848—49-iki szerb támadás. XII. rész. In: Hazánk XI. k. 1889. 252. o. a továbbiakban Vetter i. m.

Két nappal később, Kiszácsról a szerbek kiverték a magyar helyőrséget, szerencsére szomszédos Pirosról még időben odaérkezett Hrabovszky megmentette a magyar fegyverek becsületét. Az ellenséget kiszorította a településről, jelentős embervesztést okozva nekik, egy löveget, egy zászlót és több löszeres szerezet zsákmányolt.¹⁰

Március 28-án Perczel Mór parancsára a várőrség egyes alakulatai kitörést hajtottak végre, köztük a 32/III. sorjalogzászlóalj is. Kísérletüknek csupán annyi eredménye lett, hogy a Duna jobb partján az ellenség még több erőt vont össze.¹¹

1849 júniusában a zászlóalj már 110. honvédszászlóalj néven szerepelt, ugyanis a seregredek parancsnokságait megszüntették és a sorjalog zászlóaljakat besorolták a honvédszázados kötelékébe 101—112. sorszámmal.

A zászlóalj több összecsapásban is bizonyította rátermettségét, így az 1849. június 10—17. közötti újvidéki sáncharcokban.

A világosi fegyverletétel után Kiss Pál tábornok, az erősség parancsnoka 1849. szeptember 7-én kapitulált a császári csapatok előtt. Két nappal korábban az Estei-zászlóaljat feleskették az ifjú császárra és külföldi garnizonba vezényelték.¹²

A császári haderő lovasságának egyik nagyhírű alakulata a 12. Nádor-huszárezred volt, amelynek legénységi állományát a Jászkun Kerület adta. Az ezredet 1800-ban ültette nyeregbe a Jászkun és a Hajdú Kerület (1801-től 12-es sorszámmal besorolva a sorhadi huszárezredkezhöz), a napóleoni háborúk szinte minden jelentősebb ütközetében ott voltak. A regiment tulajdonosa Magyarország mindenkorai nádora volt. 1848. márciusában csehországi Saaz környékén kerültek beszállásolásra a Nádor-huszárok.¹³

Mundérjuk az alábbi módon festett: búzavirágkék öltözet (mente, dolmány, csizmanadrág), fekete csákó fekete-sárga zsinórdíszekkel és fehér gombokkal (a tiszteknél ezüst zsinórzattal), zsinóröv, tarsoly, csizma és fehér esőgallér.¹⁴

1848 előtt több olyan főtiszt is szolgált ennél az ezrednél, akik a függetlenségi háború legendás katonái alakjaivá váltak, így például Görgei Arthur, Ivánka Imre, Kossuth Sándor, Kökényessy (Gaertner) Szaniszló stb.¹⁵

1848. június 12-én a prágai főhadparancsnok utasítására a prágai felkelés leverésére a Nádor-huszárokat is bevetették, akik jól megállták helyüket az utcai harcokban. Az otthoni események híre azonban elérkezett a Nádorokhoz is. Az augusztus 20-i királyi manifesztum (a magyar alakulatok hazavezényléséről) kihirdetésének késése miatt az ezred tisztikara kérte Alfred zu Windisch-Graetz herceg, tábornagyot, eressze haza a regimentet. A herceg persze a kérés teljesítését — mézes-mázos szavakkal — elutasította.¹⁶

Ezek után a fiatalabb tiszteket a quietálás gondolata foglalkoztatta — de ez is kivitelezhetetlennek bizonyult —, miközben a legénység soraiban is a „Nyergelj! Fordulj!” hangulat uralkodott.

Szeptember végén Kossuth megbízásából több ügynök is felkereste az ezredet (Komlóssy Imre, Kászonyi Dániel), rábírván a hazafias érzelmű tiszteket a fegyveres úton történő hazaszökésre.

Ami ennek hatására történt az a hazaszeretet legfényesebb iskolapéldája, hiszen 1848. szeptember 30-a és 1849. június 12-e között 650 Nádor-husár kísérelte meg a lehetetlent,¹⁷ dacolva a nyomasztó elleneséges túlerővel és az időjárási elemekkel, átkelni a hófödte Kárpátokon, hazatérni Magyarországra. Csupán 256 huszár tudta magát karddal a kezében hazaverekedni, a többiek fogságba estek, hősi halált haltak...

Idehaza 1848 telén mintegy kétszázadnyi Nádor-huszár a Feldunai Hadsereg (későbbi VII. hadtest) kötelékében harcolt. A téli hadjárat során 1849. február 4-én Szepesváralján „...Dessewffy százados vezénylete alatt, minden vadkinézésű rémalakok, felbőszülve az éjjeli támadás miatt, szitkozódva, villogó, részben véres kardokkal a futó

Lovas nemzetőr

¹⁰ Vetter i. m. 252. o.

¹¹ Gelich i. m. III. k. 69. o.

¹² Babucs i. m. 14—15. o.

¹³ Wrede i. m., a lovassággal foglalkozó III. k. 296—299. o.

¹⁴ Tisztek fegyverei: 1827M huszár- és ulánustízi szablya, 1845M lovastízi szablya, 1 pár 1844M gyutacsos pisztoly, legénységi fegyverek: 1824M könnyűlovassági legénységi szablya, 1 pár 1844M lovassági karabély, 1 pár 1844M gyutacsos pisztolypár. Babucs i. m. 19—20. o., 1816M osztályzászlajukról: Babucs Zoltán: A Nádor-huszárok zászlai. Redemptio. 1998/2.

¹⁵ Babucs i. m. 21. o.

¹⁶ Rédvay István: Huszárijaink hazatérése 1848/49-ben. Bp., 1941. 75. o.

¹⁷ A szökések időpontja, vezetője, csapat létszáma: Balla Endre tizedes 1848. IX. 30., 10 fő. Sréter Lajos százados—Dessewffy Dénes hadnagy 1848. X. 4. 57 fő. Hollán Hugó hadnagy—Virágh Gedeon főhadnagy 1848. X. 21. 203 fő. Mohácsi Valentin őrmester—Szetsey István őrmester 1848. X. 27. 130 fő. Stern Jakab tizedes—Tóth Sándor tizedes 1848. X. 18. 85 fő. Udvardy Ferenc őrmester 1849. VI. 1. 98 fő. Gyökér András tizedes—Kömüves Péter tizedes 1849. VI. 10. 108 fő. Szokolay János őrmester—Lengváry tizedes 1849. VI. 12. 55 fő. A szökésről bővebben: Babucs i. m. 21—28. o. és 34. o. Dessewffy Dénes: Naplóm 1848-tól. Ifjúkori regényes életem vázlata. Magamnak emlékül ... Közli: Hadtörténelmi Közlemények 1943. 73—99. o., Kászonyi Dániel: Magyarhon négy korszaka. Bp., 1977. Rédvay i. m.

ellenség után iramodtak a tükörsima jeges meredek lejtőn le, mint valami démonok...¹⁸ Ezután a Nádor huszárok ki szabadították a fogságba esett honvédeket, jelentős számú császár katonát lefegyvereztek, s még egy röppentyűteget is zsákmányoltak. Másnap Branyiszkónál a Guyon vezette csapatok között egy század 12-es huszár is volt. A huszárok a meredek hegyi úton vágóban hajsolták felfelé lovaikat, de a hegytetőn kartácszapor fogadta őket, s vissza-koztak. „Egy sebesült huszár bösz arczzal visszanezett a hegy felé és magvas huszár káromkodások kíséretében azt mondta: verje meg a Krisztus ezt a görbe országot, hiszen itt a huszár semmit sem tehet.”¹⁹

Parancsnokuk, báró Üchritz Emil alezredes cselhez folyamodott: századtrombitását maga mellé vette és egy csapat lóról szállt huszárral gyalog vágott neki a meredek erdőségeknek, azzal a célzattal, hogy a császáriak soraiban zavart keltsen. Több visszaemlékezés említést tett arról, hogy a trombitás nem a huszárok „Riadó” vagy „Roham” jelét, hanem a vadászriadót fújta. A hegyek között felerősödött trombitaszó megtévesztette az ellent, azt hitték, egy nagyobb erejű magyar csapat van a hátukban, s ez is hozzájárult ahhoz, hogy a nap magyar győzelemmel zárult.²⁰

Még aznap Eperjesen megjelent a Nádor-huszárok előőrse, nyomában az úton lépést jövő századdal. A templomtoronyban még a császári zászló lengedezett, a magasban ott gubbasztott a toronyőr. „Az egyik huszár megállt a torony előtt, s a lebámszókodó őrré rákiált: — Eszem benned azt a tót istent, te kutya! Húzd be azt a csúnya zászlót, mert mindjárt kirántom alólad ezt a tornyot.”²¹

Ezt a csonka ezredet is megpróbálták feltölteni a háború alatt. Az újjászervezéssel Wolf (Farkas) Károly ezredest bízták meg. Regrutákban és remondákban nem mutatkozott hiány, ruházatban és felszerelésben viszont annál inkább.²²

1848. november 20-án Mészáros hadügyér 400 jászkun haladéktalan elküldését szorgalmazta az akkoriban Gyöngyösre bekvártélyozott Nádor-huszárok tartalék századához. A század ideiglenes parancsnoka, Vladár Ferenc főhadnagy, később főszázados nevét érdemes megjegyezni, ugyanis 1849. január elején magához vette a század pénztárát — 8000 Ft-ot —, majd Jászberényen keresztül eltűnt. Mint kiderült, átállt a másik oldalra.²³

1849 nyarán összesen 11 század Nádor-huszár szolgált magyar zászló alatt. Három régi századunk Virágh Gedeon őrnagy parancsnoksága alatt a Kmety-hadosztályban, 1 új osztályuk a Querlonde-féle tartalék hadtestben és 1 új osztályuk szervezés alatt állott.

A Nádor-huszárok több csatában is bámulatos vitézséggel forgatták kardjukat. Említésre méltó vakmerő csornai (1849. június 13.) lovasrohamuk, amelyről Degré Alajos főszázados (16. Károlyi-huszárezred) így emlékezett: „Bámulatos volt a csornai lovasroham is, midőn az Olaszországból megérkezett Császári-dzsidásezred, az osztrák hadsereg leghíresebb lovassága kikérte magának, hogy a Nádor-huszárok ellen őt bocsássák, s a ló szügyéig érő búzában lépést mentek egymás ellen. Dessewffy Dénes olyan pikaszúrást kapott, mely a hasán ment be, s hátul jött ki. Az mentette meg a haláltól, hogy harminchat óra óta nem evett... Négyezer visszaverték a Nádor-huszárok a dzsidásokat, kik ötödször is sorakoztak megmérkőzni. Ezen ötödik összeütközésnél mindkét részről az osztályokat már altisztek vezényelték, mert valamennyi fötízst a földön volt.”²⁴ A Feldunai Hadsereg egyik ordonánca, Karsa Ferenc hadnagy is elismeréssel adózott a Nádor-huszárok előtt: „...különösen a Nádor és Vilmos huszárok hősiességét dicséri... a Nádor huszárok tisztjei közül, különösen emlékeztetne méltó vitézséggel harcoltak Dessewffy Dénes és Fekete Rikárd... Érdekes volt az is, hogy a Nádor-huszárok már annyira elkaptak, hogy vezény szót nem várva minden alkalommal kisebb csapatokban is attakra száguldoztak. Ennek fékezésére, D. (Dessewffy — B. Z.) osztály parancsok így adta ki a napiparancsot: A kinek elébb lesz véres a kardja, mint az enyém, az huszonöt botot kap!”²⁵

A nyári hadjárat más összecsapásainak is tevékeny részesi voltak a Nádor-huszárok. Ott voltak Turánál (1849. július 20), a Közép-Tiszai Hadsereg lovashadosztályában és Temesvárott. (1849. augusztus 9).²⁶

A szabadságharc végnapjaiban — Kmety lovassága és a IX. hadtest maradéka — a Nádor-huszárok augusztus 15-én a Lugos melletti Kosztlnál rántottak utoljára kardot az osztrákok ellen. A török határ felé menekülő Bem, Guyon és Kmety tábornokot követő alakulatroncsok között ott találhatjuk Hollán főszázadost „párszáz nádorhuszárral.”²⁷

¹⁸ Tirts i. m. 15—16. o.

¹⁹ Tirts i. m. 20. o.

²⁰ Görgei i. m. 196. o., Stummer György: Adatok az 1848/49-diki hadjáratból. In: Vahot Imre: Honvédek könyve I—III. k. Pest, 1861., III. k. 102. o. A továbbiakban: Vahot i. m. Zambelly Lajos: Emlékiratok 1848/49-ből. In: Hazánk XI. k. 1889. 364—365. o.

²¹ Degré Alajos: Visszaemlékezéseim. Bp., 1987. 265—266. o. A továbbiakban: Degré i. m.

²² Az ezred tartaléka egy 1849. V. 27-i kimutatás szerint Nagykárolyban. Utolsó jelentés a tartalékállományról: 461 fő — 77 ló. Jelen állapot: 460 fő — 77 ló. A harctérre ezideig kiküldöttek a tartalék századtól: 400 fő — 400 ló. Hadtörténeti levéltár (A továbbiakban: HL): Huszár tartalék századok létszáma 1849. V. 27.-én. 1848/49: 30/261. A Közlöny 1848. XII. 7-i számában a Jászkun Kerület az alábbiakat közölte: „...a reánk kivetett 2985 újonczot már nagyobb részben kiállítottuk, a még hiányzókból legfeljebb azon 400 fog kitelni, kik a nádor huszár ezred tartalék századához soroztatnak.”

²³ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár A Jászkun Kerület Bizottmányának iratai 1848/49. Jegyzőkönyv I. k. 1848. 430. o. 1743. sz., II. k. 1849. 10. o. 33. sz. A továbbiakban J-N-Sz ML Jászkun jzk. 1848/49.

²⁴ Degré i. m. 173—174. o.

²⁵ Karsa Ferenc (20. zlj. — később Görgei törzskarának ordonánca a Feldunai Hadseregben) hdgy.: A körültem és velem 1848. és 1849-ik években történt események. 1853. Sátorajaujhely—Zsujta, kézirat, 164. o. A továbbiakban: Karsa i. m.

²⁶ Babucs i. m. 30-33. o.

²⁷ Gelich Rikárd: Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben I—III. k. Bp., 1882—1889., III. k. 875. o.

V. Ferdinánd (1835—1848) 1848. április 11-én szentesítette az ún. áprilisi törvényeket, amelynek 22. tc-e kimondta a területi alapon létrehozandó nemzetőrség lábra állítását. A nemzetőri szolgálatot vagyoni cenzushoz kötötték (egy 1848. októberéből származó feljegyzés szerint az ország területén 442 000 nemzetőrköteles egyént írtak össze).²⁸

A Jászkun Kerület már 1848. március 24-én döntött Jászberényben arról, hogy felállítja saját nemzetőrségüket.²⁹ A szabályszerű nemzetőrgyalogsági egyenruha helyett — ami fekete csákót, sötétkék zsinóros világoskék atillát, szürke nadrágot piros zsinórral jelentett — a jászkun gyalognemzetőrök fekete pörge kalapot, fehér gombos és zsinóros kék viktóriadolmányt és nadrágot, valamint csizmát kaptak. A lovasok — a nemzetőrlovasság piros huszárcsákója, világoskék atillája és szürke rajthuzlija helyett — fekete pörge kalapot, kék dolmányt fehér zsinór díszekkel és gombokkal, s szürke — piros posztószegéllyel — nadrágot viseltek.³⁰

Igaz, a közlöny 1848. júliusának elején közölte azt a kormányrendeletet, amely a nemzetőrzászlók küllemét írta le, arról sincs tudomásunk, vajon kaptak-e a jászkunok saját zászlót?³¹ Parancsközlő hangszerekről tudósítanak a források, Horváth Gábor jászberényi főbíró 1848. július 1-jén közölte, hogy Pesten vásárolt lovasságuk részére 4 trombitát, emellett a Hadügyminisztérium egy dobost vezényelt Jászberénybe a nemzetőrdobosok okítására.³²

A fegyverzet beszerzése már jóval nagyobb fejtörést okozott. A Kerület szertárában csak a lovasság felszereléséhez szükséges fegyverek voltak (501 kard, 1001 pisztoly).³³ A Jászkun Kerület főkapitánya, Szentkirályi Mór 1848. május 17-én jelentette a miniszterelnöknek, a gyalogságának csak egyenesre pántolt kaszáat tud adni, amíg nem kapnak löfegyvert.³⁴

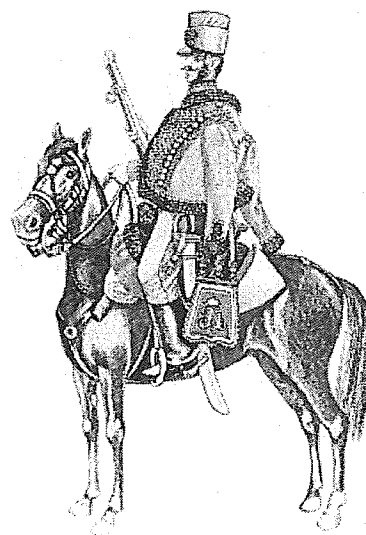
1848. június 20-án a Jászkun Nemzetőrség ideiglenes parancsnokának Kökényessy Szaniszló főhadnagyot (a Nádor-huszárok jászberényi hadfogadó irodájának parancsnokát) nevezték ki. Július 3-án Batthyány gróf a délvidéki lázongás lecsillapítására elrendelte, hogy a Hármaskerület kiállítson egy 2500 fős nemzetőr egységet. A Jászkerület 908, a Nagykun 705 és a Kiskun kerület 887 embert adott. A gyalogságot 2 zászlóaljba szervezték (I. zlj. pk.: Csepely János őrnagy, II. zlj. pk.: Forster Ernő őrnagy), a lovasságot 1 osztályba (pk.: Szabó László őrnagy). Egy augusztus 9-i kimutatás szerint a gyalogság 2000, a lovasság 449 Jászkun nemzetőrt jelentett. A csapat kéthavi szolgálatot vállalt, s utána egy 2500 fős váltást küldött volna helyettük a Kerület.³⁵

Köszönhető a Kerület élelmes vezetőségének, saját tüzérséget is szerveztek. A 6 fontos gyalog félüteget felszereléséhez szükséges ló és szekereszeti anyagot a Kerület adta (a lövegeket 1848. július 22-én vitte le Pestről).³⁶

Odalent a Délvidéken, Szenttamás alatt a mieink több helyi csatározásban vettek részt, váltakozó sikerrel. Mészáros Lázár hadügyér így jellemezte a Jászkunokat: „A Jászkunok is derék emberek, jó katonák, különösen a lovasság tünteti ki magát, csak az a kár, hogy igen nagyra nőtt a Bácskában a kukoricza, mert még többet is ki tehettek volna.”³⁷

A táborba szállott „harczias” Jászkunok ihlették meg Joseph Miller katonakarmestert a Jászkun kaszások indulója c. zeneműve megírására, amely induló később a M. Kir. Honvédség egyik legkedveltebb indulójává vált. A mezőgazdasági munkálatok elvégzésére vonatkozva augusztus utolsó napjaiban a Jászkun nemzetőrök felváltásukat kérték. Váltásuk összeírás megkezdődött, belőlük azonban a Jászkun önkéntes mozgó nemzetőr zászlóalját hozták létre 1848. szeptemberében. (Lásd 65. honvéd zászlóalj).³⁸

Az őszi és a téli folyamán több alkalmi nemzetőr illetve szabadcsapatot szervezett a Kerület.³⁹ 1848 végén Szentkirályi a Hármaskerület szervezte védelmét, miszerint kerületként 1200 gyalogos és 200 lovas háromheti váltásban a szerbek ellenében (november elején a kiskunok a rácok ellen küldték embereiket, decemberben a nagykunokon volt a katonás-

Huszár

²⁸ HL 1848-2-508.

²⁹ Herendi József: A Jászkun Kerületek a függetlenségi harc alatt 1848- és 49-ben. Cegléd, 1901. 36—37. o. A továbbiakban: Herendi i. m.

³⁰ Rendfokozatokat nemzetiszín karszalaggal jelölték. Herendi i. m. 36-37. o. Előfordult, hogy anyaghiány miatt a nadrágok szürke vagy zöld posztóból készültek. Zádor Béla: A Jászkun nemzetőrség 1848-ban. In: Botka János szerk.: ZOUNUK 8. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok, 1993. 63. o. Nemzetőrségi öltözeti szabályok 1848. VI. 12.

³¹ Közlöny 1848. július 11-ei száma.

³² Rédei István: Jászok és kunok az 1848/49-es szabadságharcban. Jászberény 1989. 18. o.

³³ MOL Miniszteri Országot Ideiglenes Bizottmány iratai 1848: 328.

³⁴ Herendi i. m. 39. o.

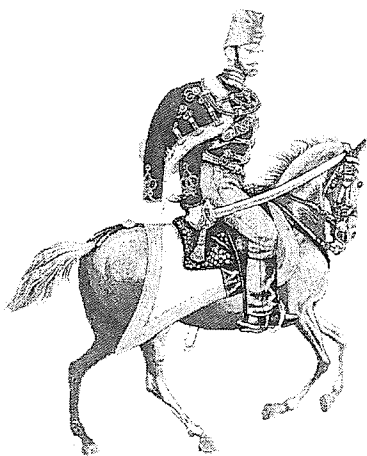
³⁵ Herendi i. m. 38. o.

³⁶ Herendi i. m. 45. o. és Babucs i. m. 44. o.

³⁷ Herendi i. m. 48. o.

³⁸ Babucs i. m. 44. o.

³⁹ 1848. XII. 18. Kisújszállás 80 fős lovas szabadcsapata 4 hónapi szolgálatra kötelezve, a II. hadtestben 1849. IV. havában már 1 osztály erejű a csapat. 1849. januárjában másfél lovasszázadot állított ki a Kiskun kerület, ők a háború végéig a 4. hadtestben szolgáltak. Babucs i. m. 445—46. o.

Huszártiszt

kodás sora, ők Kassa alá küldték 400 lovasukat). Az Országos Honvédelmi Bizottmány, hogy a Jászkun nemzetőrök égető fegyverhiányát enyhítse, 2000 darab puskát küldött a főkapitánynak.⁴⁰

1849. július 1-jétől, az oroszok elleni népfelkelés kihirdetése után, Korponay János ezredes kezdte meg a Jászkunságban a szervezési munkálatokat — Békés-Bihar-Csanád-Külső Szolnok vármegyével egyetemben — Tiszafüred központtal. A Jászapáti Városi Könyvtárban megőrzött levéltár töredékben bukkantam olyan 1849 nyaráról származó levelekre, amelyek a népfelkelés szervezésével foglalkoznak: „Az ezen rendelteik szerint kiállítandó keresztes hadak minden tagjának öltözetére... veres szalagok, vagy posztóból készíttendő keresztes alkalmazandók.”

A nagykunoktól gyalogosokat a kiskunoktól lovasokat kért — ők jelezték, a kiállítással késni fognak —, a jászok vegyes gyalogságot és lovasságot adtak (8000 jász népfelkelő kiállt, de harccselekményben már nem vett részt). Korponay ezredes hadosztálya a debreceni csatában (1849. augusztus 2-a) felmorzsolódott, ezek után hazaszállingóztak a nagykun kaszások.⁴¹

Minekután a kormánynak nem felelt meg a 4-6 hetes szolgálati idejű, kétes harcértékű nemzetőrség, elhatározta az önkéntes mozgó nemzetőrség megszervezését. Ezt a szolgálati formát már nem kötötték vagyoni háttérhez — sőt az önkéntesek zsoldot is húztak —, az önkéntesek a háború végéig szolgáltak.⁴²

A Jászkun Kerület egy 500 fős zászlóalj szervezését kezdte, ruházatul fekete pörge kalapot, vászonkitlit, nadrágot, csizmát és szűrt adtak önkénteseiknek. Mialatt a rendes nemzetőrség Verbász alatt sátrat bontott, a Kerület 1000 db belga lökupaos puskát kapott — ebből 500-at egyből átutaltak az önkéntes nemzetőröknek. Létszámviszonyukat tekintve a jászok 189, a nagykunok 140 és a kiskunok 171 katonát adtak.⁴³

A Tiszán inneni mozgó önkéntes nemzetőrség vezére, Görgei Arthur őrnagy Szolnokra rendelte a jászkun zászlóaljat, ahová a jász önkéntesek — Jászberényből — szeptember 17-én, a nagykunok 18-án — Kisújszállásról — meg is érkeztek, a kiskunok Kiskundorozsmáról csak később értek be⁴⁴ (a Kerület ekkor rendelte meg a posztóruházat varratását, egy bakára 34-38 forintot áldoztak).⁴⁵ A Kerület összesen 10 946 forintot áldozott a zászlóalj felruházására és felszerelésére.⁴⁶

A Görgei-dandárban 1848 késő őszeig ténykedtek a jászkun önkéntesek (Csepel-sziget), majd lekerültek a bácskai hadtest kötelékébe.

Kökényessy őrnagy Óbecséről 1848. november 11-én egységének új alsóruhák mielőbbi küldését kérte a Kerületől. Az igényelt holmin felül még 500 puskát és szuronyt is küldött a Kerület.⁴⁷

Az önkéntes nemzetőrök honvédzászlóaljukba történő szervezése 1848/49 fordulóján kezdődött meg. 1849. január 5-én Vécsey gróf bácskai hadtestében kapta a 65. honvédzászlóalj elnevezést a jászkun nemzetőrzászlóalj. Az átszervezés nem ment zökkenőmentesen, mivel a legénység egy része nem volt hajlandó 4 éves szolgálatot vállalni, úgy voltak vele, hogy a háború végéig katonáskodnak, de adott időre nem szerződnek.⁴⁸

Zászlószentelésük 1849. február 27-én zajlott le Törökszentmiklóson. A 65-ösök a Hadügyminisztérium raktárkészletéből kaptak hadijelvényt. Kökényessy őrnagy a tisztikar óhajától vezérelve, még aznap felkérte zászlóanyának Kossuth Lajos hitvesét.⁴⁹

A 65. honvédzászlóalj jól megállta helyét Szolnoknál 1849. március 5-én, majd a tavaszi hadjárat többi csatáiban (pl. Komárom, 1849. április 26). Ekkor már a III. hadtest Knezich-dandárába tartoztak.⁵⁰

⁴⁰ Herendi i. m. 61-63. o.

⁴¹ Herendi i. m. 99—103. o.

⁴² Babucs i. m. 47. o.

⁴³ Herendi i. m. 50. o.

⁴⁴ Herendi i. m. 51-52. o. Forrásközlmények. Hermann Róbert: Görgei Arthur szolnoki iratai 1848. augusztus 27—1848. szeptember 25 (október 4) Hadtörténelmi Közlemények 1997/1. 125. o. A továbbiakban: Hermann i. m. 1848. X. 10-én a „Nagykunságból az ugyanonnan kiállított önmozgó nemzetőrök számára 139 dolmány, 140 mellény, 138 nadrág és 93 töltéstáska, ugyanannyi nadrágszj küldetett és áttalvetett.” Hermann i. m. 130. o.

⁴⁵ Babucs i. m. 49. o. Világoskék atillát, mellényt, sötétszürke pantallót — anyagihiány esetén zöld posztóból — készítettett a Kerület. A zászlóalj csak később kapott honvédgyalogsági egyenruhát: fekete csákó — nemzetiszín rózsával, magyar koronás kiscimerrel —, kávébarna atilla és világoskék magyar nadrág piros zsinórzattal, bakancs, szürke köpeny. Ismeretes, hogy vászonruházattal is bírtak a jászkun önkéntesek

⁴⁶ J-N-Sz ML jászkun jzk. 1848/49. I. k. 26. o. 93. sz.

⁴⁷ Herendi i. m. 60—63. o.

⁴⁸ Babucs i. m. 50. o. Herendi i. m. 68. o.

⁴⁹ A levelet idézi: Kerekes Zoltán: az 1848—49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. II. In: Hadtörténelmi Közlemények 1972. 322—323. o.

V. Ferdinánd (1835—1848) 1848. április 11-én szentesítette az ún. áprilisi törvényeket, amelynek 22. tc-e kimondta a területi alapon létrehozandó nemzetőrség lábra állítását. A nemzetőri szolgálatot vagyoni cenzushoz kötötték (egy 1848. októberéből származó feljegyzés szerint az ország területén 442 000 nemzetőrköteles egyént írtak össze).²⁸

A Jászkun Kerület már 1848. március 24-én döntött Jászberényben arról, hogy felállítja saját nemzetőrségüket.²⁹ A szabályszerű nemzetőrgyalogsági egyenruha helyett — ami fekete csákót, sötétkék zsinóros világoskék atillát, szürke nadrágot piros zsinórral jelentett — a jászkun gyalognemzetőrök fekete pörge kalapot, fehér gombos és zsinóros kék viktoriadolmányt és nadrágot, valamint csizmát kaptak. A lovasok — a nemzetőrlovasság piros huszárcsákója, világoskék atillája és szürke rajthuzlija helyett — fekete pörge kalapot, kék dolmányt fehér zsinór díszekkel és gombokkal, s szürke — piros posztószegeálllyal — nadrágot viseltek.³⁰

Igaz, a közlöny 1848. júliusának elején közölte azt a kormányrendeletet, amely a nemzetőrzászlók küllemét írta le, arról sincs tudomásunk, vajon kaptak-e a jászkunok saját zászlót?³¹ Parancsközlő hangszerekről tudósítanak a források, Horváth Gábor jászberényi főbíró 1848. július 1-jén közölte, hogy Pesten vásárolt lovasságuk részére 4 trombitát, emellett a Hadügyminisztérium egy dobost vezényelt Jászberénybe a nemzetőrdobosok oktatására.³²

A fegyverzet beszerzése már jóval nagyobb fejtörést okozott. A Kerület szertárában csak a lovasság felszereléséhez szükséges fegyverek voltak (501 kard, 1001 pisztoly).³³ A Jászkun Kerület főkapitánya, Szentkirályi Mór 1848. május 17-én jelentette a miniszterelnöknek, a gyalogságának csak egyesre pántolt kaszát tud adni, amíg nem kapnak löfegyvert.³⁴

1848. június 20-án a Jászkun Nemzetőrség ideiglenes parancsnokának Kökényessy Szaniszló főhadnagyot (a Nádor-huszárok jászberényi hadfogadó irodájának parancsnokát) nevezték ki. Július 3-án Batthyány gróf a délvidéki lázongás lecsillapítására elrendelte, hogy a Hármaskerület kiállítson egy 2500 fős nemzetőr egységet. A Jászkurület 908, a Nagykun 705 és a Kiskun kerület 887 embert adott. A gyalogságot 2 zászlóaljba szervezték (I. zlj. pk.: Csepely János őrnagy, II. zlj. pk.: Forster Ernő őrnagy), a lovasságot 1 osztályba (pk.: Szabó László őrnagy). Egy augusztus 9-i kimutatás szerint a gyalogság 2000, a lovasság 449 Jászkun nemzetőrt jelentett. A csapat kéthavi szolgálatot vállalt, s utána egy 2500 fős váltást küldött volna helyettük a Kerület.³⁵

Köszönhető a Kerület élelmes vezetőségének, saját tüzéséget is szerveztek. A 6 fontos gyalog félüteg felszereléséhez szükséges ló és szekereszeti anyagot a Kerület adta (a lövegeket 1848. július 22-én vitte le Pestről).³⁶

Odalent a Délvidéken, Szenttamás alatt a mieink több helyi csatározásban vettek részt, váltakozó sikerrel. Mészáros Lázár hadügyér így jellemezte a Jászkunokat: „A Jászkunok is derék emberek, jó katonák, különösen a lovasság tünteti ki magát, csak az a kár, hogy igen nagyra nőtt a Bácskában a kukorucza, mert még többet is ki tehettek volna.”³⁷

A táborba szállott „harczias” Jászkunok ihlették meg Joseph Miller katonakarmestert a Jászkun kaszások indulója c. zeneműve megírására, amely induló később a M. Kir. Honvédség egyik legkedveltebb indulójává vált. A mezőgazdasági munkálatok elvégzésére vonatkozva augusztus utolsó napjaiban a Jászkun nemzetőrök felváltásukat kérték. Váltásuk összeírás megkezdődött, belőlük azonban a Jászkun önkéntes mozgó nemzetőr zászlóalját hozták létre 1848. szeptemberében. (Lásd 65. honvéd zászlóalj).³⁸

Az őszi és a téli folyamán több alkalmi nemzetőr illetve szabads csapatot szervezett a Kerület.³⁹ 1848 végén Szentkirályi a Hármaskerület szervezte védelmét, miszerint kerületként 1200 gyalogos és 200 lovas háromheti váltásban a szerbek ellenében (november elején a kiskunok a rácok ellen küldték embereiket, decemberben a nagykunokon volt a katonás-

Huszár

²⁸ HL 1848-2-508.

²⁹ Herendi József: A Jászkun Kerületek a függetlenségi harcz alatt 1848- és 49-ben. Cegléd, 1901. 36—37. o. A továbbiakban: Herendi i. m.

³⁰ Rendfokozatokat nemzetiszín karszalaggal jelölték. Herendi i. m. 36-37. o. Előfordult, hogy anyaghiány miatt a nadrágok szürke vagy zöld posztóból készültek. Zádor Béla: A Jászkun nemzetőrség 1848-ban. In: Botka János szerk.: ZOUNUK 8. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok, 1993. 63. o. Nemzetőrségi öltözeti szabályok 1848. VI. 12.

³¹ Közlöny 1848. július 11-ei száma.

³² Rédei István: Jászok és kunok az 1848/49-es szabadságharcban. Jászberény 1989. 18. o.

³³ MOL Miniszteri Országot Ideiglenes Bizottmány iratai 1848: 328.

³⁴ Herendi i. m. 39. o.

³⁵ Herendi i. m. 38. o.

³⁶ Herendi i. m. 45. o. és Babucs i. m. 44. o.

³⁷ Herendi i. m. 48. o.

³⁸ Babucs i. m. 44. o.

³⁹ 1848. XII. 18. Kisújszállás 80 fős lovas szabads csapata 4 hónapi szolgálatra kötelezve, a II. hadtestben 1849. IV. havában már I osztály erejű a csapat. 1849. januárjában másfél lovasszázadot állított ki a Kiskun kerület, ők a háború végéig a 4. hadtestben szolgáltak. Babucs i. m. 445—46. o.

Huszártiszt

kodás sora, ők Kassa alá küldték 400 lovasukat). Az Országos Honvédelmi Bizottmány, hogy a Jászkun nemzetőrök égető fegyverhiányát enyhítse, 2000 darab puskát küldött a főkapitánynak.⁴⁰

1849. július 1-jétől, az oroszok elleni népfelkelés kihirdetése után, Korponay János ezredes kezdte meg a Jászkunságban a szervezési munkákat — Békés-Bihar-Csanád-Külső Szolnok vármegyével egyetemben — Tiszafüred központtal. A Jászapáti Városi Könyvtárban megőrzött levéltár töredékben bukkantam olyan 1849 nyaráról származó levelekre, amelyek a népfelkelés szervezésével foglalkoznak: „Az ezen rendelték szerint kiállítandó keresztes hadak minden tagjának öltözetére... veres szalagok, vagy posztóból készítenendő keresztes alkalmazandók.”

A nagykunoktól gyalogosokat a kiskunoktól lovasokat kért — ők jelezték, a kiállítással késni fognak —, a jászok vegyes gyalogságot és lovasságot adtak (8000 jász népfelkelő kiállt, de harccselekményben már nem vett részt). Korponay ezredes hadosztálya a debreceni csatában (1849. augusztus 2-a) felmorzsolódott, ezek után hazaszállingóztak a nagykun kaszások.⁴¹

Minekután a kormánynak nem felelt meg a 4-6 hetes szolgálati idejű, kétes harcértékű nemzetőrség, elhatározta az önkéntes mozgó nemzetőrség megszervezését. Ezt a szolgálati formát már nem kötötték vagyoni háttérhez — sőt az önkéntesek zsoldot is húztak —, az önkéntesek a háború végéig szolgáltak.⁴²

A Jászkun Kerület egy 500 fős zászlóalj szervezését kezdte, ruházatul fekete pörge kalapot, vászonkitlit, nadrágot, csizmát és szűrt adtak önkénteseiknek. Mialatt a rendes nemzetőrség Verbász alatt sátrat bontott, a Kerület 1000 db belga lökupaos puskát kapott — ebből 500-at egyből átutaltak az önkéntes nemzetőröknek. Létszámviszonyukat tekintve a jászok 189, a nagykunok 140 és a kiskunok 171 katonát adtak.⁴³

A Tiszán inneni mozgó önkéntes nemzetőrség vezére, Görgei Arthur őrnagy Szolnokra rendelte a jászkun zászlóaljat, ahová a jász önkéntesek — Jászberényből — szeptember 17-én, a nagykunok 18-án — Kisújszállásról — meg is érkeztek, a kiskunok Kiskundorozsmáról csak később értek be⁴⁴ (a Kerület ekkor rendelte meg a posztóruházat varratását, egy bakára 34-38 forintot áldoztak).⁴⁵ A Kerület összesen 10 946 forintot áldozott a zászlóalj felruházására és felszerelésére.⁴⁶

A Görgei-dandárban 1848 késő őszéig ténykedtek a jászkun önkéntesek (Csepel-sziget), majd lekérültek a bácskai hadtest kötelékébe.

Kökényessy őrnagy Óbecséről 1848. november 11-én egységének új alsóruhák mielőbbi küldését kérte a Kerülettől. Az igényelt holmin felül még 500 puskát és szuronyt is küldött a Kerület.⁴⁷

Az önkéntes nemzetőrök honvédzászlóaljakra történő szervezése 1848/49 fordulóján kezdődött meg. 1849. január 5-én Vécsey gróf bácskai hadtestében kapta a 65. honvédzászlóalj elnevezést a jászkun nemzetőrzászlóalj. Az átszervezés nem ment zökkenőmentesen, mivel a legénység egy része nem volt hajlandó 4 éves szolgálatot vállalni, úgy voltak vele, hogy a háború végéig katonáskodnak, de adott időre nem szerződnek.⁴⁸

Zászlószentelésük 1849. február 27-én zajlott le Törökszentmiklóson. A 65-ösök a Hadügyminisztérium raktárkészletéből kaptak hadijelvényt. Kökényessy őrnagy a tisztikar óhajától vezérelve, még aznap felkérte zászlóányának Kossuth Lajos hitvesét.⁴⁹

A 65. honvédzászlóalj jól megállta helyét Szolnoknál 1849. március 5-én, majd a tavaszi hadjárat többi csatáiban (pl. Komárom, 1849. április 26). Ekkor már a III. hadtest Knezich-dandárába tartoztak.⁵⁰

⁴⁰ Herendi i. m. 61-63. o.

⁴¹ Herendi i. m. 99—103. o.

⁴² Babucs i. m. 47. o.

⁴³ Herendi i. m. 50. o.

⁴⁴ Herendi i. m. 51-52. o. Forrásközlemények. Hermann Róbert: Görgei Arthur szolnoki iratai 1848. augusztus 27—1848. szeptember 25 (október 4) Hadtörténelmi Közlemények 1997/1. 125. o. A továbbiakban: Hermann i. m. 1848. X. 10-én a „Nagykunságból az ugyanannan kiállított önmozgó nemzetőrök számára 139 dolmány; 140 mellény; 138 nadrág és 93 töltestáska, ugyanannyi nadrágszj küldetett és átvett.” Hermann i. m. 130. o.

⁴⁵ Babucs i. m. 49. o. Világoskék atillát, mellényt, sötétszürke pantallót — anyaghiány esetén zöld posztóból — készített a Kerület. A zászlóalj csak később kapott honvédgyalogsági egyenruhát: fekete csákó — nemzetiszín rózsával, magyar koronás kiscímekkel —, kávébarna atilla és világoskék magyar nadrág piros zsinórzattal, bakancs, szürke köpeny. Ismeretes, hogy vászonruházattal is bírtak a jászkun önkéntesek

⁴⁶ J-N-Sz ML jászkun jzk. 1848/49. 1. k. 26. o. 93. sz.

⁴⁷ Herendi i. m. 60—63. o.

⁴⁸ Babucs i. m. 50. o. Herendi i. m. 68. o.

⁴⁹ A levelet idézi: Kerekes Zoltán: az 1848—49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. II. In: Hadtörténelmi Közlemények 1972., 322—323. o.

Július 2-án a komáromi csatában, ahol Görgei tábornok súlyos fejszét szerezte, a 65. honvédszászlóalj elvesztette egyik századparancsnokát, Kis János századost, akinek szivargyújtás közben ágyúgolyó szakította le a fejét.⁵¹

A zászlóalj 1849. augusztus 13-án Világosnál tette le a fegyvert, legénységét büntetőszázadokba sorozták, tisztjeire pedig a hadbíróság várt.⁵²

A magyar hadtörténetírás és közvélemény előtt Damjanich tábornok fiai, a szegedi 3. fehértollas és a kassai 9. vörössipkás honvédszászlóalj jelenti a magyar vitézség szimbólumát. Kevésbé ismert, de legalább annyira híres volt a 24. (fehérsipkás) honvédszászlóalj, amelynek toborzása 1848. szeptember 27-én kezdődött Pest-Budán és a Jászkunságban. Mivel a szeptemberi események tűzbe hozták az ifjúságot, hamar kiállították a zászlóalj előírt létszámát. A Jászkerület 300, a Nagy- és a Kiskun kerület összesen 400, Pest-Buda pedig 700 legényt adott a zászló alá.⁵³

A zászlóalj működéséről remek visszaemlékezést hagyott az utókorra Vajda János, a költő: „Zászlóaljamban, a 24.-ben, sok régi osztrák tiszt volt, kik ugyan jó hazafiak s jó katonák, de kissé merevebbek voltak, mint a jurátusból, ügyvédekkel lett szoros értelembeli honvédtisztek.”⁵⁴

A honvédek szabályos gyalogsági egyenruhát kaptak a csákó kivételével, ugyanis ehelyett — szükségmegoldásként — a tipikus járszági viseletszámba menő fehér báránybőr kucsmát kaptak, később a fehérsipka, akár a vörös, Erdélyben a vitézség mérőfokává vált.⁵⁵

A felszerelés és fegyverzet beszerzése már jóval nehezebben ment.

A Délvidékre került alakulat úgy kapott 1000 db puskát, hogy azokat Egressy Gábor kormánybiztos a kórházi ápolásra szoruló honvédektől szedette be. Nagybecskerekben lezajlott esketésük majdnem vérfürdőbe torkollott, mivel a zászlóalj megtagadta az eskü letételét V. Ferdinándra. Vetter Antal ezredes hadosztályparancsnok a legénységet főbelövetéssel történő fenyegetése azonban megtette a kellő hatást.⁵⁶

A 24-esek Pancsova mellett, 1848. december 31-én estek át a tűzkeresztségen. Erről Vajda így írt: „...midőn a köd is felszállott, Neudorf ágyú elött állottunk, alig pár száz lépésnyire, elannyira, hogy köztünk s az ellen közt kölcsönös »pártszítkodás« fejezt ki. Elkezdünk lármázni, hogy bocsássanak rohamra bennünket s oly fenyegetőleg követeltük ezt, hogy — talán mert különben is parancs volt — őrnagyunk (Hrabovszky György — B. Z.) rohamot vezényelt s mi éktelen lármá közt rohantunk a falunk...”⁵⁷

Az OHB utasítására Bem seregét megerősítendő, Damjanich egy hadosztálynyi erőt vezényelt Erdélybe, köztünk a fehérsipkásokat is. 1849. február 8-án érkezett meg a 900 fős zászlóalj Dévára, másnap már a piski csatában a Sztrigyen átívelő híd védelmét ők látták el.⁵⁸

Az 1849. március 2-i medgyesi csatában a 24. és a 11. honvédszászlóalj vállvetve próbálta bevenni a kocsmaépületbe befészkelte ellenséget, de eredménytelenül. Bem a 24-esek parancsnokát, Rácz Ferenc őrnagyot azonnal leváltotta — előzőleg fehérsipkásait az ellenség szétugrasztotta —, a kinevezett új parancsnokkal, Jeszenszky János őrnaggal röviden közölte, zászlajukon esett szégyenfoltot vérrel mossák le! A közel 5 óra hosszat tartó kézitusa végül a mieink kerekedtek felül.⁵⁹

A további hadműveletekben is részt vettek a 24-esek. Vitézségük bizonyítására idézzük Czetz János alezredes egyik napiparancsát: „...a testőr csapat (Bem részére — B. Z.) kiegészítése tekintetéből ezennel meghagyatik, hogy a 24-ik zlj-ből 50 egyén adassék az illető parancsnokok által a testőrcsapatba...”⁶⁰

Huszártiszt

⁵⁰ Hamvay Ödön: Damjanich János. Bp., 1904. 81. o., Klapka György: Emlékeimből. Bp., 1981. 43. o.

⁵¹ Babucs i. m. 50. o.

⁵² A zlj. létszáma 1849. II. 12-én: 1271 fő (HL: A III. hdt. hadrendjei: 1849.III.12. — 1848/49: 17/1), 1849. VII. 15-én: 666 fő (Tragor Ignác: Vác története 1848—49-ben Vác, 1908. 201. o.)

⁵³ Közlöny, 1848. szeptember 27-i száma. Herendi i. m. 55. o.

⁵⁴ Vajda János: Egy honvéd naplójából. Bp., 1981. 43. o. A továbbiakban Vajda i. m.

⁵⁵ Babucs i. m. 53. o.

⁵⁶ Vajda i. m. 47. o.

⁵⁷ Vajda i. m. 48. o.

⁵⁸ Breit i. m. III. k. 134. o., Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848—49-ben. Pest, 1868. 93. o. A továbbiakban: Czetz i. m.

⁵⁹ Czetz i. m. 112. o., néhai dr. Barczy Zoltán jegyzetei, Kovács Endre: Bem a magyar szabadságharcban. Bp., 1979. 153. o.

⁶⁰ Barczy i. j. alapján. Czetz János alezredes hadosztályparancsnok napiparancsa. Medgyes. 1849. február 23 (PONT KELL IDE IS!!!)

A sikeres erdélyi hadmozdulatok lezárását követően Bem a Bánságban operált erői egy részével. A hadműveletek sikerének kulcsa a Vaskapu bevétele volt, amit oláh népfelkelők birtokoltak. 1849. április 3—4-én báró Majthényi András ezredes 2 honvédszászlóaljából és pár huszárból álló különítménye bevette a szorosot. A vitéz fehérsípkások közül 4 tisztet és 8 honvédet terjesztettek a katonai érdemrend III. osztályára.⁶¹

A nyári hadjáratban a 850 főnyi zászlóaljat kettébontva a dévai és a gyulafehérvári ostromseregbe osztották.⁶² 1849. július 23-án keltezett a 24. zászlóalj tisztikarának beadványa, amely kemény helytállásukat bizonyítja: „A 24. honvéd zászlóalj parancsnoksága által az illető tiszti karnak azon felterjesztett alázatos folyamodványait, miszerint a zászlóalynak az újfalu szerencsés sikerrel vívott csatában, kitüntetett harczias viselete méltó elismerése jeléül a fehér sipka viselhetőséget megengedtessek, valamint a harmadrendű érdemjel az itt mellékelt méltányos kérelmek folytán meg adassék...”⁶³

Sajátságos erdélyi gyakorlat volt az ún. tartalékszászlóaljak felállítása (kb. 8-10 zászlóaljnak volt ilyen tartaléka), Bem a 24. zászlóalj tartalékát is felállította. Ezeknek a zászlóaljaknak fegyver gyanánt már csak kiegyenesített kasza jutott, s nem valószínű, hogy egyenruhát egyáltalán kaptak. Pécsi Gyula őrnagyot nevezték ki parancsnokuknak, aki azonban csapattestét 1849. augusztus 8-án harc közben cserbenhagyta (a hadbíróság ezért megfosztotta rendfokozatától).⁶⁴

A dévai hadosztályban a nyári hadjárat alatt a fehérsípkások 6 százada szerepelt, összesen 742 honvéddel, a tartalék zászlóalj létszáma az ostromseregeknél 962 főt számlált.⁶⁵

A Nagyszeben visszavételére készülődő báró Stein Miksa ezredes hadosztályával Szerdahelynél orosz csapatokba ütközött 1849. augusztus 1-jén. Az ütközetben hadosztálya teljesen elporladt, a 24. zászlóaljból csak másfél század maradt meg. A zászlóalj Dévánál állomásozó maradéka augusztus 18-án letette fegyverét...⁶⁶

A kormány 1848 szeptemberében eldöntötte, hogy egy új huszárezredet szervez a Hármaskerületben. A jászkunok maguk ajánlkoztak egy huszáregiment kiállítására, hiszen ők mindig is lovasnépnek számítottak.⁶⁷ A 14. honvéd huszárezred jeles történelmi személyről, Lehel vezérről kapta elnevezését.

A lóanyag nagyobb részét is a Kerület biztosította — az ősz folyamán a kiképzés alá kerülő csikóállomány kezdetben bizony sok gondot okozott a huszároknak.

Kossuth a Lehel-huszárok mundérját példaként kívánta alkalmazni a többi újonc huszárezred felruházásánál. A Lehel-huszárok füzöld csákót kaptak nemzetiszín zsinórdísszel, sötétkék zekét és mentét piros zsinórzattal és sárga gombokkal, szürke rajthuzlit — piros zsinóros, sötétkék csizmanadrágot anyaghiány miatt csak kevesen kaptak — és csizmát.⁶⁸

A századokat a jászsági teleüléseken kezdték kiképezni és lassacskán felszerelni (az 1. század példának okáért Jászapátiba szállásolt). Az ezred egyik számvevő hadnagya, Egerváry (Potemkin) Ödön kitűnő visszaemlékezést hagyott hátra erről az időszakról és az ezred későbbi működéséről.⁶⁹

A félig-meddig kiképzett Lehel-huszárok 2 századát (305 fő — 305 ló) már december végén Bobory Kálmán őrnagy kardja alatt az I. hadtesthez osztották be.⁷⁰ Kiképzésük hiányosságai és lovaik szilajsága nagy gondot okozott az első összecsapásokban. 1848. december 28-án Szikszó mellett a Lehel-huszárok osztálya „...egy rövid rohamot intézett az ellenséges baloldali lovasság ellen, azonban néhány gránát lövés által az újoncz huszárok zavarba jöven, visszavonulásra kényszerítettek, miáltal nemcsak ők magok zavarba jöttek, minthogy visszavonulás alkalmával egypár gyenge lovas nyergéből kifordult, hanem az egész hadosztályt lehangolták futásukkal.”⁷¹ Mészáros Lázár is megemlékezett a Lehel-huszárok szomorú tűzkeresztségéről: „Alig haladánk néhány száz lépésre s egy szerencsétlen őrölgő szétreppentése a Lehel-huszárokat a jobb szárnyon rendtelenségbe hozza, kik sebesen kezdenek hátra szaladni...”⁷²

Később is előfordult, hogy a Lehel-huszárok le-leestek hatásaikról, ezért a találó katonahumor a „Lehull-huszárr” nevet ragasztotta rájuk.⁷³

⁶¹ Molnár Lajos: Az Erdély és Magyarhon határán levő Vaskapu-szorosnak bevétele. Vahot i. m. I. k. 116—117. o., 1849. V. 3-án 12 főt kitüntettek III. osztályú katonai érdemrenddel. Barczy i. j.

⁶² Babucs i. m. 56. o.

⁶³ HL 1848—49. 39/22.

⁶⁴ Babucs i. m. 56. o.

⁶⁵ Gyalokay Jenő: Az erdélyi hadsereg az oroszok betörése idején (1849. június 19-20.) In: Történelmi Szemle, 1915. 106. és 113. o.

⁶⁶ Babucs i. m. 56. o.

⁶⁷ Herendi i. m. 54. o.

⁶⁸ Bővebben: Babucs i. m. 59-61. o. Arról, hogy a Lehel kürt sárgarézt mását kapták a huszárok csákócímer gyanánt, a források eltérő említést tesznek.

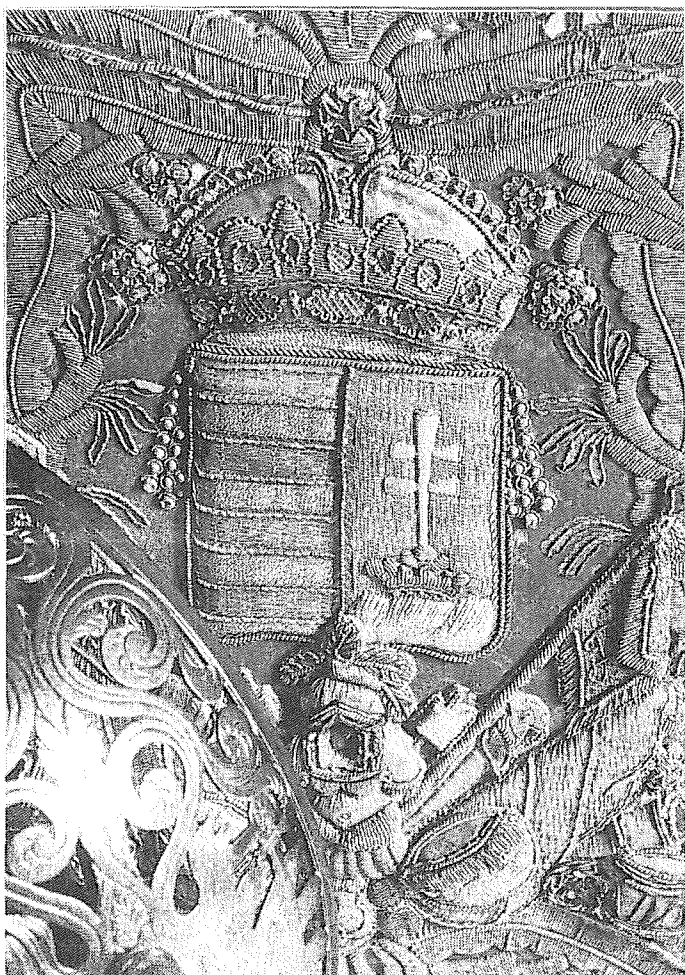
⁶⁹ Egerváry (Potemkin) Ödön: a magyar sereg feloszlásának okai az aradi és temesvári táborozással. Pest, 1867. A továbbiakban: Potemkin i. m.

⁷⁰ HL Az I. hdt. hadrendje: 1848. XII. 25—1848/49; 6/419.

⁷¹ Egerváry (Potemkin) Ödön szerk.: Báthory Schulz Bódog emlékiratai 1848/49-ki szabadságharcból. Pest, 1870. 12—13. o.

⁷² Mészáros Lázár emlékiratai I—II. k. Pest, 1867. I. k. 343—344. o.

⁷³ Degré i. m. 254. o.

Huszártörzstiszti tarsoly egy lovassági szablya markolatával (részlet)

tályú katonai éremjellel tüntette ki, parancsmegtagadásért viszont kétheti áristomot kapott Deéssy.⁸⁰

Temesvárott 1849. augusztus 9-én a Lehel-huszárok két szakasza, Egerváry és Mészáros hadnagy vezetésével adta Bem altábornagy kíséretét. A vesztés csatát követően Mészöly alezredes megpróbálta a rend vasszigorral történő fenntartása mellett fiait az ellenséges területről hazavezetni, de az éhség, a levertség, majd az éhgyomorral megívott bor szétzillesztette a legénységet, s az 5 század 35 fő kivételével nyergelt és hazafelé sarkantyúzta lovát.⁸¹

A maradék 3 század (4-6.) a tavaszi hadjáratot az I. és II. hadtestben harcolta végig, majd a nyári hadjárat során már a VIII. (komáromi) hadtest alárendeltségébe kerültek. 1849 nyarán a 3 század (305 fő 315 ló) parancsnoka Bobory Kálmán őrnagy volt.⁸² Perednél, 1849. június 16-án kiválóan helytálltak, veszteségük a golyózápor ellenére csak 3 ló volt. Egyik főtisztjük, Fáy Béla alszázados alól kilőtték lovát, s kardját kétszer is kiütötte jobbjaiból a golyó, ennek ellenére megúsza sebesülés nélkül.⁸³ Az augusztus eleji, Dunántúlra irányuló kitörés során 6 szakasz Lehel-huszár is részese volt a sikeres hadmozdulatnak.⁸⁴

A II. hadtesthez 1849. január közepén 1 század 14-es huszárt (120 fő — 120 ló) irányítottak.⁷⁴

A 3 század az I. és a II. hadtestben a későbbi csatákban — már 1849 január végétől — vitézebb módon viselték magukat.

További 5 századuk Vécsey aradi, majd temesvári ostromló (V.) hadtestéhez tartozott.⁷⁵ Az aradi táborba egyébiránt 1848. december 15-én beérkezett 3 század 14-es huszár (a másik két század tavasszal).⁷⁶ 1849. április 9-én Aradra egy félszázadnyi császári ulánus próbált élelmet bejuttatni, de „...a csak három hetes katona Lehel-huszárok egy pár szakasza által Szt. Miklósról visszaveretett, és Keresztesig űzetett...”⁷⁷

A regiment parancsnoka Rákóczy-Parchetich Zsigmond ezredes hadosztályparancsnok volt, de gyakorlatilag Mészöly Farkas alezredes kommandírozta a huszárokat. A Lehel-huszárok 1-3. és 7-8. századának létszáma 1849. május 16-án 668 huszár és ugyanannyi ló, 1849. augusztus 1-jén 815 huszár és 807 hátszló.⁷⁸

Temesvár körülrzése alatt⁷⁹ a várvédőkhöz tartozó Schwarzanberg-ulánusokkal több ízben is összecsaptak a Lehel-huszárok. Április 29-én az erődből kitörő császáriak a Freidorf melletti tábort alaposan szétzilálták, a zűrzavarban Peretzi Mihály ezredes dandárparancsnok jobbnak látta elrendelni csapatainak hátrábbvonását. A Lehel-huszárok 3. századának 75 huszára Deéssy Gergely főszázados vezetésével azonban a parancsot nem hajtotta végre. Bátran nekimentek a 2 század erejű ulánusnak, s a magyar fegyverek aznap győzelme nekik volt köszönhető. Vécsey tábornok a nap hőseit III. osz-

⁷⁴ HL: A II. hdt. hadrendje: 1849. I. 19—1848/49: 2/11.

⁷⁵ A Lehel-huszárok aradi 5 százada saját ezredzenekarral rendelkezett, méghozzá egy trombitás őrmester vezetésével 6 huszártrombitás jelentette a zenebandát. Baucs Zoltán: Hadtörténeti szilánkok. A Lehel-huszárok zenekara 1849-ből. Redemptio 1996/2. sz.

⁷⁶ Babucs i. m. 64. o.

⁷⁷ Fényes Elek: Arad ostroma. Vahot i. m. III. k. 31. o.

⁷⁸ HL: Az V. hdt. hadrendjei: 1849. V. 16 — 1848/49: 28/172, 1849. VIII. 1—1848/49: 41/169.

⁷⁹ Csikány Tamás: Temesvár ostroma 1849-ben. Hadtörténelmi Közlemények 1996/1.

⁸⁰ Potemkin i. m. 58. o.

⁸¹ Potemkin i. m. 92—99. o. és 125. o.

⁸² Szinnyei József: Komárom 1848—49-ben. Bp., 1887. 168. o. A továbbiakban: Szinnyei i. m. Az ezred tartaléka 1849. V. 27-én Szatmáron: utolsó jelentés a tartalékállományról: 196 fő — 85 ló, jelen állapot: 303 fő — 65 ló, A harctérre ezidáig kiküldött huszár és ló a tartalékszázadtól: 111 — 111. HL: A huszár tartalékszázadok létszámkimutatása 1849. V. 27. — 1848/49: 30/261.

⁸³ Szinnyei i. m. 163—164. o.

⁸⁴ Szinnyei i. m. 171. o.

Huszár

A függetlenség háború utolsó lovassági összecsapását a Lehel-huszárok hajtották végre Hetény mellett 1849. szeptember 5-én, mikor is 3 szotnya kozákokat megkergettek.

A 2 osztály Lehel-huszára (1849. szeptember 6-án a Noszlopy-felé somogyi huszárokat — 134 fő — a Lehel-huszárok 2. osztályába sorolták, Csomortányi Lajos őrnagy alá). 1849. október 2-a után a komáromi várőrséggel egyetemben lábhoz tette a fegyvert.⁸⁵

A fentiekben bemutatott csapattestek mellett másutt is szolgáltak jászkunok kisebb-nagyobb arányban. A legények nagyobb része huszárnak csapott fel mivel úgy tartották, hogy az Isten a jászkun „gyereket” lóhátra teremtette.

A kerületek zúgolódásuknak adtak több ízben hangot, mikor a honvédgyalogsághoz akarták elvinni fiaikat, „...ők inkább kést szúrnak magokba, mintsem bakancsot viseljenek...”⁸⁶

Őseink büszkéek voltak lovas mivoltukra, „...*Nem is adná a jászkun kerület széles e világért, hogy magának két lovas ezrede van, a nádori és Lehel huszár ezred. — a hadügy miniszterhez felírtunk, hogy a mérték iránt ne legyen oly szigorú... hiszen a kun gyerek 5'-on alul is megüli a lovat, mintha csak belőle nőtt volna ki.*”⁸⁷

A honvédszászlóaljok közül főként az 1. és 2. (Pesti) és a 25. számúakban katonáskodtak véreink.⁸⁸

1848 késő ősztől több huszárezred tartalék százada is állomásozott a Jászkun Kerületben. Ekkor került nagyobb számban jászkun újonc az 5. Radetzky-, a 8. Coburg- és a 10. Vilmos-huszárezredbe.⁸⁹ A tartalék kiképzése még a háborús körülmények miatt sem rövidülhetett le, mivel a legénységgel való foglalkozás mellett a hátasokat nyereg alá kellett törni, s fegyvercsörgéshez szoktatni, az alakzat-kiképzést elsajátíttatni velük, ló és lovas összhangját megteremteni, a huszárok egyenruháiról, felszereléséről nem is beszélve. Jókai Mór 48-as naplójában találóan festette le a huszárság felszerelésének nehéz mivoltát: „...*egy huszár 232 darabból áll... s elszámolta azután a vitézkötéstől kezdve a sarkantyúpengőt s a zablótól a kengyelvasig azon alkatrészeket, mik egy huszárral járnak. Emlékezni is sok rá.*”⁹⁰

1849 áprilisában az országgyűlés az előző esztendőben megajánlott 200 ezer újonc kiállításából visszamaradt 50 ezer honvéd maradéktalan hadbaállítást döntötte el. A Közlöny 1849. április 27-i száma ismertette az országosan megállapított 8 újonctelep listáját — mindegyikhez adott számú vármegyét rendeltek —, a Jászkunságot az V. kecskeméti telephez osztották be.

Kossuth kormányzó 1849 májusában elrendelte, hogy a Kerület újoncait ezentúl csakis huszárnak lehet vinni.⁹¹ Görgői tábornok június 5-én utasította a jászkunokat, sorozott regrutáikat ne küldjék Kecskemétre, hanem mihelyst 50 legény összegyűlt, értesítsék a hadügyminisztert, aki intézkedik, hogy a megfelelő huszár tartalékszázadhoz kerüljenek kiképzésre.⁹² Jászkun újoncokat így vittek a 6. Württemberg- és a 7. Reuss-Köstritz-huszárokhoz, de a honvédség többi huszárregimentjébe is kerültek.⁹³

A tanulmány zárásaként leszögezhetjük, hogy a 176 ezres lélekszámú Jászkun Kerület 1848/1849-ben erején felel, kb. 12 ezer katonát adott a honvéd hadseregnek. Kötelességüket megtették, hiszen olyan idők jártak, amikor „...*a haza parancsolt...*”. Nekünk, utódaiknak ezért is kell fejet hajtani emlékükhöz.

⁸⁵ Szinnyi i. m. 306., 314. és 411. o.

⁸⁶ MOL Országos Nemzetőrség Haditanács 1848:63 1848. június 23-i ülése

⁸⁷ Közlöny 1848. XII. 7.

⁸⁸ A jászkerületi Honvéd egyesület 1848/49 évi szabadság és alkotmány védőinek névjegyzéke (1869. Jászberény) adatai alapján. Bővebben: Babucs i. m. 74-81. o.

⁸⁹ Berkó István: Az 1848—49. évi szabadságharc hadkiegészítése. Hadtörténelmi Közlemények, 1957. 220. o.

⁹⁰ Jókai Mór: Emléksorok. Napló 1848—49-ből. Bp., 1980. 70. o.

⁹¹ Kossuth Lajos összes munkái. XV. k. Bp., 1957. 299—300. o.

⁹² Herendi i. m. 101—102. o.

⁹³ Lásd a 88. jegyzetponton

A SZÉKESFEHÉRVÁRI NEMZETŐRSÉG 1848-BAN

I. BEVEZETÉS

A 12 pontnak a nemzeti őrsereg megteremtésére vonatkozó követelése Székesfehérváron viszonylag hamar, már 1848. március 17-én teljesült. A Városház téren rendezett nagygyűlésen Hamvasy Elemér és Szluha Benedek főszolgabíró indítványára egyhangú lelkesedéssel kimondták a városi nemzetőrség és a közbátorsági választmány megalakulását. A felvetés „*oly általános visszhangra talált, hogy csak a vakok nem írhatták fel magukat*” a lajstromokra. Ennek köszönhetően már aznap este „*nemzetőrök járták be az utcákat*”, s miután „*a rend sehol sem zavarhatott meg*” a frissen megalakult székesfehérvári nemzetőrség teljesítette feladatát. Azaz a helyi rend és közbiztonság megóvását. De vajon miért lehetett ilyen sikeres és egyből kellően szervezett is a nemzetőrség? Azért, mert a városi polgárság fegyveres rendfenntartó alakulatainak rendszeres gyakoroltatása akkor már közel fél évszázados múltra tekintett vissza Székesfehérváron. A kötelező polgárőri szolgálatról van szó, ami joggal tekinthető a 48-as nemzetőrség szerves előzményének.

II. AZ 1848-AS NEMZETŐRI SZOLGÁLAT ELŐZMÉNYEI SZÉKESFEHÉRVÁRON

A polgárőrség létrejötte és szerepe a napóleoni háborúk korában

Amikor 1792. április 20-án a francia törvényhozó gyűlés hadat üzent I. Ferencnek, aligha gondolhatt bárki is arra, hogy ezzel közel negyedszázados európai háborúsorozat veszi kezdetét. Pedig a köztársasági Franciaország (1792—1804), majd pedig a Francia Császárság (1804—1814) ellen vívott koalíciós háborúk hosszabb-rövidebb időre szinte egész Európát hadszínterré változtatták. Ez alól csupán Anglia, a Skandináv országok és a Török Birodalom jelentettek kivételt. A háborúkat csak rövid békeévek szakították meg, s az így nyert időt a harcoló felek legtöbbször a következő összecsapásra való felkészülésre fordították. Mindez új stratégiát és taktikát igényelt, ami a hadszervezés terén is reformokat követelt. Az emberanyag utánpótlásának biztosítására milliós tömegeket kellett mozgósítani és állandóan fegyverben tartani. A hadviselő országok véges anyagi lehetőségei azonban ennek komoly korlátokat szabtak¹

Különösen igaz volt ez a Habsburg-birodalomra, amely a negyedik koalíciót leszámítva valamennyi franciaellenes szövetségnek stabil pontját jelentette. Még akkor is, ha 1813-ig nem sok katonai sikert könyvelhettek el Bécsben, s jobbára csak kudarcok érték Ausztriát. A háborús vereségekben és emberveszteségekben a birodalom területének 55%-át kitevő magyar korona tartományai is osztoztak. A tárgyalt időszak magyar országgyűlései közel egymillió katonát szavaztak meg a cs. kir. hadsereg számára, s kb. 30 millió forintnyi hadiadóval járultak hozzá a birodalom katonai kiadásaihoz.²

Ezek az erőfeszítések túlmenően a Habsburg-birodalmat a 18. század végétől súlytó hadiesemények hatására egyre elkerülhetetlenebbé vált, egyrészt a jelentős emberanyag-tartalékokkal rendelkező magyar nemesség katonai szerepvállalása, másrészt a harcterekre elvonuló katonai helyőrségek feladatait átvevő városi polgárőrségek megszervezése. Jelen tanulmánynak nem célja a napóleoni háborúk időszakában, négy esetben is fegyverbe hívott nemesi felkelések történetének bemutatása. Tény azonban, hogy e felkelések során a magyar nemesség kb. 135 000 embert kiállított és felfegyverzett.³

A városi polgárőrségek megalakulásának szükségességét az 1805. évi országgyűlés nemesi felkelésről szóló IV. törvény első cikkelyének 11. pontja mondta ki. Előbb felsorolta a szabad királyi városok inszurrekcionális kötelezett-

¹ VÖRÖS Károly: A magyar nemesi felkelés a napóleoni háborúk korában. A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve. VII. Salgótarján, 1981. 93., 96. GÖMÖRY Gusztáv: Ausztria hadereje az 1792—1866-ig folytatott háborúkban. Hadtörténelmi Közlemények (továbbiakban HK.) 1893. 395—406. o.

² DR. HORVÁTH Árpád: Tolna vármegye és az utolsó nemesi felkelés. Tanulmányok Tolna megye történetéből. III. kötet. Kiadja: Tolna Megyei Tanács levéltára. Szekszárd, 1972. 94. o.

³ A nemesi felkelések története vonatkozóan lásd VÖRÖS K. op. cit., ÓDOR Imre: A magyar nemesi felkelés a kései feudalizmus korában. Baranyai Helytörténetírás 1987/88. (Szerk.: Szita László) Pécs, 1988. GÖMÖRY Gusztáv: A magyar nemesi fölkelések. 1797 és 1800—1801. HK 1888. GYALÓKAY Jenő: A magyar nemesi insurrectio 1805-be. HK. 1925. R. KISS István: Az utolsó nemesi felkelés századik évfordulója emlékére. I—II. kötet Budapest, 1909. GÖMÖRY Gusztáv: Az 1809-ik évi nemesi fölkelés. HK. 1889. VERESS D. Csaba: Napóleon hadai Magyarországon 1809. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1987. VÍZI László Tamás: Székesfehérvár és Fejér vármegye a napóleoni háborúk nemesi felkeléseiben. Bölcsészdoktori disszertáció. Székesfehérvár, 1955. Kézirat az ELTE kéziratárában

Borsos József: Nemzetörtiszt. 1848
Olaj, vászon, 110,5 x 86,5 cm
Történelmi Képcsarnok,
Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

ségét, majd kimondta, hogy „... *otthon (pedig) kellőleg felszerelt s fegyverekkel ellátott polgárőrséget tartsanak, a belső biztonságnak minden veszély esetében való megvédésére.*”⁴ A törvény ezen paragrafusának megalkotásával a magyar országgyűlés jogilag is életre hívta a városi polgárőrséget. Ennek az országgyűlési döntésnek vitathatatlanul katonai indítékai voltak. Az 1805 tavaszán szerveződött Franciaország elleni ún. Harmadik Koalícióhoz ugyanis augusztus 9-én Ausztria is csatlakozott, amelynek következtében minden mozgatható katonai tartalékot a hadszínterekre irányították. A szabad királyi városokban állomásozó cs. kir. hadsereg részét alkotó helyőrségek tehát parancsot kaptak az elvonulásra. A katonai védelem nélkül maradt városok őrzését, közrendjének fenntartását, a pánikhangulat megelőzését ezt követően a városi polgárőrságnak kellett megoldani. Erre a polgárokat esküjük mellett immáron törvény is kötelezte.

A székesfehérvári cs. kir. sorgyalogság zászlóaljai, József nádor 1805. november 7-i utasítása alapján november 12-én elhagyták a várost. Erről Hell Ignác konzul tájékoztatta a város tanácsát, s egyben összegezte az új helyzet alapján a városra háruló katonai feladatokat. A tanács a városi kapitányt tette felelőssé, s utasította, hogy a városi őrség számának növelésével és polgári őrzőjáratok szervezésével a város biztonságát a háborús időkben is fenntartsa. A városi polgárok fegyveres szolgálata ezzel új fejezetéhez érkezett, hiszen reguláris katonai erő hiányában teljességgel maguknak kellett gondoskodniuk a város esetleges védelméről. Ez az 1805-ös eset ilyen tekintetben egyedülálló Székesfehérvár törté-

netében, bár a városi polgárőrség fegyveres szolgálata jóval korábbra nyúlik. A városban már 1727-től működött polgári lövészegylet — Schütz Companie — néven, amely joggal tekinthető a polgárőrség 18. századi előzményének.⁵

1805 novemberében ismételten foglalkozott a város a polgárőrség ügyével. Pozsony francia megszállásának hírére a tanácsülés határozott döntést hozott, amely szerint mindaddig, amíg a városba vissza nem térnek a reguláris csapatok, a város biztonságáról a polgárságnak kellett gondoskodnia. Újabb őrzőjáratok szervezéséről született döntés és utasították a fertálymestereket városi negyedenként 12 polgár kiállítására. Belőlük városi cohors létrehozását határozták. A kapitányi teendőket Andrassy Antal tanácsost bízták meg. Marich Tamás megyei alispán tanácsára azonban a polgári csapatok szervezését felfüggesztették addig, míg a császári raktárakból elegendő fegyvert nem szereznek. Ez ügyben a nádorhoz küldték a városi főjegyzőt. A főherceg azonban arról tájékoztatta a város képviselőjét, hogy az országos hadiraktárakban nincs elegendő katonai felszerelés ahhoz, hogy a városi polgárőrséget felfegyverezzék. A városnak tehát magának kellett gondoskodnia a szükséges fegyverek mielőbbi beszerzéséről. A városi polgárőrség szervezését ez az epizód érdemben nem befolyásolta. Andrassy Antal tanácsos kijelölt kapitány irányításával a szervezőmunka tovább folyt.⁶ Az 1805. évi háború kimenetele az austerlitz-i csatával Franciaország javára eldőlt, s a Habsburg birodalom december 6-án fegyverszünetre, majd december 26-án békére kényszerült. Így a városi polgárőrség tagjai a gyakorlatozáson kívül katonai tapasztalatokkal nem lettek gazdagabbak.

A háború ugyan lezárult, de a polgárőrség szervezési munkálatai 1806-ban tovább folytatódtak. Székesfehérvár tanácsa három-négy polgári század felállítását tervezte, s mindegyik élére — kapitányi rangban — egy-egy tanácsost jelölt. A legnagyobb gondot — akárcsak 1805 őszén — a megfelelő fegyverzet hiánya jelentette. A tanács ezért levélben fordult Schönfuss ezredeshez, a budai kerület tüzérségi parancsnokához, s kérte közbenjárását 400 db puská, szablya és bajonett beszerzéséhez. Az ezredes válaszában közölte, hogy a budai tüzérségi házból vagy az óbudai katonai raktárból a kért mennyiséget biztosítani tudja, puskánként 6 forint 30 krajcár ellenében. A kijelölt kapitányok ezt követően megkezdtek a fegyverviselésre alkalmas polgárok összeírását. Döntés született arról is, hogy „*mivel mind a bel-, mind a külvárosi lakosok ingatlanai után kell a századokat felállítani*” s a kijelölt kapitányok a budai katonai fegyvertárból 300 db puskát és bajonettet szállítottak Székesfehérvárra.

A felállítandó polgári századok főparancsnokának gróf Zichy János kérték, aki azonban csak abban az esetben vállalta a megbízatást, ha a város kötelező katonai gyakorlatozást ír elő a már felállított századoknak, amit a tanács

⁴ Corpus Juris Hungarici 1000—1896. Magyar Törvénytár (továbbiakban Mtt.) 1740—1835. évi törvénycikkek. (Szerk.: Kolozsvári—Óvári—Márkus) Budapest, 1901. 321. o.

⁵ Hadtörténelmi Levéltár. A magyar nemesi insurrectio iratai. (Továbbiakban HL.) 1805—11-4 ½. (83—84. f. l. ió). Fejér Megyei Levéltár (továbbiakban FML). Székesfehérvár szabad királyi város tanácsulási jegyzőkönyvei (továbbiakban Tj. kv.). 1805. nov. 12. No. 1598. MOLNÁR András: Polgárőrségek a napóleoni háborúk idején. HK. 1992/3. 98. Kállay István: Fehérvár regimentuma 1688—1849. A város mindennapjai. Fejér Megyei Történelmi Évkönyv. 18. Székesfehérvár, 1988. 321. o.

⁶ FML. Tj. kv. 1805. nov. 18. No. 1629., 1805. nov. 19. No. 1631—1632., 1805. nov. 22-23. No. 1648., 1805. nov. 26. No. 1659

azonnal el is rendelt. A kapitányok javaslatára zászlóanyáknak a városban lakó „mágnások és főnemesek” feleségét kérték. Gróf Zichy János, gróf Schmeideg Tamás és gróf Ürményi Miksa felesége a felkérést el is fogadta.

Gróf Zichy János 1807. január 19-én jelentette a városi tanácsnak, hogy több hónapig tartó távolléte idejére a városi századok főparancsnoki tisztét Hell György városi kapitánynak adta. Kérte, hogy ez idő alatt minden tiszt Hellnek engedelmességedjék.

1808 tavaszán Székesfehérvár „hazafias felbuzdulásból” egy külön városi polgári csapatot is akart állítani. Erről a helytartótanácson keresztül az uralkodót is értesítették. I. Ferenc válaszában a helytartótanács leiratban közölte Székesfehérvár városával: „...az uralkodó kegyesen tudomásul vette, hogy a város polgári csapatot akar kiállítani és felgyezvezeni. Erre azonban most nincs szükség, így ettől a teherrel a várost felmentik.” Hogy ez a döntés mennyire volt előrelátó és megalapozott, arra az 1809-es események adták meg a választ.⁷

Az 1808. évi pozsonyi országgyűlés ismételen az újabb franciaellenes háború előkészületeinek jegyében tett el. Ezt bizonyítják a rendek által elfogadott és az uralkodó szentesítő hozzájárulását bíró 1808. évi VI. törvény 2. és 3. cikkelyei, amelyek minden eddiginél alaposabban szabályozták az ország honvédelmi kötelezettségeit. A törvény 2. cikkelyének 13 §-a némi kiegészítéssel megismételte az 1805-ös országgyűlésen a polgárőrség szervezéséről alkotott jogszabályt. Eszerint „... a szabad királyi és bányavárosok(nak)... nyílt háború idején, minden veszedelem esetére a belső biztonság védelme végett kellőleg fölszerelt s fegyverrel ellátott polgárőrséget kell az országgyűlés által meghatározott módon tartaniok.”⁸

Székesfehérvár szabad királyi város már 1805 őszén is eleget tett törvénybeli kötelezettségeinek, s az akkori háború lezárulása után is fenntartotta a polgárőri szolgálatot. Az újabb háborúból adódó törvényi előírások tehát nem állították megoldhatatlan feladatok elé a várost. Hell György városi kapitány már az 1809. március 10–11-i tanácsülésen jelentést tett a fegyveres polgárok összeírásáról. Hell hangsúlyozta, hogy a háborúra a város polgárainak is fel kell készülniük, s a kivetett újoncokon és a nemesi felkelésen kívül a polgárőrségnek is felkészülten kell várnia az eseményeket: „...minden városi polgárnak kötelessége a polgár-katonai személyes szolgálata, amit ha nem tudna teljesíteni, valamilyen más módon kell segítenie a polgári katonaságot.” — hangoztatta a városi kapitány.

1809. május elején újra összeírták a fegyveres polgárokat és a birtokos adózókat. Hell György városi kapitány jelentése szerint a polgárőri kötelezettség 2102 főre terjedt. Letették velük az esküt és elrendelték gyakorlatozásukat. A polgárőrség ruházatát az uralkodó 1809. április 12-i leirata szabályozta. Ennek értelmében a gyalogosok az egységes fekete csákon kívül, vagy a városi lövésszöglet, vagy a fegyveres polgárok színeit voltak kötelesek viselni. A lovasok saját ruhájukban jelenhettek meg. A polgári katonaság egyenruháinak a tervezését és lerajzolását Pauer Józsefre bízták, akinek az említett munkáért 6 forintot utalt ki a város.

1809-ben 11 gyalog és egy negyed lovasszázad polgárőrséggel rendelkezett Székesfehérváron. A gyalogság magyar és német századokra, valamint egyenruha nélküliekre tagolódt az alábbiak szerint:

- 1 német gyalogszázad, amely a hagyományos „német típusú” egyenruhát viselte;
- 1 német lövésszázad, szurony nélküli puskákkal felszerelve, ruházatát tekintve az előzővel megegyezően;
- 2 díszes öltözetű magyar század;
- 3 a magyar nemesi felkelés gyalogságához hasonló egyenruhát viselő gyalogszázad;
- 4 egyenruha nélküli gyalogszázad.

Az említett gyalogszázadokat — akárcsak a többi szabad királyi városban — Székesfehérváron is városrészenként elkülönítve szervezték. A tisztí állásokat a város tanácsa töltötte be általános választás útján, a polgárőrség véleményét figyelembe véve.⁹

A fegyveres polgárok főtisztjeivé Székesfehérváron Hell György és Andrássy Antal tanácsost nevezték ki. Az előbbi első-örnagyi (praefectus superior), az utóbbit másod-örnagyi rangban. Együttal megismételte és megerősítette a tanács az 1806-os felkérést: gróf Zichy János legyen a polgári katonaság ezredese. Zichy ezúttal is elfogadta a megbízatást. Rendszeres gyakorlatokat tartott, beosztottait „akkurátusabb és nagyobb kötelességteljesítésre” intette, s élve a városi hivatal szigorával az ellenszegülőket megbüntette. Így például Hirtlinger Ferencet, akit a katonai gyakorlatokról való ismételt távolmaradása miatt 24 órás börtönre ítéltetett. Júliusban Andrássy Antal jelentése alapján 18 polgárt idéztetett be a tanács, mert nem teljesítették őrszolgálati kötelezettségüket. Ezúttal csak feddésben részesültek, de figyelmeztették őket, hogy a legközelebbi függelemsértés esetén 24 órás elzárással lesznek büntethetők. A polgárőrség szervezése során azonban más jellegű — nemcsak elmarasztaló — intézkedésre is sor került. Horváth János csizmadiamestert például, miután önként jelentkezett a „polgári felkelésbe”, felvették a polgárok jegyzékébe, s ezzel polgárjogot nyert.

⁷ Mtt. 321. FML. Tjvk. 1806. nov. 22. No. 1740. 1806. nov. 28. No. 1765. 1806. dec. 15. No. 1850. 1806. dec. 15. No. 1853. 1806. dec. 19. No. 1876. 1807. jan. 16. No. 75. 1807. jan. 19. No. 83. 1808. máj. 30. No. 713. KÁLLAY I. op. cit. 252–253. o. MOLNÁR A. op. cit. 104. o.

⁸ Mtt. 379.

⁹ KÁLLAY I. op. cit. 251–255., FML. Tjvk. 1809. márc. 10–11. No. 357., 1809. ápr. 17. No. 584. 1809. ápr. 22. No. 648. 1809. máj. 23. No. 734., Molnár A. op. cit. 108. 111. o.

Gróf Zichy János lemondásáig, 1809 novemberéig volt a polgárőrség parancsnoka. Utóda Andrássy Antal tanácsos lett. Decemberben lemondott Hell György is, így a megüresedett két őrnagy helyre a tanács Eder Józsefet és Hübner Jánost nevezte ki. Irányításukkal az 1810-es években is tovább működött a polgárőrség. Kibővítette a városi nemesi felkelés tagjaival, akik beolvadtak a polgári katonaság soraiba.¹⁰ Az 1809. évi háborúból hazatérő városi nemesi felkelőket ugyanis nem bocsátotta el a város. Őket a polgári katonaság közé osztották be, s a katonai gyakorlatozások mellett őrszolgálati, közbiztonsági feladatokat láttak el.

Andrássy Antal ezredes kérésére 1810-ben 1000 darab, 1811-ben 1236 darab puskát és 30 új szablyát vásárolt Székesfehérvár városa a polgárőrség számára. 1810 februárjában a megüresedett tiszti állásokat is betöltötték. Élénk vita után egy választópolgárt századossá, más polgárokat hadnaggyá és alhadnaggyá neveztek ki.

1810. június 17-én került sor a polgári katonaság zászlóinak felszentelésére. A zászlóanyai tisztséget gróf Schmideg Tamásné, gróf Zichy Johanna és Ürményi Miksáné vállalta. A jeles eseményen gróf Szapáry udvarmester társaságában József nádor is megjelent. A polgárőrség három felszentelésre kerülő zászlaja közül az egyik megegyezett az 1806. évivel, a másodikat az elsőtől csak az évszám (1810) különböztette meg, míg a harmadik zászló selyemszövetet a város címere fölött Szent István lovas alakja díszítette. A köriraton L. R. Civitas Albensis (Székesfehérvár szabad királyi város) volt olvasható.

1811-ben Székesfehérváron a lovas polgárőrök száma 54 főt, a gyalogosoké 1536 főt számlált. A lovasok fél századot, míg a gyalogosok 10 századot alkottak. Törzstisztként hárman, főtisztként 46-an, altisztként 148-an szolgáltak. Az 1353 fő közlegény mellett 40 zenész, illetve ács alkotta Székesfehérvár szabad királyi város polgárőrségét.¹¹

A polgárőrség fejlődésének fő tendenciái 1848 márciusáig

A napóleoni háborúk lezárulásával a cs. kir. hadsereg alakulatai visszatértek eredeti állomáshelyükre. Székesfehérvárra a Bellegrade-ezred kijelölt zászlóaljai költöztek. A polgárőrség ezzel elvileg betöltötte az 1805. évi és az 1808. évi országgyűlési törvényekben rájuk rótt kötelezettségeket. A maguk módján felkészültek a város védelmére, a közrend biztosítására.

A reguláris csapatok visszaérkezésével és a békeidőszak beköszöntével láthatóan alábbhagyott a háborús évek hazafias felbuzdulása. Az 1816—17-es esztendőben a polgárság kifejezetten nyűgnek és tehernek érezte a polgárőri szolgálatot. Ruházatuk lerongyolódott, napirenden volt a szolgálat és a köteleesség megtagadása. Az pedig, hogy 1820 nyarán a polgárőrség három — alig néhány évvel korábban felszentelt — zászlóalját azzal az utasítással helyezték a városi levéltárba (!), hogy azokat a megpenészedés elkerülése végett időnként szellőztetni kell, arra látszik utalni, hogy a zászlókkal együtt a polgárőrséget is a múlt lezárható fejezetei közé sorolták.¹²

Majd egy évtizedes agonizálás után, 1831. évi felvidéki járványveszély és az abból kibontakozó kolerázadás ismét időszerűvé tette a városi polgárőrség újjászervezését. A tanács Budáról fegyvereket szerzett, de a veszély elmúltával azokat inkább visszavitte, hogy a beszerzéskor kialakult eredeti vételárat kifizetnie ne kelljen. Ezt a nádor rosszallása ellenére sem tették meg. A polgárőrség ügye tehát az 1830-as években is mostohán kezelt feladat maradt.

Az egykor szebb napokat látott székesfehérvári polgárőrség történetében az 1840-es évek hoztak változást. 1840-ben maguk a polgárok kezdeményezték a polgárőrség újbóli létrehozását. A város beszerezte a nádor jóváhagyó egyetértését is, s az 1831. évi tapasztalatok alapján megkezdődött a szervezőmunka. 1843 nyarán már egy fegyverforgatásban jártas csapat felesketésére került sor. Ugyan ebben az évben a város előkészítette a polgárőrségre vonatkozó általános rendelkezéseket és a szolgálati szabályzatokat. Ezek szerint a polgárőrség elsőszámú feladatának a közrend és a közbiztonság védelmét tekintették. Előírták a kötelező, hetenként egyszeri, csütörtök délutáni gyakorlatozást, az egyenruha előállításának költségeit, az előjárók felé történő tiszteletadás módját. A szolgálati időt hat, egymást követő esztendőben határozták meg. Polgári szolgálatot csak polgár, birtokos vagy mesterember vállalhatott. A polgárjoggal nem rendelkező személy ugyan beléphetett a polgárőrség soraiba, de egy éven belül polgárjogot kellett szereznie. Az ilyen jellegű törekvést legtöbbször támogatta a város, s a polgárjoggal nem rendelkezők önkéntes belépését a polgárőrségbe általában polgárjog megadásával jutalmazta a tanács. A polgárőrség vezényleti nyelve — a magyar katonai szakkifejezések hiányában — egyelőre a német lett, de intézkedés született magyar katonai parancs-szótár beszerzésére.

A szellemében és tartalmában is újjáalakult székesfehérvári polgárőrség ezredese a tanács kérésére gróf Zichy Aladár lett. Ez a választás mindenképpen sikeres volt, hiszen annak a gróf Zichy Jánosnak a fia került így a polgárőrség élére, akinek a neve összefonódott a polgárőrség kezdeti hőskorával.

1846. január 5-én Székesfehérvár szabad királyi város tanácsulése határozatba foglalta, hogy „A polgári fegyveres szolgálat, a városvédelme fegyverrel, a polgárok esküdt kötelessége.” Ezzel a polgári őrseregbe állást kötelezővé

¹⁰ KÁLLAY I. op. cit. 251-255. FML. Tjkv. 1809. márc. 10—11. o. No. 357. 1809. ápr. 7. No. 528. 1809. jún. 5. No. 796. 1809. júl. 14. No. 917. 1809. dec. 13. No. 1491. 1809. dec. 15. No. 1498.

¹¹ KÁLLAY I. op. cit. 255. MOLNÁR A. op. cit. 118. LAUSCHMANN Gyula: Székesfehérvár története III. köt. Székesfehérvár Város Levéltára. Székesfehérvár, 1995. 21—22. o.

¹² FML. Tjkv. 1820. júl. 10. No. 1227

tette a tanács, ami lényegében új alapokra helyezte a polgárőri szolgálatot. A következő évben a szolgálat alóli mentesítések szabályozása történt meg az eredeti határozat érvényben tartása mellett.¹³ A polgári szolgálatra vonatkozó szabályozások tehát éppen elkészültek, amikor az 1848-as események újabb fordulatot hoztak.

A városi polgárőrségek tehát — és erre igazán jó példa a székesfehérvári polgárőrség története — a 19. század eleji létrehozását követően a napóleoni háborúk korábban, de kiváltképp az 1805 és 1810 közötti években élte fénykorát. 1815 után, egészen az 1840-es évek elejéig az elsorvadás veszélye reálisan fenyegette, de az 1848-at megelőző években kialakultak a szolgálati kötelezettség pontos szabályai. Mindezekkel tisztában voltak az 1848. évi áprilisi törvények megalkotói is, hiszen a nemzetőrsegről szóló törvénycikk szövegezésekor a már működő polgárőrség realitásaiból kiindulva, abból merítve és arra támaszkodva, megalkották a polgárőri szolgálat 1848. évi forradalmi katonai alakulatát, a nemzeti őrséget.

III. A NEMZETŐRSÉGRŐL SZÓLÓ 1848. ÉVI XXII. TÖRVÉNYCIKK

1848 márciusának forradalmi pontjai között két katonai jellegű követelés szerepelt. Az 5. pont „Nemzeti őrsereg”-et kívánt, míg a 10. pont azt, az egyébként jogos igényt fogalmazta meg, hogy „A katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.” Önálló hadügyre vonatkozó nyílt követelés tehát nem fogalmazódott meg. Az a 2. pontban rejtve maradt, s a felelős kormány követelése mögött egyértelműen kiolvasható volt ez az igény.

Az áprilisi törvények érdemi katonai kérdésekre azon kívül, hogy a III. törvénycikk értelmében létrehozták a magyar hadügyminisztériumot, nem tartalmaztak. Törvénybe iktatták viszont a 35 §-ból álló, A nemzeti őrseregről szóló XXII. törvénycikket, s ezzel teljesült a forradalmi karhatalom megteremtésének korábbi követelése.

A nemzeti őrseregről szóló 1848. évi XXII. törvénycikk lényegében újfogalmazta a korábbi polgárőrségek feladatait és országos szintű rendezéssel törvényes keretbe terelte azokat. Tette mindezt úgy, hogy a nemzeti őrsereg feladatait az 1805. és az 1808. évi törvényekben leírtakkal szinte azonosan fogalmazta meg. Azaz „A személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak örökösére bízatik.”

Az 1848. évi XXII. törvénycikk tartalmát tekintve három egységre bontható. Az első fejezet az 1–13. § a szolgálatra kötelezettek körét, az abból valamilyen oknál fogva kizártak csoportját, az azonnali szervezésre vonatkozó előírásokat, a parancsnoklás módját, a fegyverzet beszerzésének lehetőségeit, a gyakorlatozásokat, valamint a nemzetőröket bizonyos esetekben megillető díjazás kérdéseit tárgyalja. Eszerint nemzetőri szolgálatra volt kötelezett minden olyan húsz és ötven év közötti férfi „honlakos”, aki a törvény által előírt vagyoni feltételekkel — városban 200 pengő forint értékű ház, vagy föld, községben féltelek, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtok, illetve ezek hiányában 100 pengő forint évi tiszta jövedelemmel — rendelkezett (1. §). Ezen kritériumok alapján a szolgálati kötelezettségek kb. 350–380 000 főre vonatkoztak. A törvény azonban arra is lehetőséget biztosított a hatóságok számára, hogy méltányossági alapon a cenzusos feltételekkel ugyan nem rendelkező, de arra mégis érdemes polgárokat is felvehetnek a nemzetőrség soraiba (3. §). A törvényalkotók aligha sejtették, hogy ezen utóbbi lehetőség biztosításával az önkéntes nemzetőrség mellett, az önálló honvédszázalajakat megteremtő 1848. május 15-i minisztertanácsi döntés jogi alapjait megvetették.

Kizárta a törvény a nemzetőri szolgálatból mindazokat, akik köztörvényes bűncselekmény miatt korábban büntetve voltak (4. §). Az ilyen jellegű bűncselekményt elkövető nemzetőröket törölni kellett a nemzetőri lajstromból, fegyverüket elvették tőlük (5. §).

A törvény a nemzetőrség azonnali megszervezését írta elő. Ennek értelmében, a megyékben, a szabad királyi városokban és a kiváltságos kerületekben haladéktalanul létre kellett hozni azokat a bizottságokat, amelyek a szervezést megkezdték és irányították (2. 6. 7. §).

A nemzetőri szolgálatra kötelezett egyén maga döntötte el, hogy lovas vagy gyalogos szolgálatot vállal (8. §). Tisztjeit kapitányig az őrsereg maga választhatta. Ennek megtörténtével vált hivatalosan megalakítottá a nemzetőrség. Erről a tényről, valamint a létszámokról, az alakulat szerkezeti helyzetéről, a megválasztott tisztekről az alispánok, illetve sz. kir. városok esetében a főtisztviselők tettek jelentést a honvédelmi miniszter felé. A nemzetőrség tisztjeit az illetékes miniszter javaslatára Magyarországon a nádor, a kapcsolt részeken a bán nevezte ki (9. §). A nemzetőrség fővezérét a nádor volt jogosult kinevezni (10. §).

Rendelkezett a törvény a kötelező gyakorlatozások rendjéről is. Ezt a kormány, illetve a törvényhatóságok körébe utalta (11. §). A nemzetőrök fegyverekkel történő ellátása tekintetében elég szűkszavúan fogalmaztak a törvényalkotók. A „szolgálatához szükséges fegyverek” körét ugyanis nem határozták meg. Joggal feltételezhetjük azonban, hogy azok megegyezhettek a korábbi fegyveres polgárőrség katonai felszereléseivel. A fegyverekkel nem rendelkező nemzetőrök felszerelését az állam magára vállalta (12. §).

¹³ KÁLLAY I. op. cit. 256—258. o. KÁLLAY István: A városi önkormányzat hatásköre Magyarországon 1686—1848. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1989. 49—52. o.

A nemzetőrség tagjait a törvény a magyar rendes katonasággal egyenrangúaknak ismerte el. Díjazás tekintetében azonban megkülönböztették a helybeli, illetve a külső szolgálatot. Előbbiért nem, utóbbiért viszont a szolgálat idejére díjuk a rendes katonasághoz hasonló mértékben került megállapításra (13. §).

A nemzetőrsegről szóló törvénycikk második fejezete a Felügyelés a fegyverekre címet viseli. A 14—16. § az állam által a nemzetőrség számára biztosított fegyverek felügyeletéről, pontos nyilvántartásáról, elosztásukról és kiadásukról intézkedik. A törvény az állam által a nemzetőrök rendelkezésre bocsátott fegyverek kapcsán a személyes anyagi felelősséget hangsúlyozza.

A törvénycikk harmadik fejezete, a 17—35. § a nemzetőri Szolgálat részleteit szabályozza. A törvény különbséget tett a nemzetőri szolgálat rendes és rendkívüli esetei között (17. §). A rendes nemzetőri szolgálat során, amikor „...a közcsend és béke rendkívüli zavarodásának... jelentései nem mutatkoznak...” a nemzetőrseggnek csupán a szükséges rendőrségi feladatokat kellett ellátnia. Természetesen csak saját községének határain belül. Ilyenkor, a helybeli nemzetőrtest vezénylése alapján felváltva, a polgári hatóság által felszólítva adtak szolgálatot a nemzetőrök. A felszólítást követően a feltétlen engedelmség követelmény volt. Amennyiben a nemzetőr a szolgálatra sor előtt szólítottatott fel, parancsnokságánál panaszt tehetett. Fegyvert csak a szolgálatra felszólítás után foghattak a nemzetőrök, s fegyveresen, mint testület tanácskozási joggal nem bírtak. Erőszakot csak meghatározott esetekben alkalmazhattak (18—20, 22—26. §). Nagy figyelmet fordított a törvény a nemzetőrség tevékenységének polgári hatóság általi szabályozására, felügyeletére (24—25. §).

Rendkívüli esetekben minden „besorozott” nemzetőrnek fegyverforgási kötelezettséget írt elő a törvény. Az ilyen helyzetekben a nemzetőrség a saját községén illetve törvényhatóságán kívül is alkalmazható volt (21—22. §).

Később megalkotandó rendeletek körébe utalta a törvény a szolgálati vétségek esetében az eljárási és büntetési rendet, valamint az őrsereg ruházatára és egyéb rendszeresített felszerelésére vonatkozó kérdések kidolgozását (27—28. §). A büntetés kérdésében egyelőre csak egy rendelkezés született, amely megtiltotta a nemzeti őrsereg tagjainak testi fenyegetését (31. §).

A törvény végrehajtását a minisztérium — rendkívüli okok felmerülése esetén — felfüggeszthette (29. §). A nemzetőrség feloszlításának jogát az uralkodó rendeleti úton gyakorolhatta azzal a megkötéssel, hogy legkésőbb egy évvel a feloszlítás után a nemzeti őrsereget újjólag meg kellett alakítani (30. §).

Törvény mondta ki a szolgálat köteleességszerű ellátásának követelményét (33. §), s ennek betartása érdekében a nemzetőröket az őrsereg zászlajára esküdtetelre kötelezték. Az eskü szövegét a 34. § rögzítette: „*Én NN. Esküszöm az élő Istenre s a többi a királynak és alkotmányának hűséget, elöljáróimnak engedelmséget, esküszöm, hogy polgártársaimnak személyét és vagyonát minden törvénytelen megtámadás ellen, elöljáróim felhívására oltalmazom, a közcsendet, békét és nyugalmat sem nem háborítom, sem háborítani nem engedem, általában minden szolgálati köteleességemet, midőn tőlem megkívánnatik, pontosan teljesítem, és leszek polgári elöljáróim vezérlete alatt hű őrje az alkotmánynak, a törvénynek és a hazának. Isten engem s a t.*”

Végezetül a nemzetőrsegről szóló törvény utolsó, 35. §-a, a nemzetőrseggel kapcsolatos valamennyi rendeletalkotási és intézkedési jogkört a hadügyminisztérium illetékességi körébe utalta.¹⁴

IV. AZ IDEIGLENES NEMZETŐRSÉG MŰKÖDÉSE AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK ELFOGADÁSAIG

A Nemzeti őrseregről szóló XXII. törvénycikk 1. és 3. §-a értelmében a polgárőri szolgálatra 1848-ban kötelezett székesfehérvári polgárok mindannyian megfeleltek a törvényi előírásoknak. Ebből következően ők „a nemzetőrségbe beírandók” lettek és „fegyveres szolgálatot a törvény szerint” tenni tartoztak.¹⁵ 1848 tavaszán tehát az az érdekes helyzet állt elő, hogy időlegesen ugyan, de egyszerre és egymás mellett létezett két fegyveres testület is a városban. A polgárőrség és az alakulóban lévő nemzetőrség.

Az áprilisi törvények április 11-i szentesítéséig a nemzetőrség megszervezésére vonatkozó utasításokat a március 17-i és március 22-i miniszterelnöki körlevél szabályozta, majd pedig a szervezés országos koordinálására létrehozott Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány (MOIB) leiratai. Ezek az iratok valójában a készülő törvény szellemében keletkeztek, s elsősorban a közrend, a közbiztonság a „személy- és vagyonbátorság” megóvását tartották az alakuló nemzetőrsegek legfőbb feladatának. A törvény megszületéséig ideiglenesnek nevezhető székesfehérvári nemzetőrséget 1800 fő alkotta. Soraikban a törvényi előírásnak megfelelő vagyonosokat és a vagyoni cenzust el nem érő szegényebb elemeket is lehetett találni. Fegyverzetük főként a polgárőrség raktáraiban található fegyverekre épült, de a budai katonai főparancsnokság komáromi készletéből is szerzett a város további 500 db szurony nélküli puskát. Ezekkel a fegyverekkel az ideiglenes nemzetőrség megkezdhette gyakorlatozásait.¹⁶

¹⁴ Mtt. op. cit.

¹⁵ Mtt. op. cit.

¹⁶ MAGONY Imre: Székesfehérvár nemzetőrei 1848-ban. Ma Kiadó — Városi Levéltár. Székesfehérvár, 1998. 12—13. o. URBÁN Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Akadémiai Kiadó, Bp. 1973. 17—18., 28. o.

A fehérvári nemzetőrségnek hamarosan éles helyzetben kellett bizonyítania, hogy karhatalmi feladatokra ténylegesen alkalmas. Pulszky Ferencnek, a MOIB teljhatalommal felruházott kormánybiztosának utasítására, az 1848. április 9-i fehérvári Megyeház téren tartott népgyűlést kellett biztosítaniuk a Mórról Fehérvárra vezényelt reguláris lovassággal együtt. A népgyűlést Pulszky hívatta össze azzal a céllal, hogy ha kell erővel is visszavonassa azt az április 5-i fehérvári népgyűlési határozatot, amelynek értelmében a fehérvári zsidó családoknak három napon belül el kell hagyniuk Székesfehérvárt. A népgyűlés, amelyen Pulszky végül visszavonatta a zsidóellenes határozatot, ideges és feszült hangulatban zajlott le. A nemzetőrségnek és a katonaságnak a karhatalmi erőmutogatáson kívül más feladat szerencsére nem jutott.¹⁷

V. A XXII. TÖRVÉNYCIKK GYAKORLATI ÉLETBE LÉPTETÉSE SZÉKESFEHÉRVÁRON

Az áprilisi törvények szentesítését követően újabb lendületet kapott a nemzetőrség szervezése. A már elkészült nemzetőri lajstromokat a tanács utasítására felülvizsgálták és az új összeírásokat a törvény betű szerinti szellemében kezdték elkészíteni. A nemzetőri összeírások haladéktalan megkezdésére egyébként a miniszterelnök április 22-i körlevele is felszólította a törvényhatóságokat. A miniszterelnök másnapi, április 22-i rendelete pedig ezen túlmenően a nemzetőri lovasság létrehozásáról intézkedett.

Székesfehérvár város tanácsa a május 27-i városi közgyűlésen tárgyalta a Hamvasy Emér városi kapitány által készített nemzetőri fegyelmi szabályzatot. A szabályzat és a lajstrom elfogadását követően döntés született a nemzetőr századok megalakításáról. A tanács a nemzetőrség főparancsnoki tisztét ifj. Batthyány Istvánnak ajánlotta fel, s ilyen tartalmú kérést fogalmazott meg a hadügyminisztérium irányába is.

Az összeírt 1848 fő nemzetőr — csupán 50 fő kérte felvételét a lovas nemzetőrök sorába — 12 egyenlő létszámú századba sorolása június elejére befejeződött. A polgárőrség tagjait is ekkor sorolták be a nemzetőri századokba, s ezzel összeolvadt a két, karhatalmi feladatokat ellátó fegyveres testület. Az összeírt nemzetőröknek a városi lakossághoz viszonyított aránya megközelítette a 8%-ot.

A nemzetőrök ünnepélyes eskütétele 1848. június 11-én pünkösöd vasárnapján a Vásár téren volt. A törvény szerinti tisztválasztás — századonként egy-egy kapitány és főhadnagy, két-két alhadnagy és őrmester, valamint tizenkét tizedes — június 22-re befejeződött, s június 25-én a pótlólagos eskütételre, a hónap végén pedig a nemzetőrségi orvosok megválasztására is sor került.

A székesfehérvári nemzetőrség törvény szerinti megszervezése tehát éppen befejeződött, amikor június végén a városban állomásozó katonaságot elvezényelték. A város védelme és a karhatalmi szolgálat teljes ellátása ezzel a székesfehérvári nemzetőrségre hárult. Időközben július 16-án ifj. Batthyány Istvánnak le kellett mondania a nemzetőrségi parancsnoki tisztségéről, miután a város országgyűlési követnek választotta, s a két tisztség a Nemzetőrségi Haditanács rendelete értelmében összeférhetetlennek bizonyult. Helyére Zinner Károly kapitány és Niczky János tanácsos került.¹⁸

VI. AZ ÖNKÉNTES „MOZGÓ” NEMZETŐRSÉG MEGSZERVEZÉSE SZÉKESFEHÉRVÁRON

A nemzetőrség intézménye békés, polgári keretek között bizonyára megtalálta volna a helyét az áprilisi törvények által megteremtett, újonnan megszülető magyar közbiztonsági-karhatalmi rendszerben. Az 1848 nyarán kibontakozó délvidéki és horvátországi események azonban a nemzetőrségnek egészen más jellegű fejlődési irányt szabtak. Hamar be kellett látni, hogy a törvény által előírt cenzusos nemzetőri kiállítási rendszer csak addig működik, amíg a nemzetőrök rendfenntartó szolgáltatásait a község, város határain belül kell teljesíteni. A nemzetőrség a XXII törvény cikk által meghatározott formában hosszú távon alkalmatlannak bizonyult komoly katonai feladatok ellátására. A nemzetőrség intézményének megreformálása tehát 1848 nyarának egyik legfontosabb megoldásra váró feladata lett.

Az első lépést a hadügyminiszter 1848. július 25-i rendelete jelentette, amelyben többek között a nemzetőrök önkéntes toborzására szólította a törvényhatóságokat. Az önkénteseknek napi 8 ezüst krajcárt ajánlott a kincstár. Székesfehérvár városa ugyan ezt az összeget még további 16 krajcárral megtoldotta, s számos szociális ígérettel próbálta az önkénteseket minél nagyobb létszámban csatasorba állítani, de az önkéntesnek állás lehetőségét csak a korábban összeírt nemzetőrökre vonatkoztatta. A nemzetőri cenzussal nem rendelkezőket tehát — akik számára vonzó lehetett volna a felajánlott napidíj — kizárták a kvalifikációból. Végül mindössze 300 fő önkéntes jelentkezését tudta regisztrálni a város. A harctéri szolgálat ugyanis egyáltalán nem volt vonzó a módos városi polgárok számára.

¹⁷ PULSZKY Ferenc: Életem és korom. I. S. a. r. az előszót és a jegyzeteket írta OLTVÁNYI Ambrus. Magyar Századok. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1958. 341—347. o. ERDŐS Ferenc: A polgári forradalom és szabadságharc története Fejér megyében 1848—1849. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 12. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár, 1798. 28—30. o. VIDOS Géza: Székesfehérvár nemzetőrei az 1848—49. évi szabadságharcban. Magyar Katonai Szemle, 1943. 4. sz. 166—167. o.

¹⁸ MAGONY I. op. cit. 13—24. URBÁN A. op. cit. 119., ERDŐS F. op. cit. 61—62., VIDOS G. op. cit. 167—168

Csányi László kormánybiztos

A kormány 1848. augusztus 15-én szánta el magát a nemzetőrség intézményének gyökeres reformjára, s elrendelte a vagyoni cenzust mellőző és a szolgálat idejére honvédségi zsoldfizetéssel járó önkéntes mozgó nemzetőr — zászlóaljak toborzását Székesfehérváron, ahol már több mint két hete tartott a toborzás, komoly eredmény nem volt várható. Augusztus 17-én pedig a kormány arra az esetre, ha a horvátok betörtének az országba, általános népfelkelést hirdetett.

A Dráva-vonalon ezalatt egyre feszültebbé vált a helyzet. Csányi László kormánybiztos lényegében csak a közvetlenül érintett Baranya, Somogy, Zala, valamint a kissé távolabbi Veszprém, Tolna és Vas megye nemzetőreire számíthatott. Megerősítésükre augusztus 17-én levélben tudakolta Székesfehérvár tanácsától, hogy önkénteseik mikor tudnának a Dráva irányába indulni. Székesfehérváron azonnal, majd pedig a kormánybiztos újabb sürgető levelének hatására lázas harci készülődés kezdődött. Hamvasy Emért felmentették városkapitányi tisztségéből és századosi rangban az önkéntes mozgó nemzetőrség parancsnokává kinevezték. Megkezdődött az önkéntesek felfegyverzése, ruházati anyaggal történő ellátása, gyors ütemű kiképzése. A katonák kiállításának és eltartásuknak csaknem valamennyi költsége a várost terhelte. Ennek mérséklésére és a költségek fedezésére gyűjtést is rendeztek a városban.

Az önkéntes mozgó nemzetőrök felszerelésével egy időben került sor a fehérvári nemzetőr alakulat őrnagyi — parancsnoki tisztének végleges betöltésére. A tanács javaslatára a hadügyminiszter augusztus 24-én Zuber Antalt, a későbbi honvéd alezredest kinevezte a székesfehérvári nemzetőrség őrnagyává.

Az ünnepélyes eskütételre és az önkéntesek elvonulására 1848. augusztus 30-án került sor. A kivonuló állomány 274 közből, 4 tisztből, 1 orvosból, 1 táborigazból, 15 altisztből, a zászlótartóból, 3 dobosból és 2 csapatutasból állt. A Hamvasy vezette „Fehérvári zászlóalj” nem hozott szégyent a városra. Mindvégig fegyelmezetten és kötelességtudóan viselkedtek. Harci szellemük, harci moráljuk kifogástalan volt, s Csányi kormánybiztos is elismerően szólt teljesítményükről.¹⁹

VII. A HORVÁTOK SZÉKESFEHÉRVÁRON

A hírre, hogy 1848. szeptember 11-én a Jellačić vezette horvát haderő Varasdnál átlépte a magyar határt és elindult az ország belseje felé, Székesfehérvárott szeptember 13-án és 15-én rendkívüli tanácsulást tartottak. Itt született döntés a népfelkelési bizottmány megalakításáról, a városi nemzetőrség mozgósításáról, valamint a városi Állandó Bizottmány felállításáról.

A magyar hadvezetés Székesfehérvár kiváló földrajzi-stratégiai fekvése miatt ezt a várost jelölte a magyar haderő gyülekezési pontjául. Székesfehérvár ezekben a napokban erősített katonai táborra emlékeztetett. Szeptember 24-én azonban Székesfehérvár feladásáról született döntés, s szeptember 26-án hajnalban az utolsó magyar katona is elhagyta a várost. Az elvonulók magukkal vitték a fehérvári nemzetőrség fegyvereinek egy részét is, nehogy az ellenség kezébe kerüljön. A városba szeptember 26-án délután bevonuló horvátok azonnal fosztogatásba kezdtek. Így találták meg a városházán a nemzetőrség ott elhelyezett, de korábban el nem menekített fegyvereinek másik részét.

Székesfehérvárt a győzedelmes pákozdi ütközet után, október 1-jén hajnalban hagyták el a horvát csapatok. Jellačić azonban egy kb. 1200-1500 fős horvát helyőrséget hagyott a városban. Feladatuk Roth tábornok Székesfehérvár felé menetelése, de a pákozdi eseményekről mit sem tudó dandárának bevárása, a Fehérvárra telepített horvát katonai kórház őrzése, valamint a városban létesített hadtáp, illetve élelmiszerraktár őrzése volt.

A horvát katonák naponta ismétlődő garázdálkodásait megunva, a fehérvári polgárok Szász Ferenc és Peterdy Gábor nemzetőr kapitány irányításával, egy spontán piaci összetűzést kihasználva, 1848. október 3-án, előbb kisebb tüzharc után az élelmiszerraktár őrését, majd a horvát helyőrséget lefegyverezték. Székesfehérváron tehát a nemzetőrséget támogató népfelkelés hozta meg a katonai sikert. Így aztán amikor Roth tábornok horvát alakulatai október 4-én a már magyar csapatokkal megerősített Székesfehérvár közelébe érkeztek, egyetlen megoldás nyílt csupán számukra, a visszavonulás. Ez azután október 7-én, Ozoránál, horvát fegyverletétellel végződött.

A Hamvasy vezette fehérvári önkéntes nemzetőrök egészen a Lajtaiáig jutottak Móga altábornagy haderejébe osztagva. Az otthontól távol eltöltött hónapok, az egyre hűvösebbé váló idő, majd pedig a schwechati csatavesztés alaposan

¹⁹ BONA Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848—49. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1983. 17., 343. o., ERDŐS F. op. cit. 61—64. o., MAGONYI L. op. cit. 25—34., 36—37. o. VIDOS G. op. cit. 168—169., o. Urbán A. op. cit. 166. o.

aláásta harci szellemüket. Napirenden voltak a szökések, s a különböző függetlenséért. Hamvasy csak nagy nehézségek árán tudott rendet és fegyelmet tartani a decemberre 222 főre apadó századnál. Az önkéntes mozgó nemzetőr század mozgásáról nincsenek biztos adataink. Nagy valószínűséggel a feldunai hadtest alárendeltségében hajtották végre a téli visszavonulást, s a többi önkéntes nemzetőr alakulathoz hasonlóan a fehérváriakat is beosztották az újonnan létrehozott honvédszászlóaljakra.²⁰

VIII. ÖSSZEGZÉS A NEMZETŐRÉG TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Székesfehérvár szabad királyi városban már a nemzetőrség gondolatának megszületését évtizedekkel megelőzően kialakult a városi polgárok fegyveres katonai szolgálata, a városi polgárőrség. Hőskora a napóleoni háborúk időszakára nyúlik vissza, de a reformkor évtizedeiben is folyt szervezőmunka. A polgárőrség működésével és működtetésével együtt járó több évtizedes szervezőmunka beért 1848 tavaszán, amikor Pest-Buda után, vidéken elsőként Székesfehérváron indult meg a nemzetőrség megalakítása.

Székesfehérváron már a törvény megszületése előtt magas szervezetségi fokot ért el az ideiglenes nemzetőrség. Az 1848. évi XXII. törvénycikk aztán részletes szabályozásával megteremtette a városi nemzetőrség törvényes kereteit. Székesfehérváron mintáértékűen került sor a nemzetőrök összeírására, századokba sorolására, a tisztválasztásra. 1848 júliusára szervezett és gyakorlatozó nemzetőrsége volt Székesfehérvárnak.

Az 1848 nyarán kialakult katonai helyzet szükségessé tette a nemzetőrség új típusának, az önkéntes „mozgó” nemzetőrségnek a megalakítását. Székesfehérvár ezt a kötelezettségét is teljesítette, s önkéntes nemzetőr századot szerelt fel és indított a hadszíntérre. A város önkéntes nemzetőreit egészen Székesfehérvár 1849. január 7-i császári megszállásáig figyelemmel kísérte, velük a kapcsolatot tartotta, a nemzetőrök zsoldját fizette.

A nemzetőrség katonai teljesítményét, harcértékét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy felkészültségük, fegyverzetük meg sem közelítette a reguláris hadseregek szintjét. De nem is ez volt a feladatuk. A nemzetőrségnek nem reguláris haderőt kellett helyettesítenie, — bár a magyar hadvezetés kényszerből erre is felhasználta 1848 nyarán — hanem karhatalmi, rendfenntartó feladatokat kellett ellátnia. Erre a szerepre egyébként alkalmasnak bizonyult. Mint ahogyan arra is — s ezt éppen az október 3-i székesfehérvári példa bizonyítja legjobban —, a nemzetőrség tagjai, a helyi lakossággal összefogva, akár az ellenséges vonalak mögött is, a hazai terepet kiválóan ismerve és kihasználva, zavarták és nyugtalanították az ellenség utánpótlási vonalait.

Az önkéntes, mozgó nemzetőrszászlóalj jelentősége egyrészt abban állt, hogy megfelelt egyfajta bűjtött honvédtoborzásnak, másrészt pedig katonái átesve az első tűzkeresztségen, az alakuló új honvédszászlóalj utánpótlási anyagát is biztosították.

Székesfehérvár népe mindvégig kitartott az 1848—1849-es forradalom és szabadságharc oldalán. Ennek egyik ékes bizonyítéka nemzetőreinek 1848-as szereplése.

Honvédtoborzás

²⁰ MAGONY I. op. cit. 35—44. VIDOS G. op. cit. 169—173. ERDŐS F. op. cit. 79—91. GÖRGEY István: 1848 júniusától novemberéig. Okmánytár. (1848. szeptember 23—1848. október 16/S. a. r. a bevezetőt írta, az okmánytár, jegyzeteket és mutatókat összeállította KATONA Tamás. Magyar Helikon. Bp., 1980. 11—15. o.

A FIUMEI KÉRDÉS 1848—1849-BEN

A csodálatos tengerparti kikötőváros történelme messzire nyúlik az időbe, legkevesebb a római korig.¹ Jelentőségét, fontosságát már önmagában hányattatott sorsa is bizonyítja. Velence, Trieszt „gyámkodása” alól kellett felszabadítani olykor, máskor a magyar „uralmat” sérelmezte a horvát nemzet. Fiume (Rijeka) Eris almájaként lebegett és cserélődött a magyar állam és a horvát társállam között a nemzeti kérdés korszakában. Végül mindkét nemzet hősi harcaiban, 1848—1849-ben a katonai-politikai összeütközés tárgyává vált a magyarok és a horvátok között.

József trónörökös (a későbbi II. József császár) 1775-ben tanulmányutat tett az osztrák tengerparton. Ekkor arra a következtetésre jutott, hogy Rijekát is támogatni kell Trieszttel szemben, és át kell adni a magyar állam kereskedelme céljára. Az átadást 1776. október 20-án Fiume lakossága nagy lelkesedéssel fogadta. Ekkor keletkezett ünnepi költemény sorai is kifejezik ezt: „*A magyar jegyes, egy újabb Perseus, fölmenti Fiumét az idősebb testvér, Trieszt zsarnoksága alól.*”

A horvát nemzeti mozgalom, az ún. illirizmus már a 19. század elején felvette nemzeti követelése sorába Rijekának Horvátországhoz csatolását. Jellačić bán rendkívül jó politikai érzékkel éppen Fiume elfoglalásával aratta első katonai sikerét. Népszerűsége ennek következtében a horvát nemzet körében magasra emelkedett. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Fiume nagyjából olasz, osztrák, német és magyar lakossága mindig is ellenezte a horvát fennhatóságot és a Magyarországhoz tartozást kívánta.

I. FIUME ÁLLAMJOGI HELYZETÉNEK VÁLTOZÁSAI 1848 ELŐTT

A Duino-ház 1366-ban felmondta a hűbéri alárendeltségét az aquileai pátriarkának és a Habsburg-házat ismerte el urának. Innentől kezdve Fiume és tengerpartja bekerült a Habsburgok érdekkörébe.

A Duino-ház 1399-ben kihalt, csak leányágon folytatódott. Wallsee Rambert gróf unokája 1466-ban mint állam-birtokot engedte át Fiumét III. Frigyesnek. Miksa császár 1515-ben a városnak a leghívebb (fedelissima) jelzőt adományozta a velenceiekkel vívott háborúban való helytállásáért és hűségéért.

I. Ferdinánd 1530-ban megerősítette összes statutumát és növelte a város önállóságát, a statutumok egészen 1836-ig érvényben voltak. I. Lipót császár 1659-ben Fiume számára saját lobogót engedélyezett, amelyet a város a tengeren is használt. IV. Károly császár (III. Károly magyar király) 1717-ben a várost szabadkikötői státusszal látta el. A város önkormányzata 1723-ban a Pragmatica Sanctiot külön, a saját nevében fogadta el. A várost és környékét 1776-ban Horvátországhoz csatolták. József trónörökös javaslatára azonban az 1779. április 23-i Mária Terézia-féle diploma szabadkereskedelmi várossá nyilvánította és közvetlenül Magyarországhoz rendelte.

Az 1807. évi IV. tc. Magyarországhoz tartozását újból megerősítette. A franciák uralma alá került 1809-ben, Franciaországhoz csatolták Illír tartomány néven a mai Szlovénia, Horvátország tengerparti részét. Az angolok szállták meg 1813-ban a Napóleon elleni háborújukban, mivel a terület tartós birtokbavételére nem gondolhattak, Fiume kikötőjében az összes hajót felégették, úgy távoztak. Osztrák fennhatóság alá jutott 1814-ben, de már 1822-ben I. Ferenc ismét visszacsatolta Magyarországhoz. Ebben az államjogi helyzetben érte meg az 1848—1849-es forradalmat és szabadságharcot.

II. FIUME KÉPVISELŐJE A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSBEN

1. Joseph Susani és családja

Az olasz eredetű család nemességszerző őse, Susani Miklós az osztrák örökösödési háborúban (1743—1748) Észak-Itáliában harcolt a franciák és az olaszok ellen. A Pó-folyó síkságáról alakulata Petazzi parancsnoksága alatt Bajorországba vonult. Ez valószínűleg 1745-ben történt, amikor Bajorország kivált a Habsburg-ellenes szövetségből.

Susani Miklós az olasz és a bajor hadszíntéren szolgálva szerzett katonai érdemeket, amelyeket Mária Terézia 1751. augusztus 20-án kelt nemeslevéllel (armalissal) jutalmazott.²

¹ Az egész dalmát tengerpart avar birtok volt. Árpád parancsára honfoglalóink is elfoglalták egészen Durazzoig (Duresig). A szerk.

² Povijesni Archiv Rijeka (Rijeka Történeti Levéltár), Archivski fond obitelji Dell' Argento (RO—1.) serija Spisa Susanni. A Susani család nevét Sisaninak írtuk, mert Susani József országgyűlési képviselő Kossuth Lajoshoz stb. írt leveleit így írta alá. Ezúton is köszönetet mondok Boris Zakosek főlevéltárosnak, aki a Susaniak nemeslevelét fénymásolatban egyéb források másolataival együtt megküldte és összeállította Susani József rövid életrajzát

Ez a nemeslevél az előkelő címeres armálisok sorába tartozik, első lapjára felfestették a család címerét. A címer leírása: csücskös pajzs vízszintesen kettéosztva, majd a felső rész függőlegesen hasítva. A jobb ezüst mezőben egymás fölött két aranyörves fekete agár lebeg, a bal vörös mezőben, ékben végződő, arany-fekete sakkozatú, kettős szelemen foglal helyet. Az alsó kék mezőben erősen hullámzó vízen fehér bárka úszik, három fehér árbocán egy-egy fehér zászló. A bárkában három férfi evez, a középső kék, a két szélső vörös öltönyben, mindhárom fekete kalappal. A pajzs fölötti sisak koronájából vörös oroszlán emelkedik ki, jobbájában kivont kardot tart. Foszladék jobbról arany-kék és balról ezüst-vörös.

A képeretbe foglalta címer alatt tengeri kikötő tornyai láthatók, fölötte középen a Szent Koronás magyar címer lebeg, tőle jobbra kerek pajzsban koronás oroszlán, balra kerek pajzsban Dalmácia három koronás oroszlánfeje foglal helyet.³

Megállapítható tehát, hogy a Susani család nemesítése Magyarország és kapcsolt részeinek területére történt, egyébként ezt közli is a nemeslevél.

A Susani család nemesítése az egyenes ági leszármazókra érvényesen történt, 1751-ben Susani Miklósnak Márkus, János, József és Margit, Ursula, Antónia nevű gyermeke volt, akiket az oklevél fel is sorol.

A már említett katonai érdemeken felül megjegyzendő, hogy a Susani család már ekkor foglalkozott tengeri hajózással és hogy birtokai, lakhelye nyilvánvalóan a történelmi jog szerint Magyarországhoz tartozó adriai tengerparton voltak.

Az 1751-ben a gyerekek sorában szereplő Susani Márkus zenggi (senyi) patrícius, 1776-ban a legnagyobb hajótulajdonos Rijekán, 1787-ben pedig a károlyvárosi hajókereskedők között szerepel.⁴

Susani Márk, mint fiumei kormányzósági tanácsos, 1791. május 27-én kelt kereskedelmi javaslatában kérte a magyar kormányzati szerveket, hogy igyekezzenek elhárítani a tengeri magyar kivitel akadályait folyószabályozással, útépítéssel, kikötőépítéssel, kereskedelmi és hajózási kódex megalkotásával és a belső széttagoltságot megszüntető „kereskedelmi provincia” megszervezésével.⁵

Susani János, valószínűleg az 1751-ben szereplő János fia, fiumei patrícius, kormányzósági tanácsstag, 1815 szeptemberében királyi küldött néhány városban. Felesége Johanna dell' Argento bárónő, régi trieszti patrícius család sarja. Ennek a családnak egyik ága már a 16 században Fiumében élt. Ők Susani József (Giuseppe) szülei.

Susani József 1809 augusztus 17-én született Fiumében.⁶ A gimnáziumot Velencében és Laibachban (Ljubjana) végezte el. Jogot tanult a grazi, bécsi és pozsonyi egyetemen, ügyvédi gyakorlaton Pozsony vármegye hivatalában volt, ügyvédi vizsgáját Pesten tette le. Tisztviselői állást vállalt 1832 májusától a Fiumei Királyi Kormányzóságon (Regium Gubernium Fluminense).

Később dolgozott a Császári és Királyi Kereskedelmi Váltótörvényszéken, a Kamarai Tengerkerület Bíróságán írnokként. A Fiumei Királyi Kormányzóság jegyzője volt 1840-től. Ebben az évben elnyerte a városi patrícius rangot és tagja lett a patrícius tanácsnak. Ettől kezdve folyamatosan emelkedett a ranglétrán 1848-ig. A Kereskedelmi Váltótörvényszéknek és a Tengerészeti Konzulátusnak a fiumei elnöke. A Fiumei Királyi Kormányzóság VII. fizetési osztályának elnöke, a Fiumei Kapitányi Törvényszék elnöke (Sede Giudizaria Capitanile).

2. Susani József magyar országgyűlési képviselő 1848—1849-ben

Fiume városának és a tenger mellékének közgyűlése (publica congregazione generale) 1848. június 14-én országgyűlési képviselővé választotta és Pest-Budára küldte az első felelős népképviseleti országgyűlésbe.⁷ Susani hamarosan megérkezhetett a fővárosba és átadta megbízólevelét, mert az igazolási választmány elfogadta megválasztását, amelyet a képviselőház 1848 július 18-i ülésén be is jelentettek.

Ekkorra már kiéleződött a Tenger melléken az olaszok és a horvátok közötti viszony. Kiss Pál fiumei kormányzó István nádorhoz írt jelentésében már vázolta, hogy az „illir mozgalom” Fiumét és a tengerpartot el akarja szakítani Magyarországtól, a nádor 1848. április 5-én vette kezébe a jelentést.⁸

Az 1848. április 11-én szentesített törvények sorában XXVII. tc. szabad királyi városok rangjára emelte Fiumét és Buccarit, aminek értelmében a közigazgatást szabadon választott tanács és képviselőtestület végezte, az ellenőrzés joga a királyi kormányzót illette meg. A kormányzó nevében egy-egy alkapitány gyakorolta volna az ellenőrzést, il-

³ A címer leírását a címereslevél fénymásolata és Nagy Iván: Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. X. Pest, 1863. 411. alapján készítettük

⁴ Igor KARAMAN: Jadranske studije (Adriai tanulmányok). ICR, Rijeka, 1992. passim.

⁵ KOSÁRY Domokos: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I. Bp., 1970. 462. *Informatio in materia commercialis, 1791. május 27., Motiva propositionis unis provinciae commercialis maritimae gubernialis erigendae, Reflexiones per quaesita et responsa, informatoriae pro iis, qui nuncquam fuerunt in Littorali Hungarico, concernentes propositum Districtum Dommercialem assignandum Gubernio Hungarico tanquam absolute necessarium pro commercio Hungarico rite regulando.*

⁶ Povijesni Arhiv Rijeka, Zbirka maticnih knjiga (K-4.), knjiga br. 424. — matica krstnih Rijeke 1786—1812. 1809. augusztus 14. o.

⁷ Povijesni Arhiv Rijeka, Gradsko poglavarstvo Rijeka (JU-2.) knjiga br. 199. Zapisnici sjednica „Publica congregazione generale 1848.”

⁸ HORVÁTH Jenő: A magyar kormány adriai politikája 1848—1849. Bp., 1927. 13. o.

letve szervezte volna a városok katonai védelmét. Május közepén ki is nevezték Fiume alkapitányává az olasz Tasoni Ágostont, Buccariba pedig a horvát Smaich Bertalant.

Május elején a béke már nagyon törékenynek látszott. A magyar minisztertanács 1848. május 8-án foglalkozott először Fiume katonai védelmével, bár ekkor az osztrák hadügyminiszter szerint Fiume és a Tengeremlék biztonságát a nápolyi és a szardíniai flotta támadása veszélyeztette és nem a horvátok. Deák Ferenc igazságügy miniszter azt a javaslatot terjesztette elő, hogy két tüzérszázadot küldjenek Fiuméba és Buccariba. Deák hozzátette a horvát mozgalom törekvésére célozva, hogy ezek a tüzérszázadok aligha fogják elérni céljukat Zágrábon keresztül. Ezután Zágráb megkerülésével küldték a századokat, de azok elvtévedtek és sohasem érkeztek meg a tengerpartra, valahol Alsó-Ausztriában kötöttek ki.⁹

Buccari város tanácsa a feszült politikai-katonai helyzetben 1848. július elején úgy döntött, hogy Jellačić bán törekvései mellé áll, vagyis megszakította a jogi kapcsolatot Magyarországgal. A magyar kormány ezek után számtalan intézkedést próbált tenni Fiume védelmére. Erdődy Nepomuk János, az új kormányzó szilárd híve volt a magyar forradalomnak és szabadságharcnak és természetesen meg akarta tartani ezt a fontos kikötővárost magyar fennhatóság alatt. Ennek érdekében megszervezte a városban a Nemzeti Gárdát (Guardia Nazionale), amely tulajdonképpen a magyar nemzetőrség része volt, csak hát olaszosan a „gárda” megnevezés jobban csengett. Ez a polgári milícia 1848. augusztusában jött létre, felfegyverzésére azonban már nem jutott idő, mert a horvát nemzeti mozgalom ekkorra már teljesen körülfárta Fiumét és elvágta a külvilágtól.

Fiume horvát megszállása tulajdonképpen már 1848. májusától a levegőben lógott. Mindenki tudta, hogy be fog következni, azok is, akik a legjobban elleneztek. Maga Susani József, magyarországi nemes, magyar országgyűlési képviselő, kormányzósági hivatalnok stb. azon munkálkodott, hogy a város megmaradjon a magyar forradalom oldalán. Paolini fiumei polgár 1848. július 30-án levelet írt Susaninak, amelyben valóságos istencsapásnak nevezte azt a tényt, hogy Fiume területileg nem kapcsolódik közvetlenül Magyarországhoz, azaz *corpus separatum*.¹⁰

Nagy Sándor Dalmáciából érkezett hajón Fiuméba, majd Triesztbe, itt adta levelét postára 1848. augusztus 3-án, amelyben Susanit tájékoztatta a dalmát képviselők magyar szimpátiájáról, miközben azok Bécsbe utaztak. Ennek a bizalmas tájékoztatásnak a hatására is, Susani 1848. augusztus 8-án hosszabb levélben kifejtette Batthyány Lajos miniszterelnöknek elképzelését a Dalmáciában kifejtendő magyar propaganda ügyében. Kossuth Lajoshoz 1848. augusztus 11-én írt levelet, amelyben javaslatot tett arra az eshetőségre, ha a horvátok megszállnák Fiumét, hogyan lehetne az ottani kincstárt előlük megmenteni. Miközben jó előre figyelmeztette Kossuthot a várható horvát támadásra, aközben bizakodó is lehetett, mert 1848. augusztus 24-én Kossuthoz újabb levelet intézett Fiume város kívánságairól az 1848. évi költségvetéssel kapcsolatban.¹¹

A Batthyány-kormány 1848. augusztus végére már odáig jutott, hogy az augusztus 27-i minisztertanács kimondta határozatban, megelégszik a független Horvátországgal, mint szövetséggel, a magyar tengerpart, Fiume, valamint a hozzávezető út biztosítása fejében. Jellačić ekkor azonban már nem tárgyal.

Hiszen Jellačić-tyal 1848. augusztus 26-án közölte Bécs, visszavonják azt a királyi rendeltet, amelyik felfüggesztette báni állásából, bár a bán addig sem törődött sokat azzal a rendelettel. Ezekben a napokban az osztrákok fokozták a fegyverszállítást Horvátországba, a horvát csapatok felvonultak a Drávához, hogy a Tengeremléket elzárják minden segítségtől.

A Habsburg vezetés, a bécsi hadügyminisztérium a magyar forradalom elleni támadás napját 1848. augusztus 31-re tűzte ki. Augusztus 28-án Josip Bunjevac, zágrábi alispán ultimátumot intézett Erdődy János kormányzóhoz, amelyben felszólította a hatalom átadására. Ezt Erdődy azonnal jelentette a magyar kormánynak. Augusztus 31-én Jellačić csapatai nagyobb ellenállás nélkül birokba vették a várost és a tengerpartot. A túlerő és a Nemzeti Gárda fegyvertelensége következtében elmaradt Fiume katonai védelme, hiszen a horvát helyőrség már hónapokkal előbb kinyilvánította, hogy nem engedelmeskedik a kormánynak.¹²

A Fiume elleni horvát katonai támadás nyitotta meg, a bécsi terveknek megfelelően, a Magyarország elleni intervenciót. Erdődy János kormányzó 1848. augusztus 31-én átadta a hatalmat a város felett. Az új kormányzó Jellačić lett, ami már önmagában is mutatja a város jelentőségét. Erdődy 1848. szeptember 1-jén eltávozott.¹³

Szeptember 4-én Jellačić-ot hivatalosan is visszahelyezte a bécsi kormányzat báni méltóságába.¹⁴ a bán szeptember 11-én főerőivel átkelt a Dráván és megindult Magyarország fővárosa ellen. A Velencei tó partján megívott pákozdi—sukorói csatában szeptember 29-én a horvát hadsereg vereséget szenvedett, a bán Bécsbe menekült.

⁹ Az 1848—49. évi népképviselői országgyűlés. Szerk.: Beér János. Bp., 1954. 160. o.

¹⁰ HORVÁTH: i. m. 15, 46—47. o.

¹¹ Uo. 15—16, 43—44, 45. o.

¹² Uo. 18. és Elenco dei signori graduati delle stabile guardia nazionale in Fiume. Tipografia reg. Governiale dei fratelli Karletzky. Valamint HORVÁTH Lajos: Fiume és nemzeti gárdája 1848-ban. Hadtörténelmi Közlemények 1998. Megjelenés alatt

¹³ HORVÁTH: i. m. 71—74. o.

¹⁴ Uo. 80—81, 84—86, 87—88. o.

Susani József országgyűlési képviselő 1848. szeptember 4-én tagja lett a Bécsbe menendő úgynevezett 100-as küldöttségnek, amely szeptember 5-én el is indult az osztrák fővárosba.¹⁵ Szeptember 9-én fogadta a küldöttséget V. Ferdinánd, az uralkodó kiterő válasza a panaszokra meggyőzték a küldöttséget, hogy semmi keresnivalójuk nincs Bécsben. Világossá vált, hogy ettől kezdve a fegyverek fognak dönteni.¹⁶

Szeptember 10-én visszaérkezett a küldöttség Pestre, ahol hatalmas néptömeg várta a híreket. A szeptember 11-i országgyűlésen felolvasták István nádor levelét, amellyel feloszlatta a kormányt. Ezen a napon este, Budára, küldöttség ment a nádorhoz, hogy Jellačić csapatainak a visszaparancsolását kérje, többek között. A küldöttség tagjai között ott volt Susani József, a már elfoglalt Fiume országgyűlési követe is.¹⁷

Windisch-Graetz császári csapatainak közeledtével 1848. december 31-én úgy határozott az országgyűlés, hogy működésének színhelyét átteszi ideiglenesen Debrecenbe. Másnap Pest-Buda kiürítése megkezdődött. Susani József már nem követte az országgyűlést Debrecenbe, mert az igazoló választmány jelentésében 1849. március 1-jén a távollétüket nem igazolt képviselők között szerepel, akiket lemondottaknak tekintettek.¹⁸

3. Susani József volt „Fiume tengerparti” képviselő élete

Annak ellenére, hogy Fiume horvát megszállását és Horvátországhoz csatolását, amely 1868-ig tartott, ellenezte, mégsem kompromittálta magát Susani súlyosan. Osztrák hivatalos megítélés szerint azok a képviselők lettek politikailag hullák, akik jelen voltak Debrecenben a Habsburgok trónfosztásán 1849. április 14-én. Susani nem volt jelen, ezért működése mérsékeltnak volt tekinthető.¹⁹

Susani 1849-ben visszavonult Isztriába, ahol nagybátyjától, Josip Dell’ Argentotól örökölt krsani birtokán gazdálkodott. Újabb hivatali szolgálatba a császári és királyi igazságügyi minisztérium 1857. december 24-i rendelete juttatta, amikor az első fokú kérelmezési úrbéri bíróság elnöke és tudósítója lett Zágrábban. Ezek a bíróságok a jobbágyszabadságadást végezték, megbízatása 1861-ig tartott, amikor elbocsátották, majd 1864. október 1-jei hatállyal nyugdíjazták. Másodszor is Krsanba vonult vissza és teljesen a földművelésnek élt, jelentős mezőgazdasági tanulmányokat publikált ebben a korszakában.²⁰

Megbetegedve Albonában telepedett le báró Lazzarini család védőszárnyai alá. Itt hunyt el 1880. július 26-án szívbetegekben.²¹

Német nyelvű gyászjelentése még további adatokkal szolgál életének történetéhez. Ebből kiderül, hogy agglegény volt, ezért egyetlen élő nővére, Katharina, Sax von Rothenburgné adta ki a gyászjelentést. Felsorolt címei között ebben szerepel, hogy az Agramban működő úrbéri törvényszék nyugalmazott tanácsosa, isztriai országgyűlési képviselő, több tudományos akadémia és egyesület megbecsült tagja volt.²²

III. Fiume és Nemzeti Gárdája 1848-ban

Az 1848—1849-es forradalom és szabadságharc első hónapjaiban már kibontakozóban volt délen a szerbek és a horvátok ellenmozgalma, sőt ellenforradalma és katonai támadása. A honvédelem egyik fegyveres erejét kívánta megteremteni Batthyány Lajos miniszterelnök, aki Mészáros Lázár hadügyminiszter Itáliából való megérkezéséig, a hadügyet is vitte azzal, hogy május 17-én elrendelte 10 000 fős nemzetőrség felállítását toborzás útján.

A kibontakozó magyar-osztrák küzdelemben hamarosan elveszett Dalmácia és Fiume, valamint a magyar tengerpart megtartása is kérdésessé vált. Természetesen Fiume elvesztése irányába ható okok közül a legelháríthatatlanabb volt annak földrajzi fekvése. Egy fiumei polgár július 30-án valóságos istencsapásának nevezte a Magyarország és Fiume közé „beékelődő” Horvátországot, Giuseppe Susanihoz, Fiume város magyar országgyűlési képviselőjéhez írt levelében.²³

A Batthyány-kormány 1848. augusztus végére már odáig jutott, hogy az augusztus 27-i minisztertanács határozata kimondta, megelégszik Horvátországgal a puszt szövettségi viszonyban Fiume és a magyar tengerpart, valamint a hozzávezető út biztosítása fejében. A horvátok ekkor már nem tárgyaltak.²⁴

A Batthyány-kormány gróf Kiss Pál helyébe Erdődy Nepomuk Jánost küldte fiumei kormányzónak 1848 tavaszán, korábban varasdi főispán volt, amely tisztség a családjában öröklődött. Erdődy mindvégig szilárdan kitartott a forradalom és szabadságharc oldalán, Fiumét meg akarta tartani magyar fennhatóság alatt.²⁵

¹⁵ SPIRA György: A magyar forradalom 1848—49-ben. Bp., 1959. 347. o.

¹⁶ HORVÁTH: i. m. 21, 102. o.

¹⁷ BEÉR: i. m. 215. o.

¹⁸ Uo. 219. o.

¹⁹ Uo. 846, 849, 887. o.

²⁰ Boris ZAKOSEK főlevéltáros rövid Susani életrajza

²¹ La Bilancia, 27, luglio 1880. (1880. július 27.)

²² Országos Széchényi Könyvtár, Bp., Gyászjelentések

²³ HORVÁTH i. m. 71—74. o.

²⁴ SPIRA i. m. 347. o.

²⁵ HORVÁTH i. m. 41. o.

Ennek érdekében megszervezte a Nemzeti Gárdát (Guardia Nazionale), amelynek maga lett a főkapitánya Fiumében és a magyar tenger melléken. Ez az alakulat tulajdonképpen a Nemzetőrség része volt, annak ellenére, hogy olaszos nevet viselt, a városban a „gárda” jobban csengett.²⁶

A zászlóalj (battaglione) parancsnoka Scarpa Pietro, adjutánsa Mitrovich Gabriele, zászlóalj orvosa Rinaldi Dottore Pietro, az 1. divízió (két század) orvosa Gelcich Dottore Francesco, a 2. divízió orvosa Giacich Dottore Antonio Felice, a 3. divízió orvosa Gustini Adolfo, városi orvos, zászlótartó Simunich Ignazio, tamburmajos (Capo-Tamburo) Matcovich Anselmo. A neveket a forrásnak megfelelő rendszerben közöljük, ugyanis arról van szó, hogy magyar névrendszerben írták azokat (elől a családnév, hátul a keresztnév). Ez azért figyelemre méltó, mert ezzel ellentétes a horvát és az olasz névrendszer is.

Mint látjuk a parancsnoki tisztikar, a törzskar tagjai elsősorban olaszok, másodsorban horvátok. Az összesen hat század kapitánya (százados) ugyancsak, kivéve a 6. századot, amelyé Ürményi László. Rajta kívül még három magyart találunk az egész zászlóaljban, Horthy Mihályt, aki az 5. század első tisztje, Farkas Rodolfót, aki a 2. század tisztje és Szilágyi Nicolót (a keresztnévét olaszul írják), aki a 2. század tizedese. Az elenchus a gárda legénységének a névsorát nem tartalmazza. A magyaroktól valamivel több az osztrák-német nevű, például Wickmayer Giuseppe a 4. század és Seemann Francesco az 5. század tizedese.

A fiumei Nemzeti Gárda tiszti névsora 1848. augusztusában készült a m. kir. kormányzóság Karletzky nyomdájában.

A horvátok nemzeti mozgalmi eltérő erősséggel bontakoztak ki a magyar tengerpart szakaszán, Fiume mindvégig hű maradt hazánkhoz.

Buccariban, amelynek kapitánya volt Erdődy kormányzó, június végén a városi tanács Jellačić mellé állt. Ezek után Erdődy kormányzó kapcsolata Buccari és Vinodol kerületével megszakadt teljesen, Fiume körülzárva a horvát ellenforradalom erőivel nézett szembe.²⁷

Ezekben a hónapokban, főleg Kossuth Lajos terve alapján, megkezdődött Fiumében a magyar haditengerészet létrehozása, különös tekintettel a Dalmáciában folyó magyar agitáció tengeri haderővel való alátámasztására, amely megvalósulás jótékonyan hatott volna a dalmáciai magyarpárt megerősödésére.²⁸ A nemzeti tengeri haderő, haditengerészet történetére most nem kívánunk kitérni.

A nagyvonalúan és időben felállított fiumei Nemzeti Gárda felfegyverzése elháríthatatlan nehézségbe ütközött. Miközben a kormányzó által főparancsnokolt zászlóaljnak alig jutott fegyver, aközben a forradalom előtti korszakból örökölt fiumei helyőrség horvát katonái teljesen felszereltek voltak. Parancsnokuk már június végén, július elején megtagadta az engedelmességet a kormányzónak, Erdődy erről 1848. július 4-én kelt levelében értesítette Kossuth Lajost.

Augusztus folyamán a fiumei polgárok, Susani országgyűlési képviselő és maga a kormányzó is számtalanszor kérték a kormánytól, a nádortól Fiume megvédését és a fiumei kincstár biztonságba helyezését. Nem történt semmi, mivel a forradalmi Magyarországnak erre nem telt az erejéből. Fiume tényleg elérhetetlen sziget volt a horvát ellenforradalom hullámai által nyaldosva.

Augusztus végére Fiumét és a magyar tengerpartot teljesen körülvették Jellačić erői és szimpatizánsai, akik a városban sem voltak kevesen. Augusztus 28-án Josip Bunjevac, zágrábi alispán ultimátumot intézett Erdődy János kormányzóhoz, melyben felszólította a hatalom átadására.²⁹

Az események háttérében az állt, hogy augusztus 26-án Bécs közölte Jellačić-tyal, visszavonják azt a királyi rendeltet, amelyik felfüggesztette báni állásából. Az ellenforradalmi támadás kezdő napjául Bécs augusztus 31-ét jelölt meg.³⁰

Ezen a napon Jellačić csapatai benyomultak Fiuméba és nagyobb ellenállás nélkül birtokba vették azt. A túlerő és a Nemzeti Gárda fegyvertelensége következtében elmaradt a város katonai védelme, hiszen a horvát legénységű helyőrség ugyanis Jellačić mellett állt.³¹

IV. A magyar-horvát kiegyezés és Fiume

A Fiumei Bizottmány 1865. december 16-án kelt levelében azt kérte a magyar országgyűléstől, hogy „Fiume közvetlen unióját Szent István koronájával” valósítsa meg.

²⁶ Povijesni Archiv Rijeka (Rijeka Történeti Levéltár), Elenco dei signori graduati della stabile guardia nazionale in Fiume. Tipografia reg. Governiale dei fratelli Karletzky.

²⁷ Horváth i. m. 18. o.

²⁸ Krámlí Mihály: Az „Implacabile” kísérlet az önálló magyar haditengerészet felállítására 1848-ban. Hadtörténelmi Közlemények 1997/1. passim.

²⁹ Horváth i. m. 21–22. o.

³⁰ Spira i. m. 237. o.

³¹ Svjedocanstva jednog zdanja — prigodom 100 obljetnice izgradnje palace Pomorskog povijesnog muzeja Hrvatskog primorja. Rijeka, 1996. 114–115. o.

Horvát katona

A magyar országgyűlés képviselőházában 1866. január 10-én olvasták fel ezt a folyamodványt. Zsedényi Ede 1867. május 25-én a koronázási hitlevél vitájakor már másodszor vetette fel, hogy Fiume csatoltassék vissza Magyarországhoz, mert a koronázási hitlevél a legszorosabb összefüggésben van az ország területi épségével, azt tehát helyre kell állítani. Andrássy Gyula miniszterelnök ekkor jelentette be, hogy az országgyűlésbe Fiume város képviselőit már meg is hívták.

I. Ferenc József 1868. november 17-én szentesítette a magyar-horvát kiegyezésről szóló törvényt, amelynek 66. §-a rendezte Fiume kérdését. „*Horvát—Szlavon- és Dalmátországok területéhez tartozóknak ismertetnek el: 1. mindazon terület, mely jelenleg Buccari városával és kerületével együtt Fiume vármegyéhez tartozik, Fiume városa és kerülete kivételével, amely város, kikötő és kerület a magyar koronához kapcsolt külön testet (separatum sacrae regni coronae adnexum corpus) képez, melynek mint ilyennek, külön autonómiájára és erre vonatkozó törvényhozási és kormányzati viszonyaira nézve, Magyarország országgyűlése és Horvát—Szlavon- és Dalmátországok gyűlése és Fiume városa közt küldöttségi tárgyalások útján közös egyetértéssel lesz megállapítás eszközölendő.*”

Vagyis az történt, hogy a horvát törekvések kielégítésére nézve Fiume megye Horvátországhoz került, Fiume városa és kerülete pedig Magyarországhoz. A legtöbb gondot azonban az okozta a jövőben, hogy a törvény befolyást engedett a zágrábi országgyűlésnek Fiume város és kerülete igazgatásában, ami az autonómia nyilvánvaló és nagymérvű megsértésére adott lehetőséget.

Ráadásul, amikor a törvény három tényezőnek (magyar és horvát törvényhozás, Fiume törvényhozása) közös egyetértése alá rendelte Fiume törvényhozási és kormányzati viszonyainak a kimunkálását, megállapítását, akkor nem intézkedett arról, hogy azt milyen módon vigye véghez.

Súlyosbította a helyzetet, hogy az 1868. évi XXX. tc. 70. szakasza szerint a magyar-horvát kiegyezés törvényét kiegészíteni, megváltoztatni csakis ugyanazon a módon lehet, ahogy az létrejött. Vagyis a Fiume ügyében függőben hagyott kérdések, illetve a jövőben felmerülő problémák Horvátország hozzájárulása nélkül nem oldhatók meg.

A horvát küldöttség 1868. november 7-én végnyilatkozatot tett, miszerint amíg az összes kérdést sikerült rendezni, addig egy provizórium lépjen életbe, ezt a magyar küldöttség is elfogadta. Ezek alapján keletkezett a magyar országgyűlés 1871. július 21-én kelt I. Ferenc József öfelségéhez intézett előterjesztése a teendők iránt, amelyet az uralkodó július 28-án teljes egészében jóvá is hagyott.³²

Fiume államjogi helyzete lényegében az I. világháborúig nem változott. A magyar gazdaság, politika és kultúra fokozatosan tért nyert a városban és a tengerparton a horvát és az osztrák ellenében, miközben olasz jellege, ami az idők mélyén gyökerezett, nem szenvedett csorbát a magyar fennhatóság alatt. Az Osztrák-Magyar Monarchiát és az ezeréves Magyarországot rombadöntő I. világháborús békek szakították el Fiumét, a magyar tengerparti kaput hazánktól. Az ezután következő sűrű sorsfordulók a város és tengeri kereskedelme hanyatlását okozták. A jelenlegi helyzet reménykeltő, a város a horvát—magyar „kiegyezés” során nagy szerepet játszhat a jövőben.

Honvédek

³² Országgyűlés Naplója és Irományai c. kötetek a megadott ülésnapoknál

PARASZTMOZGALMAK VESZPRÉM MEGYÉBEN 1848—1849-BEN

A KÉRDÉSKÖR KUTATÁSA, FORRÁSAI

A magyar történetírás hosszú időn át nem vett tudomást az 1848—1849. évi parasztmozgalmakról. A kortárs liberális nemesi történetírás éppúgy a nemzeti függetlenség megteremtéséért és a polgári átalakulásért vívott küzdelmek feltárását és bemutatását tekintette elsődleges feladatának, mint később — ha más megfontolásból is — a polgári történetírás.

Közös jellemzőjük, hogy a parasztság megmozdulásainak, sorsproblémáinak különösebb jelentőséget egyik irányzat sem tulajdonított. A jobbágyfelszabadítás történelmi jelentőségének elismerésével a kérdéskört lezártak tekintették.

A parasztmozgalmak társadalmi súlyát először a polgári radikális és szocialista szemléletű történetírók érzékelték.

Szabó Ervin 1921-ben Bécsben kiadott, s a 48-as társadalmi és pártharcokról szóló könyvében a parasztság mozgalmával is foglalkozott. Révai József az 1930-as években, Ember Győző 1949-ben marxista megközelítésben értékelte a parasztmozgalmakat. Ezen túlmenően Ember az 1848 tavaszán—nyarán végbement parasztmozgalmak válogatott dokumentumait is közzétette.

Az elmúlt fél évszázad alatt résztanulmányok és forráskiadványok sokasága jelent meg, de a közlemények javarésze túlértékelt, s egyoldalúan, osztályharcos nézőpontból mutatta a parasztmozgalmakat. A megjelent publikációk azt sugallják, hogy a parasztmozgalmak 1848 őszeig lezajlottak, s 1849-ben már nem került sor megmozdulásokra. Ez a nézet azonban nem állja meg a helyét.

Előadásom címében azt ígéri, hogy a Veszprém megyei parasztmozgalmakról adok hírt. Helybeli hallgatóim bizonyára csalódní fognak, mert a tapolcai járás szóba sem kerülhetne — ugyanis a járás a történeti Zala megyéhez tartozott, amelynek területe 1946—1950 között rendeződött át. Hogy a csalódást elkerüljem, néhány zalai példát is szeretnék felhozni.

Milyen forrásokból ismerhetők az 1848-as parasztmozgalmak? A kutató számára gazdag nyomtatott és levéltári forrásanyag kínálja magát:

- kiindulópontként a megjelent helytörténeti irodalmat kell választanunk (Lipták Gábor—Zákonyi Ferenc könyvét, Cserny Margit, Kopasz Gábor tanulmányait, a helytörténeti lexikon kötetei szűkszavúak);
- a lázadó parasztokról beszámolnak korabeli újságok levelezői, (Pesti Hírlap, Munkások Újsága, Budapesti Híradó, a győri Hazánk stb.);
- megemlékeznek a napló- és emlékiratírók. Közülük Hunkár Antal, Fiáth Ferenc memoárját, Francsics Károly emlékirását, a pápai bencés rendház naplóját, a zirci história domust, Vidovics Ágoston pápakovácsi plébános naplóját emelem ki;
- második forráscsoportként hasznosítható a községek és a városok fennmaradt töredékes levéltári anyaga, a vármegyehatóság levéltára, a minisztériumi levéltárak (Belügyminisztérium, Igazságügyminisztérium) az egyházi levéltárak: Veszprémi Érseki Levéltára, Pápai Református Egyházi Kerület Levéltára, Soproni Evangélikus Egyházi Kerület Levéltára, a bakonybéli, tihanyi bencés apátság levéltára, végül az uradalmi levéltárak (pl. utólagos kárbecslések).

Azon esetekből, amelyekből „ügy” lett, a közigazgatási és bírósági fórumok iratanyagában találunk adatokat; a szóban elintézett ügyek — s bizonyára sok ilyen lehetett, mert a társadalom szóbeliségben élt — örökre feledésbe merültek.

VESZPRÉM MEGYE 1848-BAN

Veszprém megye 1848 elején a Dunántúl fejlett, területileg közepes megyéi közé tartozott. Közel 190 000 lakosának a 60%-a katolikus volt, de jelentős súlyt képviseltek a protestáns felekezetek és a zsidóság is, amely leginkább Pápán összpontosult.

A megye társadalma elsősorban mezőgazdaságból élt; az iparfejlődés megrekedt a céhes keretek között; jobbára a 19. század első felében alapított kisüzemek (pápai pipagyárak, kéménycserépgyár, Városlőd kerámia üzeme, herendi porcelángyár, a papírmalmok stb.) manufakturális szinten működtek, munkáslétszámuk ritkán haladta meg az 50 főt.

A megye politikai életét az uradalmakat irányító világi és egyházi nagybirtokosok határozták meg, de velük szemben már eredményesen vette fel a harcot a megyei tisztújításokon és az országgyűlési választásokon a jómódú

liberális köznemesség vékony rétege, amely meg tudta győzni a kismemesek tömegeit. A megye — akárcsak Zala — abban a sajátos helyzetben volt, hogy a nemesség aránya a helyi társadalmon belül magas volt: míg országosan a nemesség az összlakosságnak alig 5%-át tette ki,^{*} addig Zalában ez az arány 9%, Veszprém megyében 13-15% volt. A nemességen belül a kis létszámú gazdag arisztokraták^{**} és a köznemések mellett a kisbirtokos vagy birtoktalan nemések tömegei határozták meg a vármegyei politika arcúlatát.

1848-ban a vármegyék vezetőinek nemcsak a volt jobbágyság, hanem a paraszti színvonalon élő kismemesek elégedetlenségével is szembe kellett nézniük.

TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK ÉS PARASZTMOZGALMAK

1848 tavasza a magyarországi parasztság számára olyan tömeges sorselmenyt jelentett, amelynek hatása ma is kimutatható a népi tudatban. Az április 11-én szentesített törvények erejénél fogva megszűnt az egyházi tized, az úrbéri tartozás, kimondták a közteherviselést és a törvény előtti egyenlőséget. Az úriszék eltörlésével, a feudális jogintézmények megszűntével a jobbágyság felszabadult a sok személyi függés alól.

Köztudott, hogy az országgyűlés által március 18-án elfogadott két legfontosabb törvénytervezetet: az úrbéri viszonyok és a papi tized eltörlését, a közteher bevezetését szinte azonnal kinyomtatták és megküldték a törvényhatóságoknak.

A hatóságok az országgyűlés berekesztéséig általában mindkét felet: a földesurakat és a parasztokat is türelemre, önmérsékletre intették. Batthyány Lajos miniszterelnök már kinevezése napján, március 17-én arra hívta fel a törvényhatóságokat, hogy minden lehetséges eszközzel biztosítsák a békés átalakítást, a közrend és a közbiztonság fenntartását. A törvények szentesítéséig, az országgyűlés berekesztéséig terjedő időben, a közbiztonsági kérdésekben a helyhatóságok a Dunántúlon is a maguk hatáskörében jártak el. A pesti Közbiztonsági Választmány mintájára közcsendbizottságokat állítottak fel, a polgárőrség átalakításával megszervezték a nemzetőrséget, népképviselői alapon kiegészítették az önkormányzati testületeket és élén politikai felvilágosító munkával igyekeztek megnyugtató közvéleményt, hogy elejét vegyék a parasztmozgalmaknak és antiszemita zavargásoknak.

Az átmeneti szakasz lezárultával április közepétől kezdve a kormányzat szigorúan a törvények rendelkezései alapján kezdte meg a polgári berendezkedés kiépítését, s törvénytiszteletre szólította fel a népet is.

A márciusi napok felhőtlen ünnepi hangulata egy csapásra szertefoszlott, amikor áprilisban és májusban a településeket járó szolgabírák, vagy az általuk vezetett küldöttségek felvilágosították a köznépet a törvények valódi értelméről, s a vagyoni census figyelembevételével megkezdték a nemzetőrség újjászervezését. Valójában ekkor derült ki, hogy a jobbágyság felszabadítás korlátozott: a törvények — vagy kissé túlértékelve: az alkotmány rendelkezései — személyileg mindenkit szabad állampolgárrá tettek, de földet (állami garanciavállalással) csak a volt úrbéres telkes jobbágyságnak juttattak. Mindazok, akik nem úrbéres viszony keretében használták a földbirtokot, kizárattak a jótéteményből. Országosan a paraszti népesség közel háromnegyede jutott kisebb-nagyobb földtulajdonhoz, s elindulhatott a szabadparaszti fejlődés útján. A parasztság tízezrei — az úrbéres házas és a házatlan zsellérek, továbbá ún. kontraktualisták, kurialisták, majorsági zsellérek mezőgazdasági bér munkásokká váltak.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a változások igazi nyertesei a volt úrbéres gazdák teljesen elégedettek voltak a törvényhozók munkájával. Nekik is bőven akadtak sérelmeik, hiszen a nagyobb részt 1836 után végrehajtott földrendezések (legelő elkülönítés, tagosítás) során a földesurak rosszabb minőségű, nehezen megközelíthető, határrészen lévő földet méretek ki nekik, az úrbéri állományon kívül földeket (irtványföldek, remanenciális földek) pedig a maguk allodiumához csatolták, de előfordult az is, hogy az úrbérpótló szerződések megújításakor megrövidítették a jobbágyság haszonvélteli jogait (pl. kocsmáltatás).

Így a parasztok 1848 tavaszától egyszerre kívánták rendezni régi, 1848 előtt, s az újabb, az áprilisi törvények végrehajtása nyomán keletkezett új sérelmeiket. Tették ezt annak ellenére, hogy a törvények a már lezárt úrbéri pe-

Barabás Miklós: Nemzeti divatkép
1846. Akvarell, papír, 270 x 313 mm
Kiscelli Múzeum, Budapest

Torockói népviselet az 1850-es években

* A szerzőnek ez az adata biztosan téves. Ebben az időben Magyarországon minden huszonnegyedik ember nemes. — A szerk.

** Az „arisztokraták” kifejezés ebben az összefüggésben nehezen értelmezhető. — A szerk.

Magyar népviselet
a 19. század közepén

rek ellen jogorvoslati lehetőséget nem biztosítottak, a folyamatban lévő pereket pedig a polgári törvényszékre (alispáni bíróságra) utasították. (L. Az 1848: X. tc-et az összeállításról, legelő elkülönözésről, faizásról!)

Sajátos helyzetben voltak a dunántúli borvidéken élő, szőlőműveléssel foglalkozó parasztok, akik viszont azt sérelmezték, hogy a törvények nem törölték el a szőlődézmát. Az ő panaszai csak a szüret előtt szűntek meg, mivel a népképviselői országgyűlés szeptember 15-én megszüntette a szőlődézmát.

Hátrányos helyzetbe kerültek azok a paraszti közösségek is, amelyek 1848 előtt önkéntes örökváltási szerződést kötöttek földesuraikkal, s annak rendje-módja szerint kifizették a váltásdíj esedékes részleteit. Hiába fordultak 1848-ban az igazságügy minisztériumhoz, hogy térítse meg kárukat, erre az állam — amely a földesurak kárpótlását is csak a jövőben tervezte — nem volt hajlandó, de ha az lett volna is, pénzügyi fedezet nélkül képtelen lett volna eleget tenni a parasztság 1%-át kitevő örökváltásos réteg igényeinek.

Történettudományunk az elmúlt ötven évben kiemelt figyelmet fordított az 1848-as munkás- és parasztmozgalmakra; a parasztmozgalmakat az 1950-es, 1960-as években többnyire az antifeudális küzdelmek sorában, a „nép haladó harcának fontos szakaszaként” mutatták be.

A koncepciózus beállítást szerint a parasztok 1848-ban „mezőgazdasági termelés feudális viszonyainak” teljes felszámolásáért küzdöttek. 1849-ben azonban a nemzeti érdekeket tartották szem előtt, s ha elvéve elégedetlenségüknek is hangot adtak, az már nem volt olyan jelentős, mint az előző évben. Vagyis — állították — a nemzeti érdekek háttérbe szorították az osztályrendeket: a parasztság félretette személyes sérelmeit és vált vállhoz vetve sorakozott fel a haza megmentésére.

Azóta a kutatás bebizonyította, hogy a parasztmozgalmak 1849-ben sem szűntek meg, legfeljebb arról lehet szó, hogy az elégedetlenkedők hangját elnyomta a csatazaj.

A hagyományosan konzervatív felfogású parasztság a Dunántúlon 1848-ban nem egy határozott ideológia jegyében, hanem helyzetének javítása érdekében; nem egymással szövetséget keresve, hanem elszigetelten lépett a küzdőterre. Először elégedetlenségének hangot adva, aztán közigazgatási panasz formájában, majd erőszakos eszközökkel nyúlva keresett megoldást bajaira.

Társadalomtörténeti értelemben meggyőződéseim szerint nem is beszélhetünk szervezett parasztmozgalmakról: a társadalmi modellváltás során keletkezett konfliktusok és azok kezelési módjairól van szó. A parasztság bizonyos csoportjai egy olyan történelmi helyzetbe kerültek, amelyben nem tudták érdekeiket törvényes eszközökkel érvényesíteni, ezért illegális módszerekkel próbáltak eredményt elérni.

Általánosságban elmondhatni, hogy 1848. márciusában—áprilisában spontán akciókról beszélhetünk. A nagy év tavaszán — ahogy Eötvös Károly nevezte — a törvények félremagyarázásával kívántak eredményt elérni. A helyzet annyira feszült volt, hogy április 10-én a Dunántúlra a „megtámadott vagyon- és közbiztonság” védelmére az ideiglenes kormány — a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány — Széll József és Csányi László miniszteri biztosokat küldte ki.

A jelentésekből már arról értesülhetünk, hogy a hivatalos hatóságok erőteljes fellépése vagy egy-egy katonai alakulat vészjósló megjelenése lehűtötte a kedélyeket. 1848. nyarán — látva, hogy az összeülő népképviselői országgyűlés nem kívánja tovább vinni a reformot — egy újabb elégedetlenségi hullámnak lehetünk tanúi. Majd

arra figyelhetünk fel, hogy 1848. szeptemberétől, a katonai intervenció kezdetétől a harci zajok tompították az elégedetlenkedők hangját.

A paraszti elégedetlenség tipikus formáit ragadhatjuk meg, ha a paraszti közösségek vármegyékhez, vagy a kormányhatóságokhoz küldött folyamódásait megvizsgáljuk. Említettük már, hogy a megmozdulások egyik célja az 1848 előtt keletkezett sérelmek orvoslása volt. Milyen sérelmek keletkeztek a Mária Terézia-féle úrbér rendezés végrehajtásakor és azután?

1. A földesurak a szabályozáskor (az úrbérrendezéskor, vagy a később a tagosításkor) a paraszti használatban volt földek (pl. irtványföldek, remanenciális földek), legelők, erdők egy részét visszavették és saját majorságukhoz csatolták.
2. A legelők, erdők megszorításával csökkentették a volt jobbágyság életterét.

3. A volt földesúri haszonvételek magánkezelésbe vételével vagy bérbe adásával csökkentették a parasztközösségek bevételi forrásait.
4. Előfordult, hogy nem a földbirtokos és parasztjai kerültek összetűzésbe, hanem a volt úrbéres gazdák és zsellérek, akik több jogot követeltek maguknak.

A gazdák sokszor azért kerültek összetűzésbe a zsellérekkel, mert kiszorították őket az önkormányzati hatalomból, s ezzel összefüggésben a közjövedelmek feletti döntéshozatalból.

A „lázadási tüneteknek” egy másik csoportját is el tudjuk különíteni, s ez a törvényi szabályozás hiányosságaira vezethető vissza. 1848. márciusában ugyanis nem volt idő arra, hogy az állami kárpótlás melletti jobbágyfelszabadítás részletkérdéseit megtárgyalják, a jobbágyfelszabadítást következetesen végigvigyék, s előre útját állják a paraszti elégedetlenségnek. A következmények váratlanul érték a miniszteriális kormányzatot, ugyanis:

1. az áprilisi törvényekkel földhöz nem jutott rétegek — a szegényparasztság tízezrei — radikálisan tettleg követelték az úrbéresekhez hasonló elbánást;
2. a kuriális zsellérek az úri lakokra támadtak, megfélemlítették, s helyenként kifosztották kenyéradóikat;
3. más esetben, ösztönös géprombolók módjára, kárt tettek az uradalmi termelőeszközökben;
4. úrbéresek és nem úrbéresek egyaránt kisajátították a törvény által nem rendezett kisebb királyi haszonvételeket: mezővárosok és falvak lakói bitorolták a mészárshéktartás, kocsmáltatás, pálinkafőzés, boltnyitás, sómérés, vásárvámszedés jogát;
5. a parasztság hangadói lázítottak a hivatalos személyek ellen;
6. az egyháznak nemcsak a dézsmát nem fizették többé, hanem minden más egyházi szolgáltatást is megtagadtak: nem fizették a stólapénzt, nem művelték a lelkészek földjeit, nem szállították részükre a szerződésben rögzített tűzfát;
7. előfordult, hogy személyükben is bántalmazták a papokat;
8. nem engedelmeskedtek a helybeli jegyzőnek, az urasági tiszteknek, a vármegyei tisztviselőknek;
9. elfoglalták a törvény szerint az uraságnak járó földeket, leetették a majorsági vetéseket, pusztították a földesúr erdeit — nem sejtve, hogy a kormányzat 1849 után nemcsak az okozott kárt téríteti majd meg velük, hanem az igazságügyi eljárás díját és azon felül a büntetéspénzt is behajtja.

A paraszti akciók intenzitása eltért a különböző dunántúli megyékben, s ez az adott megye birtokviszonyaival függött össze. Azokban a megyékben, ahol jelentős úrbéres birtokos réteg élt — mint Baranyában, Tolnában, vagy főttebb Győr, Komárom vagy Moson megyében — alig találkozunk jelentős paraszti elégedetlenséggel; ellenben Somogy, Vas, Veszprém és Zala megyében, ahol a szántóknak csak 30-40%-a volt úrbéres kézen, jelentős megmozdulásoknak lehetünk tanúi.

Ez utóbbi megyék azok, amelyekben halmozottan jelentkeztek a konfliktusok. A nagy uradalmak mellett az elszegényedett középbirtokosok, sőt az egy telkes nemesek is céltablái a támadásoknak. Veszprém megye délkeleti részén a mezőföldi Szilasbalháson, a mai Fejér megyéhez tartozó, egykoron kis nemesek lakta Mezőszilason élő kuriális zsellérek például már március 27-én fellázkodtak, s mintegy hatszázan fordultak munkaadók ellen. Botokkal és dorongokkal felfegyverkezve keresték fel uraik kúriáit, közölve velük, hogy jövőre sem árendát, sem napszámot nem adnak. Sőt ha a csendesítésükre kivonuló vármegyei tisztviselők felszólítását is semmibe vették. „*Bár erősen fújt a szél — olvashatjuk a hivatalos jelentésben — égő pipáikat intéseinkre le nem vették, s az utcákon fel s alá járva kiabálták, hogy az urak nekik adjanak földet, mert különben nem jól fog lenni.*”

Erről azonban már nem ők, hanem a kivezényelt félszázad katonaság gondoskodott, amely a tömeget lecsillapította, a hangadókat pedig kiemelte és a vármegye veszprémi börtönébe kísérte.

De nemcsak a falvak, a mezővárosok népe is elégedetlenkedett. Veszprém lakossága a két földesúr, a püspök és a földesúr ellen lázadt fel április 6-án és a házankénti bormérési jogot, s a káptalan által elvetett Csererdő visszaadását követelte. Mivel a város vezetősége a nemzetőrségben nem bízott, itt is két század katonaság megjelenése állította helyre a rendet. Négy lázító iparos legény a megye börtönébe került.

A Tapolcához közeli Csehi (a mai Sümegcsehi) lakosai május közepén lázadtak fel. Elfoglalták a veszprémi püspöki uradalom erdőjét, amelyből az erdőöröket is elkergették. Edericsen (Balatonedericsen) június végén megtagad-

Magyarországi németek
népviselete

Román népviselet

Tót népviselet

ták a nemzetőrök Jellačić elleni kivezénylését azzal az indokkal, hogy az „*őrsereghez állani nem a király, hanem az urak akaratja, és a vizekhez azért vonatnak, hogy részletesen az urak által beléöldöstessenek. Hanem mielőtt ez megtörténhessen, minden urakat meg kell ölni.*” Az akciónak itt is az lett a vége, mint a további 18 érintett zalai helységben: a lázítókat börtönbe vetették.

1848 júliusában a Zala- és Veszprém megyei kuriális zsellérek lázadtak fel. A zalai jelentésben arról olvashatunk, hogy több mint 10 helységben nem adták meg a földesúrnak az általuk használt irtásföld utáni járandóságot. A belügyminiszter arra tudott utasítást, hogy az esetleg kellő eréllyel fel nem lépő tisztviselőket, illetve „nemtelen bujtogatókat” is vonják felelősségre, s szükség esetén karhatalom bevetésével állítsák helyre a rendet.

Az elmondottak talán szemléltetik azt a sokszínűséget, amely a paraszti megmozdulásokra jellemző volt. A paraszti akciók számát a dunántúli nagytájon megragadni ma még hiábavaló próbálkozásnak tűnik, azonban törvényhatósági keretek között, s méginkább a települések szintjén már adatszerűen is megragadhatók az események.

PARASZTMOZGALMAK MÉRLEGE

A Veszprém megyei börtön törzskönyvből megtudhatjuk például azt, hogy 1848 áprilisától december végéig a császári csapatok bevonulásáig összesen 72 személyt börtönöztek be. Lázítás, „urasági ellentállás”, „megyei tisztviselő sértegetése” és „elégedetlenség” olvashatjuk a cselekedet minősítéseként. A lázítók háromnegyede paraszt, a többi nagy része mezővárosi iparossegéd.

Ez azonban csupán a jéghegy csúcsa. Pontosabb adatokat kapunk, ha az egyes településeket is megnézzük. Veszprém megye 277 településének 40%-ban történtek kisebb-nagyobb erőszakos cselekmények 1848—1849-ben. A mezővárosoknak 80, a falvaknak 50, pusztáknak 9%-ában derült fény paraszti megmozdulásra. A bűnösöket néhány héttől, néhány évig terjedő börtönre ítélték.

A jogi alapot nélkülöző követeléseket itt is, másutt is elutasították, s a parasztok egy idő után belefáradtak a közdelembe. A következetlenül végig vitt jobbágyfelszabadításnak azonban súlyos következményei lettek, hiszen a majorsági zsellérek többnyire csak a kiegyezés korában váltották meg birtokaikat, az Illyés Gyula által megörökített Puszták népe viszont csak 1945 után szabadult fel a cselédsorból.

Alföldi paraszt

AZ 1848—1849. ÉVI MAGYAR POLGÁRI FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC EMLÉKHELYEI MAGYARORSZÁGON

„Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.”
(Petőfi Sándor: Nemzeti dal)

Több ezres nagyságrendre tehető a mai Magyarország területén az 1848/1849 évi forradalom és szabadságharc jelölt és jelöletlen emlékhelyeinek száma. Ezek több típusa különíthető el. Vannak életrajzi jellegűek, politikai-történeti és hadtörténeti vonatkozásúak. A jelölt emlékhelyek pontos számát megmondani nehéz volna, hiszen ezek száma — tekintettel az ünnepi évre — folyamatosan gyarapodik. Emellett ma még számtalan emlékhely felfedezésre vár. A közelmúltban például a Veszprém megyei Várpalota városának régi temetőjében mintegy félszáz 1848/1849-es nemzetőrnek a sírját sikerült megtalálni és felmérni. Hasonlóképpen az idei ünnepi év, a forradalom és szabadságharc kezdetének 150. évfordulója kapcsán a tapolcai Városi Könyvtár és Múzeum kutatási programjában is nagy szerepet kapott 1848/1849 helyi történetének feltárása, valamint a még fellelhető jelöletlen emlékhelyeknek a felkutatása. Tapolca mezővárosában és a környékbeli falvakban az 1848. áprilisi törvények nemzetőrségi törvénycikke alapján, május utolsó napjaiban írták össze a fegyveres szolgálatra kötelezetteket és az önkénteseket. Az említett összeírások nemrégiben kerültek elő Zalaegerszegen a Zala Megyei Levéltár iratai közül. Felhasználásukkal ebben az évben a Tapolca környéki községek temetőiben falvanként átlagosan kettő-négy 1848/1849-es nemzetőr és honvéd sírját sikerült megtalálni. Olyan személyekét, akikről az egykori összeírásokon kívül semmi nem őrizte meg, hogy annak idején fegyverrel a kézben szolgálták hazájukat.

A magam részéről több mint tíz éve járom hátizsákos gyalogtúrázóként a mai és a régi Magyarország tájait, mindahányszor útba ejtve egy-egy tájegység volt 1848/1849-es csataterét, honvédtemetőit és más emlékhelyeit.

Jelen előadás rövid válogatás a mai ország főleg hadtörténeti jellegű emlékei sorából a végén kitekintve a korabeli Magyarország egykori tájai és szabadságharcos helyszínei irányába.

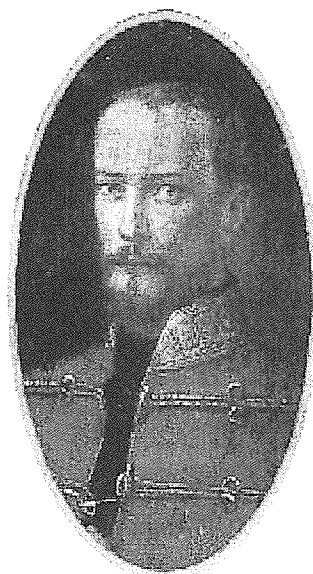
Mindeközben tisztelettel emlékezve 1848/1849 nagy generációjára, az ismert és mára elfeledett nevű tisztekre, altisztekre és a függetlenségi háborút honvédként végigharcolt szegény emberekre, köztük nem utolsósorban a 33. szegedi honvédszászlóalj hadsoraiban, a branyiszkói győztes szuronyrohamban jelenvolt anyai ági honvéd őseimre.

I. 1848/1849 FŐ- ÉS MELLÉKSZEREPLŐINEK SÍREMLÉKEI ÉS EMLÉKJELEI A BUDAPESTI KEREPESI ÚTI TEMETŐBEN

Az utókor ma már méltó helyen és környezetben fejezheti ki nagyrabecsülését a forradalom és szabadságharc politikai, valamint katonai vezetőinek síremlékeinél, mauzóleumainál. A fővárosi Kerepesi úti temető leghíresebb és leglátogatottabb emlékművei a Batthyány Lajos első felelős magyar miniszterelnök, Kossuth Lajos kormányzó és Deák Ferenc igazságügy miniszter hamvait őrző mauzóleum. Mindhárom művészi kivitelezésű, monumentális alkotás, illő nyughely a falaik között porladó történelmi nagyságokhoz.

Egyemtől nem is túlságosan távol nyugszik a két katonai főszereplője a szabadságharcnak: Görgei Arthur és Klapka György honvédtábornok. Görgei sírja az árkádoknál található, rajta mindössze egy szerény díszítettségű kovácsoltvas kereszt két mécsesstartóval és a kereszten lévő zománcozott kis pléhtáblán is csak ennyi áll: „Görgey Arthur 1818. I. 30—1916. V. 21.” Az 1950-es években a Görgeit akkor árulónak kikiáltó politikai rendszer egy személyt fizetett azért, hogy a volt honvéd-főparancsnok sírján minden reggel legyen egy vödörmű emberi ürülék.

Klapka György honvédtábornok síremléke mozgalmas romantikus szobrászati kompozíció. A lépcsőzetes alapon álló emlékművön a tábornok öregkori portré domborműve látható nevével és életének évszámával (1820—1892). A portré alatt a szabadságharcos múlt szimbólumaként egy honvédcső és egy kivont kard

Görgei Arthur

díszlik. Az arcmás fölé, egy az agg hadastyánt sirató „Hungária” jellegű nőalak életnagyságú szobra borul, míg az egész kompozíciót egy magasba nyúló kökereszt koronázza.

Érdekes és országos viszonylatban is ritka az a szerény és kis méretű csoportos bajtársi síremlék, amely a budai vár 1849. májusi ostromában elesett császári törzstisztek, főtisztek és közlegények sírját jelöli.

Felirata: „Buda vára 1849-i császári védőseregének az ostrom alatt hősi halált halt 420 tagja közül itt nyugszik: Edelstadti, Allnoch Alajos cs. kir. 23. gyal. ezredbeli ezredes, Pollini Fülöp, Corini Camillo cs. kir. mérnökkari százados, Fidler Károly, Rosenzweig Lőrinc cs. kir. 23. gyal. ezredbeli hadnagy valamint néhány névtelen harcos.”

II. DÉL-DUNÁNTÚLI EMLÉKHELYEK

1. Dél-somogyi táj a Dráva-mentén, Somogybükkösd térségében Barcs felé nézve

Ezen a terepen húzódott 1848 nyarán a Csányi László kormánybiztos szervezőmunkája révén létrejött drávai védővonalon egy szakasza, amelynek feladata az esetleges horvát katonai akciók megghiúsítása volt. A túl hosszúra nyújtott védelmi vonalon tábori szolgálaton lévő katonai és nemzetőr csapatok aztán 1848. szeptember 11-én kénytelenek voltak a támadásba lendülő Jellačić túlerejű hadai elől visszavonulni.

2. Barcs városa a római katolikus plébánia templommal

1848. szeptember 11-én Jellačić horvát bán mintegy 35 000 főnyi seregével átkelve a Dráván, Magyarország földjére lépett. A két hadoszlopban előrenyomuló sereg északi szárnya Légradnál, a déli szárnya pedig Barcsnál hajtott végre rövid tűzérési előkészítés után sikeres folyami átkelést. Az említett napon a mit sem sejtő Barcs mezővárosára zúduló ellenséges golyóbisokból egy darab máig is látható az eredeti becsapódási helyén. A római katolikus plébánia templom külső déli falában mintegy 3,5 méteres magasságban létszik a hatfontos ágyúgolyó.

3. Ozora község látképe a falu feletti magaslatról és az 1848 október 7-i győzelem emlékműve

Ozori győzelem

1848. szeptember 21-én Jellačić 9000 fős tartalék hadosztálya is magyar területre lépett Drávasztára községnél. A Roth és Filippovics császári tábornok által vezényelt haderő változatos képet mutatott. Felerészben állt csak reguláris katonaságból és horvát határőrökből. Rajtuk kívül nagy számban voltak jelen a hiányos felszerelésű horvátországi önkéntesek, akiknek a harcértéke meglehetősen alacsony volt. A hadosztály Drávasztára térségéből Pécs, Dombóvár, Pincehely útvonalon nyomult Pest-Buda általános irányába.¹ A pákozdai csata után a tartalék hadosztály Perczel Mór honvéd ezredes és Görgei Arthur — ekkor még, mint honvéd őrnagy² — csapataitól üldözve Ozoráig menetelt, de itt a Siónál elakadt, mivel a hidat felégetve találták.³ A túlparton pedig Csapó Vilmos nemzetőr őrnagy —

később nemzetőr ezredes⁴ — vezénylete alatt Fejér, Tolna és Baranya nemzetőrei, meg népfelkelői sorakoztak fel. A bekerített császári hadosztály kilátástalan helyzetbe került és feltétel nélkül kapitulált.⁵

E sikeres magyar fegyverténynek az emlékét ma egy fából faragott emlékmű hirdeti. A református kopjafák stílusát idéző kompozíció a falu feletti szőlőhegy peremén áll, talán pont ott, ahol Csapó őrnagy harcálláspontja volt azon a napon, amelynek dátuma az emlékjel köalapjába is be van vésve: „1848. október 7-én”.

¹ Magyarország hadtörténete I. Főszerkesztő: LIPTAI Ervin. Budapest, 1985. 436—465. o. (Továbbiakban. MHT I.)

² BONA Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848/49. Budapest, 1987. 162. o.

³ MHT I.: 467. o.

⁴ Bona Gábor: I. m.: 467. o.

⁵ MHT I.: 467. o.

III. EMLÉKHELYEK AZ ÉSZAK-DUNÁNTÚLON

1. Csorna városa és az 1849. június 13-i ütközet emlékei

A győzelmes tavaszi hadjárat csatái és Budavár bevétele után Görgei a támadó hadműveletek folytatására készült a Dunától északra. A tervek szerint Kmety György ezredes hadosztálya a Rába folyó vonalán az átkelőhelyeket őrizve kellett, hogy biztosítsa a főerők, Vág-menti harcait. Június 12-én az 5700 főt számláló hadosztály elfoglalta a kijelölt terepszakaszt. Ugyanezen a napon Mosonmagyaróvár irányából előrenyomulva Csorna és Kapuvár térségében megjelent dandára élén Franz Wyss császári vezérőrnagy. Csapataival megszállta Csornát, a tartalékait pedig Kapuváron hagyta. Összesen négy gyalogszázalóval, két vadászszázaddal, hat dzsídászszázaddal és tizenegy ágyúval rendelkezett. Kmety június 13-án Szilsárkánynál összevonta csapatait és két irányból támadást rendelt Csorna ellen. Wyss értesült ellenfele szándékáról és a támadást csapatai már harcrendbe fejlődve fogadták. A csata öt óra körül vette kezdetét. A város körül véres gyalogsági tusa és heves tüzérségi párbaj bontakozott ki. A magyar csapatok érezhető erő- és létszámfölényének hatására Wyss a csata megszakítása mellett döntött. Bősárkány község irányába kezdődött meg a császáriak visszavonulása. Az utóvédet személyesen vezénylő Wyss vezérőrnagyot eközben halálos lövések érték. A csata során, a parancsnokon kívül elesett ötvenöt katona, eltűnt vagy megsebesült 203 fő. A Kmety-hadosztály 53 halottat és 271 sebesültet veszített.⁶

Kmety György ezredes

Az elesett császári tábornoknak a csornai temetőben ma is látható síremléke

Gütz tábornok váci és Hentzi tábornok budapesti sírja mellett — egyike a kevés 1848—49-es császári katonai emlékhelyeknek. A gondosan ápoltságú sírt egy sötét gránithasáb jelöli, amelyen aranyozott betűkkel német nyelvű felirat olvasható. A gránitlapon egy szerény vaskereszt áll. A tábornok leszármazottai állítólag még ma is látogatják időnként katonasírként. Alig pár méterre innen a csatában elesett honvédek tömegsírja látható az álló sötét gránitlapon az alábbi felirattal: „1848. június 13-án a csornai csatában elesett névtelen hősöknek emeltette a Csornai Iparos Társaskör.” Ezenkívül a városka főutcáján a premontrei prépostsági templom közelében, az egyik ház falában egy 3 és egy 6 fontos ágyúgolyó látható a csatát kísérő egykori heves tüzérségi tűz emlékeként. A két, falba fúródott lövedék alatt két márványtábla függ az alábbi szöveggel: „Ezek az ágyúgolyók az 1849. évi június hó 13-án a város falai között vívott győzelmes csatában a házba lövettek be. Rábaközi magyar! Mikor a dicső nap ezen emlékeit szemléled, hazafias érzéssel gondold a hősiessen küzdött és elesett honvédeinkre.” Valamint: „Az eredeti emléktáblát a Csornai Múzeum őrzi. A másolatot a Hazafias Népfront kérésére készítette Fellegi Gábor 1972. június 13.”

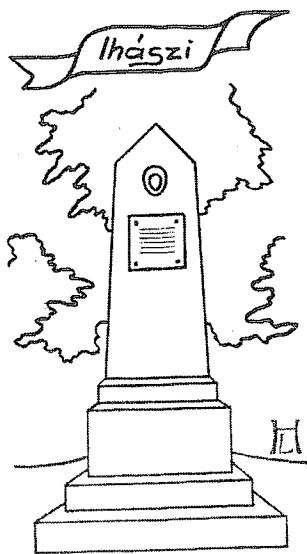
2. Ihász-pusztai szabadságharcos emlékhelyei

Az előzőekben említett Kmety-hadosztály a Pápa közelében lévő Ihász pusztánál vívta a következő, de ezúttal vesztes csatáját 1849. június 27-én. Az ütközet mind magyar, mind pedig császári oldalról főleg heves ágyúpárbaj volt. A szabadságharc ideje alatt az iházi csata volt az egyetlen ütközet a történeti Veszprém megye területén. Június 27-én a Duna jobb partján Haynau tábornok vezette császári főparancsnok nagy erejű támadásba lendült. Az Öttevény és Árpás között előrenyomuló 66 000 főnyi császári katonaság, a Rába folyó vonalánál Kmety György csapataiba ütközött. Még a reggeli órákban a magyar hadosztály előőrsei Árpásnál, majd a zöm Marcaltónél, végül Ihász-pusztánál megpróbálta megállítani a támadást, de eredménytelenül.⁷ Bár Kmety derékhada Ihászinál heves ágyútűzzel fogadta a császáriakat és két órán keresztül lőtte őket, mégis elvágták a magyar csapatok Győr felé tervezett útját.⁸ Az összesen 4592 honvédet és huszárt számláló magyar hadosztály 2-300 fő hősi halott hátrahagyása után alkonyatkor Pápa felé általános visszavonulásba kezdett. A csatamezőn szerteszét heverő elesett honvédek csak napokkal később temették el a legkülönbözőbb és mára már azonosíthatatlan helyeken az előmerészkedő környékbeli lakosok.

⁶ Csikány Tamás: 1849. június 13. A csornai ütközet. In: Az 1848—49 évi forradalom és szabadságharc története. Budapest, 1996. 347—348. o.

⁷ MHT I.: 532. o.

⁸ A szabadságharc csatái. Budapest, 1954. 219. o.

Az 1849. június 27-i ihászi csata hőseinek emlékműve

A ma faluvá terebélyesedett Ihász-pusztá központjában egy szerény márvány emlékmű hirdeti a 149 évvel ezelőtti eseményt a kis domborműves kökoszorú alatt feliratos táblácskával: „Az 1849. június 27-i ihászi csata hőseinek emlékére Marcaltő Községi Közös Tanács, Megyei Petőfi Emlékbizottság.” Az emlékművet 1973. június 10-én avatták. A másik emlékjel a mai településen kívül a Pápa—Csorna országút mellett látható Ihász-pusztá északi peremén. Az egyszerű feliratos köemlék a csata egyetlen ismert helyen eltemetett, de anonim magyar hősi halottjának a földi maradványai felett áll. Az emlékművön olvasható rövid mondat így hangzik: „Itt nyugszik az 1848—49. szabadságharc egy névtelen hős honvédje.” A sírjel 1948-ban készült és abban az évben március 15-én állíttatta fel jelenlegi helyén Pápa Város Szabadművelődési Egyesülete. A síron már a múlt században is állt egy fakereszt, amit egy alkalommal 1927-ben felújítottak, de a centenáriumi évre az is tönkrement.⁹

3. Az ihászi-csata emlékműve Pápa városában

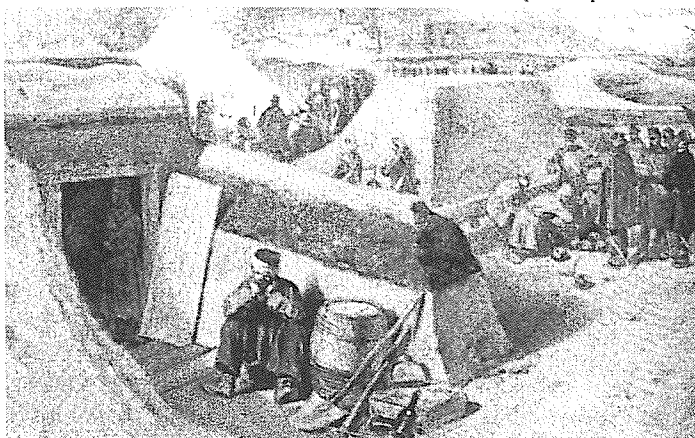
Az egykori ütközetnek Pápan is látható egy művészi színvonalú emlékműve a mai Március 15. téren, a református nagytemplom előtti parkban, Petőfi és Jókai életnagyságú mellszobrának szomszédságában.

A millennium évében emelt emlékoszlop ifjú Vastagh György szobrászművész alkotása. Az oszlopszéket csatajelenetes dombormű, míg az oszlop csúcsát kiterjesztett szárnyú bronz turulmadár díszíti. Felirata: „A szabadságharc Pápa melletti ütközetének emlékére a honalapítás ezredik évében.” 1896. szeptember 6-án avatták fel.¹⁰

4. A jobb parti Komárom erődtímenyei

A komáromi erőrendszer már a szabadságharc idején is az egyik legnagyobb kiterjedésű és a kor hadászati elvárásainak megfelelő objektuma volt Közép-Európának. Ebből az erőrendszerből ma a déli, azaz Duna-jobbparti védelmi övezet erősítése tartoznak Magyarországhoz. Ez a Monostori- és a Csillagerődöt, valamint a köztük húzódó kiserődök és sáncok láncolatát jelenti. Az Igmándi-erőd csak később, az 1860-as években épült. A Monostori- és a Csillagerőd helyén 1848/1849-ben fa-föld szerkezetű erődítések álltak, amelyeket a későbbi nagyszabású kőépítkezések nyom nélkül eltüntettek.

A két erődöt 1848-ban az esztergomi nemzetőrök harc nélkül elfoglalták a császári őrsegtől. Először Guyon Richárd, majd Klapka György honvédtábornok állt az erőrendszer élén Komárom közismerten fontos szerepet kapott a szabadságharc hadtörténetében. 1849 nyarán, amikor már a magyar függetlenségi harc ügye veszni látszott a várórség még több fényes haditettét produkált. Amikor július 24-én Haynau csapatai élén Szeged felé elvonult és csak 11 ezer főt hagyott hátra Komárom zárolására, a várbeliek ellenlökésre készültek fel. Augusztus 3-án kitortek, átjutottak az ostromgyűrűn és elfoglalták Győr városát is. Itt hatalmas császári lisztkészletet zsákmányoltak és eredményes újoncozást is végrehajtottak.¹¹ Ekkor állították fel a 201—204. honvédtáborlőaljat. Ezután sikeresen visszatértek a várrendszerbe. A várórség a legtovább állt fegyverben a szabadságharc hadseregének részei közül és csak október 2—4. között kapitulált előnyös feltételek és a „komáromi menlevél” kikényszerítése mellett.

Ostrommozsarak tüzelőállásban Komáromnál
(Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok)

5. Honvédemlékmű az ácsi erdőben

A Komáromból Ács felé vezető út mentén az ácsi erdő szélében áll lépcsős talapzaton egy címeres kőoszlop ezzel a felirattal: „A komáromi csatákban elvérzett honvédek emlékére. Komárom vármegye 1870.” Az 1848/1849-ben

⁹ Emlékhelyek Veszprém megyében. Főszerkesztő: Bándi László, Veszprém, 1996. 173. o.

¹⁰ Uo.: 205. o.

¹¹ Csorba Csaba: Regélő váraink. Budapest, 1997. 126—127. o.

még jóval nagyobb kiterjedésű erdő területén és környékén, 1849 folyamán két ízben is véres csatát vívtak az ellenséggel a honvédsereg csapatai. Először a tavaszi hadjárat idején 1849. április 26-án, majd július 2-án, mindkét alkalommal taktikai győzelmet aratva. Kossuth Lajos kormányzó elnök hadijelentéseiben így írt a két ütközetről: „(1849.IV.26.) Damjanich és Klapka hadtestei a megszállva tartott Komárom felszabadítását ma végképp befejezték. A Duna jobb partján levő ütegeket rohammal bevették és ez alkalommal hat 24 fontos ágyút, és két tarackot elfogtak, továbbá 600 foglyot tettek, köztük a Deutschmeister gyalogságnak egész gránátos osztályát tiszteikkel együtt. A fő-sereg a Duna jobb partján áll, az osztrák sereg visszavonult amennyire kivehető, Győr felé.”¹²

Továbbá: „(1849. VII. 2.) Az ellenség 50 000 embernyi erővel, Komárommal szemközt Duna jobb parti sáncainkat július 2-án megtámadta. Eleinte az ellenség a sáncok első vonalát már-már bevette, de amely bevette, a sáncokban lelte halálát. Balszárnyát Görgei egész Ácsig visszakergette. Közepét s jobbszárnyát Klapka egy jól irányzott huszártámadással elvágta, s így az ellenség minden helyen megfutamított. A mi veszteségünk körülbelül 700 fő, az ellenségé 2000. A monostori sáncokban egész rakásokban feküdtek az ellenség halottjai. Éljen a haza!”¹³

IV. SZABADSÁGHARCOS EMLÉKHELYEK AZ ALFÖLDÖN

1. Az isaszegi csatatér és a Király-erdei honvédemlék

Az 1849. április 6-i isaszegi csata a tavaszi hadjárat egyik legnagyobb ütközete volt. A küzdelem a falutól keletre elterülő Királyerdő birtoklásáért indult a Klapka György vezette I. hadtest és a Damjanich János vezényelte III. hadtest csapatainak előrenyomulásával. Velük szemben Jellačić alakulatai fejlődtek harci alakzatba. A gyilkos tüzharc közben megérkezett Schlick császári tábornok hadteste, amely azonnal belevetette magát a küzdelembe. Ennek hatására Klapka visszavonulást doboltatott az I. hadtestnek, minek következtében a III. hadtest háromszoros túlerővel szemben volt kénytelen helytállni. Ezalatt Klapka rendezte hadsorait és megérkezett Aulich Lajos hadteste is. Együttes erővel támadásba lendültek és kiszorították az ellenséget a Királyerdőből, majd öldöklő kézitusában bevették a lángokban álló falut. A harc éjfélig elhúzódott és magyar győzelemmel végződött. Mindkét részről közel 1000-1000 katona holtteste maradt a csatatéren.¹⁴

Az ütközet hősi halált halt honvédeinek szép emlékműve ma a falu feletti domb tetején, a Királyerdő szélén magasodik. A megemelt talapzaton mintegy másfélszeres életnagyságú, bal vállán zászlót vivő honvéd köztitűz előrelépő közsobra díszlik. A talpazat oldalain a csatában részt vevő négy honvédtábornok portrédoborműi láthatók. Az előlnézeti oldalon Görgei Arthur arcása került megmintázásra. Az emlékművet díszes kovácsoltvas kerítés övezi.

2. A kecskeméti Öregtemplom a város nemzetőreinek és honvédeinek emléktáblájával

Kecskemét főterén áll az 1774 és 1806 között klasszicizáló késő barokk stílusban készült úgynevezett Öregtemplom impozáns épülete. A főbejárat mellett található az 1848/1849-ben fegyvert fogott és a szabadságharcban elesett kecskeméti polgárok emléktáblája. Sok városbeli férfi szolgált a nemzetőrség és a honvédség kötelékében. A legtöbb önkéntes 1848 szeptemberében állt be katonának Hajagos Illés polgármester vezetésével.¹⁵

A szóban forgó díszes emléktáblán fent domborműves honvédcső, trombita és szuronyos puskák látszanak, míg alul keresztbe fektetetten kifaragott szabadságmotívumok, fáklya és széttört lánc látható. A képmezőben koronás magyar címer, amelyhez két oldalról két ülő nőalak támasztja hátát. A baloldali előre nézve kezében kardot tart, mellette az 1848-as évszám. A jobb oldali fejét csüggedten lehajtva törött kardját fogja, előtte az évszám: 1849. A kompozíció felett az emléktábla szövege olvasható: „Ezt az emléktáblát az 1848/49. évi magyar szabadságharc dicsőséges csatáiban elesett kecskeméti harcosok emlékére hazafias szívvel és hálás kegyelettel emelte Kecskemét város lakossága 1892.-ik évben. Csatájok a védelmezett népjog csatája volt.”

3. Debrecen 1848/49-es emlékhelyei

A debreceni református Nagytemplom az egyik legkiemelkedőbb politikatörténeti emlékhelye a szabadságharcnak. Falai között került kikiáltásra 1849. április 14-én a Habsburg-Lotharingiai ház trónfosztása. A Nagytemplom előtti téren látható az ország egyik legszebb egészalakos Kossuth-szobra több mellékalakkal kiegészítve. A dinamikus hatású kompozícióban a heroikus pózban megmintázott főalak mellett balra lent három politikus másfélszeres életnagyságú szobor-

¹² A szabadságharc kilenc nagy csatája. Than Mór csataképei, Görgei Arthur, Görgey István, Klapka György, Leiningen-Westerburg Károly, Máriássy János csataleírásai. Budapest, 1978. 59. o.

¹³ Uo.: 75. o.

¹⁴ MHT I.: 511—512. o.

¹⁵ Kovács Gergelyné: Alföld. Budapest, 1983. 70. o.

csoportja, míg jobbra egy szüleitől búcsúzó, hadba induló honvéd zászlótartó áll. Az összmagasságát tekintve 10 méteres szoborcsoport Margó Ede és Pongrácz Szigfrid alkotása. Leleplezésére 1914. március 14-én került sor.¹⁶

1849. augusztus 2-án véres ütközet dült Debrecen határában. A Nagysándor József honvédtábornok parancsnoksága alatt visszavonuló I. hadtest csatát vállalt ezen a napon Paszkievics herceg orosz cári főparancsnok derékhadával. A magyar csapatok 12 000-13 000 főt és 47 ágyút számláltak, ám öt-hatszoros ellenséges túlerővel voltak kénytelenek szembenézni. A Paszkievics tábornagy vezényelte II. és III. orosz hadtest a 12. orosz gyaloghadosztállyal vállalva Balmazújváros felől a kora délutáni órákban támadásba lendült. A magyar tüzérek eközben kiváló munkát végeztek. Jól irányzott ágyútűzzel egészen délután 5 óráig visszatartották az orosz támadó éleket. Ekkor azonban a debreceni Nagyerdő fedezetében az orosz lovasság megkerülte a magyar jobbszárnyat, amit a váratlan támadásával meg is futamított. A magyar hadrend ennek következtében megingott és megkezdődött a menekülés. A futva menekülő honvédek között az üldöző orosz lovasok nagy mészárlást rendeztek. A csata alkonyán mintegy 2000 honvéd holtteste hevert a harcmezőn és négy ágyú is az ellenség kezére került. Az orosz csapatok 300 halottat vesztek.¹⁷ A csatában elesett magyar és orosz katonák egy helyen történő eltemetésével — a mai város nyugati részében, a Köntöskert nevű területben — létrejött a híres debreceni Honvédtemető, ahol aztán egészen 1944 őszéig, a debreceni páncéloscsata idejéig folyamatosan temették a két világháborúban és a két háború között elhunyt katonákat. Gyalogosokat, páncélosokat, repülőket egyaránt. A temető közepén, egy kunhalmon áll a Szontagh Pál és dr. Lechner Jenő tervezte, 1932-ben elkészült mauzóleum az egyes történelmi korokban a hazájukért harcolt és elvérzett magyar katonák tiszteletére. A mauzóleum előtt Marschalkó János *Haldokló oroszlán* című szobra látható.¹⁸

A sziklát formázó alapzaton a vesztes debreceni csatát szimbolizáló sebesült oroszlán szobra fekszik egy porba hullott zászlón. Alatta egy pajzs alakú felületen kisméretű faragott kőkoszorú és az ütközet dátuma: MDCCCXLIX. auguszt. 2. A közelében egy antik mintákat idéző vörös mészrózsás síremlék jelöl egy honvéd tömegsírt az alábbi vésett felirattal: „*Honvédek, névtelen félistenek nyugszanak itt akik hősiességgel küzdöttek a magyar hazáért, ennek szabadságáért és a nemzeti függetlenségért. Elvérzettek dicsően harcolva a debreceni csatában, 1849. augusztus 2. Legyen emléküik örök! Eszméik győzelmében érvélik el mielőbb a feltámadást! Emeltetett 1885. márcz. 15.*”

4. Huszáremlékmű Hajdúszoboszlón

A város központjában magasodik a református templom, amely középkori alapokon a 18. század elején épült. A középkori templomot saroktornyos lőréses védőfal vette körül, amelynek egy tornya és falszakasza ma is áll a környező parkban. A templomerődöt Szeleczki Sándor 1660-as támadás során lerombolták a török-tatár csapatok.¹⁹ Az erődmaradványok szomszédságában áll egy kivont karddal vágtaázó huszár, domborművel díszítve, Harsányi Bálint 6. (Württemberg) huszárezredesi őrmester emlékoszlopa. 1848-ban a hajdúsági Harsányi őrmester a 6. huszárezred ezredesi osztályának 2. századában szolgált a katonák által igen kedvelt Lenkey János első kapitány kardja alatt a galíciai Mariampolban. Az otthonról érkezett forradalmi hírek hatására május 28-ára Harsányi szervezte meg a csapattest hazaszökését, amely az első ilyen eset volt. A szökevények löszert, élelmet vételezve és Fiáth Pompejus főhadnagyot erőszakkal magukkal hurcolva keltek útra. Lenkey kapitány később indult utánuk és Nadwornánál csatlakozott alakulatához. Május 31-én nagy ünnepelés közepette érkeztek meg Máramarosziget városába. Rövidesen harcba is vettek őket a szerb felkelők ellen először Szegednél, majd Szenttamásnál. Harsányi őrmestert később áthelyezték a 17. (Bocskai) huszárezredhez, ahol a kapitányi rendfokozatig jutott a ranglétrán. 1849. április 11-én halt hősi halált a Pest felszabadításáért vívott harcok során.²⁰ Hajdúszoboszlói emlékművének szövege: „*Harsányi Bálint emlékére, aki 1848-ban a magyar nemzetgyűlés hívó szavára elsőként jött haza külföldön állomásozó huszáraival.*”

5. A bodrogkeresztúri csatater Tokaj irányából

1849. január végén jelentős hadiesemények játszódtak le a falu térségében. Január 22-én Bátorai Sulcz Bódog honvédtábornagy (később honvéd ezredes) dandára élén megtámadta Hezermanowsky császári őrnagy különítményét, majd visszavonult Bodrogkeresztúrra.²¹ Január 23-án ugyancsak Bodrogkeresztúrnál Klapka György csapataival megállította Franz Schlick császári altábornagy előretörő egységeit. Majd január 31-én 8900 honvédjével és 32 ágyújával megakadályozta, hogy a 10 000 fős ellenséges sereg 44 ágyújával Tokajnál átkeljen a befagyott Tiszán. A jégen át indított császári roham véres kudarcba fulladt.²²

¹⁶ Uo.: 248. o.

¹⁷ Csikány Tamás: 1849. augusztus 2. A debreceni ütközet. In: Az 1848—49. évi forradalom és szabadságharc története. Budapest, 1996. 387—389. o.

¹⁸ Kovács Gergelyné: i. m.: 255. o.

¹⁹ Kovács Gergelyné: Alföld. Budapest, 1983. 235. o.

²⁰ Kedves Gyula: 1848. május 28. Lenkey százada. In: Az 1848—49. évi forradalom és szabadságharc története. Budapest, 1996. 87—89. o.

²¹ Az 1848—49. évi forradalom és szabadságharc története. Budapest, 1996. 258. o.

²² Kedves Gyula: i. m.: 264—265. o.

6. Kilenc honvédtábornok oszlopcsarnoka Gyulán

A magyar főerők 1849. augusztus 13-i világosi fegyverletétele után, az oroszok a fogoly honvédtiszteket Gyulára vitték és augusztus 23-án itt adták át őket az osztrák Montenuovo császári vezérőrnagynak.²³ Kilenc későbbi aradi vértanú honvédtábornokot őriztek ezekben a napokban Gyulán, név szerint: Aulich Lajost, Kiss Ernőt, Knezic Károlyt, Lahner Györgyöt, Leiningen-Westerburg Károlyt, Nagysándor Józsefet, Poeltenberg Ernőt, Schweidel Józsefet és Török Ignácot. Ittlétüket ma egy szimbolikus oszlopcsarnok őrzi a híres középkori téglavár ágyúronfellépésének közelében. A kilenc kőoszlopon egy-egy tábornokot szimbolizáló szabadságharcos motívum együttes látható, míg az oszlopok kerítette tér közepén egy bronzból készült jelképes fegyver- és felszerelés halom áll a világosi kapitulációra utalva. A látványt körben öreg nyárfák szegélyezik és teszik hangúlyossá.

V. FELVIDÉKI 1848—49-ES EMLÉKHELYEK

1. Klapka tábornok bronzszobra Komáromban

A ma Szlovákiához tartozó városrészben, az 1980-as években még „száműzetésének” helyén, az akkori Lenin-parkban, az Öregvár közelében lehetett látni a honvédtábornok egészalakos szobrát. A szobrot Róna József mintázta 1896-ban.²⁴ A magas kőtalapzaton álló, mintegy másfélszeres életnagyságú alkotás hajadonfőtt, tábornoki egyenruhában ábrázolja Klapkát. Vállaira köpeny borul, baljában kardját tartja. Lábainál egy felrobbant ágyú roncsai hevernek. A talpazaton Klapka egykori aláírása látható kinagyított domborműves megoldással, szintén bronzból.

2. Lipótvár erődje a Vág mentén

A csillag alakú és összesen mintegy 1,6 hektárnyi kiterjedésű erőd Érsekújvár 1662. évi török kézre kerülését követően 1664—1669 között épült ki. Feladata a Vág-völgy déli kijáratának védelme volt. 1848—1849-ig, leszámítva az 1704-es sikertelen kuruc ostromot, a nagy költséggel felépített erődítmény semmiféle háborús szerepet nem játszott.²⁵ 1848-ban a magyar kormányhoz hű alakulatok állomásoztak falai között. 1848 decemberében, amikor Windisch-Graetz tábornok parancsnoksága alatt megindult a császári csapatok első összpontosított támadása Magyarország ellen, Ordódy Kálmán honvéd őrnagy került a várőrség élére, aki felkészítette a várbeli csapatokat a közelgő ostromra. A császári csapatok hamarosan meg is érkeztek. Balthasar Simunich altábornagy egységei vették ostromzár alá Lipótvárat. Az erőd védői 1849. február 2-ig tartották magukat. A harc utolsó óráiról és a kapitulációról így írt naplójában az őrség egyik katonája, Szekovics Pál, aki a 7 honvédzászlóalj őrmestere volt ekkor: „(1849. február) 2-án kétnegyed nyolcra kezdődött a rémítő bombardírozás a 60 fontos bombákkal, rakétákkal, gránátokkal, kartáccsal s ágyúgolyókkal s tartott 2/4 9-ig, úgy hogy az egész vár s épületek rengettek bele, ha tovább tart minden épület összerogy. Ekkor Ordódy várparancsnok kifeszíté a fehér zászlót a falakra s gróf Stáremberg küldetett ki az ellenséghez, mi s mely végre, s mit végzendő, tudva előtünk nincsen. Elég azon, hogy a lövés megszűnt s mind délután 2 órakor fegyverbe lépettünk s azokat gúlába rakva könnyes szemekkel átadtuk, azon reménnyel, hogy hazánkba visszabocsáttatunk, de az üldöző sors mást rendele”.²⁶ A várőrség katonái a császáriak hadifoglyai lettek és a többség különböző fogolytáborokban — például Königrätz-ben — érte meg a szabadságharc végét.

3. Körmöcbánya és Besztercebánya főtere

A két felvidéki bányavároson keresztül folyt a Görgei Arthur tábornok vezette Feldunai Hadtest visszavonulása 1848/1849 fordulóján. A hátráló honvédcapatokat Csorich és Götz császári tábornok hadtestei üldözték. A Feldunai Hadtest utóvédjét Aulich Lajos ezredes (később tábornok és aradi vértanú) dandára képezte. 1849. január 23-24-én Körmöcbányán a Szalkahegynél körülfárta őket az ellenség. Ekkor egy bravúros húzással a lóról szállt huszárok és a honvédek járhatóvá téve egy részben beomlott középkori bányavárat, kicsúsztak a császáriak gyűrűjéből. Görgei tábornok, Aulich és Guyon Richárd ezredes Besztercebányán csapatösszevonást hajtottak végre. Rendezték soraikat, és folytatták útjukat a következő csata helyszínére, a Branyisztkói hágó felé, keresztül a Szepes-gömöri érchegegyesén.

4. A branyisztkói csata színhelye

Nehéz körülmények között itt arattak győzelmet 1849. február 5-én a Feldunai Hadtest csapatai Guyon ezredes vezénylete alatt. A jelentős részben újoncokból álló hadosztály mintegy kétszeres túlerőben volt a hegyszorosost védő

²³ Hermann Róbert: 1849. augusztus 13. A világosi fegyverletétel. In: Az 1848—49. évi forradalom és szabadságharc története. Budapest, 1996. 397. o.

²⁴ Szombathy Viktor: Szlovákiai utazások. Budapest, 1980. 36. o.

²⁵ Csorba Csaba—Marosi Endre—Firon András: Vártúrák kalauza III. Budapest, 1983. 154. o.

²⁶ Szekovics Pál: Keszthelyi georgiconi hallgató és honvéd naplója 1848. május 16-tól 1849. december 9-ig. Közli: Darnay (Dornay) Béla. In: Balatoni Múzeumi Füzetek (Publicationes Musei Balatonici) Keszthely. 1948/7. sz. 7. o.

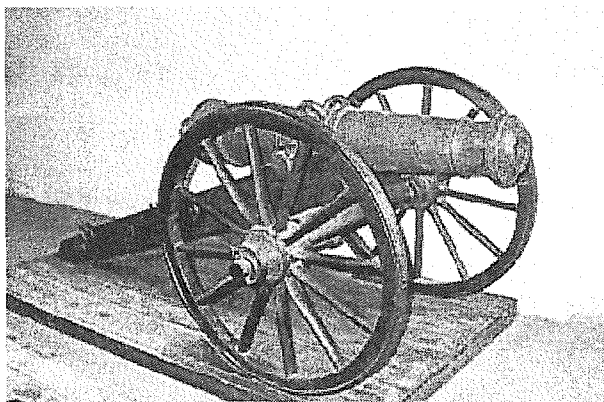
császáriakhoz képest. A terep viszont az ellenségnek kedvezett. A honvédek a meredek szerpentinúton felfelé haladva pusztító sortűzeket kaptak a torlaszok mögött meghúzódó császáriaktól, de a többször megismételt szuronyrohamok végül meghozták a győzelmet. Bár súlyos, mintegy 3-400 főre tehető veszteség árán, de a Feldunai Hadtest útja megnyílt Kassa és a Hernád-völgy, azon túl pedig a Tisza folyó mögötti összpontosítási körzet felé.²⁷

5. Necpáli község létképe a plébániatemplommal

A festői fekvésű falu a Turóci-medence peremén a Necpáli-völgyben, egészen a Nagy Fátra meredeken leszakadó nyugati nyúlványainak a tövében búvik meg. A falucska díszé a temetődombon magasodó, a romantika és a gótika stílusjegyeit viselő középkori templom. Négy 17—19. századi kastély áll a községben, amelyek közül a barokk stílusú Justh-kastély a legszínvonalasabb. Parkjában ma már azonosíthatatlan helyen nyugszik Petrőczy István kuruc tábornok, Thököly Imre fejedelem egykori hadvezére. Ugyanitt állt a falu jeles szülöttének, Láhner György honvédtábornok, aradi vértanúnak az emlékműve, amelyet Stróbl Alajos készített.²⁸ Láhner 1795. október 22-én született kis vagyonú necpáli német család sarjaként. Tizenhét éves korában beállt katonának. 1844-ben őrnagyi rendfokozatban a császári, királyi 33. gyalogezred III. zászlóaljának volt a parancsnoka. A szabadságharc idején előbb fegyvertári főfelügyelő, majd a Honvédelmi Minisztérium tüzérségi és felfegyverzési osztályának a vezetője volt. A fegyvergyártás megszervezése terén elért eredményeiért Kossuth a Másodosztályú Katonai Érdemrenddel kitüntette.²⁹

VI. ERDÉLYI CSATA- ÉS EMLÉKHELYEK

1. Sepsiszentgyörgyi emlékek

Rézagyú 1848-ból

A Fő téren található az egykori vármegyeháza, ahol 1848 késő őszén fontos politikatörténeti események játszódtak le. Háromszék vezetői itt döntötték el, hogy támadást indítanak Puchner tábornok erdélyi császári főparancsnok csapatai ellen. Ma a főbejárattól balra román és magyar nyelvű emléktábla látható. Szövege: „1848—1849-ben ebben az épületben székelt Háromszék Honvédelmi Bizottmánya. Itt hangzottak el 1848. november 23-án Gábor Áron emlékeztető szavai: »Lesz ágyú!« Itt mondotta ki a népgyűlés, hogy Háromszék népe fegyverrel védi meg szabadságát az osztrák elnyomókkal szemben”. Az emléktábla jobb oldalán Gábor Áron életnagyságú portrédomborműve látható őrnagyi egyenruhában, cserkoszorúval szegélyezve. 1848. november 28-án már készen is volt az első ágyú, amit

györgy népének. Ő maga sütötte el az ágyút, elsőre célba talált. Gábor Áron mutatott be Sepsiszentgyörgy népének. Ő A volt megyeháza közelében áll a székely nemzetőrök, honvédek, határőrök és népfelkelők emlékoszlopa. Az obeliszken az 1848/49-es évszám, míg a talpazaton magyarul és románul A szabadságharc emlékére felirat olvasható. Az obeliszket két fekvő oroszlán szobra egészíti ki.

2. A Megyei Múzeum — volt Székely Nemzeti Múzeum — szabadságharcos relikviáiból

A múzeum 1848/1849-es emlékei közül kiemelkedik Gábor Áron egyik 6 fontos bronzágyújának rekonstrukciója. Az összesen 63 darab eredeti lövegből nem maradt egy sem. Az említett újraöntött példány két eredeti szuronyos Augustin puská és vas ágyúgolyók társaságában díszíti az egyik kiállítótermet.

3. Gábor Áron kézdivásárhelyi szobra

Kézdivásárhely volt 1848/1849-ben a székely ágyúgyártás központja. Az öntödén kívül itt hozták létre a lőpor- és a fegyverraktárat. A munkálatok irányításában Gábor Áron mellett Turóczi Mózesnek, az öntöde vezetőjének is nagy szerepe volt. Gábor Áron tüzér őrnagy szobra a Főtéren áll. Az 1971-ben készült kompozíció Oláh Sándor alkotása. A másfél méteres életnagyságú kőfigura köpenyben, csákó nélkül, karddal az oldalán áll egy lövegcsőre támaszkodva. A magas

²⁷ MHT I.: 492. o.

²⁸ Szombathy Viktor: Szlovákiai utazások, Budapest, 1980. 124. o.

²⁹ Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848/49. Budapest, 1987. 217—218. o.

talpazat előlnézeti felületén a *Gábor Áron 1814—1849* szöveg olvasható. Az itt létestült öntőműhelyben 6 fontos bronzágyúkat készítettek. A lövegek egy részét tartalékkolták, a többségét pedig a Kárpátok hágóinak védelmére vitték. Kézdivásárhelyen tüzériskolát is alapítottak a szabadságharc idején, ahol Gábor Áron is oktatott. Egyik őszinte méltatója, Orbán Balázs így írt róla: „...nemcsak ágyúkat öntött és szerelt fel, nemcsak tüzekeket tanított és idomított, hanem maga is tüzér őrnagyi minőségben részt vett a csatákban, ott volt ő a legöldöklőbb golyózápor közt, fiatal, gyakorlatlan tüzeireit bátorítva, a vész között oktatva, hogy azokat kezelési ügyességre és példája által rettenthetetlenségre tanítsa, hogy a hazának ne csak gépésze, hanem eszményi hőse is legyen.”³⁰

Gábor Áron

4. A kökösi csatátér a Feketeügy hídjáról

Itt, a falu határában, a Feketeügy partján 1849. július 2-án heves ütközet bontakozott ki Gál Sándor ezredes vezette székely honvédsapátok és Lüdersz orosz tábornok alárendeltségébe tartozó Adlerberg tábornok hadosztálya között. Eben a csatában esett el Gábor Áron.

Orbán Balázs ekként summázta a történeteket: „Mire ő s kevésvartatba ágyúi is Uzonba megérkeztek, a csata az Uzon és Kökök közti téren már folyt. Gábor Áron is késedelem nélkül sorakoztatta harminchat ágyúját, s az oroszok centrumát kezdte lövetni oly szüntelenül, hogy e napon hatezer ágyúgolyó és kartács fogyott el. Gábor Áron, mint hadisten, rettenthetetlenül száguldott most ez, majd amaz üteghez, vezényelve az irányzást s előrenyomulást intézve, biztatva, dicsérve, néhol korholva az irányzókat. A középben folyt a legmakacsabb a harc, idesietett Gábor Áron is, s a legsűrűbb golyózápor közepette lovára hajolva figyelte a lövést, az egyik ágyú irányzójának mondja: »Lennebb«, s midőn a sikerült lövés felett megelégedését nyilvánítaná, jön egy végzetteljes háromfontos ágyúgolyó, mely bal karját eltörve kiszakítja nemes kebléből a hős szívet. Hídba siettek elő az orvosok, mert a drága élet menthetetlenül veszve volt...”³¹

5. Az eresztevényi református templomkert — Gábor Áron sírja

A múlt század végi eklektikus stílusú síremléken az elesett tüzerüst balra néző életnagyságú domborműves mellképe látható, itt is csákó nélkül és cserkoszorúval övezve, mint sepsiszentgyörgyi ábrázolásán. A kopottas sírfelirat alatt tüzerüst motívumok: mozsárágyúcsövei és gránátok, golyók díszítik, az arcáshoz hasonlóan kődombormű formájában. Ismét Orbán Balázst idézve így írja az 1849. július 2-i temetés körülményeit: „...A tüzerüst egy része, mely Eresztevényen állomásozott, az atyjukként szeretett vezért temette el a falu cintoromában, s éppen díszlövészekhez készült, midőn futár jött azon rendelettel, hogy siessenek Szentgyörgyhöz, mert az ellen a Szépmezőn nyomul előre. Otthagyták a felkioszorúzott friss sírhantot, rohamva azon csata vészébe, melynek egyenetlen küzdelmeiben annyi székely hős vérzett el. Míg ők ott harcoltak, azalatt kóbor kozákok felfedezték Gábor Áron sírhátját, s lovaikkal egyenesre táncoltatták azt, így akarván vad dühökben bosszút állni annak hamvai felett, kit még élt, féltek, s kinek jól ismert nevének hallatára remegtek.”³²

6. Az Ojtozi-szoros az egykori Rákóczi vár helyének közelében

Itt az Ojtozi-szoroson keresztül indultak Bem tábornok csapatai 1849. július 23-án az orosz megszállás alatt levő Moldva területére. A 2300 fővel megindított expedíció célja az volt, hogy zavart keltsenek az orosz utánpótlási rendszerben, visszafordulásra kényszerítsék az Alföld felé előrenyomuló erdélyi orosz erőket és oroszellenes felkelést robbantsanak ki a moldvai románság körében.

A magyar csapatok hadmozdulatai meglepték a moldvai orosz erőket. A kezdeti sikerek után azonban az előretörés elakadt. Moller orosz tábornok Bákó térségében 9000 főnyi haderőt vont össze és a török porta követői is visszafordulásra szólították fel a magyar expedíciós erőket, amelyek július 30-án be is szüntették a támadó hadműveleteket. Az akció eredménye viszont nem maradt el. Az általános zavarkeltés sikerült és az erdélyi orosz-osztrák erőknél nem maradt idejük arra, hogy beavatkozzanak az alföldi főhadszíntéren dúló harcokba.³³

A szoroson átvető út mentén állott a 17. századi eredetű úgynevezett Rákóczi-vár. Romjai között 1848—1849-ben ágyúállásokat ástak az útvonal védelmére. A II. Rákóczi György fejedelem által építtetett várról a múlt század második felében ezt írta Orbán Balázs: „Most azonban csak az északi és keleti oldal falai és bástyái állnak még, ezek is nagyon töredezett rongált állapotban. Az újabb kori erődtámasz munkálatok: néhány fedett kazamata, s fenn a

³⁰ Orbán Balázs: *A Székelyföld* (válogatás). Budapest, 1982. 264. o.

³¹ Uo.: 265—266. o.

³² Uo.: 267. o.

³³ Bona Gábor: 1849. július 23—25. Bem tábornok moldvai betörése. In: *Az 1848—49 évi forradalom és szabadságharc története*. Budapest, 1996. 380—381. o.

hegygerincen ágyút befogadó földsáncolat — melyek nagy része 1849-ben honvédek által készült — a régi vár töredékeire vannak fektetve...³⁴

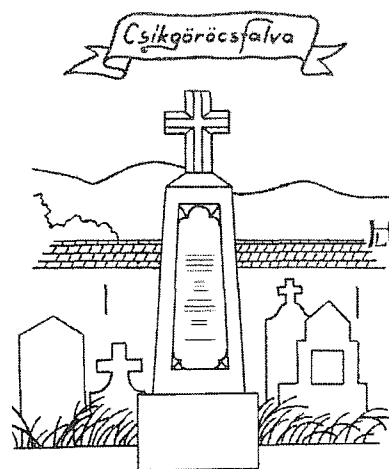
7. Kézdiszentlélek — Per-kő

A település északi peremén a középkori erődtemplom és a temető felett magasodik a szilas oldalú Per-kő nevű magaslat. A hegy fennsíkján 13. századi eredetű vár állt, ami azonban 1584-ben már rom volt. Ma mindössze egy, 13. századból való négykaréjos, centrális kápolna áll a várhelyen, amit 1686 tavaszán Kálnoky Sámuel reneszánsz stílusban átépíttetett.³⁵ Napjainkban a hegyperemen sáncolási munkálatoknak a nyomai figyelhetők meg. 1849. július végén a Székelyföldet előzőlő orosz cári csapatoknak volt itt egy megerősített tábora. Innen tartották rettegésben Kézdi- és Kászonszék falvainak lakosságát. A Per-kőtől látótávolságra, a kászonújfalusi szorosnál vívták utolsó csatájukat a Tuzson János őrnagy parancsnoksága alatt álló székelyföldi honvédcsepato.

8. A Tusnádi-szoros Sepsibükszádnál

1849. július végén a császári Clam-Gallas tábornok hadteste általános támadásra indult a Székelyföld ellen. Július 29-én a császáriak kezére került Kézdivásárhely. Augusztus 1-jén Gál Sándor ezredes megfogytakozott létszámú hadosztályával a Tusnádi-szoros déli kijáratánál megpróbálta feltartóztatni a túlerőben lévő ellenséget. Ellenfele a Clam-Gallas alárendeltségébe tartozó Coppet vezérőrnagy és hadosztálya volt. Az Alsó-Sólyomkő és Sepsibükszád község térségében kibontakozó ütközetben a honvédcsepato vereséget szenvedtek. A vesztes csata után a hátráló magyar egységek Tusnádon egyesültek a kászonújfalusi szorosnál szintén sikertelenül csatázó Tuzson János vezette csapattöréddel. Ezután kivonultak a Székelyföldről és a Mezőségen át Kolozsvárra meneteltek. Itt a megmaradt 2000 honvéd csatlakozott Kemény Farkas ezredes hadosztályához.³⁶

9. Honvédfőtiszti síremlék a csikgöröcsfalvai temetőben

A ma Csikrákos községhez tartozó Csikgöröcsfalva felett egy alacsony dombon áll a falu középkori eredetű vártemploma. A székelyföldi templomerődök közül művészettörténeti értékeivel magasan kiemelkedő épületegyüttes a göröcsfalvi. A templom a 15. század második felében épült. Nyugatról nagyméretű íjlöréses gótikus torony csatlakozik hozzá, külső falán pompás figurális, geometrikus és kvádert utánzó festéssel, amely 1507-ben készült. Az egyházat szabálytalan alaprajzú, átlagosan mintegy 3 méter magas löréses, támpilléres védőfal keríti.³⁷ A védőfallal övezett temetőkertben, a templomtól nyugatra található a helybeli születésű Császár Antal volt 1848/1849-es honvéd főhadnagy síremléke, amelynek szövege: „Itt nyugszik Csik Rákosi Császár Antal birtokos és 1848/49-iki honvéd főhadnagy 1823 + 1893 és neje Miklós Veronika szül. 1822 + 1901”. Császár Antal 1823. február 11-én született Császár Dávid csikrákosi gazdálkodó és Tenkey Tóza fiaként. 1836-ban beállt katonának és 1848-ra szakaszvezető lett a 14 határezredben. Ekkor már családos ember volt. 1846-ban vette el Miklós Veronikát. 1848 nyarán ezrede I. zászló-

aljával a Délvidéken harcolt a szerb felkelők ellen. Október folyamán áállt a honvédseregbe. 1849. február elején alakulatával Erdélybe került és megkapta hadnagyi előléptetését. Májustól főhadnagy a 14/IV. határezrednél, illetve az ebből alakult 80. honvédzászlóaljban. A szabadságharc utáni időszakban 1867-ben törvényszéki irodaszolga volt. 1890-ben már gazdálkodóként élt szülőfalujában. 1867-től haláláig a Csiki Honvédegylet tagja volt.³⁸

10. A szászhermányi templomerőd

A prázsmári mellett a szászhermányi volt a legerősebb barcasági erődtemplom. A 13. századi eredetű és szent Miklós tiszteletére szentelt templomot a 15—16. században megerősítették. A hét védőtoronnyal erősített, 12 méter magas védőfalat kívülről vizesárok kerítette. A kaputorony megerősítése a 18. században történt.³⁹ Az árkon át felvonóhídon lehetett a kaputorony boltívei alá és azon túl az erődudvarra jutni. A szűk folyosón még ma is látható a csapórács helye. Bent a védőfalakhoz egymás fölött két sorban kamrák épültek. Veszély esetén ezekbe menekültek a helybeli lakosok és

³⁴ Orbán Balázs: i m.: 246. o.

³⁵ Csorba Csaba—Marosi Endre—Firon András: Vártúrák kalauza III., Budapest, 1983. 474. o.

³⁶ Bona Gábor: 1849. július 5. A háromszéki hadjárat. In: Az 1848—49 évi forradalom és szabadságharc története. Budapest, 1996. 367. o.

³⁷ Gyöngyössi János—Kerny Terézia—Sarudi Sebestyén József: Székelyföldi vártemplomok. Budapest, 1995. 96—100. o.

³⁸ Bona Gábor: Hadnagysok és főhadnagysok az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest, 1998. 260—261. o.

³⁹ Szentpétery Tibor—Kerny Terézia: Az Oltól a Küküllőig. Erdélyi szász erődtemplomok. Budapest, 1990. 62. o.

itt tárolták értékeiket is. A templomerőd utoljára 1848-ban kapott katonai szerepet. A székely felkelés idején a háromszéki honvédcsapatok körülzárták és megostromolták. Bezúzták a főkaput és betörve az erődbe, annak százsz védőit kardélre hányták. Csak keveseknek sikerült elmenekülni. A futókat egészen Brassó határáig üldözték a székelyek.⁴⁰

11. A brassói Fellegvár a város feletti magaslaton

A történelmi belvárostól északra emelkedő dombon álló Fellegvárat 1554-ben építették és az 1610—1620 közötti időszakban bővítették. Négyyszög alakú építmény, sarkain olasz rendszerű ágyúbástyákkal. Fontos szerepet játszott a város védelmi rendszerében a török kor és a kuruc kor éveiben. 1849 nyarán Brassó középkori eredetű városfalait és a kiserődöket az erdélyi magyar katonai vezetés felkészítette a védelemre. A Tömösi-szorosban 1849. június 19—20-án véres csata tombolt Kiss Sándor honvéd ezredes — a *Tömösi Leonidász* — csapatai és a hatalmas túlerőben lévő orosz csapatok között. A székely honvédhadosztály kivérzett az egyenlőtlen küzdelemben. A kétnapos csata alatt az oroszok is óriási veszteségeket szenvedtek. Kiss ezredes súlyos lőtt sebeket kapott a karjain és combjain. Magát székre kötözve vezényelte az ütközetet, amelynek végén fogságba esett, ahol öngyilkosságot követett el. A vereség után visszavonuló honvédcsapatok meg sem kísérelték megvédeni Brassót. Mindössze egy maroknyi honvéd vette be magát a Fellegvár falai közé, ahol bevárták az oroszokat és az utolsó töltényig folytatták a harcot. E merész és önfeláldozó tettükkel kivívták még az ellenség csodálatát is.⁴¹

12. Gyulafehérvár erődvárosa

Erdély fővárosában középkori és török kori előzmények romjain 1714—1736 között épült a Vauban-rendszerű, csillag alakú erődítmény, Visconti hadmérnök tervei alapján.⁴²

Az erődítmény körbefogta az egész történelmi belvárost. A bástyák, falak és védőárkok még ma is szinte teljes épységben megvannak. A várnak két bejárata van, a védelmi öv déli oldalán az Alsó Károly kapu és a Felső Károly kapu. Ez utóbbit III. Károly lovas szobra és a Habsburg birodalom címere látható.⁴³ 1848/1849-ben mindvégig a császáriak kezén volt az erőd. A védősereg Georg August ezredes parancsnoksága alatt segítséget nyújtott az Erdélyi Érchegeység román felkelőinek. Bem tábornok parancsára 1849. április 2-án blokád alá vették Kemény Farkas honvéd ezredes csapatai. A laza ostromgyűrűn többször áttörtek az aktív védelmet folytató császáriak. Kemény ezredest rövidesen Stein Miksa honvéd ezredes váltotta fel az ostromsereg élén. Június közepén kaptak nehézágyúkat a blokádoló honvédcsapatok. Megkezdődött a város bombázása. Találatok érték a középkori püspöki székesegyházat, a püspöki palotát és lángba borult az egész város. Mindennek ellenére a többször megismételt gyalogsági támadások sikertelenek maradtak. Bem július 25-én beszüntette Gyulafehérvár zárolását.⁴⁴

13. Vajdahunyad vára

Erdély egyik leghíresebb és legszebb vára királyi erősségként épült a 14. században. Legismertebb tulajdonosa volt Hunyadi János, Újlaki Miklós, Mátyás király, Bethlen Gábor fejedelem és Széchy Mária, a *Murányi Vénusz*.⁴⁵

1849. március végére a Bem József vezette erdélyi honvédsereg kiűzte a császári és az először beavatkozó orosz csapatokat egész Erdély területéről. A sikeres hadműveleteket követően Bem és főerei 1849 áprilisában érkeztek Vajdahunyad térségébe. Tábornokának tisztjei között ott volt Petőfi Sándor is honvéd századosi rendfokozatban. Petőfi, aki őszinte csodálója volt Bemnek, 1849. április 14-én egy verset írt Vajdahunyadon címmel, amelyben Hunyadi Jánoshoz hasonlította a lengyel hadvezért.

„Szólt Hunyadvár bámuló gyönyörrel:
Kit látok? Oh kit látok? Hunyadit!
Megjöttél hát, óh hősök hőse, végre,
Kit vártalak négy hosszú századig.

Felkelt a vendég: Sajnálalak szegény vár,
Hogy örömet el kell rontani...
Csalatkozol; nem az jött, akit vártál,
Az én nevem Bem, és nem Hunyadi.

Szólt vissza vár: Én azzal törődjem,
Mi volt akkor s mi mostan a neved?
A név múlandó, változékony, ami
Örök, azt nézem én, a szellemet.

Nem a nevedről, hanem szellemedről
S annak művéről ismerem reád:
Az vagy, ki voltál négyszáz év előtt, s most
Te mentetted meg a magyar hazát!”⁴⁶

⁴⁰ Csorba Csaba—Marosi Endre—Firon András: Vártúrák kalauza III. Budapest, 1983. 522—523. o.

⁴¹ Uo.: 520. o.

⁴² Marosi Endre: XVI. századi váraink. (1521—1606). Budapest—Miskolc, 1991. 78. o.

⁴³ Kis Gábor: Erdélyi várak, várkastélyok. Budapest, 1987. 164—165. o.

⁴⁴ Csikány Tamás: 1849. április 2. Gyulafehérvár körülrzása. In.: i. m.: 297. o.

⁴⁵ Csorba Csaba: i. m.: 113—117. o.

⁴⁶ Petőfi Sándor költeményei. Budapest, 1989. 1203—1204. o.

Zichy Mihály: Fogoly a börtönben
(1850-es évek,
Magyar Nemzeti Galéria)

Pl. Schlick tábornok, december 16-án, Kassán (többek között) felfüggesztette a sajtó- és gyülekezési szabadságot. Súlyos büntetés kilátásba helyezése mellett felhívta a még magyar oldalon maradt cs. kir. katonákat a visszatérésre.¹³

Windisch-Graetz, illetve más osztrák katonai parancsnokok felhívásait a magyar oldalon is ismerték.¹⁴ A kor viszonyai között azonban ezek az utasítások nem jutottak el minden címzetthez. A helyzet gyakori változása miatt a felhívások (még az arra törekvők körében is) csak szórványosan voltak végrehajthatók. Mindez közismert volt. A későbbi felelősségre vonásoknál, igazolási eljárásoknál, mentő okként, enyhítő körülményként figyelembe vették.¹⁵

A cs. kir. csapatok megszállása alá kerülő (egyre nagyobb) területen szigorú intézkedéseket foganatosítottak. Cél volt a szabadságharc helyi résztvevőinek elfogása, felelősségre vonása. A megszállt területen ostromállapot volt.¹⁶ A Magyarországon harcoló cs. kir. katonai magasabb egységek parancsnokai kérték és megkapták egységük és annak tevékenységi körzete feletti igazságszolgáltatási jogot.¹⁷

Az osztrák fél nem volt hajlandó tárgyalni, nem bocsátkozott alkudozásokba, nem kötött fegyverszünetet stb. A magyar próbálkozásokat közvetítő követeket estenként letartóztatták, meghurcolták stb.¹⁸

A magyar honvédséget nem tartották egyenjogú hadviselő félnek, csupán lázadók gyülekezetének. A cs. kir. csapatok (s különösen a nemzetiségek fél reguláris, irreguláris csapatai) nem bántak mindig a kor szellemének megfelelően a hadifoglyokkal.¹⁹

Windisch-Graetz vonatkozó utasításai szerint hadbírótság elé kellett állítani azokat a személyeket, akik korábban cs. kir. tisztek voltak, az olyan személyeket, akik „kiemelkedő politikai büntényt”, vagy köztörvényesnek minősülő cselekményt hajtottak végre. Egyéb estekben a fogságba került tiszteket (büntetesként) közlegényként besorozták a cs. kir. hadseregbe.

A megszállt területeken, a haditörvények alapján több kivégzés is történt, számos hazafit pedig bebörtönöztek. Megjegyzendő azonban, hogy az osztrák katonai egységek, hatóságok igyekeztek intézkedéseiket a törvényes előírásoknak megfelelően, s nem pillanatnyi elfogultságuktól vezérelve foganatosítani.²⁰

Egyes személyek eleget téve a különböző felhívásoknak, jelentkeztek az osztrák csapatoknál, előörsöknél, hatóságoknál stb. Általában (tekintettel a korabeli viszonyokra) velük szemben is szigorúan jártak el. Ez ismertté vált, s ez még az estlegesen ingadozó és a visszatérést latolgató katonatiszteket is a magyar oldalon való maradásra készítette. Megint mások, megfelelőbb időpontot igyekeztek kivárni.²¹

Összességében a jelentkezettek sorsa meglehetősen különbözően alakult. Adott esetben szigorúan felelősségre vontak olyan közismert, tekintélyes katonai személyiségeket, mint pl. báró Hrabovszky János altábornagyot, aki pétervárad és szlavóniai, majd budai főhadparancsnok volt a magyar oldalon. Megfosztották rangjától és 10 évi várfogságra ítélték.²² Ennek kapcsán megfosztották Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztje kitüntetésétől — ez a jeles Rend történetében csupán néhány alkalommal fordult elő.²³

¹³ HL any. 16. f. c. s — 52/208. (magyar nyelvű) Kassa, 1848. december 16

¹⁴ IVÁNKA Imre: Négyhavi szolgálatom a magyar hadseregben 1848. június végétől október végéig. Bp. 1881. 33—34. o. (továbbiakban Ivánka i. m. Windisch-Graetz felhívásait a Honvédségnél is ismerték. Mőga bemutatta azt Csányinak és Kossuthnak is. De proklamáció formájában is kézről-kézre járt.

¹⁵ HL Abszolutizmus-kori iratok. 113/1. sz. cs. — Az Aradi Kriegesgericht iratai. 2/103. Ditrich altábornagy és Cortesi vezérőrnagy elleni, politikai magatartásuk tisztázása ügyében folyó eljárás során a cs. kir. katonai kormányzóság kérdezi, hogy a nevezettek tudhattak-e Windisch-Graetz 1848. november 12-i felszólításáról. (Wien, 1849. július 25.) Haynau közli, hogy nem tudhattak erről

¹⁶ V. ö. pl. ANDRÁSSY Antal: Somogy a császári megszállás alatt. In: Somogy Megye Múltjából (Levéltári Évkönyv) V. k. Kaposvár 1974. 177—178. o.

¹⁷ Pl. HL — Abszolutizmus-kori iratok. 113 cs 2/1., 2/4., 2/9. Csornich altábornagy, a 2. cs. kir. hadtest parancsnoka, Vogel altábornagy, a 3. cs. kir. dandár parancsnoka, Wyss vezérőrnagy kéri és megkapják a „ius gladi et aggraticundi”-t

¹⁸ Pl. IVÁNKA: i. m. 36., 40—41. o., 44., 45—51. o.

¹⁹ STEIER Lajos: Az 1849-es trónfosztás előzményei és következményei. Bp. é. n. 326—327. o.

²⁰ Pl. V. ö. HL any. 87. cs. — 52a/29. (magyar nyelvű) Althan alezredes tudósítása. Pápa, 1849. január 15. A fegyveres ellenállásban résztvevő, Varga Gergely, 17 éves fiatalembert, mivel még nem töltötte be huszadik életévét, nem végezték ki

²¹ Pl. V. ö. HL any. 88. cs. — 52a/58. (magyar nyelvű): A cs. kir. hadipolitikai középonti bizottmány hirdetése. Buda, 1849. február 5. Gróf Lázár György (volt százados) honvéd tábornok, báró Wiedersperg Alajos (volt százados) honvéd őrnagy, jelentkezett az osztrák csapatoknál. Az ellenük lefolytatott eljárás során beismerték, hogy bár tudtak az 1848. október 17-i proklamációról később is a magyar oldalon maradtak. A hadbíróság, 1849. január 30-án, lázadásban való fegyveres részvételért mindkettőjüket kötél általi halálra ítélte, illetve határozatot hozott tiszti rangjuk elvesztéséről, illetve becstelenné nyilvánításukról. Figyelembe véve azonban önkéntes jelentkezésüket, kegyelmet kaptak. Büntetésük 1 évi vasban eltöltendő várfogság és a tiszti rang becstelenséggel elvesztése lett

²² BONA Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848—49. Bp. 1988. 360. o. (továbbiakban: Bona: i. m.)

²³ Georg LUDWIGSTORFF—Walter Alexander SCHWARZ—Johann STOLZET: Fortitudini — Der Tapferkeit. Der Militär-Maria Theresien-Orden und Tapferkeitsmedaille. Wien, 1998. 42. o.

A jelentkezett tisztek egy részét hosszabb-rövidebb várfogságra ítélték. Volt, akit megfosztottak rangjától, nyugdíjától, volt, aki elvesztette rangját, s volt, akit nyugdíjaztak. Megint másokat felmentettek, rehabilitáltak, s olyanok is akadtak, akik ezt követően a másik oldalon folytatták (sikerrel) a katonáskodást.²⁴

Folynak az eljárások a magyar uralom idején elkövetett cselekmények tárgyában. Érdekes eset pl. a horvát Frankó község egyes lakosainak ügye, akik megöltek három erőszakoskodó (Theodovich cs. kir. tábornok szétzúllott, Horvátországba igyekvő csapataihoz tartozó) katonát. Az elkövetőket a hadbíróság 1849. április 16-án és 28-án hozott ítéleteiben, halállal büntette.²⁵

Windisch-Graetz szigorú intézkedéseket foganatosított a forradalmi mozgalmak résztvevőivel szemben. Ezt jellemzi pl. gróf Batthyány Lajos miniszterelnök, illetve Ivánka Imre ezredes, hadikövet törvényellenes elfogása.

Az elfogottak felett (általában) egy, Pesten felállított vizsgálóbizottság folytatott eljárást. Akiket nem sikerült elfogni, azokat intenzíven keresték, sokakat személyleírás alapján köröztek.

Április 16. és május 30. között Welden Lajos tábornagy állt a magyarországi cs. kir. csapatok élén. Az ő idejében is folytak megtorló intézkedések, felelősségre vonások. Utóda a fővezérségben báró Haynau Lajos tábornagy lett.

Az orosz medve kiszolgáltatta Magyarországot az osztrák kétfejű sasnak — olasz gúnyrajz

FELELŐSSÉGRE VONÁSOK HAYNAU FŐVEZÉRSÉGE IDŐSZAKÁBAN

1849. június 1-jétől, Pozsonyban Haynau volt a teljhatalmú főparancsnok. Első magyarországi áldozata báró Mednyánszky László őrnagy és Gruber Fülöp százados. Ők, az 1849. február 2-án feladott Lipótvár kapitulációját ellenezték. Bitó és kötél általi halálos ítéletüket a korábbi főparancsnokok nem erősítették meg.

Rázga Pál, köztisztviselő, bazini evangélikus lelkész és mások is Haynau áldozatai lettek ebben az időben.²⁶ (Megjegyzem, hogy ebben az időben folyt — más területen — gróf Batthyány Lajos magyar miniszterelnök ellen is eljárás.²⁷)

Haynau elődeinél jóval keményebben igyekezett érvényt szerezni rendelkezései végrehajtásának, a magyarországi forradalom mielőbbi leverése érdekében. Természetesen fenntartotta a hadi- és ostromállapotot, s mindenképpen igyekezett keresztül vinni, hogy a hatóságok engedelmeskedjenek utasításainak.

A forradalom és szabadságharc utolsó szakaszában egyre nyilvánvalóbb lett, hogy az osztrák—orosz csapatok legyőzik a kétségbeesetten harcoló magyar erőket. A közeljövő eseményeit előre látva, az osztrákok igyekeztek előre biztosítani a megtorlás törvényes kereteit, az ehhez feltétlen szükséges szakembereket. Mindez nehézségekbe ütközött, a szakemberhiány ugyanis katasztrofális volt, az egyes katonai egységeknél tartózkodó hadbírák száma meg sem közelítette az előírtat.

Ennek a helyzetnek sürgős javítását kérte pl. Jellačić is (ekkor a magyarországi cs. kir. déli-hadsereg parancsnoka) Haynautól. Levelében közli, hogy csapatai hadbírákkal való ellátottsága a legminimálisabb követelményeknek sem felel meg. 44 horvát zászlóaljára ugyanis mindössze két hadbíró jut, akik sokszor még az alakulatok között felmerült problémák megoldásához sem elégségesek. Ezeket a személyeket egyébként sem tudná felhasználni az esetleges felelősségre vonásoknál, mivel nem tudnak magyarul.²⁸

A megfelelő számú szakember (hadbíró) előteremtése ügyében, nagy kapkodással indul meg a szervezés. Az egyes katonai magasabb egységek parancsnokai, a katonai parancsnokságok, a hadügyminisztérium e kérdésben terjedelmes levelezést folytatott. A Habsburg Birodalom területén fellelhető, nélkülözhető, illetve különböző okok (betegség, szabadság) miatt szolgálatot nem teljesítő hadbírákat behívták. Sorozata maradt fenn a magyarországi állomáshelyekre szóló vezényléseknek, behívóknak.²⁹ Több-kevesebb sikerrel vették igénybe a magyarországi felelősségre vonásoknál, a

²⁴ BONA: i. m. 352—375 o.; Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp. 1988. 708—740. o.

²⁵ SCHMIDT Lajos: Egy 1848-as hirdetés. Soproni Szemle 1969/2. sz. 181. o.

²⁶ KUMLIK Emil: A szabadságharc pozsonyi vértanúi. Pozsony 1903. 118. o. (a továbbiakban: Kumlik: i. m.)

²⁷ KÁROLYI Árpád: Némethújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre. I—II. Bp. 1932.

²⁸ HL — Abszolutizmuskori iratok. — 113/21. cs. Az aradi Kriegsbericht iratai. 4/58. sz. (németül) Buziás, 1849. augusztus 25

²⁹ V. ö. pl. HL Abszolutizmuskori iratok — 113/21. cs. Az Aradi Kriegsgericht iratai. 4/15. sz. (németül) — Utasítás Mitlacher hadbíró-századosnak, hogy vonuljon be alakulatához; uo. 4/17. sz. (németül) Pozsony, 1849. június 26. Iratváltások Oxenbauer, Bösen, Tauber és Nedelkovich hadbíró bevonulásáról; uo. — 4/18. sz. (németül) Pozsony, 1849. június 15. Jelentés Freiburger hadbíró-százados bevonulásáról; uo. — 4/19 sz. (németül) Pozsony, 1849. június 15. Jelentés, Hehenau hadbíró-főhadnagy, hadügyminisztérium elrendelte bevonulásáról; uo. 4/23. sz. (németül) Wien, 1849. június—július. Iratváltások hadbírák beosztása ügyében

Habsburg Birodalom más részeiben szolgálatot teljesítő hadbírókat.³⁰ Egyes alakulatok nem tudtak eleget tenni a kikérési-, vezénylési utasításoknak, mivel így teljesen katonai igazságügyi apparátus nélkül maradtak volna. Estenként a kívánt hadbíró helyett mást küldtek.³¹ Átkértek hadbírókat a nem közvetlenül harcban álló egységektől is, akiket a katonai alakulatok mellett működő vizsgáló bizottságok is kikértek, alkalmaztak.³² Szempont volt, hogy a viszonyokhoz képest elfogulatlan személyek kerüljenek a magyarországi hadbíróságokhoz.³³

Mindenkire szükség van, senki nem nélkülözhető.³⁴ A létrehozott apparátuson belül jellemzőek az állandó átszervezések, személycserék.³⁵ Megfigyelhető egyfajta tülekedés is, egyes „zsírosabb” hadbíróági állás-betöltése érdekében.³⁶ Még a legfelső (hadügyminisztériumi) szinten is érvényesülnek bizonyos létszámkorlátok, így az egyre növekvő igényeket nem tudták megfelelő mértékben kielégíteni.³⁷ A szükséghelyzet magával hozott időelőtti előléptetéseket, magasabb beosztásba helyezéseket, s az ezzel járó, más állomáshelyre való indításokat (pl. gyakornokok kinevezése). Megkerülve ezzel az érvényes előírások által megkívánt próbaidőt, gyakorlatot.³⁸

A cs. kir. csapatok tényerésével egyre nőtt a letartóztatott személyek száma, késett, akadozott a megfelelő kihallgatás, az eljárás megindítása stb. A problémákon elsősorban összevonásokkal próbáltak felülkerekedni. Koncentrálták az egy adott területen fogva tartottakat. S ehhez megfelelő apparátust is összevontak.³⁹

Haynau megküldte a katonai törvényszékek megszervezésére vonatkozó előírásokat a különböző illetékeseknek. Így pl. 1849. július 1-jén, banai főhadiszállásáról, a pozsonyi kerületi katonai parancsnokságnak.⁴⁰ Egyidejűleg arra is utasította alárendeltjeit, hogy megfelelő ok nélkül senkit se tartóztassanak le. A letartóztatottakat megfelelő kísérettel továbbítsák, az illetékes hadbírószághoz.⁴¹ Ennek oka, hogy a börtönök színültig megteltek, további letartóztatottak elhelyezésére alig van mód, az elégtelen igazságügyi apparátus működése rendkívül lassú.

1849. július 5-én bízta meg Haynau, Skácel cs. kir. katonai fellebbviteli törvényszéki tanácsost, a Magyarországon és Erdélyben felállítandó katonai törvényszékek rendszerének megszervezésével, ellenőrzésével.⁴²

Skácel nagy lendülettel látott munkához, kidolgozta a Pozsonyi katonai törvényszék szervezetét. Ezt Haynau jóváhagyása után, a többi katonai törvényszék is átvette.⁴³ Energikus szervezőmunkát folytatott, augusztus 4-én jelentette a pesti katonai törvényszék megszervezésének elindítását.⁴⁴ A temesvári katonai törvényszéket 1849. augusztusában szervezte meg.⁴⁵ Kassán, októberben hozták létre a szükséges apparátust.⁴⁶ Összesen hét katonai törvényszéket szerveztek: Buda-Pest, Arad, Kassa, Nagyvárád, Pozsony, Temesvár, Nagyszeben.⁴⁷ Skácel időről-időre ellenőrizte a

³⁰ Pl. HL — Absolutizmus kori iratok. — 113/21 cs. Az aradi Kriegsgericht iratai. Horvátklára, 1849. június 12. (németül). A cs. kir. I. sz. Ferencz József könnyűlovas ezred jelenti a főparancsnokságnak, hogy Pospischl hadbíró-százados, a lemergi helyőrségi hadbírósnál teljesít szolgálatot

³¹ Uo. — 4/53. sz. Wien, 1849. augusztus 17. (németül). Mivel Slatky Péter hadbíró-századosra szükség van ezrednél, tegyék lehetővé bevonulását. Helyette Mayer hadbíró-százados vezénylik Pozsonyba; Uo. 4/60 sz. Arad, 1849. augusztus 24. (németül). A 33. dragonos ezred jelenti, hogy Scheinhoffer hadbíró Pesten marad

³² Uo. — 4/2. — Oroszvár, 1849. május 1. (németül). A cs. kir. hadsereg főparancsnokság hozzájárul ahhoz, hogy Zimmer főhadnagyot, a Fiquelmont dragonos ezred hadbíróját Pozsonyba vezényeljék; Uo. — 4/1. sz. — Oroszvár, 1849. május 1. (németül) Kanzler százados, a cs. kir. 26 gyalogezred hadbíróját, a katonai vizsgálóbizottság időközönként igénybe veszi; Uo. — 4/5. — Kiskunfélegyháza, 1849. augusztus 1. (németül) a főparancsnokság jelenti a hadügyminisztériumnak, hogy nem áll módjukban Kanzler hadbíró-százados helyett mást vezényelni a pozsonyi hadbírószágra

³³ Pl. uo. — 4/6. sz. — Pozsony, 1849. május 7. (németül). A cs. kir. magyarországi hadsereg főparancsnokság kéri a hadügyminisztériumot, hogy (a legutóbbi időkig, Péterváradon szolgálatot teljesítő (Bartassovich hadnagy helyett olyan személyt vezényeljenek a főhadiszállásra, aki elfogulatlan a magyarországi viszonyokkal szemben

³⁴ Pl. uo. — 4/63. sz. — Bruck in der Schütz, 1849. augusztus 10. (németül). A No. 1. Gróf Civalart ulánusezred jelenti a főparancsnokságnak, hogy Schumann Gusztáv cs. kir. hadbíró-főhadnagy (akit a magyarok, mint harcba alkalmatlant, a hadifogságból hazaengedtek), most Rumán, a bán táboraiban tartózkodik, egészsége helyreállítása céljából. Hatheti szabadságot kap, utána azonban szolgálatételre be kell vonulnia

³⁵ Pl. uo. — 4/90. — Arad, 1850. január 15. (németül) Haynau utasítására, Daubek hadbíró-százados bevonul ezredéhez. Helyét, az aradi törvényszéknél Ottenburg százados veszi át

³⁶ Pl. V. ö. uo. — 5/65. sz. — Arad, 1849. augusztus 29. (németül) — Az Armee General Commando Wiedmann és Robitschek hadbírókat javasolja Pest-Budára helyőrségi hadbíróknak; uo. 5/66. sz. — A cs. kir. pesti katonai kerületi parancsnokság Nedelkovich Bálint századosat javasolja törzshadbíróknak

³⁷ Uo. — 4/34. sz. Wien 1849. június 27. (németül). A hadügyminisztérium közli a hadsereg főparancsnoksággal, hogy nem tud azonnal hat-nyolc hadbíró rendelkezésre bocsátani. Intézkedik további hadbírók vezényléséről

³⁸ Pl. uo. — 4/43. sz. Wien, 1849. július 9. (németül). A cs. kir. hadügyminisztérium értesíti a hadsereg főparancsnokságot, hogy Jedlicka Antal gyakornokot kinevezték, számfeletti hadbíró-főhadnagynak, s útbaindították Pozsonyba

³⁹ Pl. uo. — 4/29. Sz. Bana, 1849. július 1. (németül). A hadsereg főparancsnokság Nedelkovich és Böser hadbírók, Pozsonyi Hadbírószághoz való vezénylését kéri. Ezen a hadbírószágon, még 220 el nem ítélt fogoly van. Számuk naponta 5-40 fővel bővül. A jelenlegi létszámmal nem tudják feladatukat ellátni

⁴⁰ Uo. 113/22. Cs. — Az aradi Kriegsgericht iratai. — 5/15. sz. Bana, 1849. július 1. (németül)

⁴¹ Uo. — 5/14. sz. — Bana, 1849. július 1. (németül)

⁴² Uo. — 5/16. sz. — Bábolna, 1849. július 5. (németül)

⁴³ Uo. — 5/17. sz. — Nagyigmánd, 1849. július 16. (németül)

⁴⁴ Uo. — 5/20. sz. — Pest, 1849. augusztus 4. (németül)

⁴⁵ Uo. — 5/26. sz. 1849. augusztus

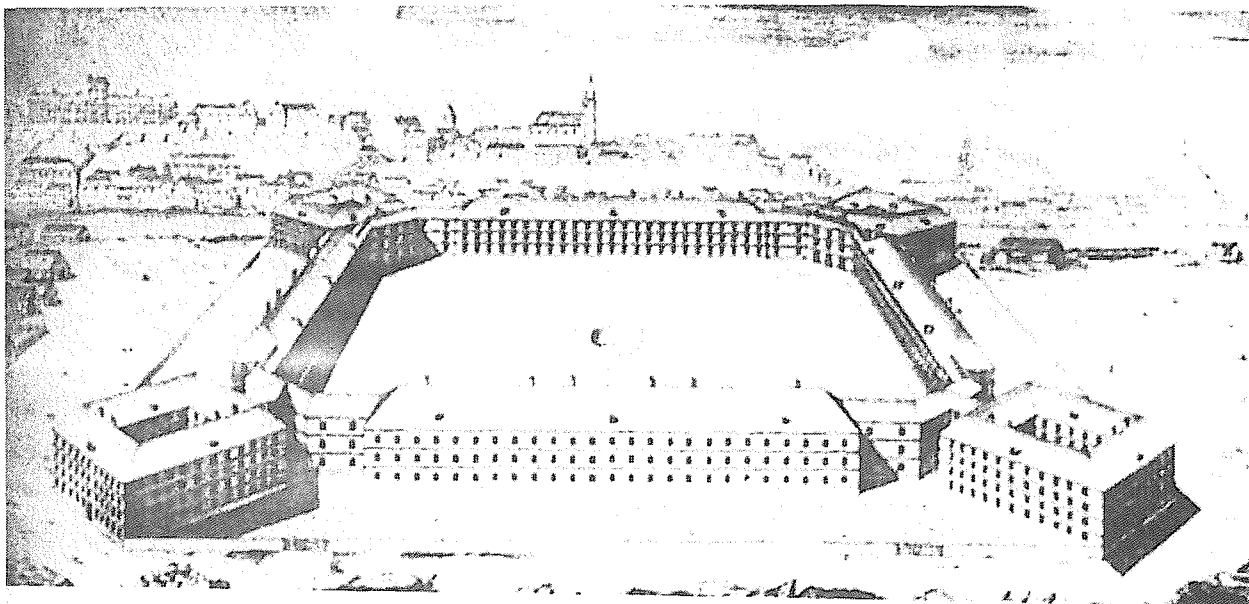
⁴⁶ Dongó Gy. Géza: Zemplén vm. az elnyomás alatt. (2. folyt.)

⁴⁷ Gracza György: Az 1848—49-i magyar szabadságharc története. V. Bp. é. n. 818. o. (továbbiakban: Gracza: i. m.)

kialakított apparátust működését.⁴⁸ A jelentős erőfeszítések ellenére is általánosak voltak a problémák. Így pl. Kempen altábornagy, a pesti katonai kerület parancsnoka írta, hogy a Pesten tevékenykedő öt hadbíróból egyet sem tud Eperjesre küldeni. Javasolta, hogy az ott őrzött politikai foglyokat szállítsák Kassára, ahová Bösser hadbíró-százados kivezénylését kérték a hadügyminisztériumtól.⁴⁹

A hadbírók, az eljárásoknál igénybe vett személyek anyagi juttatásai, illetményei, a korabeli viszonyokhoz képest magasak voltak. Ezzel sokszor foglalkoztak. Pl. a Budai Katonai- és Civil Központi Bizottság, a Magyarországon működő katonai törvényszékek és vizsgálóbizottságok hivatalnokainak illetményét külön is megállapította.⁵⁰

A pesti hírhedt Újépület

AZ OSZTRÁK KATONAI- ÉS RÖGTÖNÍTÉLŐ BÍRÓSÁGOK RÖVID JELLEMZÉSE

Az 1848—1849-ben (illetve az azt követően) működő osztrák hadbírószágok szervezete 18. századi eredetű. Az alaprendszert a későbbiekben háromfokúvá tették:

- csapatokhoz, katonai intézményekhez beosztott hadbírószágok;
- az ún. Criminal Obergericht (neve, 1802-től Militär-Appellationsgericht);
- harmadfokként, a legfelső katonai hatóság a Hofkriegsreat funkcionált.⁵¹

Egy teljes osztrák hadbírószág, az előírás szerint tizenhat főből állt. Egy elnökből (ez a vádlott rendfokozatától függően törzstiszt vagy tábornok volt). Tagjai továbbá: két őrzető (altizedes) és két közlegény — ülnökként. Ezen kívül tag volt egy hadbíró (auditor).

Az auditor tevékenysége meglehetősen összetett volt. Lényegében bíró, vizsgálóbíró. Ellátott nyomozási feladatokat, ő vezette a kihallgatásokat. Ő tett javaslatot a kiszabandó büntetésre, ez volt az ún. nem irányadó javaslat. Hangsúlyozandó, hogy a hadbírószág tagjai között csupán ő volt jogvégzett személy. Az auditor, jogi tanulmányai elvégzését követően, három-négy éves, magasabb hadbírószágoknál eltöltött joggyakorlat után lett kinevezve ezredekekhez, katonai intézményekhez stb. Leginkább csak a hadijogban volt járatos, esetleg az osztrák polgári jog egyes elemeivel is tisztában volt. Egész szolgálati ideje alatt szinte csak katonai ügyekkel foglalkozott. Csak nagyon ritkán polgári és csak egészen kivételesen politikai-, közjogi kérdésekkel.

A magyarországi jogviszonyokról, hagyományokról, az osztráktól teljesen eltérő jogintézményekről stb. ezeknek a személyeknek alig volt fogalmuk.⁵²

Természetes, hogy az auditor instrukcióit, javaslatait a hadbírószág tagjai, az estek döntő többségében minden változtatást mellőzve elfogadták, mivel laikusok, s a legénységi állományúak műveletlenek voltak. Csupán nagy rit-

⁴⁸ HL — Abszolutizmuskori iratok. 113/22. Cs. — Az Aradi Kriegsgericht iratai. — 5/21. sz. Pozsony, 1849. július 17. (németül) Skácel jelentése soproni ellenőrzéséről.

⁴⁹ Uo. — 5/25. sz. — Pest, 1849. augusztus 20. (németül)

⁵⁰ Uo. — 5/1—127. sz. — Pest, 1849. október 11. (németül)

⁵¹ Oscar TEUBER—Rudolf von OTTENFELD: Die österreichische Armee von 1700 bis 1867. Wien, 1895. 653. o.

⁵² Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története, 1848 és 1849-ben III. Genf, 1865. 542. o.; Klapka, Gerog: Memorien. Leipzig, 1850. 301—303. o.

kán javasoltak egyesek minimális módosításokat. A fentiek természetes tükröződései a korabeli közállapotoknak. Hogy lehetett volna pl. még a legnagyobb jó indulatot is feltételezve, egy írástudatlan közkatonától elvárni, hogy megértse pl. az egyházi személyiségek pereiben a védekezőként felhozott érveket, bonyolult fejtegetéseket s, hogy ezek alapján az auditor („nem irányadó javaslata”) ellen szavazzon.⁵³

Ebben az eljárásban nem volt védelem, illetve ezt magának a vádlottnak kellett ellátnia, saját képességei szerint. Esetenként (elsődlegesen egyes hadbírók embersége folytán) előfordult, hogy az auditorok (lényegében) bizonyos védelmi feladatokat is elláttak. Ez azonban nem volt hivatalos. A négyszemközti kihallgatások során az auditorok figyelmeztették az egyes vádlottakat, hogy bizonyos kijelentéseik milyen következményekkel járhatnak, milyen körülmények, tények elmondását kerüljék, mivel menthetik magukat stb.

Ha a vádlott nem tudott, vagy esetleg nem akart a maga javára nyilatkozni, akkor teljesen el volt veszve. Hivatkozhatott ugyan mentő tanukra, de ezeket a személyeket, a terhelő tanukhoz hasonlóan, általában nem szembesítették vele. A vádlottakkal legtöbbször még a terhelő tanuk nevét sem közölték, még közvetve sem jutott tudomásukra, hogy kinek feljelentése alapján kerültek hadbírótság elé.⁵⁴

A tárgyalás során az auditor a (rendkívül szigorú, s lényegében évszázadokon keresztül változatlan) haditörvények, illetve (az adott időszakban jogforrási erővel bíró) proklamációk, („nem irányadó javaslat”), ezt követte az ülnökök szavazása (vordiktje). A szavazás, kiküszöbölendő a magasabb rendfokozatú ülnöktársak befolyását, a legalsó rendfokozatú személyeknél kezdődött.⁵⁵

Az 1848—1849-es megtorlásoknál is ebben az eljárásban a meghatározó személy az auditor volt. Ha valaki megnyerte részvétét, jóakarátát, a hadbíró felhozott mellette képtelen enyhítő körülményeket. Pl. a vádlott mindig jó császári érzelmű volt, csak a kényszerítő körülmények sodorták a forradalomba, amelytől szabadulni szeretett volna, de nem tudott. Szánja-bánja cselekedetét, s kész lenne ismét a császár szolgálatába lépni stb.

Hasonlók alapján, jelentős eltérésekre került sor az ítélelhozatalokor. Pl. halálbüntetés helyett, csak 16 évi várfogságot kapott az elítélt. Volt, akit ilyen indoklással felmentettek, sőt nyugdíjat is kapott, sőt az is előfordult, hogy a vádlott korábbi állását is visszakapta.⁵⁶

Haynau tábornagy 1849. július 1-jei győri Proklamációja, illetve az ugyanott július 2-án kiadott előírása újból részletesen szabályozta a hadbíróságok és rögtönítélő bíróságok működését, ezek összetételét, az eljárás szabályait, az ezen bíróságok elé tartozó ügyek körét stb.

A Proklamáció⁵⁷ rövidebb. Az adott időszakban bevezetett hadi- és rögtön ítélezés további fenntartásának indoklásául szánták. Hangsúlyozták, hogy ezen külön bíróságok elé tartoznak (elkövetőre való tekintet nélkül), a magyarországi forradalmi eseményekkel összefüggésben lévő ügyek.

A bíróságok (kötél-, illetve por- és golyó-, azaz agyonlövés általi) halálbüntetést, deportációt (száműzetést), különböző fokú elzárást és pénzbüntetést szabhattak ki. A felségsértésben vétkesek minden vagyonát elkobozták. Kizárólag e bíróságok előtt vonták felelősségre azokat, akik részt vettek az Országgyűlés munkájában (annak uralkodói feloszlását követően is), akik az Országos Honvédelmi Bizottmány tagjai maradtak, 1848. október 8. után is, akik forradalmi kormánybiztosként tevékenykedtek. Megfelelően alátámasztott igazolásokat, azonban ezeknél a kategóriáknál is figyelembe vettek.⁵⁸

Rögtönítélő eljárás alá vonták azok ügyét, akik az 1849. április 14-i, debreceni trónfosztó nyilatkozat meghozatalában közreműködtek.

A szabadságharc utolsó szakaszában (elvileg), itt kellett felelniük azoknak is, akik a magyar kormánytól, a kormánybiztosoktól stb. parancsokat fogadtak el, vagy bármilyen formában segítették a „rebellisek” csapatait. Akik a népet felkelésre buzdították. Akik querillaként harcoltak. Akik osztrák, vagy orosz katonákat (akár eredménytelenül) hitszegésre csábítottak. Akik katonai futárokat, szállítmányokat stb. megtámadtak stb.⁵⁹

Külön foglalkoztak a zsidó közösségekkel, közösségekkel (elsősorban pénzügyi okokból). Ezek tagjai, ha a magyar kormány által elkobozott javakat szereztek, kötelesek voltak azokat visszaszolgáltatni, súlyos pénzbüntetést is kaptak. Ugyancsak pénzbüntetést kapott minden olyan hitközség, amelynek tagjai bármilyen módon segítették a magyar ügyet.⁶⁰

A 1849. július 2-án kibocsátott Vorschrift igen részletesen, mindenre kiterjedően szabályozta a hadi- és a rögtönítélkezést.⁶¹ E jogforrás, a kivételes állapot bevezetését, fenntartását a forradalmi zűrzavarral indokolja. Cél-

⁵³ HERMANN Egyed: A magyar katolikus papság az osztrák diktatúra és az abszolutizmus idején. Gödöllő, 1932. 18—19. o.

⁵⁴ KUMLIK i. m. 107. o.

⁵⁵ GRACZA: i. m. V. 817. o.

⁵⁶ GALSAI KOVÁCH Ernő: Naplóim (részlet) közli: Vajna Károly: Hazai régi büntetések II. Bp. 1907. 656—658. o.

⁵⁷ HL any. Abszolutizmuskori iratok 16. f. cs. 52a/259. sz. (magyar-, német-, szlovák nyelvű) Haynau proklamációja. Győr, 1849. július 1

⁵⁸ Uo. 2. §

⁵⁹ Uo. 6. §

⁶⁰ BERNSTEIN Béla: Az 1848—49-i magyar szabadságharc és a zsidók. Bp. 1898. 277. o.

⁶¹ HL any. 75. cs. 52a/245. sz. Haynau: Győr, 1849. július 2 (németül) Vorschrift über Errichtung der Kriegsgerichte in der Kronlandern Ungarn und Siebenbürgen. (továbbiakban: Vorschrift)

ként jelöli, hogy kézre kerítsék, s a lehetőségekhez képest gyors eljárás után megbüntessék a magyar forradalom és szabadságharc résztvevőit.

A hadbíróságok hatásköre, illetékessége kérdésében a hadsereg-főparancsnokság, illetve az egyes katonai magasabb egységek parancsnokai proklamációja, felhívásai az irányadók.

A bíróságok személyi állománya, egy törzstisztből (mint elnök), egy (vagy szükség szerint több) hadbíróból (auditor), auctorokból, rendőrtisztviselőkből és más szükséges kisegítő személyzetből állt. Az előttük folyó eljárás sommás volt.⁶²

TIZENHÁROM ARADI VÉRTANÚ

1. sor:

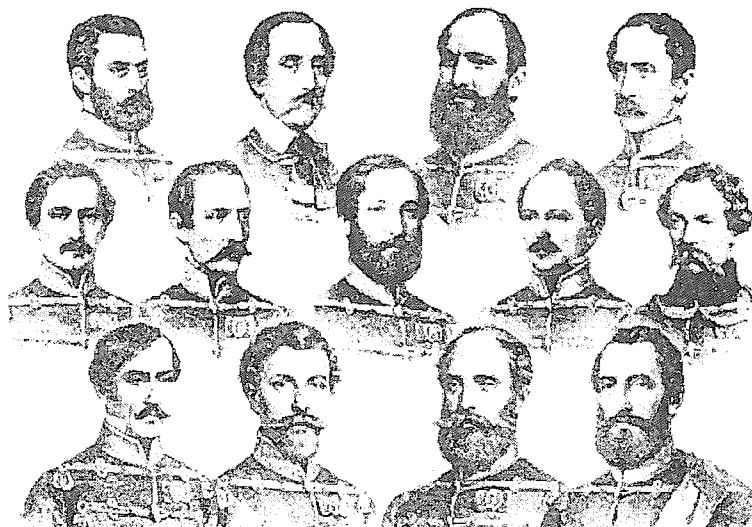
Knézich Károly, Nagysándor József,
Damjanich János, Aulich Lajos

2. sor:

Lahner György, báró Poeltenberg Ernő,
gróf Leiningen-Westerburg Károly,
Török Ignác, gróf Vécsey Károly

3. sor:

Kiss Ernő, Schweidel József,
Dessewffy Arisztid, Lázár Vilmos

A bíróságok által tárgyalt ügyek két fő csoportra voltak oszthatók, politikai és büntető ügyekre.

A politikai jellegű ügyek döntő részét, a kées magatartású császári tisztek, tisztviselők forradalom alatti tevékenységének vizsgálata alkotta. Ezt Purifications-Verfahren-nak hívták. Alapvetően nem tisztázhatták magukat azok a személyek, akik 1849. április 14. után is magyar oldalon maradtak, bármilyen hivatalt elfogadtak, illetve magukat alkalmazni hagyták. Helyt adtak azok igazolásainak, akik Magyarországon 1848. október 3-i manifestum (amelyet október 8-án hirdettek ki), illetve október 18. után Erdélyben, tisztségüket feladták, beteget jelentettek, vagy más, elháríthatatlan okkal indokolták távolmaradásukat. Az eljárás kiterjedt a nyugdíjas tisztekre, katonai- és polgári tisztviselőkre is.⁶³

A tisztázási eljárás azon hadbíróság előtt folyt, amelynek székhelye abban a kerületben volt, ahol a tisztázandó 1848. október 8. (illetve 18.) után leginkább tartózkodott. Mindenki köteles volt személyesen megjelenni a hadbíróság előtt, írásbeli tisztázás nem volt lehetséges, illetve azt nem vették figyelembe.

Polgári tisztviselők eljárása esetén a szokásos hadbíróság két feddhetetlen polgári tisztviselővel, vagy polgárral (mint ülnökökkel) kiegészült.

A hadseregből, politikai okokból elbocsátottnak kellett tekinteni azokat, akiknek bár módjában állt, de nem élt azal, hogy visszatérjen a császári zászlók alá. Ezeket a személyeket megfosztották rangjuktól, nyugdíjuktól.

Akikről az eljárás során, hitelt érdemlő tanúk, okiratok és más bizonyítékok alapján bebizonyosodott, hogy a kérdéses időpontok után nem álltak magyar szolgálatban, vagy politikai magatartásuk nem felróható, azokat teljesen tisztázták, s nem részesültek semmilyen büntetésben, hátrányban, sőt megmaradtak korábbi rangjukban, beosztásukban is.

Minden tisztázási (igazolási) eljárásnál Certificat-ot, állítottak ki, ezt az elnök és az auditor aláírta. Ezt ratifikálás céljából ahhoz a Katonai Kerületi Parancsnoksághoz (Distrikts-Commando) kellett felterjeszteni, amelynek területén a kérdéses hadbíróság működött.

A másik ügycsoportot a büntető ügyek alkották.

A büntetőbírószági osztály köteles volt átvenni a hadbíróság által átadott ügyeket, s megtenni a szükséges intézkedéseket. A vizsgálat elején meg kellett állapítani a vádlott személyazonosságát. Ha a letartóztatottat, egyidejűleg több bűncselekmény elkövetésével vádolták, s ezek között egy különösen súlyos volt, akkor a nyomozást, vizsgálatot, csak az ún. „főbűncselekmény” vonatkozásában folytatták le.⁶⁴

⁶² Vorschrift 11. §

⁶³ Megemlítendő, hogy ebben az időben nem kell feltétlenül a mai értelemben vett nyugdíjasokra, kizárólag idős emberekre gondolni. Sokan már 25-30 éves korukban visszavonultak az aktív szolgálattól. Számos ilyen ember lett a Honvédség tisztje. Sokszor a korábbiánál jóval magasabb rangban, beosztásban. Pl. Nagysándor József: nyugalmazott főszázados, végül honvéd tábornok. Kazinczy Lajos, kilépett főhadnagy, végül honvéd ezredes

⁶⁴ Vorschrift 22.

A KATONAI ÖSSZEOMLÁS, A SZABADSÁGHARC LEGUTOLSÓ SZAKASZA

Sajátosan alakult a magyarok és az ellenük harcoló orosz csapatok viszonya a szabadságharc utolsó szakaszában. Jellemző, hogy az osztrák főhadiszállás, s maga Haynau az oroszokat a magyarokkal való egyetértéssel gyanúsította, s ennek lépten-nyomon hangot is adott. Az oroszok, szánalommal, nagylelkűséggel, rokonszenvvel viseltettek (általában) az ellenük küzdő magyarokkal szemben.⁶⁵

A szabadságharc befejezésekor, a különböző tárgyalások során, az oroszok nem ígértek amnesztiát, a magukat megadó magyaroknak, de (jóhiszeműen) azt mondták, hogy életük nem forog veszélyben. Paskevics mégis azt érezte, hogy többet ígért, mint szabad lett volna, ezért egyik levelet a másik után írta a cárnak, az osztrák vezetőknek, s próbálta őket amnesztia megadására rábeszélteni. Paskevicsnek ezt a kezdeményezését, maga I. Miklós cár is támogatta, de hiába.⁶⁶

Az orosz cári csapatok, az osztrák kormánnyal korábban kötött megállapodás értelmében sem foglyokat, sem pedig hadianyagot nem tarthattak meg, ezeket át kellett adniuk az osztrák császári csapatoknak.

Haynau, augusztus 15-én Paskevicsnek szóló táviratában a következőket írta: „*ami a hadifoglyokat illeti, bátorodom megjegyezni, hogy három kategóriát kell megkülönböztetni:*

A tizenegy főnököt, akik többségükben mindössze alantasszisztek; akik elhagyták ezredüket, hogy törvényes uralkodójuk ellen szolgáljanak, a tábornoki címet és méltóságot bitorolják, valamint a tiszteknek azt a csoportját; akik a forradalom előtt ugyancsak a cs. kir. hadseregben szolgáltak. Kérem főméltóságodat, küldje az ebbe a csoportba tartozó egyéneket biztos úton, ne hogy megszökhessenek, főhadiszállásomra.

A cs. kir. hadsereg altiszteit és közvéitéit, akik a felkelés zászlaját, elismerem, csak az erőszaknak engedve vagy tudatlanságból követték, és akiket újból be kívánok osztani a hadsereg ezredeibe.

A többiek mind, akik nem szolgáltak korábban a cs. kir. hadseregben és kényszerből vagy önként szolgálták a forradalmat — különválasztva a tiszteket és az egyéb katonákat —, Pesten át Pozsonyba kérem kísértetni.”⁶⁷

Megjegyzendő, hogy a világosi kapituláción túl, különböző helyszíneken kisebb-nagyobb magyar egységek kapituláltak az oroszok és részben az osztrákok előtt.

Az oroszok hadifoglyaikkal általában kíméletes, sőt esetenként barátságos bánásmódot tanúsítottak. A felületes őrzés miatt, sokan megszöktek. Bár a szökevények egy részét később elfogták, felelősségre vonták, mások azonban sikeresen bujkáltak, esetleg emigráltak.

Érdekes, Pátervárad várát, 1849. szeptember 7-én végül az osztrákoknak feltétel nélkül átadó Kis Pál tábornok és tisztársainak (mintegy száznyolcvan fő) esete. Ők rövid fogva tartás után, az 1849. november 7-i kegyelem után valamennyien szabaddábra kerültek.⁶⁸

Közismert Komárom várának, megfelelő feltételek melletti kapitulációja, 1849. október 2—4. között.

Az ország pacifikálása

Magyarországon, Görgei „feltétel nélküli” kapitulációja korlátlan megtorlásnak nyitott utat. Világos után tömegessé váltak a letartóztatások, a szigorú haditörvényszéki ítéletek zömének kihirdetésére és végrehajtására azonban csak Komárom várának feladása után került sor.

Közben azonban intenzíven folytak különböző eljárások, illetve perek. Haynau, 1849. augusztus 31-én, a következőképpen utasította Karl Ernst cs. kir. törzshadbíró, az aradi rendkívüli katonai törvényszék vezetőjét (az aradi vértanúk perét megelőzően):

„*A magyar lázadó párt különféle letartóztatott tagjai elítéléséhez szükséges előkészületekkel kapcsolatban elutazásom előtt élő szóval az adott tájékoztatásomat követően ezennel utasítom önt, hogy indítsa meg a hadbírószáki eljárást:*

1. a felkelő hadsereg minden tábornoka ellen, még akkor is, ha nem voltak azelőtt a cs. kir. hadsereg tisztjei és;

2. az ideiglenes kormány és a Honvédelmi Bizottmány tagjai, az 1849. április 14-i országgyűlési határozat részesei és a forradalmi kormánybiztosai ellen;

3. a cs. kir. hadseregből a lázadókhöz átlépett minden tiszt ellen, és;

4. a lázadó hadsereg tisztjei, polgári hivatalnokok és lelkipásztorok ellen, ha az 1849. április 14-i határozat után a forradalmi kormány szolgálatában vagy érdekében különösen kiemelkedő és veszélyes tevékenységet fejtettek ki.

A sort az 1. pontban megjelölt egyénekkal kell kezdeni és ha őket már elítélték, át kell térni a 2. pontban megjelöltekre. Szorgalmáról, körültekintéséről és energiájától várom ezeknek az eljárásoknak a meggyorsítását és mihamarabb való befejezését; külön kötelességévé teszem, hogy tekintsen el minden hasztalan és időrabló formaságtól és csak a mostani rendkívüli haditörvényszék számára kiadott különleges utasításokat tartsa szem előtt a haditörvényszéki vizsgálatok során...”⁶⁹

⁶⁵ STEIER Lajos: Haynau és Paskevics. II. Bp. 1926. 229—230, 235—236 o. (továbbiakban Steier: i. m.)

⁶⁶ KATONA Tamás: Az aradi vértanúk. II. Bp. 1979. 320. o. (továbbiakban: Katona: i. m.)

⁶⁷ Haynau átirata Paskevicsnek (1849. augusztus 15.)

⁶⁸ ÉRDUJHELYI Melichor: Geschichte der Stadt Neusatz. Neusatz. 1895. 314—315. o.

Haynau, a legénységi állományú személyekről is intézkedett, például 376. sz. hadseregarancsában. Elrendelte, hogy ezeket a személyeket (függetlenül a magyar Honvédségnél elért esetleges tiszti rangjuktól) illetve azokat, akik korábban nem voltak a cs. kir. hadsereg tagjai, közlegényként be kell sorozni a cs. kir. hadseregbe.⁶⁹

A MEGTORLÁS LEGFŐBB JELLEMZŐI A VALÓSÁGBAN

A valóságban a megtorlás nem volt olyan széles, mint azt a korábbi szakirodalom állította, amely megállapításokat, sokszor túlzó, irreális adatokat, tévedéseket, célzatos beállításokat stb. közölt. A tüllyomórészt 1860—1900 között írt munkák többsége, nem hiteles iratanyagra, hanem személyes élményekre, emlékekre épít. Az adatokat összehasonlítva pl. a fennmaradt nagyszámú hadbíróági irattal más, jóval árnyaltabb kép alakítható. Így pl. egyes példáktól eltekintve (gróf Batthyány Lajos pere⁷⁰, az aradi vértanúk pere⁷¹ stb.) nem hasznosították a hadbíróági peranyagokat kellő mértékben.

A valóságban, Windisch-Graetz fővezérsege időszakában (1849. január és április között), az osztrák hatóságok tizenhárom főt ítéltek halálra és végeztek ki. Az ítéletek zöme az alsóbb társadalmi rétegek megfélemlítését szolgálta. Leginkább népfelkelésben való részvételért, illetve a cs. kir. katonák hitszegésre való buzdításáért végeztek ki embereket. A „főbűnösök”, így pl. képviselők, kormánybiztosok többsége, csupán néhány hét vizsgálati fogsággal megúsza a szereplését.

Welden fővezérsege idején, csupán Petőcz György Pozsony megyei alispánt végezték ki.

Haynau, a korábbi fővezéréknél sokkal keményebben lépett fel. 1849. augusztus végéig 38 főt végeztek ki. Ezen személyek többsége az alsóbb népréteghez tartozott. Igen nagy volt az ekkor kivégzett falusi értelmiségiek aránya. Szeptemberben két polgári személyt végeztek ki.

A megtorlás csúcspontja 1849. októbere. Ekkor a magyar katonai- és polgári elitet sújtották a kivégzések. Így 1849. október 6-án, Pesten kivégezték gróf Batthyány Lajos volt magyar miniszterelnököt. Aradon ugyanakkor a honvédség 12 tábornokát, egy ezredesét.⁷² Október 8-án, Pesten kivégezték Gonczeky Jánost, a mezőhegyesi katonai ménés intézet lelkészét. Október 10-én, Pesten kivégezték Csányi László volt minisztert és báró Jeszenák János főispánt stb. Október 24-én, Pesten végezték ki báró Perényi Zsigmondot, a trónfosztás idején a Felsőház elnökét, Szacsavay Imrét (ugyanakkor) a Képviselőház jegyzőjét, Csernyus Manó pénzügyminisztériumi tanácsost. Október 25-én, Aradon végezték ki Kazinczy Lajos honvédezredest.

Október 26-án a további kivégzések végrehajtását felfüggesztették.

Ebben az időben mintegy 600 halálos ítéletet hoztak. Azonban Haynau kegyelmet gyakorolt. A többség ítéletét 20, 18, 16, 10 évi várfogságra, vagy „sáncfogságra” (azaz kényszermunkára) változtatta.

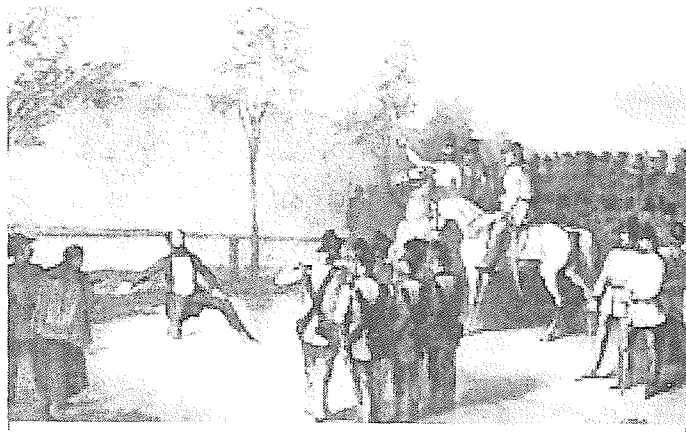
A volt cs. kir. tisztek közül mintegy 1200 fő szenvedett hosszabb-rövidebb börtönbüntetést. 40-50 000 főt lehetett a cs. kir. hadseregbe kényszerből besorozottak száma.

1850. január—február hónapjában tizenöt személyt végeztek ki. Közöttük gerillákat, a kőszegi horvát foglyok, 1848. októberében történt legyilkolásában vétkesnek talált személyeket. Kolosy Györgyöt, akit Lamberg gyilkosának tekintettek. Ezeket a személyeket köztörvényesként kezelték. Ide tartozott az utolsó 1848—1849-es cselekményeiért kivégzett személy, Posztóczky Gyula is.

Összesen kb. 111 főt végeztek ki 1848—1849-es szerepléséért.

Az ítéletek többségét 1850 tavaszától várfogságra, illetve más büntetésekre enyhítettek, elkezdődött az amnesztiában részesítés is. Az utolsó politikai folyok (képviselek, kormánybiztosok) egyébként 1859-ben szabadultak. Többségük azonban továbbra is rendőri felügyelet alatt állt, s besúgók figyelték őket.

A megtorlás kiterjedt a szabadságharc egyszerű résztvevőire is. A kisebb „vétségek” elkövetői, a pénzbírságtól, néhány hetes elzárástól, a többéves sáncmunkáig stb. terjedően különféle büntetéseket kaptak.⁷³

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök kivégzése

⁶⁹ Haynau utasítása Karl Ernst cs. kir. törzshadbírónak. Pest. 1849. augusztus 31. Közli: Katona i. m. II. 81—82. o. 62. sz.

⁷⁰ STEIER: im. II. 260. o.

⁷¹ KÁROLYI Árpád: Némethújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre I—II. Bp. 1932

⁷² BARTHA Albert: Az aradi 13 vértanú pörének és kivégzésének hiteles története. Bp. 1930

⁷³ V. ö. legújabban BONA Gábor: Az aradi tizenhárom és Batthyány Lajos kivégzése. ZAKAR Péter: Gonczeky János kivégzése. Megtorlás az egyházak ellen. HERMANN Róbert: Csányi László és Jeszenák János kivégzése. Megtorlás a politikuskok ellen. In: 5x Róbert szerk. 1848—1849. A szabadságharc és forradalom története. Bp. 1996. 414—418. o.

PÖLTENBERG ERNŐ HONVÉDTÁBORNOK, ARADI VÉRTANÚ CSALÁDJA, ROKONSÁGA ÉS A RÉVFÜLÖPI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY PÖLTENBERG RELIKVIÁI¹

Az aradi vértanúknak, bár kivégzésük óta immár 144 esztendő telt el — leszámítva néhány lexikon, s kézikönyv hosszabb-rövidebb szócikkét — tulajdonképpen szinte máig sincs részletes, tudományos igényű és alapossággal összeállított életrajzuk.² Ennek ellenére az 1848—1849-es szabadságharc során kifejtett tevékenységük többé-kevésbé ismeretesnek mondható. Jóval homályosabb azonban e magas rangú honvédtisztek 1848 előtti előélete, valamint özvegyük, gyermekeik illetve leszármazottaik 1849 utáni sorsa.

Írásommal megkísérlem ezt a hiányt, legalább részben — Pöltenberg Ernő tábornok vonatkozásában — kitölteni.

Pöltenberg Ernő, mint a 7. Hardegg vérteszred hadapródja. Kőrajz 1829-ből. 1890-ben Fackh Károly tulajdonában volt

PÖLTENBERG ERNŐ HONVÉDTÁBORNOK

Pöltenberg életrajza főbb vonásaiban ismert, így itt csak vázlatosan utalok életútjának egyes állomásaira.³

Születési éve kérdéses, a különféle munkákban az 1804 és 1814 közötti évek közül több is előfordul (1804, 1807, 1811, 1814). Magam csatlakozom a Svájcban élő Domahidy Miklós író véleményéhez⁴ — aki igen alapos könyvtári- és levéltári kutatásra építve írta meg a vértanú tábornok életrajzi regényét, s annak utószavában tisztességesen utalt rá, hogy írásában mennyi a valóság, s mennyi az írói fantázia műve — s az 1807-es esztendőt tartom a legvalószínűbbnek. Teszem ezt részben azon az alapon, hogy a hivatalos katonai okmányok is ezt az évet tüntetik fel (ez már Domahidynak is feltűnt), valamint részben azért, mert egy 1829-ből származó képen,⁵ amely Pöltenbergert, mint vértanú-hadapródot ábrázolja, a későbbi tábornok inkább formáz egy 22 éves fiatalembert, mintsem egy 15 év körüli kamaszfiút. (Pöltenberg az aradi kihallgatásakor, 35 évesnek mondta magát.)⁶

¹ A tanulmány először a Révfülöpi Honismereti Egyesület és a Honismereti Gyűjtemény közlönyében, a „Villa Filip” 1997/1. számában jelent meg

² Az aradi vértanúkról: Az 1848—1849-iki magyar szabadságharc vértanúinak emlékkönyve. Pesten, 1873. HALÁSZ István tulajdona. Ugyanez reprint kiadásban: MA Könyvkiadó BT. Budapest, 1991. (Továbbiakban: 1848—49 vértanúinak emlékkönyve); Az aradi vértanúk emlékezete. A „Képes folyóirat” 1890. évi 20-ik füzetének külön kiadása. Szerkeszti NAGY Miklós, kiadja Franklin-társulat. (Továbbiakban: Aradi vértanúk emlékezete); Aradi vértanúk albuma. Arad sz. kir. város közönsége és az aradi Kölcsey-egyesület megbízásából szerkesztette VARGA Ottó. 4. kiadás. Budapest, 1893. (Továbbiakban: Aradi vértanúk albuma); HAMVAY Ödön: Az aradi tizenhárom. Budapest, 1904. (Továbbiakban: HAMVAY); Magyar történelmi nagyságok életrajza, kiknek nevét a m. kir. honvéd csapattestek viselik. Kiadja: a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, é. n. (1930. — Damjanich J., Kiss E., Leiningen K., Török I. életrajzával); BARTHA Albert: Az aradi 13 vértanú pörének és kivégzésének hiteles története. Budapest, 1930. (Továbbiakban: BARTHA); POZDER Károly: Leiningen-Westerburg Károly gróf, 1848—49-i honvédtábornok életrajza. Balassagyarmat, 1932.; PINTÉR Lajos: Az aradi tizenhárom vértanú. Bukarest, 1973.; NEMESKÜRTY István: „Kik értek haltak, szent Világsszabadság!” Budapest, 1977. (Továbbiakban: NEMESKÜRTY); Az aradi vértanúk. I—II. Válogatta, szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta: KATONA Tamás. Budapest, 1979. és uő. 1983. némileg eltérő változatban. (Továbbiakban: Az aradi vértanúk. I. ill. Az aradi vértanúk II.); BONA Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848—49. Budapest, 1983. (Továbbiakban: BONA 1983.); CSORBA László: A tizenhárom aradi vértanú. Budapest, 1989. (Továbbiakban: CSORBA) stb.

³ Pöltenberg-ről: WURZBACH Constant: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben. 23. Theil. Wien, 1872. (Továbbiakban: WURZBACH) 15—16. o.; 1848—49 vértanúinak emlékkönyve; Aradi vértanúk emlékezete 16—17. o.; Aradi vértanúk albuma 53—56., 134—135., 153—154. o.; A Pallas Nagy Lexikona. XIV. Budapest, 1867. 196. o.; Hamvay: Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. XV. Budapest, 1922. 664. o.; BARTHA: Új Magyar Lexikon. 5. Szerkesztette az Akadémia Kiadó Lexikonszerkesztősége. Budapest, 1961. 474. o.; NEMESKÜRTY 78., 172., 194., 217—218., 226., 232., 271., 294., 348., 366., 385., 396., 411—412. o.; Az aradi vértanúk. I. 49—50., 309—317., 321—330., 468—470., 522—523., 528. o.; Az aradi vértanúk II.: 164—167., 212—215., 241., 253., 256—257., 265., 268., 274., 275., 278., 279., 282—285., 286—288., 290—292., 294., 298., 299., 300., 303., 364—365., 369. és 371. o.; BONA 1983. 268. o.; CSORBA 65—81. o.; GÖRGEY Arthur: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben I—II. Budapest, 1988. (Lásd a kötet névmutatóját!)

⁴ DOMAHIDY Miklós: Az osztrák vádlott. Regény egy tárgyalásról, amelyen nem derült ki, hogy a vádlottat Pöltenberg Ernőnek vagy Ernst Pölt Ritter von Pöltenbergnek hívják. Budapest, 1990. (Továbbiakban: DOMAHIDY) 210. o.

⁵ Aradi vértanúk emléke 17. oldal képe. A kép ekkor Fackh Károly országgyűlési képviselő birtokában volt. E munka szerint 1830-as évekbeli: Ezernyolcszáznegyvennyolcz.. Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története képekben. Szerkesztette: JÓKAÍ Mór—BRÓDI Sándor—RÁKOSI Viktor. Budapest, 1898. 233. oldal reprodukcióján azonban jól kivehető az 1829-es dátum a kép alsó szélén

⁶ Aradi vértanúk II. 164. o.

1829-től 1832-ig a 7. hadsereg vértess ezredben (Szabadkán), utóbb 1832-től a 4. Sándor-husár ezredben (különböző galíciai helyőrségekben: Tamopol, Lemberg, Grodek stb., majd 1846 végétől Bécsben) szolgált, s 1848 elején, miután ekkor már ezredének rangidős kapitánya volt, küszöbön állt őrnagyi kinevezése. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy ezredét rövidesen Magyarországra fogják helyezni, háromszor is kísérletet tett rá, hogy az Itáliában harcoló Radetzky-hadsereghez osszák be. Ugyanis megérezte, hogy a magyarországi szolgálat során könnyen kínos politikai szituációba keveredhet, s ezt mindenképpen szeretne volna elkerülni. Törekvése azonban annak ellenére eredménytelen maradt, hogy hajlandó lett volna beosztást cserélni a nála, rangban jóval, fiatalabb századossal is. Így végül jóllehet az augusztus—szeptemberi Magyarországra való áthelyezéskor az ezred parancsnoka: gr. Apponyi Károly ezredes és több tisztje betegség s egyéb ürügyek alatt megtagadták a (magyarországi szolgálatot — az ezredesi osztályt például altisztek vezették át Magyarországra — Pöltenberg továbbra is kitartott régi beosztásában. S kitartott ott még azok után is, hogy egyes vehemens forradalmi biztosok, mint megbízhatatlan „svargelb” tisztet, a schwechati csata előtti napokban (október 18.) megkísérelték a hadseregből eltávolítani.

Még előzőleg résztvett a pákozdai ütközetben (szeptember 29.), majd ezredével a Görgei-féle főszereg, az ún. Feldunai Hadsereg kötelékében a téli visszavonulásban. Első ízben Öttevénynél tűnt ki (december 18—19.) A ranglétrán gyorsan emelkedett: november 2-án őrnaggyá, december 1-én alezredessé, 1849. május 6-án ezredessé, június 7-én tábornokká lépett elő.

A móri csata (december 30.) után dandár-, a kápolnai csata (1849. február 26—27.) után hadosztályparancsnok lett, utóbb pedig a függetlenségi nyilatkozat után, az éppen annak hatására lemondott Gáspár András tábornok helyére került a VII. hadtest élére. A tavaszi hadjárat során résztvett a hatvani (április 2.), a nagysallói (április 10.) és a kéméndi (április 11.) ütközetben. Április 19-én megkapta a 3. osztályú érdemjelet. Buda ostroma alatt (május elejétől) az ő hadteste biztosította az ország nyugati határát Győr térségében, majd a nyár során kibontakozó újabb császári támadás idején hadteste fedezte a visszavonulást (győri csata, június 28.). Ismételten kitűnt a két komáromi csatában (július 2., július 11.) és Görömbölynél (július 24.)

Az egyre reménytelenebbé váló helyzetben Görgei őt küldte Beniczky Lajos alezredessel együtt tárgyalni az oroszokhoz. Ártádon augusztus 8-án folytattak megbeszélést Rüdiger és Frolov orosz tábornokkal. (Személyének kiválasztásakor a Görgei iránti hírsége mellett, valószínűleg döntő lehetett jó francia nyelvtudása. Ide kívánczik még egy bizonytalan 19. század végi adat, amely szerint apja eredetileg diplomatának szánta.)⁷

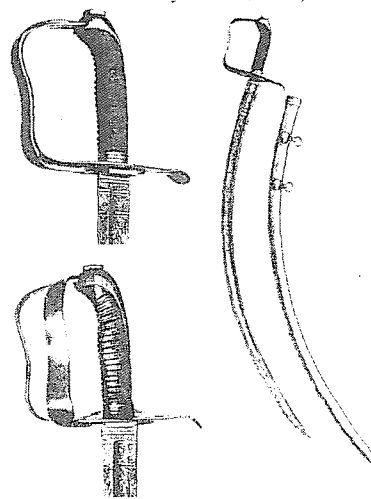
Görgeivel együtt világosnál tette le a

fegyvert. Aradon, a cs. kir. hadbíróság előtt, kihallgatásakor könnyek között azt hajtogatta, hogy ő mindig a császári ház és a császári hadsereg híve volt, még ha cselekedetei az ellenkezőjét mutatnák is. Igazmondásában — úgy vélem — nincs okunk kételkedni. Az életosztón persze nyilván benne is működött, de nem valószínű, hogy különösebben félt volna a haláltól, hiszen a csatatéren számtalanszor nézett a szeme közé. Az akasztást azonban — a korabeli szemléletmódnak megfelelően, amely ezt a kivégzési módozatot a köztörvényes gonosztevőkével vélte helyénvalónak — mint katonatiszt, s mint magát tisztességes embernek tartó férfi, bizonyára kínosan megsegyenítőnek tartotta. Leginkább felesége és gyermekeinek a sorsa aggasztotta. Fiatal felségét önzetlenül szeretete, a halál árnyékából írta neki: „...legyen még boldog!, mert megérdemli.”⁸

Pöltenberg részint a kortársak, részint katonai személyi lapja szerint alacsony, rendkívül erőteljes, vöröses hajú, nagybajuszú férfi volt. Kitűnő lovas,

Poeltenberg Ernő honvédtábornok 1849-ben. Szamosi litográfiája, 1873. Itt is hibásan a 2. oszt. érdemrendet viseli. (Az 1848—1849^{iki} magyar szabadságharc vértanuinak emlékkönyve. Pest, 1873)

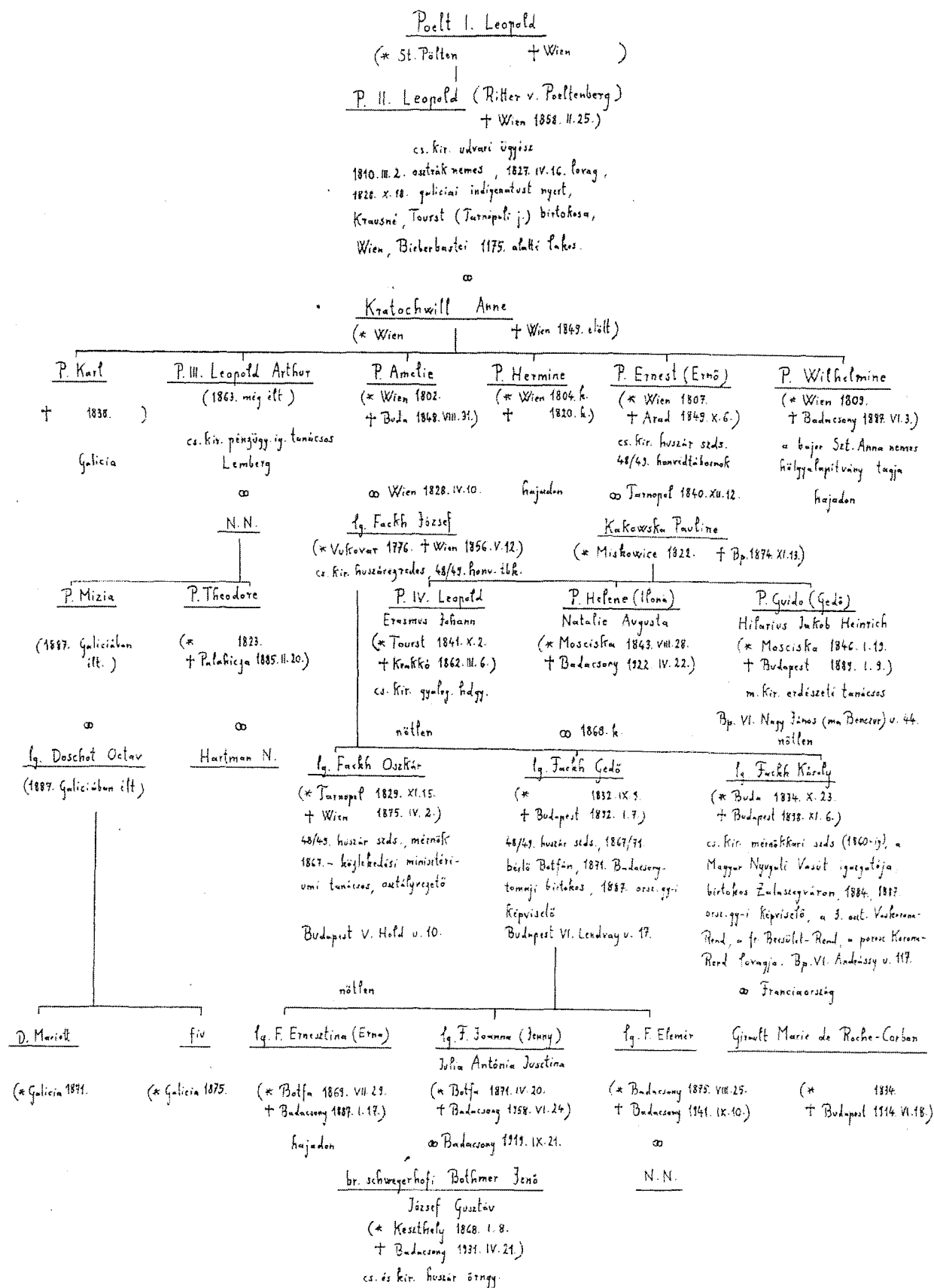
Poeltenberg Ernő 1827M könnyűlovassági tisztii szabíyája. Markolatkupakját monogramos pecsénymónak képezték ki. (Országos Hadtörténeti Múzeum. Budapest)

Poeltenberg Ernő, mint honvédtábornok, tábori sapkában. Valószínűleg Than Mór (1828—1899) 1849-es képe után készült rajz. Hibásan a 2. oszt. érdemrendet viseli

⁷ Aradi vértanúk emlékezete. 16. o.

⁸ Aradi vértanúk I. 317. o.

A Poeltenberg—Fackh rokonság leszármazási táblája. (Összeállította: Rainer)

Lovag Fackh Károly
(* Buda 1834. X. 23. - † Budapest 1898. XI. 5.)

∞
Girault de Roche-Carbon, Marie
(* 1834. - † Budapest 1914. VI. 18.)
Budapest VII. Columbus u. 28.

<u>F. Josefina</u>	<u>F. Borbála</u>	<u>F. Frida</u>	<u>F. Mária</u>	<u>F. Leona</u> cs. és kir. huszársági min. tanácsos	<u>F. József</u> min. tanácsos	<u>F. Magdolna</u>	<u>F. Paula</u> bírói nemzeti alapszervezeti helyettes
	+ Passany 1883. XII. 13.)	+ Vorderbrück 1907. X. 21.)	(* Szegvár 1865. IV. 10.) + Bp. 1924. VII. 26.) Bp. I. Budafok u. 10/c.	(* 1870.) + Debrecen 1945.)	(* 1880.) + Bp. 1942. XI. 26.)		(* 1884.) + Bp. 1932. I. 14.) Bp. I. Budafok u. 10/c.
∞			∞ 1. 1882. IV. 12. 2. Bp. 1894. I. 10.	nöllen	∞	hajadon	hajadon

Magy
Passany

1. Jászosi Kapeller Ödön
min. titkár
(* 1856. VII. 14. - † 1891. III. 13.)
2. örvényes és királyi szolgálati
br. Fialk Miklós
Főúr v. főispánja
(* Városbány 1848. XI. 25.)
+ New York 1901. X. 17.)
/ 1. felesége: Semse 1875. VI. 3.
Semse Semsey Alice
* Pest 1863. V. 5. - † AKa 1882. XI. 15./

Kapeller Oszkár
cs. és kir. huszársági
(* Bp. 1883. VII. 6. -

Kapeller Nandine
(* Bp. 1887. XII. 6. -
∞ Népely 1914. VI.
lg. Gelhorn, Hermann
min. titkár szolgálati
(* 1876.

Kapeller Edmunda
(* 1891. V. 22. -
∞ Bp. 1911. IV. 20.
magyarországi Barsany Tibor
titk. huszársági, királyi Alpristen
(Hunyad v. m.)

br. Fialk Mária Georgine
(* Székelyhídvér 1835. V. 6. - † Szepes 1906. VII. 28.)
∞ Bp. 1910. XI. 4.
örvényes Fialk Pál
cs. és kir. főhadnagy
(* Miskolc 1882. X. 23. - † Miskolc 1960. I. 12.)

Barsany Mária Elvira
(* Alpristen 1912. V. 12. - † Bp. 1935. X. 31.)
∞ Bp. 1934. XI. 29.
sikeres és reményes gr. Ambrázy Gyula
(* Temesvár 1908. VI. 9. -
/ 2. felesége: Bp. 1945. XI. 18.

Fialk Eszra
(* Bp. 1919. XI. 10. -
∞ Bp. 1944. VI. 5.
igaz és zabarc Szontagh Antal
/ Sz. Jenő és gr. Zichy Ernő fia /
(* Szegvár 1907. IV. 16. -

Fialk Lilla
(* Szombathely 1922. VI. 21. -
∞ 1.
2. Bics 1972.
1. br. Beer und Chorstin, Johannes
cs. és kir. huszársági
(* Buda 1885. VI. 7. - † Wien 1952. VI. 14.)
2. Parnicz Elek

Pollereczky Erzsébet
1. gr. Ambrázy Edina
(* Bp. 1915. X. 20. -
∞ Bp. 1964. I. 10.
Tobak OHo
2. gr. Ambrázy István
nyelvtanár
(* Bp. 1947. II. 28. -
∞ Bp. 1974. VI. 17.
Ziklányi Ernő
(* 1953. V. 3. -

Sz. János
(* Bp. 1942. II. 12.

Sz. P.?
(* Bp. 1943. V. 17.

Sz. Erzsébet
(* Enging 1944. V. 2.

Sz. Mária Eugénia
(* Enging-Nagyborsányi-pá 1945. X. 6.

Sz. Ilona
(* Enging 1947. XI. 10.

Sz. Magdolna
(* Auklász 1953. IX. 13.

Sz. Ágata Antonia
(* Sz. 1956. V. 1.
+ 1976. I. 13.)

∞ Sz. 1972. I. 26.
Müller Klára

∞ Sz. 1970. X. 10.
Cs. Zsuzsa
(* Kiskőr 1948. I. 22.

∞ Bp. 1966. V. 5.
Cs. János
(* Bp. 1943. II. 29.

∞ Bp. 1973. VII. 28.
Kocsis Zoltán
(* Karcag 1944. VI. 26.

∞ Sz. 1970. X. 10.
Sz. Lajos
(* Sz. 1946. IV. 7.

Sz. Ben
(* Bp. 1973. I. 8.

Sz. Péter Pál
(* Sz. 1972. I. 24.

C. István
(* Bp. 1967. VI. 4.

C. János
(* Bp. 1971. IX. 21.

Sz. Zoltán
(* Bp. 1971. VII. 4.

Sz. György
(* Bp. 1973. VII. 29.

A Poeltenberg—Fackh rokonság leszármazási táblája. (Összeállította: Rainer)

jó úszó és ügyes tornász. Természete sem italozásra, sem kártyázásra, sem adósságcsinálásra, sem civakodásra nem hajlott, derűs és vidám volt. Jó történelmi és földrajzi ismeretekkel rendelkezett. (Egykor joghallgató volt.) Magatartása az ezredben baráti, civilekkel szemben nagyon illedelmes volt.⁹

Pöltenberg nyilván nem volt forradalmár, múltja, neveltetése, baráti köre az Osztrák Császársághoz kötötte. Hosszú galíciai szolgálata során azonban számos alkalma lehetett rá, hogy megismerje a birodalom árnyoldalait is. Mint tiszt felelősséget érzett alantasai — történetesen magyar huszáregénysége — iránt, s mellettük akkor is rendületlenül kitartott, amikor az egyre zavarosabbá és egyre kellemetlenebbé váló politikai helyzetben tisztársainak egy része jobbnak látta legénységét cserbenhagyva csendesen eloldalogni békésebb beosztásokba. Döntéséhez nyilván hozzájárult az is, hogy ezrede feleσκűdött a magyar alkotmányra, s ő eskűjét komolyan vette. Aradon így vallott: „... a legcsekélyebb érdekem sem fűződik ahhoz az ügyhöz, amelyért harcoltam, fájdalommal töltött el minden lövés, amit volt fegyvertársaimra leadattam és csak a katonai becsület miatt maradtam szolgálatban.” Végő soron sorsának alakulásáért a szerencsétlen körülmények közrejátszását okolta.¹⁰

A 19. század kitűnő osztrák biográfusa: Wurzbach szerint ismeretlenek voltak indítékai, amelyek miatt osztrák létére, elhagyva a császári zászlót és a magyar ügy mellé állott.¹¹

E kérdésben talán még ma sem tiszta teljesen a kép. Annyi azonban vitán felül áll, hogy azon a helyen, amelyet a sorsa számára kijelölt, becsülettel helytállt mindhalálíg.

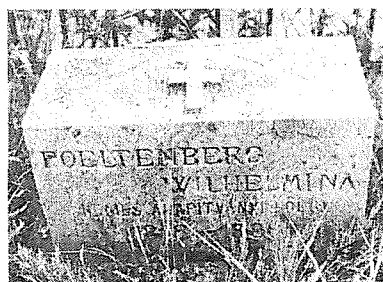
Pöltenberg Ernő csontmaradványait az aradi vár körzetében végzett árvízvédelmi munkálatoknál (1932. május—1933. szeptember), kivégzésének színhelyén megtalálták. Ekkor Aradon eltemetett vértanú társai maradványaival együtt, ideiglenesen a Steiner család kriptájában (1932. július), majd az aradi Kultúrpalotában nyert elhelyezést. 1974-ben az aradi emlékmű alá temették.¹²

A PÖLTENBERG CSALÁD

Eredetéről alig tudunk valamit. Pöltenberg tábornok egyetlen ismert felmenője az édesapja: Pöltenberg Leopold¹³ (meghalt: 1858. február 25.) jogász, aki 1810-ben, mint cs. kir. titkos kabinettitkár osztrák nemesi, majd 1827-ben lovagi rangot nyert (vásárolt?) az uralkodótól. Bécsben, a Bieberbastei (Hódbástya) 1175-ös számú házban élt, Galíciában több birtoka is volt. Tábornok fiának több, az aradi várbörtönből hozzá írt levele ismeretes.¹⁴ Felesége — akinek nevét nem ismerjük — 1849-ben már valószínűleg nem élt.¹⁵

Pöltenberg Ernőnek két leánytestvére volt.

Nővére: Pöltenberg Amália¹⁶ (Wien 1802—Buda 1848. augusztus 31) Bécsben 1828. április 10-én ment férjhez lovag Fackh József¹⁷ cs. kir. huszár ezredeshez (Vukovár, 1779—Wien, 1856. május 12.), aki mint a cs. kir. 4. huszárezred parancsnoka, az 1830-as években Pöltenberg Ernő ezredparancsnoka volt.

Poeltenberg Wilhelmina (1809—1887) sírja. Badacsonytomaj, temető. A sírkövön lévő dátumok tévesek. (Fotó: Rainer 1993)

Az öreg huszártiszt a szabadságharcban — miután reaktiváltak — honvédtábornokként, mint dandárnok harcolt a Délvidéken. 1848. október 13-án ő verte vissza a szerb felkelők cs. kir. sorkatonaság által is támogatott Törökbecse elleni támadását. 1848. november végén nyugdíjaztatta magát. Utóbb a császári hadbíróság felmentette. Ezután haláláig Bécsben élt.

Pöltenberg Ernő húga: Pöltenberg Wilhelmina¹⁸ (Wien 1809—Badacsonytomaj, 1887. június 3) nemes alapítványi hölgy, tábornok bátyja, árváinak egyik gyámja volt. Valószínűleg soha nem ment férjhez. Sírja ma is látható a badacsonytomaji temetőben.

Pöltenberg Ernő Tarnopolban, 1840. december 12-én kötött házasságot a galíciai lengyel Kakowska Paulával (Miskowice, 1822—Budapest, 1874. november 13),¹⁸ Kakowski Dionyzy és Zabielska Fernanda leányával, akivel galíciai szolgálat során ismerkedett meg.

⁹ LEVITSCHNIGG Heinrich: Kossuth und seine Bannerschaft. Pesth, 1850., idézi: DOMAHIDY 212. o., eredeti minősítési lapjának képe uo. 203. oldal után

¹⁰ Aradi vértanúk I. 469., 482., 484. o.

¹¹ WURZBACH 23. Theil 15—16. o.

¹² Aradi vértanúk I. 469., 482., 484. o.

¹³ WURZBACH 23. Theil 15. o.; Aradi vértanúk I. 49. o.; Az aradi vértanúk II. 415. o.; Bona 1983. 268. o.

¹⁴ Aradi vértanúk I. 311—312., 315—316., 522—523. o.

¹⁵ Uo. I. 315. o. Az 1849 október 5-én apjának írt levelében szereplő „jó anyám” megszólítás valószínűleg félrefordítás — az eredeti levél megtekintése után jutottam erre a nézetre —, jó apám helyett!!! V. ö. még DOMAHIDY 211—212. o.

¹⁶ Aradi vértanúk I. 311., 528. o.; Az aradi vértanúk II. 388. o.

¹⁷ Aradi vértanúk emlékezete 16—17. o.; NEMESKÜRTY 122., 199—200. o.; BONA 1983. 476. o.; BONA Gábor: Szabadságharc 1848—49-ben. In: Magyarország hadtörténete. I. Szerkesztő: Borus József. Budapest, 1984. 357. o.

¹⁸ NAGY Miklós: Poeltenberg Ernő családja. Magyar Nemzet 1974. október 6. (Továbbiakban: NAGY); Aradi vértanúk I. 313., 528. o.; Aradi vértanúk II. 415. o. (életrajzi dátumai itt tévesen 1809—1887!) lásd badacsonytomaji sírköve!

Házasságukból 3 gyermek született. 1847-ben Pöltenberg Ernőt Galíciából Bécsbe helyezték. Az áthelyezéskor családja is követte ide, s Bécs Landstrasse nevű (keleti) külvárosában, az Untere Reussnerstrasse 482. számú házban laktak. Miután Pöltenberg csatlakozott a magyar ügyhöz, felesége és gyermekei a szabadságharc egész ideje alatt Bécsben rekedtek. A schwechati csata alatt (1848. október 30) Pöltenberg csak néhány kilométer választotta el feleségétől, találkozniuk mégsem lehetett. A háború idején mindössze 26-27 éves fiatalasszony igyekezett rávenni férjét, hogy nyugdíjaztatását kérje, s a császári hadvezetés gondoskodott róla, hogy ilyen szellemben írott levele a frontvonalakon keresztül is eljusson a címzett kezébe. Rábészélése azonban eredménytelen maradt.

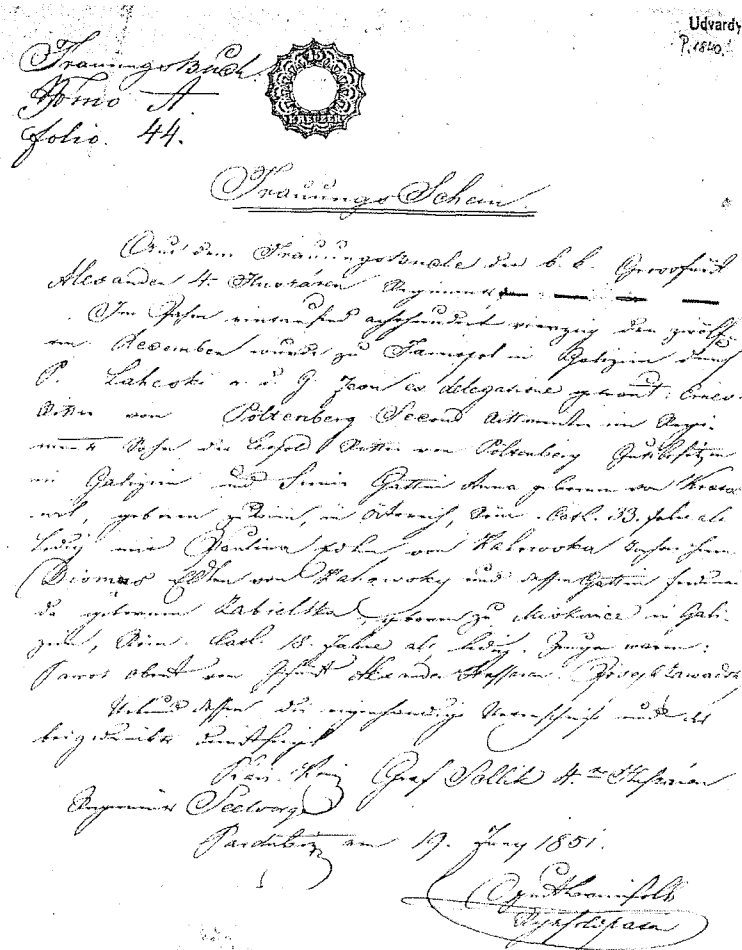
Férjének 4. Aradról hozzá írt levele maradt fenn.¹⁹ Ezekből kitűnik, hogy Pöltenberg nagyon szerette a feleségét. Utolsó levelében kérte, hogy erősítse meg magát, mert gyermekeik felnevelése ezután az ő feladata lesz.

Az özvegy az 1863-as lengyel felkeléskor a Galíciába menekült lengyel sebesülteknek emeletes kórházat rendezett be sógornőjével: Pöltenberg Wilhelminával. Ezért — orosz nyomásra — a császári hatóságok eljárást indítottak ellenük. 1864-ben költözött Magyarországra. Nyaranta gyakran lehetett látni a budai Császárfürdőben, haláláig gyászruhában járt. Jelenleg Budapesten, a Kerepesi temetőben nyugszik.

Legidősebb gyermekük: Pöltenberg Leopold²⁰ (Tourst, Galícia, 1841. október 2—Krakkó, 1862. március 6.), 8 éves volt apja kivégzésekor. Elvégezvén a brucki katonaiskolát az 55. (galíciai) gyalogezrednél kezdte meg szolgálatát, mint 2. osztályú alhadnagy. Innét 1860-ban áthelyezték az újonnan felállított 73. gyalogezredhez — amelynek egyik zászlóalját, az 55-ös ezred adta — a csehországi Egerbe, mint zászlóalj-segédtszert. Állítólag egy krakkói díszszemlén hangosan kiállta: „A hóhér császárnak nem szolgál!” — föbelötte magát.²¹

Öccse: Pöltenberg Guidó (magyarosan Gedő)²² (Moscisca, Galícia, 1846. január 9—Budapest, 1889. január 19), mint m. kir. erdőfőtanácsos fejezte be életét. Jelenleg Budapesten, a Kerepesi temetőben nyugszik.

A középső gyermek: Pöltenberg Ilona (Helene)²³ (Moscisca, Galícia, 1843. augusztus 20—Badacsonytomaj, 1922. január 22) 1869 táján ment férjhez lovag Fackh Gedőhöz²⁴ (1832. szeptember 9—Budapest, 1892. január 7.), Fackh József honvédtábornok fiához, aki igen fiatalon, mint a 2. huszárezred tisztje (hadnagy-százados) és Pöltenberg Ernő segédtszertje vett részt a szabadságharcban. 1849. április 3-án elnyerte a 3. osztályú katonai érdemjelet. 1867—68-ban földbélő volt Botfán (Zala vm.) és a Zala megyei Honvédegylet tagja. A Bach-korszak elmúltával, 1861-ben Zala vár-

Poeltenberg Ernő és Kakowska Paulina 1840. december 12-én Tarnopolban kötött házasságának házasságlevele. Kiálltva a cs. kir. 4. Sándor huszárezred ezredelkesze által, Pardubitz, 1851. június 19. Az okmány szerint ekkor 33 éves volt Poeltenberg, tehát 1807-ben született. (Udvardy gyűjtemény, Budapest)

¹⁹ 1848—49 vértanúinak emlékkönyve: NAGY; Aradi vértanúk 1983. I. 50. 309—317., 528. o.; Aradi vértanúk II. 298., 415. o.

²⁰ Aradi vértanúk 1983. I. 309—311., 313—315., 316—317. o.

²¹ Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1859, 1860—61. Wien, 1859. 191. o., 1860—1861. 277. o.; NAGY

²² NAGY

²³ NAGY

²⁴ GÁLDONYI Béla: A hatimbai búvóhely. (Napló, Veszprém 1968. április 7.) 9. o.; Nagy: BONA Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988. (Továbbiakban: BONA 1988.) 196. o.

Brother's Lettering

How soon, in power again!

Si au fait on réfléchit, l'écritain a eu tort de s'en tenir par là, par
peigner trop radicalement les personnes avec ses ongles; — il y a
fort bien, que nous sommes tous forts, mais il n'y a pas de
craie sur ce terrain, les gens d'opinion peuvent par leur
bonté compatir, qui ne l'est pas tout à fait avec nous
de nous en rendre compte. —

"Effect donc que je te donne au même titre" -
 le mariage pour tout. Il t'a bien que tu a' avoir
 un autre titre et le mariage est la fond de tout
 une pour tout d' amour que les autres choses."

que le bon Dieu vous protège Vous et les
chers et purses enfans, qu'il me permette
que Vous vous trouviez très à son gré
Docteur, qu'il élève ses mains bénignes
et protectrices sur Vous chers siles! — à jamais
devotement et fermement votre!! —

Ici aussi un bon aïen Pauline, la plus
 poudrière / je te fais / tout ce que j'ai

Arad, 1849. október 5-én

Imádott szegény Feleségem!

Method

— *Journal of the American Medical Association*

Nem tudom, imádozt Paulam! Miket írjak neked, hogy a csapás ne legyen túlerős szegény szerető szívedre: — és csak azt óhajtom, hogy szerencsétlen sorsodra, még mielőtt ezen sorokat megkapnád, meg tudjad adni oly részvevő ajkairól, melyek azt minden kimélettel megmondanák.

*Kell tehát, hogy örökre Isten hozzád mondjak!!
ldván téged mindazon boldogságért, melyet oly bőven
dtál és hálát adván lelkem mélyéből mindazon szere-
etért, melyben részesíttettél!!*

A jó Isten vegye pártfogásába magát és a drága szegény gyermekeket, ne engedje, hogy túlságosan átlalengedje magát a nagy fájdalomnak, nyújtsa ki mindenható és pártfogó kezei drága fejéik felett! — ez lesz utolsó buzgó imádságom.

Te is, szeretett Paulám, meg fogod bocsátani (érezem!) mindazon bánatot, melyet életemben néked okozhattam! Meg fogsz bocsájtani, mert mindig a jóság anygala valál! — Oh mint vérzik szívem, hogy nem láthatlak, nem ölelhetlek többé.

Légy hát erős, jó Paulám, légy erős irántam való szerelmed által: gondold meg, hogy gyermekeid vannak! Hogy élned kell azokért!

Isten veled tehát, imádozt anyagyalom! Lelkemen
kebledhez ölelek benneteket mind szorosán, tégedet és
drága gyermekeinket! A jó Isten őrizzen benneteket! és
drága jó Paulám! legyen boldog! mert megérdemli.

Isten veled!!

szegény Ernőd

10

Poeltenberg Ernő búcsúlevelének Fackh Gedő általi
 magyar fordítása
 (Aradi vértanúk albuma)

he camp de Lagrasse. Deux ou trois! — Ça me he
généraliserait ces beaux rayons au large de
bord! — Et que he s'en me figner, de au
plus he voir de l'autre jour. —

"Too Done förde wallboars Partier, för förde
par enant pour moi, perpe qui tal es des co-
facte" qu'il faut que tu vias pour ses "

1. "After you are angry at me" - p. 1000
 2. "After you are angry at me" - p. 1000
 3. "After you are angry at me" - p. 1000

Vous protège. Et que vos joies caient heu-
reux et heureux. Partez donc vous le me-
ritiez bien. Adieu!! —

Handwritten signature

James Smith

Poeltenberg Ernő búcsúlevele feleségéhez, Arad, 1849. október 5
(Aradi vértanúk albuma)

megye főpénztárnokaként működött. Majd miután 1871-ben Badacsonytomajon birtokot vásárolt, le is telepedett ott. 1887-től, mint a sárvári kerület 48-as párti képviselője szerepelt a politikai életben is. Budapesten a Kerepesi temetőben nyugszik.

Fackh Gedőnek több testvére volt.

Bátyja: lovag Fackh Oszkár²⁵ (Tarnopol, Galícia, 1829. november 15—Bécs, 1875. április 2.) a gimnáziumot Budán, a műszaki főiskolát Bécsben végezte. 1846-tól a 7. sivalizserezedben szolgált. A szabadságharcban, mint a 6. huszárezred tisztje (hadnagy-százados) harcolt. 12 huszárijával 70 km-es ellenséges területen keresztül lovagolva ő tudatta Hegyesen, 1849. március 25-én Perczel Mór tábornokkal, hogy Péterváradot a helyőrség egyes tisztjei a császáriak kezére akarják átjatszani. Ezért a tettéért kitüntették a 3. osztályú katonai érdemjellel (április 28). Századparancsnokként Borosjenőnél tette le a fegyvert (augusztus 20). A császáriak fogságából megszökve Karlsruheban (Baden) elvégezte a műszaki egyetemet, majd Svájcban dolgozott mérnöként. 1855-ben hazatért. Ekkor 10 évi várfogságra ítélték, de 1856-ban kegyelmet kapott. Később a Szeged és Szabadka között épülő vasútvonal építési igazgatója, az 1867-es kiegyezés után a közlekedésügyi minisztérium osztályvezetője volt. Budapesten, a Kerepesi temetőben nyugszik.

Öccse: lovag Fackh Károly²⁶ (Buda, 1834. október 23— Budapest, 1898. november 6.) az 1869-ben alakult Magyar Nyugati Vasút (magyarországi vonalai: Győr—Szombathely—Fehring, és Székesfehérvár—Veszprém—Kiscell) igazgatója, s 1884 és 1887-ben 48-as párti országgyűlési képviselő, utóbb miniszteri tanácsos volt.

1870 táján hadügyminisztériumi engedéllyel, Neuwirth tábornok közreműködésével, mintegy 250 • -ölnyi területet felásatva keresztette Aradon Pöltenberg tábornok holttestét, de kutatásai eredménytelenek maradtak.

²⁵ Bona 1983, 520.; BONA 1988, 196—197, o.

²⁶ Aradi vértanúk emlékezete 17. o.; Aradi vértanúk albuma 153—154. o.

Két testvéréhez hasonlóan ő is Budapest, a Kerepesi temetőben nyugszik.

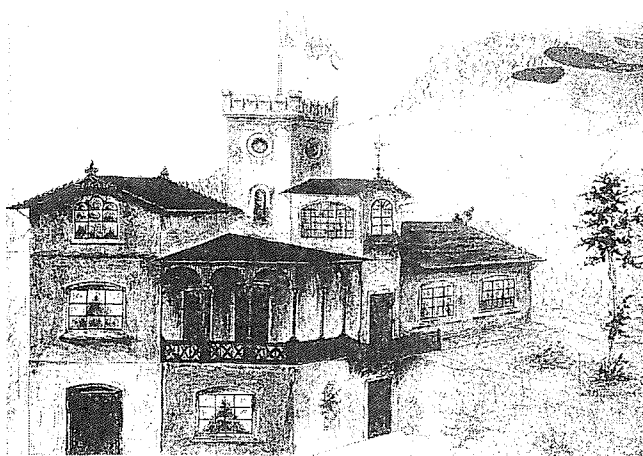
Fackh Gedő és Pöltenberg Ilona házasságából 3 gyermek született: Fackh Ernesztina²⁷ (Botfa, 1869. július 29—Badacsony 1887. január 17) Fackh Joanna²⁸ (Botfa, 1871. április 20—Badacsonytomaj, 1958. június 25) és Fackh Elemér²⁹ (Badacsony, 1875. augusztus 25—Badacsonytomaj, 1941. szeptember 10.) Mindhárman a badacsonytomaji temetőben nyugszanak.

Fackh Joanna az I. világháború alatt ápolónőként működött Badacsonyban, s ápolottjai között volt Egry József festőművész (1883—1951) is.

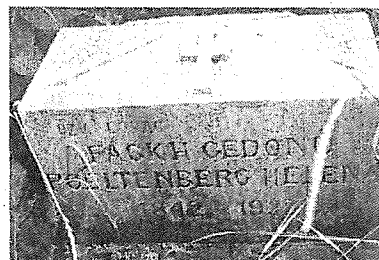
Badacsonytomajon, 1919. szeptember 21-én ment férjhez báró Bothmer Jenőhöz³⁰ (Keszthely, 1868. január 8—Badacsonytomaj, 1931. április 22), a cs. és kir. 9. huszárezred nyugdíjas őrnagyához. Bothmer Jenő 1906-ban századosként nyugalomba vonult, s Keszthelyen élt. Az I. világháború idején újra ténylegesítették, s egy időben a 8. lovashadosztály menetalakulatának, amely 2 dragonyos- és 2 ulánus ezredből állt (összesen 4 félézred: 2400 fő) volt a parancsnoka, ideiglenesen a 14. dragonyosezredhez beosztva. Felesége mellett pihen ő is a badacsonytomaji temetőben.

A Pöltenberg-Fackh rokonságból ismert még: Roche-Corboni Dirault Mária³¹ (1834—1914. június 18), Fackh Károly felesége, valamint leányuk: Fackh Frida³² (meghalt: 1907. október 21). Mindketten Budapesten, a Kerepesi temetőben nyugszanak.

Pöltenberg Ernő tábornok egyenes ági leszármazottai tehát unokája: Fackh Joanna özv. Bothmer Jenőné 1958-as halálával kivesztek. A Fackh rokonság és leszármazottaik azonban feltehetően még napjainkban is léteznek.

A Fackh-villa Badacsonytomajon.
Fackh Gedőné sz. Pöltenberg Ilona (1843—1922) rajza
(Udvardy gyűjtemény, Budapest)

Fackh Gedőné sz. Pöltenberg Ilona
(1843—1922) sírja. Badacsonytomaj,
temető. A születési dátum hibás.
(Fotó: Rainer, 1993)

A RÉVFÜLÖPI GYŰJTEMÉNY PÖLTENBERG RELIKVIÁI

A) A vértanúhalált halt Pöltenberg tábornokhoz köthető relikviák

1. Pöltenberg Ernő levele feleségéhez. Keltezetlen, valószínűleg 1848 elejéről. Francia nyelvű. Tartalma családi vonatkozású.³³
2. Pöltenberg Ernő levele feleségéhez. Arad, 1849. augusztus 28. Francia nyelvű. A levélben tudatja feleségével, hogy a viszonyokhoz képest jól van, s kéri, hogy írjon neki. (Jelenleg nem található, kallódik vagy elveszett.)³⁴
3. Pöltenberg Ernő levele édesapjához. Arad, 1849. október 5. Német nyelvű. A levélben közli apjával, hogy 10 perccel ezelőtt halálra ítélték, búcsút vesz tőle és kéri, hogy családjának gondját viselje.³⁵
4. Pöltenberg Ernő tábornok címeres pecsétnyomója. Sárgaréz, esztergált fa fogantyúval. Címere: egyenes állású, csücskös talpú pajzsban 4 ha-

Fackh Oszkár közlekedési
minisztériumi tanácsos (1829—1875).
L. Appelrath litográfiája, 870 körül.
(Udvardy gyűjtemény, Budapest)

²⁷ NAGY

²⁸ NAGY: Aradi vértanúk 1983. I. 50. o.; GUDENUS János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. I. A—J. Budapest, 1990. (Továbbiakban: GUDENUS) 217. o.; Badacsonytomaji sírköve

²⁹ NAGY

³⁰ Ruhestands-Shematismus der österreichisch-ungarischen Armee für 1914. Redigiert und herausgegeben Jaro Parall. VI. Jahrgang. Graz, 1914. 137. o.; GUDENUS 217. o.

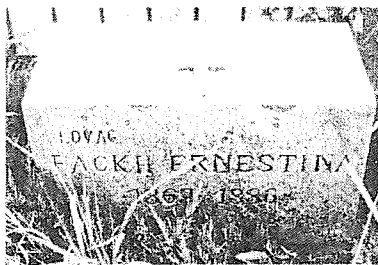
³¹ MIKLÓS Imre feljegyzése (RHGY)

³² Uo.

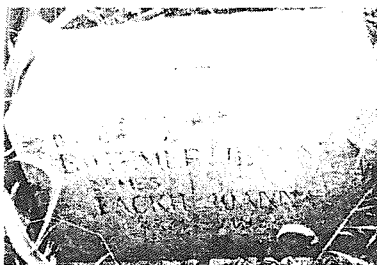
³³ RHGY, mérete: 20,9 x 34,4 cm

³⁴ RHGY, magyar fordítása: Aradi vértanúk 1983. I. 309—310. o.

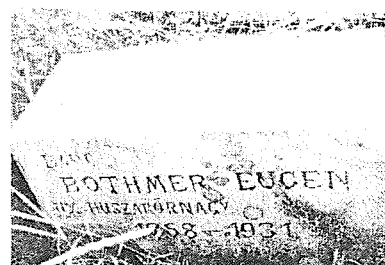
³⁵ RHGY I/67. DR. PAYER Endre badacsonytomaji fogorvostól, mérete: 2,5 x 27,9 cm. eredetileg 14,1 x 8,6 cm-es formátumra volt összehajtv. Pöltenberg Ernő levele (Napló, Veszprém 1968. január 30. 4.), magyar fordítása: Aradi vértanúk I. 315—316. o.

Fackh Ernestina (1869—1887) sírja.
Badacsonytomaj, temető.
A halálórási dátum téves.
(Fotó: Rainer, 1993)

Br. Bothmer Jenőné sz. Fackh Joanna
(1871—1958) sírja.
Badacsonytomaj, temető.
(Fotó: Rainer, 1993)

Br. Bothmer Jenő cs. és kir.
huszároronagy (1868—1931) sírja.
Badacsonytomaj, temető.
(Fotó: Rainer, 1993)

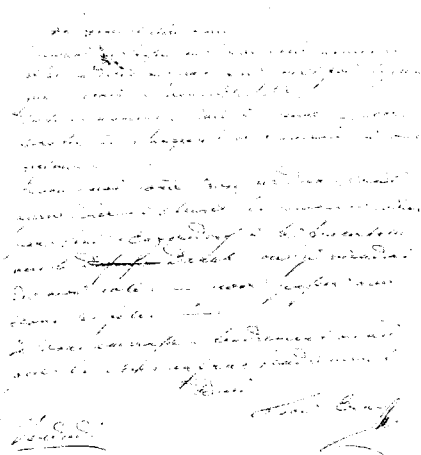
rántszalag. A 2. és a 3. szalag között 3 (valószínűleg fegyverzet nélküli) sassal. A pajzson 2 pántos sisak lilios-mos koronával. Sisakdisz: jobbra növekvő sas, balra 3 struccotoll.³⁶

5. Kosztka Libor minorita házfőnök, aradi plébános helyettes (1811—1854) levele Pöltenberg Ernő özvegyéhez. Arad, 1849. október 18. Német nyelvű. A levélben Kosztka vigaszt kíván és közli, hogy a tábornoktól az őt a halottak szentségével ellátó papnak — más forrásokból tudjuk, hogy ez Sujánszky György Euszták (1811—1875) minorita szerzetes volt³⁷ — átadott néhány apróságot, amelyeket alkalom adtán továbbítani fog az özvegynek. (Az apróságot egyike minden bizonnyal az előbb említett pecsétnyomó volt, ugyanis ennek lenyomata még szerepel a tábornok utolsó, október 5-én apjához írt levelén is).³⁸

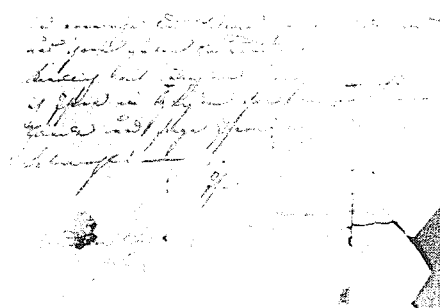
A levélben semmiféle politikai vonatkozás nem található, még a halál erőszakos voltára sem történik utalás. A levélíró érzelmeit azonban egyértelműen mutatja a levélpapír bal felső részén található dombornyomású, koronás, magyar címer és „Áldás Hazánk” felirat. (Utóbb Kosztka Libor, miután a császáriak letartóztatták, a pesti Új-épületben öngyilkos lett!³⁹)

Fackh Károly országgyűlési képviselő
(1834—1898)
Torma III. évf. 16. szám (Szombathely,
1884. április 20.) illusztrációja.
(Udvardy-gyűjtemény, Budapest)

Pöltenberg Ernő levele feleségéhez.
Keltetetlen, valószínűleg
1848 elejéről.
(Révfűlöp, Helytörténeti Gyűjtemény)

Pöltenberg Ernő édesapjához írt
búcsúlevelének részlete,
Arad, 1849. október 6.
(Révfűlöp, Helytörténeti Gyűjtemény,
Fotó: Nagyvári Ildikó)

³⁶ RHGY, magassága: 7,4 cm, pecsétlőfelület: 1 x 1,8 cm, sarkai lecsapva, fogantyú átm.: 3 cm, fogantyúja sértült. A pecsét lenyomata látható a feleségéhez 1849. október 5-én (hasonlója: Aradi vértanúk albuma 134—135. old. között) és az édesapjához szintén 1849. október 5-én írt levelein (RHGY). A pecsétnyomón láthatóval azonos címer díszítette egykor a Pöltenberg—Fackh család sírmlékét is. A díszes bronz címer azonban letörték úgy, hogy jelenleg már a tollas sisakdisz kis darabkaja található csak a Budapest. Kerepesi úti temetőben lévő sírkövön.

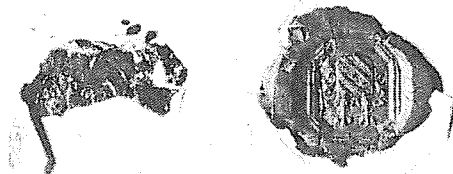
³⁷ Aradi vértanúk 1983. I. 349. o., II. 422. o.

³⁸ RHGY 1/68., mérete: 13,5 x 21,5 cm, eredetileg 12,4 x 5,9 cm-es formátumra volt összehajtván. „Hatodikán elköltözött hitvese...” Esti Hírlap 1968. évi 61. sz. március 12. 6. o.; Újabb levél került elő Pöltenberg Ernő emlékeiből. Napló, Veszprém, 1968. évi 63. sz. március 15. 6. o.; Mindkét újság cikk közli a levél magyar fordítását.

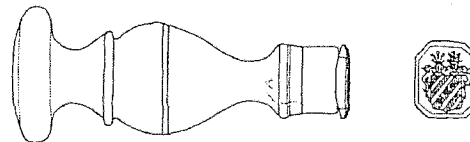
B) Az aradi vértanúk kivégzésének 30. évfordulóján, Győrött, 1879. október 6-án tartott megemlékezés emlékei

6. Pöltenberg a győri bencés templomban felállított jelképes ravataláról származó babérkoszorú, amelyet a győri Szent Erzsébet-egylet hölgyei adományoztak.⁴⁰
7. Kettős, fehér selyemszalag, rajta ezüstszállal hímzett felirat: „Pöltenberg Ernő emlékének = Győr 1879^{ik} = évi October 6^{án}”, végén aranyrojt, szintén a győri ravatal.⁴¹
8. A Győri 1848/1849-es Honvédegylet kísérő levele gr. Zichy Ottó elnök és Haeffner Ernő jegyző aláírásával, Pöltenberg Ernő leányához, Fackh Gedőné Pöltenberg Ilonához, amelyet az ünnepségen szereplő babérkoszorú elküldéséhez mellékeltek. Győr, 1879. október 6.⁴²
9. A Győri Közlöny 1879. október 5-i száma (XXIII. évfolyam 80-ik szám), amelyben megtalálható az emlékünnepe részletes leírása.⁴³
10. Pöltenberg Ilona levele a Győri Honvédegyletnek, amelyben megköszöni a gyengéd figyelmességet és a koszorút, Badacsony, 1879. november 23.⁴⁴
11. Pöltenberg Ilona fehér, selyem, zsinóros díszmagyar kabátkája, amelyet állítólag a győri ünnepélyen viselt.⁴⁵

Ernő Pöltenberg

Pöltenberg Ernő pecsétje az édesapájához írt búcsúlevelén, Arad 1849. október 6.
(Révfülöp, Helytörténeti Gyűjtemény.
Fotó: Nagyvári Ildikó)

0 1 2 3 4 cm

Pöltenberg Ernő címeres pecsétnyomója, amellyel kivégzése előtt írt levelét is lepecsételte.
(Révfülöp, Helytörténeti Gyűjtemény.
Rajz: Rainer, 1993)

C) Pöltenberg Gedővel kapcsolatos emlékek

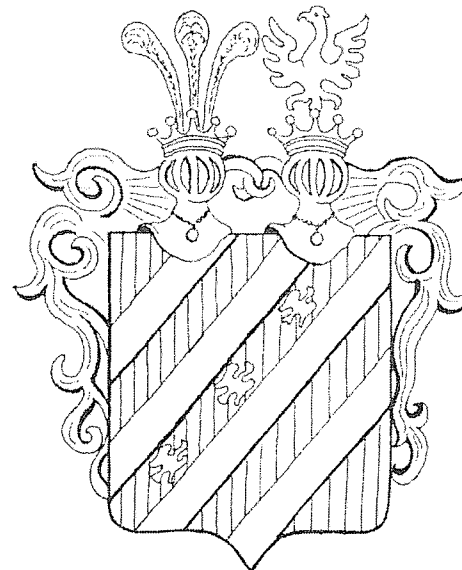
12. Pöltenberg Gedőnek, a tábornok fiatalabb fiának fényképe. Felirata szerint Daruváron (Pozsega vm.) készült 1880-ban. Valószínűleg egy erdészethez tartozó fatelepen, farakás előtt, 5 kollégájával együtt örököltette meg az ekkor 34 éves férfit.⁴⁶
13. Kettős, rózsaszín, fecskefarkú selyemszalag, kékszínű selyem rátét felirattal:

„GUIDO DE POELTENBERGU SPOMENU SE
VAZDA UGODNO DARUVARCANA 31/10 1883.”⁴⁷

14. Díszes kivitelű, lengyel és francia nyelvű levél, amelyben a Kínai Import Társaság-Párizs 11 alkalmazottja részvétét fejezi ki és gyógyulást kíván Pöltenberg Guidónak, a Társaság igazgatójának betegsége alkalmával. Koniuchy, 1887. december 8. Kémény fedelű, díszes borító tartozik hozzá.⁴⁸

D) Egyéb emlékek

15. Az I. világháború alatt a badacsonyi katonai üdülőben (kórházban?) készült fényképfelvétel (csoportkép), Pöltenberg tábornok unokájával: Fackh Jenni vöröskeresztes ápolónővel. A lábadozó katonák csoportjában Egry József festőművész is látható. Keltezés nélkül, 1916?⁴⁹

Pöltenberg Ernő címere. (Negatív állású!
Pecsétnyomója utáni rajz: Rainer, 1993)

⁴⁰ RHGY

⁴¹ RHGY, 15.3 cm széles. Képe: Napló. Veszprém, 1974. augusztus 8.

⁴² RHGY, mérete: 23 x 29 cm

⁴³ RHGY

⁴⁴ RHGY, mérete: 21 x 34 cm

⁴⁵ RHGY, DR. PAYER Endre badacsonytomaji fogorvostól. Képe: Napló. Veszprém, 1974. augusztus 8. 5. o.

⁴⁶ RHGY, 1/71., mérete: 13,5 x 18,7 cm, 15,3 x 21,3 cm-es kartonálátétén

⁴⁷ RHGY, 6 cm széles

⁴⁸ RHGY, mérete: 27,9 x 40 cm, duplán

⁴⁹ RHGY, mérete: 13,4 x 8,5 cm, 2 példányban

16. I. világháború fényképfelvétel Fackh Jenni későbbi férjéről: gr. Bothmer Jenő huszárőrnagyról és két ismeretlen tisztársáról. A kép hátoldalán Bothmer Jenő édesanyjához (Garger Irma 1845—1933) írt német nyelvű levele olvasható. Keltezés nélkül, 1914—1918 közötti időből.⁵⁰

17. Fényképfelvételek, amelyek Budapesten, a Németsvölgyi úti temetőben lévő (XIV/4. parcella 1 sor 5. sír) Pöltenberg—Fackh rokonság sírjainak exhumálásakor, 1963. június 18-án készültek, amikor az elhunytak maradványait kihantolták és a Kerepesi temetőbe szállították. Az exhumálást Miklós Imre amatőr kutató szorgalmazta, a fényképeket Liphay József gépészmérnök készítette. A képekhez Miklós Imre rövid feljegyzése tartozik.⁵¹

Az ismertett emlékeket Benke László (szül. Bodvica, Somogy m., 1914. augusztus 22) révfülöpi tanító, iskolaigazgató gyűjtötte össze az 1960-as években.⁵²

Azok eredetileg bizonyára az utolsó egyenes ági Pöltenberg leszármazott, az 1958-ban meghalt Fackh Jenni tulajdonában voltak. Egy részüket valószínűleg még ő ajándékozta dr. Payer Endre badacsonytomaji fogorvosnak, akitől azután Benke László megszerezte.

*

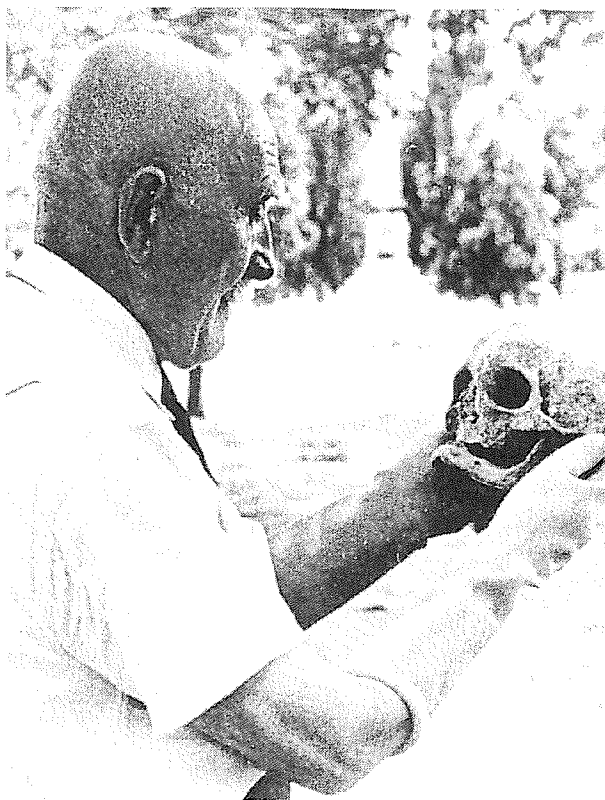
Tanulmányom szövege megegyezik az *1848. és ami utána történt* című konferencián elhangzott előadásommal, amelyet a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum közösen szervezett 1993. október 10-én a székelyföldi Illyefalván. Azóta az eredeti szövegen, néhány kisebb javítást végeztem, főleg a dátumokat pontosítottam. Az eltelt időben pedig változatlanul folytattam e témakör kutatását.

Özvegy Udvardy Károlyné budapesti lakosnál igen jelentős mennyiségű, a Pöltenberg—Fackh rokonságra vonatkozó eredeti (18—20. századi) iratanyagot sikerült találnom. Férje, a már elhunyt Udvardy Károly⁵³ jó nevű genealógus volt, aki a nevezett iratokat Bothmer Jenőné sz. Fackh Joannától kapta az 1950-es években.

1993-as ismereteimet röviden a következőkkel egészítettem ki:

1. Ismertté vált a vértanú tábornok nagyapja, Poelt (I.) Leopold is, aki valószínűleg St. Pöltenben született — feltehetően e város nevével lehet kapcsolatos a családnév — és Bécsben halt meg, ismeretlen időpontban.⁵⁴ Pöltenberg Ernő édesanyjának nevét is sikerült megállapítani, őt Kratochwill Annának hívták.⁵⁵
2. Pöltenberg Ernő honvédtábornoknak 3 további testvére vált ismertté: Így legkevesebb hatan voltak testvérek. Az eddig ismeretlen testvérek a következők:

Karl (meghalt: 1838), valószínűleg a legidősebb volt, legalább is a fiúk közül. Ő örökölte és igazgatta apjának galíciai birtokait.⁵⁶

Miklós Imre ny. MÁV-tiszt, antropológus (1888—1976)
1963 júniusában Budapesten, a Németsvölgyi úti temető
sírjainak exhumálása közben.

A háttérben a temető 1848/49-es emlékműve látszik.

(Fotó: Liphay József gépészmérnök.)

Révfülöp, Helytörténeti Gyűjtemény. Repro: Nagyvári Ildikó

⁵⁰ RHGY 1/70., mérete: 8,8 x 14 cm

⁵¹ RHGY

⁵² BENKE László pályájáról, munkásságáról: TÖLGYESI József: Benke László 1914. Veszprém, 1991.: A Révfülöpi Helytörténeti Gyűjteményről (Továbbiakban: RHGY): FÖNAY Tibor: Helytörténeti Gyűjtemény, Révfülöp. Köznevelés 1968/9. április 26. 357. o.

⁵³ A Poeltenberg tábornok unokáját, Fackh Jenyit feleségül vevő Bothmer Jenő őrnagy édesanyja Garger Irma, ennek édesanyja pedig udvardi Udvardy Paula volt. Így kapcsolódik az Udvardy család a Pöltenberg—Fackh rokonsághoz. (Badacsonytomaj. Helytörténeti Gyűjtemény: UDVARDY Károly által 1958-ban összeállított leszármazási tábla alapján.)

⁵⁴ Uo.

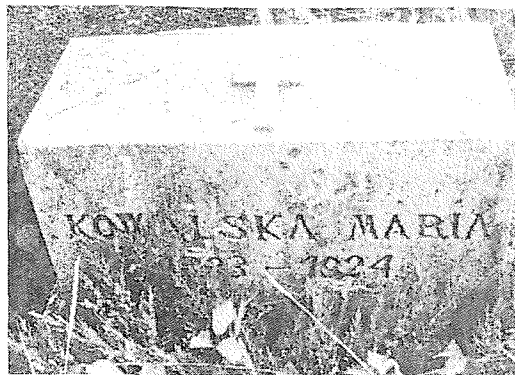
⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. XII. Redig. Bronisław Chlebowski. (Warszawa 1892.) 434—435. Ugyanitt a család Touste (Tourst)-i birtokáról — ennek részei Lietówka, Lezanówka, Krasne, Stawki, Sadzawki, Okno, Ostapie faluban terültek el —, amelyet Poeltenberg Leopold 1825-ben vásárolt. A család Okno (Fedorowiczow)-i birtokáról: roman Aftanazy: Materiały do dziejów rezydencji. VII. A. (Warszawa, 1990.) 89, 144. o. Ezeket az adatokat Alicja Wegrzynek és Andrzej Leo (Muzeum Okręgowe w Tarnowie) lengyel kollégáknak köszönöm.

Leopold Arthur (1863-ban még élt), aki lemergi cs. kir. pénzügyigazgatósági tanácsos, majd idősebb korában, az 1860-as években grazi lakos volt.⁵⁷

Hermine, aki fiatalon, hajadonként távozott az élők sorából (Bécs 1804. k.—1820. k.)⁵⁸

Karl utódainak nem sikerült nyomára bukkannom. Leopold Arthurnak ismeretlen nevű feleségétől két leánya: Mizia (1887-ben Galíciában élt) és Tehodore (1823—Palahicza, 1885. február 20) született. Miza lovag Doschot Octavhoz ment feleségül, akitől Mariett leánya (1871-ben) és egy ismeretlen nevű fia (1875-ben) született. Theodore férje egy Hartmann nevű ember volt. Ez az ág valószínűleg elukránosodott, mert az asszony, mint Hartmanova szerepelt a későbbiekben.⁵⁹

A Poeltenberg—Fackh rokonsággal ismeretlen kapcsolatban lévő Kowalska Mária (1833—1924) sírja. Badacsonytomaj, temető. (Fotó: Rainer, 1993)

3. Pöltenberg tábornok ifjabb fia, Gedő a grazi és a lemergi egyetemen végezte tanulmányait.⁶⁰

4. Több újabb adalék került elő a három Fackh fiúról, Pöltenberg tábornok vejéről és annak testvéreiről is.⁶¹

Kiderült, hogy Fackh Elemér is nős volt. Felesége, egy gazdag bécsi asszony — talán Lei (?) Viktória (Bécs, 1872. december 24—Bécs, 1931 november 17) (?) — egyik rokona kifizette Fackh Elemér adósságait. A házasság nem bizonyult sikeresnek. Az asszony egy idő után, unalmasnak találván a badacsonyi életet visszaköltözött Bécsbe, és férjétől külön élt. Miután azonban hivatalosan nem váltak el, halála után férje tekintélyes vagyont örökölt.⁶²

Fackh Elemérnek egy vincellérlánytól született egy Tóth nevű természetes fia is, akire nagyobb összeget hagyott.⁶³

Fackh Károly és Girault Mária házasságából 8 gyermek — 6 leány és 2 fiú — született. A fiúk közül József házassága gyermektelen maradt, a másik fiú, az 1945—46 táján, Debrecenben eltűnt Fackh Leon nyá. cs. és kir. huszárezredes családjáról sincs tudomásom. Így a Fackh család is kihaltnak tekinthető.⁶⁴

A Fackh leányok házastársait és utódjait a mellékelt leszármazási táblán tüntettem fel. A róluk való részletesebb megemlékezést — nem tartozván szorosan témánkhoz — mellőzöm.

5. A Pöltenberg—Fackh rokonság Budapesten eltemetett tagjai eredetileg a Vízivárosi-temetőben (a János-kórház mögötti domboldalon) nyugodtak.⁶⁵ E temető 1939-ben megszűnván, innét átkerültek a Németvölgyi úti temetőbe

⁵⁷ UDVARDY gyűjtemény: Poeltenberg—Fackh iratanyag (a továbbiakban: UGY)

⁵⁸ Az 53. jegyzetben hivatkozott leszármazási tábla alapján

⁵⁹ Uo. és UGY

⁶⁰ Eredeti egyetemi leckekönyve és vizsgabizonyítványai az UGY-ben

⁶¹ Új Országgyűlési Almanach 1887—1892. Rövid életrajzi adatok a főrendiház és képviselőház tagjairól. Szerkesztő: Sturm Albert. (Budapest én. /1888./) 201.. Budapesti cím- és lakjegyzék. Szerkesztette: JANSZKY Adolf. VII. évf. 1891—1892. (Budapest) 499.. Toth Adalbert: Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848—1892. Südosteuropäische Arbeiten 70. (München 1973.) 244. Nr. 525.. továbbá UGY.

⁶² Udvardy Károly feljegyzése (UGY)

⁶³ Uo.

⁶⁴ UGY

⁶⁵ Fővárosi Lapok 11. évf. 263. szám 1874. november 17. Poeltenberg Ernőné temetéséről. — A Vízivárosi-temetőben eredetileg a rokonság alábbi tagjai nyugodtak:

Fackh Józsefné sz. Poeltenberg Amelie (1802—1848.)

Fackh József (1776—1856.)

Poeltenberg Ernőné sz. Kakowska Paulina (1822—1874.)

Fackh Oszkár (1829—1875.)

Poeltenberg Gedő (1846—1889)

Fackh Gedő (1832—1875)

Fackh Károly (1834—1898)

Fackh Károlyné sz. Girault de Roche-Corbon Marie (1834—1914)

Br. Klopstein Ferencné sz. Fackh Fanny

Fackh Ferenc 48-as honvéd főhadnagy

Fackh Arthur 48-as honvéd főhadnagy

Girault de Roche-Corbon Leon

Fackh Géza

Br. Patay Istvánné sz. Fackh Gabriella

Fackh Jeanne

Őket exhumálás után a Németvölgyi úti temetőbe helyezték át. (Bothmer Jenőné sz. Fackh Jenny feljegyzése, UGY)

Ezzel szemben Miklós Imre az 1963-as exhumáláskor már csak 9 halottat említett, de csak a 3—8. szám alattiakat és Fackh Fridát (meghalt: 1907) — tehát összesen 7 főt — neveztek meg (RHDGY. Miklós Imre levelei). Az évszámok nélkül felsorolt személyek elhelyezése eddig nem sikerült a leszármazási táblázaton.

(XII. kerület Magyar Optikai Művek melletti terület), ahol korábban a Budavár 1849. májusi ostromakor elesett honvédek is eltemették, s ahová az egykori honvédek utóbb is szívesen temetkeztek.⁶⁶

1963-ban ezt a temetőt is nagyrészt felszámolták. Ekkor Miklós Imre nyá. MÁV-tiszt (1888—1976) magán kezdeményezésére — a polgári törvénykönyv 486. §-a alapján — átkerültek a Kerepesi úti temető 48-as parcellájába. Az exhumálásokat maga Miklós Imre — mellesleg végzett antropológus, Bartucz professzor jó barátja — végezte, aki igen kiterjedt történeti, helytörténeti munkásságot és ezzel kapcsolatban óriási levelezést is folytatott. Ez a derék, becsületes magyar ember megérdemelné, hogy neve közismertté váljon, hiszen nélküle — az akkori szocialista vezetés elképesztően felelőtlen és szakszerűtlen döntéshozatalai következtében — azóta nyomtalanul elpusztult volna a Pöltenberg rokonság budapesti, de számos más jeles történelmi személyiségünk sírja is, amelyeket szintén ő mentett meg a megsemmisüléstől.⁶⁷

*

Megemlítem, hogy a badacsonytomaji Helytörténeti Gyűjtemény is őrzi Pöltenberg relikviákat, főleg képeket és fényképeket.

Végezetül mindenkinek köszönetet mondok, akik munkám során segítségemre voltak.⁶⁸

A Pöltenberg—Fackh rokonság sírjai. Badacsonytomaj, temető.
A sírok a vaskerítés mögött találhatók. A képen a magas növényzet
szinte teljesen eltakarja őket. (Fotó: Rainer, 1993)

⁶⁶ Bárány Tamás: Őszi séta a németvölgyi úti negyvennyolcas temetőben. Budapest III. évf. 11. sz. (1947. november) 392. Pöltenberg Ernőné sírját említi. — A Budapest Németvölgyi úti temető sírjainak térképe (Miklós Imre rajza) Dr. Miklós Lászlónál, Budapest

⁶⁷ Miklós Imre és Benke László révfülöpi igazgató tanító levelezése (RHGY).

⁶⁸ Különösen köszönöm az alábbi személyek segítségét: Cseresznyés Lászlóné nyugdíjas, Budapest; dr. Katona Tamás történész, Budapest; Krassay (Kurtz) Vilmos ny. uradalmi főintéző (Sopron 1897—Budapest, 1994. február 13.), Badacsonytomaj—Budapest; dr. Miklós Katalin, Budapest; dr. Miklós Lászlóné, Budapest; Miklós Tamás történész, Révfülöp; Nagy István üzemvezető, Badacsonytomaj; özv. Udvardy Károlyné nyugdíjas, Budapest; Varga Nándor ny. szabómester, Badacsonytomaj; dr. Zachar József ezredes, hadtörténész, Budapest

A KOSSUTH-EMIGRÁCIÓ ÉS A SZABADKÖMŰVESSÉG

I.

A szabadkőművesség a 18. században alakult szervezetté Londonban, 1717. június 12-én, János-napon. Ekkor az ott már régóta működő négy páholy egyesült Anglia Nagypáholyává. 1723-ban James Anderson anglikán lelkész elkészítette a régi hagyományokon alapuló, a szabadkőművesek számára máig is érvényes „alkotmányt”. Eszerint, csakis az lehet tag, aki hisz a Felső Lény, mint ők mondják „*A Világegyetem Nagy Építőmestere*” létezésében. Az emberi egyenlőséget vallják, az emberiség haladását, az emberszeretet cselekvő gyakorlatát hirdetik és valósítják. Filozofikus módon közelítik céljaikat.

Magyarországon már 1749-ben alakult páholy Brassóban *A Három Oszlophoz* címen. A 18. században életerős páholyélet fejlődött hazánkban. Ezt azonban az 1794-es császári tiltás virágjában lehervasztotta. Vezér egyéniségeit, először is a magyar jakobinusokat lefejeztette, sokakat börtönbe zártak szabadkőművesi meggyőződésük miatt.

Az eszmét azonban nem lehet sem megölni, sem bebörtönözni. Hogy továbbélt, arra bizonyosság maga a szabadkőműves Kölcsey Ferenc vezette „*reform-kor*”. A reformkorban, annak szabadkőműves eszméin érlelődtek az 1848-as forradalom és szabadságharc vezérlő gondolatai. Március 15-e tizenkét pontját a szabadkőművesség ihlette.

A márciusi ifjak, a 48-as kormány tagjai, a kor politikai életének szereplői, ekkor még nem voltak szabadkőművesek. Ugyanis 1848–1849-ben a szabadkőművesség nem működött hazánkban. Pesten ugyan megalakult a *Kossuth Lajos, a Dicső Fény Hajnalához* című páholy 1848 tavaszán¹ és ebbe maga Kossuth Lajos is jelezte belépési szándékát, ámde ez a páholy igen rövid életű lett, mert az ellenséges támadás megghiúsította további működését. A szabadságharc során többször nem nyílt alkalom páholyalakításra.

A megtorlás elől, tudjuk, sokan külföldre menekültek. Egyéni céljaikat rendszerint háttérbe szorítva hazájukat kívánták szolgálni az önkéntes száműzetés körülményei között is. Igyekeztek megismertetni a magyar forradalom és szabadságharc igaz történetét és egy újabb mozgalom számára segítséget akartak szerezni.

Keresték, és meg is találták azokat a szervezeteket, amelyek feltehetően rokonszenvezhettek a magyar 1848–49 céljaival. Könnyű volt megelégnünk a szabadkőművesekkel. A szabadkőművesség gondolat és érzésvilága, erkölcsisége, mint mondtam, szoros kapcsolatban volt a „magyar márciussal”. A külföldi szabadkőművesek tehát hasonló gondolkodásúak voltak a magyar emigránsokhoz. Társaságaik így hamar be is fogadták a magyar menekülteket és a kíváncsiságon túl meleg együttműködéssel, legtöbbször segítőkészséggel hallgatták történeti beszámolóikat a közelmúlt eseményeiről. A hazafiság vezette tehát őket a páholyokba történt jelentkezéskor.

II.

Arató Frigyes: A szabadkőművesség című könyvében² említést tesz arról, hogy az emigránsok hol léptek a páholytagok közé. Egyes külföldi páholyok a magyar szabadságharcosoknak valóságos gyülekezési helyei voltak.

A szabadkőművesség francia irányzatához tartozott Párizsban a *Mont Sinai* (Sinai Hegy) című páholy. A magyar páholytagok közül említsük meg Almássy Pál, gróf Andrássy Gyula, Czetz János, gróf Teleki László, Türr István, Vetter Antal nevét például!

Klapka György: Emlékeimből című könyvének 319. oldalán azt írja, hogy „*a magyar emigrációnak Párizsban számos előkelő tagja volt*”. Gróf Teleki László állott az élen. A most felsoroltakon kívül Klapka megemlíti Gorove Antalt, gróf Esterházy Pált, Szemerét, gróf Csáky Lászlót, Irányit, Meskéri Kiss Miklóst, Horváth Mihály püspököt, báró Mednyánszky Caesart, Szabó Imrét, Kászony Józsefet, Simonyi Ernőt, Csermátonyt, Szarvadi, Oroszt, Beöthy Ödönt, gróf Schen-Thoss Arthurt, később Batthyány Kázmért és Mészáros Lázár tábornokot. Utóbb még azok közül a lengyelek közül is Párizsban

Klapka György honvédtábornok

¹ ABAFI Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon. Akadémiai Kiadó Reprint sorozata, Budapest, 1993. 430–433. oldal

² ARATÓ Frigyes: A szabadkőművesség. Budapest, 1913. 83. oldal

éltek néhányan, akik a magyar szabadságharcban küzdöttek mellettünk: gróf Dembiński, Poniński, Wysocki tábornok és mások. Legtöbben közülük szabadkőművesek lettek, még hozzá főként a *Mont Sinai* páholyban.

Czetz Jánosnak, az ugyancsak szabadkőműves páholytag Klapka Györgyhöz intézett leveleiben rendszeresen visszatérő utalások tömegét találtam valamiféle „a mi társaságunkra”, amit eddig nem tudtam azonosítani.³

Klapka György: Emlékeimből című könyvének egyik lábjegyzetében is célzás olvasható arra, hogy Párizsban létezett még Kossuth ideérkezése előtt valamilyen magyar szabadkőműves páholy.⁴ A sajátos ebben a célzásban az, hogy Kossuth sohasem érkezett Párizsba. Feltehetően a komáromi hős itt Kossuthnak a törökországi száműzetésből Európába történt megérkezésére gondolt. A páholy anyagát eddig nem találtam meg.

Ugyancsak a francia irányzatú szabadkőművességhez tartozott a turini (Itália, ma Olaszország) *Dante Alighieri* páholy is. Ennek lett a tagja többek között Klapka György, Pulszky Ferenc és Schneider Antal.

Az önkéntes száműzött magyar szabadsághősök mennél szélesebb körben akarták megismertetni a magyar forradalom és szabadságharc hiteles történetét. Ezért a szabadkőművességben is minden irányzatot igyekeztek felkeresni, kapcsolódtak hozzájuk. A szabadkőművesség angol irányzatához is csatlakoztak néhányan. Rónay Jácint és Vukovics Sebő Londonban lett szabadkőműves.

Gróf Teleki Sándor, „a vad gróf” Németországban lépett a szabadkőművesek közé. Természetesen ezek között az irányzatok között baráti, sőt mint a szabadkőművesek mondani szokták „testvéri” volt a kapcsolat. A külföldiek között a magyarok elvegyültek. Egyes szabadkőművesek baráti társaságot alkottak. Például Victor Hugo körül Guerneszy szigetén szabadkőművesek jöttek össze. Közéjük tartozott nem egy jeles magyar is, köztük Liszt Ferenc, Reményi Ede, a két Teleki és sokan mások.

III.

Olyan sokan voltak a magyar szabadkőművesek Európa különböző páholyaiban, hogy külön magyar páholyt is alakítottak. Ebben az időben Genf megfelelőnek látszott arra, hogy letelepedjenek benne a magyar menekültek. Ugyanis a genfi forradalom 1846-ban győzött. A radikális párt jutott uralomra. A párt elnöke James Fazy vezette a városi tanácsot akkoriban, és így tárt karokkal, nagy lelkesedéssel fogadták a magyar forradalmárokat, akiket testvéreiknek tartottak, szívesen segítettek.⁵

Genf semleges volt, így nem kockáztatott akkor, amikor befogadta a menekülteket, otthont adott nekik. Ezért megkönnyítették a genfi magyaroknak az otthon maradtakkal a kapcsolataik felvételét és fenntartását.

Ne feledjük el a városnak a kedvező, tóparti fekvését, ahol gyönyörű kirándulásokat tehettek és élénk társadalmi élet pezsgett, ahol Fazynak köszönhetően a magyarok tökéletesen szabadon élhettek. Így írt erről Klapka György Emlékeimből című könyvében, a 335. oldalon: „*Svájcban időzésem valódi jótétemény vala számomra. Erőt meríték a természet ama csodáiból, melyek itt élém tárultak s aztán a társadalmi s politikai intézmények is oly szépen meg egyeztek e helytt amaz eszményképpel, melyet ifjúkorom óta a szabad államról magamnak alkottam, nem csoda tehát, ha csakhamar arra határozám magam, hogy állandóan itt maradok és svájci polgár leszek.*” Ez az elhatározás, illetőleg az írás 1851-ből származott.

„*A város gyönyörű fekvése, minden irányban kiterjedő terjedelmes közlekedési eszközei a környéken tehető kellemes kirándulások, a társas élet kedves könnyedsége, kötetlen szabadsága, amelyet itt élvezünk, annyira megkedvelték velünk Genfet, hogy vannak, akik innét utóbb Magyarországra visszatérhetve, majdnem fájó szívvel váltunk búcsút e második hazánktól.*” — írta Czetz János Kiss Miklósnak.

A magyar menekültek 1850. július 7-én érkeztek meg. Klapka így emlékezik könyvének 412. oldalán erről: „*Genfbe érkezésünk idején a kormány élén James Fazy, a Radikális Párt vezér állt.*”

Az arisztokratáktól ellene irányuló halálos gyűlölködésnél csak saját párthíveinek szeretete és ragaszkodása nagyobb. Az előbbieket, a felső városrész lakói, palotáik és pompás villáikkal tüntetően elzárkóztak előlünk, míg Fazy barátai a legmelegebb testvéri szeretettel fogadtak bennünket szülővárosukban. Fazy maga mindent elkövetett, hogy Genfi tartózkodásunkat a lehető legkellemesebbé tegye. Természetes, hogy már csupa hálából is, a radikális párthoz csatlakoztunk, s ennek köreiben kerestük barátainkat.” Ezek közé tartoztak a szabadkőművesek.

Legtöbbjük a negyvenes éveit taposta, — akárcsak előbb Mailly. M. Mailly a francia forradalom után kényszerült arra, hogy elhagyja francia szülőhazáját. Arisztokrata származású volt, de nem szégyellte azt, hogy megtanulja a nyomdászat szakmáját és maga dolgozzék a két kezével a nyomdájában.

Olyan fölényesen tűnt ki a szakmában, hogy hamarosan valamennyi nyomda közül a legjobb lett az övé. Genf már nemcsak a bankok városa lett, hanem a nyomdaüzemeké is. Több más kitűnő nyomda is működött Genfben, mint például Estienne-é, Braillardé és másoké.⁶

³ Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) R 295 Czetz János levelei Klapka Györgyhöz

⁴ KLAPKA György: Emlékeimből. 1886. 232. oldal

⁵ Revue du Vieux Genève Année XIII, No 13. (1983)

⁶ Tibor DÉNES: Un imprimeur hongrois á Genève au siècle dernier, Reue du Vieux Genève Année XIII, No 13 (1983)

Mailly a magyarok számára letagadhatatlanul mintaképpé vált. Puky Miklós⁷ voltaképpen csak abban különbözött Maillytól, hogy nem a nemesi származása miatt kellett elhagynia hazáját, hanem a forradalom és a szabadságharcban való tevékeny részvétele okozta üldöztetését. Ugyanis Komárom ostroma idején Kossuth kormányának kormánybiztosaként volt jelen az ostromlott várban. Klapkával a kapcsolata, barátsága innen eredt. Nevét az Újépületben kifüggesztették a távollétükben felakasztottak között. 1851. szeptember 22-én olvasták fel a halálos ítéletét.

Előbb Szerbiába menekült, Belgrádba 1850. április 1-én. Már ekkor 1849. augusztus 21-től bujkált. Ettől kezdve rendszeresen megjelentette az újságját. Klapka György ekkor jó ideje Fazy barátjaként Genfben élt. Ő segítette Puky Miklóst abban, hogy kijusson Genfbe. Ő is nyomdát alapított. Ez a nyomda később központi szerepet kapott a magyar szabdkörműves életben.

Kik alkották a genfi magyar páholyt? Legtöbbjük Maillyhoz hasonlóan főnemesi családból származott. A genfi levéltárban megtalálható az a lap, amely gróf Csáky Tivadar nevét tartalmazza. Bártfán született 1824-ben, földbirtokosként.⁸ A Csáky-palota ma is Kassa egyik ékessége.⁹

Gróf Teleki László 1812-ben Pesten született. A forradalom idején Kossuth kormányát képviselte Párizsban.^{10 11}

Horváth Mihály római katolikus püspök, aki 1822-ben született Szentesen.^{12 13}

Puky Miklós¹⁴, aki nyomdájával tett nagy szolgálatot többek között a magyar ügynek. Gróf Karcsay Sándor, aki Temesvárott született 1822-ben,^{15 16} báró Balassa Antal, Éjszaky Tivadar.¹⁷

Rajtuk kívül Abafi említett könyvében még megtaláljuk a genfi magyar páholy tagjai között Klapka Györgyöt, aki Temesvárott született 1823-ban,¹⁸ Komáromy Györgyöt,¹⁹ Weiset, Leo Hoseket, Maróthy Jánost, Rényi Györgyöt és Thaisz Eleket.

Abafi szerint a páholyt gróf Csáky Tivadar és Komáromy György alapította, a pesti *Szent István páholy* egykori tagjai. Ez a páholy volt az első magyar nyelvű szabdkörműves páholy. 1861-től működött Pesten. Rajtuk kívül az alapítók között találjuk Klapka Györgyöt is, Komárom várának hős és népszerű védőjét, aki csak október 2-án tette le a fegyvert, így igen előnyös fegyverszünetet köthetett, szabad elvonulás és menlevél ellenében.

Míthogy Klapka előbb érkezett Genfbe Puky Miklósnál és igen jó kapcsolatokat ápolt Fazyval, megfelelően tudta előkészíteni Puky érkezését. Az idézett forrás megemlíti, hogy Puky Miklósnak három gyermeke volt: 1837-ben született É. Miklós, 1841-ben született Pál Gyula és 1842-ben Amália. A gyermekek édesanyjukkal Magyarországon maradtak. Puky teljes vagyonát elkobozták a szabadságharcban betöltött szerepe miatt és az országgyűlésen való tevékenységéért. 1851. február 22-én jelképesen kivégezték, távollétében.

Puky találkozott régi jó barátjával, Almássy Pállal Párizsban és együtt érkeztek Genfbe, 1850. július 4-én. A Couriard családnál béreltek szállást. Puky sógornője gróf Károlyi Györgyné volt. Károlyi György szabdkörműves tevékenységét a *Szent István páholy* tagjaként folytatta. Feltehetően ez a szabdkörműves családi kapcsolatrendszer és baráti kör is befolyásolta Puky, amikor szabdkörműves lett.

Puky Miklós Genfben nyomdát alapított. Maillyn kívül példája lehetett Desewffy Dénes is. Desewffy is főnemesi családból származott és órasként dolgozott Genfben. Így bebizonyosodott, hogy nem szégyen a kétkezi munkavégzés bármilyen előkelő származású embernek sem. Így tehát nem volt szégyen az sem, hogy Pukynak jól működő nyomdája lett.

Dr. Horváth Mihály történétíró, püspök, miniszter, az MTA-tagja

⁷ Magyar Életrajzi Lexikon (a továbbiakban: MÉL) Káva, 1806. július 10. — Karácsond, 1887. augusztus 23

⁸ MÉL: Bártfa. 1834. július 17. — Budapest, 1877. november 25

⁹ Archive de Genève Étranges Rg R de Schaies 1860—1868

¹⁰ MÉL: Pest. 1811. február 11. — Pest, 1861. május 7

¹¹ Archive de la Syndicat de Genève Étranges Rg P de Celibataire 1856.10241 á 14820 Étrangers D No 8

¹² MÉL: Szentes, 1809. október 20. — Karlsbad, 1878. augusztus 19.

¹³ Archice d'État de Genève P de S Celibataire 1856 1024 á 14820 Étrangers Dh No 8. Bis

¹⁴ Archive d'État de Genève

¹⁵ Pallas Lexikon: megh. 1880. augusztus 19

¹⁶ Archive d'État de Genève Étrangers No 35. Département Justice et Police 1855

¹⁷ Francois RUCHON: Histoire de la Franc-Macconnerie á Genève de 1786 á 199, Genève, 1935. Unithouis État. 1957/1. 4 oldal. É.K. szabdkörművesi

¹⁸ ABAFI Lajos. i. m. 436. oldal. Temesvár, 1823. április 8. — Budapest, 1892. május 17

¹⁹ BONA Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest

Október hatodikán Batthyányi grófnő ünnepi római katolikus megemlékezést rendezett az aradi vértanúk és Batthyányi Lajos gróf kivégzésének emlékére. Jellemző, hogy milyen légkör uralkodott a magyar menekültek között, hogy vallásra való tekintet nélkül részt vett minden magyar a szertartáson.

Ezek a vonások: az emberi egyenlőség tisztelete, a vallási különbségek figyelmen kívül hagyása a — szabadkőművességre jellemzők. A szabadkőművesek alkotmányukban kimondják, hogy nem foglalkozhatnak az összejöveteleiken vallási vagy politikai kérdésekkel, az emberi egyenlőséget elismerik minden téren, barátian, sőt testvérien szeretik egymást.

A magyar száműzöttek új páholyt alapítottak Carougeban 1863-ban. Ma Carouge Genf egyik külvárosa, de 1863-ban külön településként tartották számon.²⁰ 2-3 kilométerre fekszik Genftől, délre 386 m tengerszintfeletti magasságban, a genfi kantonban. 1910-ben 7437 lakosa volt. Ez volt tehát a színhelye az első külföldön alakult magyar szabadkőműves páholyoknak.

Nemrég találtam meg Klapka György írásával a páholyalapításra vonatkozó francia nyelvű kérvényét. Ennek magyar fordítása a következő:²¹

„Az »Ister« páholy Genf keletén²² az igen tisztelt »Dante Alighieri« páholyban Turinba.

Alulírottak, valamennyien régi szabadkőműves mesterek, eltevé a szabadkőművesség alulírottak testvériségével és eszméivel és annak vágyával, hogy ezt terjesszék saját országukba, hasonlóképpen külföldön is, összegyűltek 1863. január 28-án azért, hogy új páholyt alapítsanak Genf völgyében.

A tiszteletreméltó Klapka György tábornok testvér jelen lévén ezen az összejöveten, miután bejelentették a szabályok elfogadhatóságát és meggyőződését, bejelentették az új páholyt, amelyet megalapítottak és egyhangúan Isternek neveztek el.

Szigorúan és öntudatosan megígérve, hogy a szabadkőművesi szabályokat és alkotmányt betartjuk, hivatalosan nagyon kérjük, hogy ismerjék el a páholyunkat és tudassák valamennyi páhollyal ezt a hírt.

Készült Genf völgyében, az t. v.²³ 1863. január 28.

Aláírások — Klapka György 33. fok.²⁴

A levéltár őrzi a Dante Alighieri páholy Nagytanácsának válaszát a „nagyon kedves 33. fokú Klapka testvérnek”²⁵ és a 33 fokú Ister páholyban kérte, fogadja a legjobb kívánságait a testvéreknek és háromszoros ölelését, amint ez szabadkőművesek között szokásos. A válasz 1863. január 23-áról van keltezve.

Frapolli olasz nagymester az „Ister” páholyt a Magyarországi Nagypáholyként fogadta. „Hazafias tettekért” értékelte. Megemlíttette, hogy megalakították Lengyelország Nagypáholyát is. A Magyarországi Nagypáholy nagymestere Türr István lett.²⁶

A páholy neve magyarázatot igényel. Az Ister a Duna görög neve (A szerző téved. A Dunát a görögök is gyakran Isternek írták, de a név mezopotámiai eredetű. — A szerk.) Ez a folyónév az elvesztett szülőhazáját jelképezte, egyben a szabadkőművesi szokásoknak is megfelelt, hiszen a skót rítusban, a jegyzőkönyvekben is mindig a legközelebbi folyó völgyére utalnak helymegjelölésben.

A név másik szerepe a Duna menti népek egységének jelképe is lehet. Ez Marcell Péter feltevése. Ebben az időben általános volt ez az eszme, a „levegőben élt” és terveket szöttek, nemcsak Kossuth foglalkozott a kérdéssel.²⁷ A görög nyelv kiválasztása is a semlegességet, hagyományszerűséget szolgálja.

A páholy fő célként azt tűzte maga elé, hogy fenntartsa a kapcsolatot a menekültek és az otthon maradottak között. Mint láttuk, erre Svájc a legalkalmasabb színhelynek ígérkezett.

Klapka és Csetz levelezésében nem egyszer fordul elő valamiféle utalás egy bizonyos „titkos egyesületre”, amelynek tagjai magyar menekültek. Nem lehetetlen, hogy eddig ismeretlen magyar szabadkőműves páholyra gondol. Lábjegyzetében említi, hogy „Mednyánszky itt egy titkos társaságról szól, amelyet még rég Kossuth megérkezése előtt alakítottak meg.” Lehetséges, hogy ez az egykor már Párizsban létező magyar szabadkőműves társaság formálta a Carouge-ban alakult magyar Ister páholyt.

Abafi többször említett könyvében azt írta, hogy az „Ister” páholy tagjai a külföldiektől várták Magyarország állami-ságának visszaállítását, jogaiba való visszahelyezését. Ezért is keresték szüntelenül a külföldiekkel a kapcsolatokat.

Az egykori pesti Szent István páholy tagjai ezért is alakították meg a Carouge-i magyar páholyt. Gróf Csáky Ti-vadart és Komáromy Györgyöt említik ezek a források a páholy alapítóiként, az alapítás évszámaként pedig Francois Ruchon 1860-at említi. A hiteles alapítási év 1863 lehet, hiszen a pesti Szent István páholy 1861-ben alakult.

²⁰ Ritters: Geográfiai és Földrajzi Lexikon. Lipcse

²¹ OLP 108 Jánosrendű Nagypáholy 13. Cs. Vegyes Nagypáholyok 10. lap

²² A szabadkőművesi összejövetelek belső használatú elnevezése

²³ A „tisztá világhosság” belső használatú rövidítése. Utalás a szabadkőművesség felvilágosodott szellemére

²⁴ A skót rítus legmagasabb foka

²⁵ OLP 1081 Jánosrendű Nagypáholy 13. cs. Vegyes Nagypáholyok 11. lap

²⁶ OLP 1081 Jánosrendű Nagypáholy 13. cs. Vegyes Nagypáholyok 18. lap

²⁷ MARCELL Péter: Buzáki Puky Miklós genfi nyomdája. Magyar Könyvszemle 1994. 4. sz. 426—429. oldal

A páholy vezetőjévé, mint a szabadkőművesek mondani szokták, főmesterévé Puky Miklóst választotta a tagság. Gróf Csáky Tivadar lett a páholy helyettes főmestere. Együttal ő látta el a páholytitkári teendőket is.

Puky Miklós nyomdája fontos szerepet töltött be a páholy életében.²⁸ Pfeffer Károly személyében kitűnő társtudajdonost talált Puky a nyomdájához. Poroszországból érkezett és teljesen megbízható, becsületes ember volt. Öt évre szerződtek. Kiadványaikkal a magyar ügyet szolgálták. Kezdetben tizenként, félév múltán már húsz nyomdász dolgozott az üzemben. Olyan fontos könyveket jelentettek meg, mint a történész-katolikus püspök Horváth Mihály: *Húsz év Magyarország történetéből 1823—1848-ig* című alpműve. Ezt 1864-ben adták ki. Újságkiadást is folytattak. Ebben a nyomdában jelentették meg a genfi lapot *Oldalak a közvéleményről* címen. A nyomda egykori címe Kleberg utca 2. szám volt, ma ez a Mont Blanc utca 4. szám.

A magyar menekülteket a genfi polgárok nagyra becsülték. Erre vall az a tény is, hogy Klapka György tábornokot Genf város tanácsának tagjává választották.

Klapka egykor a Müller-villában lakott Genfben. Ma ez a Paquis utca 28. számú épület. 1910-ben a Genfben tanuló magyar diákok egyesülete, a *Hungária* elhatározta, hogy megörökíti Klapka György itteni tartózkodásának emlékét. Ezért a házat emléktáblával látták el. Azóta a házon még egy emléktábla van. Az 1848—1849-es forradalom és szabadságharc résztvevőinek méltó utódait dicséri a tábla, az 1956-os magyar forradalomra emlékeztet.

A páholy bélyegzőjével ellátott iraton megtalálhatjuk gróf Csáky Tivadar bélyegzőjét is az Országos Levéltárban.

Ez az igen érdekes irat abból az alkalomból adatott ki, hogy 1871-ben, január 1-én Maróthy Jánosról igazolni kellett azt, miszerint egykor a genfi Ister páholyban mesteri címet nyert. Maróthy ugyanis jelentkezett a szatmári Remény című páholyba felvételre és így „befogadást” nyert, nem kellett, — sőt nem is lehetett ismét felvétetnie magát szertartásosan. Még az évszámot is pontosan tudták: 1864. május 17-én avatták mesteré Svájcban.²⁹

Maróthy János nemesi testőrként élt Bécsben és ügyvédi vizsgát tett. Szatmár megyében szolgabíró lett. A megyei önkéntes lovasszáhad századosaként vett részt az erdélyi harcokban, így kapott érdemrendet. Fogságba esett, büntetésből közlegénynek sorozták be. 1861-től országgyűlési képviselővé választották, 1883-tól haláláig a budapesti Honvédmenház parancsnoki tisztségét ő töltötte be.³⁰

Maróthy János hazatérve Szatmáron a Remény páholy főmestere lett. Minthogy szabadkőművesi igazolványát elvesztette, ezért szorult gróf Csáky Tivadar igazolására.

Ezt olvashatjuk benne: „A V...E...N...É...M...D...

Minden szabadkőművesnek üdv ... üdv ... üdv...

Alólirott mint Genf keletén dolgozott Ister nevű t... és i... volt titkára és h. főmestere ezennel bizonyítom, hogy Maróthy János t... fentnevezett páholynak az i... v... 000864 dik és Vik hó 17ik nappal szabályszerűleg ruháztatott fel a mesteri méltósággal.

Pest keletén az i... v... 000871ik év I. hó 1ső napján

Csáky Tivadar

33. .

Ister páholy pecsétje, gróf Csáky Tivadar pecsétje”

Az Ister páholy érmének képe auguste Cahom: *Aperçu historique sur la franc-maçonnerie genevoise*, Genève című könyvének 46. oldalán látható. Az érem közepén mitológiai alak ül kereveten — feltehetően a Duna megiszemélyesítője. A kör alakú szegélyen a felirat: „LOGE ISTER — Fent. Lent: OR: DE GENEVE (Ister páholy Genf keletén)”. Figyelemre méltó, hogy a könyvben található fényképen a páholyérem szalagja is háromszínű. Nagy a valószínűsége, hogy a szalag piros-fehér-zöld színű volt. Az érem rajzával megegyező az idézett levélen található páholypecsét lenyomata.

Annak ellenére, hogy magyarokat becsülték Genfben, mégis sértő vád merült fel a páholy ellen. „Szabálytalanak” találták. Ez a páholy tagjaira nagyon bántó minősítést jelentett.

A páholyalapításhoz ugyanis meghatározott létszámú, harmadik, tehát ennek a szabadkőművesi irányzatnak a keretében működő legmagasabb fokot elért szabadkőművesre van szükség és megfelelő szertartássorozat lebonyolítására. Ha mindebből akár csak egyetlen feltétel is hiányzik, akkor már nem szabályos a páholy, tehát voltaképpen a többi szabadkőműves nem is fogadhatja el a páholyt teljes értékűnek.

A felháborodott és főként elkeseredett Ister-tagok ezért írtak Torinoba Frapolli szabadkőműves nagymesternek. Frapoli két nappal később már válaszolt is, a „zugpáholy”, tehát szabálytalanul avatott páholy kérdésének tisztázására, vizsgáztatásul. A levél kiadatlanul hevert az Országos Levéltár iratai között.³¹ Többek között ez olvasható benne:

²⁸ MARCELL Péter: i. m.

²⁹ OLP 1135 Dr. Lewis Lajos iratai I. cs. 142—147. lap

³⁰ OLP 1082 XI 16. lap

³¹ BONA Gábor: i. m. maróthy és rozsályi. Rózsahety 1819. február 5.—Budapest, 1887. április 5

„Vous chers FF.: de la Ister, Vous avez été installés par un F.: 33me le F.: Klapka, qui avait reçu les plus aples pouvoirs ... de fonder toutes les Tribunaux Maconniques qu'il voudra Chapitre, Conclave, Tribunal, Consistoire, Supreme Consil.”

Magyar fordításban:

„Önöket, kedves testvéreink az Ister páholyból, Önöket egy 33. Fokú testvér, Klapka testvér avatta, akinek a szélesebb körű joga van arra, hogy mindenféle páholyt és szabadkőművesi fórumot, káptalan, választó testületet, törvényszéket, konzisztóriumot, legfelsőbb tanácsot alapítson, amit csak kíván.”

Evvel a jogaival később Klapka György élt. Magyarországon, amikor részt vett a *Corvin Mátyás, az Igazságoshoz* nevű páholy alapításában.

A genfi Ister páholy azonban mégsem kapott elismerést 1863-ban a svájci Alpina nagypáholytól. Minthogy az idő tájt igen sok volt Genfben a szabadkőművesi páholy. 1866-ban beszüntették az Ister páholy működését. Feltehető, hogy az Alpina indoka, amellyel elutasította az Ister páholy elismerését, csak ürügy lehetett. Nem akart a svájci nagypáholy esetleg Ausztriával összeütközésbe kerülni az emigráns magyarok páholya miatt.

A páholy felosztását követően Klapka György hazatért és Türr Istvánnal együtt részt vett — mint láttuk — egy új páholy megalapításában. Alapító tagja lett a Magyarországi Nagy Oriensnek, a Corvin Káptalanban a harmincas tanácsnak, vagyis a szabadkőművesi ismeretekben nagy tudást mutató tagok gyülekezetének, később a Magyar Nagytanács alapító tagja. Ez utóbbinak elnöki tisztségét is betöltötte egészen a Magyarországi Nagy Oriens megalakulásáig, 1869-ig.

Klapka Györgynek nagy tekintélye volt itthon, de legalább ennyire a külföldi szabadkőművesek között is. Ennek tulajdonítható, hogy a Francia Nagy Oriens képviselőjévé választotta.³²

Ez a képviselőség amolyan „külügyminiszeri” feladatkört jelent. Ő tartott kapcsolatot az illető páholy és saját páholya között. Mindenesetre azért kérte a Francia Nagy Oriens név szerint Klapka Györgyöt képviselőjének, mert ismerte és becsülte őt.

Különféle sikeres vállalkozásaiból megfelelő vagyont gyűjthetett volna össze, de mindenét szétosztogatta volt katonái, a 48—49-es honvédek között. Legendás jószívűségének híre ment és a nyomorgó honvédek segélyért, ajánlólevelekért gyakran felkeresték Klapka Györgyöt.

A botrányokkal megzavart temetése alkalmából a magyar szabadkőművességet a „Corvin Mátyás, az Igazságoshoz” című páholy képviselte.³³

IV.

Kossuth Lajos

Maga Kossuth Lajos is belépett a szabadkőművesek közé. Kossuth Lajos már eperjesi középiskolai tanulmányai során megismerkedett a szabadkőművesség szellemével. Eperjesen a 18. században erős szabadkőműves páholy működött. Ebben a városban, elsősorban az Evangélikus Liceumban kimondva vagy kimondatlanul szabadkőműves eszmék határozták meg a légkört. Kossuth Lajos ennek az iskolának volt diákja. Bizonyára a sárospataki jogakadémián nyert ösztönzést az amerikai politikai és társadalmi berendezkedés vizsgálatára. Tudjuk, Petőfi és a „Fiatal Magyarország” többi képviselője a francia forradalmak történetét és elveit tanulmányozta mohó érdeklődéssel. Kossuth Sárospatakon az amerikai politikai és társadalmi rendszerrel ismerkedett.³⁴ Ennek a rendszernek az alapja a szabadkőművesség. Az amerikai Emberi Jogok Nyilatkozatát a szabadkőművesek sajátjukként emlegetik. Ezt annál is inkább tehetik teljes joggal, mert hiszen Jefferson, a Nyilatkozat megszövegezője is szabadkőműves volt. Az Amerikai Egyesült Államok első elnökét, George Washington-t az amerikai szabadkőművesség egyben nagymestereként tisztelte. A későbbi elnökök csaknem kivétel nélkül szabadkőművesek voltak. Általában az amerikai szabadkőművesség nagymesterei. Ez egyébként az angliai példa nyomán vált gyakorlattá. Angliában ugyanis hagyományosan a király viselte a nagymesteri címet.

³² OLP 1082 „Corvin” páholy I. 4. cs. 33—34. lap

³³ KLAPKA György temetése. Élet és Tudomány Kalendáriuma 1990. 200. oldal

³⁴ George SZABAD: Kossuth on the political system of the USA. Studia Historica Academiae Scientiarum Hungariae, 1975

Kossuth olvasmányai közé tartozott az 1835-ben megjelent Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában című könyve. Országgyűlési tudósításait már az újkori demokratikus politikai rendszer ismeretében szerkesztette.

Ismételten párhuzamot vont a két társadalmi és politikai rendszer között és az amerikai követésre méltó példaképpen emlegette, mert a kor a köztársasági államformáé. Kossuth nem tartozott az Amerikai Egyesült Államok berendezkedésének feltétel nélkül hódoló, önállótlan politikusok közé. Felfigyelt rá, hogy Washington elvei még nem valósultak meg maradéktalanul. Tanulmányozta a nemzetiségi kérdés amerikai megoldását és az ott bevezetett önkormányzati jogokat példaértékűnek tartotta Magyarország számára is. A múlt szomorú ellentmondásaként értékelte a rabszolgaság akkoriban még fennálló embertelen intézményét. Egyben ezt a fejlődés gátjaként említette.

Az amerikai rendszer tanulmányozása során óhatatlanul megismerkedett a szabadkőművességgel. Rokonszenve hamarosan felé fordult. Ennek köszönhető, hogy — mint láttuk — már 1848-ban szándékában állott belépni az akkor alakulófélben levő magyarországi, pesti szabadkőműves páholyba. Az amerikai szabadsághősök és elnökök példája is szeme előtt lebegett, amikor ezt a döntését meghozta. Nem rajta múlt, hogy belépése elmaradt, hiszen a páholy az ellenséges támadás következtében kénytelen volt megszakítani ígéretes működését.

Lehetetlen észre nem vennünk az 1849. április 11-i magyar Függetlenségi Nyilatkozat és az amerikai 1786. július 4-i Függetlenségi Nyilatkozat hasonlóságát. Csak éppen az utóbbi évszázadokra megmaradt, győztesen. Mindezeket a párhuzamokat Kossuth amerikai útján meg is említette: a győztes forradalmat üdvözölte a legyőzött nevében.

A forradalom idején, majd törökországi száműzetése alatt nem kerülhetett sor a szabadkőművesi felvételére. Ez későbbi időre maradt. Amerikai útja során lépett be a szabadkőművesek közé.

Kossuth amerikai, cincinnati belátogatása idején a Ferdinand Bodmann volt a 133. számú páholy főmestere. Mint a város egyik legtekintélyesebb polgárával ismerkedett meg vele Kossuth. Szó szót követett és a beszéd a szabadkőművességre terelődött. A vendég kifejezte rokonszenvét a szabadkőművesség iránt. Bodmann elmondta, hogy a városban működik páholy. Ő lett Kossuth Lajos ajánlója a felvételkor.

Az esemény fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a páholy története két oldalt szentel a megörökítésére. Közli egyben Kossuth felvételi kérvényét is teljes terjedelmében, kéziratban, képen, majd alul angolul nyomtatásban. Így emlékezik tehát erről a történelmi eseményről a páholy története magyar fordításban.

„LOUIS »LAJOS« KOSSUTH

1852 februárjában a Cincinnati páholyban a legszokatlanabb szabadkőművesi esemény ment végbe, ami a páholyra és általában a szabadkőművességre mély hatást gyakorolt. Február 10-én Kossuth Lajos, a magyar hazafi és kísérete megérkezett Cincinnatiba és itt tartózkodott ugyanezen hónap 26-áig. Ezalatt az idő alatt Cincinnati lakosaitól a magyar függetlenség céljaira 15 000 dollárt gyűjtöttek.

Rendkívüli összejövetelt hívtak egybe (és közzétették) február 18-ra és a következő kérvényt olvasták fel³⁵

„A szabadkőművesek Cincinnati 133. számú páholya érdemes főmesterének, felügyelőinek és testvéreinek.

Alulírottak alázatos kérése az, hogy miután hosszú idő óta kedvező véleménye volt az Önök ösi intézményéről, vágyódik arra, hogy mint tag felvétessék, ha erre érdemesnek találják.

Mivel száműzött a szabadság ügye miatt, nincs állandó lakóhelye: most Cincinnatiban tartózkodik: kora 49 ½ év, foglalkozása visszaszerezni hazájának, Magyarországnak nemzeti függetlenségét és más nemzetekkel együttműködve megeremteni a polgári és vallásszabadságot Európában.

KOSSUTH LAJOS

Ajánlják:

August William Beyse tv.

F. Bodmann tv.

Cincinnati 1852. febr. 18.”

Kossuth kérvényének eredeti angol nyelvű iratát máig is nagy becsben tartják, féltve őrzik Cincinnatiban, a máig is élő páholy irattárában.

Kossuth kíséretének néhány tagjától is érkezett kérvény. Gróf Bethlen Gergelyről, 38 éves szárnysegéd, Nagy A. Pétertől 37 éves, Kossuth kormányzó titkára, Majnick (!) Pál, 44 éves, a Magyar alap kincstárosa és dr. Utasy (Strasser) Gyula, 42 éves, Kossuth kormányzó orvosa.

Az összes kérvényt sürgősséggel vizsgálták. Valamennyit kedvezően elbírálták és mindegyik kérvényezőt a következő napra inasfokba történő felvételre, javasolták.

1852. február 19-én „Louis »Lajos« Kossuthot” és négy társát inasfokba felvették. A következő napon, február 20-án legényfokba avatták őket. Kossuth testvért ekkor már mesterfokba emelték. A következő napon, február 21-én Kossuth négy társát mesterfokba avatták. Ugyanezen az estén visszaadták a felvételi díjukat és engedélyezték számukra, hogy tagságukat megszüntessék a Cincinnati páholyban és elbocsátó levéllel látták el őket.

³⁵ DR. BALASSA József: Kossuth Amerikában, Budapest. 1931

Ekként rövidke négy nap alatt az öt szabadság bajnok kérvényét elbírálták, jóváhagyták, felvették őket, felavatták a magasabb fokba és a Cincinnati páholyból elbocsátó levelet kaptak.

Vizsgáljuk meg, miként került sor Kossuth Lajos felvételére a jelzett időpontban éppen Cincinnati városában!

Ismeretes, hogy Kossuth társaival Törökországból Angliába távozott hajón. A hajót az amerikai szenátus küldte értük. Rövid angliai tartózkodás után útjuk Amerikába vezetett. Ezt az utat Pulszky Ferenc készítette elő nagy gondossággal Londonból. Az amerikai látogatás térképrajzához mellékelt időrendi beosztás magyarázza, hogy miért éppen itt és ekkor lépett a szabadkőművesek közé Kossuth Lajos. A többi helyen ugyanis legfeljebb két-három napot töltött, Cincinnatiban február 9-től 26-ig, tehát két hétig tartózkodott. Itt lakott egy már régebben kivándorolt társa: Utasy (Strasser) Gyula orvos. Itt volt tehát rá alkalma, ideje, hogy megismerkedjék a város tekintélyes polgáraival, akik egyben a szabadkőműves páholy tagjai, vezetői is voltak és arra, hogy eleget tegyen a felvételi formáságoknak. Hogy ezek csakugyan formáságok lehettek Kossuth és társai esetében, arra bizonyíték a gyorsított eljárás.

Kossuthal együtt vették fel még négy száműzött társát is. Ezekre vonatkozóan az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában ceruzával írt jegyzetek találhatók³⁶.

A bizottság, amelynek a kérvényeket adták, kedvezően ajánlotta mindegyik kérvényt.

Egyhangúlag elfogadták, hogy golyóznak³⁷ a jelöltekre. Ez után a főmester a következő kérvényezőket törvényesen megválasztottnak jelentette ki, hogy ebben a páholyban az inasfokba felvehetők, ú. m.: Kossuth Lajos; Gróf Bethlen Gergely; Nagy A. Péter; Hajnik Pál; Dr. Utasy (Strasser) Gyula.

Ezután a főmester meghívta a város, továbbá Covington és Newport páholyának tisztviselőit és testvéreit, hogy legyenek jelen a megszavazott jelöltek felavatásánál. Miután több testvér és látogató felszólalt a szövetség érdekében és más tárgy nem volt, a munkát bezárta avval a kijelentéssel, hogy holnap, 19-én este 6 órakor ismét találkoznak.

Hitelesítve február 26-án 1852.

J. A. Willson, titkár F. Bodmann, főmester.

A TRI-State Maison című szabadkőműves lap 1928. április 27-i számában ír mindenről. Leírja a cikk Kossuth 1894. március 20-án bekövetkezett halálát és azt, hogy annak az évnek április 19-én a Cincinnati 133. számú páholy egy sor határozatot hozott: Kossuth emlékének megőrzésére és elrendelte, hogy iratok formájában terjesszék ezt és másolatukat Kossuth még élő családtagjai számára elküldjék. A határozat így végződik:

„Idelent befejezte munkásságát és eltávozott ama örökké tartó pihenőhelyre a hallgató túlvilágba, a látogató nélküli birodalomba. Életét valóban az igazság egyenese szabályozta és az Igazság és az Erény tere rendezte és a halhatatlan Burns szavaiban:

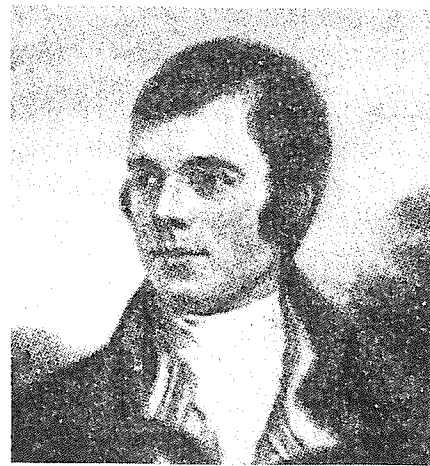
Isten hozzád meleg szív, ég veled

Kedves testvér a Misztikus Kötelékben.”³⁸

A cikk azt is megjegyzi, hogy sokan elítélték a páholy gyorsított eljárását, hiszen a felvételt hosszas, néha évekig elhúzódó kutatást követően szokták csak engedélyezni. Ezzel a nagymester jogát, vagyis a „ránézésre” történő felvételt csorbították. A Masonic Review szerkesztője, Cornelius Moore adott választ erre a vádra: „Kossuthot az elnyomás ellen tanúsított hazafias ellenállása miatt visszautasítani túlságosan nagy elvárás lett volna az amerikai szabadkőművesektől.”

Miután Kossuthot és társait felvették a szabadkőművesek közé, ettől fogva látogathatták a szabadkőművesi páholyokat azokban a városokban, amelyekben tartózkodtak. Így még szélesebb köröket nyerhettek meg a magyar ügy számára. Indianapolisban február 28-án meglátogatták a Centre Lodge No 23. sz. páholyt. Erről a látogatásról a páholy jegyzőkönyve így emlékezik meg:³⁹

„Ezen az estén Kossuth Lajos testvér, a nagy magyar hazafi, a páholyt meglátogatta. Kíséretében volt Bethlen Gergely, Hajnik Pál és Nagy Péter, mindannyian szabadkőművesek és jelen volt Abraham H. Myers mesterré avatásán.” Fogadtatása alkalmából A. M. Hunt főmester üdvözölte a kormányzót és kíséretét.

Robert Burns, skót népies költő,
a skót „Petőfi”, szabadkőműves

³⁶ Országos Széchenyi Könyvtár Irattára (Továbbiakban: OSZK): Csécsy Fond 163. 38. doboz

³⁷ A szavazás belső használatú elnevezése, ahol fekete és fehér golyókkal történt a döntés

³⁸ Robert Burns, a skótok nagy nemzeti költője szabadkőműves volt

³⁹ OSZK Csécsy Fond 163. 38. doboz

Kossuth visszatért Európába és semmiféle hitelt érdemlő adat nem volt arra, hogy itt is részt vett volna a szabadkőművesség életében. Környezete azonban főként szabadkőművesekből állt.

Az OL anyagában véletlenül bukkantam rá egy iratra. Az Olasz Nagy Oriensből a Magyar Nagypáholyhoz érkezett. Torinóból keltezték 1863. január 1-jén. Filippo Cordova nagymester, Govean I. helyettes nagymester, Buscalioni 2. helyettes nagymester, Piazza levéltáros és Gallo titkár intézte a Magyarországi Nagy Orienshez.

Az olasz nyelvű levél hivatkozik az olasz és a magyar szabadkőművesség hagyományos jó kapcsolatára, majd örömmel üdvözlö a Dráva, Tisza és Duna között szépen fejlődő magyar szabadkőművességet.

Az amerikai szabadkőművesek nagy szeretettel és tisztelettel emlékeztek rá, főként a Cincinnati 133. páholy. A páholytörténet függelékében a kilenc alapító, illetőleg legkiválóbb tag életrajza között az ötödikként Louis „Lajos” Kossuth életrajzát ismertetik két oldal terjedelemben, egy Amerikában készült jól sikerült képével együtt.

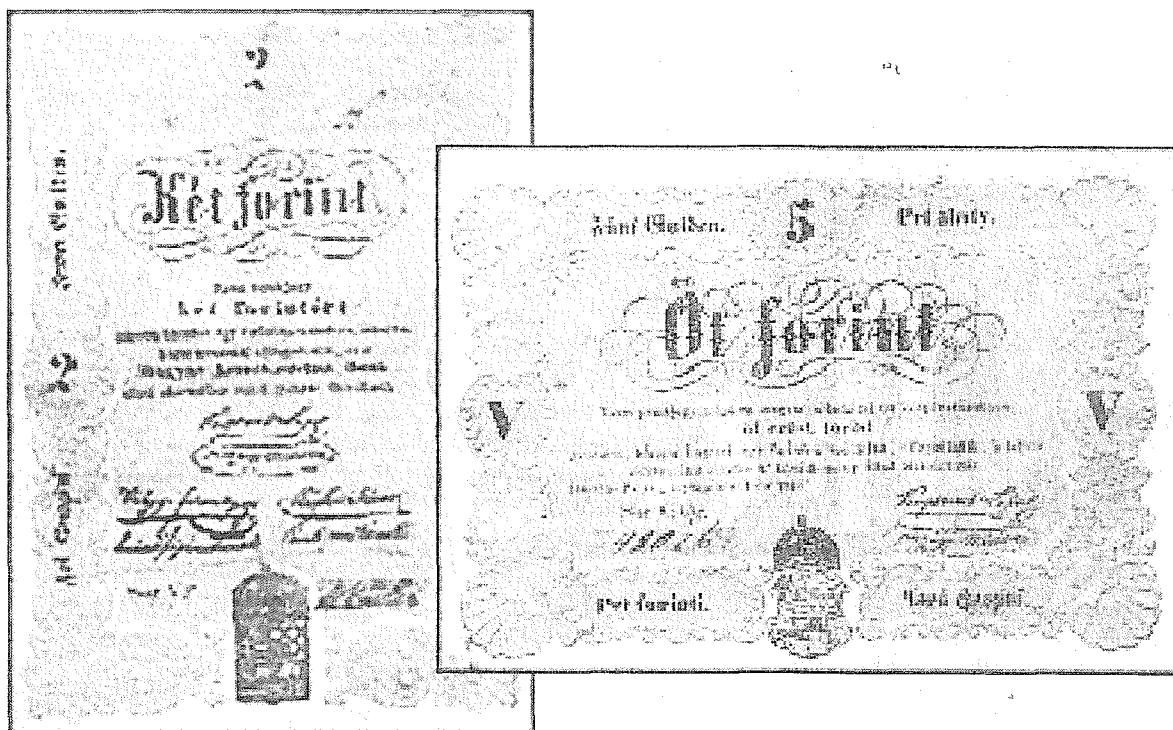
Ismerteti ez az életrajz Kossuth amerikai útját is. A newyorki fogadtatást idézi a New York Times 1851. december 7-i számából: „New York lakóinak ezrei üdvözölték vad elragadtatással. Hatalmas lelkesedést okozott itt, mert valami olyant jelképezett, ami az amerikaiaknak nagyon drága — a szabadság szellemét.”

Idézi a Cincinnati 133. páholyba történő felvételét és az indianapolisi látogatást. Futólag érinti az 1852. március 3-án St. Louisban, Missuri államban tett páholylátogatását. Beszédéből ennyit idéz: „Oh, ha minden ember szabadkőműves volna, milyen világraszóló és dicsőséges köztársaságunk lenne!”

Newark városában, New Jersey államban az 1. számú Szt. János páholyban is látogatást tett. A páholytörténet a következőket idézi ott elmondott beszédéből (fordítás angolból): „Az ember számára nem adatott meg, hogy sorsát maga választhassa meg, de megadatott az, hogy mindazt betöltsse, amit az Isteni Gondviselés kiválasztott számára, ezért nem kérdés, de az alázat mondatja velem, hogy a Gondviselés akaratából küldetéssel bíztam meg, hogy a testvéri szeretet elveinek hirdetője legyek, hanem csupán a legkisebb körökben, hanem megpróbáljam ezt az elvet a nemzetek között uralkodóvá tenni.”

Kossuth Lajos

AKIKET SOHA NEM SZERETTEK

Mielőtt a Kedves olvasó elkezdene e cikket olvasni, kérem, olvassa el Zrínyi Miklós: Az török áfium ellen való orvosság című munkáját (L. Pl. [1]). E munkájában a szerző azt fejtegeti, hogy kire lehet számítani a török ellen vívandó harcokban, továbbá ecsetelgeti az idegenvezetés alá eső magyar sereg mesterségesen történt megrontottságát, végezetül ismerteti a szerencsétlen helyzetből kivezető utat.

Nem borúlátásból írom a következőket, de a tisztánlátáshoz okvetlenül szükségeltetik. A jövő érdekében a lehető legpontosabban kell tudnunk a történelmet. Tudni kell: ki ellen és mit hamisított. Végre tisztázni kellene ki írt igazat, ki írt szántsándékkal hazugságot és ki az aki csak tévedett. Nem könnyű feladat.

A történelmet lehet sokféleképpen szemlélni és oktatni. Ma már a történelemoktatás is pártérdekekhez fűződik. Sőt, ha két párt egyforma szavakkal oktat akkor is lehet merőben ellentétes vélemény. Pl. (Nem mondom milyen pártokról van szó.) Mindkét párt azt tanítja, hogy Spartacus vagy éppenséggel a székely Dózsa György kommunista volt. Az egyik párt úgy gondolja, hogy: Ó mennyivel megelőzték Lenint, a másik úgy gondolja: Jaj de jó, hogy kivégezték a mocskos disznó komcsikat. És mindkét értelmezés messze van az igazságtól, éppen úgy, mint a kijelentés. Tehát akik egyet beszélnek, teljesen két különböző szélsőséges nézeten is lehetnek. A szavak szépen összecsengenek, de értelmezésük teljesen más. Merőben ellentétes! A történelmet nem szabad a mai pártok érdekeinek szempontjából vizsgálni. Nem szabad semmilyen pártnak az érdekében kisajátítani, kihasználni, megmásítani. Pártérdektől és vallási, nemzeti hovatartozástól függetlenül meg kell mondani, hogy milyen szerepe volt annak és annak a pártnak, népnek, nemzetnek, vallási rendnek, társadalmi rétegnek stb. egy bizonyos korban. Ám ugyanakkor meg kell vizsgálni az előzményeket és a következményeket is. Ez az, ami nehéz! Ez ami mindaddig lehetetlen, amíg bizonyos csoportok magukénak, csak a magukénak tekintik a másét.

A cím rögtön egy olyan kérdésre utal, amelyből újabb kérdések fakadnak. Kiket nem szerettek soha? Minket? Ki az a mink? Minket, magyarokat. Mi a magyar? Erre a kérdésre is megpróbálok felelni.

A következőkben szó lesz három különböző dologról. A vallásról, a hitről és a papokról. Minden vallás alapja jó. Egyik sem nevel rosszra senkit, de talán minden vallásban megakad a rosszat sugalló pap. A vallás teljesen független attól, hogy az egyén hisz vagy nem hisz benne. A hit az egyén kérdése. Sok vallás megférhetne egymás mellett békében, ha mindegyiknek jó papjai lennének. Sajnos nem így van. Egyes vallások egyes képviselői rosszra használják a vallást saját mohóságuk érdekében. Ilyen gazdagodni vágyó papok minden vallásban megakadnak és vallásháborúkat, vallásszakadást és evvel járó tömegmészárlásokat eszközölnek. Erőszak erőszakot szül, s beindul az ördögi kör. Ám ez az ördögi kör másképpen is beindulhat. A tisztességes papokat is idővel ráveheti az uralkodók mohósága a háborúkra, amelyek gyakran vallási köntösbe vannak burkolva. Sajnos a történelemben mindig számolni kell a rossz uralkodókkal és a rossz papokkal. A történelem nem más, mint a jó és a rossz állandó harca. Sajnos a leírottakból nem mindig világos, hogy ki volt a jó, s ki volt a rossz. No és: ki állította be a rosszat jónak és fordítva. Idővel hivatalos bizonyítékoknak nevezett dolgok alapján megszületik a sosem történt történelem.

A GYÖKEREK?

Hol volt, hol nem volt, talán nem is volt — mesében se volt — az a Római Birodalom, amelyről az iskolákban annyit beszélnek, regélnek, s talán szólni merészelnek.¹ Ám ezt a birodalmat mindig vissza akarták állítani. Ennek a birodalomnak a visszaállításához szükség van Pannóniára és Dáciára is. Valahol itt kezdődik az, hogy minket nem szerettek, s ma sem igen szeretnek.² Ez a nemszeretet különböző dolgokkal van álcázva. Vallással, politikával stb. Kezdetben a rosszakarók³ a vallás köntösében burkolózva akartanak egyes birodalmakat tönkretenni. Az eredmény az, hogy többek között a vallást is a tönk szélére juttatták.

A „N” Római birodalom visszaállításának kétséges eszméjét⁴ hamarosan követte a „n” agymorva újraegyesítés⁵ esztelen eszméje. Aztán voltak különböző germán egyesítési⁶ eszmék. Sajnos mindig a Hunok Országának nyugati

¹ A [11], [12], [13]-as számú munkák szerint, ezen birodalom valamikori létezése igencsak kétséges

² Ha a „nagy politika” érdeke úgy kívánja, szeretnek, de segíteni akkor is csak ritkán segítenek

³ Nem minden pap rosszakaró, de kevés rosszakaró is sokat árthat, ha olyan beosztásban van. Sőt a rosszakaró a jóakarót fentről befolyásolhatja

⁴ Fomenkó szerint ez agyrém. Véletlen a magyar hasonlat? Azaz: Nagy Római — (N) agyrémei! A fehér kunok a kiejthető betűt, a magánhangzót fölöslegesnek tartják pálcára róni

⁵ Csak azt lehet újra egyesíteni, ami már egyszer volt! Hol volt, ha egyáltalán volt?

⁶ Egyesítési és nem újraegyesítési

fele volt a tét. A Hunok Országának szétverési eszméje különböző utakat járt be, s végezetül maguk a Habsburgok — a királynak hitt Habsburgok — vezették⁷ Trianonhoz. Azóta a helyzet csak rosszabbodott.

NEMSZERETETT NÉPEK

A bizonyosan kétes újraegyesítési eszmék miatt Pannónia és más vidékek lakóit nem szerették, sőt mi több egyenesen utálták.⁸ Ilyen népekről szólnék, bár szólásom már kissé kései korban — Atilla korában — kezdődik.

A hunok

E megnevezés eléggé tárt fogalom. Ám tény, hogy Atilla hunjai — sok más néppel egyetemben — visszaállították a fehér hunok birodalmát. Ezért e hunoknak lakolniuk kellett. A Buda és Atilla között kieszközölt belviszály nem hozta meg a kívánattal kívánt eredményt. A Római Birodalom visszaállítóit szolgáló egyének további fondorlatokkal próbálkoztanak, de ezek által sem érték el — mármint a rómaiassítók — a számukra megtervezett eredményt. Atilla halála után annál inkább. Atilla birodalma ugyan szétesett, de semmiféle nagy Római Birodalom nem jött létre. Sőt mi több: megerősödött egy másik birodalom — a Bizánci — amelyiknek szintén nem volt érdeke egy római központú birodalom visszaállítása.

Az avarok

Ez a megnevezés is eléggé tárt fogalom — visszaállították Atilla birodalmát kétszer is. E birodalmakat már nem a nemzeti — törzsi széthúzás alapján verték szét, hanem a kereszténység eszméjével⁹. Rosszra kezdték használni a vallás tanait. Ekkoron már könnyebb dolguk volt a rosszakaró papoknak, hiszen a keresztény világot könnyebb volt megbontani, mint egy sokvallású, soknyelvű birodalmat¹⁰. Másodszorra már nemcsak belsőleg zilálták szét, hanem külső ellenségeket is szereztenek.

Árpád népei helyreállították a második Avar Birodalmat, amelyet — szintén mint az előzőek — Atilla hunjairól¹¹ neveztenek el. Itt minden Atillától kezdődik¹² és folytatódik, ami ugyancsak nem volt ínyére a Római Birodalmat akaróknak. Árpád és népei első számú ellenséggé léptenek elő.

Addig semmiféle baj nem volt, amíg a vallásba fészkelte nagyrómaiak és bérenceik be nem kerültek a Hunok Országába. Aztán a szinte gyermek Vajk fejére rázúdult a pokol. Nem is egyszer, szinte rendszeresen.

E nép kiirtására tett törekvés — a Velencében nevelkedett — Péter alatt iszonyatos mértéket öltött. Aba Sámuelnek csak részben, Endrének (majdnem) teljes egészében sikerült a vést elhárítania. Majd újraformálódott a vész, külső és belső ellenségek formájában.

A besenyők

A besenyőket addig szerették a nagyrómaiak, amíg azok a Hunok Országának keleti ellenségei voltak. Amidőn befogadtattanak, ez a szeretet megszűnt, s a biztonság kedvéért széttelepítettenek. Ma márcsak egyes elszigetelt helynevek és családnevek őrzik törzsi mivoltukat.

A jászok

Szintén nemszeretett nép. Nem tudni pontosan, mikor lettenek betelepítve. Kiváltságokat kaptanak, s az Ország védelmét erősítették, ami nem volt a nagyrómaiak és a nagymorvák ínyére. A nevük eredeti változata: ászok. Földjük latinosan írva: Ázsia-(J)ásia. E név így valójában Ázsia. A birodalomakarók szemében ez újabb szálla, hiszen nem ők tolták ki a kétes birodalmaik határát, hanem egy új Ázsia — Ázsia egy újabb darabja, amely a nevét is viseli — költözött nyugatra.

A kunok

Őket a rosszakarók szerették mindaddig, amíg a Kárpát-medence lakói ellen harcoltak. Akkor szerették őket a legjobban, amikor a tatárnak bebiztosították az utat¹³ a Duna—Tisza között. Ám midőn Béla őket befogadta és joga-

⁷ Ferenc József, aki előtt már világos volt a császárság szétesése, egyéb kiutat nem találván szántszándokkal megtervezte az ország felosztását

⁸ Nem az idegenek köznépéről és a kereskedőiről beszélünk. Ilyen népekről szólnék, bár szólásom már kissé kései korban — Atilla korában — kezdődik

⁹ Az avarok már ismerték Krisztus hitét is. Tehát az Új-szövetséget. Itt jegyzem meg: az Ó-szövetséget minden lovas nép ismerte. Tehát az avarok is. Ám az avarok jobban képviselték a krisztusi hitet, mert ők nem tagadták meg azt amit Róma papjai megtagadtanak, de maga Krisztus sem tagadott meg soha: a lélekvandorlást

¹⁰ Nem kellett annyira sok vallást ismerniük

¹¹ A Hunok Országának!

¹² Erre utal a latin Hungária elnevezés is

¹³ Mi történt közben a nyugati gyepűn?

Elgondolkoztató a következmény. Ezeknek a lázadásoknak a vezetői vagy a hű keresztény Lengyelországba menekültek, vagy onnan irányították a lázadást. Vajon miért⁵³?

Miért kellett Géza és fia között egy nagy „árkot”⁵⁴ kiásni, holott a történelem ott igencsak folytonos? Ott igencsak folytonos, de István és Péter között igencsak egy nagy árok van. Miért nem szól a hivatalos történelemszemlélet erről? Mikor es ásták ki ezen árkot?

Ezt az árkot jóval István halála után kezdék ásni? A rosszakarók sokat gondolkoztanak az árok időpontján. Árpád Fejedelmet, az ellenséget, nem lehetett jó szellemben feltüntetni, letagadni meg végképpen nem. Árpád Vezér magas katonai képességét, s vallási erényét nem volt szabad elismerni. Katonailag megverni nem tudták ezért utódait becsutelen rablóvezéreknak, kalandoroknak kellett feltüntetni.

Géza felösmérte, hogy a nyugati fejedelemségeknek nyújtott segítség hátbatámadásokkal párosul. Ez az egyik oka annak, hogy felmondá a nyugatiaknak nyújtandó katonai támogatást. Békés belső építési munkálatokba kezdett. Erre a nyugatiak kitalálták a sok vereségeket, s papírra vetették, hogy Géza tőlük megijedvén, több vereséget nem akarván előttük fejet hajtván békekötésekre kényszerült. Egy évezredig hivatalosan félremagyarázták Taksony és Géza politikája közötti különbséget.

László és Kálmán idejére a Kárpát-medence lakói sokkal jobban elsajátították az Új-szövetséget, mint a nyugatiak. Itt mindig es emberségesebb népek éltenek mint Nyugaton. A Kereszténység erényeit a lovas népek hordozták. A (rossz) papoknak ezt meg kellett indokolniuk. Hogyan lett ez a vadnak nevezett nép a legjobb keresztény? Avval indokolták, hogy ők térítették meg. S erre felhasználták az általuk szított — István alatti — hatalmi harcokat. Aztán leírták: Géza észretért, jó papokat hozatott. Ezeket a papokat a vadak meg akarták sütni és felfalni. Ám a jó papok felneveltek egy Istvánt, aki az istentelen vad rablókat megzabolázta és az igaz hitre erőszakkal kényszerítette. Ebben segítségére voltak a hittérítők és a különböző nyugati fejedelemségek katonái stb. Így idővel az istentelenek belátták mi jobb önékik, s áttértenek a keresztény hitre. Idővel jó kereszténnyé válnak. Zsarolásból és félelemből lesz az ember jó keresztény? A (rossz) papoknak ki kellett domborítaniuk a jóakarukat, s az öndicsőítésük nagyítása érdekében kellett kiásni egy mély árkot⁵⁵ ott, ahol a fiú az apát pontosan követi.

Miért kellett Istvánt — a megtörhetetlent, az „ellenséget”, a nemszeretett egyéniséget — szentté avatni? S miért kellett a jobbát külön? Már László korában megjelentenek a latin nyelvű hamis krónikák. Ezekben még rendezetlen, hazug történelemírás volt. (Nem a jobbik) László, ki írástudatlan lévén, ezt nem tudta ellenőrizni. Az szerint igazodott amit a papjai felolvastanak neki. Más volt a felolvasás, mint az igazság és más volt az igazság mint az iromány. Már az olvasásban Géza és fia két teljesen különböző, sőt mi több ellentétes egyéniségnek lett feltüntetve. Kezdődött az árokásás, s László papjaira hallgatván nem vette észre.

László a szentté avatás érdekében mindent megtett rossz papjai tanácsára. Hadakozott keleten, de rossz papjai „bölcs” tanácsa ellenére mindig győztesen került ki. Ezalatt a rossz papok felszámolták Árpád kertjét a Turulkertet, irtották a rovásírást, lerombolták a régi temetőket, kieszközölték a váradi lázadást, megalapítottak Lászlóval egy rossz⁵⁷ zágrábi püspökséget stb. Egyszerűen ki akartanak irtani néhány összefonódott-újrafonódott-visszafonódott régi⁵⁸ kultúrát.

A rosszakarók nem akarták Istvánt szentté avatni. Ezért különböző huzavonákra került sor. (L. pl [24]). László akarata ebből a szempontból erős volt. Végezetül — ha nagy árat es kellett fizetniük a lovas népeknek — a papok engedtenek, olyannyira, hogy a nemszeretett Gellért püspököt es Istvánnal avatták szentté⁵⁹. Lászlótól féltenek. De nem a királytól. A hadvezértől, Lászlótól féltenek. De nem a királytól. A hadvezértől! Attól a hadvezértől, aki hadi szempontból Istvánra hasonlított, de politikailag ellentéte volt Istvánnak, azaz a valláson keresztül befolyásolható volt.

István szentté avatása előtt még szólnom kell a lélekvándorlásról. A régi hit szerint nem a test újul meg, hanem a lélek születik újjá, valamilyen más — ma úgy mondanánk — anyagi formában. Az újjászületés — a lélek újjászületése — nincs a régi testhez kötve. Csak a lélek újul meg, a test nem. Ez ellentétben van a kereszténység feltámadásnak nevezett fogalmával. Ez a feltámadás sohasem volt világosan kifejtve. Állandó kérdés: Milyen formája léssen a megújódott testnek? Nem tudni, hogy béna marad-e a feltámadt béna, süket marad-e az — a feltámadás után — aki élete felében süketült meg stb.

A rossz papok gondolata szerint az ember élete utolsó — az eltemetett — alakjában, teljes erejében támad fel. Ez nagyon veszélyes volt Istvánra nézve. Ha István képe szerint öreg léssen, de erős, akkor kardot fog ellenük es

⁵³ Ellenben a keresztény király, Salamon a „hitetlen” besenyőkhöz menekült és az ő hadukkal tért vissza. Az a kérdés: Miért?

⁵⁴ Valójában két árok es van. Az egyik Géza és Taksony között, a másik meg Géza és István között. Géza előtt sokszor megvert hitetlen istentelen kalandozókról, beszélnek a történészek. Majd jön egy kéthitű — átmeneti — Géza, s utána egy Rómának minden szempontból megfelelő István, aki elélti apja pogánynak nevezett tulajdonságait

⁵⁵ Ezt az árkot Kálmánnak sikerült betemetnie, igaz krónikák írásával-íratásával. Erre válaszként megszületett a Névtelen tudományos hazugsága, ami sajnos a mai történelemoktatás egyik alappillére

⁵⁷ László haláláig a rosszakarók fészke. Kálmán alatt merőben megváltozik. Jóra változik. Ennek a püspökségnek kellett volna biztosítania Prágából a balkáni felforgatásra vezető utat

⁵⁸ L. [29]

⁵⁹ Gellértet nagyon utálták, de nem utálták olyannyira mint Istvánt. Ezért őt egy nappal hamarabb avatták szentté

megbosszulja galádságukat.⁶⁰ Rájöttek arra, hogy István testét szét kell szedni, oly módra, hogy ellenükben ne tudjon kardot fogni.⁶¹ Erre jó alkalomnak látszott a szentté avatás. Ehhez Istvánt ki kellett a sírjából ásatni. A feltámadáshoz kötődő elvek szerint levágták a jobbját, hogy majd a feltámadás után csonka legyen. Se írni se hadakozni ne tudjon. Ehhez kitaláltak valami mesét a vízzel felvett sírról és az épen maradt (szárazon maradt) jobbról. Ezt intő jelnek mondták.

A jobbát külön avatták szentté és megpróbálták mindig távoltartani a sírtól. Ha netán feltámadna ... .Akkor még nem gondoltanak a mutogatós szent Jobb filozófiájára.⁶²

Kálmán nagyon haragudott Lászlóra, amiért Istvánt a kétes múltú egyének közé avattatta.⁶³ Kálmán Istváni politikát folytatott. Nem tiltotta a régi vallást. Sőt mi több: betiltatta a papok általi, a felforgatók által kieszközölt boszorkánypereket, a tűzpróbát, a vízpróbát és egyéb gyászos kimenetelű eljárásokat.⁶⁴ A levágott jobb kézzel azonban Ő sem tudott mit kezdeni. Talán nem es akart. A testesonkítás az ő hite ellen nem szólt. Ő István feltámadásában lelkének — más alakban való — megújhdását látta.

Miért kapott István olyan jogokat a római pápától, amelyek más európai uralkodót nem illetnek meg? A választ már valójában megadtam. István és a bajor Ottó segítette II. Sylvester pápát a pápai székre. Hálából István visszakapta⁶⁵ a Hunok Országának Rómában raboskodó Koronáját, s a pápa helyett dönthetett bizonyos dolgokban az Országában. Döntését a pápának szó nélkül el kellett ismérnie. Volt-e még Európában más ország uralkodójának ilyen joga?

Miért és hogyan lett László az utolsó szent király? Lászlónak csak egy hibája volt. Hallgatott a papjaira. Ezen papok utódai nem akarták Lászlót szentté avatni. Az engedékeny Lászlót ki a papjaira hallgatott, nem volt érdemes, az erőskezű hadvezért pedig nem volt kíváncsi. Nem volt kíváncsi az, hogy a Hunok Országának volt egy olyan hadvezére aki teljesen lehetetlen helyzetekből csodával határos módon győztesen került ki. A dicső hadvezérről a nyugatbérenc papságnak hallgatnia kellett, mert a nyugati és egyéb szomszédoknak ilyen tehetséges hadvezére sosem volt.

Lászlót idővel mégis szentté avatták. 1192-ben. III. Béla idejében. Vajon miért?

A dolog nyitja végtelenül egyszerű. Már Vak Béla és II. Géza idejében kibontakozott Krakkóban⁶⁶ egy (jó) papi irányzat, amelyik a Nagy Könyvest akarta szentté⁶⁷ avatni. A rossz papság erről hallani sem akart. Egy olyan egyéniséget, aki a rossz papságot korlátozta, a keresztes hadakat szétverettette stb. Akkoron legyen szent az ő ellensége László.⁶⁸ III. Béla idejében megszületett a László kultusz. Történt mindez Kálmán megtörpítése, megcsúfolása, lebecsmérlése érdekében. Lászlónak minden jó (hadvezéri) tulajdonságát legendákba szőtték, s Kálmánra reáaggatták a papság összes nyavalyáját. III. Béla Névtelen krónikása kidomborította László igazát azért, hogy egy másik Királyt el tudjon taposni. László hadvezéri cselekedetei valóban csodákkal érnek föl. s István és Gellért mellett helye es volna a Szentek között, de sajnos vannak ott mások es.

Miért nem lett III. Béla szent? Ő es mindent megtett azért, hogy idővel szent lehessen. Engedett írnokainak kik írták a hazug történelmet⁶⁹. Utódainak — Imrének és III. Lászlónak — nem volt ideje a szentté avatásban gondolkodni. Aztán következett II. Endre, az ügyefogyott. Papjai, felesége, sógora, azt csináltak vele amit akartanak. Egyszerűen nem volt szava. Ilyen elvtelen király nem avattathat szenté senkit.

Merőben más volt a fia. Kun Béla! Béla aki gyanította, hogy a tatárjárást nyugati szomszédoknak köszönheti. Béla jól tudta, hogy az általa befogadott kunokat a tatárjárás alatt a nyugatról vezéreltetett hittérítők lázították fel. Béla jól tudta, hogy a nyugati szomszédok a Hunok Országában népi társat végeztenek. Béla újra jogot adott a kunoknak és csak a kunok segítségével sikerült a nyugati szomszédokat kivenni. Ezért a nyugati szomszédok — csehek, osztrákok, szlovénok és olaszok — nem szerették Bélát, s Béla sem őket. III. Béla szentté avatásáról egyik oldalon sem folytatódhatott érdemi harc. Egyik fél sem akarta. Utóda V. István a kun politikába hamar belepusztult. Hogyan?

⁶⁰ István sosem szerette a rossz papokat. Az Esztergomot Krakkóval összekötő út mentén 60 (más mondák szerint 80) olasz papot megfeszítettett. Azokat, kiknek maguk felé hajlott a kezük. A falu neve a mai napig: Vlaszkár. Azaz: Olasz kár. Kár volt-e ezekért az olaszokért. Miben sántikáltak-saintikáltak?

⁶¹ Minden nemkíváncsi szentet széjjelszedtenek. Később László fejét es levágták és „kalickába” zárták. Szt. Bélát (más nevén Wojciech, Adalbert) testét es megcsónkították. Stb.

⁶² A szent Jobbot mindig becsülte a magyar nép. A régi hitet vallók es. Számukra a testnek a feltámadása lehetetlen volt, ezért ezen emberek nem es tiltakoztak a levágás ellen. Olyannyira becsülte a nép, hogy a gyalázatos Habsburgok elől olyan helyre menekítette, ahol nem lehet bántódás: Raguzába. A töröknek ugyanes nem volt érdeke a csonka testrészek tönkretétele. Innen hozta haza Mária Terézia és csináltatott hozzá rossz filozófiát: Lám rosszak vagytok, már István ujja es rátok mutogatott évszázadokkal ezelőtt. ... javuljatok meg, hallgassatok a királyokra, papjaitokra. .... Meg es lett az eredménye!

⁶³ Nem Szent Béla és a jó szentek mellé, de voltak ott mások — kétesmúltú felforgatók — es

⁶⁴ Ez a betiltás igen bonyolult dolog. Ő valójában csak a felforgatókönyvek szerint működő eljárásokat tiltotta be. A latin nyelvben nem ok nélkül van kétfajta elnevezés a boszorkányokra

⁶⁵ Nem ajándokba kapta

⁶⁶ Messze a Hunok Országának Királyi Székétől. Nem szabad elfelejteni azt, hogy Bélában feltételezték a Kálmán iránti gyűlöletet. Erre minden okuk megvolt

⁶⁷ Rogérius a szent királyok közé sorolja. (L. [19] 5. oldal)

⁶⁸ Hogyan lett a Pazmanium Eötvös Lőránd Tudomány Egyetem? Ha nem lehet elnevezni egy egyházi képviselőről, akkor legyen elnevezve a másik ajánlott egyéniségről. A másiktól, aki nem egyházi személyiség. Szerencsére a kommunista névválasztók nem tudták, hogy a másik: báró

⁶⁹ Lehet hogy, nem tudta mit írni. Hány Árpád-házi király tudott olvasni?

Kun László már csak a kunokra támaszkodhatott. Papjaival hadilábon állott. Meggyilkolásával pontot akartanak tenni Árpád utódainak létezésére. Ám megjelent Endre utószülött fiának a fia, ki végezetül felesége révén behódolt a Habsburgoknak. Ezután már szent királyokról nem lehetett beszélni. Néhány Árpád-házi királylányt még szentté avattak, hogy ezáltal lefogják az erős királyok kezét, s örök vakságra kárhoztassák szemét⁷⁰.

A Hunok Országának szentjei az Árpád-háziak „kihalásával” megszüntek. A Habsburgoknak nem volt érdekük, hogy egy magyart szentté avattassanak.

Talán csak a 20. század végén jelentenek meg újra a magyar szentek.

KIK SZERETTEK BENNÜNKET?

Netalán Péter kétszer es? Salamon és papjai, Szt. László papjai? III. Béla írnokai? II. Endre feleségének udvartartása? A cseh Vencel? A bajor Ottó? Zsigmond és az idegen királyok? A husziták?

Ki szerette Székely Dózsa György népét? Dobzse László? Bakács Tamás? Szapolyai János? Martinuzzi (Utjesenovics,⁷¹ Fráter György) bíboros? Netalán Verböczi István?

Kik örültek, s kik szerették Mohácsot? (Miért késett el Szapolyai? Hogyan lett Verböczi a budai pasa szeretett főbírája?)

Szerettek bennünket az inkvizítorok? A Svendi Lázárok? No és a Habsburgok? Szeretnek minket a hercegprímások? Kollár Ádám⁷²? Kollonics Lipót⁷³? Stb. Az olasz és egyéb generálisok? Pl. Caraffa? Montecuccoli (L. [2], [16] 371. oldal⁷⁴) Bucow a székelyíró? Haynau? No és a Kuczuk Balázsok és egyéb árulók?

Szeretnek minket a trianoni ítélezők? Indiánirtók, négerrevadászók, kincshajhászok stb. utódai, testvérei voltak? Ki mint él úgy ítél alapon döntöttek rólunk, ellenségeink hazugságára hagyatkozva. Szeretett minket a kis-antant, hogy olyan szorosan ölelt? Szerettek a szovjetek, hogy nem akartak elmenni? Szeret-e a NATO, hogy ilyen hamar megjött? Ki fog még most minket szeretni?

AKIK MINKET NEM SZERETNEK?

Kik nem szeretnek minket? Nem olyan egyszerű a felelet. Nem igaz, hogy nem szereti a magyarságot az oláh. Nem igaz, hogy nem szereti a rác, azaz szerb. Nem igaz az sem, hogy nem szereti a Felföldre betelepített szláv sem. Nem igaz az sem, hogy a vélünk több mint 800 évig együtt élő horvátok nem szeretik a magyart. Azonban igaz az, hogy ezen népcsoportoknak az utóbbi századokban a fentről kívánt — nem választott — „jóakarói” akarják a magyar nép elleni utálatot felkelteni. Magyarán szólva? Amíg ezen népcsoportok felülről kívánt eszet nem kapnak, addig normálisak. Sajnos, amidőn ezen „ingyen” eszet megkapták, igen brutálisokká tudnak válni.⁷⁵ Az ész (f)osztogatókat mindig a rossz papság, későbbben a Habsburgok bérencei között kell keresni. A románok között nemcsak Crisan, Closa, Horea volt. A horvátok nemcsak Jellačić-tyokból állnak, többen nyomnak a Zrínyiek a latban. A szerbek között volt egy Damjanich, Dugovits Títusz és még sokan mások. Lehetne sorolni még sokáig.

A felföldi szlávoknak soha nem volt és ma sincs önálló vezető rétegük. A vezetőknak nevezetteket Prágából, Moszkvából és Bécsből irányították. A mai időkben már Bécs kiesett az irányítók sorából, de van helyette más. Ha valakik gyűlölnék minket, akkor ezek a "vezetők" igen. Sajnos a nép hiszékeny és ez a nagy baj. Ez a baj mindenütt.

IGAZ AZ, HOGY ...

Igaz az, hogy a nyugati szomszédaink állandóan meg akarták bontani az Ország egységét, s erre a vallást és a pártoskodó főembereket teljes mértékben kihasználták. Igaz az, hogy református és unitárius egyházak papjain kívül alig akad magyar származású egyházi főméltóságot betöltő egyén⁷⁶. Igaz az, hogy döntő többségük egyenesen magyarellenes volt.⁷⁷

Igaz az es, hogy hamis nyelvészek „halszagúvá” hamis történészek viszont utolsó betolakodóvá nyilvánítanak minket. De igaz az es, hogy Európába mindenki jött, Európának nincsenek ősi népei, Európának nincsen kultúrája, az Európának nevezett kultúra afrikai vagy ázsiai kultúrák nyúlánya.

⁷⁰ Nem azt akarom mondani: Szent Margit és társai nem érdemelték meg. A kereszténység alapeszméi szerint Ők igazán csak megérdemelték. Csak az a sajnós, hogy nem tisztességes úton kapták meg, s olyanokkal vannak egy csoportban akik nem es érdemelték ki

⁷¹ Megörvendeztető!

⁷² L. [16] 300. oldal

⁷³ L. [16] 300. oldal

⁷⁴ Ez a kettő ellentmond. Mi es volt a Szt. Gotthárdi győzelem? Miért vitték a Pozsonyi Felsőház elé az ügyet?

⁷⁵ Tisztelet a kivételnek! Sajnos a rosszakaróink ezeket a dolgokat igyekeznek kihasználni. a saját köreikből kikerült politikusaik ármányba ejtésével es

⁷⁶ Csak néhány Erdélyi származású püspökről lehet beszélni

⁷⁷ Még akkor es, ha ravaszágból magát magyarnak vallotta. Pl. Kollár Ádám

Igaz az, hogy őseinket ki akarták és minket is ki akarnak — ellenünkbe-ellenünkbe neveltetett idegenek — szorítani a Kárpát-medencéből.

Igaz az es, hogy Trianonba teljesen fel akarták számolni Országunkat három szomszéd között.⁷⁸ Igaz az es, hogy az Országnak csak az a része maradt meg, amelyet mindenki követelt. Igaz az: a töredékországnak azért kellett megmaradnia, hogy legyen kire fogni a világháború kitörését.⁷⁹

Igaz az, hogy Könyves Kálmán korának magyar nyelvezete érthető ellenben az olasz, a francia, az angol nyelvekkel, amelyekkel az 1500-as évek előtti nyelvezetét fordítani kell. Igaz az es, hogy a magyar nyelv az egyik legrégebbtől beszélt nyelv európai viszonylatban.

Igaz az, hogy Európát néha akarva, néha akaratlanul védtük és ezt Európa sosem hálálta meg, sosem szeretett minket. Így vannak ezzel a lengyelek es. Sőt azok a népek es — volt bizánci népek — akiket Európa sosem védett meg, mert nem követték a római ágát a kereszténységnek, vagy nem követték az éppen divatbalévó politikát.

Az igaz, hogy senki sem szeret veszíteni. Az es igaz, hogy minden háborúnak vannak vesztesei és győztesei. De a győztesek csak látszólagosan győztenek. Győzött-e a Szovjetunió? Nem! Igen sokat veszített. A többi győztesnek nevezett es mind vesztes, egyet kivéve. Ez a ország két világháborúból került ki győztesen puskalövés nélkül. Csak a háborúk után jelentek meg a hősök, s lőtték a fegyvertelen embereket halomra. Igaz az, hogy ez az ország nagyon közel, igaz az, hogy mindent meg tesz azért, hogy demokratikusnak láttasson, igaz az, hogy nagy hatással van Belgrádra, Zágrábra, Pozsonyra és Bukarestre, igaz az, hogy bennünket nem szeret, és igaz az, hogy az utolsó ezer évben itt nevelték a legtöbb olyan papot és mást, akit felforgatásra szántanak a Hunok Országába.

VÉGEZETÜL

E népnek, s nemcsak e népnek, hanem egész Európának, sőt a világnak végre valamit tudatosítania kellene. Történelem csak egy van. Ez az ami megtörtént. Ezt nem szabad különböző érdekek miatt kiforgatni, ferdíteni, meghazudtolni. Végre ki kellene mondani, ki es kell mondani, s ki es fog mondatni, hogy ki volt, ki mi volt, s münknek, magyaroknak szégyenkezniük nem kell. Nem lenézésből szólók: hogyan es van ez más nemzetekkel? Hogy es van ez az önmagukat nemzetnek képzelőkkel?

A Kárpát-medence hivatalos történelme hazugságok láncolata, mit idegenek irattatnak-íratnak idegenekkel, vagy elvetemült magyarokkal. Itt minden jó, ami nem magyar. Itt hazudnak pl. Atilláról, Árpádról, Istvánról, Kálmánról, az Erdélyi Fejedelmekről, eltitkolnak pl. egy jogállamot, egy Tordai Országgyűlést, mert ilyen sehol sem volt az önmagát fejlettnak építő Európában. Ha az Európai Parlament elnöke komolyan gondolná azt amit mond, meg kellene tagadnia az összes őst és még sok minden mást.

A tévedések, tévtörténetek nem István korában kezdődnek és nem szeretetből fakadnak. A névtelen irományának van egy nagy előnye a számunkra. Rossznak állítja be őseinket. Tehát vagyunk. S mivel nemszeretett, gyűlöletből, ellenünkbe krónikát íratott, önmagáról feledkezett meg. Vannak-e volt ellenségeiknek saját krónikái, amelyekben nem minket gyaláz és nem önmagát dicsőíti? Van-e ellenségeink népeinek emlékezete (csak) száz évre⁸⁰ visszamenőleg?

Géza észretért uralkodónak van beállítva. Ő nem tért észre, mert mindig es észnél volt. István úgy van beállítva, hogy előtte minden rossz, utána meg minden jó. Amint a fentiekből kitűnik, ez végképp nem így van. Ma sokat emlegetik őt. Megyünk Európába, mint Szent István, szajkózzák sokan. István nem ment Európába. István teremtett egy eszmei Európát⁸¹. Ez az Európa a Kárpát-medencén kívül igen hamar elveszett. István halálával Kárpát-medencében egy rövid időre megszűnt, de életre kelt. Mátyás halála után az Ország nyugati felében István eszmei Európája lassan megszűnt, de Erdélyben még hétszáz évvel István után es létezett. Azután már csak némelyik megye és egyes királyi városok tartották meg a lovas népek türelmességéből fakadó Istváni Türelmesség eszméjét. Ez az eszme feltámadóban volt 1848-ban, de a forradalom leverésére azokat használták ki, akiknek a forradalom különböző jogokat s előnyöket biztosított⁸². Ebből az uralkodói részből igencsak nagy nemszeretet fakadt. A forradalom gyászos kimenetele után mindent el lehet mondani a szereteten kívül. Az 1868-as nemzetiségi törvény után a bécsi vezetés mindent megtett a nemszeretet jegyében. Azaz azért, hogy bennünket ne szeressenek. Sikere volt, s minket nagyon nem szerettenek. Európa legtürelmesebb nemzetére akarták ráfogni — végezetül rá es fogták — azt, hogy nem bírja, nem tiszteli a másságot. S ezeket különböző népiutódai aláírásokkal igazolták. Igazolták ezt olyan államok nevében, amelyek mindenféle nyelvi másságot kiirtottnak, emberek százazreit hajtottanak kényszermunkára, vagy gyilkoltanak le a gyarmatokon. Ezen államok képviselői hoztanak létre olyan államokat, amelyekben minket igencsak nem szeret-

⁷⁸ Tri a non. Azaz: három és semmi. Ez véletlen egybeesés

⁷⁹ Ha nem marad csonkaország, akkoron vajon ki felelt volna a világégésért. A szerbek? A pánszlávizmus? Netán Ausztria?

⁸⁰ Itt az újabbakra es gondolok. Pl. azokra, akik még százéve nem es léteztenek

⁸¹ István nem egy (a) nyámmilya, megalázkodó, hajlongó. Koronáért esedező alak volt. Intelmei a lovas népek — azidőben — különböző nyelveihez szólnak. Nem szlávokhoz, dákokhoz és egyéb Kárpát-medencében írásban behelyezett — valahol bolyongó — népekhez

⁸² Ilyen például a kort messzemenően megelőző nemzetiségi törvény, a jobbágyfelszabadítás stb.

nek. Pl. egy olyan államot, ahol még 1945—1949-es években virágzott a rabszolgakereskedelem. S ez az állam a mai napig, a kezdetétől fogva, demokratikus jogállamnak hazudja magát⁸³. S ezt az államok elsők között hívták Európába. Érdemes elgondolkodni azon: mi(lyen) lehet az ilyen Európa?

Európa minket sohasem szeretett, nem es szeret, csak kihasznál. Európa nem szereti a gerinces embereket, csak a jámbor barmokat. Európa minket nem fog sohasem szeretni, ahhoz meg kellene tagadnia önmagát, főleg parlamentje elnökének kellene őseit elvetnie, megtagadnia. Ez az Európa alattomos, fondorlatos és kiszámító. Ez már nem az Istváni Eszmei Európa. Sajnos a szellemi Európa eszméje a Hunok Országán kívül Sylvester pápa halálával a földrajzi Európában megbukott.

Ajánlott és felhasznált irodalom

1. Gróf Zrínyi Miklós: A török áfium ellen való orvosság. L. Pl. Zrínyi Miklós válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1952. (350—374. oldal)
2. Gróf Zrínyi Miklós: Válasz Montecuccolini Ramunk tábornagy röpiratára. L. Pl.: Zrínyi Miklós válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1952. (375—379. oldal)
3. Gróf Zrínyi Miklós: Mátyás Király Életéről való Elmékedések. L. Pl.: Zrínyi Miklós válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1952. (350—374. oldal)
4. Juhos János (miniszteri fogalmazó): A Magyar Korona Országának helynévtára. 1882. Szeged. (Traub és társa)
5. Dr. Csihák Gy.: A zavart tudatú nemzet. A Nap fiai. 1995. 7—8. sz. 209—221. oldal. prov. Buenos Aires, Argentína
6. Prof. Dr. Fejes Pál: Magyar őstörténelmi események. A Nap fiai. 1995. 7—8. sz. 230. oldal. prov. Buenos Aires, Argentína
7. Dr. Csihák Gy.: Beszélgetés népemmel a Hazánkról. Budapest—Zürich 1995. A ZMTE (Zürichi Magyar Történelmi Egyesület) kiadványa
8. Dr. Csihák Gy.: Magyarok őstörténete. Budapest—Zürich 1996. A ZMTE (Zürichi Magyar Történelmi Egyesület) kiadványa
9. Lukács József: Árpád útja a Kárpát medencébe. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második Övezeti Történetesztálokzó előadásai és iratai. 47—57 oldal 1995. Ó-Komárom—Új-Komárom—Zürich
10. Capt. Ddr. vitéz Jua Ferencz: Emlékezés Magyarország tengeri kikötőire. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második Övezeti Történetesztálokzó Előadásai és Iratai. oldal 1995. Ó-Komárom—Új-Komárom—Zürich
11. A. T. Fomenko: Metodi sztatisticeszkogo analiza narrativnih tekstv i prilozheniya k kronologii. Izdatyeltsvo (kiadó) Moszkovszkogo (Moszkva) institutu (intézmény) 1990. (Oroszul)
12. A. T. Fomenko—G. B. Nosovszkij: Novaja kronologija i koncepcija pervej isztorii ruszi i anglii i rima i prilozheniya k kronologii (Új időrendi sorrend és megállapítás az oroszok, az angolok és a rómaiak történetében⁸⁴). I. és II. rész. Moszkva 1995. (Fakti. Statisztika. Hipotéti. — Tények. Adatok. Feltételezések.) (Oroszul)
13. A. T. Fomenko: Globálnaja kronologija. Izdatyeltsvo (kiadó) Moszkovszkogo (Moszkva) institutu 1993. (oroszul)
14. P. L. Alberti: (Zbornyik sztetej — M.: Nauka Moszkva 1977. — (?? Államok gyűjteménye, oroszul.)
15. Takács József: Verecke és Európa. Honfoglalásunk előzményei. Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében. A tizenegyedik Magyar Őstörténelmi Találkozó és Ötödik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Tapolca 1996 (169—170. oldal)
16. Világlexikon. Budapest. Enciklopédia r.-t. kiadása. 1927
17. Takács József: Nem tudom nem értem. Honfoglalásunk előzményei. Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében. A tizenegyedik Magyar Őstörténelmi Találkozó és Ötödik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Tapolca 1996 (171—173. oldal)
18. Gardizi: (Arab utazó. XI. sz.) ??
19. Font Márta: Így élt Könyves Kálmán. Móra Ferenc könyvkiadó. 1993
20. Takács József: Túróc vármegye helyrajza (kéziratban)
21. Takács József: Árva vármegye (nemcsak) helyrajza (kéziratban)
22. Takács József: Zólyom vármegye településnevei (kéziratban)
23. Takács József: Türelmesség. Türelmesség! Türelmesség? (kéziratban)
24. Takács József: Szent Zoerard és Szent Benedek (kéziratban)
25. Takács József: Hagyomány és iskola (kéziratban)
26. Takács József: A szék (kéziratban)

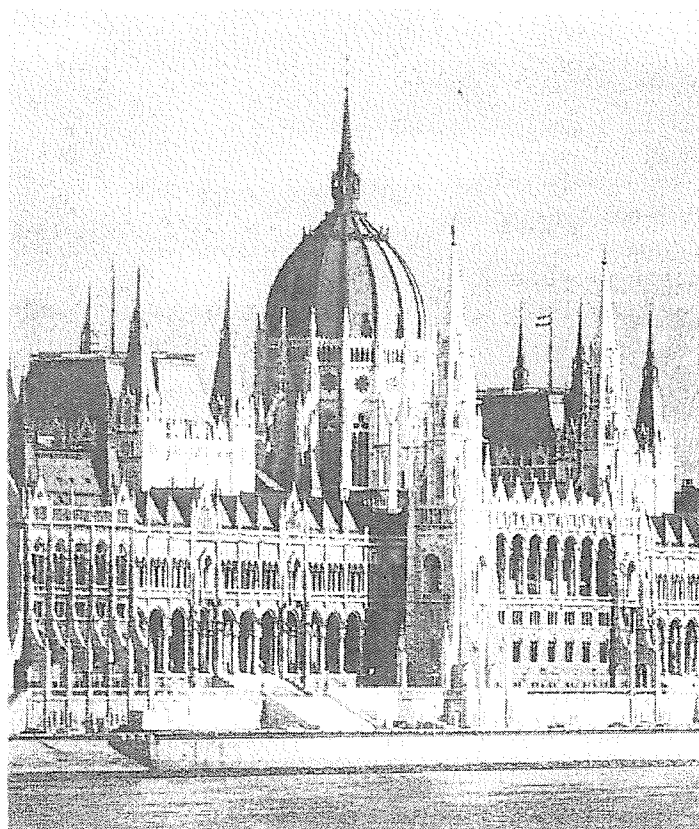
⁸³ A világ sajnos hiszékeny. Ebből a szempontból. Sajnos István jogállamát képtelen elhinni

⁸⁴ Történet (át)írásában avagy történelemszemléletében

27. Takács József: Három (+egy-két) dolog (kéziratban)
28. Takács József: A bűn (kéziratban)
29. Takács József: A H(a) Isten (kéziratban)
30. Takács József: Istenről, Istvánról, Esztergomról ... (kéziratban)
31. Takács József: Nap, Napkirály, Napkultusz, Napkultúra (kéziratban)
32. Takács József: A két mester (kéziratban)
33. Takács József: Ahogyan én látom (kéziratban)
34. Takács József: Az elfelejtett millicentenárium (kéziratban)
35. Takács József: Néhány ragról palóc szemmel (kéziratban)
36. Takács József: Hogy es van ez Eddös fijam? (kéziratban)

***

37. Sacro Bosco J. de Sphera materialis. — Nürnberg Gedruckt Durch HJ Gutknecht, 1516
38. Sacro Bosco J. de. Opusculu de sphaera ... clarissimi philosophi Ioannis de Sacro busto — Viennae Pannoniae 1518
39. Sacro Bosco J. de. Opusculum Johannis de Sacro busto spericum cu figuris optimus ei novis textu in se, sive ambiguitate declaranbitus — Leipzig 1494
40. Isidori Junioris Hispalensis episcopi: De responsione mundi. 1472
41. Fine Oronce. Orontti Finaei delphínrhard atis, etc. 1551
42. Abu Ma shar. De magnis coincttiombus Erhard Ratdolt. — Augsburg. 1489
43. Newton Isaac. The cronology of Ancient Kingsdons amended. To which is Prefix d' A Short Chronology from the First Memory of Thinds in Europe, to the Conquest of Persia by Alexander the Great. — London: J. Tonson, 1728
44. Noth M. Die Welt in alten Testament. — Berlin 1957
45. Raska. Chronologie der Bibel. — Berlin 1878
46. Radini Tedeschi. Sideralis abassus. — Luteciae, Impressum opa T. Kress, 1514
47. Leupoldus de Austria. Compilatio de Asrorum Scieltia, cuts. 1489

FÜGGELÉK

23.09.1997

Stefania ut 107
1143 Budapest

Tel. (0036 1) 343 94 91
343 18 68
Fax. (0036 1) 343 94 92

Öffnungszeiten:
Montag-Freitag 10.00-12.00

Ref:

643.01.sd - CA/ZW

Ungarisch Historischer Verein Zürich
Herrn Dr. György Csihák
Präsident
Postfach 502

8047 Zürich

Herr Präsident
Lieber Herr Dr. Csihák

Nach meiner Rückkehr aus der Schweiz habe ich hier mit Vergnügen Ihren Brief vom 22. Juli 1997 vorgefunden, mit welchem Sie bereits das XIII Ungarische Prähistorische Treffen vom 9. bis 16. August 1998 in Tapolca ankündigen.

Gerne bin ich bereit, das Patronat über diesen Anlass zu übernehmen und noch mehr freut es mich, dass ich dann auch zum ersten Mal in der Lage sein dürfte, persönlich den Anlass zu besuchen. Da ich gegen Mitte August aus den Ferien nach Ungarn zurückzukehren beabsichtige, könnte ich am 15. oder 16. August in Tapolca weilen und wäre auch gerne bereit, eine Ansprache an die Teilnehmer zu halten.

Mit Bedauern muss ich jedoch schon heute festhalten, dass eine finanzielle Unterstützung der Tagung durch die eidgenössischen Behörden oder meine Botschaft nicht möglich ist, da wir über keinerlei dafür geeignete Kredite verfügen.

Ich versichere Sie, Herr Präsident, lieber Herr Dr. Csihák, meiner vorzüglichen Hochachtung.

Der Schweizerische Botschafter

Claudio Caratsch

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

Magyar Őstörténeti Találkozók Tiltársága

Sekretariat des »Treffens zur
Frühgeschichte der Ungarn«

Közérdekű Egyesület
Gemeinnütziger Verein

Hungarian Historical Society of Zurich
Association Historique Hongroise de Zurich
Società Storica Ungherese di Zurigo
Asociación Histórica Húngara de Zürich

BOTSCHAFT DER SCHWEIZERISCHEN
EIDGENOSSENSCHAFT

z.Hdn. S.E. des Schweizer Botschafters,
(Svájci nagykövet), Hrn. *Claudio Caratsch*
Stefania u 107

H-1143 BUDAPEST

Ungarn

CH-8047 ZÜRICH
Postfach 502

Telephon 01-941 40 39
Publifax 01-940 16 14
PC-Konto Zürich 80-36214-1

CH-8486 Winterthur, 14. Mai 1998

Sehr geehrter Herr Botschafter,

anlässlich der Vernissage der Ausstellung „Die Kultur der Abtei St.Gallen“ vom 8. Mai 1998 hatten Sie die außerordentliche Freundlichkeit, Herrn Dr. *György Csihák*, dem Präsidenten unseres *Ungarisch Historischen Vereins* von Zürich (UHVZ), eine Übersetzung der ungarischen Nationalhymne ins Rätoromanische in Aussicht zu stellen.

Dieser Ihr Dienst ist uns umso wertvoller, als es, wie ich erfahren mußte, doch recht schwierig zu sein scheint, eine Person zu finden, die beider Sprachen gleichermaßen mächtig ist.

Nach Ihrem Familiennamen zu urteilen, sind Sie selbst, Herr Botschafter, Bündner, und Sie beherrschen daher gewiß eines der rätoromanischen Idiome von Jugend auf. Natürlich wäre wünschbar, diesen ungarischen Text in der Form des modernen *Grischun Romantsch* vorliegen zu haben, doch ist uns mit einer Übertragung in irgend einen der Mittelbündner oder Ladinischen Dialekte (Sursilvan, Sutsilvan, Surmiran, resp. Puter, Vallader) genauso gut gedient. Wie immer - für Ihre Bereitschaft sind wir Ihnen, sehr geehrter Herr Botschafter, im voraus zu größtem Dank verpflichtet.

Als Beilage finden Sie eine Photokopie des ungarischen „Hymnusz“ nach dem Autographen des *Erkel Ferenc* mit Text und Notation (für die silbische Aufteilung).

Mit ebenso freundlichen wie hochachtungsvollen Grüßen bin ich

f.d. *Ungarisch Historischen Verein Zürich*:

Ihr *Peter Lindegger*, Prof.Dr., Vizepräsident

Secretariate for the Conferences on the Early
and Medieval History of the Hungarians
Secrétariat pour les réunions traitant
l'histoire ancienne et médiévale hongroise

Segreteria delle riunioni per la storia
antica ed alto-medievale degli Ungheresi
Secretaria para reuniones de historia
antigua y medieval de los Húngaros

SCHWEIZERISCHE BOTSCHAFT
AMBASSADE DE SUISSE
AMBASCIATA DI SVIZZERA
AMBASSADA SVIZRA

1143 Budapest
Sofia út 107

10.08.1998

Tel. (0036 1) 343 94 91
343 18 68
Fax. (0036 1) 343 94 92

Öffnungszeiten:
Montag-Freitag 10.00-12.00

Ref.: 643.01sd-CA/MB

Herrn
Prof. Peter Lindegger
Vizepräsident des
Ungarisch Historischen Vereins Zürich
Postfach 502
8047 Zürich

Rätoromanische Fassung der ungarischen Nationalhymne

Sehr geehrter Herr Professor

In Nachgang zu meinem Brief vom vergangenen Juni freue ich mich, Ihnen eine etwas verbesserte Version des Hymnus auf romanisch zuzustellen.

In dieser Fassung ist die Hymne auch bereits am 21. Juli in Samedan bei der „Ungarnwoche“ durch Herrn Michael Sauser öffentlich vorgetragen worden. Dabei zeigte sich, dass sie gut singbar und gut verständlich ist.

Ich versichere Sie, sehr geehrter Herr Professor, meiner vorzüglichen Hochachtung.

DER SCHWEIZERISCHE BOTSCHAFTER

Claudio CARATSCH

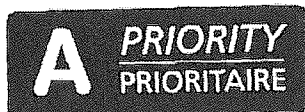
Beilage erwähnt

Kopie: || Herrn Dr. György Csihák
Panoramaweg 14
A-7400 Oberwarth

*mit freundlichen Grüßen
C. Caratsch*

Für Ungarn und Slowenien

Pauschalfrankiert
Affranchi à forfait
Affrancato in blocco

Herrn
Dr. György Csihák
Panoramaweg 14
A-7400 Oberwarth

SCHWEIZERISCHE BOTSCHAFT
AMBASSADE DE SUISSE
Stefánia út 107
1143 BUDAPEST

HYMNUS UNGIARAIS

Benedescha, Tuotpussaint,
Cul Magyar sieu prüvi.
Stenda Tieu bratsch bainvugliaint
Cur ch'el soffra ödi.
El ho patieu memma lönch,
Do'l uossa la spraunza
Cha quist pövel pcheder, bod
Chatta cuschidraunza.

Kölcsey/Erkel

Trad. Claudio Caratsch (7.7.1998)

MINISZTERELNÖKI HIVATAL
POLITIKAI ÁLLAMTITKÁR

TCS - 473/97.

dr. Csihák György úr részére
elnök
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
CH - 8047 Zürich Postfach 502.

Tisztelt Elnök úr!

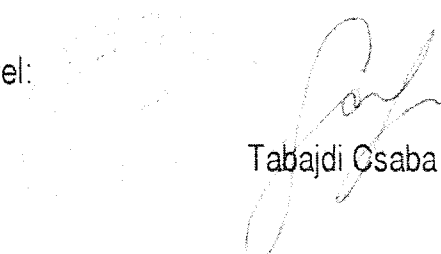
Nagy örömmel értesültem augusztusi, Tapolcán megrendezésre kerülő őstörténeti találkozójukról. Külön megtiszteltetés számomra, hogy védnökként és előadóként egyaránt számítanak rám.

Mindkét felkérésnek igyekszem eleget tenni, ám augusztus 10-én más fontos elfoglaltságom miatt nem áll módomban megnyitni a találkozót. Úgy gondolom azonban - amennyiben Önöknek is megfelel - , nincsen annak akadálya, hogy a többi nap valamelyikén szakterületemhez tartozó valamely, Önök által megjelölt témában előadást tartsak a résztvevők számára.

Kérem, hogy értesítsen a lehetséges időpontról és kérdéskörrel.

Budapest, 1997. március 25.

Szívélyes üdvözléssel:

Tabajdi Csaba

**Ambassador of the Czech Republic
Budapest**

Budapest, 1996. július 4.

Kedves Elnök Úr!

Köszönöm két levelét Zürichből. Megküldöm az előadásom rövid összefoglalóját és visszaigazolom, hogy 1996. augusztus 15-én Tapolcán megtartom előadásomat. 1997-ben az Ostörténeti Találkozók védnökségét szívesen fogadom.

Tisztelettel és szeretettel

R. Pražák

Prof. PhDr. Richard Pražák, Dr.h.c.

Tisztelt

Dr. Csihák György

elnök úr

Ungarisch Historischer

Verein Zürich

8047 Zürich

Postfach 502

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET ŐSZINTE TÖRTÉNETE

XIII

(A Krisztus utáni 1998. év)

„A taggyűlés tiszteletteljes köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik lehetővé tették, hogy az egyesület kiadjon eddig húsz könyvet és nyolc képeslapot. Ezen kiadványok egyedülálló bizonyítékai annak, hogy az Egyesület az egyetlen olyan tudományos műhely, amelyben a magyar nemzeti történelemkutatás és a magyar nemzeti történelemírás eredményeit és hagyományait, a nyugaton élő, elsősorban magyar származású kutatónemzedék, a Kárpát-medencében élő kutatókkal való rendszeres és szoros együttműködésben, átmenti és továbbfejleszti.” Idézet az 1998. évi taggyűlésünk jegyzőkönyvéből.

Ez az év, számunkra január 12-én kezdődött. Die Kultur der Abtei Sankt Gallen, azaz a *Szent Galleni Apátság kultúrája* címmel kiállítás nyílt a debreceni Déri Múzeumban, St. Gallen Kanton, valamint a Kanton levéltára és könyvtára rendezésében. Mind a könyvtár, mind a levéltár igazgatója egyesületünk tagja. A kiállítást egyesületünk kezdeményezte 1990-ben. Azóta bejárta az egész világot.

Debrecenből a kiállítás Budapestre jött a Nemzeti Múzeumba, onnan a soproni városházába, majd a keszthelyi Festetics Kastélymúzeumba, ahol augusztus 26-áig volt nyitva. A kiállítást mintegy százezer ember tekintette meg. A budapesti megnyitón a Nemzeti Múzeumban a szakma és a közélet mintegy háromszáz kiválósága jelent meg. Ezen a napon, az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen németnyelvű tudományos ülészakot rendeztünk a budapesti svájci követséggel és St. Gallen Kantonnal, Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen, azaz *A magyarok és a Szent Galleni kolostor* címmel. Előadott egy német, két svájci (egyesületünk tagjai) és öt magyar szakember — az előadások anyagát kétnyelvű kötetben megjelentettük. Nem árt megjegyezni, hogy a budapesti és más magyar újságban megjelent „méltatások” kiemelik, milyen barbár módon pusztították eleink a kolostort. (Hajdú-Bihari Napló 1998. 1. 23, Magyar Hírlap 1998. 3. 20.).

A magyar kulturális kormányzat — honfoglalásunk ezeregyszázadik, jubileumi évében — se a rendezvényhez, se a kötethez egyetlen fillérrel sem volt hajlandó hozzájárulni. A kiállítás és a kiadvány teljes költségét — leszámítva azt, hogy a múzeumok a helyt adták — Svájcban kellett biztosítsuk. A Nemzeti Múzeumba a maghívót, a háromszáz vendég részére adott állófogadást — Svájcban, magánpénzből fedeztük.

Az Annales Sangallenses maiores a 925. évnél följegyzik: „Agareni monasterium sancti Galli invaserunt. Wiberat martyrizata est.” Ez a történelem — a többi képzelet. Magyarul: „Az agarenik Szent Gallusz kolostorát megtámadták. Wiberada mártírrá lett.” A heidelbergi Berschin professzor előadásában rámutatott, hogy a legújabb német irodalomban (Propyläen Weltgeschichte — nyilván az egyre brutálisabb világ hatására — már az áll, hogy a magyarok Vitorádát a nyakán lévő láncsal verték agyon.

Ugyan mit teszünk, hogy a német történelemírás ezer éve ránk kent gyalázatával szembekerüljünk? A frankfurti könyv-világkiállításra benyújtott pályamunkáinkat olvasatlanul visszaküldték. Érdemes végignézni a kiválasztott művek jegyzékét.

Sajnos, még mindig nem járt el az idő — egyesületi céljaink és munkánk felett.

Az év folyamán egy övezeti találkozónk volt, ismét a csiksomlyói búcsú előtt Csikszeredában, dr. Faragó József kolozsvári professzor, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a néprajztudomány doktora elnökletével. A rendezvényen 18 szakember 16 előadással szerepelt 270 résztvevő előtt, akik két világrész (Európa, Amerika) öt országából (Magyarország, Románia, Svájc, Szlovákia, USA) voltak. A résztvevők 82%-a 30 éven aluli. A rendezvényt Csikszereda város és az RMDSZ csikszeredai szervezete támogatta.

Áprilisban — Dr. Uzsoki András, magyarországi alelnökünk szervezésében — egyháztörténeti konferenciát rendeztünk Veszprémben, a veszprémi érsekséggel és a Veszprém Megyei Oktatási Központtal, ahol elhangzott 11 előadás 68 résztvevő előtt.

A 13. magyar őstörténeti találkozónk és a 7. magyar történelmi iskolánk Tapolcán volt augusztus 9. és 16. között. A találkozó elnöke dr. Szádeczky-Kardoss Irma a történelemtudomány kandidátusa volt, az iskola vezetője dr. Pandula Attila ELTE adjunktus. A találkozón 246 fő 3 világrész (Amerika, Ázsia, Európa) 9 országából (Anglia, Kanada, Németország, Románia, Svájc, Szlovákia, Thaiföld, USA) megvitatta 15 szakember 22 előadását. Az iskola tárgya az 1848—1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc volt. Az oktatás keretében 3 országból (Magyarország, Svájc, Thaiföld) 21 előadó 16 szakelőadása hangzott el, amit a résztvevőkkel megvitattak. Előadott Svájc magyarországi nagykövete is — egyesületünk tagja. Az iskola tárgyához kapcsolódóan minden reggel 1848-as katonadalokat tanultunk, esténként pedig négy, a tárgyhoz fűződő filmet megnéztünk. Az egyiket megvitattuk Csoóri Sándorral a Magyarok Világszövetségének elnökével és Sára Sándorral a Duna Televízió elnökével. Somogyi Győző festőművész kiállította, és egy estén személyesen bemutatta a szabadságharc katonáiról készített festményeit. A rendezvényt anyagilag támogatta az Illyés Közalapítvány, Somogy és Veszprém megye, Tapolca és Veszprém városa.

továbbá a Pán-Európa Mozgalom Tapolcai Tagozata. A legtöbb költséget ismét, mint mindig, egyesületünk tagsága vállalta. Az iskola résztvevőinek 81%-a harminc éven aluli volt.

Egyesületünknek egy ilyen rendezvény nyolc-tízezer svájci frankjába kerül. Ehhez jön egyesületünk tagjainak személyes áldozatvállalása, akiket pl. nyugaton ezért a tevékenységükért biztosan senki sem honorál. Mindenkor a pénzügyi támogatást kizárólag a rendezvényre érkező vendégek kapják költségtérítés címén. Nem sajnáljuk az utóbbi időben gomba módjára szaporodó hasonló rendezvényektől és vállalkozásoktól se a látogatókat, se a nekik juttatott pénzt. Viszont látni kell, hogy a mi egyesületünk ezeket a rendezvényeit immáron tizenhárom éve szervezi, és például nem egy-két éve fedeztük fel a honfoglalást —mint a többiek, kivétel nélkül. Rendezvényeink szellemét és színvonalát a többi nem éri el.

Idén adott az Illyés Közalapítvány 180, Veszprém Megye 100, Veszprém város 50 és Somogy Megye 15 ezer forintot. Ez volt a takarónk, amíg nyújtózhattunk. Könyvre már évek óta egy fillért se kapunk. Ez volt az első év, hogy emiatt saját könyvet nem adhattunk, de kisegített Nagy Gyula Kanadában élő tagunk, aki átadott nekünk egy 1848—49-cel foglalkozó könyvét, amit minden résztvevő ingyen kaphatott. Tapolca városa adta az infrastruktúrát (terem, az előadások technikai feltétele, leírás, sokszorosítás stb.). A fent említetteken kívül a többi védnök felénk se nézett — kivéve dr. Csapó József nagyváradi szenátort, kedves feleségével, aki megtisztelt bennünket látogatásával. Azért, mint minden évben, minden védnökünknek elküldtük köszönetünket és beszámolóinkat, valamennyi résztvevő aláírásával és mindazzal, amit a résztvevők kapnak (könyv, kitűző, diploma stb.).

Augusztus 9-én volt egyesületünk évi rendes taggyűlése, amelyen a 116 egyesületi tag közül 39-en vettünk részt. Az egyesületbe eddig fölvevünk összesen 220 természetes személyt. Ebből elhunyt 29, kilépett 10 és — kölcsönösen elfelejtve 65. Tagdíj nálunk nincs.

Csak a rendezvényeinken eddig elhangzott több mint 350 tudományos előadás, négy világrész 22 országából származó, közel 2000 résztvevő előtt.

Minden egyesületi tagunkat ünnepélyes keretek között a tagságba beiktatjuk és értékes egyesületi emblémát kap. Az alapító tagok és a dísztagok diplomát is kapnak. Egyeseket örökös tagnak választunk, akik faragott táblát kapnak az egyesülettől. A következő, eddig elhunyt tagjaink előtt az egyesület egész taggyűlése tisztelgett évről évre: Arady Eric Sydney, Árkay László Montreal, Balás Gábor Budapest, Blaskovics József Prága, Fiala Ferenc Saarbrücken, Frech Miklós Keszthely, Gonda Ferenc Budapest, Götz László St. Pölten, Gyenes József Budapest, Hallay István Toronto, Hóka Mihály New York, Jánszkykné Papp Éva Los Cocos, Kállay István Budapest, Kazár Lajos Canberra, Kovács János Hückelhovan, Kovárczy István Malmö, Manz Heinz Zürich, Mile Tibor London, Nádasdy Erzsébet és Jenő London, Quarz Sepp-Rudolf Landau, Sándorfi György Budapest, Sárkány Kálmán Budapest, Sebestyén László Budapest, Szalay Zsigmond Tyukod, Szűk Ödön Szentendre, W. Vityi Zoltán Mátészalka, Zichy Irén Stockholm.

A taggyűlés köszönetét fejezte ki az egyesület érdekében kifejtett tevékenységért az alábbi személyeknek: Beke Zoltán Rozsnyó, Bergou Jánosné Budapest, Caratsch Claudio Bern, Gedai István Budapest, Lányi Ernő Budapest, Pandula Attila Budapest, Pataki Imre és Sántha Pál Vilmos Csikszereda, Sipos Anna és Lajos Marosvásárhely, Uzsoki András Balatonfüred, Vogler Werner St. Gallen.

Egyhangúlag, egy évre ismét engem választottak elnökké, és egyhangúlag a következő személyeket az elnökségbe: Aerni Agathon Bern, Almási Gábor Heidelberg, Beke Zoltán Rozsnyó, Bergou Jánosné Budapest, Bürgin Gerold Zürich, Csámpai Ottó Pozsony, Dani Pál London, Domokos Levente Székelykeresztúr, Herényi István Budapest, Juba Ferencz Bécs, Kovács Veronika Helsingborg, Kovács Zoltán Szeged, Lányi Ernő Budapest, L'Eplattenier Yvette Zürich, Lindegger Peter Winterthur, Loewengreen Iréne Zürich, Lukács József Kassa, Mátyus Gyula Kecskemét, Nagy Kálmán Budakeszi, Pandula Attila Budapest, Sándorfi György Budapest, Sántha Pál Vilmos Csikszereda, Sipos Anna és Lajos Marosvásárhely, Szádeczky-Kardoss Irma Budapest, Uzsoki András, Balatonfüred, Vogler Walter St. Gallen. Ezt követően a díszelnökségbe iktattuk Csámpai Ottót Pozsonyból és Sántha Pál Vilmost Csikszeredából.

Budapesti évváró ünnepségünk előadója volt dr. Zachar József a Magyar Tudományos Akadémia (a történelemtudomány) doktora, a Hadtörténeti Intézet, Levéltár és Múzeum tudományos főigazgató helyettese, honvéd ezredes, Zrínyi-díjas hadtörténész, a francia és az osztrák legmagasabb tudományos kitüntetés birtokosa, egyesületünk alapító tagja.

A Hazánkban ismét új szelek fújnak. Sokan reménykednek, mások csalódásukban még mélyebbre húzódnak. Régi és új sebek véreznek. A népesség tovább csökken. Az abortuszok száma évi hetvenezer — az abortálók egynegyede kiskorú.

Hajtsuk le fejünket és próbáljuk a magyarral megszerettetni hazáját.

Zürich, 1998. télelő hava.

Csihák György

(Folytatás a következő kötetben)

JEGYZŐKÖNYV

A rendezvényt az Egyesület 1998. évi taggyűlése határozta el, s annak Zürichben, Budapesten és Tapolcán kibocsátott Felhívása és Meghívója szerint zajlott le (mindkét iratot mellékeljük a jegyzőkönyvhöz).

A Felhívást 4 világrész 10 országában 26 magyar nyelvű újság és rádióállomás közölte. Az Iskola előkészítését az Iskolavezetőség végezte dr. Pandula Attila ELTE BTK egyetemi adjunktus vezetésével. Az Iskolavezetőség munkáját az Egyesület Elnöksége ellenőrizte és taggyűlése jóváhagyta. Az Iskola megnyitóján a résztvevők elfogadták az Egyesület Nyilatkozatát és Házirendjét (mellékelve) és azt betartották.

Az Östörténeti Találkozó Fő témája: A fejedelmek kora. A Találkozón 26 szakembertől 19 előadás hangzott el, továbbá 3 beküldött tanulmány felolvasása történt. Az előadók és a dolgozatok 3 világrész (Amerika, Ázsia, Európa) 9 országából (Anglia, Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Németország, Románia, Svájc, Szlovákia, Thaiföld, Magyarország) érkeztek. A hallgatók száma — ugyanezen világrészből — 246 fő.

A Történelmi Iskola fő témája *Az 1848—1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc*. Az oktatásban 3 országból (Svájc, Thaiföld, Magyarország) 21 szakelőadó 16 előadása hangzott el, amelyeket a résztvevők megvitattak, észrevételeikkel, hozzászólásaikkal kiegészítettek. A résztvevők száma a Találkozónál már említett országokból 246 fő volt. A részletes statisztikát mellékeljük.

A résztvevők 82%-a 30 éven aluli, szakképzettségük igen különböző. Jelentős részük főiskolai, illetve középiskolai diák. A részvételért senki sem fizetett, mindenki ingyen kapott egy kitűzöt, egy diplomát, 1 szakkönyvet, továbbá ezt a jegyzőkönyvet mellékleteivel.

Az Iskola témájához kapcsolódóan minden reggel egy 1848-as katonadalt tanultunk, továbbá esténként összesen 4, az 1848-as szabadságharchoz fűződő művészi magyar és 3 más film vetítésére került sor, a Találkozó és az Iskola rendezvényeinek színhelyén a városi moziban. A vetítéseket megbeszélés követte. A Találkozó és az Iskola műsorát 4 szeminárium egészítette ki.

A kiegészítő műsorban szerepelt Somogyi Győző festőművész kiállítása és egy filmvita Csoóri Sándor és Sára Sándor részvételével. Volt két kirándulás Veszprémbe és Badacsonytomajba, egy-egy 1848-as hős sírjának megkoszorúzásával Tapolcán és Badacsonytomajon.

A rendezvény kezdetén és végén istentiszteleten vettünk részt. A rendezvény ünnepélyes megnyitóval és befejező üléssel kezdődött és végződött. A résztvevőket Tapolca város polgármestere a megnyitó után adott fogadáson látta vendégül. Az egyesületi közgyűlés egy „Nyilatkozatot” fogadott el.

A rendezvényen részvételi díjat senki nem fizetett, az Erdélyből érkező fiatalok utazását anyagilag támogattuk; 2 főt teljes szállás és étkezési költségtérítéssel láttunk vendégül. Egyébként a szállás és ételmezés költségeit önköltségi áron biztosította a rendezőség. A Romániából és Szlovákiából érkezett egyes résztvevők útiköltség térítést is kaptak, egyesek ingyen szállást és ellátást is; ezt jövőre is biztosítani kívánjuk.

Az előadók honoráriumban nem részesültek, költségüket maguk viselték, az előadások anyagának publikálásához szerzői díjigény nélkül hozzájárultak.

A rendezvényt anyagilag támogatta: az Illyés Közalapítvány, Somogy Megye Önkormányzata, Tapolca Város Önkormányzata, Veszprém Megye Önkormányzata, Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, a *Páneurópa Mozgalom* Tapolcai Tagozata, valamint az Egyesület tagsága. A rendezvény technikai teltételeit (terem, kiszolgáló személyzet stb.) Tapolca városa biztosította. A bevétel és a kiadás bizonylatai Tapolca várásánál maradnak.

A rendezvény teljes rendben folyt le, amit változó műsorral és előadókkal, 1999. augusztus 1. és 8. között Tapolcán folytattunk, ahol a Találkozó fő tárgya *Szent István és a magyar államalapítás*, az Iskola tárgya pedig *Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914—1920)* lesz.

Az előadásokat könyv formájában kiadjuk, minden előadást hangszalagon rögzítettünk.

Tapolca, 1998. augusztus 16.

Dr. Csihák György
(Zürich)
az Egyesület elnöke

Dr. Pandula Attila
(Budapest)
az Iskolavezetőség elnöke

Dr. Szádeczky-Kardoss Irma
(Budapest)
az Östörténeti Találkozó
elnöke

Sibak András
(Tapolca)
Tapolca város
polgármestere

(Az eredeti aláírások a Titkárságon és az 1999. évi rendezvény helyszínén megtekinthetők)

Himnuszok.

Védnökök.

Bemutakozás.

Mellékletek.

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK TARTALMI KIVONATA

I.

Cey-Bert Róbert Gyula (Bangkok)

A hunok és a magyarok Istene. A hun—magyar istenfogalom kialakulása

Az ember legfontosabb vallási értékeit minden kultúrában a szimbolika nyelvezetével fejezi ki. A vallások írott hittételei mellett a szimbolikai nyelvezet (szertartások, rítusok, étel-ital áldozatok, énekek, táncok, zarándoklatok) az, amely érzelmileg és lelkileg közelebb viszi az embert, az Isten titokzatos jelentésének az átéléséhez.

Tengri eredeti jelentése hun nyelven ég, égbolt, ami azt jelenti, hogy a hunok az Isten fogalmát, az égbolt világosságot és sötétséget kifejező jelképrendszeréhez kötötték. A magyar ősvallás Isten kifejezése a hun tengri szóból alakult (Ős-Ten-gri), tehát az Isten fogalmunk szintén az égbolt szimbolikai jelentéséhez kötődik.

Csajághy György—Csajághy Györgyné (Pécs)

A magyar népzene egyes stílusjegyei (Mitől magyar a magyar zene?)

A Kárpát-medencében élő magyarság nemcsak beszélt anyanyelvvel, hanem Európában egyedülálló, zenei anyanyelvvel, is rendelkezik. E dallamvilág több rétegű. A magyar népzene „ősi” és „rég” rétegei mellett lényeges említeni a már később kialakult ún. új stílusú népdalok körét.

Népdalaink különféle stílusú dallamait szerves egységbe foglalják azok a jellegzetességek, amelyek sajátosan „magyarrá” teszik a magyar népdalt.

E jellegzetességek közt elsőként említendő az a tény, hogy — bár az ősi és régi magyar népdaloktól jelentősen eltér népzeneink új stílusú rétege — az utóbbiak kétségkívül az előbbiekből fakadnak, s egyik a másoknak szoros folytatása — mint arra már Kodály rámutatott.

Többek közt erre utal a kvintváltás jellegzetessége, amely „ereszkedő” ívét elveszítve tovább él a „kupolás” dallamszerkezetben.

A magyar népi dallamokat összeköti a velük szerves egységet képező magyar nyelv, amelynek rövid és hosszú szótagjai, magán és mássalhangzói meghatározó ritmikát alakítanak.

A magyar népdalok ősi és az új stílusú rétegeiben is továbbélő jellegzetességek egyben megmutatják népzeneink rokoni körét, amelyet a szórványos finnugor és más kevésbé jelentős párhuzamok mellett, mindenekelőtt a türk—török népek dalai közt találunk meg.

Ennek kapcsán feltétlenül említenünk kell a mai Kínában élő, egyes hun-utód népek népdalait. Ezek közül is kiemelkedő az ún. sárga ujugorok (sarig yugu, yugur) dallamvilága.

Ferenczi István (Kolozsvár)

Vélemények a nagyfejedelemség-kori országos gyepűk kérdéseiről

Előadásomban röviden összefoglalom a kor Árpád-kori országos gyepűkkel kapcsolatos tudományos nézetek fejlődését. A teljességre nem törekvő seregszemle keretében mindenekelőtt Karácsonyi János, Moór Elemér, Kniezsa István, valamint a Korai Magyar Történeti Lexikon megfelelő szócikkében közöltekbe foglaltakat óhajtom a lényegre törően ismertetni. Részben elődeim, részben a saját tapasztalataim fölhasználásával igyekszem azután bizonyos következtetéseket levonni.

Henkey Gyula (Kecskemét)

Felvidéki magyarok etnikai embertani képe

A Felvidéken 1991 és 1997 között a Bős—Pozsonyeperjes vonal és Királyhalmec között 2185 felnőtt magyart vizsgáltam. A felmért felvidéki magyarok termete feltűnően magas, az átlag férfiaknál 174,29 cm, a nőknél 161,22 cm, a fejfelzárójuk rövid (f. 85,24, n. 85,67), arcfelzárójuk széles (f. 82,62, n. 80,03), a kelta gyökerű, előreálló járomcsont feltűnően gyakori (f. 82,4% n. 85,8%) jellemző rájuk a meredek homlok (f. 96,1%, n. 99,1%), közepesen kiemelkedő orrhát (f. 76,1% n. 87,3%), enyhén domború tarkó (f. 64,6%, n. 84,2% és a barna-fekete hajszín (f. 99,4% n. 98,6%).

A sötét szemszín férfiaknál relatív (43,4%), nőknél abszolút többségben (50,3%) van, férfiaknál a konvex (46,2%), nőknél az egyenes (42,6%) orrprofil a leggyakoribb. A jelentősebb típusok előfordulási sorrendje: turanid

(43,00%), pamiri (17,8%), dinári-keleti dinaroid (7,0%), keleti mediterrán (4,9%). A honfoglalóknál is az első két helyen álló és a közép-ázsiai (törökös) réteghez kapcsolódó turanid és pamíri típus gyakorisága a 31,4%-os, illetve 12,0%-os összmagyar átlaghoz képest feltűnően nagy arányú, a dinári-keleti dinaroidon belül a grúz antropológusok által kaukázusinak nevezett keleti dinaroid, a keleti mediterránon belül a türkméneknél gyakori kaszpi változat van többségben. A közép-ázsiai változatok együtt 65,2%-ban, a kaukázusi típusok 5,8%-ban, a finnugorformák 3,7%-ban a régi szláv jellegegyüttesek 0,7%-ban voltak kimutathatók. A felvidéki magyarok túlnyomó többségét nem érintette az oszmán-török hódoltság, vagy az csak 20-25 évig tartott, ezért az ottani magyarok jól megőrizhették az ősi magyar embertani jellegeket. Egyes kutatók úgy látják, különösen a csallóköziek vizsgálatának eredményei alapján lehet a magyar nép eredetére nézve döntő következtetéseket levonni.

Lukács József (Kassa)

A Hernád-menti V. avar temető

Az avar temetők Iglóától (Spišská Nová Ves) észak-nyugati irányban találhatók. A földvárak az úgynevezett Hernád-áttörés jobb- és baloldalán helyezkednek el. Ezen, földvárak vár alatti részén a régészek telepeket kezdtek feltárni és így bukkantak rá a csontvázas temetőkre.

Azok a szlovák régészek, akik ezeken az ásításokon résztvettek, a temető leleteit a Krisztus után a 8. századtól a 13. századig datálják, mint folyamatos temetkezést.

Jelenleg az V. avar temetővel foglalkozom, pontosítva a Tamás falu (Spišské Tomašovce) földvár alatti ásítások eredményével.

Az eddigi publikációk anyaga arra utal, hogy az V. avar temető kb. 4 km-es körzetében megtalálható a 6. és 7. avar temető is.

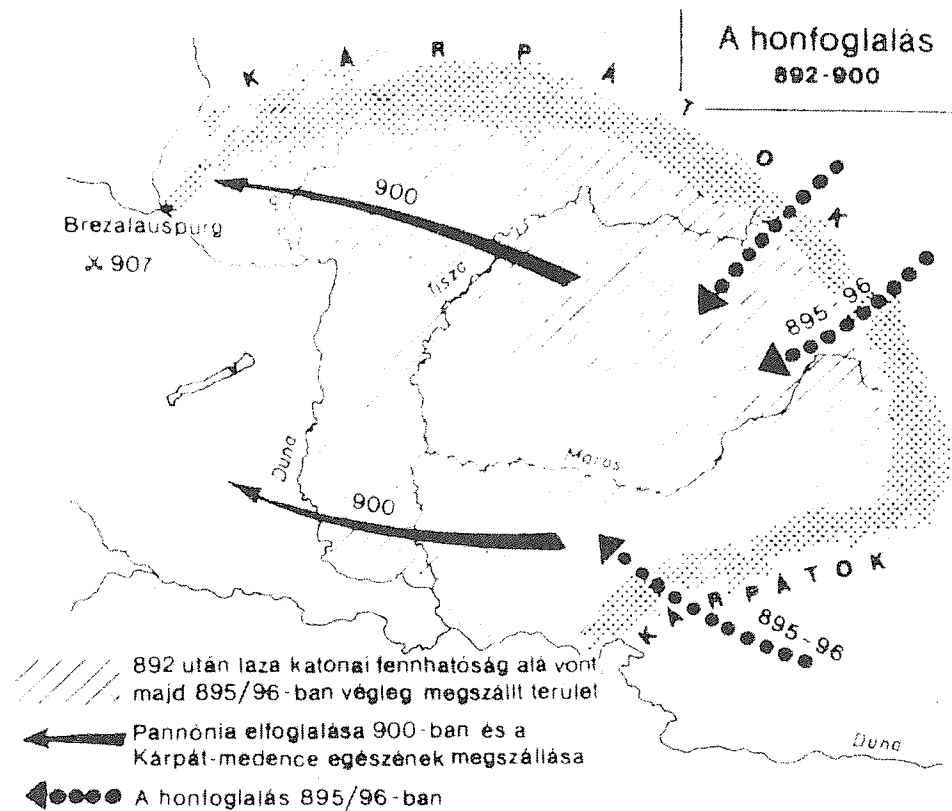
A jövőre nézve további izgalmas kutatások során fény derül majd a VI. és VII. avar temető anyagára is.

Nagy Kálmán (Budakalász)

A fejedelmek korának hadtörténetéből. Az első itáliai hadjárat (899—900)

A Kárpát-medencéből a honfoglalás közben indított első nyugati hadjárat Arnulf német-római császár megbízásából Észak-Itáliába vezetett, a hűbéri érdekeket veszélyeztető Berengár itáliai király megrendszabályozására.

Célja volt a szomszédos fontos szövetség megerősítése mellett a távolabbi területek felderítése és a zsákmányszerzés.

A 898-ban előreküldött felderítés adatai alapján, 899 tavaszán indult a Száva mentén ötezer főnyi lovassereg. A Brenta-völgyi táboraikból a nyugati határáig végig száguldották egész Észak-Itáliát, majd Berengár háromszoros túlereje elől színlelet visszavonulással Páviától a Brentáig vonták őket maguk után. 899. szeptember 24-én pedig a tizenötezer főnyi ellenséget szétverték, és az egész területet birtokba vették.

A 900. év augusztusában hazatérve részt vettek a Dunántúl elfoglalásában.

A hadjárat élő cáfolata a honfoglalás besenyő—bolgár sikeres támadások okozta kényszerűségének. Bizonyítja a magyar haderő épségét és hadművészeti fölényét.

A hadjárat teljes egészében mutatja azokat a körülményeket, a szervezés és végrehajtás terén, amelyek a több nyugati fejedelmi hadjáratokra is jellemzők voltak.

Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest)

Szent István és az „idegenek”. Az „idegenek” értelmezése az Árpád-kori jogéletben

Abban, hogy uralkodásának kritikája a legutóbbi időkben kifejezetten negatív képet fest Szent Istvánról, igen nagy része van annak, hogy az aktuálpolitika 1990. előtt az államalapítási tevékenységének módszereire, 1990. után — az idegenek befogadásával kapcsolatban — az ún. „nyitott” politikájára gyakran és mintegy öngazolásul, illetve kisajátítóan hivatkozott. Ez a szándéktalanul is tekintélyromboló hivatkozás egyrészt egyoldalúan és végletesen hamis képet rajzol a királyról, másrészt hasonlóan végletes ellenkritikát gerjeszt, amely leginkább a tekintélyrombolás révén káros, mert az ő személyében is egy történelmi nagyságunk példaképi tekintélyét rombolja, anélkül, hogy más — méltót és jobbat — állítana a helyére. Következésképp ez is a magyar történelem értékeinek leértékeléséhez vezet.

A történelmi objektivitás igényli, hogy a napjainkban legaktuálisabb félreértelmezés ellenében, a maguk korhű valóságában, helyesen értelmezzük az idegenek befogadásával kapcsolatos intelmi instrukciókat: egyrészt a korabeli történelmi tények, másrészt az Árpád-kori jogalkotás idegenekkel kapcsolatos szabályainak egybevetésével.

Szent Istvánt ábrázoló aranypénz
(Feltehetőleg István korabeli, de
egyes kutatók szerint Szent László
verette)

Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest)

Az Árpád-házi királyok házassági diplomáciájának lehetséges őstörténeti utalásai

A diplomáciában semmi sem történik véletlenül. A középkori diplomácia egyik lejellemzőbb módszere a házassági kapcsolatok kiépítése.

Eszerint újszerű de szükséges annak vizsgálata, milyen diplomáciai jelentősége, társadalmi vagy/és őstörténeti háttere van annak, hogy:

- sem a magyar, sem a külföldi forrásokban nem találunk adatot Géza nagyfejedelemig a „vezérek” korának dinasztikus házassági kapcsolataira (→ Sarolta és a személyéhez fűződő toposz);
- az angol hercegek éppen Szent István udvarába menekültek, s itt kötöttek házasságot (→ Skóciai Szent Margit szülei);
- Szent István éppen a bajor hercegnőt, Gizellát vette feleségül (→ Gizella hun ékszerei; → Bulcsú bajor kapcsolatai);
- Kálmán király (vagy a fiai?) Roger szicíliai király lányát, Buzillát;
- Imre király Aragóniai Konstanciát,
- II. Endre meráni Gertrúdot; majd Aragóniai Jolántát vette feleségül;
- Piroska pedig Bizáncba ment férjhez stb.

Takács József (Tiba)

A nyelvészekhez és másokhoz

Nem ok nélkül van a magyar őstörténeti, sőt a legtöbb történeti oktatás elferdítve, nem ok nélkül van „halszagú” eredet, s nem ok nélkül vannak eredeti szavaink eredetei megmászva. Köztudott, hogy a Névtelen krónikás a nyugatiak javára hamisított. A nyelvészetnél bonyolultabb a helyzet. Könyves Kálmán magyarul írt és íratott, igaz, hogy latin betűkkel. Hol vannak a művek? Miért, mikor és kik tiltották be? Kik kezdték először ferdén magyarázni a szavakat? Milyen messze nyúlik vissza a ferdemagyarázás gyökere?

Többek között szó lesz a szláv eredetűnek nyilvánított alapszavainkról, egyes szláv nyelvek ún. alapszavainak eredetéről, a cseh nyelv egyházi, államigazgatási és egyéb alapszavairól. Ezen utóbbi között a magyarok által ki-mondhatatlan krk, prst, prd, mrd, vrt, krt, krst, drs, hrst stb. szó eredetéről, ami egy felföldi ősi (magánhangzó nélkü-li) rovásírással függ össze.

E cikk erősen megkérdőjelezi az ún. szlávoktól származó kultúra átvételét, sőt a Nagymorva Birodalom bárhol beszélt létezését is.

Takács József (Tiba)

Összetett szóvégek

Felföldi módra egy hárombetűs végződést pl. négy betűre-rovátkára lehet bontani, ahol minden rovájszel egy-egy teljes rege. Ezenkívül (én úgy tudom) a csak jellegzetesen gömöri szóvégekről es szó lesz. Pl.: -nott, -nett, -nött.

Takács József (Tiba)

Nincsen címe, de majd lesz? avagy ilyen nincsen, mégis van!

Egy bibliai mondat, a székely rovásírás, s egy önmagában értelmetlen felföldi monda összefüggéséről szól a cikk. E dolog sok mindent megkérdőjelez. Semmilyen lovas népnek, amely a Kárpátok ölébe érkezett nem kellett tanulnia a régi Öszövetséget. A kérdés ma az: kellett-e az Új-szövetség? Ez a dolog Istvánt és a kereszténység felvételét telje-sen máshogy állítja bé. Sokkal jobb, sokkal nagyobb egyéniség Ő, mint eddig az egyház és a történelemtudomány jellemezte.

Takács József (Tiba)

Fomenkó nyomában

Fomenkó úr sok mindent kétségbe von. Szántalan ábrával, grafikonnal igazolja, hogy egyes birodalmak uralko-dóinak családfái egy régebbi birodalom irataiból vannak átmásolva. Kezdetben tömeges lélekvándorlásról beszél, ki-rályi családok 960 év utáni újjászületéséről és uralkodásáról, majd beismeri ezen ismétlődés lehetetlenségét. Ezt én így jellemezném: „Az egy napon levágott ökörgulya ugyanazon ökörgulyában nem születhet újjá.” Tehát a királyi családok mindig egymás. egy jobb(nak vélt) királyi család történetét írták önmagukról. Ebbe az újjászületésbe sok királyi család belefér, szerencsére az Árpád-házi és az Anjou királyok erősen kilógnak a sorból. Tehát ők nem „lop-ták” önmaguk és őseik történelmét. Viszont sok nép nagy királyának történelme Assúr nagy királyainak lemásolása, vagy a lemásolások későbbi átmásolásai.

Takács József (Tiba)

Akiket soha nem szerettek

Vannak a történelemnek népei, nemzetei, egyéniségei, akiket bizonyos kor(ok)ban nem szerettek. Az egyénisége-ket kiváltképpen a saját korukban. Nem a feltalálókra, felfedezőkre szólnék, hanem a nem szeretett uralkodó egyé-niségekről. Ami a népeket illeti, nemcsak a magyar népről szólnék. Más népekről is.

Hízen éppen úgy nem szerette Európa egyes vezető rétege a magyart, mint az indiánt, a négert, a pápuát, s min-den szigetek őslakóit stb. Mi is van e mögött? Ki volt? Ki nincs? Ki lesz? Mi volt? Mi van? Mi lesz? Hová tűntenek egyes kultúrák, s kik tűntették el?

Timaru-Kast Rálp (Ingelheim)

Kelta-magyar rokonság a történelem és a régészet tükrében, avagy a kelták: Európa szabir gyarmatosítói

Dolgozatom az emberiség őstörténetével foglalkozik, fényt keres a feledés sötétségben. Beszámolni szeretnék az annyiszor elhallgatott és elfelejtett népről, amely műveltségünk bölcsőjéből szertevitte a világba a kultúra lángját. Minden műszaki forradalom kiinduló pontja a Folyamköz volt. A kilencedik évezredben már ezen a vidéken kialakul az újkőkori emberi közösség, a földművelés, tehát a letelepedett életmód és az állattenyésztés, amely állandóan ele-gendő táplálékot biztosított, a raktározást lehetővé tevő kerámia ismeretével. Eredményeként megváltozott az ember szerepe a természetben, az ember úrrá vált környezetén, a jobb élelmezés következményeként robbanásszerűen sza-porodott: ott, ahol néhány halász-vadász-gyűjtőgető család tengette életét, kóborolt az élelemért, most százas nagy-

ságrendű települések, városok alakultak. A túlszaporodás következtében elindult a szétvándorlás és gyarmatosítás, előbb a szomszédos tájakra, majd távolabbi vidékekre. Ez a folyamközi „szabir—szumir” nép négyezer éven át benépesítette földrészüket, mind nyelvészetileg, mind etnogenetikailag nyomát hagyva szerte a világban. Ez a Nép még ma is él. Előadásaimban beszámolok e hatalmas „hun” nép egyik részéről, a keltákról. Véleményem szerint a kelta etnikum a Kárpátok gyűrűjében két testvérnép egyesüléséből született. Ezer esztendővel Krisztus születése előtt megjelent Európában a vas. Egy új korszak hajnalán szittyák, az andronovói kultúra sarjai, Ázsia örök pusztáiról birtokba vették a Kárpátok medencéjét is. Ugyanekkor délről érkezve beköltöztek a trójai műveltségű anatóliaiak. A két legendás nép keveredéséből létre jött Kr. e. 800-ban a hallstatti műveltség, a kelta nép kiinduló pontja.

Timaru-Kast Sándor (Ingelheim)

A kelta magyarok

A tavalyi előadás a magyar és a kelta nyelv(ek) hangtani, alaktani és lélekbeli struktúrájával foglalkozott, most a közös ősi szókincsük viszonyáról szól, azaz egy esetleges rokonságot taglal, amely nem annyira a közös őshazában és „anyaország”-ban és azonos eredetre utal. Hivatalosan a kelta nyelvek az indogermán nyelvcsaládba tartoznak. Igaz, hogy kilehet mutatni az indogermanisztika „törvényei” alapján a kelta szókincs kb. egyharmadáról a feltételezett indogermán eredetet (a másik kétharmad elhallgatása mellett), de a kelta mondatszerkesztés a kelta kifejezési mód, a kelta nyelv „lelke” nem indogermán — állítják maguk a kelta „keltológusok”. Ha figyelembe vesszük csak az itt bemutatott testrészek neveit, illetve ezek működésének szavait, ezek a kelta szavak nem rokoníthatók egyik ún. indogermán nyelv hasonló fogalmait megnevező szavaival sem, hanem a magyar hasonló szavakkal mutatnak rokonságot, így leszögezhetjük a kelták nyelve nem indogermán eredetű csak hathatósan befolyásolt az európai indogermán (főleg germán) nyelvek fejlődését (Keltisierung Europas). A magyar szavak rokonságát illetően: a keltával kapcsolatba hozható testrészeinket megnevező szavaink felülmúlják a finnugor nyelvek „rokon” szavait, de még e törökkel azonosítható szavaink hányadát is. Nem hanyagolható el a magyar-japán (amiről már mások bőven írtak), de főleg a magyar-ínka viszony sem. Mit mond a statisztika? Az egyszerű számvetés szerint a 83 megtárgyalt testrész magyar neve a keltával írásban hasonló és értelemben azonos 54 szó, a keltával pedig közvetve rokonítható (egyik-másik, de köz-elálló testrész neve hasonló vagy a működés szavával hozható kapcsolatba) 25 szó. Tehát a magyar—kelta szóegyeztetés: 54+25; ezzel szemben a magyar—török 36+16, magyar—finnugor 32+9, magyar—japán 14+8, magyar—ínka 12+9 szó. A többi kapcsolat elhanyagolható: magyar—latin 6, magyar—német 5, magyar—angol 5 (feltehetően kelta hatásra), magyar—dravida 3, magyar—szláv 3 („koponya” a dél-szláv nyelvekben, „zsír” csak a szlovákban, „csecse” feltehetően átvétel a magyarból, akárcsak az előbbi kettő), magyar—görög 2 („kéz” és „kar” azonos szavai), magyar—hindi 2, magyar—perzsa 1, magyar—tibeti 1. Lényeges, hogy a testrészek kelta nevei hasonlóan arányulnak az indogermán nyelvek szavaival, mint a magyar. Így igazán egyre nehezebben esik elhinni a kelták „indogermánságát”. A nyugati (német, angol, francia) nyelvészek már emlegetnek egy feltételezett összeolvadást az „indogermán” kelták egy őshonos „preindoeurópai” néppel, ami elvezetett a kelta nyelv teljesen eltérő voltához, nem-indogermán jellegéhez. Ez persze csak feltételezés. A valóság az, ami kitűnik a testrészek ősi neveinek a magyarhoz való viszonyából, de ugyanakkor a török, a japán, az ínka, és nem utolsósorban a finnugor nyelvek hasonló szavaival való kapcsolódásából is. Többször észrevehető lesz az ilyen többirányú szóegyeztetés, holott az indogermán szavak ezektől teljesen eltérnek:

- közös magyar—kelta—finnugor—török—japán—ínka szó: a csont, homlok, szem, száj, ajak, fog, szív, hát neve;
- magyar—kelta—török—japán—ínka közös szavakkal találkozhatunk a kéreg, zsír, orr, kacs neve esetében;
- magyar—kelta—finnugor—török szóegyeztetések a: bőr, hám, haj, fürt, varkocs, szakáll, izom, fej, agy, fül, nyelv, torok, mell, csecse, tüdő, pete, gerinc, far, kar/kéz neve, valamint a cselekvés szavainak többsége.

Ezek a szavak minden kétséget kizáróan ősi szókincsünk szerves részei, átvételről nem lehetett szó. Mindamellett szembeötlően erőltetettek a finnugor „eredet” szolgáló magyarázatok, szóegyeztetések. A magyarhoz sokkal közelebb állnak a kelta (ír) szavak mind írásmódjukban mind értelmükben. Legyünk őszinték és mondjuk ki nyíltan: a magyar és az ír nyelvben ugyanazokkal a szavakkal állunk szemben! Akárhon születtünk, testünk egyes részeinek közősen adtunk nevet, működésüket is hasonlóan neveztük. Azonos szavakat használunk, azonos képzőkkel.

Timaru-Kast Sándor(Ingelheim)

„Kelta magyarok, magyar kelták”

A diavetítéses és a zenés összeállítás egy képzeletbeli kirándulásra vezet a kelták lakta nyugat-európai peremekre. A diák Bretániában készültek, a zene ír, skót és breton népzene. Ugyanakkor a kelta és a magyar zene, illetve általában a (nép-) művészet párhuzamaira próbálunk választ keresni.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK TARTALMI KIVONATA

II.

Babucs Zoltán (Jászberény)

Jászkun alakulatok az 1848—1849-ben

A kiváltságos Jászkun Hármaskerület több kiváló harcértékű csapattestet adott a 48-as honvédségnek.

A cs. kir. seregben a Habsburg-Estei Ferdinánd főherceg nevét viselő 32. sorgyalogezredben szolgáltak jászkunok. 1848-ban csupán a III. zászlóaljunk (a másik kettő Észak-Itáliában Radetzky tábornagy alatt) és gránátos osztályunk tartózkodott idehaza. A 32./III. zászlóalj a pétervári erőd védőseregéhez tartozott, az „Esztí” gránátosok a VII. hadtest főhadiszállásának őrségét adták.

A császári hadsereg egyik legendás lovassági alakulata volt a 12. Nádor-huszárregiment, amelynek legénységi állományát a jászkunság adta (az ezredet 1800-ban alapították). Az ezred 1848-ban Prága környékén állomásozott, s 1848 őszétől a Haza hívó szavára század, illetve szakasz kötelékben próbáltak hazajutni. 1849 júliusáig 650-en kísérelték meg a szökést, de csak 256 huszár jutott haza. A csonka ezred így is megállta a helyét, főként a téli (Branyiszkó) és a nyári (Csorna, Tura, Temesvár) hadjárat során csillogott fényesen kardjuk.

A forradalom hatására 1848. március 26-tól indult meg a Jászkun Nemzetőrség szervezése. A nyár folyamán a Délvidékre vezényelt jászkun nemzetőrök 2 gyalogzászlóalj, 2 lovasosztály és egy 5 fontos gyalog félüteget erejük voltak.

1848 augusztusában felváltásukra állították a Jászkun önkéntes mozgó nemzetőr zászlóaljat. Az alakulat 1849 januárjában 65. honvéddzászlóalj néven sorolt be a honvédségbe, a III. hadtest kötelékében harcolta végig a szabadságharcot.

1848 szeptemberében indult meg a Hármaskerületben a 24. (fehérsípkás) honvéddzászlóalj toborzása. A csapat a Délvidékről 1849 februárjában került át az erdélyi hadszíntérre, ahol legalább akkora hírnévre tettek szert, mint Damjanich vitéz vörössípkásai és fehértollasai.

A 14. Lehel-huszárezred kiállítására 1848 őszén került sor. A kezdetben „Lehel-huszároknak” is nevezett újonc ezred 3 százada az I. és a II. hadtestben küzdött (majd a komáromi VIII. hadtestben), 5 századuk Vécsey tábornok aradi, majd temesvári ostromseregében. Egyébiránt a Lehel-huszárokhoz köthető a szabadságharc utolsó összecsapása, amely Komárom mellett, 1849. szeptember 5-én zajlott.

A fenti tisztán jászkun alakulatok mellett más honvédegyeségeknél is voltak jászkunok. A Jászkun Kerület mind ember, mind anyagi téren sokat áldozott a nemzet oltárán, hiszen olyan idők jártak, amikor „... a Haza parancsolt ...”

Berényi Zsuzsanna Ágnes (Budapest)

A Kossuth-emigráció és a szabadkőművesség

A szabadkőművességről általában. A magyar szabadkőművesség a 18. században.

A szabadkőműves reformkor. A 12. pont szabadkőművessége. Szabadkőműves vonások az 1848—1849-es forradalomban és szabadságharcban.

Az emigrációban folytatják a szabadkőműves hagyományokat. Csatlakozásuk külföldi páholyokhoz. Céljuk Magyarország érdekeit szolgálni, és a szabadkőműves célokat előmozdítani.

Kossuth Lajos, Klapka György, Türr István, Czetz János, Teleki László és Sándor, Vetter Antal, Bethlen Gergely, Hanik Pál, nemeskéri Kiss Miklós, Nagy Péter, Ivánka Imre, Mednyánszky Cézár, Széky Péter, Csáky Tivadar és Kálmán, Horváth Mihály, Puky Miklós, Pulszky Ferenc, Vidats János stb.

Önálló magyar páholy alapítása Genfben.

Hazatérés után a magyarországi szabadkőművesség megindítása és felvirágoztatása.

Hangodi László (Tapolca)

Az 1848—1849. évi magyar polgári forradalom és szabadságharc emlékhelyei Magyarországon diaképes előadás)

Ezres nagyságrendre tehető a mai Magyarországon az 1848—1849. évi forradalom és szabadságharc jelölt és jelöletlen emlékhelyeinek száma. Az emlékhelyek három fő típusra különíthetők. Vannak életrajzi jellegűek, politikatörténeti és hadtörténeti vonatkozásúak. Ma még sok szabadságharcos emlékhely felfedezésre vár. Az eredeti nemzetőri összeírások felhasználásával például a közelmúltban a Tapolca környéki községek temetőiben számos

1848—1849-es nemzetőr sírját sikerült azonosítani. Olyan személyekét, akiknek sírfelirata sem őrizte meg, hogy egykor fegyverrel a kézben védték hazájukat. A magam részéről immár több mint, tíz éve járom hátizsákos gyalogtúrázóként Magyarország, Erdély, Felvidék és Délvidék tájait, a szabadságharc egykori csatátereit, honvédtemetőit és más emlékhelyeit.

Jelentős előadás rövid válogatás a mai ország, főleg hadtörténeti jellegű emlékei sorából, a végén kitekintve a korabeli Magyarország egykori tájai és szabadságharcos helyszínei irányába. Mindeközben tisztelettel emlékezve 1848—1849 nagy generációjára, az ismert és mára elfeledett nevű honvédtisztekre, közkatonákra, köztük nem utolsósorban a branyiskói győztes szuronyrohamban jelenlévő anyai ági honvédőseimre.

Horváth Lajos (Veresegyháza)

A fiumei kérdés 1848—1849-ben

A magyar Tengerpart megyei jogú törvényhatóságként működött, amelynek területén két szabadkirályi kikötőváros, Fiume és Buccari foglalt helyet. Az 1848. április 11-én szentesített XXVII. tc. újrendezte ezek státuszát.

Az 1848. évi első népképviselői országgyűlésbe a Magyar Tengerpart, amelyet röviden Fiuménak, Fiume megyének neveztek, elküldte választott képviselőjét Susani József (Guiseppe de Susani) személyében. Buccari és Fiume, valamint a Magyar Tengerpart Horvátországhoz csatolására ebben az időben felerősödtek a horvát törekvések.

A magyar forradalmi vezetés, személyesen Kossuth Lajos, terveiben igen jelentős helyen szerepelt Fiume, mint Magyarország tengeri kapuja a nagyvilágra.

A Habsburg kormányzat a magyar forradalom és szabadságharc elleni katonai támadás időpontját 1848. augusztus 31-ére tűzte ki és a lépés megtételére Jellačić horvát bánt jelölte ki. Jellačić csapatai 1848. augusztus 31-én lerohanták Fiumét és megyéjét, a korábban megalakult nemzetőrség (Guardia Nazionale I) még fegyvertelen lévén, nem tudott ellenállást.

A magyar forradalom és szabadságharc melletti szimpátia, sőt mozgalom azonban nem enyészett el a térségben. Sőt Dalmáciában még erősödött is. Az Adrián megjelent a hajókon a magyar lobogó és itt-ott kalóz jellegű vállalkozásokra is sor került a tengerparti városok ellen.

Sajnos, a forradalom és szabadságharc idején már nem vehette birtokba jogos tulajdonát a magyar állam. Az 1868-as magyar—horvát kiegyezés rendezte csak Fiume viszonyát, amennyiben az corpus separatumként visszakerült hazánkhoz.

Hudi József (Veszprém)

Parasztmozgalmak Veszprém megyében 1848—1849-ben

Az 1847—1848-as utolsó rendi országgyűlés nemessége az európai forradalmi mozgalmak láttán, s a várható népfelkeléstől tartva felszabadította a jobbágyságot. Ez a történelmi tett azonban nem minden paraszti réteget érintett egyformán. A volt úrbéres parasztság — állami kárpótlás mellett — a használatában lévő földek utáni terhei továbbra is fennálltak. Az 1848-as törvények nem rendelkeztek a szőlődézsma eltörléséről sem — erről már a népképviselői országgyűlés döntött az év szeptemberében.

Az előadás széleskörű levéltári, szakirodalmi és sajtótörténeti források alapján azt vizsgálja, hogy miként hatott a jobbágyszabadság Veszprém megye parasztságának életévre; miképpen reagáltak az úrbéres és nem úrbéres paraszti rétegek a változásokra? Hogyan jártak el az elégedetlennel szemben a hatóságok 1848-ban és 1849-ben?

Kovács Imre Endre (Csorna)

Az 1848—1849-es események és a magyar premontreiek

A szerző áttekinti a Premontrei Rend, 1848—1849-es magyarországi vonatkozásait. Így az eseményekben kiemelt szerepet játszott rendtagokat, illetve premontrei diákok szerepvállalását. Szól a vonatkozó megtorlásról is.

Nagy Kálmán (Budakeszi)

Az 1848—1849. évi szabadságharc fordulópontja. Pest kiürítése és a haditanács

Az 1848. december végi események döntő és sikeres fordulatot hoztak a szabadságharc történetében. Előzőleg Jellačić visszaverése, a délvidéki harcok sikerei mellett nagy veszélyt hordott magában Erdély elvesztése, ez ugyan Bem felléptével megváltozott, azonban a kamarilla, nyári Custozza-i és a (Schwechat-i) győzelme, s december elején a bécsi császárpuccs, I. Ferenc József trónra ültetésével megindult az erők összevonása, amely után központi támadással akarták a „lázadókat” leverni, Windisch-Graetz pedig a főerőkkel fenyegetve közeledett Buda felé.

Az országos Honvédelmi Bizottmány és az országgyűlés Debrecenbe költözött, Kossuth ekkor a legképzettebb katonát, Vetter Antal (volt. cs. alezredes honvéd) tábornokot bízta meg a főváros katonai és polgári főhatalmával. Mint a tábornok (vezérkar) főnöke és helyettes Hadügyér-ként ekkor az ő kezében összpontosult lényegében az egész haderő, helyes intézkedéseitől függött a szabadságharc jövője.

Vetter 48 óra alatt kiűrtette a főváros összes hadiipari, ágyú-, fegyvergyárát, üzemeit, katonai raktárait, katonai és polgári hivatalait, erőit. Intézkedett az összes rendelkezésre álló erővel. Haditanácsa, elnöklete alatt döntött a főváros kiűrtéséről, megszervezte Perczel erőit, a Tisza-védelmét, haditervet alkotott Görgői felvidéki, erőelvönő hadműveleteire. Így készítette elő a tavaszi hadjáratot. Ennek tervét is Vetter Antal készítette. Így vált lehetővé a további harc.

Pandula Attila (Budapest)

Zászlók és lobogók 1848—1849-ben

A szerző, széles kutatás eredményeként, áttekinti az 1848—1849-es magyar polgári forradalom és szabadságharc korában a következő témákat: 1) kokárdák. 2) nemzeti színek használata. 3) lobogók használata. 4) katonai csapat-zászlók. 5) nemzetőrzászlók.

Pandula Attila (Budapest)

Az 1848—1849-es magyar polgári forradalom és szabadságharc

A korszakra vonatkozó régebbi- és újabb szakirodalom áttekintése. Utalás a szakirodalomban fellelhető legjelentősebb, vitatott problémákra, eltérő véleményekre. 1848—1849-es periodizációja.

Pandula Attila (Budapest)

Az 1848—1849-es magyar polgári forradalom és szabadságharc résztvevőinek büntetőjogi felelősségre vonása

A megtorlás jellege. Az alkalmazott jogszabályok, az eljárás áttekintése. A megtorlás igazságügyi szervezete.

A szerző elsődleges korabeli periratok, illetve aprónyomtatványok stb. alapján állította össze a tanulmányt.

Rainer Pál (Veszprém)

Poeltenberg Ernő honvédtábornok, aradi vértanú családja, rokonsága és a révfülöpi Helytörténeti Gyűjtemény Pöltenberg relikviái

Az aradi vértanúk 1848—1849-es katonai szereplése, valamint az aradi hadbírósi per története napjainkra — főként Bartha Albert és Katona Tamás, de mások kutatásai nyomán is — eléggé jól feltárt. Jóval kevesebbet tudunk azonban a vértanú honvédtisztek családjáról, a szabadságharcot megelőző előéletéről, továbbá özvegyeik, gyermekeik, leszármazottaik későbbi sorsáról.

Részletes, modern tudományos igényű életrajz alig egy-kettőjükéről készült. A családi háttér ezeknél is elnagyolt.

Előadásom ezt a hiányt próbálja betölteni, egyikük, az apja által osztrák lovagi rangot nyert, bécsi születésű, r. katolikus Poeltenberg Ernő esetében.

Példája — de úgy tűnik a többieké is — mutatja, hogy a szakítás a Habsburg-birodalommal nem volt végleges. Ugyanis családjának, rokonságának tagjai 1849 után éppen úgy megtalálhatóak voltak Ausztria-Magyarország hadseregében és hivatali karában, mint ahogyan 1848 előtt is.

Vizi László Tamás (Székesfehérvár)

A székesfehérvári nemzetőrség 1848-ban

Az előadás első része a nemzetőrség szerves részét képező városi polgárőrségek kialakulását vizsgálja a napóleoni háborúk korától egészen 1848-ig. A szabad királyi városok közül a székesfehérvári polgárőrség szerepét hangsúlyozottan elemzi.

Kitüntetett szerepet kap az előadásban a 1848. évi, a nemzetőrsegről szóló XXI. törvénycikk részletes bemutatása, jogtörténeti feldolgozása. A nemzeti őrseregről szóló törvény székesfehérvári végrehajtásával és a nemzetőrség tevékenységével külön fejezet foglalkozik.

Megemlítésre kerül továbbá az önkéntes, ún. „mozgó” nemzetőrség felállításának problematikája, szükségessége és székesfehérvári megvalósítása.

Végezetül pedig az előadás kísérletet tesz a nemzetőrség 1848. évi szerepének értékelésére.

NYILATKOZAT

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzék bennünket, akik a magyar nép és a haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányban. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink — szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni — mindenek előtt — a magyar nép, vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelentse, hogy az már megoldott és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint, jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjaira építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltüntetése.

A jelen és a jövő kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben az 1986-os esztendő február havának 10-dik napján

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

HÁZIREND

Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök, különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.

Az itt elhangzott és/vagy ide küldött dolgozatok közzéi joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznát nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron, vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.

Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizték meg, és jóhiszeműen hallgassák végig a legelentmondóbb nyilatkozatokat is, és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.

Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetőek, és kiigazítások ugyancsak írásbéliileg átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat, és a beszélgetés alkalmával felveti.

A vezetés a mindenkori elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! — Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.

EGYETLEN SZERELMÜNK A MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS A MAGYAR NYELV!

Elnökség

Műsor

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET XIII. MAGYAR ÓSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓJA. TAPOLCA, 1998. AUGUSZTUS 9–16. TÁRGY: A FEJEDELMEK KORA (KR. U. 1000-IG)

09. vasárnap

- 09.00 Veni sancte. Templomdombon. Csere Sándor kanonok, ZMTE
Levezetőelnök: Dr. Csihák György a ZMTE elnöke
- 10.00 Ünnepestélyes megnyitó:
Sibak András, Tapolca Város polgármestere, prof. Dr. Fejes Pál, ZMTE, védnökök, elnökök
Házirend. Bemutatkozás. 60'
- 12.00 Előadás: Az 1848—1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc
Előadó: dr. Pandula Attila ELTE adjunktus, Budapest, ZMTE
- 14.00 A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1998. évi rendes taggyűlése
Helyszín: Polgármesteri Hivatal udvari tanácsterme (bejárat az épület hátsó oldalán)
- 14.30 Film: 80 huszár 138'
Az előadás és a film megbeszélése a résztvevőkkel. 60'
A beszélgetést vezeti: Csoóri Sándor író, a Magyarok Világszövetsége elnöke; dr. Pandula Attila ELTE adjunktus, ZMTE; Nagy Kálmán ny. huszárezredes, Budakeszi, ZMTE; Sára Sándor a Duna TV elnöke
- 19.30 Polgármesteri fogadás
Ismerkedési est, tánc
Színhely: a kollégium étterme

10. hétfő

- Levezetőelnök: dr. Timaru-Kast Sándor magánkutató, Ingelheim, ZMTE
- 09.00 Előadás: A hunok és a magyarok Istene. A hun-magyar isten-fogalom kialakulása 25'
Előadó: dr. Cey-Bert R. Gyula pszichológus, Bangkok, ZMTE
- 09.25 Előadás: A Hernád-menti V. avar temető (diavetítés) 45'
Előadó: Lukács József régész, Kassa, ZMTE
- 10.25 Előadás: A magyar népzene egyes stílusjegyei. (Mitől magyar a magyar zene?) 50'
Előadók: Csajághy Dóra Julianna, zenetanár, ZMTE. és Csajághy György, zenetanár, tárogatóművész, Pécs, a Miskolci Bölcsész Egyesület Egyetemi tanára, ZMTE
- 11.20 Előadás: Felvidéki magyarok etnikai, embertani képe (diavetítés) 50'
Előadó: dr. Henkey Gyula antropológus, a történelemtudomány kandidátusa, Kecskemét, ZMTE
- 12.20 Beszélgetés. Tárnya a mai négy előadás 60'

11. kedd

- Levezetőelnök: dr. Cey-Bert R. Gyula pszichológus, Bangkok, ZMTE
- 09.00 Előadás: Kelta—magyar rokonság a történelem és a régészet tükrében, avagy a kelták: Európa szabír gyarmatosítói (írásvetítő) 40'
Előadó: Timaru-Kast Rálf, magánkutató, Ingelheim
- 09.50 Előadás: A kelta magyarok (írásvetítő). Folytatás 60'
- 11.00 Előadás: Kelta magyarok — magyar kelták (diavetítés, zene, videóvetítés) 60'
Előadó: dr. Timaru-Kast Sándor, magánkutató, Ingelheim
- 12.10 Beszélgetés. Tárnya a mai három előadás. 50'

12. szerda

Kirándulás Veszprémbe. Részletes kiírás a falitáblán

13. csütörtök

- Levezetőelnök: dr. Pandula Attila ELTE adjunktus, Budapest, ZMTE
- 09.00 Előadás: Vélemények a nagyfejedelemség-kori országos gyepük kérdéseiről 30'
Előadó: prof. dr. vitéz Ferenczi István ny. egyetemi tanár a pécsi egyetem díszdoktora, Kolozsvár, ZMTE

09.30	Előadás: A fejedelmek korának hadtörténetéből. Az első itáliai hadjárat (899—900) Előadó: Nagy Kálmán ny. huszár ezredes, hadtörténész, Budakeszi, ZMTE	30'
10.10	Előadás: Gondolatok a honfoglaló magyarok hadművészetéről Előadó: Négyesi Lajos hadtörténész, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Katonai Főiskolai Kar Szentendre, ZMTE	30'
10.40	Előadás: Szent István és az „idegenek”. Az „idegenek” értelmezése az Árpád-kori jogéletben Előadó: dr. Szádeczky-Kardoss Irma, a történelem-tudomány kandidátusa, Budapest, ZMTE	25'
11.15	Előadás: Az Árpád-házi királyok házassági diplomáciájának lehetséges őstörténeti utalásai (írásvetítő) Előadó: dr. Szádeczky-Kardoss Irma, a történelem-tudomány kandidátusa, Budapest, ZMTE	25'
11.40	Előadás: Horváth Lajos történész-főlevéltáros, szak-főtanácsos, Magyar Országgyűlés Levéltári és Irattári Osztálya, Budapest/Veresegyháza	25'
12.15	Beszélgetés. Tárgya a mai hat előadás	45'

14. péntek

Levezetőelnök: dr. Szádeczky-Kardoss Irma a történelemtudomány kandidátusa, Budapest, ZMTE

09.00	Előadás: A magyar nemzeti dráma és opera Katona József, Erkel Ferenc, Egressy Béni stb. (sok zenével) Előadó: dr. Csihák György a ZMTE elnöke Előadás: Die politischen Veränderungen der Schweiz im Jahre 1848 (Politikai változások Svájcban 1848-ban) Előadó: Caratsch Claudio, a Svájci Államszövetség magyarországi nagykövete Kirándulás: Keszthely, Badacsonytomaj (fürdés) Részletes kiírás a falitáblán	120'
-------	---	------

15. szombat

Levezetőelnök: dr. Cey-Bert R. Gyula pszichológus, Bangkok, ZMTE

09.00	Előadás: A Tollaskígyó Országában. Mekszikói utibeszámoló Előadó: dr. Csihák György a ZMTE elnöke A nyugalom világa (Sentinels of silence): Teotihuacan, Monte Alban, Mitla, Tulum, Palenque, Chichen Itza és Uxmal. Mekszikói videofilm, angol kísérszövegét Orson Welles mondja. Két Oscar-díjat nyert az ismertető filmek csoportjában. Magyar magyarázattal	25'
09.25	A régi Mekszikó (Mexikó Antiguo). Mekszikói videofilm, spanyol nyelven, angol fölrattal. Magyar magyarázattal	60'
10.35	Lubaantun titka (Das Rätsel von Lubaantun): a hegyikristály koponya. BBC diafilm német nyelven. Magyar magyarázattal	30'
11.05	Előadás (ez a szöveg megjelent a KAPU 1998. 6/7. számában)	40'
11.55	Diavetítés. Beszélgetés a közönséggel. Levezetőelnök: Lukács József régész, Kassa, ZMTE Helyszín: Polgármesteri Hivatal udvari tanácskozó terme. (Bejárat a hátsó kapun keresztül) Előadás: A nyelvészekhez és másokhoz	60'
19.00	Előadás: Összetett szövégek	20'
19.20	Előadás: Nincsen címe, de majd lesz — avagy: ilyen nincsen, mégis van!	30'
19.40	Előadás: Fomenkó nyomában	20'
20.10	Előadás: Akiket soha nem szerettek	20'
20.30	Előadó: dr. Takács József magánkutató, Kassa	
20.50	Válasz kérdésekre	50'

16. vasárnap

Levezetőelnök: dr. Csihák György a ZMTE elnöke

09.00	A találkozó és az Iskola iratainak elfogadása és aláírása A résztvevők kiértékelő felszólalásai	
10.30	Ökumenikus istentisztelet a Templomdombon	
10.40	Ünnepélyes befejezés: elnökök, védnökök Szózat	

A ZÜRICH MANGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET
VII. MANGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁJA. TAPOLCA, 1998. AUGUSZTUS 9—16.
TÁRGY: AZ 1848—1849-ES MANGYARORSZÁGI POLGÁRI FORRADALOM ÉS
SZABADSÁGHARC

9. vasárnap

Azonos az Östörténeti Találkozó műsorával

10. hétfő

Levezetőelnök: dr. Pandula Attila ELTE adjunktus, Budapest, ZMTE

15.00	Előadás: Az 1848—1849-es események és a magyar premontreiek Előadó: dr. Kovács Imre Endre premontrei alperjel, egyháztörténész, (Premontrei prépostság) Csorna, ZMTE	45'
15.45	Előadás: Jászkun csapattestek 1848—1849-ben Előadó: Babucs Zoltán hadtörténész-muzeológus (Hadtörténeti Múzeum), Budapest	45'
16.40	Szeminárium	50'
19.30	Film: Föltámadott a tenger,	90'
19.31	A film megbeszélése. Résztvevő: Babucs, Molnár, Nagy, Négyesi	

11. kedd

Levezetőelnök: Négyesi Lajos hadtörténész, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Katonai Főiskolai Kar, Szentendre, ZMTE

15.00	Előadás: Az 1848—1849. évi szabadságharc fordulópontja. Pest kiürítése és a Haditanács Előadó: Nagy Kálmán ny. huszárezredes, hadtörténész, Budakeszi, ZMTE	45'
	Előadás: Parasztmozgalmak Veszprém megyében, 1848—1849-ben	45'
15.45	Előadás: dr. Hudi József levéltáros, Székesfehérvár Város Levéltára Előadás: Nemzetiségi kérdés 1848—1849-ben	45'
16.40	Előadás: Molnár Imre tudományos kutató, Közép-Európa Intézet, Ipolyság/Budapest	
17.25	Előadás: 1848—1849-es emlékhelyek Magyarországon Előadó: Hangodi László történész, Tapolca Városi Könyvtár (diavetítés)	45'
19.30	Film: A köszívű ember fiai	162'

12. szerda

Kirándulás Veszprémbe. Részletes kiírás a falitáblán

19.00	Film: Szirmok, virágok, koszorúk	100'
21.00	Szeminárium. Vezeti: Molnár Imre tudományos kutató, Közép-Európai Intézet, Ipolyság/Budapest	

13. csütörtök

Levezetőelnök: dr. Szádeczky-Kardoss Irma a történelemtudomány kandidátusa, Budapest, ZMTE

15.00	Előadás: A székesfehérvári nemzetőrség Előadó: dr. Vizi László Tamás történész, Székesfehérvár	45'
15.45	Előadás: A fiumei kérdés 1848-ban Előadó: Horváth Lajos történész-főlevéltáros, szakfőtanácsos, Magyar Országgyűlés Levéltári és Irattári Osztálya, Budapest/Veresegyháza	30'
16.25	Előadás: Poeltenberg Ernő honvédtábornok családja, rokonsága, valamint a révfülöpi és a badacsonytomaji Helytörténeti Gyűjtemény Poeltenberg-emlékei Előadó: Rainer Pál régész-muzeológus, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém	45'
17.10	Előadás: Zászlók és lobogók 1848—1849-ben Előadó: dr. Pandula Attila ELTE adjunktus, Budapest, ZMTE	45'
	Helyszín: Polgármesteri Hivatal udvari tanácsterme (bejárat az épület hátsó oldalán)	
19.00	Előadás és képzőművészeti kiállítás: Az 1848—1849-es szabadságharc hadserege Előadó: Somogyi Győző festőművész, Salföld	45'
21.00	Tábortűz. Helyszín: Nyári Diákszálló (rossz idő esetén találkozunk a kollégium éttermében)	

14. péntek

- 13.30 **Kirándulás:** Keszthely, Badacsonytomaj (fürdés). Részletes kiírás a faltáblán
20.00 **Tábortűz.** Helyszín: Német József telke (rossz idő esetén találkozunk a kollégium éttermében)

15. szombat

Levezetőelnök: dr. Darai Lajos a filozófiatudomány kandidátusa, Székesfehérvári Bölcsész Egyetem, ZMTE

- 15.00 **Előadás:** A Kossuth-emigráció és a szabadkőművesség 45'
Előadó: dr. Berényi Zsuzsa Ágnes, a történelemtudomány kandidátusa, Budapest
15.45 **Előadás:** Az 1848—1849-es magyar polgári forradalom és szabadságharc résztvevőinek büntetőjogi felelősségre vonása 45'
Előadó: dr. Pandula Attila ELTE adjunktus, Budapest, ZMTE
16.40 **Szeminárium.** Vezeti dr. Pandula Attila ELTE adjunktus, Budapest, ZMTE 80'

16. vasárnap

Azonos az östörténeti Találkozó műsorával

Minden nap 8.50-kor és 14.50-kor 48-as magyar katonadalok közös éneklése
dr. Kovács László énektanár vezetésével

Beküldött előadás

Nagy Gyula (Pointe Claire): Tanulmány a magyar történelemhez. (A török népcsalád legnyugatibb ágának tragédiája)

Nagy Gyula (Pointe Claire): Az első felelős magyar minisztérium

Vámos-Tóth Bátor (Honolulu): Tamana beszámoló

MEGHÍVÓ

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET XIV. MAGYAR ÖSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓJÁRA. TAPOLCA, 1999. AUGUSZTUS 1—8.

A TALÁLKOZÓ VÉDNÖKE

Claudio Caratsch Svájc magyarországi nagykövete, dr. Csapó József szenátor (Nagyvárad), Csere Sándor kánonok (Tapolca), dr. Csihák György a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke, Csoóri Sándor a Magyarok Világszövetségének elnöke, Dióssy László Veszprém Megyei Jogú Város Polgármestere, dr. Gedai István a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, dr. Gyulai Endre szeged—csanádi megyés püspök, Hajós Ferenc a Szlovén Köztársaság budapesti nagykövete, dr. Horváth Gyula a Zala Megyei Közgyűlés alelnöke, dr. Kolber István a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke, dr. Márfi Gyula a veszprémi egyházmegye érseke, dr. Mikó Jenő pozsonyi református püspök, DR. Pražák Richard egyetemi tanár (Brno), Sibak András Tapolca város polgármestere, Somogyi Győző festőművész (Salföld), dr. Stumpf István a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter, dr. Szita Károly Kaposvár Megyei Jogú Város polgármestere, Tüttő György pápai prelátus (London), prof. dr. Zachar József a történelemtudomány doktora, a Hadtörténeti Intézet, Levéltár és Múzeum tudományos főigazgató-helyettese.

*

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, mint rendező immáron tizennegyedszer hívja Találkozóra mindazokat, akiket érdekel a magyar őstörténet és kutatásának helyzete. A Találkozó célja, hogy a külföldön élő és a hazai szakembereket, valamint az érdeklődőket — akik a találkozón valamennyien, mint magánszemélyek vesznek részt —, összehozzuk, lehetőséget adjunk a nyílt vitára, amelynek során a nézetek barátságos keretek között formálódhatnak és terjedhetnek.

Az előadások a következő fő témák köré csoportosulnak:

- 1) a magyar őstörténet;
- 2) a magyar nyelv történelmi fejlődésének egyes állomásai;
- 3) a magyar koronázási jelvények;
- 4) adalékok az előző témákhoz, pl. a régészet, az embertan, a népművészet stb. tárgyköréből.

A TALÁLKOZÓ FŐ TÁRGYA:

SZENT ISTVÁN ÉS A MAGYAR ÁLLAMALAPÍTÁS

Tisztelettel kérjük a szakembereket, hogy jelentkezzenek előadásra, hozzászólásra. *Írásbeli jelentkezésüket*, mondanivalójuk rövid összefoglalását (max. 30 sor) és időtartamát (lehetőleg nem több mint 25 perc) szíveskedjenek a *titkárság* címére eljuttatni, ahol részletes felvilágosítás kapható. Szereplést kívánunk biztosítani a jelentkezés sorrendjében minden szakembernek, ha témakörében legalább egy tudományos munka nyilvános közlését igazolja és elismeri őstörténetünk több százból való összefonódásának lehetőségét. Hivatalos és munkanyelv a magyar, érvényes az Egyesület Házirendje.

A rendezők a meghirdetett ügyben személyüket, nézetüket és anyagi helyzetüket tekintve függetlenek és kézfogása nyújtják kezüket minden irányba. Sem személyi, sem politikai ügyekkel nem foglalkoznak, és csak a jelen meghívóban foglaltakért keznek, a résztvevőktől pedig elvárják, hogy a Találkozón a jelen meghívóban körvonalazott elveket tartsák tiszteletben. Az előadás szövegét — könyv formájában való kiadásra — a Találkozón készen le kell adni.

A résztvevők (előadók és vendégek) saját költségüket maguk fedezik, a szokásos biztosításokról maguk gondoskodnak. A kiegészítő rendezvények költségét mindenki maga fedezi. A Titkárság kívánságra gondoskodik szállásról és ellátásról.

SZÁLLÁS, ELLÁTÁS, KÖLTSÉGEK

Résztvételi díj nincs. A közös költségeket adományokból fedezzük. Szállás diákszállóban (kb. 500 Ft/nap), iskolai közös szálláson (kb. 200 Ft/nap), vendégszobákban (kb. 800 Ft/nap); egészségügyi papírt, szappant, vállfát, törülközőt hozni kell. Lehetőség van szállodai elhelyezésre is (kb. 4000 Ft/nap). Ezeket a feltételeket a rendezvény előtt és után is néhány nappal biztosítjuk. Kapható napi háromszori étkezés (kb. 500 Ft-os áron). Az igénybejelentést a jelentkezéssel együtt kérjük, fizetni a helyszínen kell a bejelentkezéskor. A szomszédos országokból érkezők jelentkezéskor kérhetnek írásban költségtérítést. Az ellátás kezdődik 1-jén ebéddel és végződik 8-án ebéddel.

A TALÁLKOZÓ HELYE: 8300 Tapolca, Városi Mozi, Fő tér 1. telefon: 87/321—853

A TALÁLKOZÓ IDEJE: 1999. augusztus 1. (vasárnap) — 8-ig (vasárnap).

A TITKÁRSÁG CÍME: Ungarisch Historischer Verein Zürich, CH-8047 Zürich, Postfach 502

A RENDEZVÉNY CÍME: 8300 Tapolca, Polgármesteri Hivatal, Hősök tere 15., Parapatics Tamás, Tel: 87/3321-444, fax. 87/322-496 e-mail: tapolca@c3.hu. honlap: www.c3.hu/~tapolca

JELENTKEZÉSI HATÁRIDŐ: 1999. május 31. Minden levélre válaszolunk, ha nemzetközi postai kuponnal van ellátva (minden postahivatalban kapható).

Tapolcára érkezve a Városi Moziban kell jelentkezni. Kezdés augusztus 1-jén (vasárnap) 09.00 órakor, befejezés augusztus 8-án (vasárnap) 13.00 órakor, naponta 9–13-ig valamint 20–22-ig.

*

Felkérjük a magyar szervezeteket, személyeket, lapokat, rádió és Tv adókat, hogy kezdeményezésünket támogassák, meghívónkat terjesszék. A költségek fedezésére adományokat szívesen fogadunk és azt igazoljuk. Az összeg az adójogszabályok szerint elszámolható. Átutalást az alábbi számlára kérjük „Östörténeti Találkozó” megjelöléssel: OTP Tapolca 11748052-15429348-00000000.

EZT A MEGHÍVÓT KÉRJÜK TOVÁBBÍTANI ÉRDEKLŐDŐKNEK,
A SAJTÓ, A RÁDIÓ ÉS A TELEVÍZIÓ RÉSZÉRE

Tapolca—Zürich, 1998. augusztus 16.

Dr. Csihák György
a ZMTE elnöke
(Zürich)

Prof. dr. Ferenczi István
(Kolozsvar)

Dr. Herényi István
(Budapest)

Dr. Uzsoki András
(Balatonfüred)

Sibak András
Tapolca város
polgármestere

FELHÍVÁS

Tisztelt Címzett!

Szeretettel hívjuk Egyesületünk VIII. Magyar Történelmi Iskolájába, 1999. augusztus 1—8. Tapolcára

AZ ISKOLA VÉDNÖKE

Claudio Caratsch Svájc magyarországi nagykövete, DR. Csapó József szenátor (Nagyvárad), Csere Sándor kanonok (Tapolca), dr. Csihák György a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke, Csoóri Sándor a Magyarok Világszövetségének elnöke, Dióssy László Veszprém Megyei Jogú Város Polgármestere, dr. Gedai István a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, dr. Gyulai Endre szeged—csanádi megyés püspök, Hajós Ferenc a Szlovén Köztársaság budapesti nagykövete, dr. Horváth Gyula a Zala Megyei Közgyűlés alelnöke, dr. Kolber István a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke, dr. Márfi Gyula a veszprémi egyházmegye érseke, dr. Mikó Jenő pozsonyi református püspök, DR. Pražák Richard egyetemi tanár (Brno), Sibak András Tapolca város polgármestere, Somogyi Győző festőművész (Salföld), dr. Stumpf István a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter, dr. Szita Károly Kaposvár Megyei Jogú Város polgármestere, Tüttő György pápai prelátus (London), prof. DR. Zachar József a történelemtudomány doktora, a Hadtörténeti Intézet, Levéltár és Múzeum tudományos főigazgató-helyettese.

ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

Az iskolába szívesen várunk minden jelentkezőt, aki tud magyarul és elmúlt 16 éves. Az Iskola szervezői és vezetői számolnak diákok, szakemberek és érdeklődők jelentkezésével. Az Iskola célja a magyar szempontú történelmi ismeretek tanítása, tisztán tudományos alapon, az egészséges nemzettudat elemzése és fejlesztése céljából. A résztvevők megismerkednek a magyar történelem tárgyában folytatott kutatások legújabb eredményeivel.

AZ ISKOLA TÁRGYA:

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS MAGYAR TÖRTÉNELMI KÖVETKEZMÉNYEI (1914—1921)

Az Egyesület politikamentes, vallási kérdésekben toleráns, svájci közhasznú intézmény, tevékenysége Magyarországon is adómentes. Tisztán tudományos szempontok alapján, tárgyilagosan kezeli a történelmi témákat. Az oktatók többsége az Egyesület tagja, valamennyien a magyar történelem jeles kutatói. Közreműködésükért díjazást nem kapnak, költségeiket maguk fedezik. Az Iskolát minden nyáron — részlegesen módosuló, kibővített tematikával — megismétljük. Az Iskola látogatásáról az Egyesület diplomát ad. Könyv, vagy tanszer vétele nem kötelező. Az Iskolák teljes előadási anyagát könyv formájában kiadjuk. Az iskolákhoz és a könyvek kiadásához a kulturális környezet valamin néhány alapítvány járul hozzá.

AZ ISKOLA SZÍNHELYE

H-8300 Tapolca, Fő tér 1. Városi Mozi. Telefon: 87/321-853. Helyi megbízottunk: Parapatics Tamás szervezési irodavezető, Polgármesteri Hivatal — Tapolca, Hősök tere 15. Tel: 87/321-444, fax. 87/322-496 e-mail: tapolca@c3.hu, honlap: www.c3.hu/~tapolca

Az Iskola vezetése Az Egyesület magyarországi és külföldi szakemberek kezében van.

NAPIREND

Kezdd augusztus 1-jén, vasárnap 09.00 órakor, naponta 14.00–18.00 óra között előadás, illetve az előadások megbeszélése. Az Iskola augusztus 8-án délután zárul. A szervezők változatos, szabadon választható kulturális elfoglaltságról is gondoskodnak, amelyek esetleges költségeit mindenki maga fedezi. Hangszerét, aki tudja, hozza magával. Részletes műsort a helyszínen bocsátunk rendelkezésre. Délelőttönként jelen lehet lenni az Egyesület Östörténeti Találkozásán.

JELENTKEZÉS

Aki az Iskolán részt kíván venni, az szíveskedjék legkésőbb 1999. május 31-ig, az előírt adatok közlésével, írásban jelentkezni a Polgármester Hivatal címén. Az Iskolát csak jegyzékünkbe felvett résztvevők látogathatják. Bejegyzés az előzetes írásbeli jelentkezés alapján, 1999. augusztus 1-jén 09.00–10.00-ig a helyszínen. Minden levélre válaszolunk, ha nemzetközi postai kuponnal van ellátva (minden postahivatalban kapható, kivétel Románia és Kárpátalja). Tapolcára érkezve jelentkezés a Városi Moziban.

SZÁLLÁS, ELLÁTÁS, KÖLTSÉGEK

Sem részvételi díj, sem tandíj nincs. A közös költségeket adományokból fedezzük. Szállás diákszállóban (kb. 500 Ft/nap), iskolai közös szálláson (kb. 200 Ft/nap), vendégszobákban (kb. 800 Ft/nap); egészségügyi papírt, szappant, vállfát, törülközőt hozni kell. Lehetőség van szállodai elhelyezésre is (kb. 4000 Ft/nap). Ezeket a feltételeket a rendezvény előtt és után is néhány nappal biztosítjuk. A fiatalabb résztvevők mellé kérésre idősebb kísért adhatunk. Kapható napi háromszori étkezés (kb. 500 Ft-os áron). A közölt árak változhatnak. Az igénybejelentést a jelentkezéssel együtt kérjük, fizetni a helyszínen kell a bejelentkezéskor. A szomszédos országokból érkezők jelentkezésükkor kérhetnek írásban költségtérítést. Az ellátás kezdődik 1-jén ebéddel és végződik 8-án ebéddel.

UTAZÁS

Utazás egyénileg történi. A vonatok Budapest Déli pályaudvarról indulnak Tapolcára, a jegy ára II. osztályon kb. 1000 Ft. A MÁV 50%-os kedvezményt biztosít. Több buszjárat is indul Tapolcára a budapesti Erzsébet téri (Engels tér) buszpályaudvarról, 1070 Ft. Tapolca város a Balatontól 15 km-re van, a fürdőhelyre busz közlekedik. A városban termálvízű strand van. Betegség és baleseti biztosításról mindenki maga kell, hogy gondoskodjék. A szomszédos országból jövő érdeklődők anyagi támogatásért forduljanak testvérmegyéjükhöz, testvérvárosukhoz vagy alapítványokhoz. Az Iskola költségeinek fedezésére adományokat szívesen fogadunk és azt igazoljuk. Az összeg az adójogszabályok szerint elszámolható. Átutalást az alábbi számlára kérjük ÖSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ megjelöléssel: OTP Tapolca 11748052-15429348-00000000

EZT A MEGHÍVÓT KÉRJÜK TOVÁBBÍTANI ÉRDEKLŐDŐKNEK,
A SAJTÓ, A RÁDIÓ ÉS A TELEVÍZIÓ RÉSZÉRE

Tapolca–Zürich, 1998. augusztus 16.

Dr. Csihák György
ZMTE elnöke

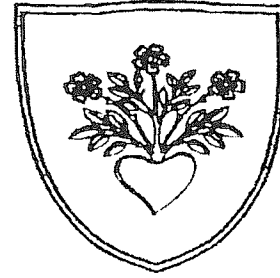
Dr. Szádeczky-Kardoss Irma
a történelemtudomány
kandidátusa

Dr. Pandula Attila
az Iskolavezetőség elnöke

Sibak András
Tapolca város
polgármestere

FELHÍVÁS

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET HETEDIK (CSIKSZEREDAI) ÖVEZETI TÖRTÉNÉS- TALÁLKOZÓJÁRA

IDŐPONT: 1999. május 19–21.

HELYE: Csikszereda, Márton Áron Gimnázium, Cosbuc u. 80.

RENDEZŐ: Csikszereda Önkormányzat, Csikszeredai RMDSZ Városi Szervezete és a ZMTE

FŐVÉDNÖK: dr. Csedő Csaba István, Csikszereda polgármestere; Sántha Pál Vilmos a csikszeredai RMDSZ elnöke.

VÉDNÖK: dr. Balázs Lajos tanár, a néprajztudomány doktora; Beder Tibor, Hargita megye főtanfelügyelője; dr. Csihák György, a ZMTE elnöke; Lászlófi Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke.

TÁRGY:

DÉLKELET KÁRPÁT-MEDENCE TÖRTÉNELME, RÉGÉSZETE, NÉPRAJZA, MŰVÉSZETE

Előadóként részt vehet bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc. Mivel az előadásokat igyekszünk könyvben megjelentetni, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az Egyesület és a szerzők közös tulajdona.

JELENTKEZÉS

1998. április 30-ig Csikszereda Polgármesteri Hivatalban, Ro-4100 Miercurea-Ciuc, Vártér 1 szám, Kovács Imre kulturális referens (telefon: 0040/66/115-121, 171-137; fax: 171-165) vagy a ZMTE Zürichi címén: UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH CH-8047, Postfach 502. A jelentkezésnek tartalmaznia kell az előadás címét, időtartamát, 20 soros összefoglalóját, valamint eddigi közlésre való utalást. Aki nem kap április 30-ig elutasító választ, az a találkozón előadhat a kért időpontban.

HIVATALOS ÉS MUNKANYELV A MAGYAR.

Résztvételi díj nincs, de minden résztvevő fedezi saját költségeit.

KÖLTSÉGEK

Szállás ára naponta, személyenként 3 USA dollárnak megfelelő lej. Étkezés (reggeli, ebéd, vacsora) személyenként naponta 5 USA dollárnak megfelelő lej.

Fizetés a helyszínen, érkezéskor, előre. Támogatásért való folyamodás lehetősége adott a fővédnökökhöz, 1999. április 30-ig. Jelentkezéskor rendelni kell: szállást és étkezést a teljes időtartamra. Az ellátás kezdete 1999. május 18. vacsorával, vége 1999. május 21. reggelivel. Érkezéskor jelentkezés a Találkozó helyszínén. Ezekkel a feltételekkel a szolgáltatások (szállás, étkezés) a találkozó előtt és után 1-2 nappal is igényelhetők.

A rendezvényre külön busz indul Budapesten át Tapolcáról. Érdeklődés és jelentkezés: Németh József H-8300 Tapolca. Béke u. 16. Telefon: 87/323-350 privát.

NAPIREND

Kezdes május 19-én 9 órakor, zárás május 21-én 9 órakor. Ezt követően részt lehet venni a csiksomlyói búcsún, május 22-én. Részletes műsor a helyszínen. A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes.

Minden érdeklődőt — saját költségére — szeretettel vár a Rendezőség. Aki a rendezvényre Csikszeredába érkezik, szíveskedjék tájékoztatásért a Polgármesteri Hivatalban jelentkezni.

Csikszereda — Zürich, 1998. május 21.

Dr. Csedő Csaba István
Csikszereda polgármestere

Sántha Pál Vilmos
RMDSZ csikszeredai elnöke

Dr. Csihák György
ZMTE elnöke

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓKON RÉSZTVEVŐK SZÁMA

Helyszín		Magyarországról				Más államokból				Összesen				Előadások száma	
		szakember	vendég	összesen	ebből ingyen	szakember	vendég	összesen	ebből ingyen	szakember	vendég	összesen	ebből ingyen	személyesen	beküldve
Benidorm	1986	4	1	5	3	9	4	13	—	13	5	18	3	15	3
Zürich	1987	8	5	13	8	13	22	35	—	21	27	48	8	35	3
London	1988	20	14	34	23	19	28	39	1	39	42	81	24	56	13
Felsőőr	1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg	1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen	1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	17	32	8
Szentendre	1992	21	52	73	—	10	8	18	—	31	60	91	—	23	4
Kaposvár	1993	11	84	95	—	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca	1994	24	31	55	—	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca	1995	18	104	122	—	8	35	43	1	26	139	165	1	18	4
Tapolca	1996	12	121	133	—	13	32	55	2	25	153	188	2	15	2
Tapolca	1997	28	136	164	1	19	81	100	12	47	217	264	13	19	—
Tapolca	1998	11	67	78	1	15	153	168	1	26	220	246	2	19	3
Tapolca	1999	14	126	140	1	25	124	149	134	39	250	289	135	22	8
Felsőőr	2000	9	5	14	1	13	20	33	—	21	26	47	1	14	6

ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALÁLKOZÓK

Helyszín		Előadások száma		Résztevők száma				
		személyesen	beküldve	szakember	vendég	világrész	ország	30 év alattiak %-ban
Székelyudvarhely—Hofmart	1994. május	10	6	24	214	2	6	78
Komárom	1994. szeptember	14	—	23	133	1	5	65
Csikszereda—Szeklerburg	1995. június	22	5	25	112	3	7	71
Székelyudvarhely—Hofmart	1996. május	9	1	16	151	3	7	42
Csikszereda—Szeklerburg	1997. május	12	—	21	84	1	5	38
Csikszereda—Szeklerburg	1998. május	15	1	18	270	2	5	82
Csikszereda—Szeklerburg	1999. május	18	2	16	62	2	6	35
Decs	2000. április	22	3	24	231	2	4	62
Rozsnyó—Rosenau	2000. június	19	1	27	111	2	5	39

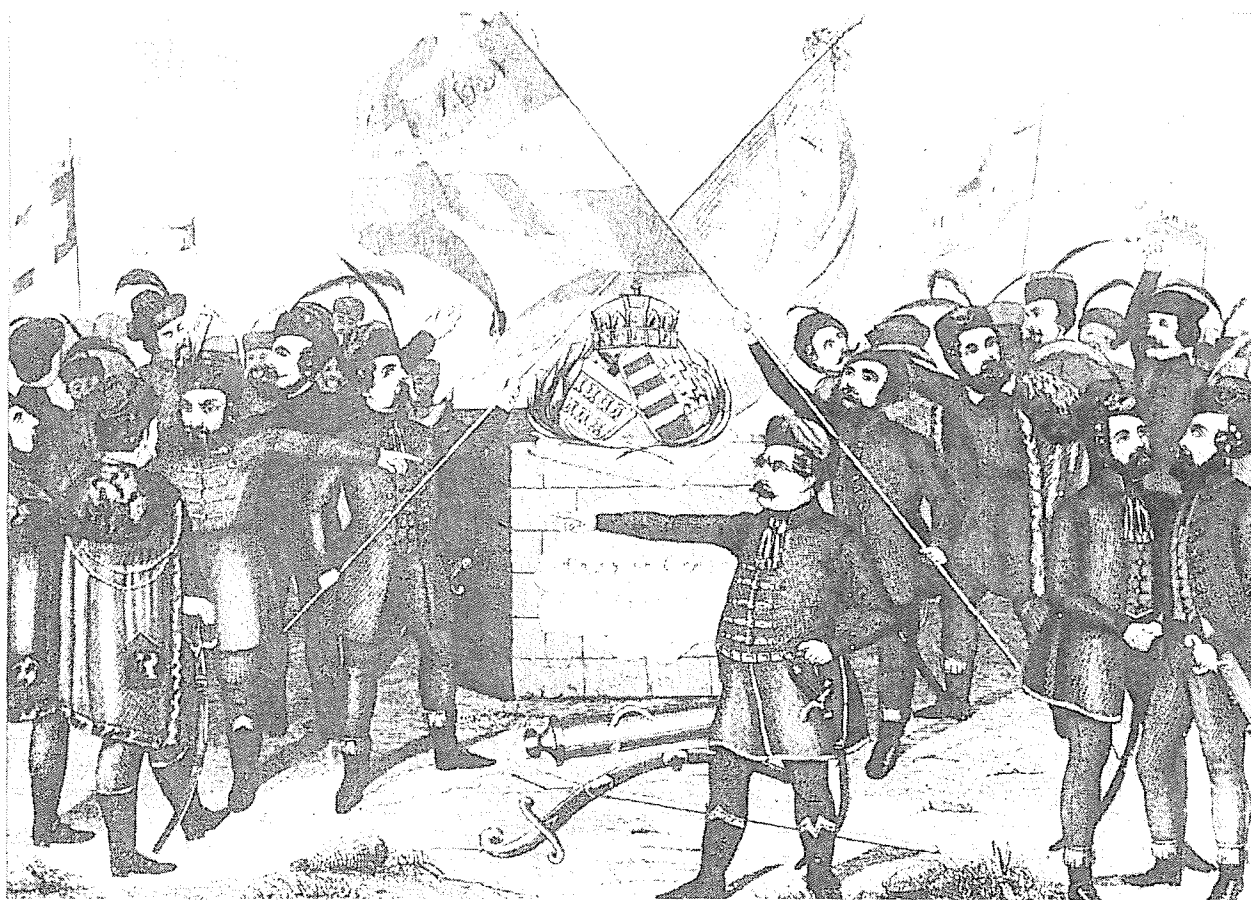

A MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁN RÉSZTVEVŐK SZÁMA ORSZÁGONKÉNT

Ország	Szeged 1992	Tab 1993	Tapolca 1994	Tapolca 1995	Tapolca 1996	Tapolca 1997	Tapolca 1998			Tapolca 1999			Felsőőr 2000		
							rész- vevő	oktató	összes	rész- vevő	oktató	összes	rész- vevő	oktató	összes
Anglia	1	—	—	—	4	6	3	—	3	2	—	2	—	1	1
Ausztrália	1	1	1	1	2	6	—	—	—	1	—	1	2	1	3
Ausztria	2	2	2	—	4	2	—	—	—	—	1	1	10	2	12
Csehország	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dánia	—	—	—	1	2	2	2	—	2	1	—	1	1	—	1
Jugoszlávia	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—
Kanada	1	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Kína	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lengyelország	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Magyarország	58	53	20	38	54	111	74	18	92	83	12	95	6	9	15
Németország	6	—	1	4	7	6	6	—	6	3	1	4	2	—	2
Olaszország	1	1	—	2	2	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Románia	20	14	36	22	50	44	45	—	45	54	3	57	—	2	2
Svájc	5	2	2	2	4	5	—	1	1	—	1	1	1	1	2
Svédország	—	1	1	4	1	3	2	—	2	1	—	1	—	—	—
Szeged	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szlovákia	23	29	51	21	19	28	14	—	14	60	1	61	3	2	5
Szlovénia	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tab	—	65	—	1	—	—	4	—	4	4	—	4	—	—	—
Tapolca	—	—	68	82	70	72	75	1	76	41	—	41	1	—	1
Thaiföld	—	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	1	—	1	1
Ukrajna	—	1	—	2	3	3	—	—	—	14	1	15	—	—	—
USA	3	3	1	—	—	—	—	—	—	3	—	3	—	1	1
Összesen	124	178	184	186	225	298	225	21	246	268	21	289	26	21	47

A MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁN RÉSZTVEVŐK SZÁMA

Helyszín		Összesen			Ebből oktató			Az összesen %-ában		Elhangzott előadások száma
		fő	világ- részből	ország- ból	fő	világ- részből	ország- ból	nők	30 éven aluliak	
Szeged	1992	124	3	11	20	3	7	61	72	24
Tab	1993	178	4	13	28	4	7	65	66	41
Tapolca	1994	184	4	10	19	4	6	58	78	23
Tapolca	1995	186	2	12	12	2	7	38	70	10
Tapolca	1996	225	4	15	16	1	4	67	72	15
Tapolca	1997	298	3	15	18	1	5	57	79	16
Tapolca	1998	246	3	9	21	2	3	69	81	16
Tapolca	1999	289	4	13	21	1	6	62	68	23
Felsőőr	2000	47	4	12	21	4	12	26	15	20

Unió Erdéllyel. Korabeli allegorikus ábrázolás

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁI

- 1) SZEGED, 1992. augusztus 23—29.
Szervező: Fejes Pál
A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET-KUTATÁS ÉS ÍROTT FORRÁSAI, NEMZETI SZIMBÓLUMAINK
ISBN 963 8465 00X
- 2) TAB, 1993. augusztus 15—21.
Szervező: Darai Lajos
A TÖRTÉNELEMKUTATÁS MÓDSZERTANA, MAGYAR ŐSTÖRTÉNET, MAGYAR ŐSMŰVELTSÉG.
MŰVELTSÉGÜNK KELETI KAPCSOLATAI, KÖZÉPKORI ÉS ÚJKORI TÖRTÉNELMÜNK
ISBN 963 04 44135
- 3) TAPOLCA, 1994. augusztus 13—20.
Szervező: Pandula Attila
HELYÜNK ÉS SZEREPÜNK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN, KÖZÉP-DUNÁNTÚL, VESZPRÉM MEGYE,
BALATON-FELVIDÉK
ISBN 963 85 274 12
- 4) TAPOLCA, 1995. augusztus 13—20.
Szervező: Pandula Attila
A KÁRPÁT-MEDENCE NÉPEI
ISBN 963 85274 8 X
- 5) TAPOLCA, 1996. augusztus 11—18.
Szervező: Pandula Attila
A KERESZTÉNY EGYHÁZAK ÉS TÖRTÉNELMI SZEREPÜK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN
ISBN 963 85684 1 0
- 6) TAPOLCA, 1997. augusztus 10—17.
Szervező: Pandula Attila
A NEMZETÁLLAMTÓL AZ ÖVEZETEK EURÓPÁJÁBA A 20. SZÁZADBAN
(Megjelentetésére nem került pénz)
- 7) TAPOLCA, 1998. augusztus 9—16.
Szervező: Pandula Attila
AZ 1848—1849-ES MAGYARORSZÁGI POLGÁRI FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC
- 8) TAPOLCA, 1999. augusztus 1—8.
Szervező: Pandula Attila
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS MAGYAR TÖRTÉNELMI KÖVETKEZMÉNYEI (1914—1921)
(Megjelentetésére nem került pénz)
- 9) FELSŐÖR—OBERWART, 2000. augusztus 6—8.
Szervező: Pandula Attila
AZ 1930-AS ÉVEK MAGYAR MŰVELTSÉGE
(Megjelentetésére nem került pénz)
- 10) SZENTENDRE, 2001. augusztus 5—12
Szervező: Pandula Attila
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉS TÖRTÉNELMI KÖVETKEZMÉNYEI
MAGYARORSZÁG SZEMPONTJÁBÓL (1939—1949)

A ZÜRICH MARGAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET EDDIG MEGJELENT KIADVÁNYAI

- 1) **Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai** (153 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1
- 2) **A Második (Zürichi), Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai** (140 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2
- 3) **Magyarok Őstörténete**. Összefoglaló áttekintés (48 oldal). Írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége. Zürich—Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3
- 4) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szegedi) Magyar Történelmi Iskolájának előadásai és iratai** (275 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Zürich, 1993 ISBN 963 84 65 00 X
- 5) **Magyar Történelmi Tanulmányok 1.** (133 oldal). Kiegészítő tanulmányok a Tabi Iskola előadásaihoz. Zürich, 1993. ISBN 1217 4629
- 6) **Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve** (91 oldal). Összefoglaló áttekintés. Budapest, 1990. ISSN 963 02 8925 3
- 7) **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. Magyar Történelmi Tanulmányok 2.** (119. oldal). Budapest—Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8
- 8) **Képeslapok magyar történelmi motívumokkal**. 8 különféle, szimpla és dupla
- 9) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai** (416 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5 10
- 10) **Die Frühgeschichte der Ungarn**. Zusammenfassung (Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich, 54 Seiten). Zürich—Budapest, 1994 ISBN 963 85 274 4 7
- 11) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskolája előadásai és iratai** (224 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 1994. ISBN 963 85 274 12
- 12) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történésztalálkozó előadásai és iratai** (180 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0
- 13) **Csihák György: Beszélgetés a népemmel a hazánkról** (64 oldal). Budapest—Zürich, 1995. ISBN 963 85274 5 5
- 14) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történésztalálkozó előadásai és iratai** (152 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Komárom—Komárno—Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9
- 15) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai** (143 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2
- 16) **Csihák György: Ex Oriente Lux** (250 oldal). Tanulmány a magyar múltról, jelenről és jövőről. Budapest—Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1
- 17) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai** (258 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X
- 18) **Germann, Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum** (mit Farbbildern). **A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei** (kétnyelvű kiadvány színes képekkel). Bern—Budapest, 1996. ISBN 963 85274 9 8

- 19) **Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnoszociológiába** (152 oldal). Budapest—Zürich, 1996. ISBN 963 85 684 0 2
- 20) **Honfoglalásunk és előzményei.** A Tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai (173 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. 10 oldal angol, magyar, német, francia és orosz nyelvű őstörténeti fogalmak. **Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében.** Az Ötödik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. (110 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0
- 21) **Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete** (151 oldal). Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (Közösen a Szabadtér Kiadóval)
- 22) **Csuhák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról** (102 oldal). Budapest—Zürich 1999
- 23) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvári) Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai** (140 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9
- 24) **Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság** (118 oldal). Az előadások Szövege St. Gallen—Budapest, 1999. Kétnyelvű kiadvány a Magyar Nemzeti Múzeumban 1998-ban rendezett „Die Kultur der Abtei Sankt Gallen” című kiállítás alkalmával, az ELTE-n rendezett nemzetközi konferencia előadásai. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen a St. Galleni Apátsági Levéltárral)
- 25) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai** (188 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 1999. ISBN 963 85684 5 3
- 26) **Csuhák György: A magyar nemzet múltja ♣ Szent István király életműve és a magyar államalapítás ♣ A bambergi lovas ♣ Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma ♣ Magyar — nép — kisebbség.** Budapest—Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1
- 27) **Fünfehnjähre UHVZ. A ZMTE tizenöt éves 1985—1999.** Zürich—Budapest, 1999. ISBN 963 85684
- 28) **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II.** (200 oldal). Budapest—Zürich 1999. ISBN 963 85684 4 5
- 29) **Csuhák György: A Dunhuang barlangképei és a Sándor agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről** (64 oldal). Budapest—Zürich, 2000. ISBN 96385684 8 8
- 30) **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történésztalálkozói 1955—1999 előadása és iratai** (312 oldal). Az előadók szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest—Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6
- 31) **A honfoglalás és az 1848—1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenharmadik Magyar Őstörténeti Találkozója és a Hetedik Magyar Történeti Iskola előadásai és iratai (323 oldal). Tapolca 1998. Budapest—Zürich, 2000. ISBN 963 86 100 0 X

Rózsa Sándor és szabadesapata

ELŐKÉSZÜLETBEN

- 1) A sárközi és a rozsnói övezeti történeştalálkozó előadásai és iratai
- 2) Három magyar történelmi iskola előadásai és vitairatai
- 3) Hat magyar őstörténeti találkozó előadásai és vitairatai

KIADVÁNYAINK MEGTALÁLHATÓK MINDEN NAGYOBB
MAGYARORSZÁGI KÖNYVTÁRBAN ÉS
TOVÁBBI 70 ORSZÁG 156 KÖNYVTÁRÁBAN, TEHÁT MINDENÜTT,
AHOL MAGYAROK ÉLNEK VAGY TANULNAK

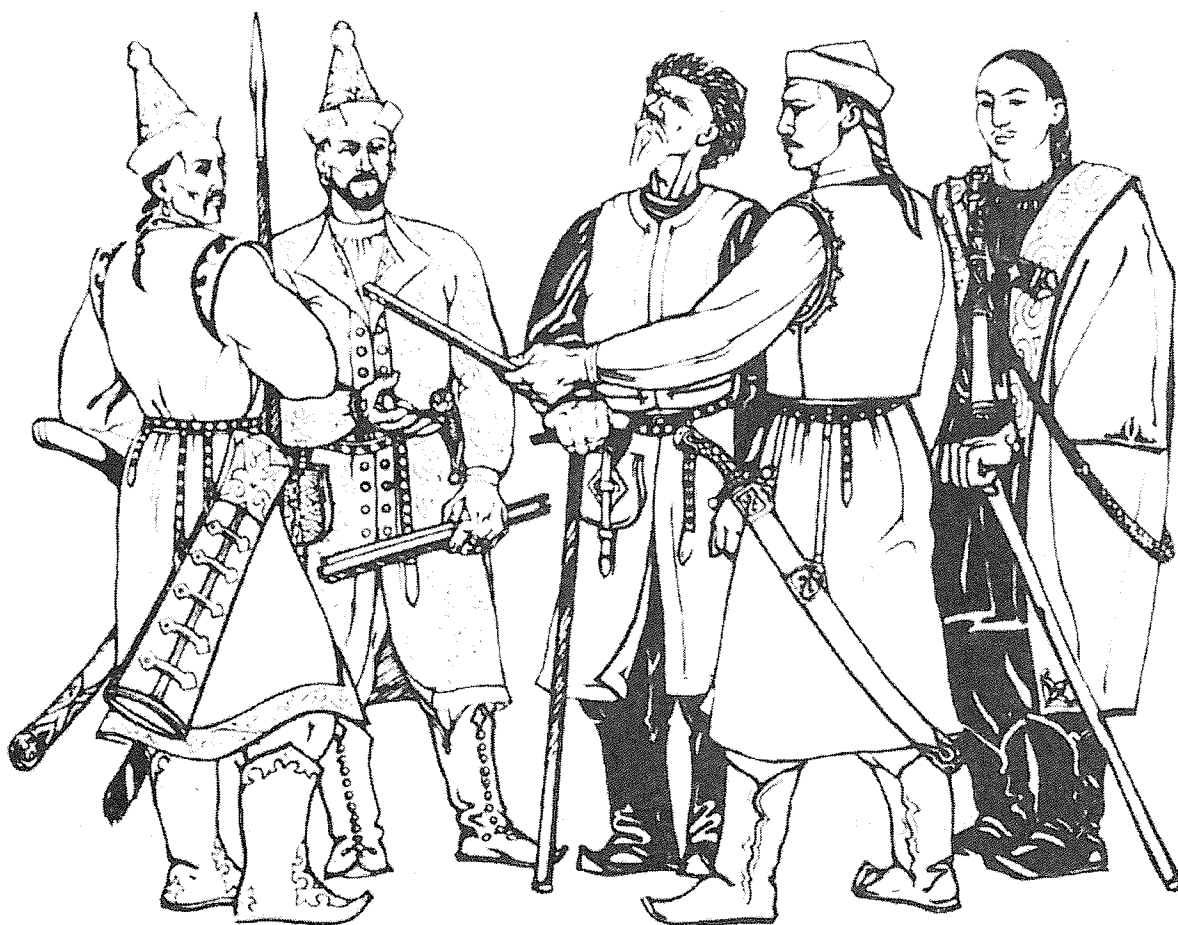
Egyes példányok megrendelhetők

H-8660 Tab, Városi Könyvtár

Ady Endre utca 5.

Telefon/fax: 00-36-84-320-453

Email: bookstab@matavnet.hu

A honfoglaló magyarok öltözete

**A TIZENEGYEDIK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ ÉS
ÖTÖDIK MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLA ELŐADÁSAI ÉS IRATAI,
TAPOLCA, 1996. ISBN 963 85684 1 0**

TARTALOMJEGYZÉK

Fejes Pál (Szeged)	A milleszázéves évében, 1996-ban a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által rendezett Magyar Őstörténeti Találkozó és Magyar Történelmi Iskola elé	6
Csihák György (Zürich)	Előszó	7

I. kötet

HONFOGLALÁSUNK ÉS ELŐZMÉNYEI

Az őstörténeti találkozók előadásainak teljes szövege

Csihák György (Zürich)	Őstörténetünkről	11
Nagy Ákos (Adelaide)	A vércsoportok jelentősége a magyar őstörténet genetikai kutatásában	17
Henkey Gyula (Kecskemét)	Az embertan és a magyar nép származása	33
Fejes Pál (Szeged)	A „szólétra-elv”: a fordítás általánosítása	37
Fejes Pál (Szeged)	A történelmi idő és a „szólétra-elv”	42
Csajághy György (Pécs)	A magyar népzene ősrétegéről és néhány ősi hangszerünkről	50
Cey-Bert R. Gyula (Bangkok)	A honfoglalás kori magyar fejedelmi konyha	67
Dani D. Pál (London)	Népneveink tanulsága hagyományaink és jogszokásaink tükrében	76
Lekli Béla (Budapest)	Togora (Ottorogorra). A szkítiai őshaza másik folyója	80
Lukács József (Kassa)	Hernád-menti avarság III.	84
Költő László (Kaposvár)	A VIII—X. századi kontinuitás kérdései a vörsi VIII—X. századi temető kapcsán	98
Tomka Péter (Győr)	A IX. század régészete és a magyar ethnogenezis	104
Fodor István (Budapest)	Európai létünk kezdete	108
Herényi István (Budapest)	A honfoglalás előtt a magyarokhoz csatlakozott törzsek, törzstörzsek (etnikumok)	114
Nagy Kálmán (Budakeszi)	A honfoglalás hadtörténete (895—900)	116
Juba Ferenc (Bécs)	Honvisszafoglalásunk 1100. éve és tengeri vonatkozásai	138
Szegfű László (Szeged)	A kárpát-medencei „szlávok” különös tekintettel Megalé Moráviára	142
Tóth István (Szeged)	Szlávok, szlovákok	149
Szabó László (Szolnok)	A jászok etnikai története	151
Henkey Gyula—Szabó László	A kunok etnikai története	156
Kováts Zoltán (Szeged)	A románok	164
Takács József (Tiba)	Verecke és Európa	169
Takács József (Tiba)	Nem tudom, nem értem	171
	Őstörténeti meghatározások: magyarul	174
	angolul	176
	franciául	178
	németül	180
	oroszul	182

II. kötet

KERESZTÉNY EGYHÁZAK ÉS TÖRTÉNELMI SZEREPÜK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

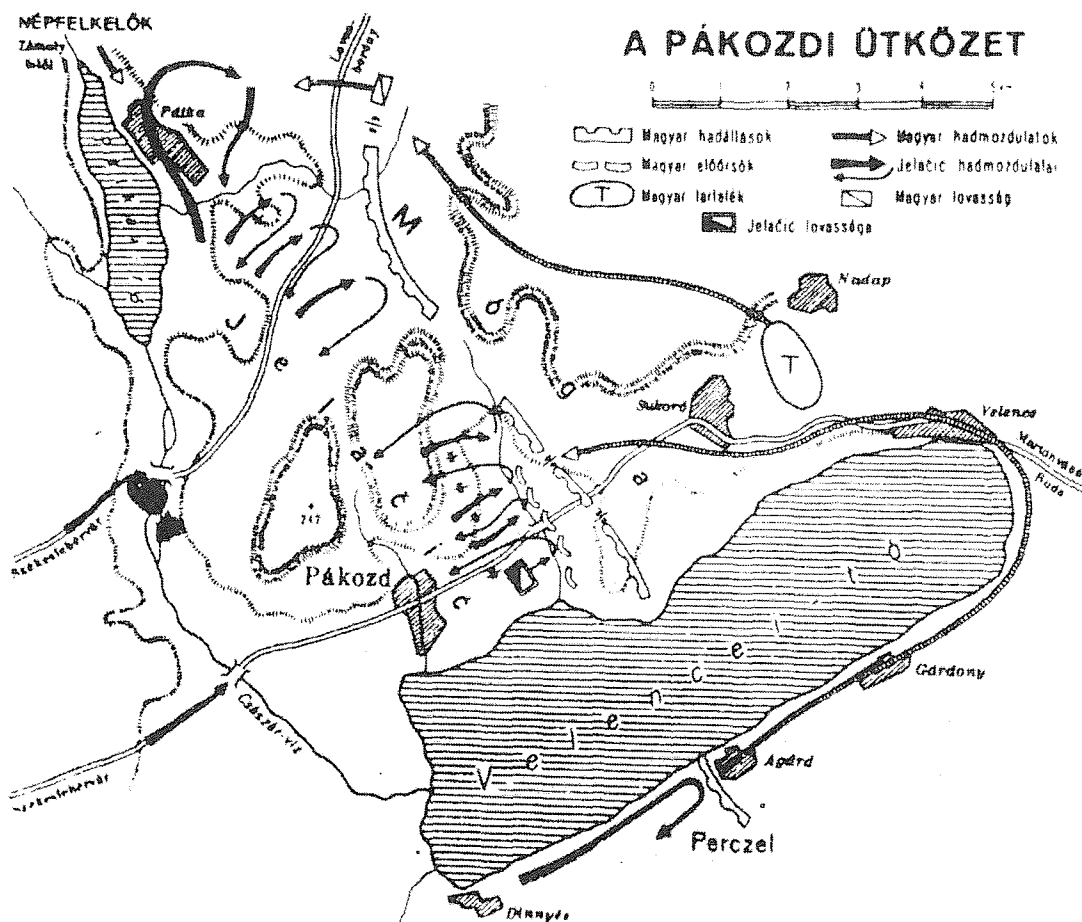
A történelmi iskola előadásainak teljes szövege

Sándor Bálint (Torockószentgyörgy)	Letűnt évek után... Márton Áron püspök emlékére (vers)	187
Sándor Bálint	A Székelykő (vers)	188
Darai Lajos (Kápolnásnyék)	Bevezetés a magyar vallástörténetbe	189
Rókusfalvy Pál (Budapest)	Keresztény magyarságtudatunk és európaiságunk	197

Csuhák György (Zürich)	I. István király életműve és a magyar államalapítás	204
Rajczy Pál (Ügöd)	Boldog Gizella királyné	215
Pražák Richard (Brno)	Mór püspök legendája szent Zoerard és szent Benedek remetéről	222
Kovács Imre Endre (Csorna)	A premontrei rend szerepe és kulturális tevékenysége Magyarországon	229
Magyar István Lénárd (Budapest)	A bolgár ferencesek erdélyi történetírói működése	236
Rainer Pál (Veszprém)	Szentkirályszabadja középkori plébániája (az 1993-as ásatás)	240
Pandula Attila (Budapest)	Káptalani jelvények Magyarországon	246
Kovács Zoltán (Szeged)	A kálvini reformáció	253
Csámpai Ottó (Pozsony)	Nyitra-vidéke társadalmi rétegződésének megnyilvánulásai a szakrális rétegekben	258

FÜGGELÉK

Magyar Bálint levele	264
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története XI	265
A rendezvény jegyzőkönyve	267
Az őstörténeti találkozó előadásainak tartalmi kivonata	268
Nyilatkozat	273
Házirend	273
A XI. Magyar Östörténeti Találkozó műsora	274
Az V. Magyar Történelmi Iskola műsora	276
Meghívó	279
Felhívás	280
Statisztikák	281

A TIZENKETTEDIK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ ÉS HATODIK MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLA ELŐADÁSAI ÉS IRATAI TAPOLCA, 1997

TARTALOM

AVAROK — ONUGOROK — MAGYAROK

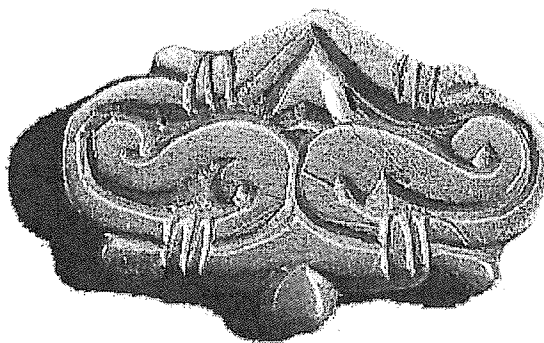
Az őstörténeti találkozó előadásainak teljes szövege

Csihák György (Zürich)	A magyar nemzet múltja
Henkey Gyula (Kecskemét)	Dunántúli magyarok etnikai embertani képe
Meskó Lajos (Chicago)	Zombor neve
Lukács József (Kassa)	Hernád-menti avarok IV.
Timaru-Kast Sándor (Ingelheim)	A kelta-magyarok
Szekeres István (Budakalász)	A „Hung-fan”- és legősibb (ismert) népnévünk
Szekeres István (Budakalász)	Az (uráli) Ibrit-parti sziklarajzok
Csajághy György (Pécs)	Ősi fúvós hangszerünk: a tárogató síp
Mailáth István (Rio de Janeiro)	Az avarok örökösei
Takács József (Tiba)	Tévedések, téveszmék és az igazság
Takács József (Tiba)	Gyermekkorom foszlányai

A NEMZETÁLLAMOKTÓL AZ ÖVEZETEK EURÓPÁJÁBA A 20. SZÁZADBAN

A történelmi iskola előadásainak teljes szövege

Csihák György (Zürich)	Övezetek Európája — a kisállamok jövője
Csihák György (Zürich)	Közép-Európa útja az övezetek Európájába
Henkey Gyula (Kecskemét)	Közép-Európa népeinek etnikai embertani képe
Diószegi István (Budapest)	A külpolitika integráló szerepe az Osztrák—Magyar Monarchiában
Diószegi István (Budapest)	Gazdasági egyeztetési tervek a Duna-medencében az 1929—1933-as világ- válság időszakában
Hamberger Judit (Budapest)	A csehek és a szlovákok a magyarokról és Közép-Európáról
Szilágyi Imre (Budapest)	A szlovénok a magyarokról és Közép-Európáról
Juba Ferenc (Bécs)	A magyarság adriai és tengeremléki nyomai
Csámpai Ottó (Pozsony)	Barangolás az alapfogalmak bűvkörében. (Adalékok a nemzet és más et- nikai közösségek szociológiai jellemzéséhez)
Gereben Ferenc (Budapest)	A kisebbségi magyar társadalmak értékszemplélete
Dani bá’:	Tökéletes honfitársam
Sántha P. Vilmos (Csikszereda)	A Székelyföld önigazgatási törekvésének történelmi háttere
Csapó I. József (Nagyvárad)	A Székelyföld autonómiai tervezete
Függelék	

HUNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

Magyar Östörténeti Találkozó Tiskársága

Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn

association Historique Hongroise, Zurich
società Storica Ungherese, Zurigo
Hungarian Historical Society of Zurich
asociación Histórica Húngara de Zurigo

Budapest

Beil. F. Mell.

lapirolati cím:
r. Sárkány Kálmáné
H-1053 Budapest
lapnövelde u. 3.
Telefon: 0036/1/2667349

MEGHÍVÓ

1998

Nyilvános előadás 1998-ban minden hónap utolsó előtti csütörtökjén

Kezdet: pontosan 17 óra

Belepes díjtalan

Az előadást vita követi

Hely: H-1051 Budapest, V. Arany János u. 10. Telefon: 111 2248

(Arany János Ifjúsági Klub I. emelet)

Előadás	Elnök
anuár 22. Lukács József régész, Kassa, ZMTE <i>Avar temetők Kassától délre (diavetítéssel)</i>	Szekeres István, írástörténész, Budakalász, ZMTE
ebruár 19. dr. Szádeczky-Kardoss Irna a történelemtudomány kandidátusa, Budapest <i>Jogrendszerünk őstörténeti gyökerei (írásvetítéssel)</i>	dr. Uzsocki András ny. múzeumigazgató Balatonfüred, ZMTE
lárcius 19. dr. Csihak György, a ZMTE elnöke, Zürich, ZMTE <i>A magyar nemzet múltja (írásvetítéssel)</i>	dr. Darai Lajos a történelemtudomány kandidátusa (Kápolnásnyék), ZMTE
prilis 23. Prof. dr. vitéz Ferenczi István ny. egyetemi tanár, a pécsi egyetem díszdoktora, Kolozsvár, ZMTE <i>A nagyfejedelemségkori kelet-magyarországi határvédelem kérdéseiről</i>	dr. Herényi István a történelemtudomány kandidátusa, Budapest, ZMTE
ájus 21. dr. Csámpai Ottó a szociológiatudomány kandidátusa, a nagyszombati egyetem h. tanszékvezetője <i>A nemzetudat problémái a felvidéki magyarság körében (írásvetítéssel)</i>	dr. Beóthy György történész Budapest, ZMTE

A ZMTE HATODIK (CSIKSZEREDA) ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALALKOZÓJA

Csikszereda. 1998. május 14-17. Jelentkezési határidő: 1998. április 30.

ünius 18.	DR. Diószegi István a történelemtudomány doktora, egyetemi tanár (ELTE), Budapest <i>A külpolitika integráló szerepe az Osztrák-Magyar Monarchiában</i>	dr. Pandula Attila ELTE adjunktus Budapest, ZMTE
-----------	---	---

A ZMTE TIZENHARMADIK MAGYAR ÖSTÖRTÉNETI TALÁLKOZTÓJA és
HETEDIK MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁJA: Tapolca, 1998 augusztus 09-16.
Jelentkezési határidő mindkét rendezvényre: 1998. május 31.

Szeptember 17.	dr. Uzsocki András ny. múzeumigazgató, Balatonfüred, ZMTE <i>A 997. évi veszprémi csata jelenősége István fejedelem számára</i>	Nagy Kálmán hadtörténész, Budakeszi, ZMTE
Öktober 22.	Lábod László, volt c. államtitkár, Budapest, ZMTE <i>A nemzetközi rendszer és Európa a hidegháborútól, napjainkig</i>	dr. Csihak György, a ZMTE elnöke Zürich, ZMTE
November 20.	Egyesületi ünnepség. Belépes csak meghívóval	

degegysz: Háznagy: Dr. Darai Lajos, Lányi Ernő, Bergou Jánosné
ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
ZMTE = a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja

certificates for the conferences on the Early and Medieval History of the Hungarians
certificats pour les réunions traitant l'histoire ancienne et médiévale hongroise

Segreteria della nazione per la storia antica ed alto-medievale degli Ungaresi
Secretaria para la nazione de historia antigua y medieval de los Húngaros

Genève 12. 5. 98

Nyergő

Füls

TORISCHER VERE

UNGARISCH HIS

IN ZÜRICH

INFO

**Ungarisch Historischer Verein Zürich
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület**

Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn
Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága
CH-8047 Zürich, Postfach 502
Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1
(nur über Post/csak postán)

Präsident/Elnök: Dr. György J. Csihák
Telefon: 0043/3352/31872

Öffentliche Vorträge
am zweiten Dienstag jeden Monats um 19 Uhr
CH-8047 Zürich, Winterthurerstrasse 135. Telefon: 0041/1/3623303

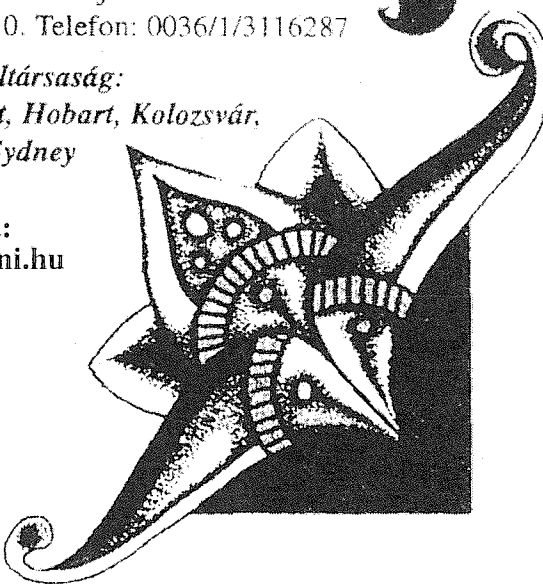
Gemeinnütziger Verein. Svájci Közérdekű Egyesület

Kapcsolati cím Magyarországon
Dr. Sárkány Kálmánné
H-1053 Budapest, Papnövelde utca 3
Telefon: 0036/1/2667349

Nyilvános előadás
minden hónap utolsó előtti csütörtökjén 17 órakor
H-1051 Budapest, Arany János u. 10. Telefon: 0036/1/3116287

Tafelrunde/Asztaltársaság:
*Budapest, Felsőőr/Oberwart, Hobart, Kolozsvár,
Melbourne, Sydney*

Internet:
www.zmte.ini.hu

„Ha engem az a szerencsétlenség érne, hogy osztrák császár lennék, úgy már holnap átköltöznék Pestre, huszár egyenruhába vágnám magam, magyarul beszélnék és lovagolnék, és mindent bekebeleznék Magyarországba, ami odaillik. Személyesen lépnék a magyar Országgyűlés elé, csak vele tárgyalnék és kereken megmondanám a vitathatatlan tényt, hogy a magyar királyi méltóság az ausztriai császár első tisztsége, minden egyéb pedig csak melléktartomány.”

Otto von Bismark, 1886

